

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ LXIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXIII

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пийер, др Слободан Реметић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сјанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Драго Ђујић, др Егон Фекејте, др Викџор Фридман*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
2007

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду, покретач и издавач Александар Белић, члан Српске краљевске академије. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.16

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог / главни уредник Милка Ивић. — Год. [1], књ. 1, св. 1/2 (1913) ; год. [2], књ. 2, св. 1/2 (1921)– ; књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933)– ; књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18 св. 1/4 (1949/1950)–, – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913–1938 ; 1949/1950–, – 24 cm

Годишње

ISSN 0350–185x = Јужнословенски филолог

COBISS.SR–ID 615183

Рецензенти: др Јасна Влајић-Поповић, виши научни сарадник, академик Милка Ивић, дописни члан САНУ Александар Лома, др Софија Милорадовић, виши научни сарадник, академик Александар Младеновић, дописни члан САНУ Предраг Пипер, дописни члан АНУРС Слободан Реметић, проф. др Александар Собољев, др Срето Танасић, научни саветник, академик Зузана Тополињска, др Драго Ђупић, научни саветник

Секретар редакције: др Срето Танасић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 20. 11. 2007.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Ђуре Јакшића 9

Коректура: Марија Нешић

Припрема за штампу: Давор Палчић (palcic@eunet.yu)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Милка Ивић: Информативне улоге пресупозиција и импликација документоване српским језичким фактима [ауторецензија]	1-6
Милка Ивић: О импликативној / неимпликативној семантизованости придевских и прилошких израза при исказивању информације 'више од' [ауторецензија]	7-10
Снежана Гудурић — Драгољуб Петровић: Прилог проучавању фонетске природе гласова у српском језику: латерални гласови [дописни члан АНУРС Слободан Реметић; др Драго Ћупић, научни саветник]	11-29
Богољуб Станковић: Александар Белић у славистичком покрету [академик Милка Ивић; др Срето Танасић, научни саветник]	31-46
Александр Киклевиц: Семантический инвариант как категория описания плана содержания лексических знаков [академик Милка Ивић; дописни члан САНУ Предраг Пипер]	47-65
Борис Норман: Экспрессивно-оценочная лексика в непредикатной позиции [дописни члан САНУ Предраг Пипер; др Срето Танасић, научни саветник]	67-81
Софија Милорадовић: Лексема * <i>korljь</i> и континуанти групе * <i>tort</i> на словенској језичкој територији [академик Зузана Топољњска; др Јасна Влајић-Поповић, виши научни сарадник]	83-96
Јованка Радић: Кажу реч — позитивна вредност у језику [академик Милка Ивић; дописни члан САНУ Предраг Пипер]	97-120
Андреј Желе: Приставочно-предложные отношения в словообразовательной структуре глагола (на примере словенского языка) [дописни члан САНУ Предраг Пипер; др Срето Танасић, научни саветник]	121-148
Жарко Бошњакковић: Место вокалског система говора Батовца (код Пожаревца) у северном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта [дописни члан АНУРС Слободан Реметић; др Софија Милорадовић, виши научни сарадник]	149-166
Слободан Павловић: Каузална клауза у старосрпској пословноправној писмености [академик Милка Ивић; академик Александар Младеновић]	167-197

Прилози

- Рада Стијовић: О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику [дописни члан АНУРС Слободан Реметић и проф. др Александар Собољев] 199–206
- Ана Голубовић: О текућој лингвистичкој библиографији у Јужнословенском филологу 207–223

Прикази и критике

- Милка Ивић: Robert D. Van Valin, Jr., *Exploring the Syntax-Semantics Interface*, Cambridge 2005, Cambridge University Press, XXI+310 стр. 225–226
- Срето Танасић: Зборник радова о словенским синтаксама 227–231
- Даринка Гортан-Премк: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика* 232–237
- Милка Ивић: Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад 2007, Библиотека Речници, Књига 1, Издавач Прометеј, 1640 стр. 238–239
- Ружица Бајић: Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига XVII 240–241
- Драгољуб Петровић: Дијана Црњак, *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи* 242–246
- Јасмина Недељковић: Књига Бранкице Чигоје са прилозима о историји српског језика 247–250
- Ивана Лазић-Коњик: Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика 251–260
- Драгана Радовановић: Зборник радова посвећен Недељку Богдановићу 261–266
- Јасна Влајић-Поповић: *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*, Uredila Metka Furlan, Ljubljana 2003, LXII + 1–689, XII + 693–1572 (*Zbirka Linguistica et philologica*) 267–276
- Даринка Гортан-Премк: Мариана Алексић, *Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија* 277–282
- Марија Вучковић: Tanja Petrović, *Ne tu, ne tam. Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*, prevod Maja Đukanović, Založba ZRC, Ljubljana 2006, 223 стр. 283–287
- Мирјана Петровић: Гласник Етнографског института САНУ
- Станимир Ракић: Pavol Štekauer, *Meaning Predictability in Word Formation* 288–293
- 294–299

In memoriam

- Тања Петровић: Дубравко Шкиљан (1949–2007) 301–303

Библиографија

Скраћенице	305–306
Обрађени зборници радова	306–307
Библиографски подаци	307–394

Регистри

Предметни регистар	395–396
Регистар имена	397–407

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

ИНФОРМАТИВНЕ УЛОГЕ ПРЕСУПОЗИЦИЈА И ИМПЛИКАЦИЈА ДОКУМЕНТОВАНЕ СРПСКИМ ЈЕЗИЧКИМ ФАКТИМА

Многи од данас водећих лингвиста света посебно наглашавају да свака коректна значењска интерпретација исказа неизоставно мора укључивати, поред њиховог буквалног значења, и оно што њиховој обавештајној семантици доприноси пресупозиције и импликације. Ауторкино излагање срачунато је на то да стручну јавност упозна са тим како поједине српске језичке датости потврђују умесност тог захтева.

Кључне речи: Ментални процеси, информативно конституисање исказа, пресупозициона информација, имплицативна информација, активни информативни регулатор, интензивно спознајно фокусирање.

У актуелном развојном тренутку језичке науке посебно се форсирају оне истраживачке радње чија је сврха не само да се обезбеди што боље разумевање регулативне улоге менталних процеса у информативном конституисању исказа, већ и што адекватније сагледавање тога на које све начине најразличитији језици широм света ту регулативну улогу собом разоткривају. Ово што следи је мој мали прилог таквим истраживачким подухватима. Он треба да, без претензије на исцрпност, изнесе на видело неке појединости о томе како лексичке и граматичко-синтаксичке датости српског језика егземплификују собом спрегу *пресупозиционе* и *импликативне* информације с обавештајном садржином исказа.

Пресупозиција (= претпоставка) је у науци усвојен термин којим се указује на онај спознајни податак чије присуство у свести комуникативних партнера претходи њиховим исказним радњама, што чини подразумевивим да информативна оформљеност пресупозиције није зависна од обавештајне садржине исказа.

За тзв. *импликацију* (= подразумевање) важи тачно супротно. Наиме, информативна датост на коју се тај термин примењује искрсава у

човековој свести као својеврстан спознајни „одјек“ на оно што је исказом саопштено.

Наука данас располаже довољно убедљивим доказима о томе да је *пресујозиција*, као појмовна категорија, „изникла“ из оне човекове упућености у овоземаљски поредак ствари коју му обезбеђује његово животно искуство. Једном стечена, та упућеност остаје похрањена на периферији свести, с могућношћу померања ка њеном центру, уколико се за то укаже потреба. Кад нам, рецимо, наш саговорник каже: *Мој комшија Зоран њовремено шетња свога њса око куће*, свима нам је јасно да он, именујући дотичног Зорана, нема на уму ни покојника, ни каквог ванземаљца, већ одређену, живу и здраву, њему и те како добро познату особу.

Ради ли се, међутим, о имплицативном обавештењу, оно се устројава овако:

Упознавање са информативном садржином исказа аутоматски активира, на подручју човекове свести, нека његова одраније стечена знања како о овоземаљском поретку ствари, тако и о врсти сигналне службе коју обављају у исказу присутне лексичко-граматичке датости. У својој међусобној спрези та његова два сад активирана спознајна постигнућа буде му свест о томе шта се на информативну садржину исказа неминовно надовезује као подразумевиви закључак. Узмимо, примера ради, да та садржина у датом случају гласи: *Мој деда је имао њлаве очи*. Сви знамо о боји очију ово: људима њено произвољно мењање није доступно, а о временском глаголском облику *имао је* ово: тај нас облик обавештава да није у питању садашњост, већ прошлост. Према томе, закључак који се ту неизбежно намеће не може бити други до овај: тај који / та која за свога деду каже „он ЈЕ ИМАО плаве очи“ не говори о живој особи, већ о покојнику.

Од времена кад је објављен (и дан-данас у стручној литератури изузетно често цитирани!) рад Lambrecht 1994, представници когнитивне лингвистике, при разматрању информативног конституисања исказа, редовно указују на регулативну улогу коју обављају одређене појмовне датости присутне на нашем менталном плану. Понекад је то указивање праћено и поменом Lambrecht-овог упозорења на изузетну важност прокинућа у то да се баш тај и тај, у нама похрањени спознајни податак, при информативном устројавању тог и тог изнетог саопштења, потврдио као АКТИВНИ информативни регулатор.

То што у једном датом случају јесте активан, не значи да ће се исти тај спознајни податак таквим показати и у другим случајевима. Lambrecht, у поменутом раду (в. стр. 94), упозорава и на чињеницу да се свака спознајна датост може, у принципу, показати или као актив-

на, или као полуактивна, или као неактивна „регулативна сила“ при обавештајном уобличавању исказа. Активна је кад год се особи о чијем се исказу ради нађе у жижи сазнајне свести („in the person’s focus of consciousness“), полуактивна кад год одређена свест о њеном присуству постоји, али свако директно фокусирање изостаје („a concept of which a person has a background awareness, but one that is not being directly focused on“), а неактивна кад је тренутна ситуација таква да изостају услови за њено активирање.

На 30. страници свога рада *Cogmask* 1998, његова ауторка *Annabel Cogmask*, залаже се за то да, при стручној анализи обавештајног богатства реченице, не изостане доследно вођење рачуна о томе шта је њено буквално значење (на које она примењује термин *explicature*), а шта обавештајна семантика наметнута датим комуникативним околностима. Ради давања подстрека за усмеравање стручне пажње у том правцу, она наводи (на стр. 31) следећи пример: неко ко се, у друштву с неком другом особом, затекао седећи на промаји, приметио је: *Промаја је зајло шило су она врајла шамо ошворена*. Изречено се, том приликом, могло разумети на два различита начина — или као објашњење чињеничног стања, или као имплицитна порука присутној особи: *Зајвори ша врајла да ошклонимо промају!* А шта је од тога двога било посреди, то су учесници комуникације разабрали на основу свог познавања свих околности под којима се одвија њихов комуникативни контакт.

Овај мој осврт на (умесно!) упозорење *Annabel Cogmask* има два циља. Један је да ми послужи као повод за то да одмах нагласим како ће се разматрање које следи тицати само оних реченица за чију значењску интерпретацију шири комуникативни контекст није неопходан, а други да проговорим о једном сваке пажње вредном феномену, који се, међутим, по правилу, и не помиње у стручној литератури, а то је да „буквална значења“ могу имати, у неким приликама, двосмислену обавештајну поруку, а у другим том поруком разоткривају релевантан значај пресупозиције.

Двосмислене су, на пример, изјаве: *Он је шренушно међу болесницима* и *Пера њо јодне иде у школу*. Прва зато што се под „он“ може разумети или дежурни болнички лекар или новопримљени пацијент, а друга отуда што информише или о томе кад „Пера“ има школску наставу, или о чињеници да он (данас) по подне неће бити код куће.

Будући да се не укључује у обавештајни садржај исказа, информативни допринос пресупозиције се, по правилу, не само у нашој средини, већ и другде у свету, уопште не узима у обзир при стручним анализама семантичког устројавања / семантичке устројености исказа.

заних реченица. Да је, међутим, такав уобичајени стручни приступ погрешан, сведочи собом чињеница да има и таквих случајева кад нам је семантичка садржина изговорене реченице најнепосредније наметнута нашим интензивним сазнајним фокусирањем одређене, добро нам знане, пресупозиционе информативне датости.

Замислимо овакву ситуацију: неко је, пред полазак на посао, добро затворио прозор своје собе, спустио ролетне и навукао завесе, а кад се, после доста сати проведених на послу, вратио у исту ту собу, затекао је прозор у нереду — допола подигнуте ролетне, размакнуте завесе... Сагледани приказ је, у његовој свести, неминовно активирао постојећу пресупозициону упућеност у то да се такав неред никад не остварује сам од себе, већ да је увек дело људских руку, па је спонтано узвикнуо: *Овај је прозор отворан!*

Информација својствена тој ускличној реченици може се подробније експлицирати следећим речима: 'на основу сагледаног схватам да је неко улазио у ову собу и отварао овај прозор, јер сам потпуно свестан тога да се уздигнуће ролетни, као и размакнуте завесе, никад не остварује само од себе'. Једном речју, супротно ономе што се обично у стручној литератури тврди, пресупозициона семантика ипак може, на посебан начин, бити утиснута у обавештајну садржину исказа.

К. Lambrecht и L. Michaelis у свом раду објављеном 1998. године, сасвим су правилно приметили да у свим језицима постоје и такве упитне реченице које су у том смислу пресупозиционо специфициране што полазе од претходно стеченог сазнања да је неко, неидентификован, то и то чинио/учинио, па сад, својим отелотворавањем, настоје да нам приуште његово идентификовање у одговору који ће иза постављеног питања уследити. Реченици *Ко је донео ово њисмо?*, на пример, својствена је таква пресупозициона специфицирана упитност.

Није свака реченица „буквалног значењског типа“ информативно импликована. Обавештење обелодањено изјавом *Пућујем ускоро у Париз*, на пример, то није. У тој изјави особа која путује идентификована је предикатском наставачком морфемом за прво лице јединине. Давалац изјаве могао је, додуше, експлицирати и том наставку одговарајућу личну заменицу *ја*, и то на два начина — или не стављајући никакав посебан нагласак на њу, или, напротив, стављајући га. У првом случају обе исказне верзије, тј. и *Пућујем ускоро у Париз*, и *Ја ћућујем ускоро у Париз*, не намећу својом значењском садржином, никакво додатно, подразумевано, обавештење, док га исказана верзија са наглашеним *ја*, напротив, обавезно намеће. Изјава *ЈА ћућујем ускоро у Париз* садржи, наиме, импликацију да је у својству „путника за Париз“ помињана нека друга особа, а не та чије су припреме за пут у току, па

зато она износи то корективно саопштење које, у својој повезаности с импликацијом наметнутом наглашеном личношћу, гласи: 'ја сам тај/та који/која ускоро путује у Париз, а не личност чије име помињеш/помињете'.

У својој раду Chierchia 2006 (стр. 545) Gennaro Chierchia нам ставља до знања да кад неко изнесе податак *Сви су се студенти жалели*, из њега се разабра да студената о којима је реч није било мало, већ много. Има, наравно, и разних других изјава које су у истом смислу имплицативне — намећу собом подразумевање постојања већег броја именоване врсте људи. Тиме, рецимо, што је рекао *Неки су студенти поднели молбу за стипендију* давалац те информације нас је посредно, фактом присутног подразумевања, истовремено обавестио и о чињеници да се бројнији део студената није уврстио међу подносиоце такве молбе.

Завршавајући ово излагање, преостаје ми још једино да нагласим оно што је, у ствари, након свега реченог, више него подразумевљиво:

Наши ће се домаћи језички стручњаци убудуће морати бавити, поред свега другог, и проблемом информативног конституисања исказа, и то не само зато да не би остајали изван колосека доминантних токова теоријских мисли савремене лингвистике, већ и зато да би, на адекватан начин, досадашњи фонд научних спознаја обогаћивали и подацима о појединим информативно изразито релевантним лексичко-граматичким датостима српскога језика.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Cormack 1998: Annabel Cormack, *Definitions, Implications for Syntax, Semantics, and the Language of Thought*, New York 1998.
- Lambrecht 1994: Knud Lambrecht, *Information Structure and Sentence Form*, Cambridge 1994, Cambridge University Press.
- Lambrecht–Michaelis 1998: K. Lambrecht and L. Michaelis, *Sentence Accent and Information Questions, Default and Projection*, *Linguistics and Philosophy* 21, 1998, 477–544.
- Chierchia 2006: Gennaro Chierchia, *Broaden Your Views: Implicatures of Domain Widening and the "Locality" of Language*, *Linguistic Inquiry* Vol. 17, No 4, Fall 2006, 535–590.

Summary

Milka Ivić

**THE INFORMATIVE ROLE OF *PRESUPOSITIONS* AND *IMPLICATIONS*
CONFIRMED BY SERBIAN LANGUAGE DATA**

Today all linguists are likely to agree that the correct interpretation of an utterance consists of the identification of what was ment by it. It has been pointed out that, besides their literal meaning, utterances may have informationally relevant presuppositions or implications, which also need to be identified. The author's analysis discloses some ways in which Serbian language data provide new support for this view.

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

О ИМПЛИКАТИВНОЈ / НЕИМПЛИКАТИВНОЈ СЕМАНТИЗОВАНОСТИ ПРИДЕВСКИХ И ПРИЛОШКИХ ИЗРАЗА ПРИ ИСКАЗИВАЊУ ИНФОРМАЦИЈЕ 'ВИШЕ ОД'

У раду се разматра информативно понашање српских придева и прилога који именују неко квалификативно својство и за које се, датим саопштењем утврђује да је више заступљено у исказаном ентитету X него у исказаном ентитету Y. Осветљавајући чињеницу да је особина Z некад имплицативна — намеће спознају тога да је она својствена не само ентитету X, већ и ентитету Y, а некад неимплицативна, ауторка показује како се, убацивањем израза *још* у исказ, таква неимплицативност потиरे.

Кључне речи и изрази: информација 'више од', однос квалификативног придева и квалификативног прилога, имплицативна семантизованост квалификативног придева / прилога, неимплицативна семантизованост квалификативног придева / прилога, информативна недовољна прозирност неимплицативно семантизованог квалификативног придева / прилога, улога израза *још* у обезбеђивању правилног информативног поимања исказане квалификације.

У овоме што следи разматраће се придеви и прилози квалификативне лексичке семантике. Разлог напоредног разматрања њених и придевских и прилошких морфологисаних носилаца лежи у уважавању познате чињенице да, уколико је та лексичка семантика посредни, има случајева кад се чини готово немогућим успоставити довољно чврсту границу између представница придевске и прилошке врсте речи. О том феномену је, у стручној литератури, почело да се живље проговара у првој половини шездесетих година претходног века. Наша ауторка Ирена Грицкат, на пример, на стр. 70 свога рада Грицкат 1961, поводом реченице *То је добро*, каже ово: „Често се јавља недоумица да ли овде 'добро' представља прилог или придев. Јер је логично помислити да је овако употребљена реч 'добро' атрибут уз заменицу средњег рода 'то', која представља субјекат. Мало анализе показује да је у питању прилог“. Што се иностраних лингвиста тиче, они ту појаву

имају у виду још од времена кад је Jerrold Katz, својим радом Katz 1964, осветлио разноврсно семантичко-синтаксичко понашање енглеске речи *good* – сад је придев, сад је прилог, а понекад чак и именица. А недавно је Mark Baker, у својој књизи Baker 2003 (в. одељак 4.5) нагласио да је данас многим језичким стручњацима, па и њему лично, својствено исто чврсто уверење да су придев и прилог, кад се за критериј узме искључиво обавештајни учинак, у ствари представници једне исте језичке, односно спознајне категорије. Умесност таквог виђења ствари може, на пример, да потврди поређење информативног учинка следећих двеју изјава, од којих се прва остварује с придевом *брз*: *Он је у свему брз*, а друга с прилогом *брзо*: *Он све брзо обавља*.

Изјаве којима се обелодањује компаративно вредновање квалификовања у смислу 'више од' нису у погледу свог обавештајног постигнућа једнако успешне. Успешност је ту условљена имплицативном устројеношћу значења дате компаративно оформљене лексичке јединице, тј. чињеницом да то значење собом намеће и подразумевања тога како ствари стоје са заступљеношћу именоване особине онда кад је у питању онај други поменути ентитет на који се податак 'више од' односи.

Узмимо, примера ради, изјаву *Дека је од баке њогуренији*. Прецизан опис обавештења које се њоме износи гласи: 'бака је погурена, дека такође, али више од ње'. Једном речју, израз *њогуренији* је имплицативног карактера — намеће подразумевање тога да је особина погурености заступљена у обема поменутима особама, али у једној изразитије него у другој.

Сасвим другачије ствар стоји с интерпретацијом значења компаративно оформљеног придева *леј*. Из изјаве, рецимо, *Он је од свог браћа лејши* ништа нисмо у стању докучити о изгледу „брата“. Није искључено да је тај само лепушкост; а можда је баш изразито ружан?!

Разуме се да нас разматрање не само придевске него и прилошке употребе квалификативно семантизованих лексичких јединица неминовно приводи суочавању са тим истим феноменом могућег присуства / могућег одсуства одређене обавештајне импликације.

Тако, рецимо, кад нам се каже *Он се безобразније од ње мешао у њуђе разговоре* нама је јасно да се у туђе разговоре безобразно мешала и „она“, додуше, — мање од „њег“. С друге стране, будући да израз *боље* нема имплицативну семантику, примивши и обавештење *Он је боље од ње одговарао на њостављена њишања*, остајемо у недоумици око тога какви су били ти „њени“ одговори — да ли ипак донекле прихватљиви или баш онако потпуно „без везе“.

Оно преко чега се досад у стручној литератури ћутке прелазило, а што и те како завређује да буде на одговарајући начин редовно помињано, јесте могућност, доступна говорним представницима (стандардног) српског, да, кад им то затреба, ставе саговорнику / саговорницима до знања да квалификативно својство које се има у виду, мада јесте јаче изражено у једном од двају исказаних ентитета, ипак није својим присуством мимоишло ни онај други. То посебно језичко средство оличава собом израз *још*.

У свом осврту на употребу придева *висок* и *велики* (в. рад Ivić 2006) ја сам већ имала прилику да уочим ту специфичну улогу нашег израза *још* и да уочено опишем следећим речима: „при конфронтирању X са Y не би било могуће, исказивањем квантификаторског податка 'још' устврдити да је заступљеност неке дате особине већа у ентитету X неголи у ентитету Y уколико изостане подразумевање њеног присуства и у том другом ентитету“ (ор. cit., стр. 69). А сад, пошто овом приликом, у исходу анализаторског поступка који је примењен у претходном излагању, коначно располажемо и спознајом тога да квалификативно својство исказано придевом / прилогом бива или (1) импликативно, или (2) неимпликативно семантизовано, суочавамо се с обавезом да проверимо шта се, убацивањем израза *још* у исказ постиже у случају (1), а шта у случају (2).

Онај ко каже *Дека је од баке још њогуренији* уместо *Дека је од баке њогуренији*, односно *Он се још безобразније од ње мешао у туђе разговоре*, уместо *Он се безобразније од ње мешао у туђе разговоре*, постигао је, убацивањем тога *још*, то да се обавештење изнето датом изјавом прошири податком о великој количини онога што се придевом / прилогом исказује, тј. да се сад зна да је и сама „бака“ врло погурена, а „дека“ поготову, односно да се и „она“ сама врло безобразно мешала у туђе разговоре, а „он“ поготову.

Буде ли дати придев / прилог неимпликативне лексичке семантике, убацивање израза *још* у исказ служи информисању о чињеници да је квалификативна особина коју тај придев / тај прилог именује присутна у оба исказом поменута ентитета, с тим што је у једном од њих присутнија него у другом. Другим речима, ако нам се каже: *Он је од свог брата још лепши* или *Он је боље од ње одговарао на постављена питања*, ми тачно разабрамо да је „његов брат“ баш леп (а „он“ поготову), односно да је и „она“ баш лепо одговарала на постављена питања (а „он“ поготову).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Baker 2003: Mark C. Baker, *Lexical Categories: Verbs, Nouns and Adjectives*, Cambridge 2003, Cambridge University Press.
- Грицкат 1961: Ирена Грицкат, Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима, *Наш језик* н. с. књ. XI, св. 3–4, Београд 1961, 69–80.
- Ivić 2006: Milka Ivić, O pridevima visok i veliki. *Jezik o nama. Lingvistički ogledi, šest*, Beograd 2006 (Biblioteka XX vek 154), 63–67.
- Katz 1964: Jerrold J. Katz, Semantic Theory and the Meaning of 'good', *The Journal of Philosophy* Vol. LXI, No 23, 1964, 739–766.

Summary

Milka Ivić

**ON THE IMPLICATIONAL / NON-IMPLICATIONAL SEMANTICS
OF ADJECTIVES AND ADVERBS OCCURING IN AN UTTERANCE WHICH
CONTAINS THE INFORMATION 'MORE THAN'**

This paper considers Serbian adjectives and adverbs denoting qualificational property *Z* in cases when they occur in an utterance of the type 'X is more Z than Y'.

The author's analysis makes it evident that, depending on the lexical meaning of the given adjective / adverb, *Z* either does, or does not imply that both the X and Y entities are qualified by it. She shows moreover how, by introducing the word *još* into his utterance, the speaker succeeds to attribute the property *Z* to both X and Y in spite of its non-implicational meaning.

СНЕЖАНА ГУДУРИЋ — ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ФОНЕТСКЕ ПРИРОДЕ ГЛАСОВА
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: ЛАТЕРАЛНИ ГЛАСОВИ*

У раду се разматра фонетска природа латералних гласова у српском језику, са посебним нагласком на њиховом међусобном односу, као и на специфичним дистрибуцијама. Иако слични по начину творбе који се односи на латералан пролаз ваздушне струје кроз усну дупљу уз постојање препреке, ова два на први поглед веома слична гласа показују изразите артикулационо-акустичке разлике.

Кључне речи: фонетика, фонологија, српски језик, лингвистика, латерални гласови.

Групу латералних гласова у српском језику чине две јединице: [л] и [љ]¹. Њихова је артикулација специфична по томе што се може раздвојити у две фазе, једну, која траје колико и држање артикулационог положаја (преграде), и другу, која настаје уклањањем преграде. За време фазе држања артикулационог положаја, на акустичкој слици латерала уочљиви су форманти (тј. полуформанти), који се губе у другој фази, у којој доминира фриксиона акустичка енергија (упор. на сл. 3 и осталим сликама). Другим речима, прву фазу карактерише присуство и тонске (звучне, самогласничке) и шумне (фриксионе, сугласничке) акустичке енергије. Основна одлика друге фазе артикулације латерала јесте њена изразито шумна акустичка природа која се очитује фриксионим обликом акустичке слике на којој се изгубила (полу)формантска структура. Ова је фаза битно условљена и непосредним окружењем, односно њена спектрална слика директно ће зависити од гласа који следи иза латерала.

* Рад настао у оквиру пројекта Опис и стандардизација савременог српског језика (Пројекат 142008).

¹ Занимљив је податак да већина европских несловенских језика данас има само један латерал, и то [л], мада то не значи да у неком периоду свог развоја није имала и [љ].

Глас [л]

Сонант [л], који заједно са [р] чини класу *ликвидних* гласова у српском језику, образује се притиском врха језика уз алвеоле уз истовремено повијање бокова језика и њихово удаљавање од горњих зуба и десни тако да се на сектору средњег и задњег дела језика ослобађа простор за несметан проток ваздушне струје. Затегнути мишићи сужавају тело језика, стварајући тако специфичне резонаторе са обе стране ивица језика и унутрашње стране образа. Пошто је додир између језика и алвеоларног гребена ужи при артикулацији [л] него што је то случај при артикулацији [љ], ови резонатори ће бити већи код [л], што ће изазвати стварање практично полувокалне формантске² структуре, за разлику од структуре гласа [љ], у којој ипак доминира шумни садржај.

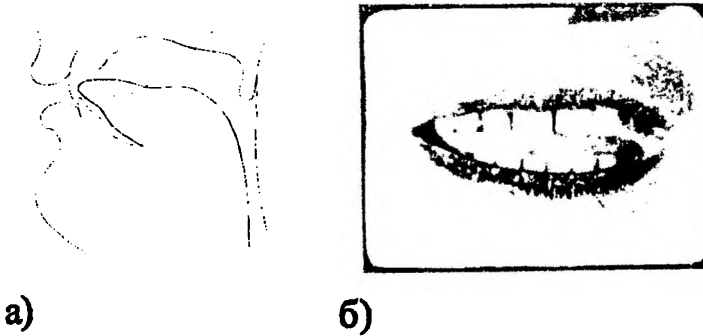
Глас [л] има прилично варијативан изговор у стандардном српском језику будући да је често одређен дијалекатским пореклом својих носилаца и креће се у распону од изразито тврде „веларне“ до знатно умекшане артикулације. У првом случају то је последица успостављања преграде непосредно на горњим секутићима или чак повијања врха језика уз њих у толикој мери да се доњи део језика може приметити између зуба. Умекшанија артикулација, с друге стране, резултат је померања врха језика према средњем и задњем делу алвеола или чак према предњој зони тврдог непца, а такав је изговор карактеристичан за стару београдску грађанску средину [Милетић 1933: 55–57; 1952: 25–26].

Сл. 1. Палатограми гласа [л] у речи *ала*

На палатограмима приказаним на слици 1 може се приметити у коликој мери се разликује место творбе гласа [л] у истом окружењу код различитих говорних субјеката. Артикулација иде од изразито

² Овакав тип формантске структуре могао би се назвати и „полуформантским“ јер је по акустичким обележјима између праве самогласничке, тј. пуне формантске, и шумне.

денталне (палатограми 15 и 21), преко алвеоденталне (палатограми 1, 3, 16, 30 и 33) и потпуно алвеоларне (палатограми 2, 9, 14 и 31) до (алвео)препалаталне (палатограми 4, 19 и 24).

Сл. 2. а) Пресек усне дупље са положајем језика при изговору [л];
б) Положај усана при артикулацији [л] у речи *мала*

У зависности од артикулације, и акустичка слика овог гласа показиваће мање или веће одступање од статистички израчунатих просечних вредности његових форманата, тако да илустрација са сл. 3 представља само један од појавних облика овог гласа у гласовном низу.

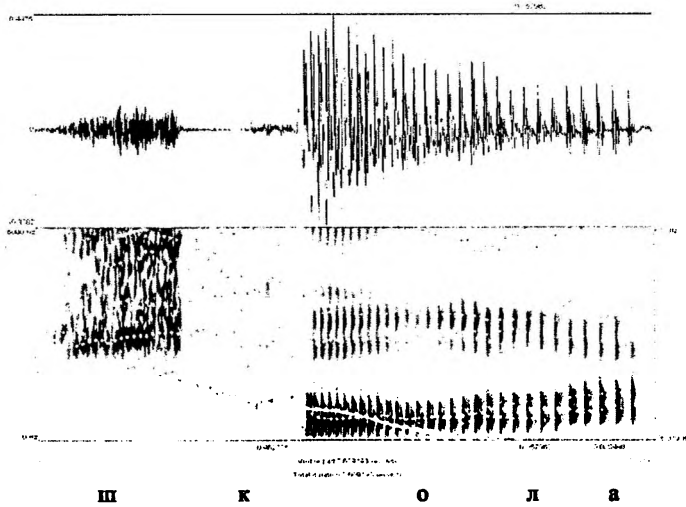
Дистрибуција гласа [л] у савременом српском језику своди се на две функционално различите употребе. Прва је сугласничка, тј. неслоготворна, и представља општу тенденцију понашања овог гласа у језику, док је друга слоготворна, тј. самогласничка, и везана је било за гласовне низове страног порекла, било за поједине народне говоре.

Неслоготворно [л]

Неслоготворно [л] је свако оно у чијем непосредном окружењу постоји бар један глас израженије сонорности у односу на со-

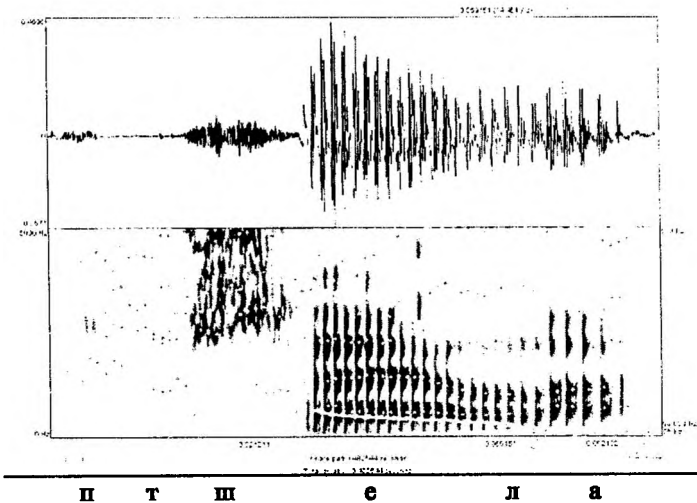

Сл. 3. Спектрограм самостално изговореног гласовног низа [ла], женски глас

Сл. 4. Спектрална слика гласовног низа *школа*, мушки глас

норност [л]. Тако у примерима које наводимо *школа*, *флуид*, *лиси*, *физиолог* и сл. глас [л] се налази непосредно уз самогласник, који, као чист тон, представља врхунац сонорности у гласовном низу.

На сл. 4 приказан је гласовни низ у коме се [л] налази у иницијалном положају ненаглашене ултимае, при чему му претходи наглашено дугосилазно [о], а следи ненаглашено финално [а]. Одсечак који

Сл. 5. Спектрална слика гласовног низа *пичела*, мушки глас

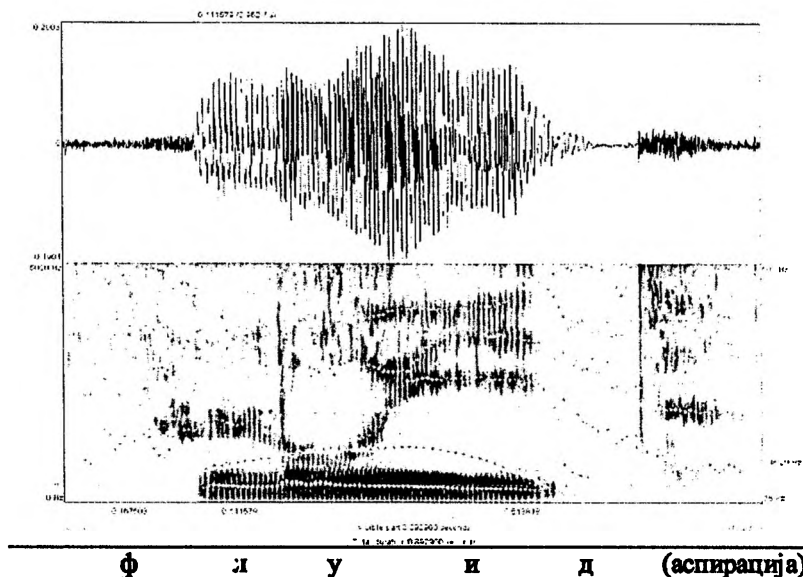
одговара реализацији [л] означен је тамнијом бојом на осцилограму, односно двема вертикалним линијама на спектралној слици. Уколико упоредимо два истоветна слога, онај са сл. 3 и финални слог [ла] на сл. 4, вредности форманата за глас [л] су следеће:³

[- ла] иницијални наглашени (и једини) слог: Ф1 518, Ф2 1215, Ф3 2920

[-ла] финални ненаглашени слог (у двосложној речи): Ф1 521, Ф2 1190, Ф3 2562.

Разлика у формантској структури условљена је како положајем у речи (акцентован / неакцентован слог), тако и утицајем вокала [о] у јаком положају испред [л], а што се најочитије види из вредности трећег форманта (Ф3), која је пала за скоро 400 Hz.⁴

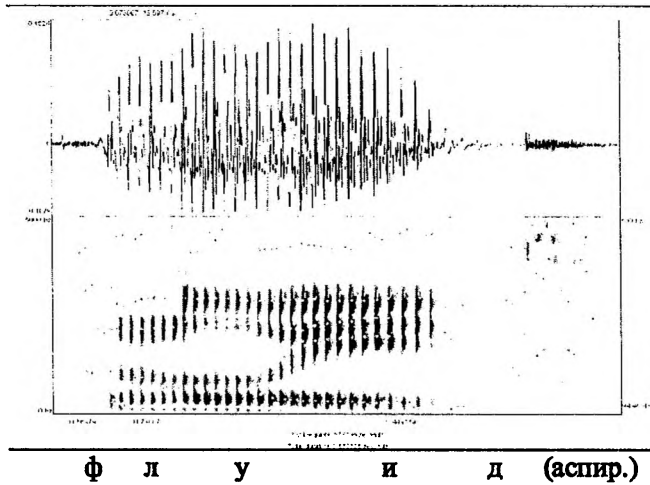
И слика 5 приказује гласовни низ који садржи финални слог [ла] при чему је спектрална слика [л], нарочито у његовом иницијалном делу, опет различита у односу на сл. 3 и 4. Ову разлику условио је предњонепчани нелабијализовани вокал [е], који има изразито виши

Сл. 6. Спектрална слика гласовног низа *флуид*, женски глас

³ Не треба заборавити да је разлика од 50 Hz у доњим фреквенцијама уочљивија (на перцептивном плану) од разлике од 300 Hz у високим фреквенцијама.

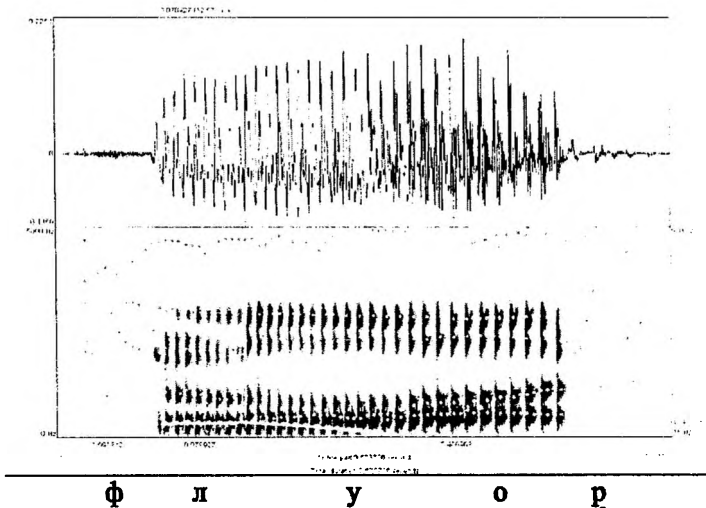
⁴ Опште је позната чињеница да лабијализација снижава фреквенције и да се Ф3 чак назива лабијалним формантом, јер управо по његовој вредности (која директно условљава и вредности суседних форманата, па донекле и првог форманта) могуће је јасно разлучити предње заобљене од предњих незаобљених гласова.

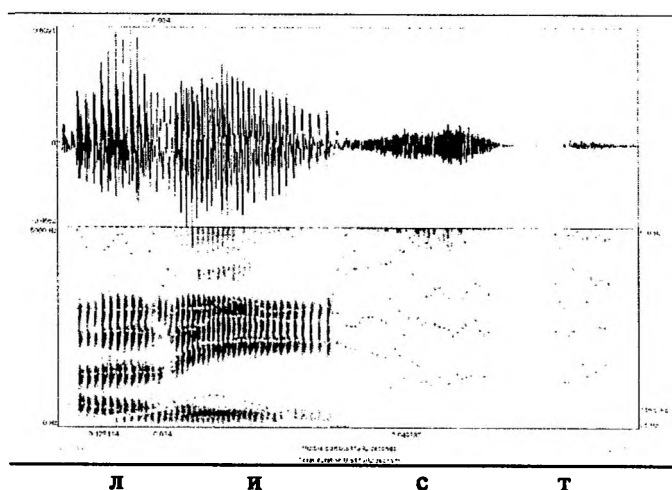
Сл. 7. Спектрална слика гласовног низа *флуид*, мушки глас

други формант од [л], те транзиција, која се састоји од изразитог пада Ф2 и нешто блажег пада Ф1, а која је део реализације [л], битно утиче на његов квалитет.

Слична кретања могу се запазити и на осталим сликама (6–11), с тим што се, поред комбинаторних, уочавају и индивидуалне разлике карактеристичне за поједине говорнике (нпр. гласовни низ *флуид* у реализацији женског (сл. 6) и мушког (сл. 7) гласа).

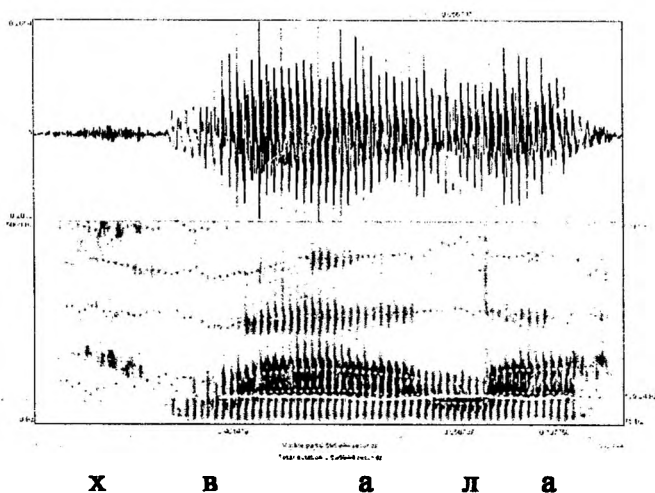

Сл. 8. Спектрална слика гласовног низа *флуор*, мушки глас

Сл. 9. Спектрална слика гласовног низа *лцист*⁵, мушки глас

Различите вредности форманата за глас [л] у различитим гласовним низовима код два говорника дате су у збирној табели на крају овог дела.

Уколико се упореде спектралне слике [л] у току његове целокупне реализације у различитим окружењима, може се уочити јасна тенденција да се испред средњих самогласника ([е] и [о]), а нарочито ис-

Сл. 10. Спектрална слика гласовног низа *хвала*, женски глас

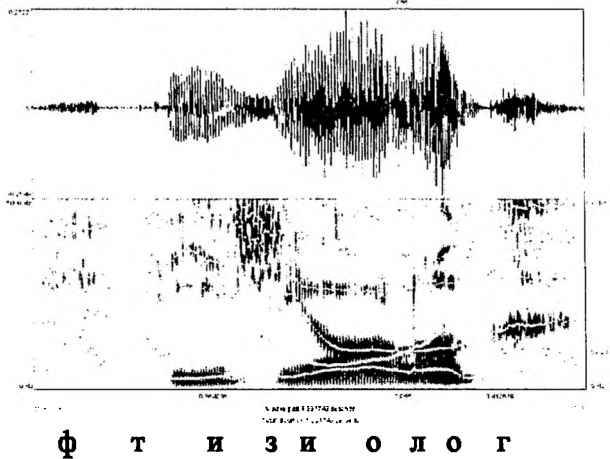
⁵ Означени део на спектрограму представља фрикативни сегмент гласа који настаје када се уклони препрека и који је уједно и прелаз ка изговору [и].

пред отвореног самогласника [a], форманти Ф1 и Ф2 с једне стране, односно Ф3 и Ф4 с друге, приближавају на спектралној слици стварајући мање-више уочљив празан енергетски простор између ове две скупине.

Насупрот томе, уколико иза [л] следи затворен самогласник ([и] или [у]), уочљив је већи распон између Ф1 и Ф2, што разбија ову прву скупину и даје слику равномернијег распореда форманата у спектру, као што је то случај, нпр. на сл. 8 и 9.

Шкарић наводи да су просечне вредности хрватског [л] стабилне за први и трећи формант, при чему је Ф1 350 Hz, а Ф3 2500, док се вредност Ф2 креће у појасу од 900 до 1600 Hz у зависности од окружења. Вршећи акустичку анализу овога гласа у српском језику, Јовичић [1999: 57] наводи: „...У овој фази⁶ латерали се карактеришу с четири полуформантна концентрата акустичке енергије. Први до 1000 Hz, трећи од око 3000 до 3500 Hz и четврти од 4500 до 5000 Hz су практично исти полуформанти за оба латерала. Разлика је видљива у положају другог полуформанта, код /л/ он је у фреквенцијском опсегу од 1000 до 1500 Hz, док је код /љ/ у опсегу од 2500 до 3000 Hz.“

У нашим истраживањима дошли смо до резултата које дајемо у две табеле које следе (напомињемо да смо мерења вршили у средишњем (најстабилнијем) делу гласа у гласовним низовима приказаним на сликама 4–11):⁷

Сл. 11. Спектрална слика гласовног низа *физиолог*, женски глас

⁶ Односи се на прву фазу трајања латерала, тј. фазу пре уклањања препреке.

⁷ У табели су дате заокружене вредности форманата, и то тако што се вредност која прелази 0,50 херца заокружује на вишу, а која се налази испод 0,50 херца на нижу бројку.

А. Мушки глас

	школа (сл. 4)	пчела (сл. 5)	флуид (сл. 7)	флуор (сл. 8)	лист (сл. 9)
Ф ₁	521	538	305	338	471
Ф ₂	936	1035	969	1135	1384
Ф ₃	2562	2330	2213	2147	2347

Б. Женски глас

	флуид (сл. 6)	хвала (сл. 10)	фтизиолог (сл. 11)
Ф ₁	371	554	504
Ф ₂	1616	1052	985
Ф ₃	2911	2844	2612

Анализа нашег корпуса показује кретање првог форманта од нешто преко 300 до 550 Hz, што се никако не би могло сматрати стабилном вредношћу, већ би ваљало приказати вредности Ф₁ у оквиру одговарајућег опсега, као што је то урадио С. Јовичић. Кретање Ф₃ у опсегу од 2147 до 2900 Hz, у зависности од непосредног гласовног окружења и индивидуалних артикулационих особености говорника, такође треба исказати управо кроз опсег јер разлика од 400 Hz од минималне до максималне у корпусу за мушки глас, односно од 300 Hz за женски глас, ипак није занемарљива. Израчунавање просечне вредности прикрило би утицај непосредног окружења, као и разлике настале из индивидуалних особености говорника.

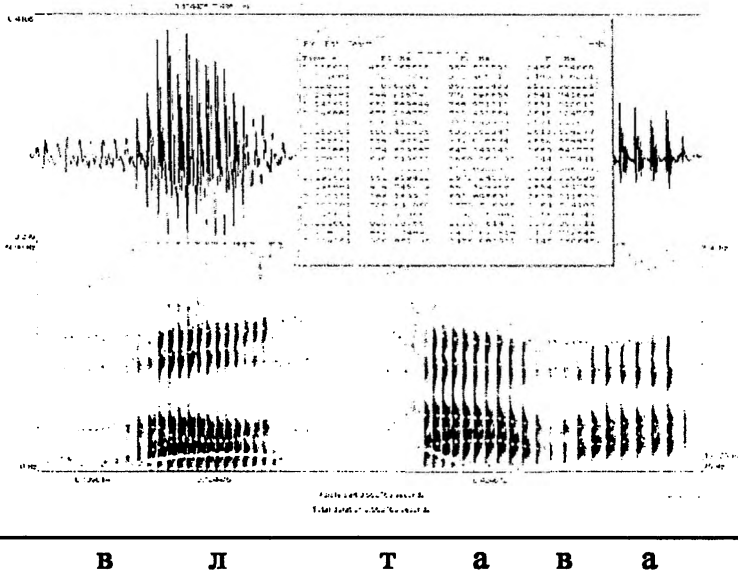
У нашем корпусу нисмо имали случај да Ф₃ прелази границу од 3000 Hz ни код мушког ни код женског гласа.

Кретање Ф₂ од 936 до 1600 Hz подудара се са вредностима које наводи Шкарић, и представља нешто шири опсег од онога који наводи С. Јовичић и оно је основна разликовна црта у спектралним сликама два латерална гласа, будући да се Ф₂ гласа [љ] пење до опсега између вредности од преко 2500 Hz.

Занимљиво је приметити да је по вредности Ф₂ [л] блиско задњем заобљеном самогласнику [о], у који у одређеним гласовним секвенцама прелази [Шкарић 1991: 192–193].

Слоготворно [л]

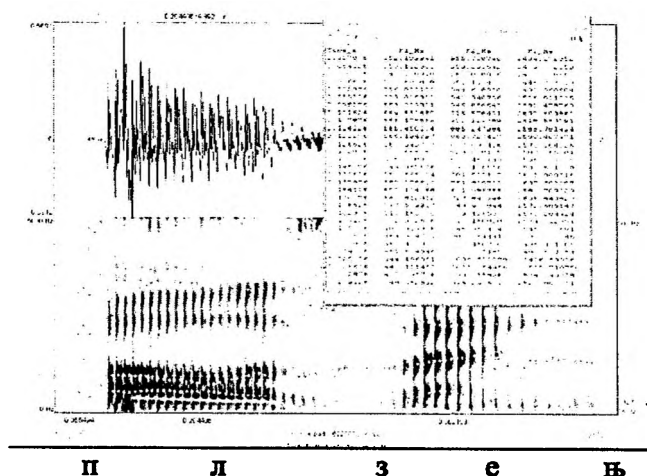
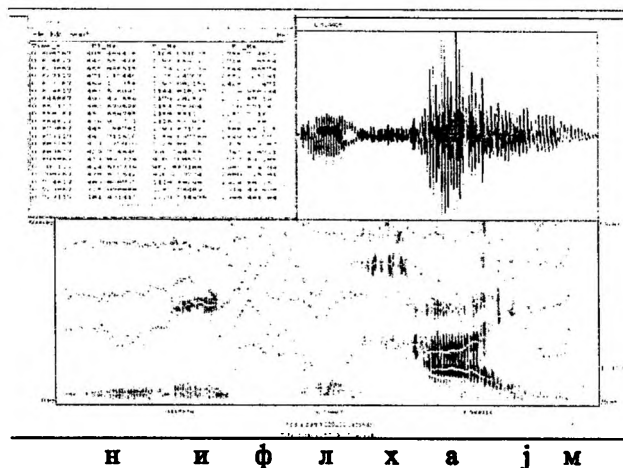
Слоготворно [л] јавља се у гласовном контексту у коме се у његовом непосредном окружењу јављају гласови нижег степена сонорности. Такав је случај, нпр. у страним личним именима *Влџава*, *Плзењ*, *Нифлхајм* или у речи *сџиџлчез*.

Сл. 12. Спектрална слика гласовног низа *Влџава*, мушки глас

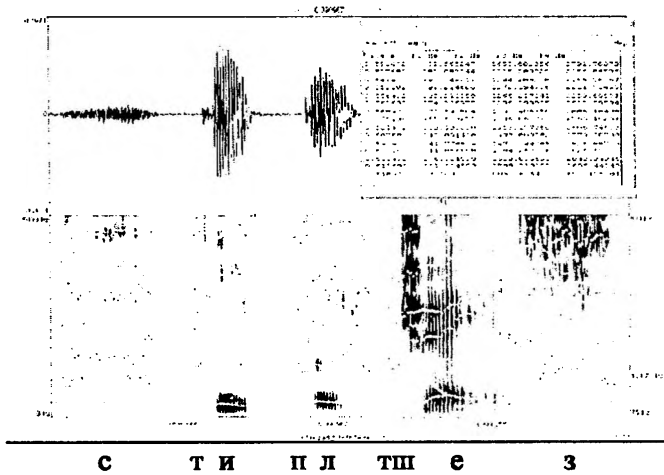
На сл. 12 слоготворно [л] налази се у иницијалном наглашеном слогу и будући да његово непосредно окружење чине два по сонорности слабија гласа, оно преузима функцију носиоца слога. Карактеристике овако артикулисаног [л] у односу на његову природу у неслоготворној употреби, показују разлику како у квантитету (дужини), тако и у акустичкој енергији приказаној у виду појачаних формантских структура код слоготворног гласа. Разлика у квантитету код овог гласа не постоји само на релацији *носилац слога (сонанџа)* — *неносилац слога (консонанџа)*⁸, мада је у овом случају она најизраженија, већ и у случајевима када се се [л] нађе у наглашеном слогу, а нарочито ако је у иницијалном положају у речи, у односу на његову дужину у ненаглашеном слогу.

⁸ Терминима *сонанџа* и *консонанџа* користио се Ф. де Сосир како у *Курсу ојџиџе лингвистџике*, тако и у *Сџисима из ојџиџе лингвистџике*, да би означио слоготворну, односно неслоготворну употребу неког гласа.

Сл. 13. Спектрална слика гласовног низа *Плзењ*, мушки гласСл. 14. Спектрална слика гласовног низа *Нифлхајм*, женски глас

Присуство звучног фрикативног гласа иза слоготворног [л] на сл. 13 условило је да се његов квантитет још више повећа у односу на исти глас са сл. 12 где му је следио безвучни оклузив.

На сл. 14 и 15 приказани су гласовни низови у којима се [л] налази у ненаглашеном слогу, у безвучном сугласничком окружењу, и то између два фрикатива (сл. 14), односно између билабијалног оклузива и палато-алвеоларне африкате. Очекивали смо да латерални глас, у складу са положајем који заузима у гласовном ланцу, добије појача-

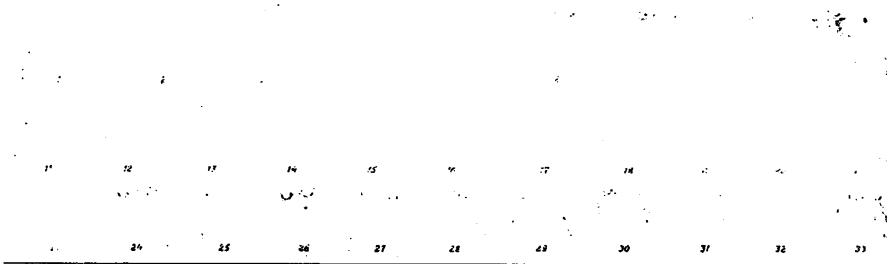
Сл. 15. Спектрална слика гласовног низа *стиплтшез*, женски глас

ну формантску структуру и тиме преузме слоготворну улогу у ове две речи. На основу спектралних слика гласовних низова *Нифлхајм* и *стиплтшез*, међутим, не може се говорити о подударности ових артикулација [л] са артикулацијама приказаним на сл. 12 и 13 у смислу акустичке енергије присутне у формантским реализацијама. Док се у претходна два примера заиста може говорити о формантима гласа [л], у последња два примера јасно је да је реч о ослабљеним полуформантским структурама, нарочито у појасу трећег и четвртог форманта, где је акустичка енергија сасвим ослабљена.

Глас [љ]

При артикулацији овога гласа затегнути мишићи језика сужавају тело овога говорног органа, који у свом предњем делу налаже на широку регију алвеоларног гребена, док су му ивични делови наслоњени на обод тврдог непца. Уколико се упореди регија додира језика са горњим непцем при артикулацији [љ] са регијом додира при артикулацији другог латерала [л], видеће се да међу њима нема неке велике сличности. Сличност, међутим, постоји са регијом додира назалног сонанта [њ], с тим што је положај задњег дела језика код [њ] нешто нижи⁹. Индивидуалне разлике у локализацији сонанта [љ] могу се видети на сл. 16.

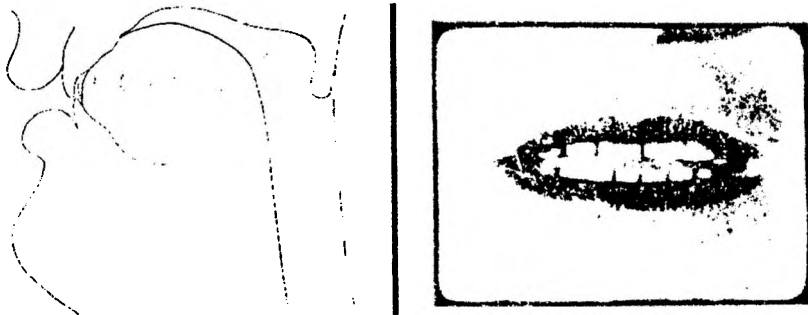
⁹ Очигледно је да код артикулационо-акустичких особина сонаната доминантну улогу игра локализација, а не сам начин творбе будући да је уочена већа сличност

Сл. 16. Палатограми гласа [љ] у речи *маља* (краткосилазни акценат)

Од ширине и места додира језика, с једне стране, и тврдог непца и алвеоларног гребена с друге, зависи да ли ће перципирани глас одавати утисак „мекше“ или „тврђе“ артикулације. Уколико је додир шири, изговорени глас ће бити „мекши“ и обрнуто, уколико је регија додира ужа, перципирани глас ће бити тврђи.

Облик усана одговара артикулацији [љ] у речи *маља*.

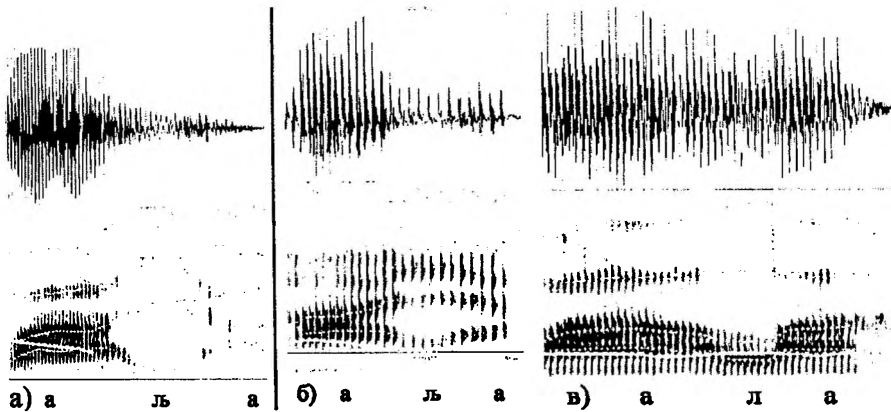
Усне не суделују активно у артикулацији овог гласа, али је његова акустичка природа у великој мери зависна од природе околних гласова (сл. 17).

Сл. 17. Пресек усне душље и облик усана при артикулацији гласа [љ].

Упореди ли се спектралне слике апикоалвеоларног и палаталног латерала, међу њима неће бити велике сличности (сл. 18). Први формант палаталног гласа пада, а други расте у односу на апикоалвеоларни глас, код кога је први формант нешто виши, а други драстично нижи у односу на палаталну варијанту. Поред тога, присуство шума је уочљивије на спектралној слици [љ] него што је то случај код [л]

како између палатограма, тако и између спектралних слика палаталних сонаната, него између палатограма и спектралних слика двају латералних сонаната.

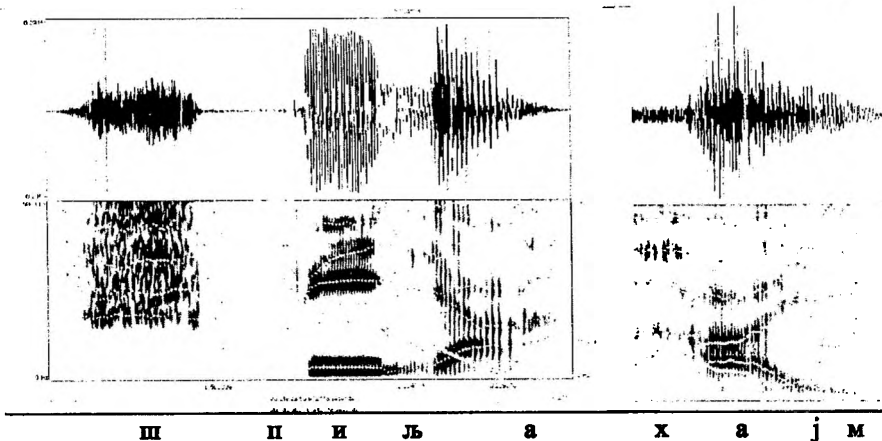

Сл. 18. Спектралне слике одсечка -аља у речи *иваља*: а) женски глас, б) мушки глас и в) одсечка -ала у речи *хваља*

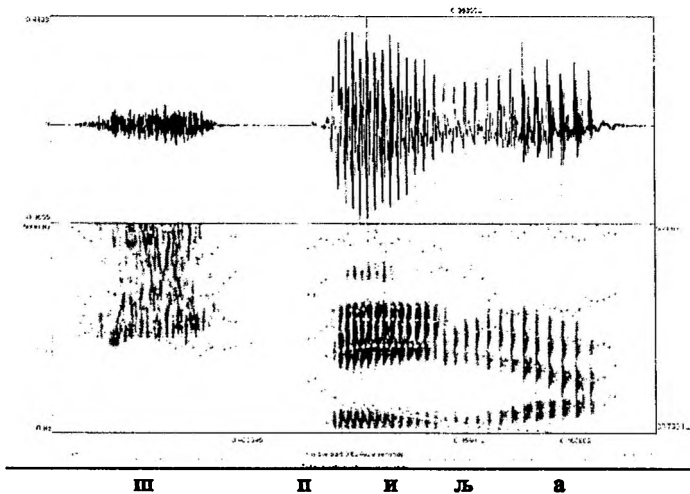
управо због суженог тесначног простора у пределу између ивица језика и образа до којег је дошло услед ширег контакта језика са алвеоларним гребеном и тврдим непцем.

Спектрална слика латерала [љ], међутим, сасвим подсећа на неку од реализација [ј]. Сегментација и преслушавање стабилизованог дела палаталног сонанта неће дати акустички утисак артикулисаног [љ].

Сличност између спектрограмских слика сонанта [љ] и транзиционог гласа [ј] очитује се и присуством међуформантског круга код [љ] (налик на реализацију [ј]) који је спљоштен (и издужен) услед бочног проласка ваздушне струје (сл. 18 и 19), с тим што су спектрал-

Сл. 19. Спектрална слика гласовних низова *иџа* и *-хајм* (из речи *Нифлхајм*), женски глас

Сл. 20. Спектрална слика гласовног низа *шкљ*, мушки глас

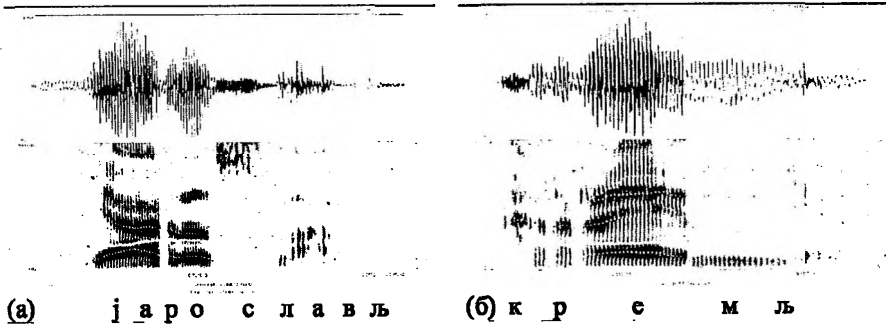
не слике одсечака [ља] с једне стране, и [ај] са друге, са сл. 19, скоро савршено симетричне. Ова упадљива сличност могла би представљати и основу за објашњење замене [љ] са [ј] у појединим дијалектима (пољуљати — појујати, љубав — јубав), као и основу за објашњење појаве тзв. епентетског [л]: *сној-је* > *снојље*, *гроб-је* > *гробље*, *здрав-је* > *здравље*, итд. [Шкарић 1991: 193].

Глас [љ] у финалном положају јавља се у релативно малом броју речи у српском језику, а присутан је и у финалним сугласничким групама страног порекла, као што је то случај, на пример, у речима *Јарослављ* и *Кремљ*.¹⁰ Упоредићемо спектралне слике ове две речи (сл. 21) са спектралном сликом финалног [љ] у речи *чкаљ* (сл. 22).

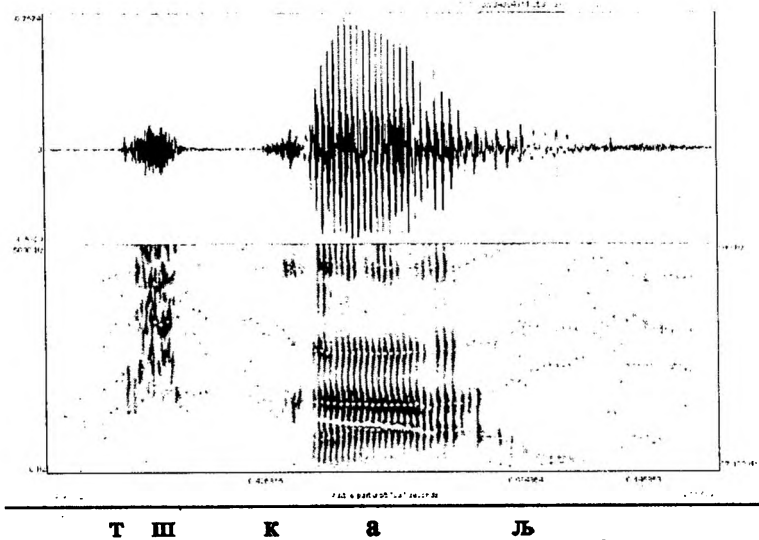
На све три спектралне слике глас [љ] означен је затамњеним пољем на осцилограму, односно двема уздужним цртама на спектрограму.

Општи закључак који се може извући из приказаних слика јесте да је акустичка природа финалног [љ] у српском изразито шумног карактера, односно да су (полу)формантске структуре изузетно ослабљене, као и сигнал приказан на спектрограму. На сликама 21 (б) и 22 уочавају се две фазе у артикулацији сонанта: прва, у којој су полуформанти присутни, и друга, у којој се они губе услед шума насталог

¹⁰ Поједине разлике које се јављају на спектралним сликама [љ] у две речи условљене су различитом локализацијом и начином творбе гласа који му претходи: фрикатив [в] у првом случају, односно назално билабијално [б] у другом.

Сл. 21. Спектралне слике гласовних низова (а) *Јарослављ* и (б) *Кремљ*¹¹, женски глас

Сл. 22. Спектрална слика гласовног низа *чкаљ*, женски глас

уклањањем препреке, при чему се добила потпуна фриксиона акустичка структура.

Важно је, међутим, истаћи да потпуне и исправне перцепције гласа [љ] нема без сегментације гласовног низа који би обухватио и иницијалну и финалну транзицију гласа будући да оне чине интегрални део спектра палаталног латералног сонанта.

¹¹ На спектралној слици гласа [љ], у њеном другом делу, уочава се фриксиони сегмент који одговара артикулационом покрету уклањања препреке и турбуленцији ваздуха који надире ка излазу из усног резонатора. У претходном тексту је било речи о две фазе артикулације латералних сонаната.

Вредности прва три форманта за глас [љ] у приказаним¹² речима су:

	<i>шљива</i>		<i>шљивља</i>		<i>јриобаље</i>	<i>чкаљ</i>	<i>Кремљ</i>
	мушки глас	женски глас	мушки глас	женски глас	женски глас	женски глас	женски глас
Ф ₁	272	322	239	305	338	354	222
Ф ₂	1683	2237	1931	2529	2197	2379	1716
Ф ₃	2512	3591	2413	3408	3226	3716	2811

Према И. Шкарићу, вредности форманата гласа [љ] у хрватском језику су Ф₁ 300 Hz, Ф₂ 1800 Hz и Ф₃ 2600 Hz, док је С. Јовичић одредио опсеге за прва четири форманта, и то: Ф₁ у опсегу до 1000 Hz, Ф₂ од 2500 до 3500 Hz, Ф₃ око 3000 до 3500 Hz и Ф₄ око 4500 до 5000 Hz.

На основу приказане табеле, може се закључити да се први формант српског гласа налази у опсегу од 222 до 360 за мушки и женски глас, Ф₂ у опсегу од 1700 до 2550 за женски, односно од 1680 до 1950 за мушки глас, Ф₃ од 2800 до 3720 за женски, односно од 2400 до 2500 за мушки глас. Добијене вредности у нашем корпусу ближе су вредностима до којих је дошао И. Шкарић.

Напомињемо да смо мерења вршили у средишњем, најстабилнијем делу прве фазе артикулације сонанта, тј. пре уклањања препреке и стварања фрикативног шума.

У овом раду покушали смо да дамо опште напомене о природи и понашању латералних гласова у српском језику, а што представља само увод у шире разматрање понашања ових гласова у различитим окружењима. Сматрамо да би било изузетно занимљиво обрадити ове гласове у појединим дијалектима, нарочито онима у којима се палатални латерал губи у корист транзиционог гласа [j], а што је појава која се одвијала у XIX веку у француском и која је довела до потпуног губљења фонеме /љ/ из фонолошког система овог романског језика.

БИБЛИОГРАФИЈА

Бабић 1991: Стјепан Бабић, Далибор Брозовић, Милан Могуш, Славко Павеша, Иво Шкарић, Стјепко Тежак, *Повијести јреглед*,

¹² Како су у речи *Јарослављ* форманти толико ослабљени да се нису могли читати, дали смо вредност једне друге речи из корпуса — *јриобаље*, у којој је присутан утицај два вокала /a/ и /e/ у положајима који се разликују од других примера датих у тексту и који показују колики је заправо утицај окружења на акустичку слику сонанта [љ].

- гласови и облици хрватскога књижевног језика. Нацрти и грамаџику*, Загреб (лат.).
- Гудурић 2004: Снежана Гудурић, *О ѝрироди гласова*, Београд.
- Гудурић... 2006: Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић, *Фонетске основе фонолошког сисџема срџског језика основне ѝосџавке*. — Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 13–16. IX 2006, Београд, Међународни славистички центар, 2007, 36/1, 91–110.
- Зеџ 2000: Драга Зеџ, *О сѝрукџури слога у срџском језику*. — Јужнословенски филолог, Београд, LVI/1–2, 435–448 (лат.).
- Ивић 2002: Павле Ивић, Илсе Лехисте, *О срџскохрватским акценџима*. Сремски Карловци — Нови Сад (Целокупна дела Павла Ивића, том VII/1).
- Јеласка 2004: Зринка Јеласка, *Фонолошки оѝиси хрватског језика : Гласови, слогови, нагласци*, Загреб (лат.).
- Јовичић 1999: Слободан Јовичић, *Говорна комуникаџија. Физиологија, ѝсихоакусџика и ѝерџеџија*, Београд (лат.).
- Костић 1963: Ђорђе Костић, Миољуб Несторовић, Душан Калић, *Акусџичка фонетика срџскохрватског језика*. 1: Класификаџија гласова. — Саопштење бр. 11 (Институт за експерименталну фонетику и патологију говора), Београд, 1–27; 2: Гласовно поље. — Саопштење бр. 12, 1–28.
- Ладефогд 1996: Peter Ladefoged and Ian Maddieson, *The Sounds of the World's Languages*. Oxford — Cambridge, Massachusetts.
- Милетић 1933: Бранко Милетић, *Изговор срџскохрватских гласова*. — Српски дијалектолошки зборник, књ. 5, Београд.
- Милетић 1952: Бранко Милетић, *Основи фонетике срџског језика*, Београд.
- Петровић 1996: Драгољуб Петровић, *Фонетика*. У књ.: [Ред.] Милорад Радовановић, *Српски језик на крају века*, Београд, 87–110.
- Петровић 2000: Драгољуб Петровић, *О реѝерџоару ИДО у фонолошком сисџему сџандарднога срџског језика*. — Јужнословенски филолог, Београд, LVI/3–4, 789–802.
- Сечујски 2000: Милан Сечујски, Владо Делић, *Снимање говорне базе на срџском језику намењене синџезу говора на основу ѝексџа*, Нови Сад (ФТН, Универзитет у Новом Саду) (лат.).
- Сечујски 2002: Милан Сечујски, Радван Обрадовић, Владо Делић, *Алфа-Нум сисџем за синџезу говора на основу ѝексџа на срџском језику*, Нови Сад, (Факултет техничких наука, Универзитет у Новом Саду) (лат.).
- Суботић 2005: Љиљана Суботић, *Орџоејска и орџографска норма сџандардног срџског језика*, Нови Сад.
- Шкарић 1991: Иво Шкарић, *Фонетика хрватског књижевног језика*. У: Бабић et al. 1991, 61–377 (лат.).

Résumé

Snežana Gudurić — Dragoljub Petrović

**UNE CONTRIBUTION À L'ÉTUDE DE LA NATURE PHONÉTIQUE
DES SONS EN LANGUE SERBE: SONS LATÉRAUX**

Ce texte porte sur la nature des sons latéraux en langue serbe, sur leurs points convergents et divergents, et en particulier sur leur distribution. En dépit de leur mode de prononciation presque identique (passage latéral de l'air des deux côtés de l'obstacle fait dans le résonateur buccal), les deux sons montrent des différences importantes concernant toute autre caractéristique. Le son dit palatal, par son image acoustique, ressemble plus au son transitoire [j] ou au son nasal [ɲ] qu'à sa paire latérale. C'est peut-être la raison pour laquelle on le substitue souvent par le [j] dans certains dialectes serbes. De même, nous montrons que la nature du [l] dit syllabique diffère de celle de la sonante non-syllabique, tout en considérant les deux sons phonologiquement identiques.

Mots clés: phonétique, phonologie, langue serbe, linguistique, sons latéraux.

БОГОЉУБ СТАНКОВИЋ

(Београд)

АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ У СЛАВИСТИЧКОМ ПОКРЕТУ

У раду се на основу литературе, објављених докумената и архивске грађе приказују залагања Александра Белића на славистичком организовању и повезивању слависта како у националним, тако и ширим — словенским и међународним оквирима. У том смислу констатује се његово ангажовање на оснивању Друштва за српски језик и књижевност 1910. године и шире приказује учешће у раду Првог међународног славистичког конгреса у Прагу 1929. и Другог у Варшави и Кракову 1934. Посебна пажња посвећује се његовом виђењу славистичког организованог деловања које је покушао да конкретизује кроз организацију Трећег међународног славистичког конгреса у Београду 1939. године, који због отпочетог Другог светског рата није одржан.

Изузетно Белићево залагање на славистичком организовању испољава се после Другог светског рата. Године 1948. основано је Славистичко друштво НР Србије и он изабран за његовог првог председника. Потом иницира југословенско славистичко окупљање и организовање, те бива изабран 1955. године за првог председника Савеза славистичких друштава ФНРЈ. Његовом иницијативом обнавља се међународна славистичка сарадња, 1955. долази до одржавања Београдског славистичког састанка, кад је заснован Међународни комитет слависта (МКС). У њему, као и у Југословенском славистичком комитету, он интензивно ради на припреми Четвртог међународног славистичког конгреса, који се одржава у Москви 1958. године. На Конгресу у Москви је изразито активан, а са истим еланом он и после његовог одржавања приступа реализацији утврђених конгресних задатака, све док изненадном смрћу 26. фебруара 1960. године није у томе прекинут.

Кључне речи: славистички покрет, међународни славистички конгреси, славистичке организације, Славистичко друштво Србије, МКС, Национални славистички комитет Југославије, историја славистике, А. Белић.

Живот и дело Александра Белића у великој мери су познати у нашој славистичкој па и широј друштвеној јавности. Рекло би се, ипак, да једна значајна компонента његовог ангажовања није довољно представљена у обимној литератури која за предмет има његову биографију. Те његове активности односе се на славистичко организова-

ње и одвијале су се у славистичким организацијама, како националним, тако и међународним. Свест о овој чињеници подстакла је Славистичко друштво Србије да поводом 60-годишњице оснивања свом првом председнику, Александру Белићу, посвети фототипско издање конгресних материјала неодржаног Трећег међународног конгреса слависта, у чијем је организовању А. Белић имао водећу и пресудну улогу. У контексту поменутог јубилеја је и ово истраживање његовог доприноса развоју и јачању организованог славистичког покрета, тј. славистичких организација у Србији, Југославији и у међународним релацијама.

Настојања и подухвати на организованом повезивању слависта како у земљи, тако и на међународном плану, датирају још из времена младога Белића. Он је један од иницијатора (са П. Поповићем и Ј. Скерлићем) да се 1910. године оснује Друштво за српски језик и књижевност¹. Почетком прве деценије XX века постојала је снажна идеја и међународног славистичког повезивања, па је у Петрограду 1904. године требало да се одржи Први међународни славистички конгрес (Первый съезд славянских филологов и историков). Петроградско међународно славистичко окупљање се није остварило, али је свест о неопходности и целисходности повезивања и тесне сарадње слависта у словенским и ширим међународним релацијама опстајала и јачала. Нема сумње да је и А. Белић већ од тог времена био дубоко убеђен у ту неопходност. Он то на својеврстан начин исказује и показује у свом поздравном говору на отварању Првог конгреса словенских филолога, коначно одржаног у Прагу од 6. до 13. октобра 1929. године: „Било је покушаја у прошлости да се такав конгрес сазове, али је ово први пут да је он оставарен./.../ Међутим колико је било дубоких разлога да се не само данас састанемо, него да се већ одавно састајемо./.../ Али и поред тога што нас је све упућивало на заједнички рад и овакве састанке, ми се ипак нисмо састајали...“²

Белићева заинтересованост за међународно славистичко повезивање очигледна је и из његовог изузетног ангажовања у току припреме Конгреса, за време одржавања и по његовом завршетку. У припремној фази он прилаже своје одговоре на главна питања која ће се расправљати на Конгресу, од којих су два методолошке и три органи-

¹ Мала енциклопедија Просвета, Београд, 1978, т. 1, стр. 551.

² По повратку са Конгреса Белић га опширно приказује у *Јужнословенском филологу*, Београд, 1929, књ. VIII, стр. 160–178. Овде цитирано према: *Изабрана дела Александра Белића*, т. III/2. Упоредна словенска лингвистика, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, стр. 188.

зационо-техничке природе³: О синхроничном испитивању појединих словенских језика; О испитивању система у словенским језицима; О раду на старословенским споменицима; О словенској лингвистичкој географији; О међусловенском језичком атласу; О словенској лингвистичкој библиографији.

На отварању, он је поздравио Конгрес у име југословенске делегације, а током даљег рада на заједничкој седници књижевно-историјске и лингвистичке секције расправља се питање словенске библиографије где Белић подноси уводно излагање о лингвистичкој библиографији. Потом је члан комисије за предлог резолуције о расправљаном питању, којом је именован и за члана комисије за утврђивање плана рада на Библиографији.

Такође на заједничкој седници књижевно-историјске и лингвистичке секције он учествује у дискусији о тезама Прашког лингвистичког кружока, члан је комисије за предлог резолуције о њима, а предложеном резолуцијом он је именован и за члана будуће комисије која има задатак „да спрема материјал из ове области испитивања за нови конгрес словенских филолога“.⁴

На заседањима лингвистичке секције А. Белић активно учествује у расправљању питања о међусловенском језичком атласу и о раду на старословенским споменицима. Поводом овог питања предложена је следећа резолуција: „Први конгрес словенских филолога одобрава предлог о састављању 'лингвистичког словенског атласа' и одлучује да одреди одмах привремену комисију која ће до краја организовати овај посао“⁵. А. Белић је именован за члана ове комисије.

И резолуцијом поводом будућег рада на старословенским споменицима Белић је именован за члана комисије која ће после Конгреса радити на остварењу задатака „да се црквенословенски рукописи систематски попишу, и то према истом плану“.⁶

Радни део Првог конгреса завршен је пленарном седницом 10. октобра. На њој су усвојене резолуције предложене и утврђене на конгресним секцијама, а такође је усвојен и Статут за конгресе словенских филолога у 12 тачака. Статутом се предвиђало да се конгреси одржавају у интервалима од пет година, а сходно тој одредби прихва-

³ Објављено у конгресним материјалима: I Sjezd slovanských filologů v Praze 1929, sekce II.

⁴ Изабрана дела Алксандра Белића, т. III/2, стр. 190.

⁵ Исто, стр. 193.

⁶ Исто, стр. 193–194.

ћена је жеља и предлог пољске делегације да се следећи конгрес одржи у Пољској.

Из свега изложеног јасно је да је на Конгресу у Прагу заснован међународни славистички покрет. Такође је очигледна и значајна улога А. Белића у томе.

Оснивачки прашки конгрес поставио је веома амбициозне задатке пред организоване међународне славистичке покрете, али се њиховој реализацији споро приступало вероватно и зато што покрет још није у пуном смислу организационо конституисан. Ипак, сходно одлуци Првог конгреса, кроз пет година, од 23. до 30. септембра 1934. године, биће у Варшави и Кракову одржан Други међународни славистички конгрес. Он се по садржају, по организацији и по амбицијама значајно разликује од Првог конгреса. О томе А. Белић каже: „Први је конгрес био у Прагу 1929. године. Он је донео велики број резолуција и одредио је одборе да се о њиховом извршењу брину. Међутим много штошта од тога остало је мртво слово на хартији. Зато се, вероватно, и одустало од доношења резолуција на Конгресу у Варшави. То је био више састанак оних које покреће у животу и раду исти духовни интерес.“⁷

Наведене Белићеве речи не садрже само информацију о Конгресу, већ из њих избија и одређено незадовољство што међународно славистичко организовање није пошло оним током (ка чвршћем повезивању) како се то на Првом конгресу веровало и што је било његово лично настојање и очекивање. Иначе, он је у времену између Првог и Другог конгреса, на самом Другом конгресу и после њега у светским, а нарочито словенским славистичким круговима имао углед и ауторитет једног од водећих слависта. Такав однос према њему показује се и чињеницом да је радни део Другог конгреса започео његовим рефератом „Постанак словенске глаголске системе“, а несумњиво се имао у виду тај реноме кад је на завршетку Конгреса Југославији поверено да кроз пет година организује Трећи међународни конгрес слависта.

У организовању Трећег конгреса А. Белић види прилику да се реализују његова виђења организовања међународног славистичког покрета, и то се осећа из његовог приказа Конгреса у *Српском књижевном гласнику*. Са дозом замерања он пише да се у Пољској говорило о много ситних питања, а занемарена су општија питања, питања

⁷ Овај конгрес Белић је уопштено приказао у *Српском књижевном гласнику*, Београд, 1934, XLIII, стр. 288–290 (I део) и 373–377 (II део), а подробније је приказао рад лингвистичке секције у *Јужнословенском филологу*, Београд, 1934, књ. XIII, стр. 183–189. Овде цитирано према : *Изабрана дела Александра Белића*, т. III/2, стр. 205.

практичног значаја и питања заједничког међународног славистичког подухвата. А онда са дипломатском опрезношћу образлаже да се многа питања на Конгресу нису расправљала јер нису добила завршни облик у испитивањима, па саопштава свој оптимизам: „То нам даје наде да ће до новог Конгреса, који ће бити у Југославији 1939. год., много штошта сазрети и добити дефинитивни облик“.⁸

У поменутом приказу он се похвално изражава о конгресним решењима организационог карактера као што су формирање Сталног међународног одбора за славистичке конгресе и „одлука да се у свакој земљи са већим бројем слависта организује Конгрески одбор, који ће одредити за идуће конгресе који ће од пријављених радова излазити пред Конгрес, а који ће бити само у изводу саопштени у публикацијама Конгреса“.⁹

Организовању Трећег међународног славистичког конгреса А. Белић приступа са убеђењем, које је иначе имао и у време претходна два конгреса, да приближавање и уједначавање метода истраживања треба да је примарни циљ оваквих међународних славистичких окупљања. Он то и исказује у припремљеном говору за отварање Конгреса: „Истина, није малена корист што се претставници славистичких студија упознају на овим конгресима /.../ — али много је знатније од овога да научници словенски бар колико-толико уједначе свој рад у најразличнијим правцима и да се увере — колико штете трпе славистичке студије од тога што се науке о словенским језицима и књижевностима — мање или више — у различним словенским земљама самостално развијају...“.¹⁰ И у погледу дисциплине и озбиљности славистичког организовања он је захтевнији, истичући став „да свака земља која изјави готовост да прими конгрес тим узима обавезе да оствари оне одлуке конгреса које се јаве као неопходна потреба славистичке науке даног времена“.¹¹

⁸ Исто, стр. 207.

⁹ На истом месту. Несумњиво је да су ове две одлуке, према којима А. Белић има изузетно повољан однос, биле у основи организационих решења на Београдском састанку слависта 1955. године, кад је међународни славистички покрет дефинитивно конституисан установљењем и избором Међународног комитета слависта (МКС), а потом и националних славистичких комитета.

¹⁰ Уводна реч *прејседника Извршног одбора А. Белића у IV књигу припремних радова око III међународног конгреса слависта (место још здравног говора на конгресу)*. III међународни конгрес слависта, Говори и предавања. Издања Извршног одбора, Београд, 1939, св. 4, стр. 6.

¹¹ Исто, стр. 6–7.

Из оваквог Белићевог виђења међународног славистичког организовања проистиче и друкчија концепција Трећег конгреса у односу на претходна два. Док су они били доминантно „репрезентативни“ и манифестациони — Први у знаку Јозефа Добровског (поводом стогодишњице смрти), Други „под духовном заштитом Сени великог пољског песника Адама Мицкевича“¹², Трећи је требало да буде (како наглашава А. Белић у припремљеној Уводној речи за Конгрес) „више радни него ли репрезентативни“.

Око овакве концепције он се широко консултовао приликом боравка у Загребу, Љубљани, Бечу, Прагу и Кракову почетком 1938. године. У тим консултацијама договорено је „да се унапред утврде опште теме о којима би се дискутовало на Конгресу и да се поред тога ставе на дневни ред и индивидуални реферати и саопштења које би предложили поједини чланови Конгреса“.¹³

Средином године конституисан је Извршни одбор од 83 члана са А. Белићем на челу и утврђена председништва 5 конгресних секција (за лингвистику, за историју књижевности, за наставу славистике, балканолошка и фонолошка секција). До краја године утврђене су теме из области побројаних секција, формулисана питања и све је то почетком наредне — 1939. године разаслато потенцијалним учесницима Конгреса. Убрзо су почеле пристизати пријаве за учешће, одговори на питања и резимеи реферата. Приспеле конгресне материјале Одбор је од јула до почетка септембра објавио у три свеске (књиге): (1) *Збирка одговора на питања* (232 стр.), (2) *Саопштења и реферати* (218 стр.), (3) *Дојуне одговорима на питања, саопштењима и рефератима* (124 стр.).¹⁴

Првог септембра 1939. године нападом Немачке на Пољску отпочео је Други светски рат. А. Белић сазива Председништво Извршног одбора које на заседању 4. и 5. септембра одлучује да се Конгрес откаже (ликвидира), „а да се формални завршетак ликвидације обележи издавањем четврте и пете књиге издања Извршног одбора (*Говори и предавања и Организација*)“¹⁵. Саопштење о отказивању Конгреса дато је у поговору у трећој свесци конгресних материјала и

¹² Изабрана дела Александра Белића, т. III/2, стр. 205.

¹³ *Извештај о припремним радовима око III међународног конгреса слависта*. III међународни kongres slavista, Organizacija. Izdanja izvršnog odbora, Beograd, 1939, св. 5, стр. 27.

¹⁴ Исто, стр. 28.

¹⁵ Исто, стр. 29.

почиње реченицом: „Pri doštampavanju ove knjige postalo je jasno da se III-ći Međunarodni kongres slavista ne može održati“.¹⁶

Убрзо по одлуци о отказивању Конгреса објављене су најављене две књиге, тако да укупан обим конгресних материјала објављених у пет свезака износи 786 страна. Сама ова чињеница, чак и са ове временске дистанце, говори о импозантности Конгреса, а његова импозантност се потпуније сагледава из чињеница садржаних у тим књигама. Између осталих, то је чињеница да се за Конгрес пријавило 407 учесника, од чега 153 са рефератом. Од пријављених референата 65 је из Југославије (од чега 34 из Београда), а 88 из скоро свих ондашњих европских земаља. Било је планирано да се на Конгресу усвоји 7 резолуција о тзв. „техничким питањима“, тј. (речено садашњим речником) о заједничким пројектним темама и подухватима.

У тренутку отказивања Конгрес је (по сведочењу административног секретара Извршног одбора др Александра Арнаутовића) био у потпуности припремљен, обезбеђене просторије на Универзитету за рад секција, утврђен програм рада, па чак и уметнички и излетнички садржаји¹⁷. Можемо само претпоставити колико је било болно, посебно Александру Белићу, да се донесе поменута тешка одлука. Драматика тог тренутка и времена може се ишчитавати у његовом дописаном тексту на почетку и на крају раније припремљеног поздравног говора, где, између осталог, каже: „Извршни одбор, налазећи се у овом тренутку пред страшном перспективом пустоши и уништења који ће задесити народе оних који би учествовали у овом Конгресу, узбуђен садашњошћу и узнемирен за блиску будућност, жели да ново време у којем ће бити одржан Четврти међународни конгрес славистазначи епоху пријатељских узајамних односа међу народима света, а нарочито Словенима, која ће једино зајемчити и нов полет славистичке науке. Скрушен пред посматрањем оног што се збива, он ће чекати, чувајући савесно све оно што се окупило око Трећег конгреса, да му време допусти да заставу Четвртог конгреса преда у руке оних које духовна заједница овог Конгреса нађе за достојне. Када ће се земље-учеснице у овом Конгресу или њихови претставници јавити са овом жељом — то зависи од будућности која је данас сасвим непозната.“¹⁸

¹⁶ III међународни конгрес слависта. Odgovori na pitanja — Saopštenja i referati. DOPUNE. Izdanja Izvršnog odbora, Beograd, 1939, sv. 3, str. 119.

¹⁷ В.: Славистика, Београд, 2006, књ. X, стр. 446, 452.

¹⁸ III међународни конгрес слависта. Говори и предавања. Издања Извршног одбора, Београд, 1939, св. 4, стр. 6.

До жељеног новог времена прошло је прилично година. По завршетку Другог светског рата закратко је отпочела епоха „пријатељских узајамних односа међу народима, а нарочито Словенима“, кад су започете припреме за нов Конгрес у Москви, чије одржавање је било планирано за 1947. годину, па померено за 1948, али до њега није дошло јер су средином те године јавно испољени тешки политички сукоби у словенском свету.¹⁹

Током пролећа 1948. године Александар Белић подржава иницијативу чланова београдске Катедре за источне и западне словенске језике и књижевности за оснивање Славистичког друштва Србије. Он на Оснивачкој скупштини у „Словенском семинару“ 29. јуна 1948. године у име Иницијативног одбора подноси уводни реферат, у коме образлаже сврсисходност оснивања Друштва, исказујућу при том и своју оданост пријатељским узајамним односима међу словенским народима²⁰. На Скупштини је А. Белић изабран за председника Друштва и остаће на тој дужности све до краја свог живота.

Колико се он предано прихватио поверене му дужности, казује чињеница да већ кроз десет дана по одржавању Оснивачке скупштине, 8. јула 1948. године, одржава прву седницу Управе, на којој се расправља питање рада Друштва, у оквиру кога и покретање часописа. У сачуваној забелешци са седнице може се прочитати и следећи његов став: „Часопис и Друштво треба да буду живи“²¹.

Нажалост, тешке политичке прилике које су убрзо настале приморале су Друштво да наредних неколико година замрзне свој рад. Али чим су се после 1953. године поменуте прилике-неприлике почеле мењати, Славистичко друштво се активирало и са временом постало све динамичније и живље. И Друштво, и његов часопис „Славистика“, који је покренут скоро пола века после поменуте прве седнице Управе, непрестано имају за идеју водиљу да треба да буду „живи“, тј. неокамењене свести, савремени, креативни и да непрестано теже свом усавршавању.

У побољшаним политичким условима почело се у Београду, Србији и ондашњој Југославији размишљати и о побољшању међународне славистичке сарадње. Већ у пролеће 1954. године настаје идеја

¹⁹ В.: *Beogradski međunarodni slavistički sastanak (15–21. IX 1955)*. Izdanje Organizacionog odbora, Beograd, 1957, стр. 3.

²⁰ В.: *Зайисник оснивачке скупштинне Славистичког друштва Народне Републике Србије*. Славистика, Београд, 2003, књ. VII, стр. 542–545.

²¹ В.: *Забелешка са седнице Управе од 8. јула 1948*. Славистика, Београд, 2003, књ. VII, стр. 546.

да се закаже одржавање међународног славистичког окупљања у Београду, најпре за октобар те године, а потом је време одржавања померено за следећу годину. Дана 5. и 6. октобра 1954. године у Београду је одржана југословенска конференција славистичких катедара на којој је утврђено да се међународни састанак одржи од 15. до 21. септембра 1955. године и формиран је Организациони одбор од 25 чланова, за чијег председника је изабран Александар Белић. Крајем исте године, 28. и 29. децембра одржана је у Београду још једна конференција славистичких катедара са свих југословенских универзитета на којој је утврђен оквирни програм планираног Београдског међународног славистичког састанка.²²

За време поменутог конференције крајем 1954. године одржан је и састанак представника свих славистичких друштава на коме је договорено да се од 23. до 28. маја 1955. године у Скопљу и Охриду одржи Саветовање слависта Југославије. Ово окупљање југословенских слависта одржано је по плану и на њему је основан Савез славистичких друштава ФНР Југославије, а за председника изабран Александар Белић. Седиште Савеза биће две године у Београду, где је средином септембра 1957. године одржан и Први конгрес Савеза славистичких друштава ФНРЈ²³.

Београдски међународни славистички састанак почео је са радом 15. септембра 1955. године у великој сали САН. На њему је учествовало 67 најистакнутијих слависта из иностранства и око 160 из Југославије. У извештају Организационог одбора о Састанку поводом ове чињенице је речено: „Mora se konstatovati činjenica da su se u Beogradu, u septembru 1955 godine, prvi put sastali na zajedničkom skupu slavisti iz svih slovenskih, kao i većine neslovenskih zemalja u kojima se neguje slavistika. Tako je beogradski slavistički sastanak dobio pun autoritet da odlučuje o svim gorućim pitanjima međunarodne organizacije naučnog rada na polju slavistike.“²⁴

Састанак је отворио председник Организационог одбора Александар Белић опширним говором који није био само поздравни, већ и програмски²⁵. У говору је изразио и своју познату оданост и преда-

²² О свему овде изнетом види шире: Beogradski međunarodni slavistički sastanak (15–21. IX 1955). Izdanje Organizacionog odbora, Beograd, 1957, стр. 3–4.

²³ О оснивању и конституисању Савеза види шире фототипски објављена документа у рубрици „Славистички архив“. Славистика, Београд, 2004, књ. VIII, стр. 483–490.

²⁴ Beogradski međunarodni slavistički sastanak, стр. 4–5.

²⁵ Исто, стр. 5–9.

ност сарадњи словенских народа рекавши између осталог: „Danas su se te prilike iz osnova izmenile. Izgledi za trajni mir povoljniji su nego ikada dosada i izmirenje slovenskih rukovodnih krugova na osnovu uzajamnog razumevanja i poštovanja danas su stvarnost kojoj se od sveg srca raduju svi slovenski narodi. Sve će to zajedno značiti nesumnjivo početak nove epohe uzajamnih kulturnih veza među slovenskim narodima, a sa tim svakako i novi polet naše nauke.“²⁶

Током Састанка све време је под председавањем А. Белића радио посебан Радни комитет, који је имао задатак да размотри битна питања „међународне организације научног рада на пољу славистике“ и да предложи одговарајућа организациона решења. Већ 16. септембра на пленарној седници изнет је предлог Радног комитета да се оснује Међународни одбор (комитет) слависта (МКС) и листа од 12 чланова и исто толико њихових заменика. За члана МКС из Југославије предложен је Александар Белић. Предлог је прихваћен и то је била једна од најзначајних одлука за будућу организовану међународну славистичку сарадњу²⁷. На завршној пленарној седници 21. септембра усвојен је још низ предложених одлука организационог карактера, међу којима су и: „1) da se idući kongres održi u Moskvi u prvoj polovini 1958; 2) da se za pretsednika Međunarodnog odbora slavista izabere prof. V. V. Vinogradov, koji će organizovati kongresni sekretarijat sa sedištem u Moskvi“.²⁸

У својој завршној речи А. Белић је установљење МКС оценио као изузетан допринос овог Састанка будућем међународном славистичком организовању. Потом је В. В. Виноградов говорио у име свих словенских делегација, а Андре Мазон у име учесника из несловенских земаља. У својој речи В. В. Виноградов је, између осталог, веома високо оценио Белићев допринос будућем координираном развоју славистике:

„Мы все хорошо знали и знаем филологическую многосторонность академика Белича, его исследовательскую неутомимость, его умение понять и трезво взвесить разнообразные, нередко очень далекие научные мнения, его дар широких обобщений, его способность выделить самое существенное и ценное в потоке многочисленных взглядов.“

Все эти выдающиеся свойства академика Белича как научного организатора ярко проявились и в ходе нашего совещания и в его результатах. Под его председательством мы наметили действенные спо-

²⁶ Исто, стр. 5.

²⁷ Исто, стр. 14.

²⁸ Исто, стр. 16.

собы координации, верные пути развития славяноведческой науки на ближайшие годы.“²⁹

Виталност одлука Београдског међународног славистичког састанка потврдила се ускоро — већ на првом заседању МКС у Москви, од 17. до 21. маја 1956. године, на коме учествује и А. Белић. Тада је, између осталог, утврђено да се предвиђени московски конгрес одржи у првој половини септембра 1958. године и предложено да се у свим земљама које су представљене у МКС у најскорије време организују национални славистички комитети (по угледу на већ формирани Совјетски комитет слависта), који ће се у својим земљама старати око припрема за Конгрес у Москви. На заседању су размотрена и питања која би се разаслала учесницима Конгреса ради добијања и објављивања одговора пре Конгреса³⁰. Предговор брошуре са питањима почиње реченицом: „Советский комитет славяноведов предполагает перед IV Международным съездом славистов в Москве (в сентябре 1958 г.) в числе сборников статей по славянской филологии издать один или два сборника ответов на вопросы подобно тому, как это было сделано в 1939 г. перед III не состоявшимся съездом славистов.“³¹ Упитник је објављен под редакцијом В. В. Виноградова, што је још једна потврда високог уважавања Белићевих идеја и подухвата око организовања и усмеравања славистичке науке.

Друго заседање МКС, на коме А. Белић такође учествује, одржано је у Прагу од 22. до 26. јануара 1957. године. Између осталих одлука тада је утврђено да се Конгрес у Москви одржи од 1. до 10. септембра 1958, да ради у три секције, да се одговори на постављена питања доставе најкасније до 1. маја 1957. године, да се Совјетском комитету слависта доставе спискови чланова националних комитета са њиховом адресом, као и адреса националних комитета.³²

По повратку Белића из Прага, 10. марта 1957. године у Загребу се одржава састанак „Националног комитета за Конгрес слависта у Москви 1958. године“, на коме присуствују представници слависта из свих југословенских република. Најпре Белић подноси извештај о за-

²⁹ Исто, стр. 18.

³⁰ Решения, принятые на заседании Международного комитета славистов в Москве 17–22 мая 1956 г. Москва, 1956, стр. 2–3.

³¹ Вопросы к участникам IV Международного съезда славистов./Ответственный редактор В. В. Виноградов/, Москва, 1956, стр. 3.

³² Решения заседания Международного комитета славистов в Праге с 22-ого до 26-ого января 1957 г. Архива Славистичког друштва Србије (АСДС), тематски фонд (Тф) Међународни комитет слависта (МКС).

седању и решењима МКС у Прагу. Потом се расправља о броју и списку учесника по републикама и обезбеђивању финансијских средстава за учеснике Конгреса. И најзад приступа се питању конституисања Националног комитета. После расправљања питања броја, сталности комитета и чланова, седишта и сл. одлучено је да председништво Националног комитета буде у Београду. За председника је изабран Александар Белић, а за секретара Радован Лалић. За чланове је било различитих предлога, као и подељених мишљења да ли сви републички центри морају бити представљени у Комитету.³³ У допису Совјетском комитету слависта од 3. јуна 1957. године уз председника и секретара наведени су следећи чланови „Комитета слависта ФНРЈ“: Јосип Бадалић, Лука Вујовић, Јован Вуковић, Стјепан Ившић, Рудолф Коларич, Блаже Конески, Братко Крефт, Салко Назечић, Рајко Нахтигал, Драгољуб Павловић, Харалампије Поленаковић, Антон Слодњак, Михаило Стевановић, Кирил Тарановски, Јосип Хам, Мате Храсте.³⁴

Конституисањем Националног комитета у Загребу А. Белић добија још једну значајну функцију у организованом славистичком покрету. Од тада до одржавања Првог конгреса Савеза славистичких друштава ФНРЈ он има три председничке функције (у Савезу, Славистичком друштву Србије и Националном комитету) и представник је Југославије у МКС. Обдарен изузетним организаторским способностима, богатог искуства, неизмерне енергије и преданости славистичкој и словенској идеји, он са тих функција успешно руководи организовањем Првог југословенског конгреса и припремама југословенске делегације за Четврти међународни конгрес слависта у Москви, као што је то чинио и при организовању неодржаног III конгреса и веома успешно одржаног Београдског састанка. Успевао је у томе јер је, између осталог, умео да за своје подухвате анимира и привуче широк круг слависта, а да се при реализацији окружи сарадницима једнако приврженим подухвату као и он. Треба имати на уму да је у пословима око Трећег конгреса за административног секретара имао др Александра Арнаутовића, управника Државне архиве; генерални секретар Организационог одбора Београдског састанка био је проф. др Кирил Тарановски; потпредседници у Славистичком друштву били су Радован Лалић, шеф Катедре за источне и западне словенске језике и књижевности и Петар Колендић, шеф Катедре за историју југословенске књижевности; секретар у Савезу славистичких друштава ФНРЈ

³³ Zapisnik sa sastanka Nacionalnog komiteta za Kongres slavista u Moskvi 1958. god. АСДС, Тф МКС.

³⁴ АСДС, Тф МКС

био је Радован Лалић; у Националном комитету уз Р. Лалића не мало корисног посла обавио је као административни секретар и Богдан Терзић, у то време млади асистент славистике.³⁵

По повратку из Варшаве са трећег заседања МКС А. Белић на седници Националног комитета од 28. јануара 1958. године подноси извештај о том заседању, као и о стању припрема Четвртог конгреса уопште. На седници Националног комитета утврђује се списак референата и класификују реферати, разматра се организација слања књига за изложбу, утврђује списак представника у будућим комисијама МКС.³⁶

Наредних месеци Национални комитет је максимално заокупљен организовањем одласка делегације у Москву, пре свега око обезбеђења финансијских средстава за путне трошкове, у чему се А. Белић и најнепосредније ангажује код највиших представника власти.³⁷

За сам Конгрес он даје на руском језику одговаре на девет питања који су (са одговорима и других наших учесника) објављени у специјалном додатку уз XXII књигу (за 1958. годину) *Јужнословенског филолога*. У овом часопису он објављује свој реферат „Падежная система и происхождение предлогов“³⁸, који саопштава на пленарном заседању Конгреса 1. септембра под насловом „Падежи и образование старых и новых предлогов“³⁹. Сем тога, он у подсекцији „Сравнительно-историческая грамматика славянских языков“ подноси реферат „Природа и происхождение существительных субъективной оценки“⁴⁰, учествује у дискусијама, активан је у раду конгресних тела. На отварању А. Белић поздравља Конгрес у име југословенске делегације, којом приликом између осталог каже: „Данашњи славистички Међународни конгрес одржава се у знаку најшире међународне научне сарадње. Зато, славећи данашњи IV Међународни конгрес слависта у Москви, ми њо здрављамо и њојаву славистичке као науке заједничке

³⁵ Захваљујући савесном односу Богдана Терзића према повереном му задатку сређена су и у Архиви Славистичког друштва Србије сачувана документа која ми сада користимо у осветљавању и приказивању Белићевих активности у славистичком покрету.

³⁶ Zapisnik sa plenarnog sastanka Nacionalnog komiteta slavista FNRJ održanog u Srpskoj akademiji nauka u Beogradu 28. I 1958. АСДС, Тф МКС.

³⁷ Zapisnik sa sednice Pretsedništva Jugoslovenskog nacionalnog komiteta slavista održane 18 juna 1958 g. АСДС, Тф МКС.

³⁸ Јужнословенски филолог, Београд, 1957–1958, књ. XXII, стр. 3–16.

³⁹ В.: IV Международный съезд славистов. Материалы дискуссии, т. второй. Проблемы славянского языкознания, АН СССР, Москва, 1962, стр. 11.

⁴⁰ Исто, стр. 180. И овај реферат био је претходно објављен у ЈФ, књ. XXII, стр. 131–139.

целоме свеиу (Истакао Б. Ст.).⁴¹ А при затварању он исказује захвалност у име свих словенских делегација изражавајући при том своја очекивања и жеље за будућност: „Да послужит этот Съезд наукой и примером новым съездам славистов! Пусть зажженный им огонь осветит славяноведение во всех странах, где ему уделяется внимание, и пусть его благотворное влияние скажется везде, где живет хотя бы один славист.“⁴²

Током Конгреса у Москви одржано је заседање МКС на коме је, између осталог, одлучено да се следећи — V конгрес одржи у Софији 1963. године, да се В. В. Виноградову продужи мандат председника МКС за још две године и да се изабере осам заменика председника. За једног од њих изабран је А. Белић⁴³.

После Московског конгреса у Југославији се интензивирају припреме Другог конгреса Савеза славистичких друштава Југославије, који ће се одржати крајем септембра 1959. године у Загребу. Имајући у виду закључке IV конгреса о изради општесловенског лингвистичког атласа⁴⁴, А. Белић за југословенски Конгрес припрема реферат „Општесловенски и југословенски дијалектолошки атласи“. За време конгреса у Загребу, 25. септембра 1959. године, одржава се седница Националног комитета, на којој се расправља о пословима који проистичу из одлука IV конгреса, о стварању центара за израду дијалектолошких атласа Југославије и одређује делегација са А. Белићем на челу за учешће на конференцији у Пољској о словенском атласу⁴⁵.

Изузетно ангажовање А. Белића на југословенском и међународном плану није га удаљавало од послова председника Славистичког друштва Србије. На Скупштини Друштва 24. маја 1957. године он је реизабран за председника, а Р. Лалић за потпредседника. После тога хитно се приступа регулисању правног статуса Друштва и наглашеном залагању да се до тада изузетно неповољан положај руског језика у нашим школама побољша. А. Белић се органима власти, посебно просветних, у име Друштва обраћа представкама у којима упозорава на неравноправан положај руског језика и друштвену штетност таквог односа према њему. „Сматрамо да изучавање руског језика у нашим школама има многострук значај и да би његовој настави требало

⁴¹ IV Международный съезд славистов. Отчет. АН СССР, Москва, 1960, стр. 29.

⁴² Исто, стр. 92.

⁴³ Исто, стр. 89–90.

⁴⁴ Исто, стр. 87–89.

⁴⁵ Записник Седнице Југословенског националног славистичког комитета одржане у Загребу, 25. септембра 1959. АСДС, Тф МКС.

поклонити озбиљну пажњу“ — стоји на крају једног дописа Одбору за просвету и културу Савезног извршног већа са потписима председника А. Белића и секретара Друштва Драгутина Мирковића.⁴⁶

Александар Белић преминуо је изненада 26. фебруара 1960. године. Да одају пошту, дошли су и представници МКС: тадашњи председник В. В. Виноградов (СССР), наступајући председник В. Георгијев (Бугарска) и чланови Комитета Б. Хавранек, Ј. Бјелич (Чехословачка) и Е. Хил (Велика Британија). На радном састанку поменутих чланова МКС са члановима Југословенског националног славистичког комитета 1. марта 1960. године Радован Лалић, отварајући састанак као секретар Националног комитета, између осталог је рекао: „Мислим да ћемо се успомени проф. Белића најбоље одужити ако наставимо онај посао коме је он посветио сав свој живот па и последње дане и часове свог живота“.⁴⁷

Није спорно да је у области славистичког повезивања и организованог деловања умногоме настављено његово дело. Питање је само да ли је довољно урађено за ово скоро пола века протеклог од гашења његовог живота. Међутим, много тога је и разграђено на штету и славистике, и словенства!

Резюме

Богољуб Станковић

АЛЕКСАНДР БЕЛИЧ В СЛАВИСТИЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ

На основании литературы, опубликованных документов и архивных материалов в статье освещается важный компонент деятельности Александра Белича, недостаточно представленный в относительно обширной литературе о его жизни и деятельности. Речь идет о деятельности в сфере объединения славистов, как в национальных, так и в международных масштабах.

Будучи широко славистически образованным, Александр Белич занимается установлением связей между славистами с самого начала своей научной деятельности. Является одним из инициаторов создания Общества сербского языка и литературы в 1910 году. Принимает весьма активное участие в работе Первого международного славистического съезда в Праге в 1929 и Второго в Варшаве и Кракове в 1934 году. Его видение организованной славистической деятельности особенно ярко проявилось в ходе подготовки к Третьему славистическому съезду в Белграде в 1939 году, который из-за разразившейся Второй мировой войны не состоялся.

Исключительные усилия Белич прилагает в деле организации славистов после Второй мировой войны. В 1948 году создается Славистическое общество НР Сербии, и Бе-

⁴⁶ АСДС, кутија 1948–1960.

⁴⁷ Записник са заједничке седнице чланова Међународног славистичког комитета који су допутовали на сахрану професора Александра Белића и чланова Југословенског националног славистичког комитета, стр. 1. АСДС, Тф МКС.

лича избирают его первым председателем. Затем по инициативе Белича объединяются и организуются югославские слависты, и в 1955 году проводится Белградская славистическая встреча, на которой создается Международный комитет славистов (МКС). В нем, а также в Югославском славистическом комитете Белич интенсивно занимается подготовкой Четвертого международного славистического съезда, проведенного в Москве в 1958 году. На съезде в Москве он весьма интенсивно работает и с таким же вдохновением после его проведения приступает к реализации установленных съездом задач, вплоть до скоропостижной кончины 26 февраля 1960 года, которая прерывает его деятельность.

АЛЕКСАНДР КИКЛЕВИЧ
(Олштин, Польша)

СЕМАНТИЧЕСКИЙ ИНВАРИАНТ КАК КАТЕГОРИЯ ОПИСАНИЯ ПЛАНА СОДЕРЖАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЗНАКОВ

В статье рассматривается понятие семантического инварианта и его применение к описанию лексических значений в современной русистике. Автор подробно останавливается на наиболее известных концепциях семантического инварианта — Н. В. Перцова, Л. Зибатова и Г. М. Зельдовича, при этом критически оценивает данные концепции, главный недостаток которых усматривается в том, что они игнорируют синергический характер языковой деятельности, т.е. взаимодействие языковой компетенции с культурно-когнитивным контекстом. Из приведенного автором анализа семантической деривации вытекает, что определение общего значения (которое, по мысли автора, не может рассматриваться как альтернатива для многозначности) должно опираться на принцип амбивалентности, т.е. на конфигурацию дескриптивной семантики знака и закодированной в его содержании когнитивной (культурно релевантной) информации.

Ключевые слова: функциональная семантика, лексическое значение, семантическая деривация, полисемия, семантический инвариант, лексикография.

1. Проблема конвенциональности значения

Значения полисемантов (т.е. многозначных лексических единиц) имеют конвенциональный — понимается, в рамках определенного языкового сообщества, или окказиональный характер. Так, в предложении

К левому крылу здания подъехала машина

мы имеем дело с конвенциональным, стилистически нейтральным переносным употреблением существительного *крыло*. В предложении

Батарейка села

сфера функционирования полисемии более узкая — она ограничена рамками разговорного стиля. Предложение

*Изба-старуха челюстью порога
Жует пахучий мякиш тишины* (С. Есенин)

представляет собой пример окказиональной полисемии, встречаемой в художественном идиостиле. Сама возможность окказионального семантического употребления слова означает, что полисемия, в особенности метонимия, лишь в относительной степени представляет собой явление системы языка, что отражает общую закономерность, на которую в свое время обратил внимание Р. А. Будагов (1978, 8).

Значения полисеманта не могут быть перечислены в виде закрытого списка — семантическое варьирование слова является перманентным процессом, на который влияют многообразные речевые факторы, в частности, такие, как когнитивный — общая апперцептивная база речевых субъектов, и коммуникативный — условия речевого акта. «Синтагматические связи, присущие слову, входят в характеристику его семантики», — писал Д. Н. Шмелев (1964, 188). Но поскольку нельзя (технически невозможно) представить списком всех возможных синтагматических связей слова, то, разумеется, нельзя и ограничить номинальный объем его семантического варьирования.

Вместе с тем следует, видимо, признать, что по крайней мере большинство значений слова — конвенциональных и окказиональных, в той или иной степени запрограммировано системой языка. Толковый словарь не отражает языковую компетенцию в полном объеме, потому что фиксирует только наиболее регулярно встречаемые значения и оттенки, тогда как в языковом сознании носителей языка закодированы также правила деривации и интерпретации значений и оттенков.

Открытый характер полисемии в значительной степени является эмпирическим обоснованием исследовательского подхода, в соответствии с которым усилия лингвистов направлены на определение семантического инварианта, т.е. хранящейся в языковой памяти понятийной категории, обобщающей все реальные и потенциальные мутации и модификации значения слова.

2. От семантических вариантов — к семантическому инварианту

Можно различать три способа представления информации о семантических категориях: 1) интенциональный (или дескриптивный) — посредством указания на общий для категории характеристический признак; 2.1) экстенциональный — индуктивный, т.е. посредством

перечисления принадлежащих к категории элементов; 2.2) экстенциональный — дедуктивный, т.е. посредством указания на прототип категории, т.е. наиболее типичный экземпляр категории (данный тип концептуализации наиболее пригоден в случае сенсорных категорий, таких, как запах, цвет, вкус и др.).

В толковом словаре обычно используются два способа — первый и третий. Лексикографическое описание всегда опирается на наиболее типичные случаи функционирования соответствующих денотатов — к сожалению, такая узость подхода может быть причиной неточностей в представлении того или иного значения. Так, прилагательное *голый* толкуется в словаре как 'не имеющий никакой одежды', но наблюдения показывают, что содержание данного слова более широкое, ср. его употребление в прозе Вал. Попова:

На нем вовсе не было одежды, но и назвать его голым было нельзя, потому что он был с головы до ног забинтован

Приведенный пример указывает на то, что голым является не только человек, не имеющий на себе никакой одежды, но и тот, чье тело ничем не покрыто — тканью или другими предметами, близко прилегающими к телу таким образом, что большая часть тела скрыта от непосредственного наблюдения.

У традиционных толковых словарей есть несколько серьезных недостатков: во-первых, это — чрезмерное, не всегда обоснованное дробление значений. Этим недостатком грешат и многие грамматические описания, о чем, например, эмоционально пишет Дж. К. Кэтфорд (1989, 376). Во-вторых, недостатком лексикографических описаний является отсутствие четких критериев разграничения семантической мутации и семантической модификации. В-третьих, четкому представлению о множестве семантических вариантов препятствует отсутствие признака, обобщающего отдельные оттенки значения в словарной статье.

Так, словарь указывает на шесть значений прилагательного *голый*, при этом в рамках первого значения выделяются два оттенка: 'не имеющий на себе никакой одежды' и 'бедный, нищий'. С одной стороны, можно сомневаться, что мы имеем здесь дело с одним и тем же значением — все-таки семантические различия между данными толкованиями весьма значительны. С другой стороны, читатель может недоумевать: если словарь указывает два оттенка одного и того же значения, то почему не указано и само это значение? В такой практике словаря можно усматривать элементы второго типа представления семантической информации — индуктивного.

Обраќајући пажњу на једну модификацију, речник игнорира друге, а главно — игнорира сам факт, да семантичко варирање не ограничава се представљеним у речнику инвентаром — ова мисаљ некократно изговарјала се нама у претходним публикацијама: Киклевич 1999; 2001; 2003; Kiklewicz 2001. К аргументима, које већ била изговарјана у пошту представљаемој овде концепцији, може додати још неколико, имајућих емпирички карактер.

Руски глагол *купить*, основно значење којега: 'приобрести за новац'. Ср. привођиме у речнику иллустрације:

купить в булочной хлеба
купить билеты в театр

Субјектом купље јавља се лице, које непосредствено уходи у контакт с продајом — непосредствено или посредством поште или интернета. Глагол *купить* — како следује из тлумачења — не распрострања се на дејства лица, које инвестирају купку, ср.:

Мама дала Пету новац и казала: — Пойди у магазин, купи хлеба

Купачем у овој ситуацији јавља се *Петя*, а не *мама*, иако савршено очевидно, да без учасћа *мамы* купка би не состоялась. У речевој пракци може, ипак, встрети се и друго употребење расматраемога глагола, ср.:

Иванови купили себи нову машину

У овом случају већ не треба се, да би сваки из супругов Иванових контактирао с продајом у аутосалону, а може бити, не обавезно и то, да би сваки из њих участовао у инвестирању купки. Подобен семантички отенек може возникати у предложењима не само с множественним, но и с јединичним субјектом, на пример:

Дедушка — у болници, но он не заборавио о твојој дану рађања — купио тебе велосипед

У овом предложењу *купить* означава само 'инвестирајући купку'. Вероватно, једним из фактора подобнога варирања овога глагола јавља се вредност купљенога предмета, сума инвестиције — чем она виша, тем мање обавезно непосредствено учасће у интеракцији с продајом.

Ср. подобне примере «иллузорнога» учасћа у ситуацији у предложењима с глаголима *отремонтировать* и *опубликовать*:

В прошлом году мы отремонтировали квартиру, ср. Строительная фирма по нашему заказу отремонтировала квартиру

Петров опубликовал очередную статью в американском журнале, ср. Редакция американского журнала опубликовала очередную статью Петрова

Довольно загадочным является также описание в словаре содержания глагола *варить*. Основное значение этого слова включает четыре оттенка:

1. 'приготавливать пищу, питье кипячением', например: *варить кашу*
2. 'кипятить в воде (в жидкости), приготавливая для еды', например: *варить картофель*
3. 'приготавливать на огне (обед, ужин и т.д.)', например: *варить обед*
4. 'изготавливать путем кипячения, плавления и т.п.', например: *варить мыло*

Как видим, словарь объединяет в рамках одной и той же семантической категории употребления глагола с существительными, которые называют объект кипячения (второе значение), и с существительными, которые называют продукт кипячения (первое, третье и четвертое значение). Что же семантически объединяет конструкции *варить крупу* и *варить кашу*? Семантический элемент 'кипячение'. Поэтому более обоснованным было бы разграничение двух значений глагола:

ВАРИТЬ. 1. кипятить в воде (в жидкости), приготавливая для употребления (чаще всего в пищу), например: *варить картофель* 2. готовить к употреблению посредством кипячения ингредиентов, например: *варить суп, варить обед, варить мыло*

Второе значение следует признать производным, а именно — результатом метонимии.

У. Мартин пишет, что в явлении полисемии находит проявление нежесткий характер понятийных категорий, см. Martin 1997. Поскольку, таким образом, различие между основным и переносным значением оказывается нестрогим и, в принципе, нет возможности определить (например, при составлении толкового или двуязычного словаря) точного количества переносных значений и оттенков основного и переносного значений, само выделение семантических вариантов, а также понятие семантической деривации в некоторой степени теряет научную целесообразность. Стремлением разрешить указанный пара-

докс диффузности значења и објасњається наметившеєся в последнее время увеличение интереса к понятию семантического инварианта.

3. Семантический инвариант — различие подходов

В понятии семантического инварианта реализуется психологическая и философская идея гештальта — понятийной или образной категории высшего порядка, которая упорядочивает, организует деятельность человека, в особенности — когнитивную деятельность, т.е. концептуализацию опытных данных, а также функционирование соответствующих знаковых средств. В основе теории инварианта лежит динамический подход к языку (противопоставляемый таксономическому), сущность которого, применительно к описанию лексических значений Г. И. Кустова представляет так:

[...] Странно считать, что язык — это «склад готовой продукции» и что человек должен каким-то образом запомнить и хранить в памяти десятки тысяч совершенно автономных и не связанных между собой значений (а при необходимости оперативно их извлекать). Такое «списочное» устройство языка кажется неэкономным и крайне маловероятным (2004, 18).

Лингвистические истоки теории семантического инварианта лежат в области фонологии — ведь фонема была введена как инвариант конкретных звуковых реализаций. Н. В. Перцов (1999, 412) пишет о влиянии на разработку инвариантов в семантике теории грамматических оппозиций Р. Якобсона.

Теория семантического инварианта, как она представлена в современной лингвистической литературе, имеет ряд дискуссионных положений, среди которых наиболее важными являются, на наш взгляд, следующие: 1. трактовка семантического инварианта как наиболее характерного, прототипического значения; 2. абсолютизация семантического инварианта, представление его как альтернативы для полисемии; 3. игнорирование когнитивной семантики и прагматических факторов содержания лексических знаков. Первый аспект проблемы детально рассматривался нами на примере концепции И. К. Архипова (Киклевич 1999, 98ссл.), поэтому здесь подробно остановимся на втором и третьем аспектах.

3.1. Границы инвариантности

Как известно, в истории лексикологии нет единства относительно интерпретации статуса семантических вариантов слова. По мнению В.

Г. Гака (1998, 190), наметились три точки зрения: 1. плюралистическая — в каждом отдельном значении форма образует отдельную единицу, т.е. сколько значений, столько и слов (Ж. Вандриес, Л. В. Щерба и др.); 2. унитарная — каждое слово обладает только одним лексическим значением, которое представляет собой множество вариантов, т.е. все значения сводятся к единому общему значению (Р. Якобсон, В. А. Звегинцев и др.); 3. функциональная — имеются разные значения слова, которые не сводимы к единому значению (А. А. Потенбя, Е. Курилович и др.).

В современных исследованиях все большей популярностью пользуется унитарная концепция, т.е. представление семантического инварианта как альтернативы для многозначности. Во многом данный подход опирается на грамматическую традицию, согласно которой формы, не имеющие общего значения, не составляют грамматическую категорию. Именно так рассуждает известный немецкий славист Х. Яхнов, анализируя категорию падежа в русском языке (1976).

3.1.1. Концепция Н. В. Перцова

В русском языкознании унитарная концепция многозначности наиболее последовательно разрабатывается в исследованиях Н. В. Перцова (1996; 1998а; 1998б; 1999; 2000; 2001), который справедливо считает, что в словарях, а также в лингвистических описаниях встречается чрезмерная дифференциация значений. По мнению Перцова, многие частные значения полисеманта можно объединить в одном семантическом инварианте (1999, 420ссл.), который в словарных толкованиях должен «выноситься за скобки» — тогда будет соблюден принцип иерархичности описания (1996, 37ссл.). Определение семантического инварианта у Перцова таково:

Самым естественным пониманием инварианта является понимание его как общего смыслового компонента, присутствующего в каждом из частных подзначений неоднозначной языковой единицы; такой компонент должен иметь нетривиальный статус (т.е. не должен относиться к семантическим примитивам) и должен «скреплять» все частные интерпретации единицы. Такое единство частных интерпретаций, обеспечиваемое общим смысловым компонентом, действительно представляет собой случай наиболее «удобный» для языковой интуиции носителя языка и для лингвистического сознания исследователя (1999, 414).

Соотношение между инвариантом и полисемией представляется Перцовым следующим образом: хотя инвариант не охватывает абсолютно

всех частных интерпретаций, однако по крайней мере некоторые «ключевые компоненты» входят в содержание частных интерпретаций. Инвариант отражает прежде всего основное значение («базисную интерпретацию»), но обладает компонентами, которые в виде коннотаций входят также в содержание частных интерпретаций.

Несмотря на то, что инвариант в концепции Перцова должен иметь особый, «нетривиальный» статус, однако в действительности оказывается, что при формулировке инварианта используются те же принципы, что и при определении частных интерпретаций. Так, Перцов считает, что инвариантом форм настоящего времени глагола является не одновременность, а гомохронность:

Некоторая ситуация S гомохронна некоторому временному отрезку T (в частном случае — точке на оси времени), если (1) ситуация S имеет место на отрезке T , или (2) реализации ситуации S имели место до отрезка T , и при этом либо после отрезка T реализации S будут иметь место, либо на отрезке T существуют условия для повторных реализаций ситуации S после отрезка T . Это понятие позволяет дать формулировку инварианта настоящего времени: 'данная ситуация гомохронна времени отсчета' (1998а, 12; 2001, 249).

Во-первых, данный пример не убеждает нас в том, что представление семантической информации в виде инварианта, по сравнению с традиционным способом, более удобно — напротив, приведенное выше описание выглядит громоздким и довольно запутанным. Во-вторых, можно сомневаться, что именно такой инвариант (в таком виде) хранится в нашей языковой памяти — уж слишком замысловата его структура. В-третьих, вместо одного инварианта фактически мы имеем здесь три варианта употребления слова, а значит, многозначность переносится из области частных интерпретаций в область инвариантного значения, что представляет собой своего рода автофальсификацию.

Можно сомневаться также в правильности решения русского исследователя, который пишет, что в предложениях

Вода кипит при температуре сто градусов
Земля вращается вокруг Солнца

реализуется настоящее время «гностическое» и «постоянное» (ibidem). Дело в том, что значение времени актуально только в референтных (ситуативных) предложениях, в приведенных же генерических (квалитативных) предложениях формы настоящего времени (а на их месте могут быть также формы прошедшего или будущего времени)

обозначают действие как таковое (или состояние как таковое) безотносительно к моменту речи или к другой временной точке отсчета. Поэтому формы настоящего времени в данном случае не имеют ничего общего с семантическим инвариантом настоящего времени.

3.1.2. Концепция Л. Зибатова

Сторонником унитарной точки зрения на многозначность является и Л. Зибатов, который представляет инвариантное значение русской частицы *же*: 'точка зрения говорящего противоположна точке зрения слушающего или другого лица, неспецифицированного носителя точки зрения' (Zybatow 1990, 38ссл.). В зависимости от синтагматического контекста данное инвариантное значение реализуется несколькими способами. Ср.:

- *Вы мне покажете Дерибасовскую улицу?*
- *Я же первый день в Одессе!*

В данном случае *же* выражает несогласие говорящего с установкой коммуникативного партнера, в соответствии с которой говорящий хорошо знает Одессу (эта установка содержится в пресуппозиции первого высказывания). В предложении

Вы же не пройдете мимо? Вы обязательно поможете

выражается более мягкая форма несогласия с адресатом, а именно — предположение о том, что в рассматриваемой ситуации адресат мог бы поступить иначе.

В предложениях типа

- Красивый же район вырос!*
- Холодно же здесь!*
- Везет же тебе!*

Зибатов усматривает усилительное значение, но тогда возникает вопрос: какое отношение это имеет к семантическому инварианту? Здесь налицо экспрессивная или же эмотивная семантика, которую можно выразить соответствующими частицами:

- Ах, какой красивый район вырос!*
- Ох, как здесь холодно!*
- Ну и везет тебе!*

Конечно, эта экспрессивность в какой-то степени основана на альтернативе: 'могло бы быть иначе — намного лучше или намного хуже',

однако можно сомневатся, что семантика альтернативы передается в этом случае в асертивной части содержания частицы *же*.

Если альтернативность достаточно очевидна в императивных предложениях типа

Войдите же! = 'Войдите; я вижу, что вы — вопреки моему приглашению или ожиданию — не входите'

то не совсем ясно, в чем заключается альтернативность предложений типа:

Будьте же счастливы!

Вряд ли можно согласиться с трактовкой, что такая форма высказывания основывается на предпосылке, что возможно альтернативное положение дел, ср.:

В жизни вас ждет много испытаний — будьте же счастливы!

Скорее, здесь с помощью частицы *же* выражается консеквентность или же она употребляется в присоединительном значении — на это указывает и контекстное окружение:

Вы решили пойти по жизни вместе — будьте же счастливы!

В этом случае возможна замена частицы *же* частицей *так*:

Вы решили пойти по жизни вместе — так будьте счастливы!

Употребления русской частицы *ведь* обобщаются Зибатовым в виде инварианта: 'точка зрения говорящего корреспондирует с точкой зрения слушающего или другого носителя точки зрения' (1990, 71сл.). Так, произнося высказывания

Ты ведь это сам прекрасно знаешь
Ведь это наш учитель музыки

говорящий предполагает, что коммуникативный партнер считает так же и может подтвердить данную информацию. Различие предложений (риторических вопросов)

Вы ведь не станете бить женщину?
Вы же не станете бить женщину?

согласно концепции Зибатова, состоит в том, что первое подчеркивает солидарность говорящего и слушающего: 'Я считаю, что нельзя бить женщину; я предполагаю, что вы считаете так же, как я'. Второе предложение, напротив, содержит предположение, что кто-либо мог

бы высказать альтернативную точку зрения. В то же время определенный Зибатовым инвариант, скорее всего, не согласуется с некоторыми языковыми фактами, например, высказываниями, употребляемыми в дискурсе спора:

Что вы ему объясняете — ведь он ничего не понимает!

Кажется, нет сомнений, что здесь частица не выражает солидарности коммуникативных партнеров, напротив — она употребляется для усиления контраста между их точками зрения, ср. парафразу:

Вы ему объясняете, а значит, вы считаете, что он способен вас понять, а он вас, с моей точки зрения, не понимает

В подобных выражениях возможна замена *ведь* на *же*:

Что вы ему объясняете — он же ничего не понимает!

Ср. подобный случай:

Говорили ведь тебе — а ты не понимаешь!

Говорили же тебе — а ты не понимаешь!

В обоих высказываниях передается содержание, которое можно представить следующим образом:

'Я напоминаю тебе, что тебе ранее говорили об этом;
я думаю, что ты не помнишь о том, что тебе об этом говорили,
поэтому ты не понимаешь;
я считаю, что это плохо, что ты не помнишь об этом'

3.1.3. Концепция Г. М. Зельдовича

К сторонникам унитарной концепции многозначности следует отнести и украинско-польского русиста Г. М. Зельдовича, который критикует существующие модели описания категории вида в русском языке (в особенности так называемую «инцептивную», т.е. трактующую совершенный вид (далее — СВ) как смену состояний, а также теорию предельности) и предлагает свою модель, в которой формы СВ рассматриваются как носители семантики однократности действия, противопоставленные неоднократным формам несовершенного вида (НСВ). Как пишет Зельдович,

суть совершенного вида в том, что 'а) Говорящий мыслит множество (множества) ситуаций М; (б) данная ситуация имеет место в М (в каждом М из многих) один раз = для М (каждого М) то, что говорится

с помощью «Р» или «Р + А», имеет место на одном временном интервале' (2002, 40).

При этом одним из преимуществ своей модели автор считает то, что

она вскрывает единство так называемых частных значений СВ (в первую очередь наиболее далеких друг от друга конкретно-фактического и наглядно-примерного: они порождаются одним и тем же инвариантом)» (ibidem, 59).

В подходе, который предлагается Зельдовичем, несомненно, есть интересные с теоретической точки зрения элементы, например, учет речевого контекста при описании реализации форм СВ, а также некоторых правил и принципов коммуникативного поведения. В то же время трудно согласиться с утверждением автора, что в выражениях с глаголами СВ мыслится некоторое множество ситуаций — неясно, как можно обнаружить эту множественность, например, в предложениях с однократными глаголами, ср.:

Иван подпрыгнул

Далее, непонятно, как идея однократности может быть применена к описанию предложений с формами СВ, которые с очевидностью не выражают ни однократности, ни перманентности действия или состояния:

*Иван несколько раз подпрыгнул
Я объездил всю Россию
Я перечитал всех классиков
Во время поездки я встретил всех своих знакомых
В течение пятнадцати лет я переписал всех эти тексты
После многочисленных переделок мы наконец побелили этот потолок
Я пожил и в Москве
Ты докричишься до того, что в конце концов тебя уволят*

Хотя Зельдович пишет, что, «употребляя НСВ, Говорящий мыслит себе много интервалов, на которых реализуется данная ситуация» (2002, 59), языковой материал, однако, не подтверждает этого тезиса. Ср. высказывания, в которых глагол НСВ появляется в контексте перцептивного деонтического оператора:

*Я вижу, что Иван спит
Я вижу, как Иван ест
Я вижу, как Иван засыпает*

Таким образом, можно согласиться с Д. Н. Шмелевым (1977, 82), который пишет: «Несводимость отдельных значений целого ряда слов к какому-либо общему значению совершенно очевидна». Противопоставление инвариантности и полисемии представляется нам необоснованным в силу того, что различные переносные значения слова (а также переносные значения аффиксов) часто образуются по цепочечному принципу (см. Падучева 2004, 148) в результате разных семантических процессов, например, метафоры и метонимии, которые нельзя обобщить в одной категории. Как писал Д. Н. Шмелев (1964, 88), «значения многозначного слова семантически связаны, одно из значений как бы переходит (синхронически) в другое по той или иной формуле семантических ассоциаций» (разрядка моя. — А. К.).

Кроме того, как пишет Г. И. Кустова (2004, 16), наличие общих компонентов у разных значений полисеманта не всегда очевидно — характерным примером этого явления можно считать многозначность служебных слов, особенно — предлогов.

В пользу функциональной концепции многозначности (т.е. невозможности сведения всех значений к одному, общему значению) свидетельствует также то, что наиболее регулярные, часто употребляемые в речевой практике, конвенциональные семантические варианты закрепляются в языковой памяти, и такой способ хранения информации, видимо, более удобен, оптимален, чем использование закодированных в содержании инварианта семантических правил, по которым контекстуальные значения выводятся из общего.

3.2. Амбивалентность инвариантного значения

В. Г. Гак (1998, 191) пишет, что если удастся обнаружить общее, инвариантное значение, то либо оно оказывается второстепенным, либо чрезмерно абстрактным. Исследователь приводит анекдотический пример подобного определения инварианта. Французские авторы Ж. Дамурет и Э. Пишон, стремясь найти инвариантное значение форм категории рода существительных, опираются на половые признаки и вводят понятие «полоподобия» (*sexuisemblance*): род неодушевленных существительных описывается с помощью понятия пола. Так слова мужского рода *moteur* 'мотор' и *remorqueur* 'буксир' с точки зрения исследователей обозначают «самодеятельные объекты», а слова женского рода *maissonneuse* 'жнейка' и *batteuse* 'молотилка' — агрегаты, которые «остаются пассивными до тех пор, пока их не приведет в действие посторонняя сила».

Чрезмерно абстрактный, спекулятивный характер инвариантных значений критикуется также Б. Ю. Норманом. Так, анализируя семантически-окационализмы типа

трикотажные подробности = 'подробности сферы интимной жизни, связанные с дамским бельем, изготавливаемым обычно из трикотажа'
парусиновые ноги = 'ноги в парусиновых брюках'
остановиться на светофоре = 'остановиться на перекрестке перед светофором'

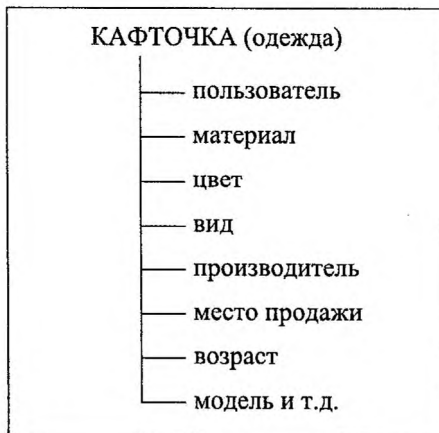
Норман пишет, что, поскольку окациональные употребления значения слова регулярны, должен существовать некоторый общий механизм их речевой реализации. Так, в случае прилагательного *трикотажный* можно было бы предположить, что в языковой памяти хранится инвариантное значение 'имеющий отношение к трикотажу' (кстати, в подобном духе данное прилагательное и описывается в толковом словаре). Норман, однако, отрицает целесообразность такого описания, считая его предельно широким, умозрительным и нецелесообразным с объяснительной точки зрения (1993, 101).

С одной стороны, исследователь прав, что определенный таким образом семантический инвариант — абстракция, не имеющая ничего общего с реальной языковой компетенцией. Но с другой стороны, можно сомневаться, является ли обоснованной ссылка на «общее значение» без учета взаимодействия слова с синтагматическим контекстом, а также с системой фоновых знаний носителей языка, т.е. без указания на общий алгоритм функционирования слова в культуре.

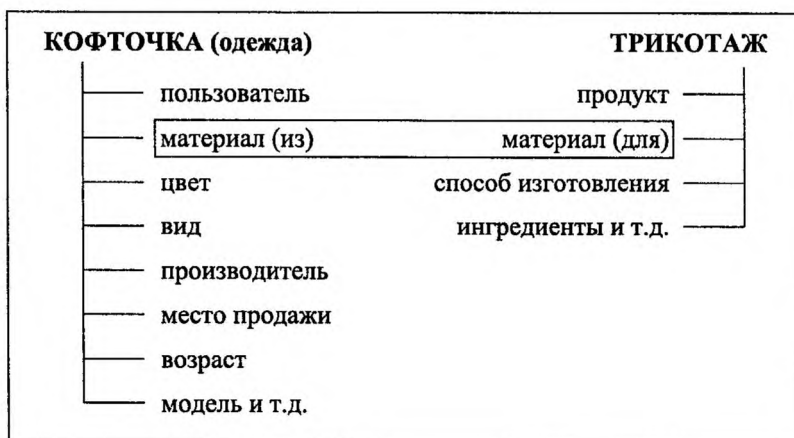
Рассмотрим два употребления прилагательного *трикотажный*:

трикотажная кофточка
трикотажная фабрика

В первом случае *трикотажный* обозначает материал, из которого сделана кофточка, а во втором — продукт, который изготавливается на фабрике. Казалось бы, что их объединяет? Однако оказывается, что в обоих случаях содержание прилагательного непосредственно связано с содержанием существительного, другими словами — оно коннотируется содержанием существительного. Так, в содержании существительного *кофточка* имеется множество семантических признаков, которые можно упорядочить в зависимости от их роли в некоторой абстрактной, идеализированной ситуации с соответствующим аргументом. Так понимаемые семантические признаки можно представить в виде фасет в структуре фрейма:

В сочетании с существительным *кофточка* прилагательное *трикотажный* реализует лексическое значение, которое наиболее согласуется с одной из фасет его семантической структуры. Языковой субъект выбирает такую интерпретацию слова, при которой в содержании лексических компонентов языкового выражения имеются повторяющиеся семантические признаки. Это — известный принцип семантической связности, сформулированный Ю. Д. Апресяном (1974, 14). Поскольку в значении прилагательного *трикотажный* имеется признак 'материал', ср. словарное толкование существительного *трикотаж* = 'машинная вязаная ткань', то естественно, что в выражении *трикотажная кофточка* выбирается именно этот признак, который повторяет одну из фасет в когнитивном содержании слова *кофточка*.

Взаимодействие двух фреймов можно показать также с помощью формул логики предикатов, при этом используется лямбда-оператор (символ λ) со значением 'свойственно':

- Если
 λT МАТЕРИАЛ (x, T) (1)
 λK МАТЕРИАЛ (K, y) (2)
 то
 λTK МАТЕРИАЛ (K, T) (3)

Формула (3), которая представляет собой результат контаминации и формул (1) и (2), означает: 'Если трикотажу свойственно, что он является материалом для чего-л., и кофточке свойственно, что что-л. является ее материалом, то трикотажной кофточке свойственно, что трикотаж является ее материалом'.

Подобным же образом интерпретируется выражение *трикотажная фабрика*, только здесь семантическая связность основывается на признаке 'продукт', который закодирован как в когнитивном содержании существительного, так и в содержании прилагательного, ср. *трикотаж* = 'машинная вязаная ткань, т.е. являющаяся продуктом деятельности машины или человека, пользующегося машиной'.

Реализуемый в обоих выражениях принцип семантической связности позволяет обобщить их семантические интерпретации, а именно — предложить общее значение прилагательного *трикотажный*:

трикотажный x = 'имеющий отношение к трикотажу, такое, которое является наиболее естественным, оптимальным, соответствующим тому, что мы знаем о трикотаже и что мы знаем о x -е'

Данное значение можно считать «общим», т.е. охватывающим по крайней мере два синтагматических контекста *трикотажный* — сочетания с названиями одежды и сочетания с институциональными именами.

Что касается окказиональных интерпретаций, они могут быть более или менее однозначными, в зависимости от содержания существительного и от степени конвенциональности (стандартности) соответствующих коллокаций. Ср. выражения:

трикотажные подробности
трикотажные мечты
трикотажная книга
трикотажная Лена

Поскольку *подробность* — это 'мелкое обстоятельства какого-л. дела, явления и т.п.', то легко «вычисляется» значение конструкции с прилагательным *трикотажный*: 'частные обстоятельства какого-л. дела, явления и т.п., связанного с трикотажем'. В конкретном примере, который анализируется Норманом, существительное *подробность* имеет более частное, специфическое значение, отсюда — и соответствующее толкование *трикотажных подробностей* — 'подробности сферы интимной жизни, связанные с дамским бельем, изготавливаемым обычно из трикотажа'.

По аналогии с данным случаем выражение *трикотажные мечты* можно интерпретировать как 'мечты о чем-л. связанном с трикотажем, с предметами из трикотажа'. Выражение *трикотажная книга* интерпретируется с учетом референтного значения существительного *книга* — 'источник информации о предметах и явлениях', поэтому наиболее естественной было бы его понимание как 'книга о трикотаже, о предметах из трикотажа, о производстве трикотажа, об истории трикотажа и т.д.'

Последнее выражение наименее очевидно с точки зрения семантической интерпретации: мы можем понять его и как 'Лена, которая любит носить одежду из трикотажа', и как 'Лена, которая работает на трикотажной фабрике', и как 'Лена, которая работает в отделе магазина, где продается одежда из трикотажа' и др.

Заключение

Семантический инвариант не представляет альтернативы для многозначности — он является обобщением контекстных значений, при том, что определяемые в толковых словарях границы между значениями и оттенками требуют уточнения с помощью таких критериев, как дистрибутивный, субститутивный или композитивный. Но даже при таком, умеренном (функциональном — в терминологии В. Г. Гака) подходе адекватное по отношению к языковой деятельности определение инварианта невозможно без учета когнитивного содержания языковых знаков, потому что именно оно является мотивирующим источником смысловых преобразований. Поэтому можно утверждать, что продуктивное развитие лингвистических исследований, в центре которых находится категория семантического инварианта, возможна только при условии кооперации, с одной стороны, лингвистической («внутренней») семантики, а с другой стороны, когнитивной семантики и так называемой лингвокультурологии.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресян, Ю. Д. (1974), *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*. Москва.
- Будагов, Р. А. (1978), *Система и антисистема в науке о языке*. В: *Вопросы языкознания*. 4, 3–17.
- Гак, В. Г. (1998), *Языковые преобразования*. Москва.
- Киклевич, А. К. (1999), *Лекции по функциональной лингвистике*. Минск.
- Киклевич, А. К. (2001), *Значение в языке и тексте (о границах между семантикой и прагматикой)*. В: Wojtczuk, K. (ред.). *Leksyka a gramatyka w tekście językowym*. Siedlce, 7–28.
- Киклевич, А. К. (2003), *Лексический прототип, семантические окказионализмы и неопределеннозначность*. В: *Acta Polono-Ruthenica*. VIII, 207–224.
- Кустова, Г. И. (2004), *Типы производных значений и механизмы языкового расширения*. Москва.
- Кэтфорд, Дж. К. (1989), *Обучение английскому языку как иностранному*. В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Москва, 366–386.
- Норман, Б. Ю. (1993), *Между лексикой и синтаксисом (к семантике относительных прилагательных)*. В: *Сборник от научных трудов, посвящен на седемдесетгодишнината на професор Мирослав Янакиев*. София, 98–109.
- Падучева, Е. В. (2004), *Динамические модели в семантике лексики*. Москва.
- Перцов, Н. В. (1996), *О некоторых проблемах семантики и компьютерной лингвистики*. В: *Московский лингвистический альманах*. 1, 9–66.
- Перцов, Н. В. (1998а), *К проблеме инварианта грамматического значения. 1. Глагольное время в русском языке*. В: *Вопросы языкознания*. 1, 3–26.
- Перцов, Н. В. (1998б), *К проблеме инварианта грамматического значения. 2. Императив в русском языке*. В: *Вопросы языкознания*. 2, 88–101.
- Перцов, Н. В. (1999), *Заметки об инварианте*. В: *Типология и теория языка. От описания к объяснению. К 60-летию А. Е. Кибрика*. Москва, 412–421.
- Перцов, Н. В. (2000), *О неоднозначности в поэтическом языке*. В: *Вопросы языкознания*. 3, 55–82.
- Перцов, Н. В. (2001), *Инварианты в русском словоизменении*. Москва.
- Шмелев, Д. Н. (1964), *Очерки по семасиологии русского языка*. Москва.
- Шмелев, Д. Н. (1973), *Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка)*. Москва.
- Шмелев, Д. Н. (1977), *Современный русский язык. Лексика*. Москва.
- Jachnow, H. (1976), *Gibt es eine einheitliche Kasus-kategorie im Russischen?* В: *Anzeiger für Slavische Philologie*. 113–131.
- Kiklewicz, A. (2001), *Znaczenie w języku i tekście. (W poszukiwaniu inwariantów semantycznych)*. В: Nagy L. K. (ред.), *Lenguelek és magyarok Európában. Nyelv, irodalom, kultúra — parhuzamok és kapcsolatok. Tanulmányok D. Molnár István professzor tiszteére*. Debrecen, 40–55.

Martin, W. (1997), *A Frame-based Approach to Polysemy*. В: Cuyckens, H./Zawada, B. (ред.), *Polysemy in Cognitive Linguistics*. Amsterdam — Philadelphia, 100–120.

Zybatow, L. (1990), *Was die Partikeln bedeuten*. München.

Резиме

Александар Киклевич

СЕМАНТИЧКА ИНВАРИЈАНТА КАО КАТЕГОРИЈА ОПИСА ПЛАНА САДРЖАЈА ЛЕКСИЧКИХ ЗНАКОВА

У раду се разматра појам семантичке инваријанте и њене примене на опис лексичких значења у савременој русистици. Аутор се детаљно осврће на најпознатије концепције семантичке инваријанте — Н. В. Перцова, Л. Зибатова и Г. М. Зељдовича и при томе критички процењује дате концепције, чији се главни недостатак огледа у томе што оне игноришу синергички карактер језичке делатности, тј. узајамно деловање језичке компетенције и културно-когнитивног аспекта. Из анализе семантичке деривације коју је аутор провео проистиче да се дефинисање општега значења (које се, по мишљењу аутора, не може посматрати као алтернатива за многозначности) мора ослањати на принцип амбивалентности, тј. на конфигурацију дескриптивне семантике знака и у њему кодираног садржаја когнитивне (културно релевантне) информације.

БОРИС НОРМАН
(Минск)

ЭКСПРЕССИВНО-ОЦЕНОЧНАЯ ЛЕКСИКА В НЕПРЕДИКАТНОЙ ПОЗИЦИИ

В статье исследуются особенности синтаксического поведения слов с экспрессивно-оценочной семантикой (типа русских *дурак*, *умница*, *зануда*, *петух*). Типичной для них является позиция предиката в высказывании. Употребление такой лексики в непредикатной позиции требует специальных условий: а) скрытой предикации, б) цитации, в) нейтрализации оценочного компонента, г) сопровождения местоименным определением-идентификатором.

Ключевые слова: Экспрессивно-оценочная лексика. Лексическая семантика. Оценка. Функция предиката. Непредикатная позиция. Цитатность. Анафорическая отсылка.

В статье речь пойдет об особенностях синтаксического поведения некоторой группы слов, а именно существительных со значением лица, включающим в себя оценочный компонент. При этом иллюстративным материалом для нас будут служить главным образом факты русского языка, однако выводы, как нам кажется, могут иметь универсальный для всех славянских языков характер.

Понятно, что оценка, которую говорящий дает человеку, может быть как положительной (*умница*, *красавица*, *молодец*, *прелесть...*), так и отрицательной (*дурак*, *подлец*, *негодяй*, *жмот*, *зануда*, *свинья...*). И в том, и в другом случае слово приобретает дополнительную экспрессию. Но языковедам хорошо известно, что эта аксиологическая шкала заметно сдвинута в негативную сторону: экспрессивно-оценочные названия со знаком «минус» заведомо более многочисленны и разнообразны, чем их «положительные» корреляты.

Свойственный языкознанию XX века «синтаксический уклон» проявился и в русской и в целом славянской грамматике: труды А. А. Шахматова, А. М. Пешковского, Т. П. Ломтева, З. Клеменевича, Ф. Данеша, Р. Мразека, И. Лекова и других ученых заложили основы системного описания единиц и отношений синтаксического уровня.

Одновременно с этим велись активные разработки в области лексической семантики: исследовалась внутренняя структура значения, системные семантические отношения между словами, обосновывалось выделение лексико-семантических классов слов и т.д. (работы В. В. Виноградова, Д. Н. Шмелева, Л. М. Васильева, Л. А. Новикова, Ю. Н. Караулова, В. Дорошевского, В. Бланара, М. Ивич и др.). Достигнутые на этих путях результаты требовали соотнесения и взаимного согласования: лексико-семантические квалификации и классификации нужно было «увязать» с моделями предложений и словосочетаний, с типами синтаксической связи.

Одним из первых обратил на это внимание В. В. Виноградов. В своей штудии о типах лексического значения слова, впервые опубликованной в 1953 году (Виноградов 1977), он показал, что вторичное (переносное) значение у таких лексем, как *петух* или *жилец*, возникает только при условии, что слово занимает в предложении позицию предиката, см. (1–2):

- (1) *Вот так петух!*
- (2) *Не жилец она на белом свете.*

В обобщенном виде тезис В. В. Виноградова выглядел так: «Синтаксические свойства слова как члена предложения здесь как бы включены в его семантическую характеристику» (Виноградов 1977, 184). Автор называл подобное значение функционально-синтаксическим, синтаксически обусловленным или, более конкретно, предикативно-характеризующим. «Предикативно-характеризующее значение у имени существительного может реализоваться в сказуемом или в составе сказуемого, в обращении, в обособленном определении и приложении» (Там же). В той же статье признавалось, что есть слова, для которых такое значение является основным, первичным (например, существительные *загляденье* или *объяденье*). Это значит, что нельзя сказать по-русски:

- (3) **Петух явился в новом костюме* (о задиристом человеке)
- или

- (4) **Попробуйте объяденье: сама готовила!*

Правда, существительное с «предикативно-характеризующим значением» может использоваться и за пределами данной функции, для обычного называния, но только при условии, что его сопровождает определяющее местоимение *этот, такой, подобный, один* и т.п. — ср. (5)—(6):

- (5) *Этот петух явился в новом костюме;*
 (6) *Подобного объеденья вы еще не пробовали!*

Принципиальное значение для понимания внутренней связи между ограничениями в лексической семантике слова и его синтаксическими функциями имела статья Анны Вежбицкой 1970 года (Вежбицкая 1982), в которой оценочные наименования рассматривались как инородные элементы по отношению к основной структуре высказывания. В качестве таких «скрытых цитат», или отсылок к иным высказываниям, выступают не только метафоры вроде *петух* или *гусь*, но и номинации типа *дурак*, *подлец*, *негодяй*, *балбес*, *жмот* и т.п., а также именные сочетания вроде *хороший лыжник*, *отличный мастер*, *подлинный художник* и т.п. (и др.). Именно поэтому мы не можем сказать по-русски (с повествовательной интонацией):

- (7) **Отличный мастер живет в соседней квартире.*

Подобные выражения, по словам исследовательницы, наделены функцией «прагматических операторов»: «существенная часть содержания этих предикатов затрагивает не обозначаемое лицо, а отношение между этим лицом и говорящим, а точнее говоря, отношение говорящего к тому лицу, о котором идет речь» (Там же, 244). Если же оценочное наименование в синтаксической структуре предложения формально выполняет роль субъекта, то по сути за ним скрывается второй предикат. Примером могло бы послужить восклицание с эмфатически выделенным *отличный мастер*:

- (8) *От-лич-ный мастер живет в соседней квартире!*

(т.е. 'тот, кто живет в соседней квартире, оказывается — отличный мастер').

Дальнейшие исследования в данном направлении выявили ряд особенностей синтаксического употребления слов с оценочной семантикой. Сегодня уже никто не оспаривает, что «синтаксически несвободными могут быть не только переносные, но и прямые значения слов оценочного характера» (Ермакова 1976, 112). Было показано, что «чем более субъективный — оценочный или образный — характер имеет номинация, тем более нуждается она в опоре и поддержке со стороны анафорического местоимения» (Серебрянников & Уфимцева 1977, 312). Это значит, что точно так же, как в случае с *петух* или *загляденье*, нельзя по-русски сказать:

- (9) **Дурак проиграл всё в карты*

или

(10) **На конференции выступал зануда,*

но вполне возможно:

(11) *Этот дурак проиграл всё в карты*

или

(12) *На конференции выступал один зануда.*

В ряде публикаций (Вежбицкая 1982; Ермакова 1976; Крысин 1980, 127–128; Норман 1996 и др.) выяснялись и другие условия, необходимых для реализации оценочных значений в непредикатной позиции. Как показала О. Е. Фролова, оценочные номинации (она называет их предикатными) могут выступать как заглавия литературных произведений (ср.: «Идиот», «Человек в футляре», «Фаталист» и т.п.), но нормальное их синтаксическое функционирование в составе предложения затруднено указанной особенностью лексической семантики. Цитируем: «В качестве теста на предикатность названия может служить возможность / невозможность имени или именной группы занимать позицию субъекта в изолированном предложении: *Герой нашего времени вошел в комнату; Бирюк огляделся; Фаталист получил письмо.* Чтобы подобные предложения были возможны, в качестве контекста они должны предваряться другими высказываниями, где предикатное имя присваивалось бы персонажу» (Фролова 2006, 52).

Таким образом, к синтаксическим ролям, «подходящим» для данного класса существительных и исчисленным еще В.В. Виноградовым (сказуемое, обращение, обособленное определение и приложение), добавляются еще номинативные односоставные предложения (в качестве заглавий). Сюда же с некоторыми оговорками можно отнести функцию сравнения (лежащую, как известно, в основе метафоры): *Что ты молчишь, как идиот?* и т.п.

Заметим, что определенные условия для реализации оценочной семантики составляют и сочетающиеся с существительным глаголы. Оценка обычно «сиюминутна», она привязывается к моменту речи и плохо переносится в план прошлого или будущего. Сравним какое-нибудь *Петя — молодец* с вариантами *Петя был молодец/молодцом, Петя будет молодец/молодцом, Петя становится молодец* и т.п. Есть целые подклассы глаголов, значение которых «не вяжется» с прагматической окраской.

Углубленному пониманию природы оценочной лексики способствовали исследования в области теории референции. Если верно то, что предикат в принципе нереферентен (его роль заключается в другом: приписывать признак субъекту), то тем более это

относится к оценочным номинациям. Последние в практической деятельности, в ежедневной реальности не имеют когнитивной ценности — для этого они слишком условны и субъективны (Hannappel, Melenk 1981, 217). Можно сказать, что в лексической семантике слов типа *умница*, *жмот* или *балбес* центральное место занимает именно оценка; все же остальные семы, как интегральные, вроде «мужчина», «женщина», «ребенок», так и дифференциальные, вроде «умный», «жадный» и т.п., периферийны и факультативны. Не случайно, кстати, среди этих номинаций так много существительных общего рода и эта категория слов в русском языке, судя по всему, расширяется, ср. примеры (13)—(15):

- (13) *Я ичица. ...А невесте скажи, что она подлец, слышишь, непременно скажи* (Н. В. Гоголь).
- (14) *Манил сатанинский гриб. Эта стерва вылито похож на белый или подберезовик, да только берегись, товарищ...* (Е. Попов).
- (15) *Слон как-то приволокла из помойки богатого супермаркета коробку сухого молока* (Л. Петрушевская).

В докладе Л.Г. Бабенко на III Международном конгрессе русистов делалась попытка «глобальной категоризации мира» на основе имеющегося лексикографического опыта (Бабенко 2007, 475). При этом, выделяя среди существительных слова идентифицирующие и слова предикцирующие, докладчик утверждала, что описать их с одних позиций, одними и теми же способами нельзя. Это заставляет вспомнить давно отмеченный нейролингвистами факт: при афазии экспрессивные слова и выражения сохраняются в памяти, в то время как «обычным» (нейтральным) номинациям свойственно забываться, связи между ними разрушаются. Получается, оценочная и нейтральная лексика хранятся в разных частях памяти и функционируют по-разному, — возможно, в соответствии с «наличием в языковой способности человека двух классов грамматик:

- «номиноцентрической» грамматики, которая управляется правым полушарием и которая обеспечивает построение текстов-примитивов, обладая минимумом специальных средств связности,
- «предикатоцентрической» грамматики, которая управляется левым полушарием и которая обеспечивает построение развернутых связных текстов...» (Кубрякова 1991, 234).

Таким образом, на оценочной лексике лежит своего рода клеймо предикативности. Роль сказуемого для нее является изосемической —

в терминологии Г. А. Золотовой (Золотова 1992), — а все остальные требуют некоторой дополнительной «лингвистической работы» носителя языка. В связи с этим стоит, на наш взгляд, вернуться еще раз к случаям нарушения этой изосемии. Рассмотрим следующие примеры употребления оценочной лексики в непредикатных позициях (в тексте они выделены жирным шрифтом).

- (16) *Да вот беда: сойди с ума,
И страшен будешь как чума,
 Как раз тебя запрут,
Посадят на цепь дурака
И сквозь решетку как зверка
 Дразнить тебя придут* (А. С. Пушкин).
- (17) *Должность секретаря справляет субъект, глухой на левое ухо и влюбленный, едва отличающий входящую от исходящую; дубина ничего не смыслит, и я сам всё за него делаю* (А. П. Чехов).
- (18) *Городничий (бьет себя по лбу). Как я? Нет, как я, старый дурак? ...Сосульку, тряпку принял за важного человека... Ну что было в этом вертопрахе похожего на ревизора? Ничего не было!* (Н. В. Гоголь).
- (19) *Женщина есть тварь хилая и ненадежная, сказал Блаженный Августин. Прав мракобес и женоненавистник, тысячу раз прав* (Б. Акунин).
- (20) — *Не расстраивайся, дорогая, — утешал Миша, — выгоним нахалку, другую найдем, тебе вредно волноваться, мигрень начнется* (Д. Донцова).
- (21) *Но я поверил в него и не обманулся в своих ожиданиях. Меня поняли. Молодчина осознал, что в моем лице ему противостоит не чужая догматика, а некая игра...* (Г. Гессе, пер. В. Курелла).
- (22) *Дверь открыла какая-то мелкая посольская сошка, прекрасно, разумеется, одетая, с дипломатическим лицом; и увидела сошка образину ужасную и труднообъяснимую. [...] Мелкий сошка подумал о провокациях белогвардейцев и эмигрантов, опасливо взглянул в поисках фотокорреспондентов...* (М. Веллер).

Попробуем прокомментировать приведенные иллюстрации (16)—(22), подытоживая одновременно то, что уже известно об особенностях поведения данного разряда слов.

А. В большинстве приведенных примеров нетрудно усмотреть **скрытую** предикацию, а точнее — анафорическую отсылку к предшествующей, пусть даже мысленной, «внутренне-речевой», оценке. Например, когда мы читаем у Пушкина (16): «*Посадят на цепь дурака...*» в окружении сплошных форм 2-го лица единственного числа, то понимаем, что автор имел в виду: 'посадят на цепь тебя, а ты — дурак'. Точно так же, создавая фразу «*Молодчина осознал...*» (21), говорящий (или пишущий) держит в уме пресуппозицию: 'он — молодчина' — и к этому прибавляется: 'он осознал'. Фактически перед нами сложение двух мыслительных актов. А. Вежицкая прямо называет такую процедуру конъюнкцией высказываний.

Напомним в связи с этим, что, по Л.С. Выготскому, процесс порождения текста основан на «чистой предикативности»: «Внутренняя речь... вся состоит с психологической точки зрения из одних сказуемых» (Выготский 1982, 341). Модель «снежного кома» или «матрёшки», отражающая структуру формирования высказывания, психологически вполне правдоподобна. Поэтому в реальной речи запрет на высказывания типа приведенного ранее (9) не является столь уж строгим, особенно при препозитивном положении слова.

Если же оценочное слово оказывается в постпозиции, завершает собой предложение, то такой «предикативный субъект», по наблюдениям исследователей, «имеет тенденцию к обособлению, превращающему его в подобие назывного предложения: *Уловку выдумал хитрец — Уловку выдумал, хитрец*» (Серебренников & Уфимцева 1977, 330).

Б. Использование экспрессивно-оценочной лексемы в непредикатной позиции может подразумевать семантические перестройки, затрагивающие большую, чем отдельное высказывание, часть текста. Это — наиболее яркое проявление той речепорождающей процедуры, которую А. Вежицкая назвала цитацией. Говорящий здесь отсылает слушателя или читателя к какой-то из предыдущих фраз текста, превращая первичную предикацию во вторичную номинацию, ср. примеры:

(24) — *Живут же паразиты! Будто аристократы... А тут не знаешь, где пятерку занять, чтобы с кухаркою расплатиться.*

Проптеры жили на Английской набережной, 62. Паразитов собралось столько, что их мяса и жира вполне хватило бы на целый год для работы мыловаренной фабрики (В. Пикуль).

- (25) — *Бред какой-то!* — пробормотала она растерянно, поймав свое бледное отражение в зеркальной двери шкафа. — *Что за дура звонила, интересно?*
Дура забыла представиться. Да и вообще вела себя довольно-таки странно (Г. Романова).
- (26) *Я сказал: «Я бы сыграл Гитлера, но у меня нет усов!»*
Мама сказала: «Сынок, ты слишком красив, чтобы играть эту скотину!» *Скотину играл Мирослав, первый этаж, левый подъезд* (Б. Чосич, пер. В. Соколова).

Конечно, цитацию здесь не следует трактовать узко, как буквальный повтор лексической единицы. Связь между двумя оценками лица в тексте может быть и семантической (синонимической, гиперо-гипонимической и т.п.). К примеру, если в одной из реплик дается негативная характеристика персонажа (*преступник*), то в следующей экспрессивная номинация (*подлец*), основываясь на анафорической отсылке, приобретает относительную свободу синтаксического поведения, ср.:

- (27) — *Остановок не делали,* — сказал он. — *Выходит, преступник в поезде...*
 — *Подлец мог выскочить у Вельяминова. Там ограничение скорости* (Л. Словин).

Еще любопытнее пример (28), в котором первоначальная негативная характеристика лица как бы растворена в перифрастическом описании, но и этого оказывается достаточным для последующего непредикатного употребления экспрессивно-оценочной лексемы *стервец*:

- (28) *Уезжая из гостиницы, я попросила портье — молодого человека, поразительно сочетавшего в манерах служебную предупредительность с природным высокомерием, — вызвать нам такси [...]*
Стервец *взял монету, подбросил ее на ладони, проговорил...* (Д. Рубина).

Конечно, в таком сдвиге фокуса, когда рассказчик на секунду надевает речевую маску персонажа, содержится определенная ирония и стремление усложнить («остранить») повествование. Вместе с тем, переключка двух слов, внешне тождественных, но наделенных разными коммуникативными функциями, служит в диалоге своеобразной

и очень яркой скрепой (взаимодействуя с иными средствами связности и цельности текста).

В. Нередким условием для непредикативного употребления оценочного слова является также расширение функционально-синтаксического потенциала оценочной лексики. А именно: если существительное с экспрессивно-оценочным значением употребляется в тексте за пределами предикатной позиции, то оно может утрачивать и свой оценочный компонент: происходит естественная нейтрализация последнего.

Характерным примером может служить рассказ писателя-эмигранта Бориса Зайцева «Мы, военные...» с подзаголовком «Записки шляпы». В самом начале рассказа говорится, что часть из новозачисленных юнкеров попадала в категорию «шляп», с пояснением: «Слово жаргонное. Означает безнадежно «штатского» и нерасторопного человека». А затем слово *шляпа* многократно употребляется в тексте в самых разных синтаксических позициях и при этом теряет свой обидный оттенок — фактически оно терминологизуется, ср.:

- (29) *Но и у шляпы есть душа, сердце, воображение. Например, лежит этот юнкер-шляпа впервые на своей койке в роте... Шляпе не спится... Шляпа весело, но и осторожно идет к себе на Арбат, норовит большие переулками... Лишь самые отчаянные являлись к третьему звонку. Шляпы забирались раньше. Шляпа грустно появляется у колонн фасада... Но и без всякого моего желания, только за то, что я писатель и шляпа, выбрали меня и в ротный комитет и потом в комитет семи от всего училища... и т.п.*

Другой пример — из письма Бориса Пастернака отцу, художнику Леониду Осиповичу Пастернаку (Пастернак Б. Письма к родителям и сестрам, 1907—1960. Москва, 2004. С. 159).

- (30) *Милый папа, это письмо пишет ничтожество. Ничтожество пробыло в Перми три дня, потратив при современной дороговизне массу денег (не на покупки, на проживание). Ты не можешь себе представить, папа, до какой степени верно и подходит то определение, которое я себе тут даю. Видишь ли, ничтожеству страшно хочется перед тем, как к вам возвращаться, повидать Надежду Михайловну и с ней из Самары до Нижнего на пароходе поехать, — ему очень этого хочется, и больше того, оно, ничтожес-*

тво, знает, что там, где начинается осуществление его желаний, ничтожество перестает существовать и на его место вступают радостно и свободно реализующиеся задатки, ничтожеством придушенные. Но вместо этого, по всей вероятности, ничтожество предпочтет несомостоятельный, удобный и привычный шаг: поскорее к старшим.

Понятно, что примеры, подобные приведенным, «царапают» глаз, останавливают на себе внимание читателя — на это, собственно, они и рассчитаны. Для писателя это — своего рода художественный прием, основанный на нарушении языкового правила. Для лингвиста — проявление некоторых внутриязыковых закономерностей.

Фактически при этом семантика слова реорганизуется: прагматический компонент переходит в состав лексического значения. В свое время Ю. Д. Апресяном и его сотрудниками был предложен ряд тестов для отграничения элементов лексического значения слова от устойчивых признаков понятия, составляющих коннотацию (Апресян 1992, 49—51). Правда, сам ученый весьма осторожно говорит о возможностях их применения. Одна из причин этого — постоянное движение в области семантики, в результате чего коннотация становится частью лексического значения, а само слово расщепляется на две единицы (омонима). И примеров такого рода немало среди русских инвектив, ср.: *скотина, боров, козёл, быдло, лопух, тряпка, тюфяк*, знаменитое хрущевское «*пидарасы*» и т.п. Вопрос же о том, где начинается и где кончается этот процесс и как его следует отражать лексикографически, в каждом случае требует индивидуального решения.

Г. Заслуживает особого внимания уже упоминавшееся использование местоимения как средство «включения» экспрессивно-оценочной лексики в синтаксическую структуру фразы. Генерализация или индивидуализация с помощью местоимения (ср.: *каждый дурак* или *этот дурак*) приводит к тому, что оценочное существительное становится способно к идентификации и тем самым к референции.

Но любопытно при этом, что оно одновременно переходит из рематической части высказывания в тематическую. Дело в том, что оценочный компонент, содержащийся в семантике такого рода слов, обуславливает их специфику в плане актуального членения высказывания (и связности целого текста): «объективные свойства отображаемого «кусочка действительности» предстают здесь как своего рода «тема» — то, к чему прилагается сообщаемая в значении оценка, принимающая на себя смысловой центр тяжести таких значений» (Серебренников & Уфимцева 1977, 156). Иными словами, оценка в

принципе (как правило) рематична. Присоединение же местоимения нейтрализует оценочный компонент значения (что ярко проявляется и в просодике фразы: в утрате существительным эмфатичности — фразового ударения).

По мнению О. П. Ермаковой, «синтаксическая ограниченность может быть связана с реализацией лексического значения в категориях определенности/неопределенности. Не все синтаксические функции допускают у существительного и ту и другую категории. Наиболее «терпимыми» в этом отношении являются функции подлежащего и дополнения. Видимо, лишь при явно оценочной семантике функционирование слова в этих позициях связано с получением “свидетельства об определенности”» (Ермакова 1976, 107).

Однако если обратиться к материалу тех языков, в которых развита категория определенности/неопределенности, то оказывается, что ее формальное средство — определенный артикль — функционально неравноценен местоимениям, сопровождающим оценочную лексему в непредикатной позиции. Стоит сравнить описанные особенности поведения экспрессивно-оценочной лексики в русском языке с фактами немецкого языка.

Возьмем для примера существительное *das Trampeltier* ‘верблюд’, которое в немецком имеет переносное значение ‘неуклюжий человек’ (подобно слову *слон* в русском). По-немецки можно сказать: *Du Trampeltier! Er ist ein Trampeltier (ein richtiges Trampeltier; ein echtes Trampeltier). Er verhält sich wie ein Trampeltier. Dieses Trampeltier zerschlägte alles in dem Raum. Ein solches Trampeltier kann alles kaputtmachen. Was für ein (Welches) Trampeltier hat das gemacht?* Но невозможно сказать о человеке: **Du das Trampeltier!* **Er ist das Trampeltier.* **Das Trampeltier zerschlägte alles in dem Raum* и т.п. Получается, что оценочное слово в предикатной позиции допускает (или даже требует) наличия неопределенного артикля (ни в коем случае не определенного), но за пределами предикатной позиции оно нуждается в определительном слове — указательном или ином местоимении; определенный артикль здесь дела не решает.

То же самое мы наблюдаем в болгарском языке, в котором, как известно, есть постпозитивный артикль. Например, слово *говедо* в переносном (пейоративном) значении ‘скотина’ можно употребить в таких контекстах: *Ти си говедо! Ти, говедо такава! Той е истинско говедо! Това говедо пак ме излъга. Няма да се омъжиш за това говедо!* Но нельзя сказать о человеке: **Говедото пак ме излъга или *Няма да се омъжиш за говедото...* Подобное словоупотребление, строго говоря, может встретиться в тексте, но оно будет мотивировано

точно теми же особенными причинами, которые описаны выше применительно к русскому материалу (16)—(30). Ср. примеры из болгарской литературы:

- (31) *«Бърза да завърти ключа, варваринът — помисли си Йонко Йонков. — Ще му изскочи душата, ако почака пет секунди да се успокои машината». [...]*
Беше се подпрял на теслата и гледаше към лешиниците, зад които се бе мярнало шлиферното яке на варварина (Г. Мишев).
- (32) — *Баба ми е ръждясала — каза Лилето. — Мама и татко — също. Смятат, че съм извършила някакво престъпление. [...]*
Добре, но ръждясалата, щом чу нашите разсъждения, удари с юмрук по масата и заяви, че хубостникът на Враневци е подмамил детето с цел брак (И. Петров).
- (33) *Силех се, когато се миех, като ми подадоха престилката и сложиха маската, да се усмихам на сестрите, но тях хитрушите не можех да заблудя* (З. Лалова).

В целом же, как мы пытаемся показать, экспрессивно-оценочное слово за пределами предикатной позиции нуждается не в определенной, а в идентифицирующей поддержке: именно местоимение, а не артикль способно нейтрализовать оценочную семантику. Заметим при этом, что не каждое местоимение способно расширить диапазон синтаксического употребления оценочной лексемы. Так, в русском языке это легко делает *этот* или *какой* (*Этому дураку всё нипочем; Какого дурака я принял на работу!*), но с трудом — *тот* или *который* (ср.: *?Тому дураку всё нипочем; ?Которого дурака я принял на работу?*).

Таким образом, специфика поведения данного лексико-семантического класса слов (очерчиваемого, конечно же, нежестко) объясняется их свойствами, их положением в системе координат, определяемых следующими оппозициями:

- номинация — дескрипция (оценка),
- референция (идентификация) — предикация,
- первичность (оригинальность) обозначения — вторичность (цитатность),
- тема — рема.

Причем в этом перечне факторов главенствующая роль принадлежит оценке: именно она требует для себя во фразе предикатной позиции и рematicкого ударения, в то время как предикация в прагматическом отношении может быть совершенно нейтральной. Оценка как прагматическая «сверхкатегория», связанная с такими речедеятельностными составляющими, как ситуация речевого акта, отношение говорящего к адресату, его общий психологический настрой и конкретная речевая интенция, в значительной степени предопределяет структурные особенности будущего высказывания.

Возвращаясь же к синтаксической роли оценочной лексики, следует заметить, что не только функция предиката, но и другие синтаксические позиции способны налагать свои ограничения на употребление тех или иных классов слов (в том числе в переносном значении). Этот тезис, начиная с 70-х годов XX века, находит себе все новых и новых сторонников (см.: Шмелев 1976, 6 и др.; Крысин 1980, 130—142; Золотова 1982, 123—124 и др.)

Возвращаясь к статье В.В. Виноградова, послужившей исходной точкой для наших рассуждений, можно прийти к заключению, что та или иная степень «синтаксической обусловленности» свойственна всем без исключения словам. Следовательно, синтаксически обусловленное значение — это не отдельный тип значения, свойственный тем или иным лексемам, а фактически особый аспект значения, составная (и обязательная) часть лексической семантики. В частности, в русском языке отчетливыми синтаксическими признаками характеризуются такие группы слов, как имена собственные, названия частей тела, родственных отношений, отвлеченных сущностей, пространственных параметров и т.п.

При этом зависимость между лексической семантикой слова и правилами построения высказывания оказывается двусторонней, взаимной. Ее можно исследовать как в направлении от лексики к синтаксису, так и от синтаксиса к лексике. И объектом подобного исследования могут быть как макрообъединения, типа целых части речи (ср., например, раздел «Чем существительные отличаются по значению от прилагательных?» в книге (Вежбицкая 1999)), так и отдельные, часто довольно узкие, лексико-семантические группы и фразеологизованные синтаксические модели (см.: Норман 2007). В данном случае нас интересовали механизмы, связывающие между собой экспрессивно-оценочную лексику и позицию предиката в высказывании.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресян, Ю. Д. (1992): Коннотации как часть прагматики слова (лексикографический аспект). В: Ляпон, М. В. (отв. ред.), *Русский язык: Проблемы грамматической семантики и оценочные факторы в языке*. Москва, 45–64.
- Бабенко, Л. Г. (2007): Идеографическое описание русской лексики как способ выявления базовых категорий и ключевых концептов. В: Ремнева, М. Л. & Поликарпов, А. А. (сост.), *Русский язык: исторические судьбы и современность. III Международный конгресс исследователей русского языка 20–23 марта 2007 г. Труды и материалы*. Москва, 475.
- Вежицкая, А. (1982): Описание или цитация. В: *Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XIII. Логика и лингвистика*. Москва, 237–262.
- Вежицкая, А. (1999): *Семантические универсалии и описание языков*. Москва.
- Виноградов, В. В. (1977): Основные типы лексического значения слова. В: Виноградов, В. В., *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. Москва, 162–189.
- Выготский, Л. С. (1982): Мышление и речь. В: Выготский, Л. С., *Собрание сочинений. Т. 2. Проблемы общей психологии*. Москва, 5–361.
- Ермакова, О. П. (1976): Некоторые замечания о синтаксически обусловленных и других несвободных значениях слов. В: Золотова, Г. А. (отв. ред.), *Синтаксис и стилистика*. Москва, 103–112.
- Золотова, Г. А. (1982): *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*. Москва.
- Золотова, Г. А. (1992): К оппозиции изосемичность/неизосемичность в русском синтаксисе. В: *Linguistique et slavistique. Melanges offerts a Paul Garde. Tome I*. Paris, 533–539.
- Крысин, Л. П. (1980): *Жизнь слова*. Москва.
- Кубрякова, Е. С. (отв. ред.) (1991): *Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи*. Москва.
- Норман, Б. Ю. (1996): Словоформа как фокус динамического взаимодействия лексики и синтаксиса. В: *Rusistica Española*. Научный журнал по проблемам русского языка и литературы (Мадрид), 6, 3–12.
- Норман, Б. (2007): Участие лексического компонента в синтаксических моделях. В: *Зборник Матице Српске за славистику*. Бр. 71–72. Нови Сад, 209–222.
- Серебрянников, Б. А. & Уфимцева, А. А. (отв. ред.) (1977): *Языковая номинация (Виды номинаций)*. Москва.
- Фролова, О. Е. (2006): Грамматика заглавия. В: *Русская речь*. № 5, 49–57.
- Шмелев, Д. Н. (1976): *Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке*. Москва.
- Hannappel, H. & Melenk, H. (1981): Pragmatik der Wertbegriffe. In: Frier, W. (Hrsg.), *Pragmatik. Theorie und Praxis* (Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik. Bd. 13). Amsterdam, 209–236.

Резиме

Борис Норман

**ЭКСПРЕССИВНО-КВАЛИФИКАТИВНА ЛЕКСИКА
У ВАНПРЕДИКАТСКОЈ ПОЗИЦИЈИ**

У раду се углавном на материјалу рускога језика анализирају особине синтаксичког понашања речи које у своме значењу имају експрессивно-квалификативну компоненту (типа руских *дурак, зануда, петух*). Показује се да се за њих јавља као прототипска (изосемична) функција предиката у реченици, а такође неке друге позиције (обраћање, осамостаљена одредба). Ако се пак таква реч употреби у некој другој позицији (нпр.: *Дура забыла представиться*), то захтева од читаоца или слушаоца допунски посао дешифрације. У раду су разлози за оваква одступања од општег правила систематизовани на следећи начин: а) скривена предикација, б) цитирање, в) неутрализација квалификативне компоненте, г) праћење заменичком одредбом-идентификатором. Такође се истражује веза оцене као компоненте лексичког значења с тематско-рематским рапчлањивањем реченице и категоријом одређености.

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ
(Београд)

ЛЕКСЕМА *KORLЈЬ И КОНТИНУАНТИ ГРУПЕ *TORT НА СЛОВЕНСКОЈ ЈЕЗИЧКОЈ ТЕРИТОРИЈИ¹

После осврта на значај дијалекатског материјала у лингвистичким атласима даје се распоред континуаната прасловенске групе *tort на словенском језичком простору, коментаришу се одступања од очекиваног развоја и наводи се шема са шест реализованих комбинација двају саставних континуантских елемената (R и V/√V/[#]V), са различитим артикулационим вредностима вокалске компоненте. Дијалекатски материјал из 853 ОЛА пункта, организован у индекс уз карту FP 2104 *korljь, послужио је као грађа за овај рад.

Кључне речи: Ойшћесловенски лингвистички атлас (ОЛА), лексема *korljь, прасловенска група *tort, континуанти, артикулационе вредности вокала.

I

0. „Науци су потребне три врсте великих, исцрпних радова: опсежне монографије о граматичком систему у говору неког места или краја, систематски речници сваког дијалекатског типа и дијалекатски атласи који ће приказати како појаве варирају у простору. (...) А управо то треће, дијалекатски атласи, треба да крунише целокупан посао и да му да ону неопходну географску перспективу иза које се

¹ Овај текст је настао као резултат рада на пројекту *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (ЕДБ 148001), који у целини финансира Министарство науке Републике Србије.

Испунивши претходно реченим своју обавезу према републичкој администрацији, желим да кажем нешто много важније: пре непуних двадесет година, у Аранђеловцу, у лингвистичку географију ме је на најнепосреднији начин увела проф. Зузана Тојолињска, позвавши ме да заједно са њом прегледам једну карту за Ойшћесловенски лингвистички атлас. Овим подсећањем одајем дужно поштовање несебичности и безусловности — основама сваковрне духовне величине.

назиру и историјска кретања. Савремена дијалектологија у свету не без разлога сматра језичке атласе својим централним инструментом; они данас спадају у ризницу фундаменталних тековина културе цивилизованих народа“ (Ивић 1990: 210).

1. Лингвистички атласи, односно — лингвогеографске карте у њима, омогућавају праћење географског распрострањања одређених језичких појава, које могу бити са различитих језичких нивоа. Израда атласа представља највиши домет лингвогеографије. Дакако, лингвистички атласи могу бити национални, регионални, а могу бити и резултат мегапројеката, тј. међународне сарадње научника из већег броја земаља (*Евројски лингвистички атлас*, *Ојшћесловенски лингвистички атлас*, *Ојшћекарјайтски дијалектолошки атлас*).

1.1. Наши лингвисти, у првом реду П. Ивић, Д. Петровић, М. Пижурца и С. Реметић, израдили су током протеклих деценија велики број карата за потребе *Евројског лингвистичког атласа* (ALE), *Ојшћесловенског лингвистичког атласа* (ОЛА) и *Ојшћекарјайтског дијалектолошког атласа* (ОКДА). Неке од њих су објављене, а неке још увек чекају на објављивање, јер су у питању замашни послови, дугорочни пројекти који изискују огроман труд изузетно добро обученог лингвистичког кадра и велика материјална средства. Институт за руски језик Академије наука СССР-а покренуо је својевремено у Москви једну драгоцену едицију — *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*, у чијим се свескама објављују прилози рађени на материјалима ОЛА, али и на материјалима других лингвистичких атласа (нпр. *ALE, Дијалектолошки атлас руског језика*), а у којима се, на пример, може читати и о конструкцијама којима се изражава забрана у источнословенским језицима, важним за *коммуникативное йоведение*, и о називима за *месец* у европским језицима, и о подврстама *акања* у северним руским говорима (ОЛА материјали 1988: 3–9, 9–23, 51–64). У нашим лингвистичким гласилима, пионирски прилог Д. Ћупића (Ћупић 1994) о ареалима лексеме *Pinus silvestris* (L 381 *сосна*, ОЛА) у словенским језицима остао је, нажалост, и једини. Отуда и замисао да један овакав текст, на сличан начин као и анализа материјала прикупљеног за израду неке лексичке карте, може послужити и као позив новим генерацијама лингвиста да искористе обимну и драгоцену грађу похрањену на страницама лингвистичких атласа.

1.2. *Ојшћесловенски лингвистички атлас*, као највећи свесловенски пројекат у који је укључено 13 националних комисија, пружа нам могућност да сваки словенски језик, тј. народне говоре припадајуће сваком појединачном словенском језику, осмотримо као део јед-

не веће целине — словенског језичког простора. Мрежа пунктова за овај атлас је релативно густа и садржи 853 пункта. По истом упитнику, са око 3.000 питања која се тичу фонетике, прозодије, морфологије, творбе, лексике, семантике и синтаксе, требало је прикупити дијалекатску грађу у свим предвиђеним насељеним местима. Упитник је сачинила Комисија за ОЛА при Међународном комитету слависта (Вопросник 1965), а на основу договора са IV међународног конгреса слависта, одржаног у Москви 1958. године.

1.3. У историјским граматикама утврђене су карактеристике које дефинишу фонетику/морфологију/синтаксу појединих језика. Међутим, подаци које доносе индекси у лингвистичким атласима (дати уз одговарајуће карте или, макар, као некартографисани материјал) пружају могућност за далеко исцрпније опсервације и повлачење одговарајућих изоглоса/изолекси.² Дијалекатски материјал презентован у томовима *Ойшійесловенског лингвистичког ајтласа*, верификован од стране најмеродавнијих стручњака из значајних словенских лингвистичких центара, даје могућност да се распростирање одређених језичких датости окарактерише прилично јасном локализацијом, при чему се ту не очитује само ареал одређене језичке појаве/црте, већ се оцртавају и најразличитији «подскупови» у границама дате појаве. Тако, материјал ексцерпиран за један овакав атлас, организован у тзв. индексе уз карте, илуструје бројне разноврсности унутар одређених лингвистичких појава, те игра важну улогу у свеобухватном убицирању дијалекатских спецификаума и, потом, у утврђивању релативне и апсолутне хронологије одређених језичких процеса, дакле — у историји обликовања народних говора појединачних језика. Дакако, будући да дијалекти представљају огледање дијакроније у синхроничном пресеку, може се говорити и о доприносу поменутих разноврсности у детектовању савремених односа између различитих елемената фонолошког/морфолошког/лексичког/синтаксичког система дијалекатских идиома.

1.4. Пружајући увид у неке давне везе међу посебним словенским језицима и дијалектима, али сведочећи, паралелно, и о иновативним процесима који су се одигравали, лингвистичке карте *Ойшійесловенског лингвистичког ајтласа* и њихови пратећи материјали играју значајну улогу у извођењу закључака везаних, пре свега, за историјску дијалектологију, упоредну граматику, етимологију, лингвистичку контактологију. Две публикације објављене у последње две

² О овоме више код Ивић 1991а: 49–66, Ивић 1991б: 167–199.

године, једна у Варшави и друга у Скопљу, на најбољи начин потврђују претходно речено: Janusz Siatkowski, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach* (Siatkowski 2005) и Б. Видоески — 3. Тополињска, *Од историјата на словенскиот вокализам* (Видоески — Тополињска 2006).

2. Развоју прасловенских група типа **tort*, **tolt* на словенском језичком простору биће посвећен читав један том фонетске серије *Ојшћесловенског лингвистичког атласа*. То је једно од питања значајних за диференцијацију у оквиру целине словенског језичког света.³

2.1. У даљем тексту биће дати распоред континуаната прасловенске групе **tort* у лексеми **korljъ* на словенском језичком простору и интерпретација фонетских података садржаних у комплетном теренском материјалу за карту FP 2104 **korljъ*. Дакле, пажња аутора овога рада биће сконцентрисана на основне рефлексе ове претпостављене прасловенске функционалне јединице, као и на рефлексе у појединим пунктовима уз чији је број дата звездаца, тј. на оне који су изискивали коментаре појединих националних комисија (*отсылка к коментарју*). Питање FP 2104 Nsg *korljъ* налази се Упитнику за ОЛА, у одељку *Фонетске њојаве*, и једно је од 25 питања везаних за групу **tort* (*vorta*, *borda*, *porzdъnъ*, *storna*, *xornitъ* и сл.).⁴ Опсервације које ћу изнети настале су на основу теренских фонетских записа из целог словенског језичког ареала, изузев дијалекатског материјала из бугарских пунктова (114–145, 850–853), будући да су се бугарски лингвисти у једном тренутку били повукли из сарадње у ОЛА.

II

3. „Метатеза ликвида једно је од најтежих и највише обрађиваних језичких особина словенских језика. Она је у овоме: када су се у прасловенском језику групе *er*, *or*, *ol*, *el* + cons. било у почетку било у средини находиле у речима, оне нису остајале неизмењене ни у једном словенском језику, већ су готово увек давале нове групе гласовне у којима је на првом месту стајало *r* или *l*, а вокали су се находили иза њих; само у руској језичкој групи и донекле полапској имамо стари поредак гласова у средини речи са развијањем у руској групи иза *r* или *l* вокалног елемента“ (Белић 1999: 87). За разлику од источнословенске и јужнословенске групе језика, у којима су процеси метатезе

³ В. Белић 1999: 87–89 и Бошковић 2000: 75–77.

⁴ Уп. Вопросник 1965: 26.

ликвида дали посебне, специфичне резултате за сваку од обеју група, северни језици западнословенске групе (пољски и њему сродни) и јужни језици исте те групе (чешки и њему сродни), имајући у виду и извесне сличности, разликују се по резултатима добијеним у поменутиим процесима.⁵ Опет, источнословенским језицима, за разлику од јужнословенских и западнословенских, непозната су било каква „принципијелна одступања од опште развојне линије“ (Бошкових 2000: 76). Тако, историјске граматике бележе следеће: јужнословенски језици и чешко-словачка језичка група познају метатезу са дужењем вокала: *-or-* ⇒ *-ra-*, пољска група језика (где спадају и лужичке форме) познаје метатезу без дужења: *-or-* ⇒ *-ro-*, а источнословенски језици имају очувану секвенцу типа VR (без дужења) и тзв. полногласије: *-or-* ⇒ *-oro-*. Коначни резултати у процесима метатезе ликвида сведоче, између осталог, о негдашњој територијалној повезаности јужнословенске и чешко-словачке групе језика. Имајући у виду старе прозодијске дистинкције, напомињем да лексема **korljь* представља један од класичних примера новог акута, а та чињеница нам превасходно помаже при објашњавању западнословенских континуаната групе **tort*.

3.1. Јужнословенски језици, као што је познато, повезани су и извесним општим особинама које су се развиле током трајања јужнословенске језичке заједнице. Једна од тих особина је и развој група *tort*, *tolt*, *tert*, *telt* → *trat*, *tlat*, *trět*, *tlět*. У свим јужнословенским пунктовима⁶ забележен је регуларни рефлекс групе **tort*. У два чакавска пункта (п. 42 и п. 44) имамо, такође, регуларан развој дугог *a* (*a:* → *o:/ɔ:*) — *krò:j*, *krǝ:j*,⁷ што је случај и са примером *zrò:l*, забележеним у словеначком п. 148,⁸ који се налази у Аустрији. Једини изузетак представљају облици *k'rao* и *k'ro:*, који су забележени у словеначком п. 149, лоцираном на мађарској државној територији. У овом пункту није дошло до дужења старих акута, те отуда разлика у рефлексу. Наиме, увек дуго *a*, где спада и тзв. новоакутирано *a* у речи *kralj*, морало би се регуларно рефлексовати као *a:*, али оно има исти рефлекс као и тзв. староакутирано *a* — *a*. Та краткоћа је највероватније проузроковала и асимилацију *ao* > *o:*,

⁵ У вези с историјским развојем групе *tart* наводи се и усвајање имена франачког владара Карла Великог у словенским језицима; уп. Stieber 1989: 41–42.

⁶ Списак ОЛА пунктова по језицима може се пронаћи на сајту Међународне комисије за ОЛА: <http://ola.zrc-sazu.si>

⁷ У историјском изводу фонолошких описа говора двају далматинских острва — Комиже (п. 42) и Врбња (п. 44), под т. 3. 1. *Вокализам*, Петар Шимуновић даје податак да је *a:* једна од четири исходне фонеме за *o:*, тј. за *ɔ:* (Fonološki opisi 1981: 262, 273).

⁸ У историјском изводу фонолошког описа Кнеже (ОЛА 148), Тине Логар бележи: *ɔ:* ← *a:* (Fonološki opisi 1981: 204).

али се не може са сигурношћу тврдити који је узрок процеса скраћивања. Напомињем да су у кајкавском п. 28 и чакавском п. 56 забележени дублетни акценатски ликови (*krǣ:l/krǣ:l̃*, *krà:l/krà:l̃*).⁹

3.2. У чешким пунктовима забележени су регуларни континуанти групе **tort* — *ra:/ra*. Међутим, у другом континуанту је изостало дужење вокала, а форме са таквим рефлексом забележене су у свега три чешка пункта, и то у релативној близини пољске територије. Форма *krul* у чешком п. 207 представља резултат утицаја пољског језика: *korljъ* → *kro:l* → *krul*.

3.3. Ситуација на словачком језичком простору је таква да у две трећине пунктова, од којих су два на територији Мађарске, имамо развој типа *tort* → *trat* → *tra:t*, тј. бележена је лексема *kra:l'*. У преосталој пак трећини словачких пунктова, од којих је један на мађарској територији, имамо такође регуларан развој *tort* → *trat*: *kral'*. У овим случајевима, на истоку словачке територије, дошло је до губљења квантитета.

3.4. Форма *kral* у сва четири лужичкосрпска пункта (пп. 234–237) представља позајмицу из чешког језика. Ту, дакле, имамо нерегуларан развој групе **tort*, будући да историјске граматице бележе *ro* као регуларан рефлекс у северном делу западнословенске језичке територије.¹⁰

3.5. Сви континуанти групе **tort* који су забележени у пољским пунктовима могу се сматрати регуларним. Изузев малобројних примера са прелабијализованим вокалом у оквиру секвенце R + ^uV, подједнако често се срећу два бифонемска рефлекса — *ro* и *ru*. Треба обратити пажњу на артикулацију вокалске компоненте у првом случају — тзв. уски глас типа *o*, као и на вокалску вредност у другом случају. У питању је, наиме, процес затварања вокала, као последица процеса губљења квантитета у пољском: *korljъ* → *kro:l* → *król / krul*.¹¹ Чешки утицај читује се само у п. 299, где се форма *kral* јавља уместо уобичајеног *król*, тј. *krul*.

⁹ За систем фонетске транскрипције, тј. за инвентар дијакритичких знакова в. Вопросник 1965: 9–12 и ОЛА 2003: 15. Место акента се означава подигнутом вертикалном цртом испред консонанта који претходи акцентованом вокалу, или непосредно испред акцентованог вокала, уколико пак њиме почиње слог.

¹⁰ Уп. доњолужички пример *grad* и горњолужички пример *hród* у Бошкових 2000: 75.

¹¹ „W czasie metatezy grup *tárt, tált, tért, tělt* musiała już istnieć intonacja nowoakutowa, stąd nowe wzdłużenie (krótkiego w czasie metatezy) polskiego *o: król* (...), ale krótkość pod dawnym akutem: *krowa* (...). Widocznie w czasie metatezy *árt-, ált-* stosunki iloczynowo-intonacyjne były jeszcze bardziej pierwotne niż w czasie metatezy grupy typu *tárt* np. w języku polskim“ (Stieber 1989: 64).

3.6. Група *tort је у источнословенском језичком ареалу редовно реализована са R у интервокалској позицији, тј. по моделу пуногласности: V + R + V. У оним белоруским, украјинским и руским пунктовима у којима група -oro- представља континуант групе *tort, акценат се увек налази на другом вокалу.

3.6.1. У неким белоруским пунктовима бележено је ko'rol' као резултат регуларног развоја групе *tort → to'rot, док је у другима бележено ka'rol' као резултат тзв. акања, тј. *tort → to'rot → ta'rot. У пет белоруских пунктова забележено је секундарно сужавање вокала o: у једном случају је у питању сужавање вокала у предакцентованом слогу (ko'rol'), док у осталим случајевима долази до сужавања акценатованог вокала (ko'rol', ka'rol').

3.6.2. У великој већини украјинских пунктова уочавамо да се група -or- (*tort) развила у пуногласну групу -oro- (torot), али је дошло до промене у фонетској вредности вокала o у предакцентованом и акценатованом слогу, тј. до сужавања овога вокала: to'rot (ko'rol'), to'rot (ka'rol'), to'rot (ko'rol'). У пп. 408, 420–421 и 454 развио се чак нови вокал у предакцентованом слогу: ku'rol' Форма ko'ruol (to'ruot) у п. 418 (иако ретко у употреби) одсликава промену по моделу развоја акценатованог етимолошког o у затвореном слогу. У десетак украјинских пунктова, смештених уз границу са руском/белоруском територијом, забележена је форма ka'rol' као резултат акања (ta'rot); у п. 843 (на руској државној територији) срећемо, поред регуларне форме ko'rol', и форму са затварањем вокала a (a → a) у предакцентованом слогу: ka'rol'. У п. 412 забележена је форма kr'il' (са групом trit), која сведочи о секундарном развоју o → i у затвореном слогу, а што је резултат непосредног утицаја пољског језика (trot). Претпоставља се да су континуанти trit (форма kr'il' у п. 431) и trot (форма k'rotyk у п. 433) у вези са семантичком диференцијацијом лексема: ko'rol' / ko'rol' означава краља, односно властелина, а са kr'il' / k'rotyk именује се животиња кунућ. Словачки утицај забележен је у украјинском п. 465 — kral' (trat), будући да је у овом источнословенском језику очекивана форма с пуногласношћу (-oro-).

3.6.3. Регуларни фонетски развој групе *tort ишао је у руском језику у правцу тзв. полногласија: *tort → *torot. У неакцентованом слогу, вокал „не o“ представља резултат редукције — нпр. ka'rol'. У три пункта (пп. 611, 642 и 673) регистрована је форма у којој је дошло до затварања акценатованог вокала — ko'rol' (o → o). У п. 731 забележен је рефлекс који треба картографисати — kera'li, зато што показу-

је исти развој групе **tort* као и облик задат питањем **korljь*, али је ту реч о другој морфолошкој категорији — о номинативу множине.

3.7. Облици коментарисани у овом одељку, забележени као такви на терену, углавном су преузети из других језичких система, или су последица секундарних промена које представљају резултат одређених (морфо)фонолошких процеса, а само у једном случају је реч о облику који није био очекиван као одговор на дато питање (п. 731).

III

4. У овом делу рада, и даље се бавећи континуантима прасловенске групе **tort* изолованим из контекста фонетског записа лексеме **korljь*,¹² навешћу шему са шест реализованих секвенци — комбинација двају саставних континуантских елемената (R и V/∨Y/ɤV), са различитим артикулационим вредностима вокалске компоненте. За карту FP 2104 **korljь* начинила сам чак 26 различитих графичких знакова којима је било потребно представити све забележене ликове, са прецизном фонетском вредношћу одређеног вокала који чини саставни део сваког појединог континуанта. У легенди, поред сваког графичког знака даје се његово фонетско разрешење, заједно са дијакритичким ознакама утврђеним у претходно усаглашеној фонетској транскрипцији, којима се прецизирају изговорне нијансе појединих вокала и њихове квантитативне вредности.

4.1. Двадесет шест поменутих графичких знакова, тј. двадесет шест могућих фонетских разрешења, сврстава се у шест реализованих комбинација — двофонемских и трофонемских секвенци типа RV/R∨Y/RɤV, односно VRV/VR∨Y: R + V, V₁ + R + V₁, V₁ + R + V₂, R + ∨Y, v + R + ∨Y, R + ɤV. Комбинације V₁ + R + V₁ и V₁ + R + V₂ „резервисане“ су за источнословенске језике, будући да је такав тип развоја групе **tort* карактеристичан за источнословенску територију, док је јужнословенским и западнословенским језицима својствена комбинација R + V.

R + V

го:	ра	ри
гo	ра:	
гo	ра̇	ру
гo:	га:	

¹² Опширније о могућим поступцима у вези са картографисањем фонетског материјала у ОЛЈА в. Видоески — Тополињска 2006: II.

$V_1 + R + V_1$

oro
 orȯ
 orȯ
 orȯ

 $V_1 + R + V_2$

aro		
arȯ	apo	uro
arȯ	apa	pu

$R + \mathcal{V}$	$V + R + \mathcal{V}$	$R + \mathcal{V}$
roȧ		r ^u ȯ
ruȧ	oru̇a	r ^u ȯ
		r ^u y

4.2. Највећи број реализација појављује се у оквиру прве комбинације ($R + V$) — десет, док се њих шест јавља у оквиру секвенце $V_1 + R + V_2$, а четири — у оквиру секвенце $V_1 + R + V_1$. У двама секвенцама са вокалским дифтонзима бележимо свега три различите реализације, што је такође случај и са секвенцом у којој је експоненцијом знака *u* обележена прелабијализација вокала који следи ($R + \mathcal{V}$). У комбинацијама $R + V$ и $V_1 + R + V_2$ појављују се по четири вокала, са различитим фонетским вредностима, док у комбинацији $V_1 + R + V_1$ постоји само вокал *o* (*o*, *ȯ*).

4.3. У даљем тексту бих скренула пажњу на рефлексе који се на различитим странама срећу у појединачним пунктовима, као и на секвенцу $R + \mathcal{V}$, која је забележена само на пољској територији.

4.3.1. Када је реч о секвенци $R + V$, наводим четири остварена рефлекса групе *tort: *ro*: у чакавском п. 42, *ro*: у по једном чакавском и словеначком пункту (п. 44, п. 148), *ra* у словеначком п. 149 и *ri* у украјинском п. 412. У двама чакавским острвским пунктовима, као и у словеначком п. 148, ради се о регуларном развоју дугог *a* (уп. т. 3.1). Словеначки пунктови 148 и 149 представници су словеначких говора у дијаспори; први се налази у Аустрији, а други — у Мађарској. Напомињем да се у словеначким пунктовима најчешће среће рефлекс *ra*:, да ни рефлекс *ra*:. није редак, али и то да се, поред поменутог *ra*:, среће и рефлекс *ro*:. у словеначком п. 149, лоцираном на мађарској територији.

Рефлекс забележен у украјинском п. 412 представља резултат непосредног утицаја пољског језичког система (уп. т. 3.6.2).

4.3.2. Када је у питању секвенца $V_1 + R + V_2$, наводим три реализована рефлекса: *oro* у украјинском п. 843, поред регуларног рефлекса *oro*, *aro* у руском п. 840 и *ara* у руском п. 731. Процес затварања вокала *a* у предакцентованом слогу забележен је у украјинском п. 843, лоцираном на територији руске државе (уп. т. 3.6.2). У оба руска пункта регистрован је рефлекс у коме је дошло до редукције и промене квалитета вокала *o* у неакцентованом слогу, због квантитативно-динамичке природе руског акцента, те до појаве редукованог самогласника *шва* у неакцентованом положају.

4.3.3. Рефлекси *rog*: и *rug*:, у оквиру секвенце $R + \text{VY}$, представљају уникалне форме са дифтоншком вокалском вредношћу, реализоване у само по једном пункту: први — у кајкавском п. 27, други — у чакавском п. 37. Други се пак изолат јавља поред још једног, регуларног рефлекса (*ra*:). Историјски извод у оквиру фонолошког описа кајкавског пункта Домаговић (Fonološki opisi 1981: 304) наводи *a*: као прву исходичну фонему за дифтонг *oa*:, те у шеми инвентара вокалског система налазимо *a* : *oa*: (Исто, 301) уместо *a* : *a*:, као што се бележи у другим кајкавским ОЛА пунктовима. Опет, у фонолошком опису чакавског острвског пункта Сали (Fonološki opisi 1981: 252) налазимо на податак да се вокалска фонема *a*: редовно реализује као монофтоншка (*a*:) или дифтоншка (*ua*:) алофона варијанта, при чему се дифтоншка алофона варијанта увек остварује као дуга, што није случај са монофтоншком. Дакле, за разлику од горецитираног податка, наш материјал за карту **korljь* сведочи о томе да је изговор другог дифтоншког вокалског елемента у лексеми *k'rug:l*, тј. изговор вокала *a*, померен уназад, вероватно следећи вредност овога вокала средњег реда у монофтоншкој варијанти.

4.3.4. Уникалну форму представља и рефлекс *oruo* (секвенца $V + R + \text{VY}$), који је забележен само у украјинском п. 418, лоцираном уз белоруску границу. Забележени лик *ko'royl* означен је као редак, а резултат је развоја акцентованог етимолошког *o* у затвореном слогу (уп. т. 3.6.2).

4.3.5. Картографисана секвенца $R \neq V$ појављује се само у неколико пољских пунктова (пп. 249, 255, 269, 313), од којих је у два пункта присутан и регуларни рефлекс *ro*. Ови пунктови нису лоцирани тако да би се могли груписати у једно „острво“.

4.4. На самом крају легенде, тилдом се упућује на ретке, књижевне или архаичне облике, на пасивно значење, на род, број или падеж другачији од очекиваног (*отсылка ка материјалу*), а цртом се означава одсуство грађе (*нет ответа*). Када је реч о материјалу за карту *korljъ, тилду сам убележила уз облике у 17 пунктова; у питању су били ретки облици, књижевни облици и облици са пасивним значењем, од којих су ови последњи заправо најбројнији. Дату бројност узрокују околности социолингвистичке природе, које су се очитовале и приликом тражења одговора на питање *цар, цесар, ћесар*, дато под бројем 1.516 у *Ујийтнику за срискохрватски дијалектолошки атлас*. Стога би било очекивано да се тилда наша у још већи број пунктова, али су експлоратори пропустили да ставе одговарајућу назнаку. Одговор на питање FP 2104 *korljъ није забележен у тридесет једном пункту, од чега у чак тридесет руских пунктова и у једном белоруском пункту. Наравно, и код овог питања, као што је већ примећено, има пунктова у којима се јавља више од једног облика.

*

5.1. Овим текстом је учињен покушај да се утврде и прокоментаришу све битне лингвистичке информације које носи ОЛА карта FP 2104 *korljъ, што је најпре подразумевало давање распореда континуаната прасловенске групе *tort на словенском језичком простору и опсервацију свих одступања од очекиваног развоја.

5.1.1. У домаћим историјским фонетикама-уџбеницима, логично и сврси примерено, представљени су главни правци развоја претпостављених прасловенских функционалних јединица. Грађа прикупљена на читавом словенском језичком простору и уређена у форми тзв. индекса уз једну фонетску ОЛА карту нуди пак обиље података са датог језичког нивоа, као изузетно солидну аргументацију за извођење валидних закључака и, при том, графички представљена, пружа могућност прецизног убицирања одређене лингвистичке датости, њеног постављања у један прилично широк контекст, те свеобухватнијег сагледавања. Материјал из словенских народних говора прикупљен за ОЛА питање FP 2104 *korljъ показао је, на пример, да је на словачком истоку и у неколико чешких пунктова према пољској граници дошло до губљења квантитета (рефлекс *ra* м. *ra:*). Потом, у лужичкосрпским пунктовима уочен је нерегуларан развој групе *tort у оквиру лексема *korljъ, будући да је бележен рефлекс *ra*, пореклом из чешког језичког система, уместо очекиваног *ro*. Рефлекс *ro* утврђен је у нашим

историјама језика као регуларан рефлекс у пољском језику, али се у пољском ОЛА материјалу он налази само са нарочитом артикулационом вредношћу вокалске компоненте — *ro* (тзв. затворено *o*), при чему се бележи и, подједнако чест, рефлекс *ru*, као резултат процеса затварања вокала услед губљења квантитета.

5.1.2. У другом делу рада дата је шема са шест различитих комбинација двају саставних континуантских елемената, а посебно је представљена читава палета могућности у фонетској реализацији вокалске компоненте рефлекса прасловенске групе **tort*, па су тако дошле до изражаја и уникалне континуантске форме.

5.1.3. Најопштније речено, појединачна одступања од регуларних праваца развоја у словенским језицима потврђују да су изолати неизбежни и да, по правилу, такав развој бива резултат периферијског географског положаја, а самим тим — и периферијског лингвистичког статуса. Пунктови у којима су се јавили нерегуларни рефлекси или уникалне форме углавном су лоцирани у пограничним зонама или у дијаспори. „Позајмљује“ се из другог језичког система, али свакако из типолошки сродног језика, што онда не представља нарочиту препреку за несметани продор инојезичних елемената у пограничне народне говоре на матичној језичкој територији.

5.2. Требало би да се ускоро, у оквиру V фонетског тома *Ойшћесловенског лингвистичког атласа*, који припрема за штампу Чешка национална комисија за ОЛА, појави лингвогеографска карта FP 2104 *Nsg korljъ*. Тада ће сваки корисник *Ойшћесловенског лингвистичког атласа* моћи да се — захваљујући графичким симболима којима се илуструје свака појединачна лингвистичка датост, а типичне особине и језички односи на читавом словенском простору сагледавају много прегледније — упечатљивије осведочи о ономе о чему је у овоме раду било речи.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1999: Александар Белић, *Историја српског језика: фонетика, речи са деклинацијом, речи са конјугацијом* [предавања Александра Белића: приређивач Александар Младеновић], Изабрана дела Александра Белића, четврти том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- Бошковић 2000: Радосав Бошковић, *Основи ујоредне грамаћике словенских језика: фонетика, морфологија, грађење речи* [приредио Радојица Јовићевић], Београд: Трешник, 2000.

- Видоески — Тополињска 2006: Б. Видоески — З. Тополињска [картографска обработка М. Марковиќ], *Од истаоријата на словенскиот вокализам*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2006.
- Вопросник 1965: *Вопросник общеславянскогo лингвистическогo атласа*, Москва: Институт русскогo языка Академии наук СССР, 1965.
- Ивић 1990: Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: БИГЗ; Приштина: Јединство, 1990.
- Ивић 1991а: Павле Ивић, *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Ниш: Просвета, 1991.
- Ивић 1991б: Павле Ивић, *О словенским језицима и дијалектима*, Изабрани огледи I, Ниш: Просвета, 1991.
- ОЛА 1988: *Общеславјанский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая*, выпуск 1, *Рефлексы ѣ*, Белград: Международный комитет славистов, Комиссия Общеславянского лингвистического атласа — Совет академий наук и искусств СФРЮ — Межакадемический комитет по диалектологическим атласам, Сербская академия наук и искусств, 1988.
- ОЛА 2003: *Общеславјанский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая*, выпуск 46, *Рефлексы *ъ, *ь. Вторичные гласные*, Скопје: Международный комитет славистов, Комиссия Общеславянского лингвистического атласа — Македонская академия наук и искусств, Центр ареално-лингвистических исследований — Сербская академия наук и искусств, Межакадемический комитет по диалектологическим атласам, 2003.
- ОЛА материјали 1988: *Общеславјанский лингвистический атлас. Материјали и иследования*, 1984 (Сборник научных трудов), Москва: Институт русскогo языка Академии наук СССР, 1988.
- onlajn izvor: <http://ola.zrc-sazu.si>
- Siatkowski 2005: Janusz Siatkowski, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa, 2005.
- Stieber 1989: Zdzisław Stieber, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa, 1989.
- Ћупић 1994: Драго Ћупић, *Ареали лексеме Pinus silvestris у словенским језицима*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, књ. XXXVI, Нови Сад, 1994, 616–621.
- Fonološki opisi 1981: *Fonološki opisi srpskohrvatskih-hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo: ANUBiH, 1981.

Zusammenfassung

Sofija Miloradović

DIE LEXEM *KORLJЪ UND DIE KONTINUANTEN DER GRUPPE *TORT AUF DEM SLAWISCHEN SPRACHGEBIET

Mit dem vorliegenden Artikel wurde ein Versuch gemacht, alle wichtigen linguistischen Informationen, die die FP Karte 2014 *korljъ des Allgemeinen Slawischen Atlases bietet, herauszustellen und zu kommentieren, wozu zuerst eine Darlegung der Verbreitung der Kontinuan-

ten der urslawischen Gruppe **tort* auf dem slawischen Sprachraum unternommen und eine Übersicht über alle Abweichungen von der erwarteten Entwicklung gemacht wurde. Danach wurde ein Schema mit sechs unterschiedlichen Kombinationen zweier zusammensetzender Kontinuanten. Separat wurde auch eine ganze Palette an möglichen phonetischen Realisationen der vokalen Komponente des Reflexes der urslawischen Gruppe **tort* dargeboten, wobei auch unikale Kontinuanten zum Vorschein kamen. Einzelne Abweichungen von regulären Entwicklungsrichtungen in den slawischen Sprachen bestätigen die Schlussfolgerung, Isolate seien unvermeidlich und die besagte Entwicklung sei in der Regel als Ergebnis einer peripheren geografischen und damit verbunden auch einer peripheren linguistischen Lage zu verstehen. Die Orte, in denen unreguläre Reflexe oder unikale Formen vorkamen, befanden sich überwiegend in Grenzonen oder in der Diaspora.

ЈОВАНКА РАДИЋ
(Београд)

„КАЖИ РЕЧ“ — ПОЗИТИВНА ВРЕДНОСТ У ЈЕЗИКУ

Речи добијене као реакција на стимулус *шайни/кажи/најиши реч* доводе се у везу са питањима везаним за идентитет Сосирових „изолованих појмова“, односно за проблем полазне или позитивне вредности у језику. Подаци прикупљени од особа различите старосне доби (деца од 3 до 15 година, студенти и мањи број особа у зрелим годинама) показују да се у ванговорним ситуацијама најчешће појављује именица у номинативу. Анализа прикупљених чињеница претежно се заснива на упоређивању добијених података са сазнањима психологије, неуропсихологије и лингвистике. Надовезујући се на нерешена питања везана за „изоловане појмове“ у језику и за проблем полазне (позитивне) вредности у говору, у раду су наговештени могући одговори на различита језичка питања.

Кључне речи: реч, појам, именица, позитивна вредност, номинатив, надговорни облик, језик, говор, свест, развој, лингвистика, психологија.

I

Две темељне дилеме које су заокупљале мисао Фердинанда де Сосира, оснивача савремене лингвистике, биле су везане за: 1) проблем идентитета или полазне, позитивне вредности у језику (*langage*), 2) сагледавање односа између језика (*langue*) и говора (*parole*). Изгледа да сам Сосир ова два проблема није доводио у непосредну везу.

1. Сосир је сматрао да нема и да не може бити позитивне вредности у језику,¹ да је у њему све у разликама, и истовремено схватао да је полазна позитивна вредност предуслов за свако научно деловање:

¹ Често се учини да, говорећи о опозитним односима знакова у језику, Сосир, у ствари, мисли на говор. Исп. „Свака врста знака који постоји у говору [*гласовни* (потпуни знак као реч, комплементарни знак, знак лишен значења) и *негласовни*] има [...] бесконачно НЕГАТИВНУ вредност“ (45).

— „Примећујемо да нема никакве полазне тачке, нити било каквог чврстог ослоња у језику“ (Сосир 2004: 38);

— „Нигде се не може утврдити чврст терен са кога полазе дефиниције: час су сакупљени неки знакови у име неке идеје (уз претпоставку, дакле, да знак није одређен), час је узет супротно, као да је он одређена ствар“ (48), и сл. (в. нпр. стр. 33);

— „У другим подручјима, ако се не варам, може се говорити о претпостављеним различитим предметима [...] као о стварима или позитивним ентитетима [...]; изгледа да је наука о језику постављена другачије, јер предмети које има пред собом немају никада реалност у себи, нити одвојено од других предмета које посматрамо; немају апсолутно никакав *субстратум* у своме постојању ван *своје различитости* или у разликама сваке врсте које свест доводи у везу са основном разликом (али њихова реципрочна разлика даје егзистенцију свакој од њих), а да се нигде не изађе из те у основи и заувек негативне датости о РАЗЛИЦИ двају термина, а не о припадности једном термину“ (62).

— „Ниједан знак није ограничен сумом *позитивних идеја* које у *истом шренућку* садржи у себи; он је само негативно ограничен истовременим присуством других знакова, и узалудно је, дакле, трагати за укупним значењима једне речи“ (75).

2. Кад је у питању однос језик (*langue*) : говор (*parole*), стиче се утисак да је о тим феноменим Сосир имао сасвим јасну представу:

— „Говор је једна појава; он је вршење једне способности која је у човеку. Језик је скуп одговарајућих облика на којима се заснива та појава у једној заједници и у једном одређеном добу“ (123).

Наведена тврдња, прилично уопштена, у доступним нам изворним белешкама није нигде додатно образложена и појашњена. До краја остаје нејасно шта, нпр., припада „скупу одговарајућих облика“. У вези са овим, и са овом дистинкцијом у целини, бележи се на више места и јасно формулисана запитаност:

— „Језик је створен само ради говора, али *шта је то што одваја говор од језика* [подвукла J.P.]. [...] Шта је потребно да бисмо прихватили значење које неко има намеру да нам саопшти да употребљавајући изразе којим језик располаже? То је исто питање које се поставља када тражимо да сазнамо шта је *говор*, и на први поглед одговор је једноставан: говор се састоји, макар у рудиментарној форми и *на начин који је нама нејознат* [подвукла J.P.], у потврђивању веза између два појма који постоје као језички облици, док се у језику реализују само изоловани појмови који чекају да буду стављени у међусобни однос да би мисао добила своје значење“ (265).

Колико нам је познато, проблем *йозиџивне вредности* у језику није изнова, на овакав начин, постављан у постсосировској лингвистици; нису ни потврђивана ни оспоравана Сосирова уверења да позитивна вредност у језику не постоји.² Проблему означеном као „конкретни ентитет“ (*конкрјџни/лингвистички ентјџиетј* или (*лингвистичка/конкрјџна*) *јединица*) је и у самом Курсу (Сосир 1977), до краја седме деценије једином публикованом спису о Сосировом општелингвистичком учењу, посвећен скоро занемарљив простор. У вези са ставом да „конкретну јединицу језика треба тражити другде, а не у речи“, што је у контрадикцији са самом теоријом лингвистичког знака,³ једино појашњење тамо је садржано у искључивању реченице, као јединице која припада „живој речи“ (Исто: 178, 200) са списка конкретних лингвистичких јединица (Исто: 178).⁴ Сам проблем је у закључку затворен: „Језик има, дакле, ту особину да не показује у први мах приметних ентитета, али се ипак не може сумњати у то да ти ентитети постоје и да га баш игра њихових односа и саздаје. То је без сумње црта којом се он разликује од свих других семиолошких институција“ (Исто: 179). Ентитети језика које је Сосир означавао терминима *йозиџивна* или *йолазна вредности* и доводио у везу са *углом йосмаџрања*, у постсосировској структуралистичкој лингвистици се везују за појам *језичких нивоа* (в. Бенвенист 1975: 120–131), односно за одабир *језичког нивоа* и *смера* којим ваља кренути у проучавање језика. То је, чини се, ово питање учинило још сложенијим. Констатује се да је „у изучавању нивоа неопходно истовремено кретање у свим смеровима“, односно, да је за разумевање односа међу нивоима „потребна мултидимензионална геометрија“ (Кристал 1995: 83).⁵ Стиче се утисак да се оваквим ставовима унапред одриче могућност сваког егзактног проучавања, па и верног описивања језика.

² Слично Сосиру, за „константом“ у језику су трагали и његови најособенији, а можда и највернији следбеници, глосематичари (в. Малмберг 1979: 160–179).

³ Лингвистички знак је илустрован само речима, односно именицама (*дрво*, *коњ*, *сестјра*, *во*, *бич*, *йосмрјџно звоно* (*glas*), *голуб*). На последњим се страницама уведе још и узвици, али се истовремено запажа да је њихово симболичко порекло „делом спорно“ (Сосир 1977: 133–137).

⁴ Према Чомском, Сосир је посматрао *langue* као одређену „количину елемената који су по својој типу речи фиксирани фразе и, можда, извесни ограничени типови фраза (иако је могуће да је његов доста нејасни појам *mécanisme de la langue* требало да иде даље од овог...)“, према Бугарски 1983: 116.

⁵ Британски лингвист Фирт упоређивао је задатак лингвисте „с лифтом који се слободно креће с једног нивоа на други ниво, у оба смера, не дајући предност ниједном нивоу“ (према Кристал 1995: 83).

Потреба за издвајањем језика као нематеријалног (општег) ентитета који је надређен говору као материјализованој и појединачној појави прихватана је у постсосировској лингвистици као неопходност. Међутим, сам однос између језика и говора често је схватан у „сосировском“ смислу (в. Сосир 2004: 275), без јасних представа о томе шта чини језик као нематеријални ентитет, као и са битно различитим садржајима појмова језик (*langue*) и говор (*parole*) уопште.⁶ У томе је смислу највећи степен одступања био присутан у учењу Н. Чомског, који је *језичку комјетенцију* (*langue*) везивао за граматичку организацију, односно за реченицу (Чомски 1979)⁷, говорну јединицу коју је Сосир искључио са списка могућих језичких јединица.

Па ипак, чињеница да предмет *језика* већ деценијама остаје неодређен сам по себи, али и у односу на говор, не одвраћа лингвисте од уверења да би изградња једног таквог апстрактног, али појмовно јасно ситуираног предмета користила развоју лингвистике (исп. Дикро/Тодоров 1987I: 215–216).⁸ Том је уверењу у великој мери доприносило и конституисање фонологије, нове, а прецизно ситуиране и општеприхваћене научне дисциплине издвојене из традиционалне фонетике и засноване на оном што је у основи Сосирове разлике између *langue* и *parole* (в. Малмберг 1979: 90).

II

Трагајући за Сосировом позитивном вредношћу у говору и за „изолованим појмовима“ у језику, спровела сам једно мало истраживање које је, неочекивано, дало врло занимљиве резултате. Наиме, интроспекција ме навела на претпоставку да „изоловане појмове“ у језику (*langue*) чине именице, и да оне, формално и садржински независне, са додељеном им улогом лица, морају чинити полазни, позитивни ентитет у проучавању говора (*parole*). То би, супротно Сосировим

⁶ Сосирове термине *langue*, *parole* и *langage* Белић (1958: 296) је преводио са *језик*, *говор* и *језичка целокупност*. О различитим термилошким решењима, која сама по себи указују и на битне разлике у поимању ових термина, и о конкретним предлозима за успостављање јасније термилошке дистинкције у српском језику в. Радовановић 1979: 26–32, Пипер 1983: 43.

⁷ У дефиницијама језика у савременим општелингвистичким приручницима претежнији су утицаји теорије Н. Чомског, исп. „Језик је шема по којој се образују реченице које свакодневно изговарамо“ (Бугарски 2003: 20). Да реченица припада оном „што се у лингвистичком смислу назива језиком (‘la langue’)“, а не само говору, сматрао је и А. Белић (1958: 102).

⁸ Будући да пуна и јасна дистинкција појмова језик и говор није успостављена ни век после њеног увођења, почело се сумњати и у оправданост њеног увођења (в. Кристал 1995: 265).

уверењима, значило да постоји знак који је „ограничен сумом *позитивних идеја које у истом тренутку садржи у себи*“ (Сосир 2004: 75), да тој врсти знака припадају речи-појмови које чине свесни део језика и које као такве у ванговорним ситуацијама прве испливавају на површину. Тиме би се могло доказати и то да „у језику постоји првобитни опипљиви предмет“ (в. Сосир 2004: 217) који „не би дошао након анализе“ (Исто) већ би јој претходио.⁹ То би истовремено потврдило постојање појма, општег и од говора независног ентитета идентичног са независним класама речи.¹⁰ Показало би се да су нетачне тврдње, понављане још од средњег века, од времена кад се сам појам *појам* и(ли) *концепт* почео релативизовати, — да реч „изван контекста нема никаквог значења“ (в. Јакобсон/Хале 1988: 61).

1.0. Најпре сам тражила од своје деце да ми кажу по једну реч, прву која им падне на памет, и добила сам три именице. Потом сам исто то тражила од колега, лингвиста, и такође добила именице (*јоргован, књига, љубав, мачка, шорба*). Како се моја хипотеза почела потврђивати, спровела сам средином новембра 2005. године обухватније истраживање, са већим групама испитаника различите старосне доби. Од свих је тражено да, у зависности од ситуације, узраста и степена описмењености, испитивачу шапну/кажу/напишу једну реч.

Показало се да је те прикупљене чињенице могуће протумачити како са лингвистичког, тако и са психолошког, психолингвистичког и неуролингвистичког аспекта, повезати их са налазима везаним за однос језика и свести до којих се долазило другим истраживачким методама.

1.1. Игра „шапни ми реч“ започела је у одељењу првог разреда ОШ „Рада Миљковић“ у Јагодини. Деца су својој учитељици и мени на дати задатак појединачно шапутала: *Ана* (×2), *Деда Мраз, Каруру-*

⁹ У Сосировим списима који, по свему судећи, припадају последњој фази његовог рада, забележено је и спознање да „реч није на *првом* месту елеменат реченице, она може да се посматра као елеменат који постоји „пре“ реченице, то јест независно од ње, што није случај са елементима речи у односу на њу“ (Сосир 2004: 113).

¹⁰ Тај би ранг могле имати само оне јединице које, поред граматичке, имају и семантичку независност и целовитост. Семантичку целовитост, па и семантичку и граматичку независност, свакако имају и потврђене јединице типа *морско прасе* или *Деда Мраз* (в. 1.1). Иако је појам *језичке јединице* (или *позитивне вредности*) остао до краја неодређен у Сосировом учењу (исп. „Како не можемо непосредно ухватити конкретне ентитете, или јединице језика, ми ћемо оперисати речима“, Сосир 1977: 187), запажено је да језику поред речи припадају и све оне синтагме којима није својствена слобода комбиновања, где убраја и „готове, уобичајене говорне формуле“ (Исто: 200). Међутим, говорне формуле типа *добар дан* или *богу иза леђа* нису независне јединице попут *бела рада* или *руски језик*, оне, као и све остале зависне јединице постоје само у говору.

ман 'лик из цртаног филма', *Сивеа; балерина, зека, књига, кошарка, лане, луйка, њајагај, њас, њерница, њесак, њролеће, ружа, сир, срце, сунце, цвети* (×2), *цвеће, цвештић; мама* (×3), *љубав, фудбал*. Изненадило ме тада што су три детета уместо речи казала реченицу. Као непланирани и неочекивани, ти одговори ми нису привлачили пажњу.

Уследила је посета Дечијем вртићу „Пионир“ у Јагодини. Без претходне најаве, без припрема, са оскудним знањима о развоју говора, по методу случајног узорка и у зависности од расположења деце у групи, уследило је, наведеним редом, шапутање речи:

— млађа васпитна група (рођени 2002. године):¹¹ *живошњња, јелка, љубашка, кућица, маца, меда, шобоган; ружне речи; лоду* (показао фигурицу роде), *живошњњу, жирафу;*

— млађа васпитна група (рођ. 2002), анкета обављена пред ручак: *риба, чоколада; ланчић и срце; зека (зеко,зекане); зеко, зеко, зекане; Кад ће ручак;*

— тзв. старија млађа група (рођ. 2000), анкета обављена после ручка, у току припреме за сечење рођенданске торте: *Марина, Сара; барбика, девојчица, кола, лойша, срце, суйермен, цвети; Пейељуга и њрини, Деда Мраз и жаба; Ја ње волим, Ја њебе волим, Ја ње волим кад је неком рођендан, Ја Вас волим, Немој да се бијење* (запитано, дете објашњава да је то „реч“ коју им учитељица често упућује);¹²

— тзв. старија млађа група (рођ. 2000), анкета обављена после ручка, без мог присуства, са забележеним именима деце; дечади: *Деда Мраз; авион, змија, јелка, канња за ђубре, канца, кљешња, куче, мерцедес, мозак, риба, слон; велики моњор;* девојчице: *багер, барбика* (×2), *кола, мачка, морско ѡрасе, носорог, ѡкењић, ѡгрић, ѡнала;*

— старија васпитна група (рођ. 1999), анкета обављена после ручка, док се једни припремају за спавање, а други цртају: *авион, биоској, воз, дрво, слово, сунце, цвети, шњор; зимовање, срења, ѡакмичење; брањи и сесњра; ѡењи сањи; Певам; Љуња сам; Волим највише васњињачицу, маму и ѡању; Идем на зимовање; Добра си као лења зима; Хвала, много си добра; Ти си много добра; Васњињачице, ја ѡе много волим; Ја ѡе највише волим; Ви сње срце моје;*

¹¹ Нисмо забележили податке о укупном броју деце у групама. У игру „шапни ми реч“ укључило се онолико деце колико има записаних „речи“. У млађим васпитним групама је тога дана било мање деце, а било је и оних који нису били вољни да се укључе у ову „игру“.

¹² Ово објашњење наведене „речи“ казује да у дечијој свести иза већине изговорених реченица стоји индивидуални доживљај васпитачице и неки од атрибута везаних за њу. Оно казује да иза ових реченица стоји конкретна, појединачна особа — исто онако као што трогодишње дете реч *лоду* најдиректније везује за фигурицу роде на полици („појам“ појединачног предмета).

— старија васпитна група (рођ. 1999), док једни спавају, а други се играју: *Анастасија, Нина, Маријана, Пејтар; воз, крушка, река, рибе, срце, шањир; мама моја леја; бре.*

1.2. Од ученика млађих разреда Основне школе „17 октобар“¹³ и ученика старијих разреда Пете основне школе¹⁴ у Јагодини тражено је да запишу по једну реч.¹⁵ Резултати су следећи:

Пз (24 ученика): 22 именице у номинативу (*аушо, гумица* (×2), *базен, башиша, зима, књига* (×2), *меда, оловка, прибор, ранац, свеска, сладолед, срце, сшо, сшолица* (×3), *сунђер, шабла, шрактор*) и 2 реченице (*мама иде у град; Ја волим да играм фудбал*);¹⁶

Пп₁ (22 ученика): 21 именица (*Пејтар Пан; аушо* (×3), *вук, јабука, књига, креда, куца, леишир, лишће, небо, око* (×2), *йаре, йерница, свеска, сшолоца, шабла* (×2), *чоколада*) и 1 заменица (*нишиша*);

Пп₂ (17 ученика): 17 именица (*Звезда, Партизан; банка, јакна, киша, круг, фойрoла, йас, скије, срце, сукња, сунце, шабла, шорба; баба, учиишељ; љубав*).

Пп₄ (22 ученика): 16 именица (*Авала, Аустралија, Звезда, Ибар, Мексико; бик, зец, карфиол, кућа, људи, машина, йерница, сшо, шрака, цвей, чоколада*), 1 број (*осам*) и 5 других „речи“ (*Брод иде за 5 мин; Ко је шо? шша? ружичашо, збуњен*);

Вз (23 ученика): 21 именица (*аушомобил, гориво, лойша, оловка* (×2), *свиъче* (×2), *сшо, сунце; дрилови, душа, кошарка, љубав* (×2), *мудросш, йролеће* (×2), *рукомеш, срећа, шуширање* (математика 5, српски 5), *химна*) и 2 друге речи (*велики* — математика 2, српски 2 (дечак); *йиши* — математика 2, српски 2);¹⁷

¹³ Марта 2006. године испитивања су у свим одељењима млађих разреда ОШ „17. октобар“ спровели учитељи, у сарадњи са мр Илијаном Чутуром.

¹⁴ Испитивање у старијим разредима Пете основне школе спровела је априла 2006. године мр Весна Радић, наставник српског језика.

¹⁵ У фази завршетка овог прилога добила сам речи записане од око 700 ученика свих разреда ОШ „Душко Радовић“ у Н. Београду, где такође преовладавају именице, и то у већем проценту него код јагодинских основношколаца. Изношење тих чињеница, за које сам захвална Весни Платиши, учитељици у ОШ „Душко Радовић“, остављам за неку другу прилику.

¹⁶ Реченице и све остале бележене речи преносила сам онако како су биле записане. Одступала сам само код заједничких именица, које су често биле записане великим почетним словом.

¹⁷ У V и VII разреду речи су бележене маја 2007. године. Будући да су све анкете биле анонимне, добијање података о школском успеху појединих ученика (из предмета Српски језик и Математика, в. напоm. 38) подразумевало је додатни труд

V₄ (24 ученика): 16 именица (*авион, гума, каџа, мајмун, мачка, оловка, реч, срце* (×2), *сунце, шабла, шешир, шнала; љубав, срећа, фудбал*,) и 6 других „речи“ (*леја* — математика 2–3, српски 3, *мали* — математика 5, српски 5 (дечак); *најиши* — математика 3–4, српски 4; *здраво* — математика 1–2, српски 2–3; *Ћао!* — математика 1–2, српски 1–2; *Демиде девојка немаје данас* — математика 1–2, српски 1–2);

VI разред (25 ученика): 22 именице (*Вук Караџић, гумица, каџига, коњ, коцка, књига, месец* (+ цртеж младог месеца), *мозак* (×3), *оловка* (×2), *џас, џисмена* (вежба), *слина, слон, Сунце, сунце; будала, музика, одговарање*) и 3 друге „речи“ (*гдеси, дођи, суйер*);

VII₁ (18 ученика): 16 именица (*баобаб, девојка, дрво, игралиште, књига, мојор, овца, хор, шибље; љубав* (×3), *оксидација, срећа* (×2), *фудбал*) и 2 друге „речи“ (*Где // Шта је било у школи?* — математика 2–3, српски 2–3; *Како сће / ромски So cere // шта* — математика 1, српски 1–2);

VII₃ (15 ученика): 14 именица (*баобаб, време, звоно, море, река, свеска, сџолица, фењерџија, филм, школа; искреност, џравда, срећа, џренинг*) и једна друга „реч“ (*скишташ*);

VIII₂ (28 ученика): 25 именица (*авион, брава, гитара, књига* (×3), *кућа, оловка* (×2), *џешџица, џишиџољ, џиџица, свеска, Смојко* (?), *срце* (+ цртеж), *сџо* [астал], *Сунце* (×2), *шабла, фотџрола, школа* (×2); *љубав* (×3)), 1 број (*један*), лична заменица (*ја*), и 1 глагол (*сџаваш*);

VIII₃ (17 ученика): 13 именица (*дрво, дечко* — *Неша, јединица, клуџа, лојџа, књига* (×2), *река, свеска* (×2), *шабла, усџа; лојџа за фудбал*) и 4 глагола (*возиџи, гледаџи, џисаџи, џрчаџи*);

VIII₄ (27 ученика): 20 именица (*Ђока, Тамара; биџикла, јарбол, киша, књига* (×2), *комџџуџер, кућа, лејџиџир, лојџа, мајмун, море, реч, свеска, сџо, школа* (×2), *час; љубав*) и 7 других „речи“ (*леј; куџаџи, закуџаџи; данас, сад; суйер; Јела је Јела сџо јела исџод јела*).¹⁸

1.3. Међу студентском популацијом истраживање је спроведено на три факултета у Србији:

око њихове накнадне идентификације. Те податке је било могуће добити само непосредно по бележењу речи.

¹⁸ Остаје питање у којој је мери овај, писмени начин испитивања утицао на одабир речи, посебно у завршном разреду основне школе када се, у склопу припрема за пријемни испит, са истим наставником интензивно обрађују граматички садржаји. На тај утицај несумњиво указује за акценатска вежбања одабран пример са хомофором *јела* (*Јела је јела сџо јела исџод јела*).

— Од 50 испитаних студената прве године Учитељског факултета у Јагодини, који у тој години слушају Српски језик, добијено је 49 именица (у номинативу) и један број (два).¹⁹

— На Филолошком факултету у Београду речи су записивали студенти прве године који студирају различите стране језике.²⁰ Од 161 студента добијена је 151 именица у номинативу (94 %): *Амстердам*, *Ахмед*, *Vini Ri*, *Влада* (влада?),²¹ *Дарко*, *Енглеска*, *Иван*, *Младен*, *Нашаша*, *Никола*; *ауџобус*, *бескућник*, *буба*, *дрво*, *звезда* (×2), *ибуџрофен*, *кафа* (×2), *келераба*, *кишобран*, *књига*, *кокошка*, *коњ*, *коса* (×2), *којларница*, *крава*, *кревет*, *кућа* (×4), *лексикон*, *лојша* (×2), *лубеница* (×2), *мама* (×3), *марамце*, *мачка* (×2), *миш* (×2), *мравојед*, *новине*, *око*, *оџориноларинголог*, *џаџир*, *џас*, *џерика*, *џечурка*, *џоморанџа*, *џородиџа*, *џиџиџа*, *џуџи*, *реч* (×2), *саксиџа*, *сендвич*, *срџе* (×2), *стио* (×2), *стилица*, *сунџе*, *џабла*, *џашна*, *џелефон*, *џорбиџа*, *џролеџбус*, *факулџиџи* (×2), *флаша*, *хаџина*, *храна*, *чарџа*, *чоколада*, *џиџикла*; *болест*, *број*, *гушење*, *вођење*, *вруџина*, *геоџрафиџа*, *гозба*, *досада* (×2), *живоџи*, *завешџање*, *џуџиро*, *игра*, *измиџање*, *исџиџи*, *киџавиџа*, *лудило*, *леџоџа* (×2), *љубав* (×17), *љубави*, *мачевање*, *мисао* (×2), *недоџиџа*, *одбоџка*, *одмор* (×2), *очекивање*, *џамџи*, *џоглед*, *џорџиџогенеџа*, *џосџаносџи*, *џриџаџиџельсџиво*, *разџраганосџи*, *разумевање*, *резуџиџаџи*, *реконсџрукџиџа*, *роџендан*, *самилосџи*, *сан* (×3), *семинарски* (рад), *сисао*, *синџакса*, *смрџи*, *среџа* (×2), *џуџа*, *фудбал* (×3); и 10 других речи (6%): *сваџиџа*; *луд*, *неџисмен*, *црвена*, *неконвенџионалноџи* *обузеџи*; *суџра*, *сџраџно*; *волеџи*, *зџтелебачиџи*, *онеобичаваџи*.

— На Шумарском факултету у Београду речи су записивали студенти прве године Одсека за пејзажну архитектуру (44 студента).²² Потврђене су 42 именице у номинативу (*Душан*, *Милош*, *Стеван*; *диск*, *дрво*, *каџус*, *кафа*, *киви*, *кифла*, *клоџа*, *куџа*, *миш*, *муџмула*, *нога*, *облак*, *џаџир*, *џаџириџи*, *џиле*, *рам*, *стио*, *џабла*, *храна*, *чоколада*; *бол*, *вруџина* (×2), *геодеџиџа*, *зџиџиџиџа*, *зона*, *исџиџи*, *колоквиџум* (×2), *одмор*, *џамџи*, *џроџекаџи*, *расџусџи*, *слинус* (?), *смор* (×2), *сџарина*, *сџорџи*, *умор*) и 2 друге речи (*џрва*, *мислиџи*).

¹⁹ Испитивање је у марту 2006. године спровела мр Илиџана Чутура, асистент на УФ. Увид у тај материјал нисам имала.

²⁰ Испитивање је у фебруару 2007. године спровела др Драгана Вељковић-Станковић, доцент на Филолошком факултету у Београду.

²¹ Психолоџку подлогу може имати и то што су сви испитаници, од ученика млађих разреда о.ш. до студената, именице свих врста обично записивали великим почетним словом.

²² Речи је сакупио Борис Радић, студент-демонстратор на Шумарском факултету.

1.4. Имала сам прилике да видим резултате овог теста, који је спроведен на Ханкук универзитету за стране студије у Сеулу (Јужна Кореја). Речи су на свом матерњем, корејском језику записивали студенти српског језика и међу записиваним одговорима нашле су се само именице: *ананас, анђео, банка, биоској, бурма, жвакаћа гума, јело, кимчи* 'јело, купус укисељен на традиционалан начин', *књига, кућа, људи, љуљашка, небо, оловка, ѿајир, ѿарк, ѿросјак, речник* (×2)²³, *саји, свеска, сјорѿи, сјо* 'предмет', *шаша, шорба, улица, учење, фудбал* (×2), *шешир*. Две речи су остале непреведене: врста птице и врста бобичастог воћа (вероватно *боровница*). У другој, мањој групи корејских студената, забележено је: *јабука, кућа, љубав* (×2), *људи, муж, ѿријашељ* (×2), *ѿушовање*.

2.0. Несумњиво је да се у свим животним добима као најприсутнија надговорна јединица издваја именица у номинативу, односно, да се на површини показује само оно што носи, или оно што тек треба да понесе појмовни садржај.²⁴ Прикупљене чињенице се у великој мери могу уклопити у психолошка сазнања о развоју говора и појмова. Указаћемо на неке детаље:

2.1. Већина деце узраста 3–4 године, која су била вољна да се укључе у игру „шапни ми реч“, показала су да разумеју оно шта се од њих тражи, да им је познат основни смисао речи *реч*, дакле, да одвајају реч од предмета који она означава (в. Лурија 2000: 98–101).²⁵ Чињеница да су деца овог узраста говорила речи, а не реченице (в. 2.6.), може бити одраз претходног стадија у језичком развоју који се карактерише тзв. „телеграфским стилем“. Универзалном се сматра појава да су код деце узраста 18–24 месеца реченице састављене од једне или две речи, углавном од именица, при чему се, независно од типа језика који се усваја, синтаксичко-семантички односи исказују редом речи (нпр. *Таша шешир, Лујка око, То саји, Још млеко, Види куца и*

²³ Записивању речи је претходило упутство да замисле да су отворили *речник* корејског језика и записали реч коју су прву прочитали. У превођењу појединих речи са корејског на српски језик посредник је био енглески.

²⁴ Проблем односа *речи* и *ѿојма* (*и/или концепиша*) у лингвистици, филозофији и психологији остављам за посебно разматрање.

²⁵ На исти је захтев друкчије реаговало дете млађег узраста (27–30 месеци), коме сам у више наврата постављала исто питање. Код њега је реакција на стимулус *кажи реч* доследно бивала „реч“, или *Кажми ми једну реч* – „једну реч“. То поткрепљује сазнања да је за дете тога узраста *реч* тесно повезана са предметом који именује, односно, да му је непознат њен основни смисао.

сл.; Слобин 1985: 145–149).²⁶ Именице које су шапутала деца овог узраста већином означавају материјалне предмете. Међу потврђеним речима нашле су се и „речи“ из говорне игре (*Зеко, зеко, зекане*), дакле речи које не почивају на односу знак — означено, као и речи које је дете научило да доживљава емотивно, али их највероватније не разуме (*ружне речи*).²⁷

2.2. Досад примењиваним методама истраживања психолози нису могли добити увид у начине на које се савладавају различити елементи говора, па и начин на који се издваја надговорна, појмовна форма именице.²⁸ Говорни облици именица (облици зависног падежа: *роду, живојшњу, жирафу*) којима су деца узраста 3–4 године именовала предмете, указују на још неопажен напор који дете мора савладати у учењу говора и изградњи појмова.²⁹ Они упућују на претпоставку да се у језику са развијеном именичком флексијом из различитих говорних (употребних) облика исте речи, — везаних за различите опажајно конкретне ситуације у којима се откривају својства предмета, — постепено издваја име предмета, надговорни облик који у дечијој свести још за извесно време остаје једно од његових својстава (в. Виготски 1983: 128–129). Паралела се може повући и са начином на који деца раног узраста на енглеском говорном подручју употребљавају именицу („Телеграфска“ природа често се запажа код многе деце — што је утисак који се стиче услед изостављања граматичких речи (као што су *the* и *is*)“, Кристал 1995: 243),³⁰ што је обележје које се

²⁶ Занимљиво је запажање да у структури раних дечијих реченица посебно место имају тзв. „оператори“, речи из затворених класа типа *џо, џамо, моја (То ауџо, Вода џамо, Моја цйџела)*, затим *још, дај, неће, где* (в. Слобин 1985: 145–147). Изгледа да се и по овој особини говор детета може повезати са афатичним сметњама званом „телеграфски стил“ (в. 2.8.), где се такође запажа учестало присуство речи сличних функција (исп. *Еџо... олуја... брод... еџо... на дно... и џамо... злато...*, в. Лурија 1982: 97).

²⁷ Свакако да дете са три године не разуме да реч, за њега доскора неодојива од предмета који именује, може сама по себи бити „ружна“. Зато је кажњавање деце због изговарања „ружних речи“ беспредметно са когнитивног, а тиме и са васпитног аспекта.

²⁸ Термином *надговорна* или *појмовна форма именице* означавамо облик којим се именују предмети, дакле, номинатив у српском језику.

²⁹ Запажено је да су прве дечије реченице (18–24 месеца) састављене од речи у основном облику (Слобин 1985: 143), али је и општепознато да су прве дечије речи по фонетској структури, често и по читавом свом лику „неправилне“.

³⁰ Подаци прикупљени у једном истраживању показују да се рани говор деце у већем броју испитиваних језика карактерише изостављањем „исте врсте елемената: чланови, речце, предлози, наставци, свезе, копуле“ (Слобин 1985: 145).

губи крајем треће године (Исто). Све је ово у складу са налазима да после периода мешања речи „са њима означеним предметима“ (Лурија 2000: 99) наступа период (3–5 година) у коме се издвојене речи одвајају од предмета и перципирају као *речи*.

То се, међутим, не дешава са свим речима. Дете тога узраста у спојевима типа *што–штолица* уочава две речи, док у спојевима *јас бежи* или *лимун је кисео* види једну реч. На основу овог се закључује да „материјалне речи (именице) дете издваја и схвата много раније од речи које означавају радњу или особину“ (Исто: 99). Са тим је у складу и давно уочена појава да дете у млађем школском узрасту именицу која означава конкретни предмет и која је „у почетној (нултој) форми [...] без тешкоћа квалификује као именицу“, док се много спорије усвајају принципи на основу којих се у тексту препознају и класирају све остале речи, укључујући и материјалне именице у зависном падежу (Исто: 100–101).

Ово говори да за свест говорних субјеката постоје само именице у номинативу, док су све остале говорне јединице (све зависне речи и облици) као израз овремењених и неовремењених својстава и односа именичких ентитета латентно садржане у самим именицама. Изгледа и да је издвајање надговорног облика именичких речи (ма како се он у граматички одређеног језика издвајао) један од предуслова за градњу појма. Било би занимљиво имати увид у редослед издвајања тог облика именица различитих значења (лице, животиња, предмет и сл.).

2.3. Са прикупљеним чињеницама се може повезати и теорија о номинативу коју је изнео А. Мартине (1973). Он је сматрао да је у индоевропском језику номинатив био облик (не падеж) који се „употребљавао за ’именовање’ лица или представљање створења и ствари“ (Исто: 175). По његовом уверењу, у индоевропском језику је ергативним наставком *-s* обележавано радно лице у улози субјекта, док је номинатив истих именица, „идентичан са голом основом“, „био употребљаван изван граматички организованог исказа“ (Исто).³¹ У новијим истраживањима тзв. ергативних језика, у којима се са реченичног аспек-

³¹ Са овом би се теоријом могла повезати нешто новија теорија о раном индоевропском као „језику активне типологије“, који је разликовао и граматичким средствима обележавао *инактив* (процес у коме је субјекат пасиван) од *актива* (процес у коме је субјекат активан). У складу са овим, лексичким средствима су биле исказане и две врсте спознаје: *йерцейшувална* — пасивна и *инференцијална* — активна, а творбеним морфемама два типа вршилаца радње (в. Грковић-Мејдор 2006: 88–89). Типолошке промене у индоевропском језику (кад се вршилац радње престао маркирати „као активан или инактиван“, Исто: 89), могле су условити и губљење разлика између номинатива и ергатива.

та разматрају дистинкције *ергајив* : *ајсолујив*, наглашава се одлучујући утицај лексичког значења, и то не само на структуру реченице, него и на морфолошко обележавање именичких реченичних конститuentа (в. Ивић 2001: 222–225).

2.4. Чини се да је говор трогодишњег детета по овој особини (именица у акузативу у функцији именовања предмета) могуће повезати и са тзв. „амнестичком афазијом“ (заборављање речи) и „семантичком афазијом“ (тешкоће у разумевању и формулисању сложених логичких односа), поремећајем говора који се јавља при повредама терцијарних темено-потилачних области коре великог мозга (Лурија 2000: 159–171).³² Та област, смештена „на споју видне (потилачне), општеосећајне (темене) и слушне (слепочне) области [...] у целости се састоји од горњих, асоцијативних слојева ћелија“, које немају директне везе са периферијом, па ни са перцепцијом (Лурија 1983: 45–47). Асоцијативни (терцијарни) слојеви мождане коре „веома су сложеног састава и постоје само код човека“ (Лурија 1982: 162). Важно је напоменути и то да се најбурније повећање темено-потилачне зоне „запажа у узрасту 2–3 године, при чему најсложеније области сазревају коначно тек у узрасту 6–7 година“ (Лурија 1983: 57). Посебно је интензиван пораст ширине терцијарних, „функционално најважнијих слојева коре 3–3,5 године живота детета“ (Исто: 59). Болесник са трајним оштећењем терцијарног слоја темено-потилачне области, праћен и испитиван 28 година, остао је емоционално очувана особа која правилно разуме своје стање, али тешко разумева оно што му се говори, тешко се сећа речи, тешко рачуна, отежано се сналази у простору, итд. У говору те особе изгубила се именица у независном, надговорном облику. Болесници са већим повредама тих зона мозга нису у стању да именују предмете (Исто: 167–169), док лако именују радње и имају течан „предикативни говор“, за који је карактеристична употреба именица у зависним облицима. У врсти афазије која је праћена неспособношћу именовања предмета и понављања речи Јакобсон је препознавао „губитак метајезика“, који се схвата као „интерпретација језичног знака помоћу других, [...] метајезична операција која битну улогу игра и при учењу језика у дјетета“ (Хале/Јакобсон 1988: 63).³³ Чини се, међутим, да повреде ових зона узрокују распад

³² За овај вид афазије у употреби су и називи „поремећај номинативне функције говора“ (Лурија 2000: 221), или „поремећај сличности“ (Јакобсон-Хале 1988: 60).

³³ Савладавање говора је код детета праћено фазом у којој се од њега тражи да понови (изговори) задату реч, нпр. *кажи мама — мама*, *кажи маца — маца*, *кажи куца — куца*, и сл. (исп. напом. 25).

категоријалног и хијерархијског устројства појмова, да утичу на способност уопштавања.

На губитак способности уопштавања указују примери замене општег слободног облика *нож* сложеним, везаним јединицама изведеним из ситуационе употребе предмета (исп. *шилло* за *оловке*, *гулило* за *јабуке*, *нож* за *резање круха*; Јакобсон/Хале 1988: 62; в. „реч“ *каниа* за *ђубре* и сл. у 1.1 и 1.2). На исте проблеме, проблеме уопштавања, упућује и неспособност успостављања веза типа *Нежења је невенчан човек* (в. Исто). Са овим је у складу и запажање да се такви болесници „не успијевају од индекса или од икона приклонити одговарајућем рјечитом симболу“ (Исто: 63).

На другој страни, појава неодговарајућих ситуационих ознака одређених предмета најпре може бити последица непостојања селекције у употреби зависних речи (нпр. у реченици *У врши иза високе оgrade расиу јабуке*, болесник уместо 'расту' каже 'лете' или 'висе', Исто: 169). Овакви примери показује да су нестала категоријална чворишта која примарну употребу глагола *лешити* држе уз оно што није, попут стабла јабуке, везано за тло, као и чворишта која глагол *висити* везују за неубран плод, а не за стабло воћке. Сличне појаве, назване „хиперекстензија“, карактеришу и говор трогодишње деце (исп. Кристал 1995: 244), чије „појмове“ Виготски (1983: 147) назива „синкретичким групама“, описује као *хрпе*, *гомиле* или *неуређене скупове*.

2.5. „Хиперекстензија“ у говору деце углавном се у литератури илуструје називима предмета, односно, појавом да дете, на основу сопствених опажаја, а не објективних веза међу предметима (в. Виготски 1983: 146), исти назив користи за различите, објективно несродне предмете (нпр. неком ће детету *маца* бити све што је топло и меко као *мачка* (*крзно*, *бунда*, *ћебе* и сл.); или ће *телефон* по равномерном звуку моћи асоцирати на *трактор* и за извесно време понети тај назив; исп. Кристал 1995: 244, в. Кларк 1985: 163–180). „Хиперекстензија“ је, међутим, израженија код зависних речи, глагола и придева, али се она код ових речи испољава на друкчији начин и у великој мери остаје њихово трајно, па и неопажено обележје. У говору деце различитог узраста бележе се примери типа *пошток служи да ситанује у њему вода*, *пошток је шањи од мора*, *у пошоку шеку рибе*, *у пошоку цури вода* и сл. (*Оловка пише срцем*: 109–112), у којима се ситуациона својства *воде*, *пошока*, *мора* или *рибе* исказују на неуобичајен начин. Уобичајена употреба зависних лексичких речи (нпр. у српском језику *шече вода*, *шече време*, *шече живош* и сл), која се по много чему може повезати са наведеним дечијим примерима, у новије се време објашњава као „појмовна метафора“ (в. нпр. Кликовац 2004). За

разлику од уобичајених појмовних, наведене дечје „метафоре“ нису уобичајене и нису обичне, чак изгледају ближе „поетској“ метафори као свесно организованом језичком средству. Питање је, међутим, да ли се овде уопште може говорити о метафори и да ли у свакодневной употреби зависних лексичких речи уопште постоји „пренос значења“, што је основни услов за метафору.³⁴ Бавећи се контекстуалним значењем речи (углавном глагола и придева) везаних за област спознаје и перцепције, Л. Витгенштајн говори о различитој „примени“, а не о различитом значењу тих речи, запажа да „секундарно значење није ’преносно’ значење“ ако се оно што се жели не може друкчије изразити (Витгенштајн 1969: 255). И „нетачна“ примена зависних речи у говору деце појављује се зато што дете не уме друкчије изразити оно што жели, што још није у потпуности оформило своје појмове, бар не на општеприхватљив и за дати језик уобичајен начин, онај који омогућава неопажену, тиме и правилну примену зависних речи.³⁵

Чини се да се све ово (2.4, 2.5) може повезати са запажањима везаним за функције „зона прекривања“ (терцијарни слојевии коре другог функционалног блока), које „обезбеђују заједнички рад различитих анализатора и израду надмодалних (симболичких) схема, које леже у основи комплексних форми сазнајне делатности“ (Лурија 1983: 141).

2.6. На узрасту 5–7 година бележимо изразито високу фреквентност реченица-речи. За тај узраст је, при одређивању значења речи, у реакцији на реч карактеристична „оштра превага, или чак потпуна доминација предикативних [синтагматских] реакција“ (нпр. *јас-лаје*), а не асоцијативних, тј. парадигматских (типа *јас-мачка*, или *јас-живо-ићиња*; Лурија 2000: 174), односно, „набрајање очигледних обележја предмета или ситуација у које је тај предмет укључен“ (Исто: 76). Истраживања су показала да и дете ранијег узраста (3–5 год.), које овлада елементарним бројањем, у спојевима типа *сто-столица* уочава две

³⁴ Илустративан може бити начин на који дете од 30 месеци употребљава глагол *живи*: У колима се возе М (дете) и У (одрасла особа). Пролазе поред шуме. М каже: *Вук живи у шуми — У А где живи М.?* — *М М. живи у шуми.* — *У М. не живи у шуми.* — *М М. живи у колима.* — *У Где живи У?* — *М У. живи у колима.* Одрасла особа остаје у Башти (где иначе не живи), а дете колима одлази даље. Кад су у повратку долазили по ту одраслу особу, дете је прокоментарисало: *У. живи у Башти.* Јасно је да глагол *живеићи* дете употребљава у значењу ’бити у тренутку говора не неком месту’. Чини се да овај пример доста говори о начину на који дете примењује глагол, говори о томе како се, без деловања метафоре, делимично „ухваћено“ глаголско значење проширује на различита, с почетка неодговарајућа ситуациона својства предмета.

³⁵ О начинима на које дете предшколског узраста одгонета значење именица с једне, и глагола и придева с друге стране, в. Радић 2007.

речи, док у спојевима *јас бежи* или *лимун је кисео* види једну реч (Исто: 99). За овај узраст је карактеристичан и феномен тзв. „егоцентричног говора“, који се тумачи као етапа у развоју „унутрашњег говора“ (в. Виготски 1983: 51–92). Чињеница да су реченице-речи биле најучесталије у ситуацијама са појачаним емотивним набојем (нпр. пред сечење рођенданске торте), или кад су деца била сита и задовољна, повезује ове реакције са уоченим функцијама егосцентричног говора, са експресивном функцијом и функцијом пражњења (Исто; Лурија 2000: 121).³⁶ Реченица-реч *Ја ње волим кад је неком рођендан* свакако почива на развијеној способности уопштавања (генерализације), у овом случају уопштавања догађања са утврђеном, понављаном процедуром (исп. на истом узрасту „речи“ у другим типовима односа: *браћу и сестра*, делом и *Деда Мраз и жаба*, *Пейелуга и йринџ*). Когнитивне способности типа генерализације, као основни предуслов за изградњу појмова, везују се управо за овај узрастни период (исп. Виготски 1983: 79).³⁷

2.7. Сматра се да су и код деце млађег школског узраста појмови, односно псеудопојмови, још увек у великој мери повезани са конкретним, појединачним предметима и ситуацијама (Лурија 2000: 76). Појава реченица-речи у првом, другом, па и у трећем разреду основне школе може указивати на неједнак когнитивни развој деце млађег школског узраста. На другој страни, изгледа да појава реченица-речи код ученика старијих разреда основне школе може бити прилично поуздан симптом успореног интелектуалног развитка детета. Наиме, сви ученици V и VII разреда који су записали реченицу-реч (*Демиде девојка немаје данас*, *Штџа је било у школи*), какву упитну реч (*где, штџа*) или устаљен колоквијални израз (*здраво, ћао, како сџе*), — што су такође својеврсне реченице, — имају изразито слаб школски успех (в. наведене податке о успеху из математике и српског језика у тим разредима).³⁸

Учење Л. Виготског о односу мишљења и говора упућује на то да ове чињенице могу бити последица продуженог преклапања развојних линија интелектуалног и говорног развитка, односно, недо-

³⁶ Код заморене деце истог узраста преовладава реч (исп. разлике у структури „речи“ у две старије васпитне групе). Истим факторима (умор и осећај глади) је свакако условљена неспремност за „игру“ већине деце у једној млађој васпитној групи.

³⁷ И Ж. Пијаже способност уопштавања везује за узрастни период од око пет и по година (Пијаже 1988: 35).

³⁸ На ову претпоставку, и на помисао да би требало проверити школски успех ових ученика, у последњој фази прикупљања грађе (в. напоm. 17) навео ме неизграђен рукопис и слаба описмењеност ученика који су записали реченицу-реч. Случајно сам добила податак да је глаголску именицу *шуширање* записала једна одлична ученица.

вољне изграђености речи-појмова као основних јединица и основног *средства мишљења* (Виготски 1983: 128–131). Према Виготском, „мишљење детета [...] се развија у зависности од савлађивања социјалних средстава мишљења, тј. у зависности од говора“ (Исто: 130). Однос мишљења и говора се у теорији Л. Виготског открива као чворни проблем целокупне психологије човека, где се у средиште пажње, као *полазна вредности* и *основна јединица мишљења и говора*, ставља реч и њено значење, „жива ћелија“ која се „не може разлагати и у којој се садрже обележја својствена целом говорном мишљењу“ (Исто: 42). Основно својство те јединице, коју Виготски, уважавајући њене промене у онтогенези, назива *синкретичком представом, комплексом, пошеницијалним појмом* или *појмом*, управо је то да се она не може разложити на *појам* и *реч*, или на *појам* и *знак* (Исто).³⁹

2.8. Прикупљене чињенице (именица у номинативу, обично Нјд.) као да оповргавају тврдњу да „за свест говорећих субјеката номинатив није никако први падеж деklinације“ (Сосир 1977: 202), те да је на прво место стављен произвољно, вољом граматичара, односно конвенцијом (исп. Прћић 1997: 17). Чињенице говоре да се номинатив функционално битно разликује од свих осталих облика именичких речи, да као надговорни, појмовни облик има посебно место у свести одраслих корисника језика, и да му прво место с правом припада. Да Нјд. има „централно место“ у падежном систему, уочавано је код нас и у радовима који се тичу других лингвистичких питања везаних за именице, као што је питање рода у језику (Ивић 1960: 191). На такав статус номинатива као да упућује и поремећај синтагматске (предикативне) структуре исказа (тзв. „телеграфски стил“ или „аграматизам“, в. Јакобсон/Хале 1988: 67–70) који се јавља услед повреда премоторних области леве хемисфере (исп. Лурија 2000: 342–343), које су „повезане са свим осталим регионима коре великог мозга“ (Лурија 1983: 47). Издвајају се само две области човековог мозга, ова (уз надмоторну) и темено-потилачна (в. 2.4.), које се у „целости састоје од горњих

³⁹ Од изузетне важности за лингвистику (или за граматику), али и за дубље разумевање наведених чињеница, могу бити психолошки налази који указују на битне структурне разлике „спољашњег“ (или „социјалног“) и „унутрашњег говора“ здравих одраслих особа (в. Исто: 311–394). Овој дистинкцији одговара Хумболтово разликовање *вањске, гласовне форме* од *унутрашње форме језика*, „која омогућава стварање појма и његово инкорпорирање у целину мишљења“ (Хумболт 1988 (предговор): 15).

⁴⁰ До најбурнијег развитка премоторне зоне мождане коре дошло је у последњим етапама еволуције сисара, тако да само код човека „премоторна зона коре заузима највећи део прецентралне области“ (Лурија 1983: 236).

(асоцијативних) ћелија“ (Исто: 45).⁴⁰ Изгледа да ове две области заузимају кључна места у хијерахијској организацији рада основних региона мождане коре (Исто: 47), али и у организацији говора, а да премоторна зона игра „веома значајну улогу у стварању најсложенијих програма понашања човека“ (Исто). За болеснике са повредама доњих зона премоторне области карактеристични су искази типа „Дечак ... пас ...“ / „Дечак ... батина ... пас“ (уместо *Дечак је ударио ња*), или „Ето ... фронт ... војници ... поход ... војници ... пуцати ... ето ... глава ... рана ... и болница ... и ето ...“ (Исто: 96, 97), са поремећеним лексичко-граматичким спојницама и поремећеном интонацијском структуром говора (в. 2.1). Наведени примери илуструју запажање да је једно од типичних обележја аграматичности укидање флексије: „на мјесту различитих финитних глаголских облика појављују се не обилежене категорије какав је инфинитив [чешће глаголска именица, Ј. Р.], а у језицима са деклинацијом номинатив на мјесту свих косих падежа“ (Јакобсон/Хале 1988: 68). Особе са оваквим говорним поремећајем такође су емоционално очуване и правилно разумеју своје стање, али за разлику од особа са „семантичком афазисом“ (в. 2.4.), оне лако именују предмете, лако понављају речи у номинативу, лако рачунају, док тешко понављају говорне јединице (изоловане глаголе, именице у зависним падежима, реченице), тешко уочавају погрешке у конгруенцији, не разликују лица и времена, скоро да не употребљавају личне заменице, и сл. (Лурија 1982: 101–107).⁴¹

2.9. Са старосним добом су повезане и разлике у значењима забележених именица. Повећање процентуалног учешћа нематеријалних предмета (апстрактне именице) прати старосна доб; овакве су именице најзаступљеније међу речима које су записивали студенти, а најслабије заступљене у најмлађим узрасним групама. Јасне би се разлике, углавном у складу са сазнањима о когнитивном развоју, показале и у праћењу другачије категоризованих именичких значења, заснованих на категоријама појмова издвојеним још у Аристотеловој категоризацији (*субстанција* (*суштина* или *идентитет*), *квантитет*, *квалитет* и *релативи*). Будући да би таква анализа тражили ширу елаборацију (в. на пом. 44), на њој се овом приликом нећемо задржавати.

⁴¹ По више се својстава овакав вид говора може повезати са говором детета раног узраста: неодговарајућа конгруенција по роду, броју и лицу (исп. понављања типа *Жене су... куйио краву*, уместо *Жена је куйила краву* (Лурија 1982: 104); мушко дете од 30 месеци доследно говори *мама ојишо*, *мама дошо*, *Ево га мама*), непознавање граматичких речи, личних заменица и сл. (исп. Кристал 1995: 142–143; в. 2.1, в. на пом. 26, 30).

2.10. Рани адолесцентни период као период изградње синсемантичких (општих) појмова (или концепата) може условљавати различите врсте колебања, омогућити да у конкретној, школској ситуацији, која је бременита сталним упливом нових, тек назначених појмова, — у свет сопствених, опојмљених речи продре и са њима се помеша оно што је предмет граматичке анализе. Могуће је да иза појединих наведених речи ученика старијих разреда основне школе које не припадају класи именица (и које су процентуално знатно заступљеније код њих него код ученика млађих разреда или код студената) стоји металингвистичка класификација речи, веза са класама речи или у граматици дефинисаним облицима (прилог — *сад*, придев — *леј*; (несвршени) глагол — *куцајџи*, презент — *идем* и сл.). Ово може указивати и на когнитивне запрехе које се, као последица уобичајеног, од значења и функције исувише одвојеног приступа граматичким чињеницама у образовању, — могу негативно одражавати на развој когнитивних способности ученика.

За период адолесценције сасвим је разумљива и очекивана појава заменице *ја*, односно *јојма о себи* (в. Требјешанин 2004: *јојам о себи, ја-јојам*). Одроз *јојма о себи* свакако су и реченице-речи у 1. лицу једнине, какве су већином реченице које су „шапутала“ деца предшколског узраста. Тај стадиј (6 год.) се карактерише свешћу да је уобичајена употреба објеката „оно што 'ја' или 'ти' можемо да учинимо са њима“, због чега се тај стадиј, карактеристичан по повећаној употреби заменица 1. и 2. лица, назива „егоцентрични функционализам“ (Гринфилд/Брунер 1988: 83). У складу са наведеним запажањем, наши примери могу упућивати и на то да се овај стадиј карактерише свешћу да *уобичајена њприрода објекта њпроизилази из искуства које 'ја' имам са њим објектом, из мог односа њрема њему*.

2.11. На скоро све врсте сличних утицаја постају имуни одрасли људи. Код њих у неговорним, или надговорним ситуацијама у врло високом проценту (94–100%) испливава на површину именица у номинативу, примарна форма која носи изоловано, појмовно значење у језику. О томе уверљиво сведочи то што се именица (*књига*) појавила чак и онда када је испитаник (лингвиста) поставио питање о томе којој врсти треба да припада тражена речи, на које је одговорено да нису битне врсте речи, него реч.⁴² Нешто чешића појава речи других граматичких класа (нпр. глаголи у инфинитиву) може код студената Фи-

⁴² Сви учесници у једној ТВ-емисији су на тражење да кажу по једну реч која асоцира на покојног премијера Зорана Ђинђића казали именице (*реформе* и *Косово, визионар, организација*; РТС, Кључ, 13. 03. 2007).

полошког факултета бити утицај студијске области. На то упућује нижи проценат тих речи код судената Учитељског и Шумарског факултета, који обично нису у ситуацији да језику приступају са системских металингвистичких позиција.

Глаголи које су бележиле одрасле особе разликују се од глагола деце по томе што се код њих појављује само глагол у инфинитиву, облику који, за разлику од глагола у личном облику, не може самостално остварити ни предикатску ни реченичну функцију. Како је добро запажао Е. Сапир (1992: 29), инфинитив нема пун, „неспутан облик правог концепта“. Због тих својих својстава он „лелуја“ између контекстуално ограничене форме и концепта, због чега се осећа да око форме „инфинитива“ типа (*to*) *sing* „лебди нестална измаглица додатних вредности“ (Исто).

2.12. На то да је реч-појам у свести одраслог појединца основна *освешћена* јединица, и да је то једна од општељудских карактеристика, упућује то што су на свом матерњем, корејском језику, генетски и типолошки несродном са српским, записивали само речи-појмове и студенти Ханкук универзитета за стране студије у Сеулу (в. 1.4).

III

1. Сосирово уверење да језички ентитети „немају апсолутно никакав *субстратум* у своме постојању ван *своје различитости*“ (Сосир 2004: 62) тичало се подједнако свих ентитета, укључујући и облик именица којим се, поред осталог, именују лица или представљају створења и ствари (в. 2.8). Урођен у говор, Сосир је превидео значај и улогу лингвистичких јединица које егзистирају и ван говора, са одређеним обликом и значењем независним од свих облика и смислова које исте те јединице могу добити у контексту, у говору (исп. Сосир 1977: 187–197). Овакви погледи, који су свакако имали упориште и у уверењу да „разликовање речи на именице, глаголе, придеве итд. није нека непобитна лингвистичка стварност“ (Исто: 182),⁴³ — нужно су онемогућили препознавање позитивних лингвистичких ентитета. У Курсу се образлаже да су појединачни термини *a* (попут чешког номинатива *žena*) и *b* (попут чешког генитива *žen*) „сасвим неспособни да као такви допру до области свести — која стално само опажа разли-

⁴³ Са овим се могу повезивати и спорадичне тврдње да се „појмови као ’кућа’, ’бео’, ’видети’ итд. [могу] узети сами за себе“, без своје „акустичке слике“, када као такви „спадају у психологију“, а да лингвистичким ентитетима постају онда када буду „спојени са акустичким сликама“ (Исто: 175).

ку *a/b*“ (Исто: 192), доказује се да је у језику „једино важна разлика знакова; *žena* као знак вреди само зато што је различит“ (Исто). Из истих се разлога и за облике јединине и множине именице *ноћ* у немачком језику тврди да, „узети сваки за се, ни *Nacht* ни *Nächte* нису ништа“ (Исто: 196).

Овакав приступ лингвистичким јединицама није дао Сосиру да, идући за сопственим слутњама, и методом који му се повремено указивао, приступи класирању лингвистичких јединица: „Са практичне тачке гледишта било би занимљиво да се пође од јединица, да се оне одреде и да се објасни њихова разноликост класирајући их. Требало би тражити на чему се заснива подела на речи; јер реч је, и поред тешкоћа које ствара кад је треба дефинисати, јединица која се намеће духу, нешто централно у механизму језика; али то је тема која би могла, сама за себе, да испуни читаву једну књигу. Онда би ваљало класирати подјединице, па шире јединице, итд. Одређујући тако елементе којима рукује, наша наука би испунила целу своју задаћу, јер би свела све елементе свог реда на њихово прво начело“ (Исто: 183–184). Као низ других, и ова идеја отворена у Сосировим предавањима, која су приредили његови ученици, затворена је са неуверљивим образложењем. На њој је у највећој мери било засновано учење глосематичара, најоданијих Сосирових следбеника. Међутим, ни у проучавању језика (односно „текста“ или „процеса“, са ослонцем на „сустав“) применом *методe зависности* (Хјелмслев 1980: 30–35) — што је начин *класирања јединица* — није издвојен позитивни лингвистички „предмет“. Остало се при убеђењу да је „постулирање предмета као нечега другог но што су чланови односа сувишан аксиом [...] и метафизичка хипотеза“ (Исто: 31), те да не егзистирају ни „друга распознатљива значења до значења контекстуална“ (Исто: 47).

2. Чињеница да се општа или основна значења ванконтекстуално изговорених или написаних „речи“ недвосмислено препознају, говори да јединице и значења независна од говора нису „метафизичка хипотеза“, већ језичка реалност. Могуће је да један језик (*langue*) чине управо пунозначне или појмовне речи („јединице свести“ или „изоловани појмови“), — именице и све друге од говора независне јединице које се уобличавају и пуне значењем напореда са развојем појмова у онтогенези. Вероватно су на овакве појаве мислили логичари када су тврдили да „ми можемо да се сетимо било којег појма, не образујући никакав суд“ (Перс 1993: 104). Ово казује и да је све остало чиме један језик располаже латентно садржано у именицама, а да је „откривање“ и спознавање предмета тесно повезано са говором, са написаним нормама које њиме управљају. Традиционална граматичка анализа је, ме-

ђутим, речи-појмове као категоријално уређене јединице језика разложила на њихове градивне елементе који се откривају у говору (што се прилично јасно показује у „речима“ бележеним у фази тзв. „егоцентричног говора“) и помешала их са њима, при чему се изгубио осећај за целину и за хијерархијску организацију лингвистичких јединица у говорном ланцу. То би се стање могло упоредити са расклапањем неког мање или више сложеног механизма (нпр. компјутера) на своје саставне делове. Ти би делови, било да се стрпају на једну гомилу или да се класирају по неким критеријима, постали тек хрпа или скупови различитих, нефункционалних предмета, — мноштво елемената међу којима самог предмета (компјутера) више не би било.

Темељ за овакав приступ језику вероватно је постављен још у античком времену, у периоду када су Аристотелови појмови различитих категорија помешани са њиховим паронимима и са граматичким категоријама (нпр. „релативи“ *седење* и *сћајање* са паронимом *седим* и *сћојим*, или *роб* — *господар* са граматичким речима *на* и *поред*; „квантитети“ *сати*, *година*, *йеи* са прилозима *данас*, *јуче*, *много*, „квалитет“ *бело* или *белина* са придевом *бео*, *-ла*, *-ло* и сл.).⁴⁴ Стога се и данас актуелним чини Сосирово инсистирање на потреби „обнављања лингвистике“ и „преиспитивања“ њених термина.⁴⁵ Показује се актуелном и његова слутња да ће психологија „узети на себе нашу науку, јер ће схватити да језик није само једна од њених грана, већ абецеда њене сопствене активности“ (Сосир 2004: 104), и да лингвиста, који је само лингвиста, није у могућности „да нађе пут који омогућује класирање чињеница“ (Исто).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1958: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју*, I књига, Нолит, Београд.
- Бенвенист 1975: Emil Benvenist, *Problemi opšte lingvistike*, Nolit, Beograd.
- Бугарски 1983: Ranko Bugarski, *Lingvistika o čoveku*, Prosveta, Beograd.
- Бугарски 2003: Ranko Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja štampa — Biblioteka XX vek, Beograd.
- Виготски 1983: Lav Vigotski, *Mišljenje i govor*, Nolit, Beograd.

⁴⁴ О неким слабостима у разумевању Аристотелових категорија у антици (у времену када су Аристотелови списи сакупљени и редиговани) и у потоњим временима писала сам у раду *Аристотелово учење о појму, речи и категоријама* (Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, у штампи).

⁴⁵ Можда се ово најјасније показује у изводу из Сосировог писма А. Мејеу: „[...] не постоји ни један термин који се употребљава у лингвистици којем бих ја могао да припишем неко значење“ (Сосир 2004: 10).

- Витгенштајн 1969: Ludvig Vitgenštajn, *Filosofska istraživanja*, Nolit, Beograd.
- Гринфилд/Брунер 1988: Patricia Marks Greenfield, Jerome S. Bruner, *Kultura i kognitivni razvoj*, Kognitivni razvoj deteta (prevodi odabranih članaka), Zbornik 3, Savez društava psihologa SR Srbije, Beograd, 57–73.
- Грковић-Мејџор 2006: Јасмина-Грковић Мејџор, *Знајући и семантички примитив „знајући“ у дијахроној њерсејективи*, Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика, Српска академија наука и уметности, Beograd.
- Дикро/Тодоров 1987: Osvald Dikro, Svetan Todorov, *Enciklopedijski rečnik nauke o jeziku I*, Prosveta, Beograd.
- Ивић 1960: Милка Ивић, *Обележавање именичког рода у српскохрватском књижевном језику*, Наш језик, X/7–10, САНУ — Институт за српскохрватски језик, Beograd.
- Ивић 2001: Milka Ivić, *Pravci u lingvistici II*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Јакобсон/Хале 1988: Roman Jakobson, Moris Hale, *Temelji jezika*, Globus, Zagreb.
- Кларк 1985: Eva V. Klark, *O detetovom usvajanju semantike*, Razvoj govora kod deteta (prevodi odabranih članaka), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 157–200.
- Кликовац 2004: Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Кристал 1995: Dejvid Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd.
- Лурија 1982: Aleksandar R. Lurija, *Osnovi neurolingvistike*, Nolit, Beograd.
- Лурија 1983: A.R. Lurija, *Osnovi neuropsihologije*, Nolit, Beograd.
- Лурија 2000: Aleksandar R. Lurija, *Jezik i svest*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Малмберг 1979: Bertil Malmberg, *Moderna lingvistika*, Slovo ljubve, Beograd.
- Мартине 1973: Andre Martine, *Jezik i funkcija*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevu.
- Оловка пише срцем: Vanja Rupnik/Budimir Nešić, *Olovka piše srcem*, Delta Press, Beograd 1980.
- Перс 1993: Čarls Sanders Pers, *Izabrani spisi, O pragmatizmu i pragmaticizmu*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.
- Пијаже 1988: Žan Pijaže, *Pijažeovo gledište i Učenje i razvoj*, Kognitivni razvoj deteta (prevodi odabranih članaka), Zbornik 3, Savez društava psihologa SR Srbije, Beograd, 11–25, 27–37.
- Пипер 1983: Предраг Пипер, *O језику и говору са интјерреџацијског сџановишџа*, Јужнословенски филолог XXXIX, Институт за српски језик САНУ, Beograd, 43–51.
- Прђић 1997: Tvrтко Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci — Novi Sad.
- Радић 2007: Јованка Радић, *Настава њочетног читања и њисања и локални говор*, Српски језик XI, Beograd (у штампи).
- Радовановић 1979: Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.
- Сапир 1992: Edvard Sapir, *Jezik*, Dnevnik, Novi Sad.

- Слобин 1985: Dan Slobin, *Univerzalije u gramatičkom razvoju dece*, Razvoj govora kod deteta (преводи одабраних чланака), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 143–156.
- Сосир 1977: Ferdinand de Sosir, *Opšta lingvistika*, Nolit, Beograd.
- Сосир 2004: Ferdinand de Sosir, *Spisi iz opšte lingvistike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci — Novi Sad.
- Требјешанин 2004: Žarko Trebješanin, *Rečnik psihologije*, Стубови културе, Beograd.
- Хјелмслев 1980: Louis Hjelmslev, *Prolegomena teoriji jezika*, Biblioteka Teka, Zagreb.
- Хумболт 1988: Vilhelm fon Humbolt, *Uvod u delo o kavi jeziku i drugi ogleđi*, Književna zajednica Novog Sada, Dnevnik, Novi Sad.
- Чомски 1979: Noam Čomski, *Gramatika i um*, Nolit, Beograd.
- Чомски/Пијаже 1990: *Teorije jezika — teorije učenja, Debata između Žana Pijažea i Noama Čomskog*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci.

Резюме

Їованка Радич

„КАЖИ РЕЧ» — ПОЛОЖИТЕЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ В ЯЗЫКЕ

Настоящая работа основывается на представлении и анализе фактов, полученных в результате реакции на стимул *шайни/кажи/найши реч*. Собранные факты приводятся в связь с вопросами, касающимися признаковости «изолированных понятий» де Соссюра в языке. Это проблема исходной или позитивной ценности, занимающая центральное место в учении Ф. де Соссюра. Данные, собранные в результате опроса лиц различного возраста (дети с 3 до 15 лет, студенты и определенное число лиц зрелого возраста) показывают, что в внеречевых ситуациях, почти во всех возрастных группах, существительное чаще всего употребляются в именительном падеже. Более значительные отступления отмечаются у детей в возрасте 3–7 лет, у которых реакция на стимул *кажи реч* бывает существительное в accusative, затем предложение, а реже всего появляются другие единицы. Если эти результаты сравнить с различными видами результатов, имеющихся в психологии, нейропсихологии и лингвистике, нами собранный материал укрепил уверенность, что слово, вернее слово-понятие, является исходной ценностью и основной единицей мышления и речи, «живая клетка», неразложимая на *понятие и слово* или на *понятие и знак*.

Доказательством того, что слово-понятие в сознании взрослых лиц является основной *осознанной* единицей, представляющей вероятно одну из общечеловеческих характеристик, указывает также тот факт, что на своем родном языке записывали только слова-понятия и взрослые представители другого языка, неродственного сербскому. Автор делает вывод, что язык (*langue*) составляют понятийные слова (единицы сознания или «изолированные понятия»), т.е. существительные и все другие единицы, независимые от речевой ситуации, оформляющиеся и пополняющиеся значением, вместе с развитием понятий в онтогенезе. Все другие средства, которыми располагает один язык скрытно (латентно) содержатся в словах-понятиях, в которые они встроены, согласно действующим языковым нормам.

АНДРЕЯ ЖЕЛЕ
(Льубљана)

ПРИСТАВОЧНО-ПРЕДЛОЖНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ ГЛАГОЛА (НА ПРИМЕРЕ СЛОВЕНСКОГО ЯЗЫКА)

В статье на примере словенского языка рассматривается взаимозависимость между приставочными деривационными морфемами и предложениями в глаголах и глагольных сочетаниях. Существующая взаимосвязь выражается в распределении категории вида, фазисного и обстоятельственного значения между различными префиксальными и предложными глагольными морфемами.

Ключевые слова: приставочно-предложные отношения, приставки, приставочные морфемы, предлоги, предложные морфемы, категория вида, видовое значение, фазисное значение, обстоятельственное значение

Взаимосвязь между различными глагольными префиксальными и предложными морфемами выражается в распределении между ними категории вида, фазисного и обстоятельственного значений. При этом видовое, фазисное и обстоятельственное значения реализуются в префиксально-суффиксальных элементах, тогда как обстоятельственное значение выражается только предложной морфемой глагола.¹ При-

¹ P. Piper (2001), суммируя релевантные выводы иностранных и отечественных исследований, обращает внимание на антропологический аспект языков(едческой) концепции и, в первую очередь, концепцию пространства, а также на последующее формирование и выражение (с помощью слова как метафоры пространства) так называемой, языковой картины конкретного и абстрактного или языкового пространственного значения — т. е., на переход от конкретной горизонтальности к абстрактной вертикальности в смысле: «пространственное значение — принадлежность — свойство», например: *stati prednjim* (стоять/ встать перед ним), *priti pred njim* (достичь цели перед ним = обогнать), *biti po uspehu pred njim* (обойти его по успехам = быть лучше), *odskočiti od tal* (подскочить от земли), *odskočiti od včeraj* (оттолкнуться от вчерашнего дня), *odskočiti od veselja* (подпрыгнуть от радости), что говорит также о выраженной изоморфности различных выражений для описания пространственных отношений, в частности, о так наз. метафорах пространства, при чем следует подчеркнуть вытекающую из этого изофункциональность категорий

ставки или приставочные морфемы, таким образом, выражают обстоятельственную определенность/направленность (так наз. детерминированность и модификацию), тогда как предлоги реализуют обстоятельственное значение, путем более точного обозначения смысловой и структурно-семантической роли глаголов в предложениях.²

При рассмотрении префиксальных глагольных производных с семантико-синтактической и с синтактико-словообразовательной точки зрения становится очевидным деление на различные словообразовательные подтипы, подтипы по значению или варианты, обусловленные различным семантическим или синтаксическим базисом.³ Так, например, различаются:

1. приставочные глаголы с обстоятельством образа действия в базисе, а также фазисностью, выраженной в форме обстоятельства времени, например, *prebost* (проколоть), *predelati* (переработать, пройти 'в школьном значении'), *preplačati* (переплатить), *posingljati* (позвонить в колокольчик), *okameneti* (окаменеть), *obzidavati* (обносить стеной), *razdati* (раздать), *priklicati* (призвать, дозваться), *do-klicati*, (дозваться, докричаться), *steči* (стечь, побежать), *umiriti* (успокоить), *zajokati* (заплакать);

2. глаголы, мотивированные предложным сочетанием (приставка является тождественной по значению предложной морфеме глагола), например, *izvleči* (вынуть, извлечь), *nadgraditi* (надстроить),

для обозначения пространственных отношений, с временными, видовыми и «притяжательными» отношениями и др.

² Уже исходя из существующих выводов можно утверждать, что пространственно-временная направленность является свойством приставки (ср. Vidovič Muha 1993: 164п), тогда как обстоятельственное значение выражается предлогом. См. об этом у А. Байца (А. Bajc, 1959: 9) в «Словообразовании словенского языка», т. IV в главе «Предлоги и приставки», где подчеркивается два зачания: «Растущая, всё более тесная связь приводит к образованию предложного сочетания, в котором предлог еще сохраняет свое значение, все более утрачивая при этом свою выразительность. /.../ В том случае, если падеж существительного был ближе предлогу, между ними могла развиться более тесная связь, поэтому иногда трудно сказать, относится ли данное слово как предлог к глаголу или же является препозицией к падежу.»

³ На существование стремления дать более точные определения словообразовательных типов есть указания уже в статье Й. Топоришича «Мотивированные и производные слова от основы предлогов / проклитик в литературном словенском языке» (J. Toporišič, Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične podstave v knjižni slovenščini), SR 21/1, 1973; тот же автор дополнил свои выводы в более поздних своих статьях (1996; 2000); проблему расширяет А. Видович Муха, дополняя выводы, сделанные Й. Топоришичем (А. Vidovič Muha 1988; 1993; 2000); заключения указанных статей были учтены при составлении приводимой в статье классификации.

podmazati (подмазать, дать взятку), *robarvati* (покрасить), *odprokljicati* (отозвать);

3. производные, мотивированные предложными сочетаниями (как совершенный вид глаголов — «примитивов» — внутри одной видовой пары при отглагольном образовании) со значением: 'дати (дать)', 'narediti (сделать до конца)', 'postati (стать)', 'izraziti (выразить)', например: *dokončati* (закончить), *vročiti* (вручить), *vknjižiti* (внести в реестр, в книгу), *vračunati* (включить в общий счет; račun = счёт), *ubesediti* ('облечь в слова', beseda = слово), *upesniti* (воспеть в стихах, peset = стихотворение), *predpasati* (опоясать), *podceniti* (недооценить), *pokrpati* (залатать, krpа = тряпочка, заплатка), *poraskati* (испачкать, raska = клякса, грязное пятно), *razdeliti* (разделить, del = часть), *obdavčiti* (обложить налогом, davek = налог), *nadzidati* (надстроить, zid — стена);

3.1. производные, имеющие только префикс с видовым значением (как словообразовательный вариант синтаксического базисного значения 'сделать каким', 'стать каким'), например: *obnoviti* (обновить), *obmolkniti* (замолчать), *osamiti* (изолировать, 'сделать одиноким'), *osvežiti* (освежить), *poveličati*, (возвеличить), *zaceliti* (исцелить), *zakrpati* (зашить, залатать), *začrtati* (спроектировать).

Условием взаимовлияния и зависимости префикса и предложной морфемы является синтактико-семантическая релевантность префиксальных элементов.⁴ По степени синтактико-семантической релевантности префиксов со словообразовательной точки зрения префиксальные глаголы делятся на: 1) приставочные глаголы с обстоятельственными значениями в базисе (главным образом пространственного и временного значений, реже — причинного значения), а также на 2) приставочные глаголы с исключительно модификационными, развивающимися обстоятельствами образа / характеристики, меры (количества, степени) действия в базисе. В свою очередь, приставки с пространственно-временным словообразовательным значением делятся в зависимости от их влияния на определенный корневой элемент или основу приставочного глагола на а)

⁴ Важное замечание в связи с этим сделал Ф. Якопин в статье «К типологии словенского и русского глагола» (K tipologiji slovenskega in ruskega glagola, JiS 6, let. 11, 1966: 177). Однако, следует отметить, что первоначально главным мотивом префиксации не был глагольный вид, а преобразования в семантике глагола: содержание глагольного значения, то есть, само действие подверглось более точному определению по отношению к пространству, относительно протяженности или направленности действия.

те, которые только подчеркивают имеющееся или же б) придают словообразовательным базисным элементам новое пространственно-временное значение. Так, различаются приставки, которые а) направляют или б) меняют направление действия, обеспечивая тем самым, различные предложные соотношения;⁵ тогда как приставочные морфемы или приставки, имеющие словообразовательное значение степени или качества (иррелевантное по отношению к производящей основе) вносят только изменения в способ глагольного действия с точки зрения степени качества, чем, как бы, самодостаточно ограничиваются, не влияя на уже существующие возможные предложные значения. Существующая взаимосвязь между семантико-синтаксическим и словообразовательным базисом мотивированного глагола подчеркивает также словообразовательную и семантическую роль приставок или приставочных морфем: так, можно выделить приставочные глаголы, в которых префикс играет только предметно-семантическую роль — *Doplačati* (доплатить), *zaskočiti* (заесть — о механизме), *preslišati* (нерасслышать) (в отличие от *plačati* платить, *skočiti* прыгнуть, *slišati* слышать) или тоже видовую, напр., *prinesti* (принести) (из *nesti* нести), а также приставочные глаголы с предметным (семантическим) значением последней приставочной морфемы в префиксе, состоящем из нескольких элементов, напр., *doprinesti* (внести вклад) (из *prinesti* — принести).⁶

В словообразовательном аспекте следует принимать во внимание также категорию вида или соотношение между способом глагольного действия и видом глагола.⁷ Способ глагольного действия

⁵ С точки зрения семантико-синтаксической и словообразовательной релевантности следует добавить, что в словенском языкознании (напр., см. А. Vidovič Muha 1984; 1988: 7–25, 183–186), пространство или место и время определяются как словообразовательно, так и семантически.

⁶ См. также в монографии А. Видович Муха (А. Vidovič Muhe 1988: 21). Возникновение многокомпонентных приставочных морфем объясняются, напр. Рамовшем (см. F. Ramovš 1952: 126) следующим образом: «некоторые приставки так сильно меняют значение глагола, что глагол полностью отделяется в семантическом и формальном отношении от производящего слова, подобные глаголы воспринимаются в языке, как своего рода «симплексы», от которых в языке образуются новые связи: *dobiti: zadobiti I ...I* (получить — заполучить)».

⁷ На словенских примерах на способ глагольного действия в 60-е гг. прошлого столетия впервые обратил внимание Й. Топоришич (J. Toporišič 1967: 124–125), разделивший глаголы на следующие группы: глаголы, выражающие а) незаконченное действие — законченное действие — состояние (*sedam ~ sedem — sedim кажуся — сяду — сижу*), б) однократное / длительное — повторяющееся действие (*nesem — nosim несу — ношу*), значение в) значение 'становиться каким' — 'делать что/какое' (*rumeneti — rumeniti желтеть — желтить*), г) глаголы с носителем действия/про-

представляет собой семантическую категорию и охватывает лишь часть глагольной лексики, тогда как глагольный вид является грамматической категорией, обязательной для всех глаголов; условием объединения глаголов в видовые пары является различие в виде и тождественность по лексическому значению, напр., *pisati* — *zapisati* (*писать* — *записать*), *pisati* — *napisati* (*писать* — *написать*), *lomiti* — *zlomiti* (*ломать* — *сломать*), *bati se* ~ *zbatiti se* (*бояться* — *испугаться*), *trkati* — *potrhati* (*стучать* — *постучать*), *krasti* — *ukrasti* (*красть* — *украсть*), *goditi* — *ugoditi* (*угождать*, *доставлять удовольствие* — *удоволить*), *zidati* — *sezidati* (*строить* — *построить*), (ср. у М. Мерше (Merše 1995: 193) так наз., «смысловую неокрашенность приставки»), а также в «Грамматике словенского языка» (SS 42000: 350) определение: «менее конкретные приставки», напр., *omladiti* (*омолодить*), *napisati* (*написать*), *zakrpati* (*залатать*, *защитить*), *zasljšati* (*заслышать*), *zavpiti* (*закричать*), *skuhati* (*сварить*, *приготовить*), *uslišati* (*услышать*) и др. Условием противопоставленности по виду является лишь различие в видовом значении.⁸

Чисто видовые приставки или только видовые приставки и приставочные морфемы не имеют дополнительного обстоятельственного значения, их можно определить как единицы высокой степени «чисто видового качества».⁹ Среди них можно выделить приставки, у ко-

цесса (один участник) — с производителем действия/процесса (два или несколько участников) (*umrem* — *umorim умру* — *убью*), д) направленность действия без необходимого включения предметов /объектов действия — направленность действия на предметы /объекты действия (*gledam* — *vidim смотрю* ~ *вижу*).

⁸ См. монографию М. Мерше (M. Merše 1995), где вид и способ глагольного действия определяются с учетом выводов как словенской, так и зарубежной, прежде всего, славянской лингвистической литературы. В «Грамматике словенского языка» Й. Топоришча (J. Toporišič 42000: 348–350) и в «Энциклопедии словенского языка» (ESJ, 1992) глагольный вид определяется как категория ограниченности события, описанного глаголом, а законченность и незаконченность измеряется наличием или отсутствием ограниченности / продолжительности действия.

⁹ О чисто видовом значении или перфектизации с помощью приставок *o-*, *po-*, *na-*, *iz-*, *z-/s-* писали уже Ф. Рамовш (F. Ramovš 1952: 126) и А. Баец (A. Bajec 1959: 21), как о «голой перфектизации» и «невывраженном первоначальном значении». Об этом см. также у Ф. Якопина (F. Jakopin 1966: 177, 179): «Не во всех основных глагольных действиях обязательно выражается детерминирующая роль обстоятельств по месту действия, иногда обстоятельственное содержание префиксов приближается к нулю» /.../; при этом он отмечает также «кажущееся чисто аспектное взаимоотношение» (с. 179): напр., *boljšati* — *izboljšati* (*улучшать* — *улучшить*) и, наконец, возможность синонимии, напр., *boljšati* — *izboljševati*, что, например, находит подтверждение и в чешском языке (ср. МС 2 1986: 182). Якопин подчеркивает возможность модификации, а также способ и реализацию глагольного действия, как и

торых: 1) значение приставочной морфемы совпадает с одним из значений исходного глагола, с добавлением лишь компонента законченности, например, *približati* (приблизить), *razdeliti* (разделить), 2) значения приставочных морфем того же исходного глагола семантически тождественны, т. е., не вносят дополнительного семантического компонента, напр., *doliti* — *priliti* (долить — прилить), *dodati* — *pridati* (добавить — прибавить), *ohladiti* — *shladiti* (охладить), *ogreti* — *segreti* (согреть — подогреть), *napisati* — *zapisati* (написать — записать), *zaraziti* — *opaziti* (заметить — приметить), *zakašljati* — *pokajljati* (закашлять/кашлянуть — покашлять), *pokaziti* — *skaziti* (попортить — испортить), *potolažiti* — *utolažiti* (успокоить, утешить), *razdrobiti* — *zdrobiti* (раздробить — сдробить), *sežgati* — *požgati* (сжечь — пожечь), *poravnati* — *zravnati* (выровнять — сровнять), *potopiti* — *utopiti* (потопить — утопить), *zbuditi* — *prebuditi* (разбудить — пробудить), *potrgati* — *raztrgati* — *pretrgati* (порвать — разорвать — прервать) (в сравнении с *prekiniti* — *prenehati* — прервать — прекратить), *očistiti* — *izčistiti* — *počistiti* (очистить — вычистить — почистить), *obeliti* — *pobeliti* (отбелить — побелить); 3) семантико-синтаксическая синонимичность вторичного производного слова /derivata от потенциальных чисто видовых приставочных глаголов с примарными производящими глаголами, напр., *boljšati* — *izboljševati*/*poboljševati* (— улучшать — 'делать лучше'), *slabšati* — *poslabševati* (ухудшать — 'делать хуже') и т. п. (ср. МС 2 1986: 182), 4) чисто видовое значение в семантико-синтаксическом смысле или текстологически может подтверждаться неизменным характером валентности глаголов. Интерес представляют глаголы, изначально являющиеся двувидами, типа: *grupirati* — *zgrupirati* (группировать сгруппировать), а также одновидовые глаголы несовершенного вида, основным семантическим типом которых являются глаголы состояния, напр.: *stati* (стоять), *sedeti* (сидеть), *ležati* (лежать), *imeti* (иметь). Не образуют видовой пары также модальные глаголы, напр., *morati* («долженствовать»), *moči* (мочь), *smeti* (сметь), и непарные глаголы совершенного вида, такие как: *ročiti* (убить), *podkovati* (подковать), ро-

внутреннюю структуру глагольного действия. Возможность чисто видового синтактико-семантического использования приставочных морфем упоминается также на примере чешского языка (МС 2 1986: 182), с такими приставками, как: *o-*, *vy-*, *na-*, *za-*, *z-*, *ze-*, *u-*, *po-* (*omladnout*, *vylečít*, *napsat*, *zalatat*, *zhrozit se*, *zežedived*, *uvafit*, *pozlatit*); и на примере русского языка (Виноградов 1947: 515, 533–536) — где используются, главным образом, приставки *o-/ob-*, *po-*, *na-*, *раз-*, для образования следующих видовых пар: *краснеть* — *покраснеть*, *делать* — *сделать*, *писать* — *написать*, *красть* — *украсть*, *будить* — *разбудить* и др.

gospoditi (se) (заважничать = 'стать господином'), omladiti (se), (no)moloditi(ся), nasekati se (напиться, 'опьянеть') и др.

Ступенчатая градация категории вида и способа глагольного действия (от 1 до 3) проявляется, начиная от возможного 'чисто видового значения', с наличием видовых пар, проходит через фазисность (*начало конец, частичность — целостность действия*) к способу глагольного действия, поскольку вид является вспомогательной грамматической категорией и может проявляться, как 1) длительность, продолжительность^{+/-} (действия/состояния) с учётом 2) ограниченности^{+/-} продолжительности действия, с различием продолжающейся фазы (глаголы несов. вида) и фазы настоящего момента речи (фаза перехода) (глаголы соверш. вида) — в данных фазах, в зависимости от семантико-словообразовательного содержания глаголов можно выделить видовые пары и противопоставления по способу действия (т.е. вид и способ глагольного действия),¹⁰ которые 3) при включении в текст, т. е. с приобретением различных синтаксических функций, могут получить дополнительные характеристики: ограниченность^{+/-} (с целостностью^{+/-} или частичностью^{+/-} охвата действия/состояния) и дополнительную характеристику изменения направления^{+/-} (т. е. перехода^{+/-} из одних состояний в другие).¹¹ Решающую роль семантико-синтаксического аспекта отражают примеры, типа: *Radzaroje (Он любит неть), Eno so zapeli (Они спели одну песню)* (подчеркивается 'фазисность'): *Zapeli so vsega tri pesmi (Они спели всего три песни)* (подчеркивается 'целостность'): *Ož večerih zapojejo (Во время ужина они часто поют)* (подчеркивается 'повторяемость') : *Ta zaroje kar želiš (Этот может спеть, что хочешь)* (подчёркивается 'способность'); а во-вторых, соотношение

¹⁰ Эту нашу вторую ступень проявления категории вида можно проиллюстрировать разделением видов по С. Каролаку (S. Karolaka 2001: 493–496) на лексический вид («*aspekt leksykalnyu*») — в зависимости от способа глагольного действия/события/состояния, и на грамматический вид («*aspekt gramatuznyu*»).

¹¹ Здесь следует упомянуть сравнительное исследование Т. Миклич о выражении категории вида в словенском и итальянском языках — о способах оценки внесязыковой реальности при рассмотрении глагольного вида (Metafore o načinih gledanja na zunajjezikovna dejanja v obravnavanju glagolskega vida T. Miklič, 2007), в котором автор рассматривает взгляд/точку зрения в вопросе ОТКУДА? в романских языках и взгляд/точку зрения в вопросе КУДА? в словенском языке: при этом глаголы совершенного вида направляют внимание на фазу перехода в настоящий момент, а глаголы несовершенного вида направляют взгляд/внимание на фазу длящегося или повторяющегося действия в конкретной ситуации; о конкретном выражении мнения и о реальном количестве охваченного действия вывод можно сделать только с опорой на более широкий контекст.

между незаконченностью (так наз., фаза состояния длительности) и завершенностью (так наз., фаза перехода в новое состояние), кроме всего прочего, допускает, что вторичные производные от потенциально чисто видовых приставочных глаголов, с учетом повторения фазы 'настоящего момента', могут семантически и синтаксически совпадать с исходными глаголами с производящей основой в фазе длительности, что в словенском языке характерно для определенной группы глаголов со значением 'изменения или изменения характера, свойства', которые у Ф. Якопина (F. Jakopin (1966: 178), с точки зрения возможного чисто видового значения, выделены в тройки глаголов, типа: *boljšati izboljšati/poboljšati izboljševati/poboljševati* (-улучшить 'сделать лучше' / *улучшать* 'делать лучше'), *slabšati — poslabšati/poslabševati* (*ухудшить* 'сделать хуже' — *ухудшать* 'делать хуже'), *krajšati — skrajšati — skrajševati* (*укоротить* 'сделать короче' — *укорачивать* 'делать короче'), *daljšati — podaljšati/zdaljšati — podaljševati/zdaljševati* (*удлиннить* 'сделать длиннее' — *удлиннять* 'делать длиннее'), *manjšati — romanjšati/zmanjšati — romanjševati/zmanjševati* (*уменьшить* 'сделать меньше' — *уменьшать* 'делать меньше') и т.п.

Все перечисленное выше находит подтверждение в идеях Ф. Безлая (F. Bezljaj, 1948: 199–220), среди которых следует особо подчеркнуть следующие: а) вид является функцией, характерной живому языку, в особенности, с учетом того, что, как известно, «сила славянских языков заключается именно в глаголе», б) категория вида в славянских языках является также выражением временной направленности, поэтому, глагол никогда не бывает только совершенного вида, он является также и детерминированным, а детерминированность является составной частью славянской видовой системы и, наконец, в) словообразовательно-синтаксическая роль вида еще не была всесторонне описана, кроме того, нет ни одного выдерживающего критику, успешного опыта обобщения результатов исследования категории вида в различных славянских языках.

1. Наиболее часто встречающиеся приставочно-предложные соотношения по важнейшим семантическим группам.

В нижеприведенных группах глаголов по значению речь сначала пойдет о приставочных глаголах в комбинации: 'наиболее часто употребляющиеся приставки или приставочные морфемы' (*po-, pre-, za-, z-/s-, raz-, o-, u-/v-, do-, pri-*): наиболее часто употребляющийся предлог (*za, z/s, o, v, pri, na*). От примарных /производящих пространственно-временных обстоятельственных приставочных значений сле-

дует отличать глаголы с приставками, выражающими качество и являющимися действительно преобразующими приставочными морфемами, т. е. модификационными компонентами семантико-синтаксического базиса. В связи с этим следует также иметь в виду, что метонимические сдвиги в значении приставочных морфем могут стать причиной утраты ими валентности, тесно связанной с использованием предлогов как предложных глагольных морфем, вводящих или расширяющих валентность.¹² На основе имеющихся исследований приведем производящие/ первоначальные значения приставок (приставочных морфем):¹³ *po-* (*po* — 'немного' *roburskati* (покопаться), *poigrati* (поиграть), 'распределение' *pokarati* (поканать), *poserpati* (порвать), *pooblačiti se* ('становиться более облачным), 'значение места': *povoščiti* (покрыть воском, навощить), *potesti* (подмести), *položiti* (положить), *pobežati* (побежать), *postaviti* (поставить), 'повторение': *rogreti* (погреть), *robursiti* (помочить), *porечи* (попечь, пожарить), *rokuhati* (поварить); *pge-* 'перемещение': *preložiti* (переложить), *prepeljati* (перевезти), *prebresti* — пройти/обойти большое пространство, 'сквозь': *prebiti* (пробить), *predreti* (прорвать), *prežagati* (распилить), 'мимо': *prehiteti* (обогнать); 'время': *preboleti* (переболеть), *prenočiti* (переночевать), *prečepeti* (просидеть); *za-* 'значение места': *zatakiniti* (заткнуть), *zariščati* (оставлять), *zavreči* (забросить), *zadeti* (попал), *zaiti* (заблудиться), 'ограничение': *zagradiiti* (загородить), *zabresti* (забрести, сбиться с пути), *zazidati* (застроить), *zadržati* (задержать), *zapečatiti* (запечатать, закрыть), *zavesti* (завести), 'отказ': 'zabresti' (сбиться, свернуть с правильного пути), *zaviti* (повернуть), *zapeljati* (завести и соблазнить); *iz-/z-/s-* 'пространство': *izvesti* (исполнить), *izvleči* (извлечь), *izpasti* (выпал), *izluščiti* (вылущить), *izmiti* (промыть, очистить); 'время': *izreci* (высказать), *izmisliti si* (выдумать); *raz-* 'многонаправленное действие вовне': *razširiti* (расширить), *razboleti* (разболеться), *razkričati* (раскричаться), *razdati* (раздать), *razgrebsti* (разгрести), *razcefrati* (разорвать и распенать); *o-* 'около': *oviti* (обвить и обвернуть), *objeti* (обнять), *obdati* (окружить), *obrezati* (обрезать), *oklestiti* (очистить от сучьев),

¹² Ср. в связи с этим А. Видович Муха (A. Vidovič Muha, SSB 1988: 23): «Особенности в валентности/сочетаемости проявляются в тех случаях, когда производящая основа приставочной морфемы и предложная морфема глагола различаются по значению. /.../»

¹³ Здесь при перечислении обстоятельственных значений чаще всего употребляющихся приставок/приставочных морфем принимаются во внимание исследования, приводимые в хронологическом порядке: А. Bajc (1959), М. Hajnšek Holz (1978), J. Toporišič (42000) и Vidovič Muha (1993).

obhoditi (обойти), *ogreti* (согреть), *oblepiti* (облепнуть); *u-/v-* у-/в- 'направленность внутрь/вовне': *ubežati* (избежать), *uiti* (уйти), *uteći* (убежать), *umakniti* (взять назад), *ukrasti* (украсть), *ivesti* (увести), *vsrkati* (внутать в себя, всосать); *do-* 'до предела': *dogaziti* (добраться), *doiti* (дойти), *doseći* (достичь), 'исполнить до конца': *doslužiti* (дослужить), *dotrpeti* (отмучиться), 'прибавить': *dokupiti* (докупить), *doliti* (долить), *domakniti* (добавить); *pri-* 'близость': *prispeti* (прибыть), *pridati* (придать), *pripreti* (прикрыть), *prilesti* (приползти), *priviti* (привинтить), *približati* (приблизить), *prihrumeti* («пригрозотать»), 'приобретение': *pridelati* (вырастить — об урожае и приделать), *prigospodariti* (сэкономить), *priskrbeti* (достать), *prislужiti* (заработать).

Такое разнообразие предложных сочетаний лишь подтверждают предположение о том, что первоначальным значением предложных морфем, образующих валентность, являются приставки со значением пространства/места.

Синтактико-семантическая роль предложной морфемы зависит от колокации: глагол -существительное; во всех примерах предложная морфема сохраняет обстоятельственное значение, при этом, одинаковый по звучанию с приставочной морфемой предлог подчеркивает обстоятельственный компонент глагольного деривата, тогда как неодинаковый по звучанию предлог — обычно более точно описывает обстоятельственное отношение, напр, валентностный одинаково звучащий предлог: *oditi od* (отойти от), *iziti iz* — (выйти из), *preiti prek* (пройти), *izstopiti iz* (выйти из), *vstopiti v* (войти в), в отличие от валентностного неодинаково звучащего: *oditi iz* (уйти из), *iziti pri* (заложби) (выйти в издательстве), *preiti (čez)* (непейти/пройти через), *izstopiti pri/na* (задних vratih) (выйти из последних, задних дверей), *priigrati pri* (выиграть в); сравнительно более обширная группа: *priti blizu* (подойти к/приблизиться), *priti do* (дойти до), *priti k* (прийти к), *priti v* (прийти в).¹⁴

Ненаправленная статичная предложная морфема *pri* выделяется из числа других, как более универсальная. В тех же глагольных дериватах для более ясного представления о характере взаимоотноше-

¹⁴ В определенных приставочных глаголах префиксы сохраняют лишь значение фазисности, обстоятельственное же значение целиком переносится на приставочную морфему, доказательством чего, является то, что при опущении приставочных морфем такого рода, нисколько не изменяется семантико-синтаксическая сочетаемость, напр., *(po)muditi se z/s* ~ (no)быть, (no)бывать, *(za)muditi se z/s* -опоздать, *(za)riti (se) v* — закопаться в, *(za)vzlati (se) v* — (за)путаться, *(po-/s-/za-)tlačiti v* -закопать/похоронить в (душе), засунуть/заткнуть/заправить (за пояс рубашку), запихнуть (в чемодан), помять (картошку в) и т.д.

ний между приставками и предлогами обычно приводится несколько противоположных примеров с отсутствием валентностных компонентов/участников или обстоятельство, напр., *oditi k/v — ýjti k/v, vstopiti iz -výjti iz : *войти из* и др.¹⁵

При различном синтактико-семантическом использовании одной и той же лексемы, т. е., в зависимости от использованных значений одного и того же глагола, лишней раз подтверждается детерминирующая (указание направления) роль приставки или приставочной морфемы и обстоятельственная роль предлога. Двойная (предложная или беспредложная) валентность обеспечивается достаточно широким кругом глагольных значений — т. е., имеется возможность выбора значения; здесь речь идет о глаголах, вернее, глагольных значениях, предусматривающих потенциальные возможности, как минимум, трех ролей участников, из которых один может быть не выражен, являясь составной частью (значения) глагола или участника, выраженного/представленного в нескольких аргументных ролях. Этот конкретный участник действия, может выступать в двух ролях, хотя бы частично перекрывающих или взаимно дополняющих друг друга, напр., вызванное действием может, хотя бы частично, совпадать с местом действия мотивирующего глагола или с целью действия. Выбор участника действия оказывает влияние на выбор определенного глагольного (синтаксического) значения, напр., *izčistiti 'odstraniti/očistiti' madež z obleke смыть/стереть 'устранить' счистить пятно с платья : izčistiti 'odstraniti' madež : izčistiti 'očistiti' obleko — счистить, стереть 'устранить' пятно : очистить 'почистить' одежду* и т. д. Еще несколько примеров: *dotočiti pijaco 'doliti' долить вина 'долить' : dotočiti 'napolniti' kozarec — долить 'наполнить' стакан, doliti vino : doliti kozarec -долить вина — наполнить стакан* и т. д.

¹⁵ О возможности предсказания связей /сочетаемости, исходя из морфемного состава глаголов уже шла речь, и они частично рассматривались (Dular 1983). Определение синтаксического базиса мотивированных слов дало возможность более точного представления о сочетаемостных особенностях глагольных производных, мотивированных предложными сочетаниями, глаголов, образованных сложением и сращением. (Vidovič Muha 1988; 1993). Последние, с т. зр. валентности, рассмотрены (Vidovič Muha 1993) в соотношении: мотивированный приставочный глагол *vpisati* (*вписать*): синхронно немотивированный глагол *pisati* (*писать*): (синтактико)мотивирующий глагол *pisati v* (*писать в*): представлены также особенности характеристики и многочисленные модификации аргументных ролей участников, вызываемых приставочными морфемами.

1.1. Деление глаголов на группы (с учетом валентности) по значению, в зависимости от преобладающего компонента (или компонентов) значения показывает, как последний влияет на выбор приставки / приставочной морфемы и предложной морфемы. Ниже приведены группы наиболее часто встречающихся глаголов приставочные и предложные сочетания. Вначале приводятся глаголы, в которых приставка подчеркивает отдельные компоненты значения, без изменения валентности, поэтому, как и ожидалось бы в этом случае, они сохраняют те же предложные морфемы как и соответствующие им беспредложные глаголы; то же касается предложных приставочных производных только с фазисным, качественным /модификационным значением (прежде всего, это значение способа и меры) или видовым значением: после списка глаголов (после точки с запятой), приводятся предложные производные сочетания, в которых приставка модифицирует глагол каким-то компонентом значения (обстоятельного характера — пространственное или временное) и, тем самым, в зависимости от бесприставочного исходного мотивирующего глагола, обеспечивают добавление предлога или предложной морфемы с одновременным изменением глагольной валентности.

1.1.1. Глаголы с родовым значением телесного или душевного состояния: *potrpeti pri* — потерпеть во время, в процессе чего, *prebivati na/v/pri* — жить, находиться на /в /у, *ostati na/v/pri* — остаться на/в/у; *vživeti se v* — вжиться в и т.д.

1.1.2. Глаголы с родовым значением поведения/управления/творчества: *raztrgati v/na* — разорвать в/на, *razklati na* — расколоть на, *zadeti v* — попасть в, *zajamčiti za* — гарантировать за, *zabrenkati na* — забренчать на, *zaigrati na* — заиграть на; *razdvajati od* — отделяться от, *rohieteti z* — поспешить с, *predložiti za* — предложить в качестве кого и т.д.

Глаголы с подчеркнутым компонентом значения возникновения/осуществления/производства чего: *poprijeti za* — взяться за, *prestopiti v* — вступить в, *prevesiti se v* — склоняться к чему, изменяться, *prihajati v* — приходить в, *prehajati v* — превращаться в, *vzpostaviti na/pri* — восстановить на /у, *vpeljati v* ~ ввести в и т.д.

Глаголы с подчеркнутым компонентом значения — движение: *pobrskatii po* — покопаться по, *potesti po/z* — под/сместити в/с, *potovati po* — ездить, путешествовать по, *popotovati po* — странствовать по, *povzpeti se na/nad* — подняться на/над, *podariti za* — подарить для; *pobiratipo/v* — взимать с/в, *potegniti za* — вступить за и др.

Глаголы с подчеркнутым компонентом значения совместно-го пребывания/совместного явления: *rodedovati za/od/po* — унаследовать от, *rosikati za* — подергать за, *podariti za* — подарить на, *počakati z* — встретить с; *potiskati v* — загонять в, *posvetovati se s* — посоветоваться с, *potagati z* — помогать чем, *robrati po/iz/z/med* — подобрать /подбирать по/из/с/среди и под.

Глаголы с подчеркнутым компонентом значения изменения характеристики: *rokriti z* — покрыть чем., *rogladiti z* — погладить чем, *rokropiti z* — окропить чем, *potastiti z* — помазать жиром, *poškropiti z* — побрызгать чем, *razvaljati v/na* — раскатать на и под.

1.1.2.1. Словообразовательные основы *nesti* (нести) и их словообразовательные и семантико-синтаксические особенности/возможности подтверждают, что пространственно-временное значение приставок/приставочных морфем создает условия для обстоятельственных предложных отношений, тогда как модификация значения не вызывает возникновения предложных отношений, напротив — их отменяет: *doprinesti k/h* 'prispevati' — вносить свой вклад, *iznesti iz* 'spraviti iz' — вывести из, *izpodnesti/spodnesti* 'odstraniti izpod' — убрать из — под, *nanesti na* 'spraviti na' — нанести на, *obnesti se* 'izkazati se' — оказаться, *oponesti* 'očitati' — укорять, *ponesti k/h/proti/po/na/v* — нести к/по/на/в, *prenesti na/v/po* 'spraviti na/v/po' — поместить на/в/по, *prenesti* 'prestatl' — перенести = выдержать, *prinesti k/h* 'spraviti k/h' — принести к, *prizanesti* 'prihraniti, pomagati' — пощадить, помочь, *raznesti* 'razširiti' — распространить, *unesti se* 'umiriti se' — успокоиться, *vnesti v* 'spraviti v vključiti v' — внести в, *zanesti na/v* 'spraviti v/na' — занести в/на, *zanesti se na* 'opirati se na' — опираться на, *znesti v/na* 'spraviti v/na' *znesti se nad* 'spraviti se nad, *ujeziti se na* — напасть (нападать) на, сердиться на и т.д.

1.1.3. Глаголы с общим значением говорения, понимания и мышления: *poklicati po* — позвать кого, *rovprašati po/za* — спросить кого, о ком, *roagitirati za* — агитировать за, *robezati za* — побежать за, *poskrbeti za* — позаботиться о, *poimenovati z* — назвать как (каким именем), *podvomiti o* -усомниться в, *zaprošiti za* — попросить о (подать просьбу о); *pojmovati za* — понимать, подразумевать как что/кого, *pozabiti na* — забыть о, *ponašati se z* — гордиться чем, *razglasiti za* — провозгласить кем, *razčistiti z* — разобраться с и т.д.

1.1.4. Глаголы с общим значением изменения: *povzpeti se na/v* — подняться на/в, *povečati se za/v* — увеличиться на/в, *požlahtnjevati z* — облагораживаться с помощью чего, *razpasti na* — распасться на и т.д.

1.1.5. Глаголы с общим значением передвижения: *povzpeti se na* — залезть, подняться на, *poleteti v* — полететь в, *preiti na* — перейти к, *prejadrati na* — приплыть на парусном судне, *prejadrati (čez) ocean* — переплыть (на паруснике) через океан, *vreijati v* — ввести в курс дела кого, *vskočiti v* — замечать отсутствующего на рабоче, месте, *dopotovati v/do/k/na/med* — приехать в/к/на, *doseliti se* — переселиться, *izplaziti se iz* — вылезть из, *izleteti iz* — вылететь из и др.

1.2. Приставки, видоизменяющие (модифицирующие) значение префиксальных мотивированных глаголов, имеющие обстоятельство образа действия (качества, характеристики) и меры (количества или степени) в семантико-синтаксической базе, сами изменяют глагольное значение, поэтому не влияют на уже существующие возможные предложные отношения, а также не вводят новых предложных связей.¹⁶ Образование мотивированных глаголов, имеющих вторичные приставки не пространственного значения, обычно с дополнительным возвратным элементом *se*, из-за метонимии приставочных морфем, устраняет валентность (Vidovič Muha 1988: 23). Частота использования *se* с глаголами с переносной или метонимической приставочной морфемой связана с выражением самодостаточности определенного действия или состояния, таким образом местоименная морфема *se/si* с различным уровнем утраты значения отменяет переходность глагольного действия на других участников глагольного действия или ограничивает, сужает ее, занимая участника; высокая степень утраты значения *se* обеспечивает также выморочность в процессе употребления, напр., *oddaljiti se/si* — отдалиться, *preisliti se/si* — передумать, *upati si/se* — надеяться.¹⁷

¹⁶ Модифицирующие приставочные морфемы и в чешской грамматике (МČ 1 1986: 392) представлены в качестве дополнительных видоизменяющих компонентов, действие которых направлено в глубину/вовнутрь глагольного действия/состояния, в том смысле, что они его более детально характеризуют с т.зр. характера, количества и меры его протекания, а также, одновременно, сужают словообразовательное значение производящей основы.

¹⁷ Исходя из практики употребления, можно заключить, что морфема *se/si* никогда не является полностью лишенной значения ('возвратность' является ее постоянным компонентом), поэтому с учетом ее роли в семантическом составе глагола, различают а) элемент *se* со значением 'самодвижения' в: *premikati se* — двигаться (в отличие от: *premikati koga/kaj* — двигать кого/что), *utopili se* — утонуть (в отличие от: *utopiti koga/kaj* — утонуть кого), *zgubiti se* — потеряться (в отличие от: *zgubiti koga/kaj* — потерять кого/что) и т.п., б) *se* со значением 'действия, направленного на самого себя': *razdajati se* — отдавать самого себя людям (в отличие от: раздавать что), *najesti se* — наестся (в отличие от: *jesti kaj* — есть что), *dolgočasiti se* — скучать (в отличие от: *dolgočasiti koga* — наскучить кому) и т.д., в) *se* со значением 'состояния (само-

По частоте использования это такие приставочные морфемы или приставки, как: *po-*(*po-brskati* — *покопаться*, *po-grati* — *поиграть*); *pre-*(*prečistiti* — *очистить*, *precvreti* — *(не)прожарить*, *premlatiti* — *побить*, *prebičati* — *избичевать*); *za-* (*zagristi se* — *воодушевиться чем*, *zaklepetati se* — *заговориться*, *zamastiti* — *разжиреть*); *iz-/z-/s-*(*skričati se* — *выкричаться*, *izsesati* — *высосать*, *spreobrniti se* — *изменить вероисповедание*), *raz-* (*razpeniti* — *вспенить*, *rasserdit* — *рассердиться (перен.)*, *razsušiti* — *рассохнуться*, *razveseliti* — *развеселиться*), *o-* (*očistiti* — *очистить*, *obledeți* — *побледнеть*), *u-/v-* (*ubeliti* — *сделать белым*, *učištiti* — *очистить*, *сделать чистым*), *do-*(*doreči* — *договорить до конца*, *obсудиť*, *dorovedati* — *убедить*).

1.3. Приставочные морфемы, состоящие из двух и более элементов

В составной (сложной) двуморфемной приставке, второй, крайний слева элемент выполняет исключительно предметно-семантическую роль (Видович Муха, 1988: 21). При этом перенос центра тяжести в выражении значения на левый (дополнительный) элемент приставочной морфемы, как правило не вызывает изменений в уже существующих предложных отношениях, что является важным доказательством того, что подобные изменения в рамках приставочных морфем не являются семантико-синтаксически релевантными пространственно-временными изменениями. Иерархия, существующая в предложениях и словосочетаниях в семантико-синтаксическом базисе между обстоятельственными и определительными отношениями, в форме модификаций переносится также и на иерархию распределения морфем в составной приставочной морфеме, таким образом, от корневого или словообразовательного ядра слова в сторону приставки, морфемы распределяются в следующем порядке: вначале морфемы, определяющие способ глагольного действия (мотивированное наречием), затем — качество, признак и, наконец, количество/степень.¹⁸

чувствия): *bati se* — *бояться* (в отличие от: *пугать кого/что*), *veseliti se* — *веселиться* (в отличие от: *Iraziveseliti koga* — *развеселить кого*), *jokati se* — *плакаться*, *kesali se* — *раскаиваться*, *kujati se* — *дуться*, *naveličati se* — *заскучать*, 'прийти в состояние, когда тебе все надоело', *ročititi se* — *чувствовать себя*, *smejati se* — *смеяться*, *zdeti se* — *казаться* и т.д., г) *se* со значением 'явлений природы': *daniti se* — *светать*, *svitati se* — *светает*, *temniti se* — *темнеет*, *kolcati se* (*komu*) — *икается кому*, *zehati se* (*komu*) — «звевается кому» = кто хочет звать и т.д., д) *se* со значением 'общее значение деятеля обычного, само собой разумеющегося действия' в следующих примерах: *Todse hodi na Triglav* — *По этой дорожке обычно ходят на Триглав* и т.д.

¹⁸ В грамматике чешского языка (МС 1 1986: 394–395) составная или многоморфемная приставка рассматривается с точки зрения семантико-синтаксических

Ниже приводятся сложные или двусоставные приставочные морфемы в различных комбинациях, с учетом наиболее часто встречающихся приставок или приставочных морфем (*po-*, *pre-*, *za-*, *z-/s-*, *raz-*, *o-*, *u-/v-*, *do-*, *pri-*), напр.: *po-za-* ('один за другим' *pozakleniti* — *позакрыть*, *pozapreti* — *позапирать*, *rozavarovati* — *затраховать* одного за другим); *po-raz-* ('друг за другом' *porazdati*, — *пораждать*, *porazdeliti* — *поделить*, *porazgubiti* *порастерять*, 'немого' *porazvedriti* *повеселить*, *porazmisliti* *поразмыслить*); *po-z/s-* ('друг за другом' *pozgubiti* — *порастерять*, *po-strgati* *поскрести*, *подчистить*); *po-u-* ('снова' *poustvariti* — *воссоздать*), *po-do-* (*podozoreti* 'до конца дозреть', *podoživeti* 'снова пережить, почувствовать'); *po-pri-* (*poprijemati* 'перехватывать'); *pre-po-* (*prepogibati* — *перегибать* 'класть одну часть через другую', *prepoudariti* 'слишком подчеркивать', *prepoznati* -*узнать* 'снова узнать, понять'); *pre-za-* (*prezadolžiti* 'слишком много взять в долг денег', *prezasesti* (*igralca*) 'заменить одного актера другим в роли'); *raz-po-* (*razpodeliti* /книж./ 'разделить', *razpoločiti* /книж./ -*расположить*, *razporediti* — *распределить*, *razporočiti se* /устар./ 'развестись', *razpotakniti* — *рассовать* 'положить, поставить одного за другим'), *raz-pre-* (*razpredati* 'обдумывать' 1, *razpredeljevati* 'распределять') и т.д.

1.3.1. Особенности развития значения на фоне словообразовательных изменений (знак > указывает направление развития и употребления):

— центр тяжести значения приставочной морфемы смещен на крайний слева компонент приставки, напр. *Sprevreči* (*изменить к худшему, перевернуть, сказать неправду*): *prevreči* (*перевернуть, изменить положение, местонахождение*), *doprinesu* (*внести вклад*): *prinesti* (*принести*), *oprijemati* (*держаться за опору, быть тесно прилегающим к опоре*): *prijemati* (*держат(ся)*), *vpoklicati* (*призвать на службу*): *poklicati* (*позвать*);

— последняя, крайняя слева приставочная морфема в смысловом значении преобладает, поэтому (постепенно) вытесняет прикорневую приставочную морфему, напр., *prepogibati* > *pregibati* (*сгибать, пригибать*), *razpodeliti* > *razdeliti* (*разделять*), *predomisliti se* > *pre-misliti se* (*передумать*), *pripoznati* > *priznati* (*признать, согласиться*),

изменений, вносимых крайним слева элементом, при этом, делаются выводы очень близкие по смыслу нашим — т. е., что крайний слева элемент приставочной морфемы выражает главным образом меру, количество или степень определенной характеристики и определяет выражаемое значение с точки зрения признака.

zapričeti > *začeti* (начать), или, наоборот, напр., *pridodajati* > *dodajati* (добавлять), *zaukazati* > *ukazati* (указать), *spremliliti* > *premliliti* (обдумать);

— заменяется последняя, крайняя левая приставочная морфема, напр., *zaročasniti* > *uročasniti* (замедлить), *oznevoljiti* > *vznevoljiti* (рассердиться); — устанавливается семантико-словообразовательное соотношение глаголов, совпадающих по значению, напр., *razpodeliti*: *razdeliti*: *porazdeliti* (распределить, разделить) и т.п.

1.3.2. Иерархичность распределения элементов в составной приставочной морфеме подтверждается редким наличием многоморфемных приставочных мотивированных глаголов, типа: (*s*)*prerazporediti* — *preporazdeliti* — *перераспределить*, (*s*)*porazgubiti* — *порастерять*) и т.д.

1.4. Глаголы на *-(iz)ira-ti* часто являются двувидовыми, что обычно обуславливает более ясное отношение между обстоятельственным значением, признаком фазисности и видовым значением.¹⁹ У некоторых глаголов приставочная морфема может: 1) лишь подтверждать значение завершенности действия, выраженного в бесприставочном варианте того же глагола, напр., *prefotokopirati* (*fotokopirati* фотокопировать сов/ несов.), *zablokirati* (*blokirati* блокировать сов./несов.); 2) вносить значение (в основном или исключительно) завершенности, напр., *prekalkulirati*, *prekopirati*, *zabetonirati* — *перекалькулировать*, *перекопировать*, *зabetонировать*; 3) наряду со значением завершенности, привносить также новое обстоятельственное /качественное или только фазисное значение, напр., *poagitirati*, *potelefonirati*, *prekritizirati*, *zakodirati* *поагитировать*, *позвонить*, *покритиковать*, *закодировать* и т.д.

1.5. Степень лексикализации предложных морфем и различия в их употреблении

Наиболее ясным является разграничение между лексикализованными предложными глагольными морфемами и нелексикализованными предложными отглагольными морфемами, направленными на участника, у примарных /не/полнозначных глаголов. В глагольных примитивах, допускающих самое широкое семантико-синтаксическое употребление, могут реализовываться все семантико-синтаксические

¹⁹ См. подробнее о подобных глаголах с точки зрения вида в статье Т. Коротца «Некоторые словенские глаголы в функции совершенного вида» (Т. Коротец (1972) *Nekateri slovenski glagoli v dovršni funkciji*).

роли предложных морфем.²⁰ Приведем случаи лексикализации предложной морфемы при неполнозначном или при переносном употреблении, напр.: *biti ob hišo*²¹ в значении 'потерять дом', *imeti ga za pametnega* = 'ценить (его) как умного человека', *dati na njegovo besedo* = 'уважать, учитывать его слова', *delati na tej temi* = 'работать по этой теме', *kruh dobiti za suknjič* — (доел.) *получить за пиджак хлеб (пиджак обменять на хлеб)*. Нелексикализованное употребление предложной морфемы в *biti*, как полнозначном глаголе, например: *biti ob hiši*, в значении 'находиться рядом с домом', *imeti za pametne* = 'хранить что-либо для умных', *dati na mizo* = 'поставить, накрыть на стол', *delati na polju* = 'работать в поле', *dobiti za nesramnost* = 'получить за наглость'.

При предложно-морфемном употреблении следует иметь в виду также типологию избранных участников; напр., а) абстрактные существительные: *viseti med dobrim in slabim* — *колебаться между добром и злом*, б) имена прилагательные, обозначающие цвета: *vleči na rdeče* — *с красноватым оттенком*; — числительные: *zaleči za dva* — *(налегать) за двоих (работать)*, в) существительные с категорией 'присущее человеку': *zlepiti se s kot* — *прилепиться к кому*²²

²⁰ Наиболее часто встречающиеся предлоги *za*, *z/s*, *o*, *v*, *pri*, *na* с семантико-синтаксической точки зрения всегда являются глагольными предложными морфемами. Результат употребления глаголов с предложными морфемами — падежное соотношение ТМРОД; предложный падеж (в данном сокращении — М) очень часто встречается, поскольку предлоги *o* и *pri* (в словенском языке) употребляются только с предложным падежом, тогда как остальные предлоги употребляются с различными падежами.

²¹ Галагол *biti*, который в своей многозначности включает синтаксические значения состояния, процесса и действия, обеспечивает самое широковалентное употребление различных лексикализованных глагольных предложных морфем, (G) или нелексикологизованных отглагольных предложных морфем, направленных на участника (U): *biti v pomoč/korist* — *быть в помощь, полезным (G)*, *biti v lasti/vodstvu* — *быть в собственности /руководить (U)*; *biti na obisku/stažu* — *быть в гостях / на стажировке (G)*, *biti na mestu/vrsti* — *быть на месте / стоять в очереди (U)*; *biti za rabo* — *быть полезным (G)*, *biti za hišo* — *быть для дома (U)*; *biti ob premoženje* — *потерять все имущество (G)*, *biti ob njem* — *быть около него, рядом с ним (U)*; *biti pri projektu* — *участвовать в проекте (G)*, *biti pri roki* — *быть под рукой (U)*. Когда же при глаголе *biti* находятся друг за другом две или более предложных морфем, приставочная морфема, как правило, является лексикологизованной, а следующая за ней — отглагольной предложной морфемой, направленной на участника, напр., *biti za v smeti* — *быть «на выброс»* — *pateniti v smeti* — *предназначить для выброса в мусор / biti patenjen v smeti* — *быть предназначенным для выброса (подобным образом бывает уже и в настоящих фразеологизмах, напр., biti za pod zob 'быть съедобным', biti za v kot / biti za med staro šaro 'быть немощным/ старым')*.

²² В словаре словенского языка (SSKJ) есть примеры, свидетельствующие о влиянии различных участников на переносное употребление, напр., *Bežipred težaškim*

1.5.1. В отличие от лексикализации, нелексистализованная предлогная морфема в падежных формах, выражающих участника /актанта, сохраняет свое обстоятельственное значение или лишь значение направления, выступая в роли сказуемого в форме обязательной валентности или же вводит, т. наз., частично-обязательную валентность глагола, например, *živeti v stanovanju* — *жить в квартире* и *polno živeti* — *жить в полную силу*;²³ будучи необязательной предложной морфемой, она не изменяет синтаксического значения глагола, но лишь дополнительно семантически подтверждает или же более точно определяет имеющееся значение.²⁴ Морфемы с обязательной валентностью предопределяют также обязательную сочетаемость лишь для обстоятельства места, напр., *na dom* — *domov* (*на дом — домой*), *na domu* — *doma* (*на дому — дома*).

2. Роль вида

Вид рассматривается как постоянная (ингерентная) грамматическая характеристика или словарно-категориальная особенность глагола (Merše 1995: 28–29; Vidovič Muha 2000: 34), в существующих

delom/pred svetom — бежит от тяжелой работы / от людей ('устраняться, прятаться/ не принимать'), *Luč bije v oči* — *Свет бьет в глаза*, *Trušč bije v ušesa* — *От шума болят уши* ('ослеплять/оглушать'), *Trpljenje je dospelo do vrha* — *Верх страданий* ('достичь'), *Ozrl seje v preteklost/po zgodovini* — *Оглянуться назад* ('рассмотреть/принять во внимание'), *V govoru je mahnil po njem* — 'Ударил его словом' ('критиковать'), *Veter se je igral z listjem* — *Ветер играл листьями* ('носить из стороны в сторону'), *Njegovo dramo so izkopali iz pozabe* — *Его пьесу откопали/извлекли из небытия* ('спасти'), *Sonce je poskrbelo za toploto* — *Солнце побеспокоилось о том, чтобы было тепло* ('способствовать/дать'), *Sreča seje oddaljila od njega* — *Удача его оставила* ('оставить, бросить').

²³ Если в рамках конкретной леммы можно говорить об абсолютно обязательной объектной валентности, то одновременно, (за редким исключением, напр., *Stanovati* — *жить* (*Stan* = *жилье, квартира*), *trajati* — *длиться*) можно говорить лишь о частично обязательной валентности. Колебаниями валентности отличаются прежде всего глаголы состояния, типа *ležati*- лежать.

²⁴ Существование глагольной нелексистализованной предложной морфемы, направленной на участника и ее ключевой морфемы пространственного значения косвенным образом подтверждают также наречия — т.е. сочетания предлога и местоименного наречия. О наличии прочной связи с глаголами по значению иногда свидетельствуют также пояснения, встречающиеся в словарных статьях, напр., *odtod*-оттуда 'выражает пространственную границу вблизи говорящего, от которой исходит действие', *dotod* — *досюда* -'выражает пространственную или временную границу действия, состояния', *vstran* — в сторону 'выражает место, положение, относительно подлежащего', *naokoli/naokrog* — *вокруг* — 'выражает положение в (более широком) круге, который целиком окружает нечто, находящееся в его центре'.

определениях вида можно встретить также упоминание «категориального грамматического значения вида» (Schellander 1984: 226).²⁵

С семантико-синтаксической точки зрения категория вида сама по себе не имеет решающего значения, важна, прежде всего, комбинация компонентов значения в структуре отдельного глагола,²⁶ что особенно ясно выражается в значениях глаголов, отличающихся широтой семантико-синтаксического употребления, напр., в *obračunati z/s2* — *рассчитаться с*, '*отомстить*', *obstati* — *сохраниться*, '*не прекратить существовать*', *odgovarjati* (разг.) — *соответствовать кому/чему*, *ostati ostati* — *остаться*, '*не прекратить существовать*', *odpasti na/za* — *приходиться на* (напр., *на душу населения*), *udariti* (экспр.) — '*начало действия, определенного контекстом*', *vreči* — (обычно экспр.) — *бросить* (напр., *оружие, монету*), *vreči se na/v* — *наброситься на кого и др.*, где в определенном синтаксическом значении в смысловозначительной роли может выступать только один элемент бесприставочной глагольной пары; в этой связи также следует упомянуть непарные глагольные значения типа: *ustrezati* *отвечать*, *soodestvovati*, *odlikovati se* — *отличаться*, а также глаголы, выступающие в особенной синтаксической роли, напр., *strečipo življenju* — *угрожать чьей жизни*. При этом следует также не забывать, о том, что глагол совершенного вида является сильным/маркированным членом видовой пары или оппозиции (Merše 1995: 30, 35), который /в немарки-

²⁵ М. Мерше (М. Merše, 1995) способы глагольного действия определяет как семантическую категорию, охватывающую лишь часть глагольной лексики, тогда как глагольный вид как грамматическую категорию, охватывающую все глаголы. И еще, с помощью (не)способности к образованию видовых пар приставочными глаголами, определяющими глагол по способу глагольного действия, можно создать /установить связь между ядром глагольной категории вида и ее периферией. Тесная взаимосвязь вида и способа глагольного вида подтверждается также в чешском языке (см. МС 2 1986: 181).

²⁶ Ср. Й. Орешник (J. Orešnik, 1994: 67–68) приходит к выводу, что «каждый глагол, как словарная единица, обладает своим видовым значением», которое на практике определяется присущим глаголу «вкладом» вида в основную валентность конкретного глагола.

Взаимосвязь и взаимозависимость между /не/мотивированностью глаголов, их видовым значением и способом глагольного действия, а также валентностью представлена в исследованиях русских глаголов. С точки зрения сопоставления русского и словенского языков, особый интерес в синтаксическом аспекте представляют примеры, выражающие состояние — действие, напр., рус. *видеть* (плохо, хорошо) — *увидеть* '(кого/что) и соответствующий ему по значению словенский вариант: *videti* (slabo, dobro) — *zagledati* (koga/kaj), русский: Дорога проходит по лесу — Время проходит — Три часа проходил по улице : и соответствующие по значению словенские предложения: *Cesta gre skozi gozd* — *Čas mineva/beži* — *Tri ure je hodil po ulici*.

рованной форме, нейтрально употребляется только в глаголах, не выражающих состояния. Лексическую самостоятельность приставочных глаголов и предложных глагольных производных подтверждает также идея (Jakopin 1966: 177) о том, что первоначальным, самым главным мотивом префиксации является преобразование значения, а не вида глагола.²⁷

3. Языковые тенденции

В процессе все более широкого употребления приставочных глаголов определенные словенские приставочные морфемы, такие как *za-* и *z-**ls-* могут сохранять а) только фазисность (начало или окончание действия), напр., *zaasfaltirati*- *заасфальтировать*, *zamoralizirati* — '*начать морализировать*', *zamuzicirati* — '*начать музицировать*', *zmasakrirati* — '*подвергнуть массовому уничтожению, убийству*', или означают б) переход в новое состояние с новым качеством, напр., *po-* в *polastniniti* *приватизировать*, *poskenirati* — *скенировать*, некоторые могут косвенным образом выражать в) изменения в обществе, прг. *pre-*: *predefinirati ukaze* — '*по-новому сформулировать приказы*', *preformulirati prastar red* — '*переформулировать /объяснить иначе древний обычай, порядок*', *preinterpretirati izide* — '*произвести пересмотр результатов, пересмотреть результаты*', *prekategorizirati mejne prehode* — '*произвести перекатегоризацию пограничных пунктов*', *preorganizati*

²⁷ Основные требования к чисто видовому значению приставочных морфем: а) «опустошенная» в семантическом отношении приставочная морфема (в словенском языке, согласно Ф. Рамовшу (F. Ramovš 1952: 126), чистовидовыми могли бы быть следующие приставки: *o-*, *po-*, *na-* *iz-*, *z/s-*; однако, на отсутствие приставочных морфем с чисто видовым значением, в том числе и в примерах: *vedeti* — *zvedeti* — *знать* — *узнать*, *znati* — *poznati* — *знать* — *признать* указывает И. Немец (I. Němec, 1958: 15), и б) невозможность образования так. наз. вторичного глагола несовершенного вида, но лишь ограничение события, выраженного глаголом, напр.: *pisati* : *napisati* — *писать* — *написать*. Все новые подтверждения получает мысль о том, что чисто видовыми являются отношения между приставочными глаголами совершенного вида и образованными от них глаголами несовершенного вида, напр: *zapisati*: *zapisovati*-записать — записывать. М. Мерше при определении способа глагольного действия подчеркивает прежде всего словообразовательную роль приставочных морфем в преобразовании значения (М. Merše, 1995: 286–317); в главе *Способы глагольного действия* (Aktionsart) она различает приставочные морфемы по привносимым ими значениям: а) определение с точки зрения фазы способа глагольного действия, б) определение способа глагольного действия с точки зрения количества и меры, в) количественное определение предметов/объектов глагольного действия и г) кратность определения глагольного действия, е) определение способа осуществления глагольного действия.

rati svet — 'создать новый миропорядок, по-новому организовать', *preparkirati avto* — 'переставить автомобиль на другое место (на автостоянке)', *prestrukturirati gospodarstvo* переструктурировать экономику, *preusposabljati ljudi* — 'переучивать людей, давать им новую квалификацию' и т.д. Широко представлена также приставочная морфема *do-*, которая с присущим ей значением 'окончателности, завершенности' или 'цели' вводит абсолютно обязательную связь с винит, падежом, актуализируя, таким образом, один из моментов социальной жизни, напр., *doformulirati vse* — доформулировать все, *dokapitalizirati podjetja* — произвести докапитализацию предприятий, *dokvalificirati presežne delavce* — переквалифицировать работников, которые в противном случае, подлежали бы увольнению, как 'лишняя рабочая сила' и т.д.²⁸ Тем самым, типизируется также преобладающий способ глагольного действия, так, напр., мотивированные глаголы с приставкой *po-* обычно выражают переход в новое состояние, приставочные глаголы *napre-* — изменение характера действия, а глаголы с приставочной морфемой *do-* выражают окончательность/цель действия.²⁹

3.1. Увеличение набора словоформ в лексеме

Пространственно-временное значение предложной глагольной морфемы сохраняется при все чаще употребляющемся винит, пад. содержания или цели. (*Žele* 2001: 72–74): *naplaviti na površje* — намыть, *naplaviti na površnost*, *nasnemavati zvok na že posneti slikovni material* — наложить звук на уже заснятый видеоматериал ('направленность действия в значении места' с 'максимально высокой относительно-возможной продолжительностью'), *preprijeti se čez prsi* — обхватить себя на уровне груди ('пространственное распре-

²⁸ В сопоставительном аспекте приставки *za-* и *z-* как потенциальные чисто видовые приставочные морфемы приводятся также в чешском (1986: 404–405) и в словацком языках (1966: 414); *za-* как первоначально чисто видовая приставка определяется также в польском языке (Kačolak 2001: 494); при употреблении приставочной морфемы *po-* и в чешском языке (1986: 398) среди наиболее частотных значений упоминается значение перехода в новое состояние или признак; в приставочной морфеме *pre-* и в чешском языке (1986: 399) подчеркнуто значение изменения; для приставки *do-* как в словацком (1966: 409), так и в чешском (1986: 395) выделяется значения окончательности, завершенности и цели.

²⁹ Типология валентности приставочных глаголов с учетом всех приставочных морфем, упоминаемых в *Словаре словенского литературного языка I–V* (1970–1991), описано в статье А. Видович Мухи (А. Vidovič Muha, *Glagolske sestavljenke — njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti* (*Z normativnim slovensko-nemškim vidikom*), *Slavistima revija* XII/1 (1993), 161–192.)

деление чего через что' с 'целостностью возможного количества действия'), *vraŝti se/vraŝcati se v sistem* — *врасти/врастать в систему*, ('пространственная направленность действия внутрь' с 'абсолютной законченностью действия'), *zaprošiti/zaprošati za dovoljenje* — *(за)просить* — *спрашивать разрешение* ('фазисность (начальная стадия однократного/многократного) действия').

4. Заключительные выводы

— Существующая в глаголах взаимозависимость между приставочными и предложными морфемами, выражается таким образом, что приставки или приставочные морфемы привносят обстоятельственную определенность/направленность (так наз., детерминированность и модификацию), тогда как предлоги выражают обстоятельственное значение, уточняющее семантико- и структурно-синтаксическую роль глаголов в предложениях.

Распределение приставок/приставочных морфем с точки зрения употребления косвенным путем отражает также более высокую или низкую степень универсальности отдельной приставочной морфемы, т. е., ее способность объединения обстоятельного значения, признака, фазисности и вида.

В зависимости от влияния приставочной морфемы/приставки, имеющей пространственно-временное модификационное значение в базе, на корневой или словообразовательный элемент приставочного глагола, т. е., если она только подчеркивает значение или же добавляет новый пространственно-временной элемент к словообразовательной базе, различают приставочные морфемы или приставки, которые а) задают направление или же б) меняют направление в значении образовавшихся приставочных глаголов, вызывая при этом также возникновение новых/дополнительных предложных отношений; тогда как приставочные морфемы или приставки с модификационным значением признака или степени (в семантико-синтаксическом отношении иррелевантным) вызывают лишь изменения признака/степени глагольного действия/состояния, чем самодостаточно ограничиваются, не влияя на уже существующие возможные предложные отношения, напр., *obnesti se* — 'выйти удачным, иметь успех', *mesti se* 'успокоиться' (в отличие от, напр., *oponesti* 'упрекать', *ponesti k/h/proti/po/na/v* — (от)нести к/но/на/в, *prenesti na/v/po* 'перенести, возложить к/на/в'); без дополнительной обстоятельной направленности остаются также чисто видовые или только видовые приставки или приставочные морфемы, напр., *približati* — *приблизить*, *razdeliti* -*разделить*, *ohladiti* -*охладить*, *boljšati* — *изболж-*

ševati/poboljševati ~ *улучиати* и т.д. — Разделение глаголов на семантические группы (по валентности), в зависимости от преобладающего семантического элемента, показывает, как последний (или последние) влияют на выбор приставки/приставочной или предложной морфемы. Как и следовало ожидать, наиболее высокая степень (главным образом пространственно-временной) взаимозависимости между приставочными и предложными морфемами проявляется в глаголах, выражающих телесное и душевное состояние, напр., *prebivati na/v/pri* -*пребывать, жить, находиться на/в/у, prenočevati v/pri* — *переночевать в/у, preživotariti skozi* ~ *перебываться, preživeti na/v/pri/skozi* — *пережить на/в/у, obležati na/za* — *лежать на/за*, у глаголов движения, напр., *rovzpeti se na* — *подняться на, poleteti v* — *полететь в, preiti na* — *перейти на, prejadрати na* — *приплыть на, prejadрати (čez) ocean* — *переплыть на парусном судне (через) океан, preletavati po/na/čez* — *перелетать по/на/через*, а также у глаголов с подчеркнутым элементом значения совместного нахождения/совместного появления/принадлежности, напр., *podedovati za/od/po* *унаследовать после/от, rosikati za* — *подергать за, podariti za* — *подарить на (день рождения), počakati z* -*подождать с, poprijeti s/za* — *приняться за, polegati/posedati v/na/po* -*полеживать/посиживать в/на/по, politi po tleh* — *пролить на пол, povasovati pri* -*'проставивать под окном у девушки всю ночь', omejiti na* — *ограничить чем* и т.д. Также вполне соответствует ожиданиям наличие самой низкой степени взаимозависимости между приставочными и предложными морфемами в глаголах с подчеркнутым элементом значения 'изменение признака', напр.: *pokriti z* — *покрыть, pogladiti* — *погладить, pokropiti z* — *(о)по/кропить, pobрызгати, pomastiti z* — *намазать маслом, жиром, poškropiti z* — *побрызгать, razvaljati v/na* — *раскатать на, а также у глаголов, выражающих изменения вообще, напр., povzpeti se na/v* — *залезть на/в, povečati se za/v* -*увеличиться на/в, požlahtnjevati z* — *'облагородиться за счет чего'*; *pojedati se za* -*'грызть себя за'*, *razpasti na* -*распасться на*, а также в глаголах говорения, понимания и размышления, напр.: *poklicati po* — *позвать кого, povprašati po/za* — *спросить о, кого, poagitirati za* — *агитировать за, pobezati za* — *побежать за, poskrbeti za* -(no)*беспокоиться о, poimenovati z* — *назвать как, podvomiti o* — *засомневаться в, profilozofirati o* — *пофилософствовать о, zaprositi za* — *попросить о, poklicati k/v/na* -*призвать, позвать к/в/на, zahvaliti se za* — *поблагодарить за* и т.д.

— В случае дву- или многоморфемных составных приставок ясно выражается, а также распространяется на модификации, семантико-синтаксическая иерархия обстоятельственных и определитель-

ных характеристик из предложения и словосочетания на иерархическое распределение морфем в составной приставочной морфеме, так, что от корневого, словообразовательного ядра слова, в сторону приставочной морфемы выстраиваются сначала морфемы, определяющие способ глагольного действия (мотивированного наречием), затем — качественные (отнаречные) морфемы, затем, морфемы со значением признака и, наконец, морфемы количества/степени, напр, *pre-u-* ('изменить *preubрати (svoja načela)* — изменить (свои принципы), *preu-smeriti*, 'по-другому, по-новому' организовать), *pre-raz-* (*prerazdeliti*, *prerazmeščati*, *prerazporediti* — переразделить, перемешать, перераспределить), *pre-pri-*(*preprijetati* 'иначе, на другом месте' захватывать), *za-o-* (*zaobiti* — обойти, *zaobjemati* 'обнимать, объять'), *s-pre-* (*spregledati* — не заметить, *spregovoriti* — начать говорить, *sprehajati* — прогуливать кого, *sprejemati* — принимать, *spreklati se* 'поссориться, повздорить', *spreobrniti* — обратить в другую веру, *spremešati* — смешать, *spremetati* — разбросать в разные стороны; возможные приставочные глаголы с многоморфемной приставкой, напр., (*s*)*prerazporediti* — перераспределить, *preporazdeliti* — переделить, (*s*)*porazgubiti* — перетерять и т. д.

С семантико-синтаксической точки зрения следует иметь в виду изменения, которые, как правило, не влияют на уже существующие предложные отношения, что является доказательством того, что подобные изменения в рамках приставочных морфем не имеют релевантного семантико-синтаксического пространственно-временного характера: — центр тяжести значения приставочной морфемы перемещается на крайнюю левую приставочную морфему, напр., *sprevreči* : *prevreči* — перевернуть, *doprinesti*: *prinesti* — при(в)нести, *predomisliti se* 'передумать': *domisliti se* — выдумать, придумать, *oprijemati* : *prijemati* — охватывать, *vpoklicati* : *poklicati* — призвать, -крайняя слева приставочная морфема несет прежде всего видовое значение или (еще) фазисное значение, напр., *postrgati* : *strgati* — поскрести, — последняя крайняя левая приставочная морфема (обычно из-за, как минимум, частичного перекрытия, совпадения в значении) имеет преобладающую роль в структуре значения, в результате чего при употреблении (постепенно) «отменяет» прикорневую приставочную морфему, напр., *prepogibati* > *pregibati* — перегибать, *razpodeliti* > *razdeliti* — разделить, *predomisliti se* > *premisлити se* — передумать, *pripoznati* > *priznati* — признать, *zapričeti* > *začeti* — начать, я, наоборот, напр., *pridodajati* > *dodajati* — прибавлять — добавлять, *zaukazati* > *ukazati* — указать, *spremisлити* > *premisлити* ~ передумать, — заменяется последняя крайняя левая приставочная морфема, напр.,

zaročasniti > *uročasniti* -замедлѝть, *oznevoljiti* > *vznejevoljiti* *рассердѝть*; в некоторых глаголах еще сохраняется семантико-словообразовательное отношение равноправных по значению глаголов, напр., *razpodeliti*: *razdeliti*: *porazdeliti* — *распределить* : *разделить* и т.д.

Перевод на русский язык:
Тайьяна Комарова

ЛИТЕРАТУРА

- Bajec, Anton, 1959: *Besodotvorje slovenskega jezika IV: Predlogi in predpone*. Ljubljana: SAZU.
- Bezljaj, France, 1948: *Doneski k poznavanju glagolskega aspekta*. Časopis za literarno zgodovino in jezik I. Ljubljana. 199–220.
- Daneš, F. idr., 1987: *Vetne vzorce v češtine*. Praha: Academia.
- Dular, Janez, 1983: *Napovedljivost vezave iz morfemske sestave glagolov*. SR XXXI/4. 283–287.
- Hajnshek Holz, Milena, 1978: *Opomenih slovenskih predpon*. XIV seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana. 33–58.
- Jakopin, Franc, 1966: *K tipologiji slovenskega in ruskega glagola*. JiS XI/6. 176–182.
— 1971: *Glagoli premikanja v slovenščini in ruščini*. VII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana. 1–12.
- Karolak, Stanislav, 2001: *Od semantiki do gramatiki*. Wybor rozpraw. Warszawa: Instytutacja Slawistyki PAN.
- Korošec, Tomo, 1972: *Nekateri slovenski nedovršni glagoli v dovršni funkciji*. VIII. Seminar SJLK. 202–215.
- Merše, Majda, 1995: *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: SAZU.
— 2006: *Glagolski vid v povezavi z drugimi glagolskimi kategorijami v knjižnem jeziku 16. stoletja*. SR LIV. *Slovensko jezikoslovje danes* (Posebna številka). 177–191.
- Miklič, Tjaša, 2007: *Metafore o načinih gledanja na zunajjezikovna dejanja v obravnavanju glagolskega vida*. SR LV/1. 85–103.
- Mlumnice češtiny (MC 1 — Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoreni slov, MC 2 — Tvaroslovi)*. Ur. Dokulil Miloš idr., Komarek, Miroslav idr. 1986. Praha: Academia. 566 str., 536 str.
- Orešnik, Janez, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
— 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: SAZU.
— 1996: *Nauk novejše slovenistike o povedkovem prilastku*. Razprave SAZU XV. Ljubljana. 255–267.
- Piper, Predrag, 2001: *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ramovš, Fran, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v 1. 1947/48, 48/49, ur. B. Pogorelec, P. Merku in M. Sovre. Ljubljana: DZS.

- Schellander, Anton, 1984: *Glagolski vid v luči sodobnih teoretskih razmišljanj*. SR XXXII/3. 223–229.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) I–V*, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991. Ljubljana: DZS.
- Simeon, Rikard, 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističnih naziva (na 8 jezika) I, II. A–O, P–Ž*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Švačko, Vanja, 1993: *Funkcija i status prijedložnih izraza*. Rasprave Zavoda za hrvatski jezik XIX. Zagreb, 353–361.
- Toporišič, Jože, 1965–1970: *Slovenski knjižni jezik I–IV (SKJ)*. Maribor: Obzorja.
- 1967: *Poizkus modernejše obravnave glagolskih kategorij*. JiS XII. 119–127.
- 1973: *Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične podstave v knjižni slovenščini*. SR XXI/1. 105–112.
- 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika (ESJ)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 1996: *Glagolske »sestavljene« iz zveze glagol + predložna zveza*. *Razprave XV*. Ljubljana: SAZU. 109–123.
- 2000: *Slovenska slovnica (SS)*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja. Vidovič Muha, Ada, 1984: *Nova slovenska skladnja J. Toporišiča*. SR XXXII/2. 142–155.
- 1988: *Slovensko skladiščno besedotvorje ob primerih zložen (SSB)*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete in Partizanska knjiga.
- 1993: *Glagolske sestavljenke — njihova skladiščna podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom)*. SRXLI/1. 161–192.
- 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vinogradov, V. V., 1947: *Ruskij jazyk (grammatičeskoe učenie o slove)*. Moskva, Leningrad.
- Žele, Andreja, 2001: *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Резиме

Андреја Желе

ПРЕФИКСАЛНО-ПРЕДЛОЖКИ ОДНОСИ У ТВОРБЕНОЈ СТРУКТУРИ ГЛАГОЛА (НА ПРИМЕРУ СЛОВЕНАЧКОГ ЈЕЗИКА)

Међузависност префиксалних морфема у творбеној структури глагола и предлошких морфема испољава се у томе што префиксалне морфеме дају околносну детерминисаност и модификацију, док предлози изражавају околосно значење које конкретизује семантичко-синтаксичку и структурно-синтаксичку улогу глагола у реченици. Дистрибуција префиксалних морфема индиректно показује виши или нижи степен универзалности појединих префикса, тј. њихову способност да обједине околосно, квалификативно, фазно и видско значење.

У зависности од тога да ли префикс са просторно-временским модификационим значењем као основним утиче на коренски или творбени елемент префиксалног глагола, тј. у зависности од тога да ли он само наглашава такво значење, или уноси нови просторно-временски елемент у творбену основу, разликују се префиксалне морфеме које а) дају смер значењу деривираних префиксалних глагола или б) мењају смер у значењу деривираних префиксалних глагола уводећи при томе нове или допунске односе у реченици, док

префикси са модификационим значењем особине или степена (ирелевантним са становишта семантичко-синтаксичких односа) доводе само до промене особине или степена глаголске радње или стања, и ограничавају се само на то, не утичући на већ постојеће могуће предлошке односе, нпр. *obnesti se 'izkazati se'* (срп. *имаџи усџеа*), *unesti se 'umiriti se'* (срп. *умириџи се*), за разлику од, на пример, *oponesti 'očitati'* (срп. *очиџаџи*), *ponesti k/h/protil/polnalv*, *prenesti na/v/po* (срп. *џребаџиџи /на некога/*). Без додатне околности усмерености остају и чисто видске, одн. само видске префиксалне морфеме, нпр. *približati*, *razdeliti*, *ohladiti — shladiti*, *boljšati — izboljševati/poboljševati* и сл.

Као што се могло очекивати, највиши степен међусобне зависности (углавном у изражавању просторно-временских значења) постоји између префиксалних и предлошких морфема код глагола који изражавају телесна и душевна стања, нпр. *prebivati na/v/pri*, *pre-nočevati v/pri*, *preživotariti skozi*, *preživeti na/v/pri/skozi*, *obležati na/za*, код глагола кретања, нпр. *povzpeti se na*, *poleteti v*, *preletavati po/na/čez*, и код глагола с наглашеним елементом значења заједничког пребивања, појављивања или припадања, нпр. *podedovati za/od/po*, *posukati za*, *podariti za*, *počakati z*, *pojasovati pri*, *omejiti na* и сл. Исто тако је било очекивано да најмањи степен међусобне зависности постоји између префиксалних и предлошких морфема у чијем је значењу наглашен елемент промене особине, нпр., *pokriti z*, *pogladiti z*, *pokropiti z*, *pomastiti z*, *poškropiti z*, *razvaljati v/na*, или промене уопште, нпр. *povzpeti se na/v*, *povečati se za/v*, као и код глагола говорења, разумевања, размишљања, нпр. *poklicati po*, *povprašati po/za*, к. *podvomiti o*, *pofilozofirati o*, *zaprošiti za*, *poklicati k/v/na* итд.

Код префикса састављених од двеју морфема или од више морфема јасно се види, а испољава се и у модификацијама које оне носе, веза између семантичко-синтаксичке хијерархије околносних и одредбених обележја реченице и синтагме и хијерархије дистрибуције морфема у двочланом или вишечланом префиксу, у том смислу што тежиште префиксалног значења долази на крајњу леву префиксалну морфему, нпр. *sprevreči : prevreči*, *doprinesiti : prinesti*, *predomisлити se 'premisлити se' : domisliti se*, *oprijemati : prijemati*, *vpoklicati : poklicati*, која може имати пре свега видско, односно (и) фазно значење, нпр. *postigrati : strgati*. Крајња лева префиксална морфема у саставу двочланих и вишечланих префикса (обично због делимичног значењског подударана с морфемом која следи) значењски доминира и зато у употреби (постепено) укида морфему која се налази ближе корену, нпр. *prepogibati > pregibati*, *razpodeliti > razdeliti*, и обратно, нпр. *pridodajati > dodajati*, *zaukazati > ukazati*; а код неких глагола још се чува равноправан семантичко-творбени однос, нпр. *razpodeliti : razdeliti : porazdeliti* и сл.

мо). Само неколико примера са кановачким акцентом могу се тумачити емфазом (*не могу*) или аналогijом (*ошћила : ошћићи*).

0.3. У овом раду желимо да опишемо вокалски систем говора села Батовца и да га упоредимо са стањем у севернијим говорима К–Р, али и С–В дијалекта. У анализи вокалског система обратићемо пажњу на вокално /р/, судбину полугласа, боју вокала, замену јата, замену вокала, сажимање вокала, губљење вокала, покретне вокале, десилабизацију и метатезу.

ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

Вокално р

1.0. Вокалски систем чини пет стандардних вокала /а е и о у/ и сонант /р/ који, у посебним позицијама, може бити и носилац слоговности.

1.1. Силабема /р/ се по правилу јавља између два сугласника, а може имати акцентовану и неакцентовану дужину и краткоћу: *заврше-но, ирљаише, шкрљ* „дрво које се може руком поломити“; *брвна, врли, врла, врши*; *грбњаџа, завршили, чеврнџија* „вртлог“, *вршемо*; *брз, бржи, дрво, ирво, вршњик, врће се* „врти се“, *заврши се, мршва, ирла; брзано, држиш, мршвак, иршак, заишва, срченица, ирља, ирчећи, ирегриш, Ускрс*. Мало је лексема у којима се силабема /р/ јавља на почетку (*Рваш, Рвашка, рђав, рва се, рвали се, рђа, рња*) или на крају речи (*вр*).

1.2. Само је неколико примера са вокалним /р/ испред самогласника: *са вра, вро, овро, иро*. Слично је стање и у говору Радимаца од *вра* али и од *врја, врви, овро, умро* али и *умро* (Томић 1987:340).

У неким говорима, као нпр. у Кули *врџа / врџа* (Реметић 1981:521), у Левчу *умро*, али *вро* (Симић 1972:73), у овој позицији уочена је тенденција елиминисања вокалног /р/.

1.3. У следећим лексемама није дошло до девокализације вокалног /р/: *идмрчина, јейрва, свекра, умрла, идмрло, идмрли*, али и *заумрели* „изумрли“.

И у Доњој Мутници (код Параћина) не долази до девокализације /р/ у примерима: *свекрва, јейрва* (Ракић-Милојковић 1987:40).

Девокализација вокалног /р/, нпр. у радном гл. придеву (*умрео/умро, умрела/умрла*) тумачи се као аналошко ширење инфинитивне (Вукићевић 1995:78) или презентске основе услед тешког изго-

йӑса, йӑсу али и *йцӑ, йцӑ, йцӑм, йцӑма* (Јовић 1968:54); у говору ђердапске зоне код гл. *мӯзѣли* јавља се једно аналошко /e/; у говору Радимаца се јавља: *крозазубе, низазид, узазид*, али и *снӑ*, као и у Гмн. *вѣнца, свршѣшка, сӑбља* (Томић 1987:343).

2.2. Код најстаријег информатора (ИМ 1914) забележена су и два примера са редукованим /a/ или полугласом: *сьм ти сирѣмйо, сьс њѣбе*, а иначе ови облици су са /a/: *дӑо сам; саз* два детета, *сас нӑгу*. И у говору Радимаца чује се *сьс*, али и *сас, сес* (Томић 1987:342), као и у црноречко-неготинском говору *сьс мѣном* (Симић 1980:117).

2.3. Трагови напрегнутог полугласа срећу се у речи *йӑјан, йӑјӑница, йӑјандура, йӑлузије* али: *йӑлузје, кӑзји, мӑчји, ђвчи, ђвче*, али и *дѣчији*. И у Доњој Мутници (код Параћина) је *йӑјӑн, йӑјӑница* (Ракић-Милојковић 1987:35), у говору Радимаца је *дѣчи кӑзји*, (Томић 1987:346).

2.4. Иницијално /v/ с полугласом /ъ/ обично даје /y/: *Ўскрс, љвек*, али и *Вӑскрс, вӑисйину, вӑсиййӑли*. У Доњој Мутници (код Параћина) се јавља *љвек* (поред *ваздан*), *Ўскрс* (чешће је Велигдан), *вӑисйину вӑскрс* (Ракић-Милојковић 1987:34–35); у говору Радимаца је *ујӑрник, вјӑрник, фјӑрник, Ускрса*, (Томић 1987:347, 348); у левачком говору среће се и: *восййӑнѣј*. (Симић 1972:143).

Боја вокала

3.1. Отворенији изговор кратких средњих вокала /e/ и /o/ одлика је готово свих српских екавских говора. Ова појава је нарочито изражена у војвођанским говорима Ш–В и С–В дијалекта, као и на највећем делу К–Р подручја (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994б:155). Недавно је у појединим деловима П–ЈМ поддијалекта откривена и префонологизација вокалског квантитета у вокалски квалитет, те се тамо срећу по два пара средњих вокала /e/ : /ε / и /o/ : /ɔ/ (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994б:213).

Погледаћемо најпре какво је стање у северном поддијалекту К–Р дијалекта, а потом изложити грађу из говора Батовца. За трстенички говор констатовано је да је највећа отвореност под кратким акцентом, што је природна појава која одговара тенденцијама развоја и у другим индоевропским језицима. Неакцентовани вокали се отварају само испред слога са акцентом, пошто ритам говорног тока поступно опада од наглашеног слога па ка крају речи. Тај неакцентован слог, који је у ствари припрема за изговор акцентованог слога, мање је отворен од наредног који је наглашен. Отвореност је у трстеничком говору мар-

кантнија него у С–В, будући да он поступно расте од југа и југозапада штокавског подручја. Знатан део становништва има стандардну артикулацију кратких средњих вокала. Отвореност је изразитија код жена него код мушкараца. Она може бити условљена пореклом становништва, одликама говорног апарата појединаца, емоцијама. Примећено је да степен образовања обично не утиче на артикулацију кратких средњих вокала (Јовић 1968: 39–41).

Слична запажања износи и Ивић (1978:25–26) за биограчићки говор. Тако дуго /e/ и /o/ имају напрегнуту и затворенију артикулацију. Кратко /e/ и /o/ под акцентом су по правилу отворени. Кратки вокали средњег реда иза акцента се обично редукују или затварају, а испред акцента њихов степен редукције је слабији. Такође је истакнуто да све ово није тако изразито као што је у појединим војвођанским и К–Р говорима. Уочена је и неуједначеност између села у степену изражености ових појава. Присутне су индивидуалне варијације, али и разлике условљене приликама у којима се говори — свађа, екскламација, довикивање, неусиљен разговор.

3.2. У Батовцу старији информатори имају углавном стандардну артикулацију, али је зато у говору деце факултативно уочено изразитије отварање кратког /e/ и затварање дугих вокала: *вѣлико, далѣко, дулѣци, ѣшо, Жѣра му имѣло, иѣшке, лѣши; мѣсо, девѣјка, кокѣшке, овѣ*.

Отвореност само вокала /e/ не изненађује нас будући да је исто стање присутно и у Ресави (Пецо, Милановић 1968:251). Говори ђердапске зоне не знају „за појаву изразите отворености или затворености вокала која би била условљена положајем вокала у речи, местом акцента или пак квантитетом вокала“ (Пецо 1972:179–180). У К–Р говору Крагујевачке Лепенице отворенији изговор акцентованих кратких вокала углавном се јавља у селима која се наслањају на Левач и Мораву. Ова појава је индивидуална и недоследна. Аутор сматра да је за то био пресудан утицај шумадијског говора али и школе и средстава информисања (Вукићевић 1995:77–78).

Наш говор не познаје флукутирајући изговор дугих средњих вокала, што је одлика црногорско-неготинске зоне (Симић 1980:109–112). У нашој грађи нисмо забележили „да је промена боје вокала у слогу под кратким акцентом праћена, прво, продуженошћу изговора, и друго, тонском обележеношћу акцента“, што је одлика говора Левча (Симић 1972:65). У Доњој Мутници (код Параћина) скренута је само пажња на чињеницу да се дуги средњи вокали под акцентом изговарају затвореније него у стандарду, а кратки отвореније (Ракић-Милојковић 1987:33). У говору Банатских Хера изразиту отвореност изговора

имају кратки средњи вокали, а дуги не одступа од просечне српске нормe (Ивић 1958:330).

Дакле, преглед стања показује нам да је проблем изговора кратких и дугих средњих вокала веома комплексан.

Замена јаџа

4.0. За одређивање припадности некога говора К–Р или С–В дијалекту значајну улогу има и замена јаџа. У северном поддијалекту К–Р дијалекта знатан је број икавизама, што се прилично поклапа са стањем у С–В дијалекту.

4.1. У говору Батовца фонетски и аналошки икавизми срећу се у следећим категоријама и речима:

а) у компаративу придева и прилога: *богађиџи, гажђиџи, здра-вљиџи, здрављџије, оџашиџи, среџиџија, сџарџи, најсџарџији, сџарџије, сџарџијој, раниџе,*

б) *ниџе, ниџе, ниј имџало, ни се сџјало, ни ми дџали, ни сам, ни смо, ни сџе;*

в) *додџиџи;*

г) *дџи, џи (Зх), али нџеде, оџе, оџде;*

д) *сџира, сџиру, уп. и: па сам се сџираџо; али не сџираџи се, ведриџа;*

ђ) у Дсг. ж. р. *баџи (џ), девоџки, онџ жџени, маџки, маџиџи, ћерџи; али и моџој жџене;*

е) у Лсг. ж. р. на првој *слиџи (џ), у сџби, на сџаниџи.*

4.2. Екавизми су доследни или чешћи у следећим случајевима:

а) код гл. именица и именица типа: *грџемо, грџање, извџем, извџјала, џосџем, сџјала, сџјало, сџјалиџа, смеџе се, смеџемо се, смеџали смо се;*

б) *гњџздо, гњџздо (џ);*

в) *кукурџгу;*

г) *нџки, нџшиџо;*

д) у Дсг. л. зам. чешћи је наставак -е или краћи облик *мен: мџне телефонџра снаџа, а мџне сад штџа дџ Бџг, па се смеџу мџне, даџу мџне, а он мџне приџа, мџне Јоџа мџго недостаџе, али и мџни је чџдно за овџга, шџби;*

ђ) у заменичко-придевској промени: *јџ каџем мџјем сџну, дџбрем човџку, цџелем свџту, помаџемо јџдан дрџгем, тџшко онџм кој џмре мџат, онџм деџјурнем јџ каџем, сџче се свџкем парџе, и јџднџм*

човѣку бѣло плѣт, ѣсто и *шѣм* човѣку, сас *шѣм* јѣднем, са *шѣм* човѣком, ѡдма сам остана у *дрѹгем* стању, али и *од* *рѣзни* *крајева*;

е) у инфинитивној основи гл. типа: *видео* (д), *видела* (д) *видели*, *дожвѣла*, *живео*, *живела* (д), *живѣли*, *излѣйѣли*, *летѣла* (д), *оматиорѣо сам*, *ослабѣла*, *седѣо*, *седѣла*, *шрѣѣла*;

ж) у префиксима пре-: *премѣстили*, *препреда*; при-: *преведемо*, *прејави*, *прелѣи*, *прѣлично*, *прѣлика*, *прѣлика*, *ошпрѣлике*, *премѣнили*, *премѣшим*, *прескочѣле* у *пѣмоћ*, *да прѣшѣсне*, *прехвѣти*, *пречѣстимо*, али и *прикључи*, *присѣао*, *прѣишасак*, *прѣчес*; и про-: *преведемо*, *преговѣру*, и тако се *преперѣем* с њѡм;

з) у предлогу *преи*: *преи* *кѹћу*, *преи* *шѣау*.

4.3. У лексеми *ѡра*, *орѣси* јат је дало /a/, што је исто са стањем у Д. Мутници (код Параћина) (Ракић-Милојковић 1987:37).

4.4. У осталим говорима срећу се следећи икавизми Ш–В типа: у биограчићком говору: *није*, *стѣрији*, *ѡнѣм*, *дѡбри(х)*, *жѣни*, *живѣиши*, *Бијѡград*, *видрица*, *сѣкира*, *гњѣздо* / *гњѣздо*, *дѣ*, *ѡвди* / *вѡде*, *ѡѡсијѡ сам* / *ѡѡсејѡ сам* (Ивић 1978:148); у говору Банатских Хера: *стѣрија*, *нисам*, *ни ми дѡнела*, *девојки*, *ѡ слѣви*, *с ѡнѣм*, *ѡи стѣри*, *дѣ*, *сѣкира*, *гријѡиша*, *ники*, али и: *неки*, *с ѡшѣм*, *живѣли*, *гњѣздо*, *гњѣван*, *преко*, *пред*, *прешѣсне*, *мѣне*, *сѣјали*, *ведрица* (Ивић 1958:329–330); у говору Радимаца: *здравији*, *није*, *ни ми лѣко*, *ди*, *овдѣ*, *гријѡиша* / *грејѡиша*, *додија*, *шѣма*, *сѣкира* / *сѣкира*, *кѹми*, *ѡ глѣви*, али и: *неки*, *нешѣо*, *мѣне*, *живѣли*, *прекајсе* / *прикајсе*, *прѡбѣди* / *пребѣди* (Томић 1987:348–349); у говору ђердапске зоне: *дѣ је* / *гѣ је*, *нисам*, *новија*, *додијало*, *са свѣким* (чешће са /и/ него са /е/ у *шѣм селу*), али и: *дѣ су* / *гѣ су*, *ѡвде*, *неје*, *стѣрѣји*, *сѣјем*, *сѣкира*, *живѣли*, *дај мѣне*, (Пецо 1972:185–186); у црноречко-неготинском говору замена јата са /и/ врло је ретка: *да ми се смијѣ*, *сѣкира* (Симић 1980:109); у говору Буковца икавизми се јављају само у компаративу *ранија*, *чистѣија* али не и у *стѣрѣји*, *стѣрѣја*, у през. негираног гл. јесам *ниси*, *нисмо* и речи *сѣкира* (Ивић и Реметић 1981:576); и у говору Куле икавизми се јављају у сличним категоријама али и у неким флексионим наставцима *с ѡнѣ*, *ѡд ѡви*, а доследно се срећу у компаративу *стѣрија*, *стѣри*, у имен. наставцима у *вѡди*, у *шѣми*, *жѣни*, и у неколико речи *дѣ*, *сѣкира*, али *ведрица* (Реметић 1981:521); и у говору Јасенице слично је као у Буковцу *сѣкира* али *ведрица* и *стѣри* поред *стѣрѣј* (Реметић 1981:595); у говору Малог Извора у начелу је доследна екавска замена јата, која обухвата и ове категорије: *стѣрѣј*, *жѣне*, *мѣне*, *живѣли* (Ивић 2000:251); у говору Сикирице икавизми се срећу у самом називу села, али и у: *није*, *ѡошѣенији*, *новија* и само *стѣрѣји* и *ѡстѣрѣло се* (Ракић-Милојковић 1991:176), али и *пре-* < *при-* *преиуца-*

ли (Ивић 1959:); у говору Доње Мутнице (код Параћина): *сѣје, ѓросѣји / ѓросѣјији / ѓрѣићи, нѣсмо* (чешће од *нѣсам*), *седѣо*, *кажи снѣе*, *ел-ѣѣб(е)* *дѣо*, *од млѣди* не *нѣдај се*, *ѣѣма* сам *дѣо*, *гнѣздо*, *разгнѣздо* *се*, *гнѣван*, *секѣра*, *ди стоји*, *гѣ си*, *нигде*, *ѣвде*, *вѣдро*, *кукуруѣче*, *грѣѣа*, *нѣѣѣо*, *ѣреко плѣта* (Ракић-Милојковић 1987:35); у говору Левча, зависно од категорије, икавизми су скоро равноправни са екавизмима: *грѣје / ѣзгрија, маѣорѣј / круѣѣѣе, ѣред мрѣк / ѣрид вѣче* или само икавске варијанте: *дѣдија, нѣсам, није, сикѣру* (Симић 1972:131–132); у трстеничком говору, зависно од области, али и од узраста јављају се неки фонетски и аналошки икавизми: *нѣсам, није* (на североистоку), али: *нѣсам, нѣсмо* (на југу), млађи чешће на североистоку и југу употребљавају икавске облике компаратива: *сѣари*, у истим пределима се чује само *додѣјам* и *од ѣѣ љѣди, ѣвѣ љѣди / од ѣѣ љѣди, од ѣѣ љѣди*, алтернативно је *де / ди*, а *ѣред* је знатно чешће од *ѣрид*: *ѣред кѣћу / ѣрид кѣћу* (Јовић 1968:53); у ресавском говору на целом терену се јавља *нѣсам*, прилог *где* има екав. и икав. варијанте *де, ге / ди, ги*, у компаративу је скоро доследно и испред наставка *-ји*: *сѣарији сѣариѣи, ѣроѣѣи, богаѣѣи, раније*; чује се *кукуруѣкно*; доследно је екавски рефлекс у примерима типа: *сѣјалица, ѣосѣем, грѣје, грѣј, смѣј*, у радном гл. придеву јавља се покоји икавизам типа *живѣли*, префикс *ѣре-* се јавља уместо *ѣри-* и *ѣро-*: *ѣрѣѣисак, ѣременѣла*, у наставцима јавља се рефлекс *е*: *дѣо сам ѣѣрке, ѣо ѣвѣ мѣдѣ, у ѣвѣм рѣѣшу о ѣѣм рѣѣшу* (Пецо 1968:259–262).

4.5. Дакле, на основу овог прегледа можемо закључити

- а) да у северним К–Р говорима икавизми III–В типа нису занемарљиви;
- б) да њихов инвентар варира од говора до говора;
- в) да су ретки говори у којима се поклапа инвентар и дистрибуција икавизама.

Замена вокала

5.0. У говору Батовца у неким лексемама јавља се факултативна употреба или замена вокала:

5.1. Уместо вокала /а/ среће се:

/e/: *браѣѣниѣа, јеребиѣа, меѣна; комѣндуѣш, комѣндују;*

/o/: *ѣкѣѣѣри; далѣко а не долеко.*

5.2. Уместо вокала /е/ среће се:

/и/: *њигѣв, њигѣви, али и његѣви; киѣѣље; мѣрдивине; бидинѣрка; ригуѣѣѣшу;*

мић 1972:134–147); у говорима Крагујевачке Лепенице: *маїїка*; *аїе-рїїцїју*; *блїзо*; у Ромунију, Ромуни, *армуникџи* / *армуника*; *дїбџки*; *киџџу* (Вукићевић 1999:78–80); у говору Малог Извора у Црној Реци: *маїїка*; *киџџа* (Ивић 2000:252); у говору Доње Мутнице (код Параћина): обично је *дїбџк*; *долџко* поред новијег *дубџк*; *далџко*; *јеребїџа*; *меуна*; *маїїка*; *лесїџа*, *лесїчићи*; *блїзо* (Ракић-Милојковић 1987:38-); у говору Радимаца: *јаребїџа* / *јеребїџа*; *мауна* / *меуна*; *кеџџа* / *киџџа*; *лесїџа* / *лисїџа*; *мерїше* / *мирїше*; *његџв* / *њигџв*; *їерїнџа* / *їирїнџа*; *боранїџа* / *буранїџа*; *їолуџина* / *їулуџина* (Томић 1987:342–349).

Дакле, говор Батовца, као усталом и већина севернијих К-Р говора, није знатније захваћен факултативном употребом или заменом вокала, као што је то случај у јужнијим говорима или у П-Т дијалекту.

Сажимање вокала

6.0. У говору Батовца се поједине вокалске групе (-ао, -еа), најчешће оне које не носе акценат, обично сажимају у правцу другог самогласника.

6.1.1. Вокалска група -ао < -аљ свела се на *о*, али и ређе очувала: *вџрово*, *загрџбо*, *џро*, *оїерїсо*, *їрџдо*, *їїџро*, *їрџчо*; у говору деце: *гњуро*, *їокиџо*, *їокуџо*, *їџирџо*, *їоџеїо*, *їрџгїџо*, *сунџо*, *хвїџо*, али и *углџао*, *їлаџао*.

6.1.2. Вокалска група -ао < -аљ исто је дала кратко *о*, али и ређе остала непромењена: *їшо*, *оїїџо*, *їџшо*, *увїџо*, *мџго*, *їџко*, *їокиџо*, *сїїџко*; *кџшо*, *їџсо*; у говору деце: *џџшо*, *їшо*, *наїџо*, *їџсо*, *сїїџо*, *џрџко*, али и: *їџао*, *наїџао*; *рџкао*, *обуџао*, *їџсао*, *коїџао*, *їџсао*.

6.1.3. Вокалска група -ао < -аљ сажела се у дуго *о*, али и чешће остала непромењена, будући да је први вокал под акценатом: *џа(в)џ*, *џирџ*, *јављџ*, *каџџ*, *мџрџ*, *овлаџџ*, *їрџско*, *имџ*, али и: *вїџао*, *дубвџао*, *изглџџао*, *їїџао*, *їрџкао*, *їрџбао*, *имџао*; у говору деце: *имџ*, *їмо*, али и *їреїџвџао*, *ћуїџао*, *имџао*. Ово је слично стању у, нпр., трстеничком говору, у којем се сажимање углавном јавља у вокалској групи -ао < њ/аљ (*џџшо*, *џрџко*) а изостаје у -ао < аљ (*їџвао*, *снџвао*, *рџзао*, *їџорао*), нарочито ако је под акценатом (Јовић 1968:43).

6.1.4. У примерима типа *џао*, *жџао*, *звџао* среће се и сажимање *звџ*. У говору деце нема примера типа *звџо*, већ само *звџо се*, *їџао*. У овом типу у говору Батовца не срећу се прелазне фонетске варијанте *жџао*, *џао*, као што је то случај у говору Банатских Хера, у којем се

чују и облици *дб* и *д̄ао* (Ивић 1958:331). Примери типа *дб*, *жб* јављају се и у говору Радимаца (Томић 1987:344). У Доњој Мутници код Параћина акцентована група *-ао* никад се не сажима (Ракић-Милојковић 1987:38).

6.1.5. У говору Батовца поред стандардног облика речце *као* чешиће се чује *ко* и ретко *ка*. У Доњој Мутници код Параћина она се јавља у две фонетске варијанте *ки* и *кај* (Ракић-Милојковић 1987:39). У биограчићком говору ређе је *као*, обично је *ко*, а у неким селима и *ка* и Србин. У говору Крагујевачке Лепенице ова речца се среће у различитим фонетским облицима *као* > *коо* > *ко*, *као* > *каа* > *ка*, *као* и > *ки* или *кај* (Вукићевић 1995:85–86).

6.1.6. Медијална група *ѝо* у говору Батовца се чува *зѝова*, *ѝѝоци* или сажима *жѝвка*. У левачком говору је *зѝва*, *ѝѝоци* (Симић 1972:152), у говору Радимаца *зѝва* (Томић 1987:344).

6.2.1. Вокалска група *-ео* чешиће се сажима: *в̄идео*, *д̄дно*, *ѝзо*; *ѝн-ђо*, *ѝѝео*; *в̄есо*, *к̄исо*; али и ређе *ѝдднео*; *к̄исео*. У говору деце пак чешићи су примери са несажимањем: *в̄идео*, *з̄авидео*, *д̄днео*, *ѝзео*, и ретко *ѝзо*, *ѝр̄ѝо*.

6.2.2. Акцентована вокалска група *-ѝо* и у говору деце и одраслих углавном се не сажима: *вол̄ѝо*, *вол̄ѝо*, *изгор̄ѝо*, *омаѝор̄ѝо*, *сед̄ѝо*, *с̄ѝид̄ѝо*, *улет̄ѝо*; *в̄олео*, *ѝож̄ѝлео*, *с̄ѝилео*, али и ретко *дов̄ѝо*.

6.2.3. У примерима типа *ј̄ѝо*, *с̄ѝо*, *ср̄ѝо*, *зр̄ѝо* никада нема сажимања типа *ј̄ѝ* < *ј̄ѝо*, што срећемо, нпр., у црноречко-неготинском *ј̄ѝ* (Симић 1980:112) и у говору Радимаца *ж̄њ̄ѝ* < *ж̄њ̄ѝо*, *ѝѝ* < *ѝѝо* (Томић 1987:345).

6.3. У говору Батовца неакцентована вокалска група *-уо* углавном се сажима *ск̄ино*, а акцентована остаје непромењена *из̄уо*, *ѝуо*. У говору пак Банатских Хера и она се сажима *ѝѝ* < *ѝуо* (Ивић 1958:331).

6.4. У говору Батовца вокалска група *-ио* никада се не сажима ни код једне генерације информатора: *дов̄ѝио*, *м̄ѝио*, *с̄ѝѝвио*, *ѝр̄ѝвио*; *к̄ѝѝио*, *ис̄ѝр̄ѝѝио*, *р̄ѝѝио*, *д̄ѝрио*, *ѝрод̄ѝѝио*, *изгуб̄ѝио*, *науч̄ѝио*. Сажимања нема ни у трстенничком говору, у којем се, судећи по материјалу, јавља интервокално */j/* *чин̄ѝио*, *ѝрев̄ѝѝио* (Јовић 1968:44), што је случај и у Доњој Мутници код Параћина (Ракић-Милојковић 1987:39). У говору Радимаца ова вокалска група има два фонетска лика *-иѝо* и *-јо*: *с̄ѝѝиѝо се* / *с̄ѝѝиѝо се*, *вод̄ѝиѝо* / *вод̄ѝѝѝо*, *куѝѝиѝо* / *куѝѝѝѝо* (Томић 1987:346). Слични примери забележени су и у Српској Црњи: *м̄д̄л̄ѝо*, *р̄ѝд̄ѝо*, Итебеју: *в̄ѝ-*

дјо, радјо, сѐдјо и Сенпетеру (у Румунији): *наџустјо* (Ивић, Бошњак-овић, Драгин 1994:280), као и у Банатској Црној Гори: *си дђбјо, је џшјо, сам џчјо, је мџслјо, је црвџно* (Веску 1976:132). У црноречко-неготинском говору ова група се своди на *о*: *нџдо, најрџво, вџдо, свџдђчо* (Симић 1980:112).

Црноречко-неготински примери типа *вџдо < вџдио* тумаче се делимичном фонолошком идентификацијом *е/и* у овој позицији (Симић 1980:112). Треба додати да се група *-ио* своди на *-о* само када је неакцентована или када се са */и/* померио акценат *ушџиџио < ушџиџиџио*.

Објашњење примера из говора Радимаца знатно је сложеније. Могло би се помишљати да се овај процес развијао у следећим фазама. У групи *-ио* прво се развило интервокално */j/*, а затим се */и/* изгубило у поста акценатској позицији и добили смо само *-јо*, које се уопштило и у оним случајевима када је акценат био на првом вокалу, при чему је сада други самогласник примао на себе нагласак. Јављање акцента на *о* у овом случају могло је бити подржано примерима типа *дошђ, казђ*.

Примери овог типа представљају нетипичан изговор вокалске групе */ио/* и настали су девокализацијом */и/* испред */о/* (Ивић, Бошњак-овић, Драгин 1994б:280–281), в. и & 9.2.

6.5. У говору Батовца ретки су примери у којима је након губљења интервокалног */j/* дошло до сажимања вокалске групе *ђа > ђ* у корист другог вокала: *мђ бађба, мђ маџи, мђ унџка, мђ фамџлија*, али и *мђа брашџница, мђа свђкрва; мђја маџи, мђја унџка*. У ресавском говору пак усамљен је пример *мђ сђсџра*, а чешћи су примери типа *ма браџа, ма сђсџра, мђа маџка, мђа жђна* (Пецо 1968:258). У говору Банатских Хера чује се и *моа / мђа / ма* уп. и *мђу / му џрџју* (Ивић 1958:331).

Губљење вокала

7.0. Као и у већини штокавских екавских говора и говор Батовца познаје све типове губљења вокала, како у хијату и сандхију, тако и ван њих. Губљење вокала или слогова је резултат тежње говора ка економичности употребе језичких средстава, али оно никада не нарушава семантику речи (Јовић 1968:48).

7.1. Честа је елизија вокала */а/* и */е/* у хијату:

а) *ђ џдем, ђ џде, ђ џма, ђ исџрђзним, ђ исџрђкам ђ осџђвимо, ђ осџђане, ђ осџвђрим, ђ увџиџиџе, ђ џџем, ђ џзне; али и ђа окрђним, ђа оџђре, ђа осџђане, ђа оџђрају;*

б) *да г увай̀тимо, да г удари, йостй̀аши г у сѡби; али и кад га оје-
рй̀сали, да обрй̀ше, да га ўбије, да угѡди, да ўзме, да ўмру;*

в) *н онѡј;*

г) *н умѣм;*

д) *да с изграти, да с исѣлимо, да с исй̀лаћуе, да с обукѡем, да с
одмѡри, да с ой̀еру, зай̀варају ши с и ѡчи, дй̀ с улази, йа с осуши, йа с
убй̀; али и да се окѡйа, йа удари;*

ђ) *сѧ ћу ш ўбијем;*

е) *нй̀ имѧла;*

ж) *ал ѣшо, али и: али и јѧ радим;*

з) *ел йдеш, јел умѣм;*

и) Ређи су примери када се у хијату губи иницијални вокал дру-
ге речи: *да вакуй̀шеш; у нѡ време, али и у овѡ време.*

7.2. У појединим врстама речи и граматичким категоријама фа-
култативно се јавља синкопа, најчешће вокала /и/ и ретко /а/:

а) *кѡлко, кѡлку йма дѣцу, шѡлко, али и оволька, онолыку;*

б) *чѣйри, али и чейири стѡтин йљада;*

в) *задрй̀шйе, вй̀шйе, йѧјсйе (< йазй̀шйе), али и ой̀вѡришйе, вй̀дишйе вй̀;*

г) *дѡћу < доћи ћу, ойићу, ойићеш, ойиће, ойићемо, ойићемо,
ошйићеш;*

д) *у Пѡжреву, али и Пѡжаревац.*

7.3. У сандхију, али и ван њега, срећемо следеће примере у који-
ма су губе поједини вокали:

а) *ал бѣше, ал кад бй̀ло, ал дѡбро, ал дѡсадно, ал на мѧ, ал сѧд,
али и али мени је, али на мѣкано;*

б) *дѧ л вй̀диш, дѧ л нѣма, је л знѧш, знѧте л вй̀;*

в) *лѣво ел дѣсно, ел тры̀ста дѡмова йма у сѣло, јел н умѣм, али и
свињу ели прѧсе, на Ускрс ели на Бѡжић;*

г) *нек закѧчу, нек ме стрѣљу; али и нека тѡ уради;*

д) *нй̀је бѧба йшла нег дѣда, ег је држо, нег пѣшке; али и него бй̀-
ло, него јѧ, а сѧд гажй̀и него мй̀;*

ђ) *ниш ћу да жй̀вй̀м;*

е) *ѣ(ш) тѡ, ѣв вй̀дите, ѣв толыка, али и ѣво ти дѡшла жѣна, ѣво га
вѡз;*

ж) *не мѡг бѧш да знѧм, не мѡг се прѣпнем, али и не мѡгу ни да
пѧнтим;*

з) *нѣћ д йдем;*

и) *чѣйир, али и чейири;*

- ј) *ва̀ко*, али и *ова̀ко*;
 к) *о̀на не мо̀ж, не мо̀ш* се издржи;
 л) *ни́ј* ме тео пита, *ни́с* пристао.

7.4. Хаплогологију и сродне појаве срећемо у следећим примерима:

- а) *не* да жи́ви, *не* да при́му, *не* да ра́ду, али и *неће* да ку́пи;
 б) *ни* се де́сило, *ни* се он запосли́о, *ни* се се́јало, *ни* се брѣска пр-
 ска́ла, *ни* се то шкѡловало, *ни* ме он зва́, *ни* га потрѣвио, *ни* ми да́ли,
ни не пита́о, али и *ни́је* било трактор, опште не *ни́је* пита́о;
 в) *јес* < *јесте*;
 г) па да ви́ж да л не́ма; *ка̀м* < *ка̀жем*;
 д) *ле́* < *леле*;
 њ) *и́дс*, али и *и́дсе*, *и́дсле*;
 е) али остаје *куку́руз*.

Покретни вокали

8.1. У заменичко-придевској промени једино у говору деце преовлађују примери без покретних вокала, а код старијих информатора скоро је подједнак број примера с покретним вокалом и без њега:

а) *за дру̀гога, једно̀га; мо̀јега* де́ду, код *мо̀јега* имења́ка, *сво̀јега*, *њо̀нога* о́ца; *ово̀га* са́д уби́ше *на̀шега* Ђинђи́ћа, *ово̀га мо̀јега*, *с ово̀га ма̀лога*, *у̀морнога*;

деца: *с ово̀га*;

б) *из дру̀гог* се́ла; *из мо̀г* се́ла, *мо̀јег* о́ца, *за њи́говог*, *њѣног* о́ца; *не* знам *ово̀г* уби́ше, *оно̀г* уби́ше, *оно̀г* не́раста; *мла̀дог*, *це́лог* ве́ка; *мо̀јем* си́ну;

деца: *јѣдног мо̀г*, *јѣдног* далматинца, *јѣдног ма̀лог*, *с нѐког*, код *мо̀г* ше́фа, од *њѣговог*; *ни́лског* коња, *бе́лог* ме́дведа, *це́лог*.

8.2. У говору Батовца, за разлику од стања у многим екавским говорима, од смедеревско-вршачких па даље ка југу и југоистоку (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994б:295), нису тако чести облици личних заменица и повратне заменице без финалног вокала: *свѣ* преко *ме́н*, *до́је* код *ме́н*, *ра́ду* код *ме́н*, *та́м* код *ме́н* у Дубравицу (д); *покло́нио* *ме́н*, *ме́н* се *чи́ни*, *ѣво* *ме́н* су ве́ћ седамдесет го́дине; *ме́н* оста́или, *ме́н* ће да отѣрају, *ме́н* те́рали о́дма, и *ше́б* нек закачу, а ја обихѣм *ше́б*, а обихѣш ти *ме́н*.

8.3. Покретни вокали се срећу и у неким речцама и прилозима: *дабо̀м*; *са̀д*, *ша̀д*; *са̀де*; *ма̀л*, *ио ма̀л*; *ша̀м*, *ова̀м*, *до̀л*, *го̀р*; али и *ова̀мо*, *го̀ре*, *до̀ле*.

Десилабизација

9.1. У говору Батовца вокалска група *-ae-* у бројевима од 11 до 19 свела се на *-aj-*: *једанâјстие, дванâјстие, шринâјстии четирнајстии; шринâјс, њейнајс, шѣснајс.*

У Доњој Мутници (код Параћина) ова група се не мења: *једанâес* (Ракић-Милојковић 1987:39), али је у Сикирици *дванајс, шринајс* исто стање као у Батовцу (Ракић-Милојковић 1991:177).

9.2. Вокал /и/ уз неки други самогласник губи своју слоговност: *кљјница; ѡâјстие < ѡâзишье; ѡрајци, ѡрајѡма, али и ѡрајци.*

У говору Батовца нисмо забележили примере у којима је /и/ испред /о/ прешло у /ј/ (*молјо*), као што је то случај у Српској Црњи, Итебеју и Сенпетеру (Ивић, Бошњаквић, Драгин 1994б:280–281), у говору Радимаца (Томић 1987:352) и у говору Банатске Црне Горе (Веску 1976:132), в. & 6.4.

9.3. У страним речима иницијална група *au-* у говору Батовца обично се не мења: *аугусѡ, у Аусѡрију, аѡшобус.*

Метатаѡеза

10.1. Забележено је само неколико примера у којима је дошло до метатаѡезе вокала и/или других гласова: *кѣсѡра* (старији) и *крѣсѡа* (деца); *грѡѡзе* (најстарији) и *грѡѡжѡе* (млађи) *ѡрѡфекѡи < ѡерфекѡи* (старији), *аѡсваѡи < асваѡи* (старији). У нашој грађи нису забележени примери типа *вѡд, нѡд*, што је случај, нпр., у трстеничком говору (Јовић 1968:52), нити *савне < сване*, обично у скоро свим К-Р и П-Т говорима (Ивић 2000:252).

Метатаѡезу у наведеним примерима бележимо и у Буковцу *лѡѡзе, грѡѡзе, гвѡѡзе, гвоѡзѡно, гвоѡздѡно* (Ивић, Реметић 181:578), у црно-речко-неготинском говору: *лѡѡзе, грѡѡзе / грѡѡжѡе* (Симић 1980:113), у Левчу: *грѡѡзе, гвѡѡзе*, али и *ѡреко Кѡѡзе глâвѡ, коѡѡѡина* (Симић 1972:216–217), у трстеничком говору: *ѡрефѡѡѡно* (Јовић 1968:52), у Малом Извору: *грѡѡзе, лѡѡзе* (Ивић 2000:253), у говору Сикирице (код Параћина): *гвѡѡзе, лѡѡзе*, али и *кѡѡзи* (Ракић-Милојковић 1991:180).

Закључак

11.1. Северни поддијалекат К-Р дијалекта, између осталог, одликују нехомогеност, уситњеност, знатне разлике између говора суседних места, несклад између географског положаја и језичких особина (Ивић 1999:325). С обзиром на досад све речено, можемо закључи-

ти да се вокалски систем говора Батовца ипак не разликује знатније од стања у суседним говорима, нити се пак у њему јављају особине источнијих гءбора, као што су: полуглас уз /рь/, дифтоншки изговор средњих вокала и -о или -јо од финалне групе -ио.

11.2. Вокалски систем говора Батовца у светлу односа К-Р и С-В говора изгледа овако:

а) У односу на број идентичних особина у свим (или великој већини) С-В и у свим (или скоро свим) К-Р говорима: ДЛјд. *мене, њебе, себе*, префикс *њре-* уместо *њри-*, елизије вокала у сандхију *д идем, н удем* (Ивић 1999:332), у Батовцу се ови ликови могу факултативно срести и са -и или без елизије.

б) Од особина типичних за К-Р дијалекат, а непознатих свим (или скоро свим) С-В говорима: *дубок, микнем, мајшика* (Ивић 1999:333), у Батовцу имамо *дубок* и *мојшика*, а друга лексема није забележена ни у упитнику ни на касетама.

в) Од К-Р особина које захватају знатан део С-В говора, као што су екавизми код гл. типа *седети*, (*е*)*де*, отворен изговор кратких акцентованих вокала /е/ и /о/ и *еве, ење*, а не *ево, ењо* (Ивић 1999:334), у говору Батовца стање је идентично једино у првом случају, док је отвореност вокала нешто израженија само код деце, а речце се јављају са /о/ на крају.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић, Ж. (2003), Прозодијски систем Батовца и његов однос према суседним говорима, *Српски језик*, Београд, бр. 8/1-2, год. VIII: 315-328.
- Веску, В. (1976), Victor Vescu, Govor Banatske Crne Gore, *Зборник Мајшице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, књ. XIX/1.
- Вукићевић, М. (1995), *Говори Крагујевачке Лейенице*, Приштина, 248 стр.
- Ивић, П. (1958), Место банатског херског говора међу српским дијалектима (Прештампано из зборника „*Банатске Хере*“), Нови Сад, 326-353.
- Ивић, П. (1959), Извештај о дијалектолошкој екскурзији по ужој Србији октобра 1959, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ. IV: 397-400.
- Ивић, П. (1978), Белешке о биограчићком говору, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XXIV: 127-176.
- Ivić, P. Remetić, S. (1981) Bukovac (OLA 83), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih, i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja ANUBiH, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka knj. 9, Sarajevo, 573-578.
- Ивић, П. (1994а), *Српскохрватски дијалекти. Њихова стурктура и развој. Прва књига. Ојштиа размајрања и шћокавско нарече*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци — Нови Сад, 319 стр.

- Ивић, П. — Бошњаквић, Ж. — Драгин, Г. (19946), Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и Фонетизам, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XL: 1–419.
- Ивић, П. (1998), *Расправе, студије, чланци. 1. О фонологији*. Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци — Нови Сад, 755 стр.
- Ивић, П. (1999), Српски дијалекти и њихова класификација II, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, књ. XLII: 303–354.
- Ивић, П. (2000), Место говора Малог Извора у Црној Реци међу српским дијалектима, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, књ. XLIII: 249–261.
- Јовић, Д. (1968), Трстенички говор, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XVII: 1–239.
- Пецо, А. — Милановић, Б. (1968), Ресавски говор, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XVII: 241–366 + карта.
- Ресо, А. (1972), Govor derdapske zone (Fonetsko-morfološke karakteristike), *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, књ. XV/1: 177–210.
- Ракић-Милојковић, С. (1987), Основне фонетске особине говора Доње Мутнице (код Параћина), *Прилози проучавању језика*, Нови Сад, књ. 23: 29–61.
- Ракић-Милојковић, С. (1991), Фонолошки опис говора Сикирице (код Параћина), *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, књ. XXX/2: 171–180.
- Remetić, S. (1981) Kula (OLA 70); Jasenica (OLA 88), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih, i makedonskih govora obuhvaćenih Opšte-slovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja ANUBiH, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka knj. 9, Sarajevo, str. 521 i 595.
- Реметић, С. (1985), Говори централне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XXXI: 1–555.
- Симић, Р. (1972), Левачки говор, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XIX: 1–618 + карта.
- Симић, Р. (1980), Скица за дијалектолошку карту северне Србије, *Научни саставак слависти у Вукове дане*, Београд — Нови Сад, књ. 31: 93–136.
- Томић, М. (1987), Говор Радимаца, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, књ. XXXIII: 307–474.
- Шкаљић, А. (1979), *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo.

Резюме

Жарко Бошњаквић

МЕСТО СИСТЕМЫ ГЛАСНЫХ В ГОВОРЕ БАТОВАЦА (У ПОЖАРЕВАЦА) В СЕВЕРНОМ ПОДДИАЛЕКТЕ КОСОВСКО-РЕСАВСКОГО ДИАЛЕКТА

Автор данной работы приходит к выводу, что система гласных в говоре Батоваца не отличается в значительной степени от ситуации в соседних

говорах, а также в нем не встречаются особенности более восточных К-Р говоров, как, например, редуцированный гласный после /рʷ/, дифтонгическое произношение средних гласных и -о или -jo из финальной группы -ио.

Система гласных в говоре Батоваца в соотношении с К-Р и С-В говорами выглядит следующим образом:

а) по отношению к количеству идентичных особенностей во всех (или в преобладающем количестве) С-В, а также во всех (или почти всех) К-Р говорах: дательный и предложный п. ед. ч. *мене, тебе, себе*, приставка *пре-* вместо *при-*, элизии гласных в сандхи *д идем, и умем*, в Батоваце перечисленные формы встречаются с -и, а последние две — без элизии;

б) из особенностей, характерных для К-Р диалекта, а не встречающихся во всех (или почти всех) С-В говорах: *дубок, микнем, маїшка* в Батоваце встречается *дубок* и *моїшка*, причем вторая лексема (*микнем*) не обнаружена в данном корпусе;

в) из К-Р особенностей, охватывающих значительную часть С-В говоров, как, например, эквиваленты у глаголов типа *седейти, (е)де*, открытое произношение кратких ударных гласных /e/ и /o/, а также *еве, еїше*, вместо *ево, еїшо*, в говоре Батоваца ситуация совпадает только в первом случае, в то время как открытость гласных более выражена лишь у детей, а частицы всегда встречаются с /o/.

СЛОБОДАН ПАВЛОВИЋ
(Нови Сад)

КАУЗАЛНА КЛАУЗА У СТАРОСРПСКОЈ ПОСЛОВНОПРАВНОЈ ПИСМЕНОСТИ

Крајњак садржај: У овом раду разматра се структурирање каузалне клаузе у старосрпској пословноправној писмености, која је у периоду од краја XII до средине XV века — у контексту културног обрасца *хомогене диглосије* — фунгирао као најпотпунији функционални репрезентант српског језика. Мада се овај тип субординиране реченичне структуре могао увести различитим везницима (*крѣ, понжежѣ, занк, поколѣ, како, тако, што, зато што, зашто, да, дѣ, во*), формалносинтаксичку подршку добија — и то само донекле — опозиција између каузалних и каузално-експликативних релација, што се може пратити тек од краја XIV века.

Кључне речи: старосрпски језик, старосрпска пословноправна писменост, историјска синтакса, каузална клауза.

§ 1. У старосрпској пословноправној писмености конкретна пословноправна активност — као тип свесног људског деловања које подразумева промишљање тока дате делатности, те фактора који усмеравају тај ток доводећи га до планираног циља — осим у простору и времену, може бити локализована и у контексту различитих социјалних активности, односно социјалних, па и психофизиолошких стања, што је предуслов уочавања узрочно-последичних релација као израза сложенијег типа мишљења.¹ Каузалност се у испитиваној писмености² испољава кроз релативно сложену семантичку структуру

¹ Митско мишљење, као израз сагледавања перцептивно докучивих релација, „не познаје облик мишљења каузалне анализе“ (Kasirer 1985/II: 61), што језичка факта и потврђују. Ваља имати на уму да су чак и у савременом српском језику, према налазу К. Милошевић (1986а: 281), „од двадесет и два везничка средства само три каузално маркирана“.

² Истраживачки корпус чине фотографски снимци 680 старосрпских повеља и писама одабраних према територијалном, хронолошком и жанровском критерију. У складу с филолошким захтевима истраживања старог текста уз сваки пример, дат у овом раду, наводи се (1) ознака канцеларије (*Балиш. Балшићи, Бранк. Бранковићи, Драг. Драга-*

базирану на опозицијама *директност* ~ *индиректност*, односно *инклузивност* ~ *ексклузивност*, при чему је први пар израз различитог степена посредованости узрочно-последичне релације,³ а други одраз различите могућности локализовања узрока и последице.⁴

Док различити типови узрока формалну и(ли) фреквенцијску верификацију добијају превентивно у сфери предлошко-падежних конструкција (Павловић 2006: 253–297), каузална клауза по правилу је везана за индиректни узрок, а у сфери директног узрока, превентивно оног ексклузивностимулаторског типа, јавља се само по изузетку.⁵ Значењски различити типови реченички идентификованог индиректног узрока — као што су (а) иницијализатор медијалног стања,⁶ (б)

ши, *Дубр.* Дубровник, *Кос.* Косаче, *Кошр.* Котроманићи, *Лаз.* Лазаревићи, *Нем.* Немањићи, *Павл.* Павловићи, *Санк.* Санковићи) или адресанта, (2) година настанка акта, (3) број акта, према регистру у књизи С. Павловића *Дейтерминативни падежи у старосрпској њословноправној писмености*, Матица српска, Нови Сад, 2006, 442–479, те (4) ознака реда у којем пример почиње, и то, сем ретких изузетака, према фотографском снимку акта.

³ Наиме, уколико између узрока и узроковане ситуације нема посредника, узрок делује као ефектор према коме узрокована ситуација иступа у својству спонтано изазваног ефекта (М. Ивић 1954б: 187; Radovanović 1978: 67–68; Kovačević 1988: 53–54; Антонић 2005: 166). Ако се између узрока и узроковане ситуације јавља вољни импулс као посредник, узрок делује као стимулатор према коме узрокована ситуација иступа као неафективна, промишљена, свесна последица (М. Ивић 1954а: 80–83; 1954б: 187; Radovanović 1978: 67–68; Kovačević 1988: 54–55; Антонић 2005: 166). И ефектор и стимулатор припадају тзв. директном узроку (Radovanović 1978: 67–68; Антонић 2005: 166–167), наспрам кога системски стоји индиректни узрок као почетна карика у ланцу подстицаја усмерених на реализовање узроковане ситуације.

⁴ Инклузивни узрок остварује се у тзв. таутосубјектским ситуацијама, за које је својствено везивање и узрока и последице за истог носиоца, док се ексклузивни узрок реализује у тзв. хетеросубјектским ситуацијама, за које је својствено локализовање узрока и последице у сфери различитих носилаца (уп. Běličová 1984: 3–14 или нешто другачије Пипер 2005: 793–803).

⁵ Ради се, наиме, о ретким примерима реченички исказаног налога типа да нѣ воланъ добрѣшко обратити крѣ е стѣпашинѣ такои нарѣтиаь на сирѣти (Дубр. 1414, № 465.27).

⁶ Иницијализатор медијалног стања представља тип индиректног узрока који стоји у основи различитих емоционалних стања као рационалних реакција на одговарајуће поступке — уп. тѣже |с|е крѣ вашии людие ... ѣзеше нѣь самоснакѣ|и| вашою р|ѣ|тию на свѣтню стѣпкѣ .ї. перѣп|е| (Дубр. 1399, № 286.3), цно|г| потѣданоу се · да кiete би таковоъ нашѣь приатеаь такова р|ѣ|иа нацѣь подвигнѣти (Дубр. 1416, № 485.17). Субординирана клауза реализована уз суперординиране предикације представљене глаголима емоционалних стања (*закрѣти*, *жаанти*, *срѣднти се*, *тоужити се*, *чоудити се* и сл.) формира експликативно-каузалну релацију, која се у савременом српском језику — као тип најтешње каузалне везе — дијагностицира превасходно везником *ишло* (Грицкат 1975: 135; Милошевић 1986а: 291; 1986б: 67). Овом се каузалном клаузом сем узрока управне предикације изражава истовремено и њена садржина, чиме се овај тип субординиране реченичне структуре семантички преклапа с комплементним клаузама.

компензативни иницијализатор,⁷ (в) ситуативни иницијализатор,⁸ те (г) аргументативни иницијализатор⁹ — у начелу немају јасну формално-синтаксичку верификацију. Једина семантичка опозиција која је на реченичном плану колико-толико синтаксички препозната јесте разликовање каузалних и каузално-експликативних релација. Ни овде се, међутим, не ради о строгој дефинисаности конкретног везника као индикатора каузалног или каузално-експликативног односа већ просто о тенденцији да се каузално-експликативна релација као израз каузално-комплементне интерференције, односно чвршћих каузалних веза — својствених првенствено иницијализатору медијалног стања, те донекле компензативном иницијализатору — синтаксички нагласи,¹⁰

⁷ Компензативни иницијализатор је тип индиректног узрока којим се читав низ поступака од самог пословноправног чина (*actio*) и његовог записа (*conscriptio*), преко читавог низа захтева те других појединачних комодативних поступака до кондемнативних радњи, тј. санкција, образлаже као компензација за одговарајуће понашање или односе — уп. дођецо нашнцн главацн н с нашнцн людьцн н с воѣскоѣ са своѣмъ нашоѣмъ поцоѣю на поцоѣ ... ере се онн нацѣ ѡвнтоѡаше поцагати (Иваниш Влатковић 1452, № 659.14). Субординираном клаузом оствареном уз глаголе „вербалне компензације“ идентификује се јака каузална релација која прераста у експликативно-каузални однос: захваљалоу како властелецъ н всеръ[д]ченницъ прѣ[т]е[д]а[ц]ь ере сте ѡтннннн добрѣ[т] (Котр. 1399, № 282.5), сцѣрно захваљуецо вашон любѣѣ ... што га сте дослен ѡ себе почтено прѣ[д]ръжалан (епископ босански 1404, № 335.6).

⁸ Ситуативни иницијализатор као тип индиректног узрока чине најразличитије околности које својим постојањем или непостојањем реализацију радње управне предикације о(не)могућују или каналишу тако да се она оствари управо на презентовани начин — уп. а то не посласцо ере сцо бнлн ѡвацо пошан ѡ срѣлке · (митрополит Михаил 1386, № 194.3), поколѣ се к згднло н прилѣтнло ѡнакон кѣр ѡарнннн вѣгъ потрѣ[т]ѣѡѡа законна цѣка потрѣ[т]ѣно бн послать г[р]птѡѡ ти тѣн .б. наша члобѣка (Дубр. 1411, № 434.8).

⁹ Аргументативним иницијализатором као типом индиректног узрока овде је обухваћен читав низ социјално прихватљивих облика понашања којим се у својству имплицитних норми (као што су прескриптивни ставови, декларације, препоруке и сл.), каузално претпостављених различитим пословноправним поступцима, ови на својеврстан начин објективизирају, што у испитиваној писмености има посебан прагматички значај: ѡноган не продаю кѣре є бнло жнвѣково ѡ[д] прѣ[т]ѣде (Милош Повић 1370, № 164.17), а пакѣ поколѣ сцо раздѣлнлн по нашн[х] законѣ[х] не цорѣцо ѡснлѡѡѡѡѡ ѡнн[х] концѣ к дано (Дубр. 1399, № 295.9). Аргументативно образлагање пословноправних поступака припада области најлабавијих узрочних веза које се често формулишу паратактички — уп. цн се ѡ[д] правде не цорѣцо дѣлантѣ · потрѣ[т]ѣно к нацѣ ѡсѡкоѡѡ свою правѣ дати · (Дубр. 1399, № 294.10).

¹⁰ Како И. Грицкат (1975: 135) констатује „осамостаљивање и удаљавање појма узрочности познато је разним језицима“, па тако у старословенском, на пример, тешње узрочне везе сигнализује везник *во*, док сфери „разлабављене каузалности“ припада старо *нво*. За савремени српски језик уочено је да су „најчвршће везе исказане са *што*, нешто слабије са *пошто*, *зашто* *што*, *јер* и др., најслабије махом са *јер*“ (Грицкат 1975: 135).

што се јасно испољава тек крајем XIV и током XV века. Наиме, у то време почињу се јављати нови везници који су регистровани у реченичним комплексима базираним на каузално-експликативној вези, а који су наглашавали или комплементни, или каузално-комплементни аспект дате везе.

У старосрпској пословноправној писмености каузална клауза уводи се везницима *крѣ, понѣжѣ, занѣ, поколѣ, како, јако, што, зато што, зато, да, дѣ, те бо*. Упркос релативној разуђености система каузалних конектора, главнина ових реченица има везник *крѣ* (50,73%), *како* (9,85%), *бо* (9,85%), односно *понѣжѣ* (9,36%), док на сва остала решења заједно отпада приближно једна петина примера.¹¹ У погледу територијалне дистрибуције каузалних везника, источне и западне канцеларије изразито су конфронтиране. У актима западне провенијенције није потврђено каузално *понѣжѣ* и *јако*, док у актима источне провенијенције нема каузалног *поколѣ, да, што, зато што, те зато*. Везници који се јављају и на истоку и на западу по правилу имају изразито неуједначену фреквенцију. У актима насталим у западним српским канцеларијама каузална клауза најчешће је уведена везницима *крѣ* (65,7%) и *како* (10,57%), док се остали потврђени конектори јављају тек у сваком четвртном примеру, при чему су *бо, занѣ, што* и *зато што* оверени појединачним потврдама. У актима источне провенијенције везници *крѣ, понѣжѣ* и *бо* имају мање-више уједначену фреквенцију уводећи нешто више од три четвртине каузалних клауза. Фреквенцијски им следе *како* и *јако*, који се појединачно јављају у скоро сваком десетом примеру, док су *дѣ* и *занѣ* оверени појединачним потврдама.

§ 2. У старосрпској пословноправној писмености везник *крѣ* (укључујући и фонетске/ортографске варијације *крѣ, ѣрѣ, ерѣ*) функционише као најфреквентније и најопштије каузално конекционо средство.¹² Семантички опсег овог везника у субпољу индиректног узро-

¹¹ Мање-више уједначену фреквенцију имају везници *дѣ, јако* и *зато*, који су потврђени у нешто мање од 12% примера, затим *поколѣ, да* и *занѣ*, на које отпада приближно 7% примера, док су везници *што* и *зато што* оверени тек појединачним примерима.

¹² Прасловенско **ježe*, које ротацизмом у старосрпском даје *крѣ*, као *relativum general* (Galis 1956: 12–13, Грицкат 1975: 67), односно као апсолутни релативизатор (Bauer 1960: 210) већ се у канону јавља у функцији како каузалног везника (уп. *чюждааѣж са ѣже кѣшнѣашѣ тѣ вѣ црѣкѣвѣ Јлк 1.21 Мар.; онѣ же драхѣлѣ отнде еже не погнѣва са на крадѣшааго Супр. 42.9 Граматика 1993: 505*), тако и везника којим се уводи кондиционална клауза (уп. *еже пѣтнѣж погѣждѣни бѣсте · крѣпостнѣж да оушнѣнѣж погѣднѣте Супр. 108, 21 Словарѣ 1994: 802*). Упркос тој чињеници каузално *крѣ* на словенском југу наставља да живи само на српском и хрватском језичком простору (уп. Sedláček 1990: 11; Грицкат 1975: 70). На словенском северу ситуација је у погледу каузалног

ка,¹³ односно узрока иницијализаторског типа врло је широк, тако да се он може јавити у сфери (а) иницијализатора медијалног стања, (б) компензативног иницијализатора, (в) ситуативног иницијализатора, те (г) аргументативног иницијализатора:¹⁴

(иницијализатор медијалног стања) *жааиѣе своѣга доѣнтѣка н нась : ере ке~мо протн ѣ трѣжьцьѣ босньскнхъ : (Дубр. 1302, № 47.7), много се тѣдн~мо н бн ни недраго кѣр нѣ с прианке сконмъ приателѣ|м| такози ѣписова|т|ѣ . (Дубр. 1399, № 287.7), тѣже |с|е кѣр ваши людинѣ жѣпань влѣтѣта н радославъ бакѣлнкѣ н гоѣакъ мирошевн|к| ѣзеше нмъ самоснльѣ|м|Г. перьпе|р| (Дубр. 1399, № 286.3), кѣр се господар срьдн кѣр м|ѣ| нѣсмѣ ѡ|д|пнсали (Дубр. 1400, № 299.4), немѣн мѣ зазр|ѣ|тъ кѣр не догѣ (Дубр. 1420, № 525.31);*

(компензативни иницијализатор) *а право вн ѣ подлагать н стоять за дѣбровчанѣ кѣр ѣ дѣбровнн|к| бнль кѣкѣа прѣвѣхъ вашѣхъ н сьде ѣ|с| ваши (Дубр. 1397, № 253.7), захвалямо вацѣ како брати н срь|д|ченнмъ приѣтелемъ ере сте вьсегда ѣ всемъ чиннан вьрно н срь|д|чено к нашему кралевьствѣ (Котр. 1398, № 263.4), много се намъ похваляше нашн послан паскою н царю кѣр нмъ си бнль добри подмошнн|к| при г|д|нѣ краю н херцегѣ . (Дубр. 1405, № 354.4), свокоѣвацмъ н слободн|х| без ннеднаго пр|ѣ|зѣма нн ѡкѣпа нн кое годѣ даабаве ере н кнезѣ н власте|а| н ѡпѣнна дѣбровачкаа по нн|х| лнстѣ такоѡѣере менѣ сѣ ѡкѣтовали пѣститѣ люди г|с|поцтва мн (Павл. 1432, № 598.35), блѣгодарнмо власте ере сте ради нашему добру (Бранк. 1457, № 676.8);*

кеже донекле слична јужнословенским приликама. Док се на источнословенском простору каузално кеже јавља сасвим ретко (уп. староруско н канса вперѣ|д| тако не творити со вседи свонди еже естѣ писано скорѣ гѣ на м|с|тъ свою истинно каюшнхѣа прицмлетѣ н великнмъ грѣхоуъ свободоу дарѣтѣ Преображенская 1973: 249), на словенском западу, где и иначе уз конекције **i*-типа коегзистирају везници **k*-типа (Грицкат 1975: 70), према примерима које даје Ф. Копечни (1980: 290–291), каузално *ježe* није било неуобичајено — уп. старочешко *chvála tobě, bože, z toho, ježe činíš divův mnoho*, старопољско *chwalcie gospodna, eze dobry*.

¹³ Сасвим су ретки примери у којима се субординираном каузалном клаузом уведеном везником кѣре идентификује налог као тип директног узрока: *данте мн тен .С. сать пе|р|пе|р| ... кѣр мн ѣ такои господар нарѣтнль . (Дубр. 1405, № 371.9), да га ѡ|д|вѣде своѣомъ . кѣр мѣ смѣ н мн заповндѣан да понде . (Дубр. 1409, № 413.29).*

¹⁴ Старочешки везник *že < *ježe* (Кореснѣу 1980: 759) — као етимолошки еквивалент старосрпског кѣр — у семантичком пољу каузалности има сличан синтаксичко-семантички опсег. Наиме, како Ј. Бауер (1960: 288) констатује, овим везником могла су се исказати три типа узрочних односа, и то: „*a) Důvod duševního stavu, důků apod. ... b) zdůvodnění platnosti toho, co se říká v předcházející větě ... c) z čeho vyplývá nebo na čem se zakládá to, co říká věta hlavní*“.

(ситуативни иницијализатор) *х'мела дѣроп'хъ на годнще да даю . н ѿ главн да даю . а ине работе в'се еднако . развѣ зете н плава кѣре соу далє|т| .* (Нем. 1313–1318, № 56.47а), то не посласмо ере смо бнани *швамо пошли ѡ срьблє .* (митрополит Мнхаил 1386, № 194.3), кога вн онъ доснаа да томъзи даєте кѣре не може в|с|ег|д|а самъ доходити . (Лаз. 1388, № 205.6), не моремо покн кѣръ *кава . швадѣ по градѣ ходимо* (Дубр. 1397, № 252.17);

(аргументативни иницијализатор) *а попове да даю врѣховиноу како ю сѣ н оу п|с|па даваан . кѣре коупн кр|л|ев'с|то мн тоузи врѣховиноу оу п|с|па х'востънскога .* (Нем. 1330–1331, № 72.310), да знате кѣре *сѣмъ бнлѣ ѡчиннаѣ мнлостъ дѣмонн пр|ѣ|ге кѣре мн се је платнаѣ* (Балш. 1375, № 173.2), *молимо бѣди вн м|с|тъ тен наше трѣго|в|це чинити ослковод|т|н ... кѣръ сѣ прави .* (Дубр. 1405, № 356.15).

1. Изразита разуђеност темпоралне парадигме реченичног комплекса с каузалном клаузом уведеном везником *кѣре* проистиче из саме природе каузалности која се у старосрпској пословноправној писмености најчешће конкретизује кроз најразличитија образложења и аргументације одговарајућих пословноправних поступака и ставова. Ради се врло често о слободно припојеним пропозицијама које би изостављањем конекције и без додатних граматичких преустројавања функционисале паратактички. Пошто „аспектуално-темпорална компонента“, како истиче К. Милошевић (1984: 21), „не представља семантичку *доминанѣу* сложене реченице са каузалном клаузом, тј. она није семантички фактор по коме се сложена реченица са каузалном клаузом диференцира и дефинише“, темпорална парадигма овде се сагледава независно од семантичких типова узрока које покрива субординирана каузална клауза. Мада релативна хронологија узрока и последице, те комбинабилност финитних глаголских облика у реченичном комплексу с овом клаузом немају значај семантичке дискриминанте, праћење ових феномена доприноси сагледавању генезе каузалних конекција. Наиме, мада по логици природних закона каузална релација међу двама појавама подразумева сукцесију у којој је узрок антериоран према последици, у реченичном комплексу с каузалном клаузом уведеном везником *кѣре* узрок може бити (а) симултан с последицом, (б) антериоран или (в) постериран у односу на њу.

Симултаност узрока и последице — као одраз спознаје каузалне зависности (Милошевић 1984: 21) — потврђена је у готово две трећине регистрованих примера сложене реченице с каузалном клаузом уведеном везником *кѣре*. Истовременост корелативних радњи у начелу подразумева имперфективност субординиране предикације, док је суперор-

динирана предикација аспекатски немаркирана.¹⁵ Темпорална парадигма је при том изразито разужена.¹⁶ Наспрам суперординиране предикације граматикализоване презентом, аористом, имперфектом, перфектом, плусквамперфектом, футурским конструкцијама, потенцијалом, те императивом, реализује се субординирана предикација формализована презентом, аористом, имперфектом, те потенцијалом.¹⁷

Антериорност узрока у односу на последицу — као одраз природног деловања каузалне зависности (Милошевић 1984: 21) — потврђена је у трећини регистрованих примера реченичног комплекса с каузалном клаузом уведенем везником *кѣ*. Корелативне предикације у начелу су аспекатски немаркиране. Регистроване су све четири комбинаторичке могућности, али се у готово половини забележених случајева глагол перфективног вида јавља истовремено и у суперординираној и у субординираној клаузи. Наспрам суперординираној предикацији граматикализованом презентом, аористом, перфектом, плусквамперфектом, футурском конструкцијом, оптативном перифразом да + *ирезенѣ*, те императивом реализује се субordi-

¹⁵ Глаголом перфективног вида, и ако се јави у субординираној клаузи, идентификује се уобичајена радња, тј. радња којом се сигнализује одређено својство — уп. *бѣднѣтѣ ѿ цѣлѣтѣ цного те цолнѣ не вѣрѣи онѣцѣ кон твоен цѣлѣтн говорѣ непрнѣнѣне рѣѣтн . кѣ ... ѿн твоен цѣлѣтн не бисѣо рекѣн развѣ цѣно к истинѣно .* (Дубр. 1400, № 303.10).

¹⁶ Ради економичнијег предочавања грађе у раду су, сем уобичајених скраћеница, употребљени и следећи симболи: {} — реченични комплекс са зависном каузалном клаузом, [] — зависна каузална клауза, V — предикација.

¹⁷ У испитиваном корпусу регистроване су следеће комбинације: {V(ПРЕЗ) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]}: да бѣгодарнѣо власте ере сте радн нашѣмѣ добрѣ и нашѣмѣ[ѣ] по[т]тѣнѣю (Бранк. 1457, № 676.8), {V(ПРЕЗ) + [кѣ + V(ПОТ)]} тон не цорѣдо зѣтннѣтѣ . кѣ не бисѣо хотнн бн[т] збонце и ззрокѣ крѣвн пролѣтѣа. (Дубр. 1406, № 395.15), {V(АОР) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]} захвалнсѣо како . любнѣо[ѿ] прнѣтелѣу и добрѣмѣ обѣтннѣмѣ . кѣ по всѣхѣ . дѣлѣхѣ внднѣо да насѣ г[с]птѣво вн любн (Дубр. 1422, № 548.7), {V(АОР) + [кѣ + V(АОР)]} и нзнсѣа[х] ю кѣ не вн ннѣнѣа вѣцннѣа . (Нем. око 1300, № 46.24), {V(ИМПФ) + [кѣ + V(ИМПФ)]} и цного хотнн бѣхѣо да догѣ г[д]нѣ кнезѣ и брат ѿ ѣ наше цѣсто з скою кѣкѣю . кѣ бѣхѣо прнпѣвнн и текѣсѣо н[х] сѣ велнѣомѣ любѣо[ѿ] и потѣнѣнѣ[ѿ] (Дубр. 1402, № 324.7), {V(ПФ) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]} проснѣн сѣ ворѣжнѣа ѿ[д]ѣ ѿпкнѣе алн нѣѣ даѣн нѣсѣо кѣрѣ за насѣ потрѣ[б]ѣзѣ . (Дубр. 1412, № 449.22), {V(ПФ II) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]} кѣрѣ га нѣсн бнѣѣ послѣаѣ з пѣѣю . за тен гоннѣ да прнзѣ намѣ цѣтѣ[н]ннѣ ... кѣрѣ вн кѣ прнѣтелѣ краѣѣ влѣднслѣѣвѣ (Дубр. 1409, № 412.12), {V(СУТ) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]} за вашѣга сннѣа и за ннѣ вошѣнѣнѣе хонѣѣо пѣсѣлѣнѣтѣ срѣ[д]ѣно . кѣрѣ ѿ сѣхѣ днѣ[х] текѣло црѣѣ црѣградскога (Дубр. 1403, № 329.7), {V(ПОТ) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]} волѣѣн бнсѣо да не цѣгѣю . вѣцнн любѣѣвѣ и добрѣн цнрѣѣ како прѣ[т]стѣн цѣгѣю сѣстрѣѣ и братѣю ... кѣрѣ трѣгобѣѣ не цѣре бн[т] и нно не нѣѣ разѣѣ цнрнѣмѣ и гоннѣ зѣмѣю . (Дубр. 1402, № 325.6), {V(ИМПЕР) + [кѣ + V(ПРЕЗ)]} а вн[х] ѿпрѣвнѣте ѿбѣло . ере нѣцѣо ѿбѣло нѣѣтѣ на црѣ[г]рѣ[д]ѣ . (митрополит Мнхѣил 1386, № 194.7), {V(ИМПЕР) + [кѣ + V(ПОТ)]} и нѣцѣнѣѣ вашѣа цѣлѣтѣ з ѿбарѣвѣннѣоу кѣрѣ брѣзѣѣ бѣжнѣ цѣлѣтн и велнѣтѣѣѣа вн не вн цѣган . ѿ днѣ тѣѣо прѣ[т]стѣнѣ . (Дубр. 1398, № 266.11).

би у српском језику функцију релативизатора — која је потврђена у канонским споменицима — још у предисторијском периоду стабилизујући се, са друге стране, у својству везника којим се у старосрпској пословноправној писмености сем каузалне клаузе уводи и комплементна (декларативна) клауза током читавог истраживаног периода.²¹ Могућношћу истовременог дијагностицирања и каузалне и комплементне клаузе,²² као и својим пореклом везник *кѣ* доприноси сагледавању природе каузалних веза у старосрпским реченичним комплексима, те у вези с тим и евентуалне реконструкције генезе каузалне субординације у старосрпском језику.

Наиме, комплементним клаузама експлицира се садржај управне речи, те везник *кѣ*, примарно заправо деикса која је припадала управној клаузи (Bauer 1972: 369), у почетку функционише као наслон или „пилон“ (Грицкат 1975: 79), за који се везује експлицирани садржај — уп. вн знате ере ꙗ некѣ порекн-номѣ мое рѣти [← ви знате ТО: ја нећу порећи ...] (Нем. 1265–1266, № 30.9). Ово својство старосрпског *кѣ* савсим је прозирно и у реченичном комплексу с каузалном клаузом којом се идентификује иницијализатор емоционалних стања — уп. цного се чѣднмо н вн ни недраго кѣр нѣ с приланке свонѣ приателѣ|м| такози зпнсвока|т|ъ · [← не би нам драго ТО: није прилично својим пријатељима тако писати]) (Дубр. 1399, № 287.7). Уз глаголе и глаголске перифразе којима се означавају емоционална стања субординирана клауза формира експликативно-каузалну релацију, будући да се њоме сем узрока изражава и „материјална садржина“ (Kovačević 1988: 124) речи у својству управне предикације.²³ Када су релације овог типа једном схваћене као каузал-

функционисала као „uorozoĝnovaci citoslovce 'hle'“, те би, у том смислу, и комбинација **(j)eže* имала значење „to-hle“.

²¹ Уп. примере из XIII и средине XV века: видѣ кралевство цн кѣ ниѣ зладн попь (Нем. 1234–1242, № 15.6), виднѣше ерѣ радое SOBЛЕГА С ЦО|М|КОМѣ НЕ ДОНДЕ НА РОКѣ Н НА СѢДѣ (Дубр. 1457, № 672.79).

²² Обједињавање ових двеју функција примарно анафорским **ježe* не представља специфичност старосрпског језика будући да је регистровано и у старочешком (уп. декларативно *již já vízi ež je zle* ~ каузално *velmi jeho želěchu, ež byl rytíř vřácný*) те у старопольском (уп. декларативно *angel nowiny powiedział, eż się narodziło dziecię* ~ каузално *osramoceni bądźcie pyszni, eże krzywie lichotą czynili*) (Korečný 1980: 289–291). У овом контексту ваља разматрати и старосрпско *оже* које је као континуант прасловенског **ježe* регистровано како у својству декларативног (уп. оуаншавѣ оже ндоуѣ на нь), тако и у функцији каузалног везника (уп. цѣртѣци ... от пѣсь нѣдѣдѣцѣ оже не дожаоу погрѣсти) (Korečný 1980: 568).

²³ Ј. Седлачек (1990: 12) присуство старосрпског *кѣ* у експликативно-каузалним релацијама доводи у везу са италијански *che* које покрива функцију латинског *quod* и *nam*. Будући, међутим, да се и старочешко *že*, које Ј. Бауер (1972: 369) изводи

не, а након што је примарно деиктичко **ježe* стабилизовано у конективној функцији — губећи својство упућивачке речи — овај везник могао се проширити на све типове каузалних односа дајући првобитној јукстапонираној реченици статус субординиране каузалне клаузе. Оваква генеза везника *ље* маркирала је и позицију њиме уведене субординиране клаузе. Она је, наиме, у старосрпској пословноправној писмености увек постпонована у односу на управну реченицу.

У испитиваној писмености кузална клауза с везником *ље* могла је за управну предикацију бити везана и прилошким корелативом *зато*, што је, међутим, потврђено тек у XV веку — да тѣи царинѣ свръѣ зато ерь прѣво ннѣ вѣла онди при-цтоноѣ (Гргур Вукосалић 1418, № 506.7). Корелативно-везничким спојем *зато ље*, еквивалентним с данас уобичајенијим *зато ииѣ*, старосрпски прати развојне тенденције карактеристичне и за севернословенске језике, мада је овакво устројство каузалне клаузе могло проистећи и из српско-романске језичке интерференције.²⁴

§ 3. У старосрпској пословноправној писмености јављају се и изведене каузалне конјункције *понеље*, *занље* у којима је примарно деиктичко заменичко **je(že)* проширено префиксима *po-* и *za-*. Судаћи по територијалној и жанровској дистрибуцији, каузално *понеље* и *занље* опстају као књишке категорије изгубивши подршку говорне базе на српском језичком простору најкасније почетком историјског периода. Наиме, у актима западне провенијенције, у којима је утицај српско-словенског језичког идиома минималан, ови се везници по правилу не јављају.

1. Каузално *понеље* у старосрпској пословноправној писмености жанровски је углавном везано за акта писана у манастирима или за манастире, на основу чега би се могло закључити да се радило о српско-словенском конектору.²⁵ Ипак, с обзиром на то да је у привилегији

из прасловенског **ježe*, јавља у експликативно-каузалним релацијама — уп. *žel mi jest, že ste tak ráno přijeli; poče jeho litovati, že jemu nejma co dáti* (Bauer 1960: 288) — ситуацију у старосрпском није, чини се, неопходно тумачити инојезичким (несловенским) утицајима. Овакав правац развоја могао се базирати и на аутентично словенском потенцијалу.

²⁴ Уп. руско *пошому чѣю, для того чѣю*; чешко *proto že*; словачко *proto že, zato že*; пољско *dla tego że*, латинско *per hoc quod, pro seo quod, propter hoc quod*; старофранцуско *por ce que*; италијанско *però che, per ciò che, per quello che* (Sedláček 1990: 15; Skubic 1990: 185, 188).

²⁵ Као једно од конекционих средстава којим се уводила узрочна клауза у старословенским споменицима, *понеље* је „в древнерусских памятниках“ потврђено тек појединачним примерима, и то изван повеља писаних народним језиком (Борковскиј 1965: 540). Његово постепено ширење у руском језику у периоду од XV до XVII века

краља Радослава Дубровнику регистровано каузално понекваре у којем је деиктичком заменици **je* сем партикуле *je* (< *že*) додато и у канону непотврђено -ва, својствено западнословенским језицима,²⁶ стиче се утисак да је континуант прасловенског **ponieže* на српском језичком простору доживео историјски период у форми **i*-типа.²⁷

У старосрпској пословноправној писмености везник понекже регистрован је у својству конекционог маркера лабавијих узрочних веза уводећи каузалне клаузе којима се по правилу идентификује компензативни и аргументативни иницијализатор,²⁸ а знатно ређе налог као стимулатор ексклузивног типа:

(Преображенская 1973: 234) требало би стога третирати као израз црквенословенског утицаја. С обзиром на то да се у староруском ипак јавља ингресивно понеква (< **po-n-je-va*) — уп. кствъ патъ лѣтъ понева люто са зло слоуги (Šaug 1980: 575) — може се претпоставити да је прасловенско **po-n-je* ипак доживело историјски период староруског језика. Западнословенско каузално **po-n-je-vad-že* — уп. чешко *poněvadž*, словачко *ponewadz*, пољско *ponieważ* (Bauer 1960: 294–295, Stanislav 1973: 316) — несумњиво је аутентично. У канонским споменицима овај везник није регистрован с партикулом -*vad*.

²⁶ Уп. хоке ли что шекына ваша прѣзь сие оутврѣненіе королевства ли что принцкнотни цое земліе · свѣне цене кетва поневаре вы остане оу прѣклетъвствѣ · (Нем. 1234, № 5.18). Ваља подсетити да је у дубровачком уговору с бугарским царем Михаилом Асеном, такође из XIII века, забележена иста партикула -ва у ингресивном везнику одькова — уп. а ли да се њготовицо навесе за дѣѣ недеа ѡд|кова ли чѣмо (Дубр. 1253, № 23.18).

²⁷ У савременом српском језику наспрам старословенском понекже стоји ново каузално *iošio*, које у старосрпској пословноправној писмености није регистровано. У Бренијару Вида Омишљанина, чакавском споменику из XIV века, јавља се каузално *почто* — уп. рече њоуж се аз почто це зва. По И. Грицкат (1975: 137–138), „без обзира на празнину у писаним потврдама, треба помишљати на неки континуитет између некадашњег, ако не старосрпскохрватског а оно ипак старословенског везника понекже, затим *почто*, које је једном засведочено у XIV в., и савременог *iošio*, у једнаким значењима“. Унутар овог низа требало би укључити уз старо понекже или уместо њега и старосрпско понекваре.

²⁸ У старосрпској пословноправној писмености ситуативни иницијализатор углавном се не исказује каузалном клаузом с везником понек(же), што је, по свој прилици, прагматички мотивисано. Наиме, ситуативни иницијализатор је тип индиктивног узрока који с радњом управне предикације ступа у лабавију каузалну релацију као, уосталом, и компензативни, те аргументативни иницијализатор. Пошто се каузално понекже јавља превасходно у манастирским актима, а како је у овом типу текста, по логици ствари, неуобичајено образлагати пословноправни чин (*actio*) пролазном ситуацијом или околношћу (та врста повода просто је нееквивалентна богоугодном делу као што је оснивање и даривање манастира), каузалне клаузе с везником понекже којима би се идентификовао ситуативни иницијализатор имају ниску прагматичку валентност. У том смислу, примери типа и *просише ли келню оу скопню понекже не идахоу пригѣжнца ни келне оу скопню* (Бранк. 1376–1377, № 178.3) представљају ретке изузетке.

(компензативни иницијализатор) азъ что створю мнѣ достонны и принесу тебѣ бѣдатеи понеже застоупница кси христианомъ (Нем. 1282–1298, № 41.7), и съ вѣроу славоу бѣу въз|д|аю . поне|ж| млтѣамн твонди и скоридь поможениемъ приехом|м| блг|д|тъ . (Нем. 1358, № 137.7), понеже вѣременное сіе цр|с|тво приехом|м| ѿ крѣпкыи того роукы и всекогатіе блѣсти . подобаетъ и подобію того по еинко мошно рож|д|н'номоу ксѣвоу подобити се . (Лаз. 1405–1427, № 582.2);

(аргументативни иницијализатор) нь понеже свѣдѣтел|с|твовано ми бысть ѿ всѣхъ кп|с|пн и нгоумень и стаарыхъ болтарь и всѣхъ калогерь . кере к снє истин'носо было даание и зап|с|ниие дѣда ми свѣто смлєо|н| ... понаавлаю и сонѣхъ прьводан'наи села . и потврѣж|д|аю смлє мондъ хроусокоуломъ быстрицоу около црѣвє . (Нем. 1234–1243, 2А.7), и освободи кра|л|в'ство на область стѣиє вѣѣ х'тѣтовьскыи . отъ приселце . да соутъ свободна села стѣиє вѣѣ . понеже соутъ была свободна . и при дрѣвныихъ црѣихъ грѣкыиныхъ . (Нем. 1343–1345, № 89.Б211), да си к|с| новакъ мрасо|р|вникъ колєнь смлзи село|м| копнвля|н| црѣви даровати поне|ж| га е самъ населнаъ (Мрѣ. 1366, № 152.11);

(стимулатор ексклузивног типа) развѣ да овлада келна савїна . и настоєщїи в' ниєн стар'ць, въ волю и хотѣниє . понеже х|с|олюєнвва и бѣодарован'на ми црѣа кїра їелєна . по нз'волєннєу, бѣлюб'наго кє ср|д|ца . наре|ч| сїю кєлнєу стѣо савїн . въ своє нлє вѣдшє полезно црт|с|ва кє (Нем. 1347–1348, № 99.43), понеже ... моанше мє како да си приложє о|д| своє дрѣжавє црѣви стѣомѣ великомѣчєникѣ хр|с|вѣ пандєленомѣ . [и ѿ] не прѣзрєхъ моленнїа н|х| . нѣ патє испльнн|х| како да си приложє еинко нлє к|с| хотєниє . (Лаз. 1380–1381, № 187.4).

2. У погледу аспекатско-темпоралних односа реченични комплекс с каузалном клаузом уведеном везником понеже системски се не разликује од сложене реченице са субординираном клаузом уведеном каузалним крє. Када је пак релативна хронологија у питању, ови реченични комплекси нису подударни будући да је сукцесивност корелативних ситуација, или прецизније антериорност узрока у односу на последицу, много чешћа уколико је узрок идентификован субординираном клаузом с везником понеже.

Симултаност узрока и последице — која је овде регистрована у нешто више од трећине примера — подразумева имперфективност субординиране предикације, док је управна предикација аспекатски немаркирана. Наспрам суперординиране предикације граматикизоване презентом, аористом, футурском конструкцијом, те оптативном

4. Узрочни везник занк као комбинација постлокационог, односно каузалног *za и денктичког *je(že) у старосрпској пословноправној писмености има изразито ниску фреквенцију, чак и у актима чији је језички израз био под јаким српскословенским утицајем. Ограничена егземплификација не открива никакве семантичке, нити синтаксичко-структурне специфичности овако устројене узрочне клаузе у односу на ону уведена каузалним понкеже. Субординираном клаузом овог типа идентификован је аргументативни иницијализатор, при чему корелативне радње (или ситуације) могу бити симултане или сукцесивне:

(симултаност узрока и последице) не догосмо оутесати мегю морозвнз|д|оу сь жрѣнов'шнцоь . зане бн жрѣнов'шнца на мѣстѣ мороз'внж|д|скоь (Нем. 1346–1347, № 95.122), и плати хиландарь свонди селн тѣзи прнселнцѣ и враж|д|е · занкѣ бѣше ни|х| зем'ла (Драг. 1375–1376, № 174.18);

(антериорност узрока у односу на последицу) потоь же господѣ монцѣ богѣ спод|д|бальшѣ мѣ наслѣдовати пр|ѣ|стоь мон|х| пр|ѣ|роднтель госпо|д|е срьбске занкѣ бо ти бѣхѣ мон пр|ѣ|роднтелнѣ (Котр. 1378, № 179.4), тобою пр|ѣ|хѣ божаственѣю благоднѣ сподобльшѣ мѣ наслдовати пр|ѣ|сто мон|х| прароднтель гпосде срьбске и босаньске зане бо ти мон прароднтель ... на небсное царство пр|ѣ|селнлѣ се (Котр. 1399, № 275.1).

У свим регистрованим примерима каузалана клауза с везником занкѣ је постпонована у односу на управну реченицу.

§ 4. Старосрпско темпорално-каузално поколѣ могло би се посматрати у вертикали која иде од старословенског (а по свој прилици и прасрпског) понкѣ(же), преко старосрпског понкварѣ до новијег српског *ioštito* (Грицкат 1975: 138). Међутим, с обзиром на то да је каузално понкеже у старосрпској пословноправној писмености било жанровски и тематски маркирано, а у вези с тим вероватно и функционисало као

неза каузалног по може се аргументовати и чињеницом да се везник понкеже у канонским споменицима јавља како у каузалном, тако и у темпоралном семантичком пољу (субпоље постериорности). Разматрајући семантику предлога *io* у српском језику, М. Ивић (1951–52: 183, 185) констатује да се узрочно значење везе *io* + *lokalitiv* „наслања углавном на категорију 'критерија'“, при чему се „у појединим, ређим случајевима“ оно могло развити „из значења 'после' (оно што после нечега долази као *io* последица тога)“. Овај други правац развоја је, по свој прилици, имао префикс *po-* у везнику понкеже, што је овако уведеној субординираној клаузи и обезбедило могућност препонована у односу на управну клаузу. Од каузалног *po* у тумачењу старочешког *poněvadž* полази и Ј. Бауер (1960: 295) истичући да „spojková platnost zřetelově důvodová vznikla ... z významu předložky *po* 'pro' // 'podle'; celé *poněvadže* tedy odkazovalo na obsah věty ve smyslu 'podle tohoto' (platí i to druhé)“.

књишка категорија без ослонца у говорној бази (евентуално разговорно поневкаре регистровано је само у једном акту), те да је покољ, с друге стране, потврђено тек крајем XIV и током XV века, о директном развојном континуитету између ова два везника врло је тешко говорити, бар када је испитивана писменост у питању. По Седлачековом мишљењу (1990: 18), вероватније је претпоставити да је старосрпско покољ, а у вези с тим и новије *йошшо*, развијено као резултат балканских интерференција по узору на одговарајуће романске моделе. Уколико се има у виду ситуација у несловенским балканским језицима,³³ те стање које је старосрпски могао наследити из прасловенског, стиче се утисак да би појаву ових везника ваљало посматрати у светлу прожимања интерног језичког потенцијала и одговарајућих језичких решења у ареалном окружењу. Овај везник као спој секвентивног префикса по и прилога кољ упитно-неодређене **k*-основе могао се стабилизovati у субпољу постериорности као пандам старом понкљнже анафорске основе паралелно с осталим темпоралним везницима **k*-типа. Из овог субпоља покољ је прелазило у семантичко поље каузалности простим поимањем последице као нечег што следи узроку.

Каузалне клаузе с везником покољ регистроване су иначе као средства идентификације аргументативног иницијализатора, те иницијализатора ситуативног типа, који са управном радњом формирају лабавију каузалну релацију: а пакѣ покољ смо раздѣланн по нѣшн|х| законѣ|х| не моремо љсновать шнн|х| концѣ ѣ дано (Дубр. 1399, № 295.9), алн г|д|не покољ се ѣ згодило н прилѣчно шнакон кѣь царнна бѣь потр|ѣ|бѣь законна цѣкка потр|ѣ|бно вн послать г|с|птвѣь ти тѣн .бѣь наша члобѣа (Дубр. 1411, № 434.8).

2. У погледу релативне хронологије, узрок идентификован субординираном клаузом уведеном везником покољ може бити антериоран у односу на последицу или симултан с њом. У сфери симултаности наспрам аспекатски немаркиране суперординиране предикације граматикализоване перфектом или потенцијалом реализује се субординирана имперфективна предикација формализована презентом.³⁴

³³ Овде се мисли, пре свега, на латинскороманске темпорално-каузалне везнике начињене по моделу *post + que*. Наспрам латинском *postquam* стоји романско *post quod, postea quod, postea que*, италијанско *poiché*, старорумунско *după ce, după că*, са еквивалентима у грчком *ἐπειδή*, те албанском *passi* (Sedláček 1990: 18).

³⁴ Уп. {V(ПФ) + [покољ + V(ПРЕЗ)]} да покољ га хокѣ га нно нѣсмѣ [учишшо] развѣ що шнѣ хокѣ (Дубр. 1405, № 359.8), {V(ПОТ) + [покољ + V(ПРЕЗ)]} поколе нѣь по ср|ѣ|дѣ г|д| нашега пѣшало зацо н|х| не внсмо на др|ѣ|вѣ|х| пропѣстн|а| · (Дубр. 1400, № 296.25).

У сфери антериорности узрока у односу на последицу наспрам суперординиране предикације граматикализоване презентом, аористом или потенцијалом реализује се субординирана — по правилу перфективна — предикација формализована перфектом.³⁵

3. Чињеница да се каузалном клаузом уведеном везником покољ могао идентификовати узрок који је симултан са последицом упућује на претпоставку да је везник покољ — као примарно средство идентификације хронолошке сукцесије — у каузално семантичко поље ушао пре него што је оверен у старосрпској пословноправној писмености. Продревши у ову семантичку сферу, он је (с обзиром на своју деривациону структуру, односно секвентивно по-) у почетку морао уводити клаузу којом се идентификује ситуација антериорна у односу на ону исказану управном реченицом. Временом, стабилизујући се као средство сигнализације каузалности, покољ се укључивало и у реченичне комплексе којима се реферисало о симултаним корелативним ситуацијама. У свим регистрованим случајевима овако уведена каузална клауза је препонована у односу на управну реченицу, што је у складу с примарном семантиком овог везника.

§ 5. Каузална клауза уведена примарно упитним квалификативним прилогом како семантички је, такође, релативно хетерогена будући да се њоме исказују различити типови индиректног узрока у распону од иницијализатора медијалних стања, преко компензативног и ситуативног иницијализатора до образложења аргументативног типа:

(иницијализатор медијалног стања) протѡжжю боѡ и госпоцѡтвѡ вн како доге бра|т| вашѡ дѡмько бобалевикиѡ сѡ нѡзнаци своѡмн и ѡсѡѡбе мѡ (Ђурица Петровић 1401, № 304.3), и наацѡ много хвалнше се како нѡ г|с|птѡ вн многосрѡ|д|чно и мнлосрѡ|д|но приало вндѡло и почитѡвало (Дубр. 1422, № 542.6), гѡ|с|пц|т|вѡ · вѡшецѡ · тѡжѡ · и плачѡ · какоѡ доге пасѡко братковнѡ и радѡе мнѡковнѡ рѡченн паканѡ · ѡ кѡѡѡ ѡ по|д|не ѡ мѡю · з граганн и с прис|т|авн и свеѡа |м|е безакѡнѡ · (Пирко Болесалић 1428, № 589.4);³⁶

³⁵ Уп. {V(ПРЕЗ) + [покољ + V(ПФ)]} а пакѡ покољ сѡо раздѡанн по нашн|х| законѡ|х| не мѡреѡ ѡсѡловѡт ѡнн|х| концѡ к данѡ (Дубр. 1399, № 295.9), {V(АОР) + [покољ + V(ПФ)]} да покољ к г|д|ѡ бѡѡ и вѡшѡ велнкн разѡмѡ хотѡлѡ и наацѡ пишѡте ... ѡѡѡ велнкѡсти вн ... ѡтѡорнсѡ срѡ|д|це наше и вѡсѡ нашѡ мнсалѡ и хотѡнѡе · (Дубр. 1421, № 537.17), {V(ПОТ) + [покољ + V(ПФ)]} али г|д|не покољ се к згднѡ и прилѡчнѡ ѡнаѡн крѡ мѡрннѡ бѡѡ потр|ѡ|ѡѡѡ законнѡ цѡкѡ потр|ѡ|ѡѡ вн послѡтѡ г|с|птѡѡ ти тѡн .б. наша ѡѡбѡкѡ (Дубр. 1411, № 434.8).

³⁶ У примерима овог типа субординирана клауза иступа као пример каузално-експликативне интерференције, што је сасвим разумљиво будући да је везник како од средине XIII века па до краја истраживаног периода регистрован и као конјункци-

(компензативни иницијализатор) како њн се платише що више дљжни за царинѣ призрѣ|нскѣ за тон не нмаю веке посла ни ѿ кога (Балш. 1374, № 170.1), како сѣ вазда вѣн нашон кѣѣн кнезѣ властеле и вса ѿпѣнна гра|д| дѣбровника добрини и по|т|тенин и срь|д|чанини приѣтелеѣ тѣи сѣн-слнхѣ ѣ памѣти ѣ мѡвн да ниткоѡрѣ не мѡже бити коли стежннкѣ сьѣмѣн мнрѣ мѣкю мнѡмѣ и властелн дѣбровачѣмн (Павл. 1432, № 598.8);

(ситуативни иницијализатор) и пото|м| како г|д|ѣ бѣѣ потрѣ|бѡва стѡга кнеза велнчѣство |т|н сѣ дѣцѡмѣ рѣ|т|нога г|д|на кнеза по вашон мѡ|с|тн вѣсе потврднсте и ѣстанов|т|нсте (Дубр. 1401, № 308.7);

(аргументативни иницијализатор) како си є населнл село копнвѡмѣне и давалѣ га по|д| стѣю горѣ мннстрѣ рѣш|комѣ и того радн сѣ ѣпрошеннѣмѣ и хотеннѣмѣ и сѣ мннлостню кралѣѣства мн дарѡва мѣ кралев|с|тѡво мн сннзн свѣтан хрнсовѣлѣ кралѣѣства мн (Мрѣ. 1366, № 152.9), како нѣѣведесѣ|ѡ| и ѡбннѡсѣ|ѡ| ерѣ прѣво ннесѣ бнлѣ царѣне на мнста више писана хотесѣ|ѡ| и заповедесѣѡ да не бѣде царѣне нѣдне прѣе стономѣ на маслннн и сланѡ|м|ѣ ѡ|д|ѣ селе и до вѣека (Котр. 1397, № 250.19).

2. У погледу релативне хронологије у реченичном комплексу с каузалном клаузом уведеном везником како преовладава сукцесивност узрока и последице.³⁷ У сфери симултаности корелативних ситуација наспрам аспекатски немаркиране управне предикације граматикализоване аористом или императивом реализује се субординирана имперфективна предикација формализована презентом или имперфектом.³⁸

У сфери антериорности узрока у односу на последицу наспрам аспекатски немаркиране суперординиране предикације граматикализоване презентом или аористом реализује се субординирана — по правилу перфективна — предикација формализована аористом, перфектом, те плусквамперфектом.³⁹

оно средство којим се уводе комплементне клаузе — уп. примере из XIII и средннѡ XV века: ере њн стѣ писан за солѣ за калѣгерѡвѣ за ннконовѣ : како є ѣ клнѣ нѣрке вѣ ѡѣгѣ (Нем. 1265–1266, № 30.3), знанн како є ѣзето ѣрѣсетѣвн дрѣво и з добнткомѣ (Нем. 1282–1285, № 40.1), рекоше по |с|воѣмѣ редѣ рн|ч|ю како хоте вн|т|н доб|р|н и по|т|тенин стежннчн мѣѣ налн (Павл. 1454, № 666.46).

³⁷ Однос сукцесивности и симултаности корелативних ситуација овде је сводљив на пропорцију 4 : 1 у корист сукцесивности.

³⁸ Уп. {V(АОР) + [како + V(ИМПФ)]} алн како се велнчѣство |т|н ѡнѣдн ѡ|д|прамѡмѣ господарѣ ѣда ѡннн пн|с|нннѣ не внше вн дана (Дубр. 1400, № 298.6), {V(ИМПЕР) + [како + V(ПРЕЗ)]} неѡнѡте нѣѣ мѣѣнтн ере вн нѣ право ѡтѣ коле с наѣнн ѡбѡвѣ нѣдѡте како но мн вѡѣе дѡѡвѡе ннѣдне не потвѡрѡлѡ нѣ вѣе ѡсправѡлѡ (Бранк. 1388, № 203.4).

³⁹ Уп. {V(ПРЕЗ) + [како + V(АОР)]} како њн се платише що внше дљжни за царинѣ призрѣ|нскѣ за тон не нмаю веке посла ни ѿ кога (Балш. 1374, № 170.1), {V(АОР) + [како +

3. Каузална клауза с везником како по правилу је препонована, а ретки изузеци стоје на граници између квалификативности и каузалности или се њима наредо с каузалношћу изражава и материјална садржина глагола у својству управне предикације. Мада се у низу ових клауза уз каузалност осећа и значењска нијанса квалификативности компаративног типа,⁴⁰ генезу овако уведених узрочних реченица, с обзиром на њихови семантичку хетерогеност, тешко је тумачити искључиво компаративном функцијом везника како,⁴¹ и(ли) његовом примарном интерогативношћу. Наиме, у основи ове каузалне форме могла су стајати и реторска питања, односно неинтегрисане узвичне реченице уведене екскламативном партикулом како. Уколико је датој екскламацији следила реченица којом се реферисало о оном што проистиче из претходног реторског питања, формирао се пропозитивни низ с потенцијалом реченичног комплекса у којем је екскламативна реченица, губећи специфичну интонацију, добијала статус каузалне клаузе (Bauer 1960: 296; 1970: 226).⁴² Тиме је и првобитно екскламативна партикула како

$V_{(AOP)}$ }} како изведе $с|о|$ и $с|о|$ внагос $с|о|$ ер $ь$ прьво ннес $с$ внае царьна на днста внае писана хотес $с|о|$ и $з$ аповедес $с|о|$ да не б $е$ де царьне ннедне прьне стонод $ь$ на дасяини и сланш $о|$ м $ь$ ш $о|$ д $ь$ селе и до внае (Котр. 1397, № 250.19), $\{V_{(AOP)} + [како + V_{(ПФ)}]\}$ како с $с$ вазда внал нашон к $с$ ѣн кнез $ь$ властеле и вса ш $о$ п $ь$ нна гра $д|а|$ д $з$ бровника добри и по $ч$ |т $ь$ нини и с $р$ ь $д|а|$ танинни приателе $ь$ т $з$ н с $д$ нсан $ь$ $з$ пацети $з$ дошн да нитко $р$ ь не $д$ о $ж$ е бити болн стезин $ь$ к $ь$ с $ь$ с $д$ шн днр $з$ (Павл. 1432, № 598.8), $\{V_{(AOP)} + [како + V_{(ПФ II)}]\}$ како се б $з$ х $з$ д $з$ брокчане поплашнли ш $ц$ р $с|$ ва дн сваднли се $з$ ь б $р$ ат $о|$ м $ь$ $ц$ р $с|$ ва дн с кнез $о|$ м $ь$ вонслав $о|$ м $ь$ и $з$ гра $д|а|$ о $м$ ь $ц$ р $с|$ ва дн с котор $о|$ м $ь$ · и $ц$ р $с|$ в $ь$ м $ь$ в $ь$ схот $ь$ в $ь$ и с $ь$ твор $ь$ н $ь$ х $ь$ властел $о|$ м $ь$ д $з$ бров $ь$ т $ь$ к $ь$ м $ь$ и все $м$ з $ь$ град $ь$ ш $о$ к $з$ н $ь$ м $ь$ л $ь$ с $ь$ т $ь$ $ц$ р $с|$ ва дн · (Нем. 1362, № 147.2).

⁴⁰ Уп. да не $д$ онте н $ь$ $д$ з $т$ н $ь$ н $ь$ кре в $ь$ н $ь$ право ш $т$ е коле с на $д$ н $ь$ любов $ь$ на $д$ те како по дн ваше д $ь$ гове ннедне не потвара $о$ н $ь$ все ш $о$ прав $ь$ а $ц$ о с $ь$ ч $ь$ тано како нашн $ь$ приателе $ь$ (Бранк. 1388, № 203.4). У примерима типа да не ш $о$ гази т $ь$ рга на т $ь$ р $ь$ енин $ь$ · како га и пр $ь$ ж $ь$ д $ь$ е не в $ь$ ло · (Нем. 1345, № 92.10) квалификативност преовладава. Квалификативно-каузална интерференција, или прецизније квалификативност с нијансом каузалности, својствена је и примерима у којима адресант свој пословноправни поступак доводи у везу с пословноправним деловањем својих претходника — уп. да н $ь$ а $о$ о д $ь$ р $ь$ с в $ь$ д $ь$ н $з$ в $ь$ к $ь$ н · како со $ь$ н $ь$ д $ь$ ли и нашн стар $ь$ н $ь$ н $ь$ · с в $ь$ ш $ь$ н $ь$ н $ь$ · стар $ь$ ш $ь$ н $ь$ н $ь$ · [\leftarrow примарно: Онако како су га имали наши старији; секундарно: Зато што су га имали наши старији] (кнез Андреј 1247–1249, № 19.7).

⁴¹ Иначе, како И. Грицкат (1975: 149–150) истиче, „изражавање узрочности и начина помоћу истог везника ... сматра се 'дубоко архаичним стањем мисли, при којем однос узрока и последице извире из односа сличности'“. У том светлу може се посматрати и функционисање старословенског $и$ ако или грчког $о$ ти.

⁴² У старосрпској пословноправној писмености нису регистроване екскламације типа старословенског $о$ како св $ь$ р $ь$ п $ь$ ство в $ь$ ад $ь$ к $ь$ · в $ь$ оз $ь$ ж $ь$ н $ь$ о $у$ д $ь$ о $у$ т $ь$ еник $ь$ Супр. 471.24; како не $д$ о $ж$ ете · $е$ дино $г$ о часа со $д$ но $ж$ по $б$ ьд $ь$ тн Евх. 47а 11 (Словарь 1994: 280) или старочешког *ach, člověče, kak si křivý, kak jsi svēj hospodě lstivý!* (Bauer 1970: 226), што је вероватно мотивисано тематиком овог функционалног стила (уп. Борковскиј

стицала функцију каузалног везника. Једном стабилизован као каузално конјункционо средство како почиње функционисати као системско средство и у склоповима који не показују трагове првобитних односа. Препонована каузална клауза — чија је позиција мотивисана природним следом мисли — може, при том, бити везана за управну реченицу корелативима прилошког типа (зато, тог ради) којима се додатно сигнализује каузална релација између корелативних радњи.⁴³ У сваком петом примеру на почетку постпоноване управне реченице јавља се лексема и која,⁴⁴ по свој прилици, представља реликт из времена када ова реч није имала стабилизовану везничку функцију, већ је иступала као партикула чије је значење спецификовано контекстом (Вауер 1960: 347).⁴⁵

4. Наспрам старосрпског каузалног како, упитно неодређене **k*-основе, стајало је у канонским споменицима примарно деиктичко иако, потврђено и у старосрпским пословноправним актима источне провинијенције. С обзиром на жанровску затвореност, може се претпоставити да је иако из старосрпског језика истиснуто својим **k*-еквивалентом још у предисторијском периоду, те да је у старосрпској пословноправној писмености истрајавало као књишка категорија.⁴⁶ Овај

1965: 343). Емфатичко како, блиско екскламативној употреби ове партикуле, потврђено је ипак у даровници Стефана Немањића Хиланадару — уп. и си поменуоушоу цнѣ жнзнь чьстною сл|свѣиу цн роднтелю · како красота како држанне цнра · како слба и вбатьство · ѿ нщелюбѣ · вьскорѣ бжге любаенне къ себѣ прнвѣтне · (Нем. око 1200, № 3.63). Могло би се, стога, претпоставити да су у старосрпском постојали реченични низови попут савременог разговорног *Како је неодговоран! Никад се неће извући из дуга*. Овакви склопови вероватно стоје у основи барем једног типа реченичних комплекса с каузалном клаузом уведеном везником како.

⁴³ Уп. како зпоменѣ краал|с|твѣ цн како си е населнаѣ село копнвѣанне и давала га по|д|сѣю горѣ манастирѣ рѣш|коцѣ и того ради съ зпрошеннецѣ и хотеннецѣ и съ цнлостню краљѣства цн дарова цѣ кралев|с|тво цн синзи свѣтан хрсовѣал краљѣства цн (Мрѣ. 1366, № 152.9), како цн се платнше ѿо бнше дѣлжнн за царннѣ прнзр|ѣ|нскѣ за тон не нцаю веке посла нн ѿ кога (Балш. 1374, № 170.1).

⁴⁴ Затечено стање у старосрпском поклапа се с констатацијом Ј. Бауера (1960: 346) по коме у старочешком „*spojka i uvozuje hlavní větu, jejíž děj vyplývá jako prostý důsledek z obsahu věty vedlejší*“.

⁴⁵ Уп. како се вѣхѣ дѣвровчѣне поплашнли ѿ цр|с|ва цн сваднан се зѣ братѿ|ц| цр|с|ва цн с кнезѿ|ц| вонславѿ|ц| и з гра|д|ѿм цр|с|ва цн с которѿ|ц| · и цр|с|в цн вьсхотѣвѣ и сьтворн|ѣ| властелѿ|ц| дѣвровѣткнцѣ и всецѣ градѣ ѿвѣзн цл|с|тѣ цр|с|ва цн · (Нем. 1362, № 147.2).

⁴⁶ Каузално иако, потврђено у канонским споменицима — уп. хвалнцѣ та гѣ бжѣ нашѣ · ѣкоже тебѣ едномоу жнвотѣ вьсцьртенѣ естѣ Евх. 58а.9 (Грамматика 1993: 505), на словенском северу имало је сасвим ниску фреквенцију (уп. Klemensiewicz — Lehr-Splawiński — Urbańczyk 1965: 496; Stanislav 1973: 325). За староруске споменике М. Н. Преображенска (1973: 243) констатује да „союз *яко* употреблялся в сугубо книжной сфере, этому способствовала его принадлежность церковнославянскому языку“. Овај везник

се везник, при том, по правилу јавља у лабавијим каузалним везама уводећи клаузе којима се идентификује иницијализатор аргументативног или компензативног типа:⁴⁷ *яко видѣхъ правокѣрноюю любовь . и поракотаннѣ его нже къ стѣмоу мн цр|с|твоу . и зговорихъ се на звороу съ г|д|номъ и ѿцемъ стѣо цр|с|тва мн прѣвосцѣнныиъ патрїархомъ ... створихъ добродѣтел'ноюю любовь и мн|с|ть . вселювиоу властелиноу стѣо цр|с|тва мн . деспотоу олинверъ . (Нем. 1346–1347, № 95.40),* *якоже обрѣтохъ кере вѣше и прѣж|д|е даль олинверъ деспотъ цр|к|ѣ више писаннхъ хиландаръ ... принесо|х| въ даръ тебѣ снѣ мое приношеннѣ . прѣчистон вл|д|чци (Драг 1381, № 188.81).*

Фреквенцију овог везника у сфери каузалности условно подижу и субординиране клаузе којима адресант у оквиру есхатокола подупи-ре свој захтев за поштовањем реализованог пословноправног чина: *се-го да не потворитъ ни разоритъ . яко и кра|л|в|с| мн пръвнхъ пи|с|нни . и оутврѣж|д|енни . не потькнуо|х| ни потвори|х| . (Нем. 1334–1336, № 80.42),* и *молю егоже нзволи бѣ по цне г|с|пствовати . снѣмъ непотворенхъ би|т| више писаномъ нхъ пате потврѣж|д|енъ* *якоже и мн не потворисмо прѣж|д|е насъ бившихъ г|с|падъ (Лаз. 1380–1381, № 187.18),* и *моли|м| ѿ г|и ѿцѣ и братїю нашъ . сѣ намн записанное непотворено быти . яко|ж| и мын прѣж|д|е на|с| бывшихъ не потворисмо нъ испльнисмо болше . (игуман Пахомије 1436–1437, № 608.25).* Каузалност, која овде произилази из чињенице да адресант образлаже свој захтев сопственим односом према претходницима,⁴⁸ интерферира с квалификативношћу компаративног типа, будући да се понашање следбеника детерминише ставом адресанта према претходницима. Овде, заправо, квалификативно-компаративну релацију формирају корелативне пропозиције (*ви не ѿишварите ниши разарите* КАО ШТО НИ *ја не ѿишварам ниши разарам*), док се у каузалном односу налази захтев (*молю/молим* и(ли) *оптативно да + ѿрезенї*) као комуникативни предзнак прве реченице и друга реченица која у том смислу стиче статус каузалне клаузе. Дати односи најдиректније илуструју претакање квалификативности у каузалност.

Овако уведена каузална клауза по правилу је постпонована у односу на управну реченицу, што је заправо одјек деиктичког порекла

највећу виталност има у чешком језику, с тим што новочешке каузалне клаузе с *jak|o|ž „nejsu zřejmě přímým pokračováním stě. vět s jak|o|“* (Bauer 1960: 296).

⁴⁷ Експликативно-каузално *яко* потврђено примером аггн оуднвише се . *яко радостъ выпльщенна принесе* (Нем. 1346–1347, № 95.24) сасвим је неубичајено у старосрпској пословноправној писмености.

⁴⁸ Уп. сега да не потворитъ ни разоритъ . *яко и кра|л|в|с| мн пръвнхъ пи|с|нни . и оутврѣж|д|енни . не потькнуо|х| ни потвори|х| . [← пошто ни краљевство ми не потвори...]* (Нем. 1334–1336, № 80.42).

везника иако којим се у предвезничкој фази просто, катафорски упућивало на наредну пропозицију.

§ 6.1. У сфери каузално-експликативних релација у старосрпској пословноправној писмености могли су се јавити и везници да, односно што као конективни индикатори каузалних клауза „које се прикључују глаголима осећања“ (Милошевић 1986а: 291), односно лексема са значењем емотивних стања:

(каузално-експликативно да) пншѸ намѸ нашн трѣго|в|ци з др|ѣ|ва тѣжкн се да нмѸ чиннѸте кривнѸѸ (Дубр. 1399, № 286.10), да се много тѣдндо тошѸн да кѸ паскоѸ пѣстн|т| се кою годѸ злѸ р|ѣ|чь рекн (Дубр. 1402, № 319.18), мно|г| почѸднсно се · да кѸте вн таковь нашѸ прнѸтѸтель такова пр|ѣ|ца намѸ подвннѸти (Дубр. 1416, № 485.17), кодь се к тко годѸ потѣжнлѸ да цѸ к ѸшалѸ кон годѣ члѸбѣѸ (Дубр. 1402, № 321.15), кѣрь се снѸ тѣжнлн да к ваша велнкѸсть свѣзала ... ѡ. наша трѣго|в|ца · (Дубр. 1417, № 492.5);

(каузално-експликативно што) зато смѣрно захвалюкѸмо вашон любеѣѸ ... што га сте дослѸн Ѹ себе поттѸно пр|ѣ|дрѣжалн (епископ босански 1404, № 335.6).

Субординираном клаузом овде се експлицира садржај глагола емотивних манифестација (односно „вербалне компензације“), али и узрок датог емотивног стања. Будући да је релација између управне и субординиране предикације базирана на експликацији управне речи, „веза је овде, тако рећи, органска“ (Грицкат 1975: 134).

2. Док примарно оптативна партикула да у каузално семантичко поље улази као комплементни везник (крајем XIV века) задржавајући се у сфери која је комплементна бар онолико колико је и каузална, примарно упитно заменичко што од петнаестог века стиче статус генералног индикатора каузално-експликативних веза као најчвршћег типа каузалних односа. Каузална клауза уведена примарно упитном заменицом **что* — која је већ од најстаријих пословноправних списа потврђена и као релативизатор — не представља специфичност српског језика будући да је слична појава својствена генетски сродном руском, али и ареално блиском (вулгарно)латинском.⁴⁹

⁴⁹ У староруском везником што могла је бити уведена (а) обична допунска реченица — уп. нно выѣдѸаете н самн что к вашнѸѸ зѸцлѸлѸѸ того вѣрегоутса; сказѸлн что нм соуд такоь был как к сѸд спнскѸ писано (Борковскнй 1965: 525), (б) каузално-експликативна клауза — уп. не прѸгневанса госѸдѸдарь-свѸт на цѸна что цнѸго глаголю; н торгоьцн оузрадовалн са что его зѸмылн (Харпалева 1973: 77), те (в) сасвнм рѸтко каузална клауза — уп. всн людьѸ царствѸюшѸаго града москвы одѸржнлн бѸхоу что прѸдѸшѸса болѸс н боеводн н, всѸ (Харпалева

Изван каузално-експликативне релације узрочно што се у старосрпској пословноправној писмености може јавити само уколико је каузалност додатно идентификована прилошким корелативом зато: *ѡсѡ|ѡ|ѡсѡ|ѡ| дана да є сѡвнше да дондѡ с ѡф|ѡ|кѡ|ѡ| и радѡѡ с ѡф|ѡ|кѡ|ѡ| и на тан рокѡ не вѡн затѡ ѡ|ѡ| бѡде вола г|д|на хѡрѡега (Дубр. 1457, № 672.83). Субординираном каузалном клаузом овде се не експлицира садржај управне предикације већ се она просто образлаже. Семантички, идентификовани узрок припада категорији налога, док је синтаксички реч о „разлабављеној“ каузалној вези која се и у савременом српском језику обично идентификује сложеним везником *зашто иишо* (Грицкат 1975: 134–136).*

§ 7. Наспрам каузалног што, везаног практично за каузално-експликативне везе, у XV веку конституише се и изведени везник *зашто* коме су биле доступне како чвршће тако и лабавије каузалне релације: *аво сѡде велнкѡ се ѡдѡ ѡднѡ · бѡде тѡ толнко срѡ|д|тѡн гѡгѡннѡ и ѡбѡтѡн|к| · зашто подвѡже за тѡкѡга жѡвѡта безѡреднѡ и нѡкѡда прѡво бѡвшѡ ѡѡнѡ (Дубр. 1417, № 498.9),⁵⁰ да тан запнѡс · кон нлате разѡдрете · зашто веће ѡ-потрѡе нѡе · (Котр. 1443, № 639.15).*

1973: 77). Овакви односи сугеришу да се руско узрочно *что* развило „из изричног, преко прелазних, граничних реченица“ каузално-експликативног типа (Грицкат 1975: 128–129). На овај начин се по свој прилици ширило и деиктичко **ieže* у прасрпском, односно прачешком, где је ова примарно заменичка (мада не и упитно-заменичка) реч регистрована у својству допунског и каузалног везника већ од најстаријих споменика (уп. Вауер 1960: 131–143, 288). Даљи развој није, међутим, подударан будући да у српском допунско *къ* бива истиснуто новим *да*, док се у својству основног конекционог маркера каузално-експликативних релација стабилизује упитно-заменичко *ишо*. Потискивање каузално-експликативног *къ* упитно-заменичким *што* — судећи по чињеници да је у старосрпској пословноправној писмености каузално *што* потврђено тек у XV веку — представља релативно новију појаву која је могла бити подстакнута српско-романском интерференцијом. Наиме, како И. Грицкат (1975: 131–134) подвлачи, још од класичног латинског „правила се разлика при допуњавању глагола воље, одлуке, питања и сл., с једне стране, и глагола осећања, расположења, с друге“. *Verba sentiendi, curandi* и сл. ваљало је не само декларисати већ и каузално образлагати, те се субординирана клауза овде уводила везником *quod*, док је *ut* било резервисано за неутралну декларацију. Сличан је однос између савременог српског *ишо* и *да* (Грицкат 1952). Српско *ишо* за романску развојну линију везује и чињеница да се већ у старосрпској пословноправној писмености (од XV века) јавља изведени каузални везник *зашто* без експлицираног деиктичког корелатива, што је еквивалентно латинском *propter quod, pro quod, per quod*; италијанском *perche*, румунском *dereptu că, dereptu се, pentru се, pentrucă* (Sedláček 1990: 13). Ваља имати на уму да је у севернословенским језицима у склоповима овог типа обавезан анафорски корелатив — уп. руско *для шого что*; чешко *proto že*; словачко *zato že*; пољско *dla tego że*.

⁵⁰ Овде би у начелу спадала и комбинација каузалног *зашто* и примарно деиктичког *къ* — уп. коланко *захѡвалѡце на конѡсти ѡдѡ пенѡеда веке захѡвалѡце на вашѡн ѡсѡднѡн правѡе зашто къе сте ѡчинѡнѡ по правѡе (Дубр. 1405, № 361.40).*

У погледу релативне хронологије, узрок идентификован субординираном клаузом уведенем везником *зашо* може бити антериоран у односу на последицу или симултан с њом. У сфери симултаности корелативних ситуација наспрам аспекатски немаркиране суперординиране предикације граматикализоване императивом или оптативном перифразом *да + њрезенић* реализује се субординирана имперфективна предикација формализована презентом.⁵¹

У сфери антериорности узрока у односу на последицу наспрам суперординиране предикације граматикализоване презентом или аористом, реализује се суперординирана предикација граматикализована аористом.⁵²

За разлику од каузалне клаузе уведене примарно анафорским *кѣ* субординирана узрочна клауза с везником *зашо* позиционо је немаркирана.⁵³ Препонованост клауза овог типа може се схватити као одјек некадашње препонованости јукстапонираног питања за које се, након интеграције у реченични комплекс, везује каузално значење.

Мада се каузални везници у којима је интегрисано предлошко *за* спорадички јављају и на словенском северу,⁵⁴ конекторски модел *за + чьто* интензивну експанзију доживљава у јужнословенским језицима.⁵⁵ Будући да појаву овог везника на словенском југу прати изрази-

⁵¹ Уп. {V(ИМПЕР) + [зашо + V(ПРЕЗ)]} и *кѣдн бѣдѣте за шокен работѣ послаатѣ швацо . ако хокѣте тлобѣка послаатѣ к намѣ зашо цн не знацо такон вашѣ печатѣ бѣдн вн цл|с|тѣ кѣдн бѣдѣте послаатѣ да бѣдѣ свѣдочно анстоѣм г|д|на крапа тврѣ|т|ка . (Дубр. 1423, № 566.27), {V(ДА + ПРЕЗ) + [зашо + V(ПРЕЗ)]} да тон записѣ кон намѣ раздрѣте зашо бѣдѣ ѿ потрнѣе ннѣ (Котр. 1443, № 639.15).*

⁵² Уп. {V(ПРЕЗ) + [зашо + V(АОР)]} *шентѣємо се кнезѣ н властелоѣм дѣбровачинцѣм ... са своѣм цюбѣю нашоѣм да доѣємо на помоѣм сѣпротнѣм свакоѣм а шокѣжн зашо насѣ кнезѣ н властеле дѣбровачн пољѣнше за свою братѣю н властеле н внѣннѣе свое (Иваниш Влатковић 1452, № 659.31), {V(АОР) + [зашо + V(АОР)]} а шокѣ нашѣ записѣ н повеѣю повелесѣю зпнсатн новѣ зашо нма се раздѣнрѣе са г|д|ноѣм воеводоѣм степаноѣм ... ка|д| пр|ѣ|цн нашѣ градѣ з тр|ѣ|бннѣю тѣн цн зѣе заапнсе н повеле ѿ|д| више ре|ч|нѣхѣ поставаа (Павл. 1439, № 619.19).*

⁵³ Уп. *зашо цн не знацо такон вашѣ печатѣ бѣдн вн цл|с|тѣ кѣдн бѣдѣте послаатѣ да бѣдѣ свѣдочно анстоѣм г|д|на крапа тврѣ|т|ка . (Дубр. 1423, № 566.27) ~ а шокон пнсѣю н записѣ з|тн|н|сѣю зац|ѿ| намѣ воево|д|а нванишѣ шокѣтова з братнѣ|ц| н з братѣ|дѣ|цн своѣмн с више ре|ч|нѣмн да бѣдѣѣ ѿдѣ сѣда напредѣ з свецѣм н сѣ свецѣм ц|ѿ| бѣдѣѣ цюбн сѣпротнѣм херцѣгѣ стѣпанѣ (Дубр. 1452, № 660.50).*

⁵⁴ Уп. украјинско *за що, за що що, за шем що* (Sedláček 1990: 12) или словачко *zato že: ale to je celkom nie v poriadku, keď nedáme dokončiť druhú pravoty zato, že sa nám krivda stala* (Stanislav 1973: 315).

⁵⁵ Уп. чакавско *zач*, словеначко *zakaj*, македонско *зашито* те бугарско *зашито-шо*. Ваља подсетити да је у канонским споменицима потврђен каузални везник *занѣ(же)* — уп. *і се бѣдѣши цлѣта . до негоже дѣне бѣдѣтѣ се . за не не вѣрова . словесецѣ цюцѣм* Лк 1.20 Зогр., Мар., Ас. (Словарь 1994: 229), који се потом јавља и на словенском исто-

то висока учесталост каузалне падежне конструкције *za + acc* — која се, по мишљењу Ј. Седлачека, шири под утицајем латинскороманског *propter, per* те грчког διὰ — стиче се утисак да је појава и ширење старосрпског узрочног везника зашто мотивисано одговарајућим балканским каузалним конекцијама.⁵⁶ Ако се узме у обзир чињеница да су сви примери каузалних клауза с везником зашто регистровани у пословноправним актима насталим на западу српске језичке територије, те да се одговарајуће потврде с чакавским *zač* јављају већ у XIV веку (Грицкат 1975: 140), постаје јасно да се овај везник у српском језику ширио од запада према истоку.⁵⁷

§ 8. У старосрпским пословноправним актима из XIII века⁵⁸ субординирана каузална клауза увођена је и везником *дѣ* (укључујући и његову фонетску или ортографску варијанту *де*)⁵⁹ нејасног порекла.

ку. Будући да је овај везник, сем у списима писаним црквенословенским језиком или под његовим јаким утицајем, регистрован и у староруским повељама на народном језику, В. И. Борковски (1965: 539) сматра да „этот союз был известен живой разговорной речи: како приде са. грацота. тако пришаи цн. цоловѣкъ на жерепѣъ дане цн. задѣсе. дѣлъ. цногѣ“. За разлику, међутим, од савременог јужнословенског стања, где се у комбинацији с предлошким *za* јавља упитно-заменичко *čto*, у старословенском и староруском *za* је комбиновано с деиктичко-заменичким *ježe*. Специфичност словенског југа јесте, заправо, у томе што се једна примарно упитна реч јавља у својству узрочног везника. Каузално *данк(жѣ)* није, разуме се, имало упитну функцију.

⁵⁶ Уп. латинско *propter quod, pro quod, per quod*, италијанско *perche*, румунско *derep(tu) că, dereptu ce, pentrucă, pentru ce*, те грчко γιὰτι (Грицкат 1975: 141; Sedláček 1990: 13).

⁵⁷ Није без значаја ни податак да се у бугарском *защо* јавља тек од XVI века (Мирчев 1958: 242).

⁵⁸ У примеру понеже аще потво|ри| рѣчь цюю . то н самъ аке н ство|ри| чьто . стїни коен за дшбѣ свою . не хоче цюѣ быти тврѣдо оуѣ иньихъ . иже в|д|оу по немѣ вл|д|кы . дѣ ѣ не потво|рихъ прѣж|д|е мене бывшихъ вл|д|кы . дѣлання даѣннихъ . (Нем. око 1200, № 3.72), из даровнице Стефана Немањића Хиландару, према Соловљевом читању (1926: 11), регистрована је најстарија потврда каузалног *дѣ* у старосрпској пословноправној писмености. Снимак, међутим, у овом сегменту није сасвим јасан. Ипак, ако се пође од узрочног, те изрично-узрочног *дѣ* које И. Грицкат (1975: 174–175) налази у Мирослављевом јеванђељу — уп. а цне господи не забодн грѣшнаго, нь скрани це сеѣѣ, дѣ цн естѣ господине жалѣ, теѣѣ работавши кнезю своеюу господиноу, дѣ цне не храниши грѣшнаго — не би требало сумњати ни у *дѣ* из поменуте даровнице настале на размеђу XII и XIII века. Последњи регистровани пример јавља се почетком XIV века у писму извесног жупана Младена — уп. да своє ѣзде нли на нидѣ нли на неговѣхъ лѣдѣхъ де цѣ ѣ правда наша ѣказала да своє ѣзде . (жупан Младен 1319, № 58.3), што због недостатка одговарајућег снимка није проверено. Уз то ни аутентичност овог писма није дипломатички потврђена.

⁵⁹ Форма *де* забележена је у XIII веку, практично, само у повељи бана Нинослава Дубровнику из 1240. коју је писао нотар Паскал. Као писар с романским матерњим језиком он, очигледно, није могао правилно дистрибуирати графеме (ѣ) и (е) —

§ 9. У старосрпској пословноправној писмености јављају се и реченице формално обележене везником *ко* којима се образлаже претходна пропозиција и које, у вези с тим, из савремене перспективе могу бити схваћене као каузалне клаузе, при чему би се и старосрпско *ко* сврстало у каузална конјункциона средства.⁶³ За разлику, међутим, од осталих узрочних везника, *ко* функционише као енклитика која је увек позиционирана иза прве акцентоване речи у реченици.⁶⁴ Овако устројена образложења показују изразиту семантичку дифузност, те жанровску, односно тематску маркираност.

које је „uvozovalo původně relativní věty důsledkové, ale vývoj směřoval k platnosti důvodové“. Овакава претпоставка узима у обзир и стање у савременом српском језику кога карактерише (и то више дијалекте него стандард) постојање каузалног *где* (Стевановић 1974: 898; Милошевић 1986а: 289). Ипак, између старосрпског каузалног *дѣ* и, рецимо, Његошевог *ђе* у својсту узрочног везника — уп. *Благо Андри ђе је погинуо, / дивне ли га очи оилакаше / дивна ли га уста ожалише* (Горски вијенац, 1305–1306) — нема континуитета, односно нема га када је старосрпска пословноправна писменост у питању. Чињенице да је каузално *дѣ* хронолошки практично ограничено на XIII век, те да се нередукована форма **kъdě* не јавља у функцији каузалног везника сугеришу на претпоставку да се вероватно ради о комплексном проблему чије решавање мора рачунати, с једне стране, с румунском партикулом *de* (Грицкат 1975: 174) и, с друге стране, са староруском партикулом *дѣ* (Борковскиј 1972: 108–109).

⁶³ По Бауеровом мишљењу (1972: 384–387), прасловенско **bo* првобитно је, вероватно, функционисало као афирмативна и(ли) емфатичка партикула која је својом генезом поделила читав словенски језички простор на југоисточни и северозападни ареал. Наиме, у јужнословенским језицима — укључујући и старословенски — те у руском *bo* је потврђено као „přiklonka, stojící zpravidla za prvním samostatným přízvučným slovem ve větě“, док се у западнословенским језицима, те у украјинском и белоруском јавља као „slovo přízvučné, stojící na počátku připojované věty“ (1972: 384). У прасловенском је *bo*, по свој прилици, могло заузимати обе позиције, да би се временом стабилизovalo стање потврђено у писаним изворима. У време настанка канонских споменика *bo* је већ, вероватно, имало и функцију експланаторног везника стабилизујући се ослањањем на грчко *ὄφρ*. Како Ј. Бауер (1972: 387) истиче „репнѣ spojení s řec. (skutečné příčinné spojky se stsl. *bo* takřka vůbec neprekładaly) i přiklonné postavení znemožnily ustálení jasného příčinného významu. Tak zůstávalo *bo* spojkou vysvětlovací a odůvodňovací (blízkou nč. 'totiž' nebo 'vždyt')“. **Bo* је на северозападу словенског језичког простора — судећи по савременом стању, те правцу редукције од југоистока ка северозападу — било знатно стабилније. У југоисточном ареалу овај се везник губи, у чешком релативно рано бива замењен сложеним *nebo*, да би у пољском, белоруском и украјинском језику и њиховим говорима још увек био актуелан.

⁶⁴ У старосрпској пословноправној писмености *ко* се само у оквиру сложене конјункције *неко* може јавити у иницијалној позицији — уп. *снѣ дѣло непо|д|бѣное |т|ворити . сьєлазна ра|д| и прѣтканѣа |дншг|н|х| . не|о ап|с|лѣ гак|т|, горѣ сьгрѣшаюш|н|м| вь бра|т|ѣн, и ен-|юци|н|м| сьвѣ|с| чрѣва радн, ншжѣ бѣ чрѣво . (монах Доротеј 1382, № 189.28). Међутим, и у овом — у испитиваној писмености сасвим непродуктивном везнику — *ко* показује своју примарну дистрибуцију. Оно је, наиме, постпоновано примарном везнику *н*, макар то било и у оквиру исте лексеме.*

Сем лабавијих каузалних веза аргументативног и компензативног типа, оваквим реченицама могао је бити идентификован и основ одговарајућег емоционалног стања које с управном радњом ступа у каузално-експликативну релацију:

(аргументативни иницијализатор) а ексарџинноу да љзнда црѣки сѣго ге-
оргниа . тако бо шврѣте |с| писано въ хрисовѣлѣ|х| сѣго рождана црѣ прѣвааго
хтитор . (Нем. 1300, № 45.264), мѣнѣ се · мѣ|с|ти въсприѣти проси|м|,
о наши|х| грѣхопадѣнїи . ѿ тебе блѣааго чавѣолюбца бѣ нашего . ти бо
рекѣаь кси о вл|д|ко · твонди прѣсѣтїи и слаа|кни и љсти · проси те и пр-
їи мѣте · и ниште и шврѣщете · (Бранк. 1419, № 517.7);

(компензативни иницијализатор) снн в'са с'врѣшнѣше сїсе мон . и прѣда-
ходь бѣбст'вѣнѣи и ненз'рѣ|н'нѣи дрѣжавѣ твонен . ты бо кси датель
блѣыхъ источникъ всакомоу даниу невоскоуд'нын . (Нем. 1330–1331, №
72.338), сїе љбо блѣот|с|тно и зѣло приѣтно и достолѣпно похвалн|т| и
истинниу вѣроу и желаное слово принести к тебе о прѣвоу|чїи те х|с|въ
стефане ты бо о поевѣауцихъ те мѣаше се · (Котр. 1382, № 190.1);

(иницијализатор медијалног стања) ра|д|оуи се краљевствоу нашемоу нео-
боридлаа сѣно . ра|д|оуи се тобою ко па|д|ют' се вразы под' нозѣ краљемъ
нашимъ . (Нем. 1343–1345, № 89.A173).

У већини случајева ради се, ипак, о сасвим разлабављеној рела-
цији где реченица са старим бо има статус експланације, односно обја-
шњења које се тек условно може схватити као образложење претход-
не пропозиције: не остави мене вл|д|ка мон и моего желанѣ паче бо радѣте
се о грѣшннѣ кауци се · (Нем. 1199, № 2.44), о великославна прѣ|вскє|т|а
трїице слава тебе въ те бо крѣ|т|нхоуо се и тобою прѣ|днсм|о| вожас|т|вена бла-
годе|т| (Дубр. 1445, № 644.3).

Каузалне клаузе с везником бо својствене су актима писаним за
манастире или у манастирима, док се у списима који жанровски изла-
зе из овог круга јављају само по изузетку. Садржински се углавном
ради о образложењима сакралног карактера, те се чини да је употреба
овог везника у испитиваној писмености подржана српскословенским
језичким идиомом. Уколико се, међутим, узме у обзир и чињеница да
су реченички устројена образложења, те експланаторне реченице с
везником бо уочене у језику старих писаца који нису били изложени
српскословенском утицају,⁶⁵ стиче се утисак да је експланаторно, од-

⁶⁵ Уп. Гундулићево *vidu poľa i zeleni a ne vidu kčerce moje, ona bo je tuj gdje sto-
je svi čestiti i blaženi* (РЈА I: 461–462). Ваља уз то подсетити да је Вук овај везник
уочио у дубровачком говору, те да се у савременим српским говорима може чути вез-
ник јербо.

носно „образлажуће“ бо у старосрпској пословноправној писмености могло имати ослонац и у говорном језику.

У свим регистрованим примерима овако конципирано образложење постпоновано је у односу на образложену пропозицију. У погледу релативне хронологије, корелативне радње (или ситуације) могу бити симултане или сукцесивне. У сфери симултаности наспрам аспекатски немаркиране суперординираних предикације граматикализоване презентом, аористом, те императивом реализује се субординирана имперфективна предикација граматикализована презентом.⁶⁶

У сфери антериорности узрока у односу на последицу наспрам суперординираних предикације граматикализоване презентом, аористом, императивом, те оптативном перифразом да + *йрезенїи* реализује се субординирана, по правилу перфективна, предикација формализована аористом или перфектом.⁶⁷

§ 10. Уколико се анализирана грађа упореди са системом каузалних везника својствених савременом српском писаном идиому (уп. Милошевић 1986а), може се закључити: (1) да је готово половина данас актуелних једночланих каузалних везника потврђена пре средине XV века (јер од првих писаних споменика, како углавном од XIV века, а у квалификативно-каузалним релацијама и раније, да од краја XIV века, те цио од почетка XV века); (2) да су од три савремена узрочно маркирана везника (*јер*, *будући да*, *зайто штио*) у старосрпској пословноправној писмености потврђена два, и то везник *јер*, који од првих писаних споменика фунгира као стабилна полифункционална каузал-

⁶⁶ Уп. {V(ПРЕЗ) + [бо + V(ПРЕЗ)]} и снїе наше цалокє приношенїе приносїмо ти съ вѣроу истинноу како страсотропцѣ . и љдотворцѣ великоу чїеннѣ паньдеакендонѣ вѣмь бо благодѣть и дарь даровани ти ѿ всѣхъ владїки и црїа хрїста вѣа ѡпованьмьже како да скорнѣмь твоимь ѡпованнїемь поможеш ни (Драг. 1376–1377, № 176.22), {V(АОР) + [бо + V(ПРЕЗ)]} и не ѡстави мене владїка цюи и цюего желанїе паче бо радѣсть се ѡ грѣшннїцѣ каюци се . (Нем. 1199, № 2.44), {V(ИМПЕР) + [бо + V(ПРЕЗ)]} ра|д|оуи се краликѣвствоу нашѣмоу неоворнїма стѣно . ра|д|оуи се тобою бо па|д|юи се вразы под' ноуѣ краликѣмь нашнмь . (Нем. 1343–1345, № 89.А173).

⁶⁷ Уп. {V(ПРЕЗ) + (бо + V(ПФ))} цлїнмь се . цл|с|ти вьспрїкнїи проснїмь, ѡ нашн|х| грѣхопадєнїи . ѿ тебе бѣаагоу члвколюбца бѣ нашего . ти бо рекьль кси ѡ владїко . твоимь прѣвїтїи и саад'кнїи ѡсти . проснїе и прїнцїте . и нїцїте и ѡбрѣцїте . (Бранк. 1419, № 517.7), {V(АОР) + [бо + V(АОР)]} и приложн кра|д|в цн село козарекѡ ... съ всѣмь часѣаки тѣмь и съ за|т|оуст'чани . съ виногради съ нивнїемь съ водѣннїемь ... и съ всѣмь правнїацн селѣ тѣхъ . село трешеваннїи ѡбрѣте бо к кра|д| цн ѿ испрка кнїшен стїо геѡргнїа горга . даноє стѣмь роданоу црѣмь (Нем. 1300, № 45.134), {V(ИМПЕР) + [бо + V(ПФ)]} исплннїи цюе желаннїе . како послѣдовати твоимь оученнїемь . вєщаа' бо кси вь стѣмь твоимь еу|нї|анн . да просвѣтнїт' се свѣтъ вашь прѣдъ члїкы . како да оузреть добраа ваша дѣла . (Нем. 1334–1336, № 80.1), {V(ДА + ПРЕЗ) + [бо + V(АОР)]} кто ли се дрьзне прѣтворити . да прїде гнѣвь и наказаннїе ѿ краликѣвства цн . снє бо все писа кра|л|євство цн да є всѣмь ѡ свѣдѣннїе (Нем. 1277–1281, № 35.8).

на и комплементна конекција, и двочлани везник зато што регистрован тек средином XV века; (3) да везници да и што од момента уласка у каузално семантичко поље до данас иступају као спецификатори каузално-експликативних релација; те (4) да би се претходница савременог српског каузалног *иошћо* могла тражити у старосрпском понкваре односно поколѣ.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, Ivana (2001), *Vremenska rečenica*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci — Novi Sad.
- Антонић, Ивана (2005), *Синтакса и семантика њадежа*, — Синтакса савременог српског језика. Проста реченица [у редакцији Милке Ивић], Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, Београд, 119–300.
- Bauer, Jaroslav (1960), *Vývoj českého souvětí*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha.
- Bauer, Jaroslav (1972), *Syntactica slavica. Vybrané práce ze slovanské skladby*, Universita J. E. Purkyně, Brno.
- Běličová, Helena (1984), *K systému kauzálních určení v současných slovanských spisovných jazycích*, Slavica Slovaca, Ročník 19/1, Bratislava, 3–15.
- Борковский, Виктор; Кузнецов, Пётр (1965), *Историческая грамматика русского языка*, Академия наук СССР, Москва.
- Борковский, Виктор (1972), *Сравнительно-исторический синтаксис восточно-славянских языков. Бессоюзные сложные предложения сопоставляемые со сложноподчиненными*, Академия наук СССР, Москва.
- Gallis, Arne (1956), *The syntax of relative clauses in Serbo-Croatian. Viewed on a historical basis*. Oslo.
- Грамматика на старобългарския език. Фонетика. Морфология. Синтаксис* (1993), Издателство на Българската академия на науките, София.
- Грицкат, Ирена (1952), *О једном случају мешања свеза да и што*, Наш језик, III/5–6, Београд, 196–207.
- Грицкат, Ирена (1975), *Студије из историје српскохрватског језика*, Народна библиотека СР Србије, Београд.
- Ивић, Милка (1951–1952), *О њредлогу по у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог, XIX/1–4, Београд, 173–212.
- Ивић, Милка (1954а), *Значења српскохрватског инструменћала и њихов развој. Синтаксичко-семантичка студија*, САНУ, Београд.
- Ивић, Милка (1954б), *Узрочне конструкције с њредлогима због, од, из у савременом књижевном језику*, Наш језик, Нова серија, V/5–6, Београд, 186–167.
- Kasirer, Ernest (1985), *Filozofija simboličkih oblika. I–III (Jezik, Mitsko mišljenje, Fenomenologija saznanja)*, Književna zajednica Novog Sad, Novi Sad.
- Klemensiewicz, Zenon; Lehr-Splawiński, Tadeusz; Urbańczyk, Stanisław (1965), *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Kovačević, Miloš (1988), *Uzročno semantičko polje*, Svjetlost, Sarajevo.

- Корећни, František (1973), *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svezek 1. Předložky, koncové partikule*. Československá akademie věd. Praha.
- Корећни, František; Šaur, Vladimír; Polák, Václav (1980), *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svezek 2. Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia*. Československá akademie věd. Praha.
- Милошевић, Ксенија (1984), *Асијектџуално-темјоралне конфигурације у сисџему сложене реченице са каузалном клаузом у срјскохрватјском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 14/2, Београд — Нови Сад — Приштина — Тршић, 21–35.
- Милошевић, Ксенија (1986а), *Језички и ванјезички сигнали каузалне зависности између јросџтих реченица у сложенеј*, Књижевни језик, 15/3–4, Сарајево, 280–296.
- Милошевић, Ксенија (1986б), *О једном синџтаксичком и семантичком моделу сложене реченице са каузалном клаузом која се уводи везником што*, Наш језик, Нова серија, XXVII/1–2, Београд, 67–71.
- Мирчев, Кирил (1958), *Историческа граматика на българския език*, София.
- Павловића, Слободан (2006), *Дејтерминаџивни јадежу у сџтаросрјској јословнојравној јисмености*, Матица српска, Нови Сад.
- Пипер, Предраг (2005) *Синџтаксичке категорије у јросџтој реченици: синџтаксичка семантика*, — Синтакса савременеј српског језика. Проста реченица [у редакцији Милке Ивић], Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, Београд, 575–982.
- Преображенская, М. Н. (1973), *Сложноподчиненные предложения причины*, — Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Сложноподчиненные предложения, Академия наук СССР, Москва, 226–269.
- Radovanović, Milorad (1978), *Imenica u funkciji kondenzatora*, Matica srpska, Novi Sad.
- PJA, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, I–XXIII.
- Sedláček, Jan (1990), *K vývoji větného vyjádření kauzálního vztahu v serbocharvatštině*, Slavia, Ročník 59, Sešit 1, Praha, 11–21.
- Skubic, Mitja (1990), *Uvod u romansku lingvistiku*, Radovi instituta za strane jezike 9 [preveo Milorad Arsenijević], Novi Sad.
- Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)* (1994), Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Е. Благовой. Славянский институт академии наук Чешской Республики — Институт славяноведения и балканистики Российской академии наук, Москва.
- Stanislav, Ján (1973b), *Dejiny slovenského jazyka V. Syntax 2*, Slovenská akadémia vied, Bratislava.
- Стевановић, Михаило (1974), *Савремени срјскохрватјски језик. Грамаџички сисџтеми и књижевнејезичка норма. II. Синџтакса*, Научна књига, Београд.
- Trávníček, František (1956), *Historická mluvnice česka. III. Skladba*, Praha, 1956.
- Харпалева, В. Ф. (1973), *Сложноподчиненные дополнительные предложения*, — Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Сложноподчиненные предложения, Академия наук СССР, Москва, 74–130.
- Šaur, Vladimír (1980), в. Корећни, František; Šaur, Vladimír; Polák, Václav (1980).

Zusammenfassung

Slobodan Pavlović

**DER KAUSALSATZ IM ALTSERBISCHEN
GESCHÄFTLICH-RECHTLICHEN SCHRIFTTUM**

In dieser Arbeit wird eine Strukturierung des Kausalsatzes im altserbischen geschäftlich-rechtlichen Schrifttum erörtert, das seit Ende des XII bis zur Mitte des XV Jahrhunderts — im Kontext des Kulturmodells der *homogenen Diglossie* — als einer der vollständigsten funktionalen Repräsentanten der serbischen Sprache fungierte. Obwohl diese Art des zusammengesetzten Satzes durch die verschiedenen Konjunktionen eingeleitet werden konnte (кѣ, понекаѣ, зане, понекаѣ, како, како, што, зато што, зато, да, да, бо), kommt auf der formalsyntaktischen Ebene — und zwar nur einigermaßen — die Opposition zwischen kausalen und kausal-explikativen Relationen zum Ausdruck, was man erst seit Ende des XIV Jahrhunderts bemerken kann.

РАДА СТИЈОВИЋ
(Београд)

О ЈЕДНОМ ТИПУ РЕДУКОВАНОГ ИНФИНИТИВА
У НЕКИМ ЗЕТСКО-СЈЕНИЧКИМ ГОВОРИМА С ОСВРТОМ
НА СТАЊЕ У БУГАРСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се говори о инфинитиву без инфинитивног завршетка *-ићи* (*ради, узе, њева, њомену*), који је у врло живој употреби у говору Васојевића и Паштровића, а који се у неким конструкцијама срећу и данас у бугарском и македонском језику.

Кључне речи: редуковани инфинитив, инфинитивна основа, аутохтони развој, несловенски утицај, Васојевићи, Паштровићи.

Познато је да су облици инфинитива на подручју зетско-сјеничких говора претрпели знатне гласовне промене. Ради се, пре свега, о редукацији инфинитивних завршетака *-ићи* и *-ћи*. Овде разликујемо следеће процесе: *-ићи > -ӣ, -ӣ > -џ; ћи > -ћ, -ћ > -ј/-џ*.

Размотрићемо овде стање у говору Васојевића и Паштровића, који, припадају зетско-сјеничком дијалекту, и то, ако дијалекат посматрамо дуж осовине југозапад-североисток, Васојевићи — његовом средишњем делу, који се одликује доследном ијекавицом и узлазним акцентима у претпоследњем слогу пред кратким последњим, а Паштровићи — југозападном поддијалекту такође с доследном ијекавицом, али без тонских опозиција (Ивић 1999, 305).

Материјал којим располажемо из говора Васојевића показује следеће стање:

а) Нема пуних форми инфинитива на *-ићи* и *-ћи*.

б) Глаголи на *-ићи* чија се инфинитивна основа завршава на вокал јављају се без крајњег *-и* (Немџ *брижџић* о ручку. Не могу ма̀кнџић никуд).

в) Ови глаголи могу да се јаве без инфинитивног наставка, тј. да се сведу на основу, и то независно од положаја и функције у реченици: Ја данас нећу ради. Ол оди на славу? Ја ћу ти ирича како е било.

Подједнако често се употребљавају инфинитив на *-iti* и инфинитив на *-a*. Њихова дистрибуција је факултативна — исти говорник ће употребити и инфинитив са *-iti* и онај без њега, чак и у оквиру исте реченице:

Како ме мож осидави, јадо, и онô дијете осидавиш? Ја не знам ка љу би, нећу ја мријети још. Неће се нико вратиши, све ће се исиродава.

Интересантан је, ипак, податак да су неки информатори из Горњих Васојевића рекли како је „некад прије“ био чешћи облик без *-iti*, што може да указује на релативну хронологију ове појаве.

г) Глаголи на *-iti* чија се инфинитивна основа завршава на *-c* редовно се јављају без инфинитивног завршетка *-iti(u)*: Почеља е пшеница рас. Оћу л ошрес јабуку? Према моделу ових глагола изведен је глагол *ис=ићи (обис, ошис, сис)*.

д) Глаголи на *-ћи* губе крајње *-и*, а *-ћ* се мења у *-ј*: Ол идој са мном? Не могу ти реј.¹

ђ) Глаголи на *-ћи* се не јављају без инфинитивног наставка (*до, *ио и сл.).

Сви ови инфинитивни облици срећу се и у говору Паштровића, с тим што у њему налазимо и пуне форме инфинитива на *-iti* и *-ћи*, као и нулту морфему код инфинитива на *-ћи*, што се у говору Васојевића не чује. У говору Паштровића, дакле, срећемо следећу ситуацију.

а) Пуна форма инфинитива на *-iti* глагола чија се инфинитивна основа завршава на вокал: Ја ћу тебе звати.

б) Ови глаголи без крајњег *-и*: Ништа нећу иричати.

в) Ови глаголи без финалног завршетка *-iti*: Други ће можда наити.

И у говору Паштровића избор варијанте је факултативан. Исти говорник може и у оквиру једне реченице употребити сва три типа инфинитива: Мбрали смо орати, браш дрва ... гради(iti) меје.

г) Глаголи на *-iti* чија се инфинитивна основа завршава на *-c* и у овом говору редовно долазе без инфинитивног завршетка *-iti*: Ђе ће нас иовес?

¹ Како данас у говору Васојевића имамо равноправне облике инфинитива типа дој, иој (новији) и реј, мој (рећи, моћи) — који су са старијим *ћ* — то значи да је промена финалног *-ћ* у финално *-ј* могла настати после XIV века, с обзиром на то да се у штокавским говорима тзв. специјално јотовање у глаголима типа доћи, доћем и сл. вршило, као што је познато, у поменутом столећу (уп. Ивић 1990, 52).

- д) Пуна форма инфинитива на *-ћи*: Мòгò је *дòћи*.
 е) Глаголи на *-ћи* без крајњег *-и*: Мй̑ ћемо *дòћ*.
 е) Глаголи на *-ћи* без инфинитивног завршетка:² Кàко ћу ти *рè*? Мòгò је он *дò*. Мò(ж)еш *и* ќе *дò*еш. (Јовановић 2005, 382–385)
 ж) Глаголи на *-ћи* губе крајње *-и*, а *-ћ* се мења у *-ј*: Нèћу *мòј* то-
 лй̑кò (Исто, 189).

Нашу пажњу привукле су инфинитивне форме на *-ø* типа: *бй̑*, *узè*, *йй̑са/йй̑сà*, *дй̑ннү*, које су и у говору Васојевића и у говору Паштровића врло честе.³ Навешћемо стога још примера овога типа.

Примери из Васојевића

Рекли смо већ да у говору Васојевића оваква редукција инфинитива захвата све глаголе на *-йй̑и* чија се основа завршава на вокал, и то без обзира на положај у реченици и синтаксичку функцију инфинитива. Настојаћемо, ипак, да појаву илуструјемо глаголима свих глаголских врста и инфинитивима у свим синтаксичким позицијама у којима се он у овом говору чува.⁴

Немò ми то *вй̑ка*. Јà ћу ви *кàза*. Не мй̑слй̑м јà колико ћеш ти *йй̑рà-јà*. Òтац ми нè да ни *йомèну*. Имàла сам ти *йогй̑нү*. Да се не окрèну, òћà *уй̑анү* у руну. Нèће те *чү*. Нèћу се ни *удàва*. Немò ми *йойречй̑ва* òчи. Свè ће се *исй̑родàва*. Òјдо *сй̑àва*. Штà ћу ти *йрй̑ча*? Күку, мрче, немò нй̑коме *йрй̑ча*, затворите те. Тò ћу ти *исй̑рй̑ча* пòсије. Не мòгу *чүва* дà-нас. Није дòбро *сй̑àва* полећушкè. Нè било га *дй̑ра*. *Удà* се нèћу и нèћу. Научила ме *күвà*. Он ће се *сй̑йрй̑је* òглè. Оли *йростй̑рй̑је* постèљу? Òл' ме *узè*? Стò дй̑нрà нй̑је мòгла *узè*. Немòте ми *күћу зай̑али*. Немò га *љу-йй̑и*. Не мòгу на врата *се йомòли*. Нијèсам млòго, како се мòгло *ййèгли*. Трèбà тò *дòбàвй̑*. Мүка ми га *остй̑àвй̑*. Кàко ме мòж *остй̑àвй̑*, јàдо? Не за-служе да жй̑вй̑, ал' ми га злò *йовријèди*. Òл' *рàди* на òнү штàлу? Òћете л' *сврàйй̑и*? Òл' òди на вòду? Вòлй̑м òди бòса. Пòчео *се лүй̑и*. Мòже бй̑ да знàш. Јà не знàм кà ћу бй̑, нèћу јà мрй̑јет јòш. Не мòгү *се врàйй̑и* лүди

² Овај облик инфинитива бележи и Милетић у Црмници, потврђујући га, додуше, само једним глаголом и с неколико примера: Ò-ли мò дòћ? Ò-ли мò дòнијè[т] òг-ња? (Милетић 1940, 283).

³ Овај тип инфинитива среће се, у мањој или већој мери, и у неким другим српским говорима, као и у појединим чакавским говорима уз обалу. Често се употребљава у околини Колашина (Пижурица 1981, 154), у Конавлима (Каший 1995, 333), ретко у Црмници (Милетић 1940, 387–388), Ускоцима (Станић 1974, 232–233), Ровцима (Петровић 1965, 179), у околини Кладња (Реметић 1970, 131). В. и Ивић 1990, 15.

⁴ О синтаксичким позицијама у којима се чува инфинитив у говору Васојевића у штампани је мој рад *Прилог йознавању уйòйрече инфинитива у данашњем говору Васојевића*, предат за Зборник за филологију и лингвистику, књ. L.

ступно — прво отпадањем вокала *-и*, а у другој фази и отпадањем *-и* (Харалампиев 2001, 172). Он износи податак да се најранији пример скраћеног инфинитива (без *-и*) јавља у XIII веку (*не можеть њго осквѣзни* –173). Савремени инфинитив овога типа, ограничене употребе, илуструје примерима: *не мога њи каза, можеш ли го взе, недеј гледа, недејше сја, сѣига сѣоя* (Исто, 172).⁶

У бугарским дијалектима (пре свега источнобугарским) такође је сачуван облик инфинитива на *-џ*. У источнобугарским говорима среће се у будућем неодређеном времену: *ако ште би и до живџт; ѡ шта ти каза ѡтре* (Стойков 1968, 161). У североисточним говорима и у великом делу рупских и западнобугарских говора сачуван је у императивним конструкцијама за забрану: *недеј рева, недејте ходи, немџ отѡва, немџ лѡга, мѡте* (немојте) *гледа* (Исто, 163). У балканским и мизијским говорима јавља се уз модалне глаголе: *Сига ни мѡгѡ издѡржѡ нѡ тѡкѡѡс свѡдѡѡ. Ас ни мѡга ти казѡ. Ни смѡѡ прудѡмѡ. Мѡш ли гу чѡ? Не мѡга ти каза куга ште си дѡе* (Исто, 178).

Мада се овај тип инфинитива налази само у одређеним синтаксичким категоријама, не може се извести закључак да је синтаксичка функција утицала на његово очување, јер су то (углавном) једине позиције у којима се инфинитив уопште сачувао у бугарском језику. Уосталом, у тим позицијама сачувала се понегде и пуна инфинитивна форма, као и форма с инфинитивним наставком *-и*. У североисточним говорима је, нпр., забележено: *немџ копати, немџте носити, ѡскам да си кѡп ѡ едѡн ѡл за клѡти; не мѡгѡт нѡштѡ рѡптѡ смѡгат тѡѡ* (Милетич 1989, 163, 95), а у тетевенском: *то ѡе пѡзнат, не ѡе чѡт, не ѡе вѡдет* (Исто, 107).⁷

И у македонском језику се среће овај облик инфинитива. Блаже Конески истиче да се у македонској народној поезији чује конструкција *немој + скраћени инфинитив*: *немој носи свилени сунѡци*, а у ретким изразима је овај инфинитивни облик и у дијалекатској употреби:

⁶ У својој *Историјској граматици бугарског језика* Кирил Мирчев, пишући о инфинитиву и супину у прошлости у бугарском језику, наводи да се њихове скраћене форме срећу и данас у бугарском језику, и то у конструкцијама с модалним глаголима, као: *не мога каза*, у императивним конструкцијама типа: *недеј ѡлака, сѣига ходи*, као и „в рядка употреба и в остатѡци от конструкции за бѡдѡще време, типични за рання новобѡлгарски период, сравни *видя щѡш, найрави щѡм*“ (Мирчев 1963, 212). И у бугарској старословенској граматици налазе се слични подаци (ГСБЕ, 309).

⁷ Интересантно је поменути да се у Васојевићима управо у тим позицијама (уз модалне глаголе, у футуру, у императивним реченицама с одричном императивном речцом *немој*) облик инфинитива најбоље чува. То је, међутим, посебна тема и није предмет овога рада.

„ним се коси (гевгелискиот говор), 'немој да се лутиш', нуму лафи (тиквешкиот говор) 'немој да зборуваш'“ (Конески 1965, 151).

Изнесени подаци покажују да је развитак облика инфинитива на просторима зетско-сјеничког дијалекта (у првом реду говора Васојевића и Паштровића), као и на простору данашње Бугарске и Македоније ишао сличним путем. И код једних и код других дошло је до снажне гласовне редукције овог глаголског облика, при чему је остала само основа некадашњег пуног инфинитива (*говориџи* > *говориџ* > *говори* и др.). Овај процес није довео до истих крајњих резултата на једној и на другој страни: у Васојевићима и Паштровићима и даље су врло чести у употреби облици типа *говори*, *џиса* (пored *говориџ*, *џисаџ*, а у Паштровићима и *говориџи*, *џисаџи*), уз пуно чување облика инфинитива, док је на бугарској и македонској страни дошло до потпуног нестанка овог глаголског облика, с тим што је на путу до нестанка инфинитив прошао фазе постепеног редуковања, као и у нашим говорима у Црној Гори — прво завршно *-и* па завршно *-џи*, да би се у тој скраћеној форми у неким ситуацијама задржао до данас (врло ретко и у облику са *-џи*, односно *-џиџи*), у бугарском — у конструкцији с модалним глаголима и у одређеном типу футура, а у бугарском и македонском — у императивним конструкцијама за забрану са *недеј*, односно *немој* и *сџиџа*, као и у ретким изразима.

У српској научној литератури појава отпадања инфинитивног *-џи* у појединим штокавским, а и чакавским говорима уз обалу, тумачи се утицајем романских идиома, који на завршетку речи у флексионим наставцима немају консонант *-џи* (Ивић 1988, 15). У говору Паштровића на такав начин се и крајње *-м* замењује са *-н* (*мџислин*, *с мџикџн* — Јовановић 2005, 176–177).

Могло би се претпоставити да је овај процес потпомогнут губљењем инфинитивног *-џи* код глагола типа *џрес*, *џлес*, код којих је тај консонант отпао упрошћавањем финалне сугласничке групе *-сџи* (које је, као што је познато, у потпуности спроведено у овим говорима), па се *-џи* престало осећати као морфолошка ознака инфинитива. Ту претпоставку релативизује чињеница да је у неким суседним, блиским говорима започет процес свођења овог типа инфинитива на инфинитивну основу иако постоје облици типа *џџесџи*, *џџсџи*, *сџесџи* — нпр. у Црмници (Милетић 1940, 459–462) или *џџесџиџи*, *џџвесџиџи* — нпр. у Конавлима (Кашић 1995, 94).⁸ Даље, да бисмо ово са сигурношћу могли

⁸ Овде се, заправо, претпоставља обрнут процес — да се добро сачувао осећај за *-џи* као морфолошку ознаку инфинитива, па се после упрошћавања сугласничке групе *-сџи* на глаголе овога типа поново додао инфинитивни наставак. У неким гово-

тврдити, морали бисмо, између осталог, имати потврде да је на овим просторима упрошћавање финалних сугласничких група старији процес од отпадања финалног *-и* у инфинитивима.

Да ли у одговарајућем бугарском и македонском облику треба тражити несловенски утицај или елементе аутохтоног развоја и да ли у сличном развоју овог типа инфинитива у српском и бугарском, односно македонском можемо видети подударност или не, ствар је сагледавања историјског стања.

Без даљих дијахроних истраживања проблем, свакако, може да остане само типолошка паралела.

ЛИТЕРАТУРА

- Анрејчин 1978: Професор д-р Любомир Д. Анрејчин, *Основна българска граматика*, Софија.
- Вушовић 1927: Данило Вушовић, *Диалекти Источне Херцеговине*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд (Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик), књ. III.
- ГСБЕ: *Грамматика на старобългарския език. Фонетика. Морфология. Синтаксис*. — Софија (Издателство на Българската академия на науките), 1991.
- Ивић 1999: Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, књ. XLII.
- Ivić 1990: P. Ivić, *Istorija jezika*. — Enciklopedija Jugoslavije. — Zagreb, knj. 6.
- Јовановић 2005: Миодраг Јовановић, *Говор Пашићровића*. — Подгорица, Универзитет Црне Горе. Библиотека: Филозофско-филолошке науке).
- Кашић 1995: Зорка Кашић, *Говор Конавала*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд (Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик), књ. XLI.
- Конески 1965: Блаже Конески, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје — Белград.
- Милетић 1940: Бранко Милетић, *Црмнички говор*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд (Српска краљевска академија), књ. IX.
- Милетич 1989: Любомир Милетич, *Источно-българскије говори*, Софија.
- Мирчев 1963: Кирил Мирчев, *Историческа граматика на българския език. Второ издание*, Софија.
- Петровић 1973: *Морфолошке особине у говору Врачана*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, књ. XVI/1.
- Пижурица 1981: Мато Пижурица, *Говор околине Колашина*. — Титоград (Црногорска академија наука и умјетности. Посебна издања, књ. 12. Одјељење умјетности, књ. 2).

рима се инфинитивни наставак *-и(и)* додаје и глаголима на *-ћи*, нпр. *йећии*, *йећии*, *рећии*, у говору Врачана (Петровић 1973, 213), *ићии* и *ићии*, *доћии* у говору источне Херцеговине (Вушовић 1927, 56) итд.

Реметић 1970: Слободан Н. Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини*. — Прилози проучавању језика, Нови Сад, књ. 6.

Стойков 1968: Стойко Стойков, *Българската диалектологија*, София.

Харалампиев 2001: Иван Харалампиев, *Историческа граматика на българския език*, Велико Търново.

Резюме

Рада Стијович

ОБ ОДНОМ ТИПЕ РЕДУЦИРОВАННОГО ИНФИНИТИВА В НЕКОТОРЫХ ЗЕТСКО-СЪЕНИЧСКИХ ГОВОРАХ, С УЧЕТОМ СОСТОЯНИЯ В БОЛГАРСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЯЗЫКАХ

В настоящей работе речь идет об инфинитиве без инфинитивного окончания *-и* (*ради, узе, йева, йомену*), часто употребляющегося в говоре Васоевичей и Паштровичей; он также встречается и по сей день в некоторых конструкциях болгарского и македонского языков. В болгарском такой инфинитив встречается в конструкции с модальными глаголами (*не мога каза*) и в определенном типе футура (*ща найрави*), а в болгарском и македонском — в императивных конструкциях с отрицательной императивной частицей *недей*, т.е. *немој (недей плака, немој носи) стига ходи*, а также в некоторых редких выражениях.

АНА ГОЛУБОВИЋ

(Филолошки факултет, Београд)

О ТЕКУЋОЈ ЛИНГВИСТИЧКОЈ БИБЛИОГРАФИЈИ У ЈУЖНОСЛОВЕНСКОМ ФИЛОЛОГУ

Јужнословенски филолог објављује редовно од 1921. године, друге књиге часописа, текућу кумулативну лингвистичку библиографију расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла на овим простирима, што га разликује у односу на друга слична научна гласила у Србији. Рубрика Библиографија пружа грађу за изучавање развоја смерова и путева којим се наука о језику код нас кретала али и библиографија као научно-истраживачка делатност.

Кључне речи: *Јужнословенски филолог*, текућа библиографија, лингвистичка библиографија, библиографија у периодици.

Часопис *Јужнословенски филолог*, који су 1913. године покренули Александар Белић и Љубомир Стојановић, од прве књиге доноси библиографске прилоге. У првој књизи *Јужнословенског филолога* они су дати у рубрици Белешке. Касније се Рубрика под називом Библиографија, коју има скоро свака од 62 до сада објављене књиге и којом се *Јужнословенски филолог* јасно издваја у српској лингвистичкој и филолошкој периодици по деценијском неговању и изради националне текуће кумулативне лингвистичке библиографије редовно се објављује од књиге 2 (1921).

Поред тога, у часопису *Јужнословенски филолог* објављено је и девет библиографија истакнутих слависта¹. Те библиографије не могу се назвати персоналним у пуном смислу тог термина јер оне садрже радове које су ти научници објавили, али не и литературу о њима и о њиховом научном раду, а свака потпуна персонална библиографија садр-

¹ Ту су библиографије Ватрослава Јагића, књ. 3 (1922-1923); Олдржиха Хујера, књ. 9 (1930); Матије Мурка, књ. 19 (1951-1952); Александра Белића, књ. 24 (1959-1960); Степана Михаиловича Куљбакина, књ. 29, св. 3/4 (1973); Михаила Стевановића, књ. 30, св. 1/2 (1973) и књ. 47 (1991); Берислава Николића, књ. 33 (1977); Радосава Бошковића, књ. 40 (1984).

жи и део у коме је наведена литература о животу у раду неке личности. Свака од тих девет библиографија објављених у *Јужнословенском филологу* урађена је акрибично и доследно, уз поштовање језика и писма обрађених публикација. Библиографски описи су у највећем броју слушајева само регистрациони. Распоред библиографске грађе је у њима свуда хронолошки осим у библиографији радова Матије Мурка.

Уредници *Јужнословенског филолога* очигледно су од самог почетка били руковођени високом свешћу о научном значају израде текуће библиографије и библиографија водећих слависта. У уводном тексту прве књиге *Јужнословенског филолога*, у којем су се они обратили научној јавности и образложили зашто се часопис покреће, присутна је идеја о неопходности израде текуће лингвистичке библиографије и истакнута је неодвојива веза између напретка у некој научној области и израде адекватних библиографија.

„Имајући на уму корист коју испитивачима могу пружити исцрпно вођени и критичким примедбама пропраћени библиографски прегледи... ми ћемо засада давати на крају сваке године библиографију само онога што је из славистике изашло у току од године дана на нашем језику и што је другде за то време о нашем језику изашло.“²

Сличне рубрике у то време имали су славистички часописи *Sborník Filologický* и *Rocznik Slawistyczny*.³

Рубрику Библиографија у *Јужнословенском филологу* карактерише исти тематски оквир какав су дефинисали још оснивачи листа и њени покретачи. Представљање домаћој и иностраној научној јавности свих студија, радова и приказа из области лингвистике и словенске филологије који се објаве у току једне календарске године остао је њен циљ. Такве особине Библиографију чине *текућом кумулативном, специјалном и стручном*.⁴

² Поводом покретања „*Јужнословенског филолога*“ / Александар Белић, Љубомир Стојановић // *Јужнословенски филолог*. — 1 (1913), стр. 4.

³ Чешка Академија покренула је 1910. године часопис *Sborník Filologický*. У обимном раду „Чешка филологија и лингвистика 1907–1921 год.“ (*Јужнословенски филолог* 3, стр. 112–130) О. Хујер истиче тај часопис као један од водећих и по томе што објављује библиографију чешких филолошких радова. Аутор чланка исказује жаљење због нередовног излажења зборника и њиховог кашњења.

Први „Преглед библиографије славистичке лингвистике“ у часопису *Rocznik Slawistyczny* појавио се 1908. године. Библиографија је приказивала укупну продукцију на међународном нивоу, књига и научних радова из области славистике у току једне године. Велики број јединица био је праћен апликацијама и апстрактима.

⁴ Према класификацији Александре Вранеш у: *Основи библиографије* / Александра Вранеш. — Београд : Народна библиотека Србије, 2001. — 201 стр.

Квалификацију *национална библиографија* било је лако употребити за карактеризацију Библиографије у периоду до почетка деведесетих година и распада СФР Југославије. Термин *национална* у савременој науци користи се за оне библиографије које пописују грађу са територије једне државе. Библиографска грађа која је чинила рубрику Библиографија до тада је објављивана на територији државе чије границе се нису значајније мењале иако су се мењали њени називи и друштвено-политички систем. Данас се грађа за Библиографију *Јужнословенског филолога* добија с територија четири различите државе⁵. Језички параметар такође не би био подесан за дефинисање природе те библиографије јер се грађа прикупља са српског и македонског говорног подручја. Одредба *селективна* је, међутим, сасвим адекватна за оцену Библиографије у *Јужнословенском филологу* јер она обухвата само дела и расправе од научне вредности.

Библиографија студија, расправа, чланака и научних монографија које имају за предмет питања из лингвистике и словенске филологије постоји као стална рубрика у *Јужнословенском филологу* од 1921. године. После Првог светског рата у неколико наставака објављена је кумулативна библиографија за протекли период. Како је и назначено у самом часопису одељак је био велик, библиографско-критички, систематски уређен. У уводном тексту изложена је намера уредништва да пружи „читаоцима библиографске прегледе свега онога што се тиче јужнословенских језика а што је публиковано код Јужних Словена или на страни“⁶. Идеја да се приказују иностране публикације које су тематиком везане за јужнословенске језике одувек је била присутна међу уредницима, али само прва Библиографија *Јужнословенског филолога*, која је обухватила већи временски период и излазила у наставцима, у четири књиге⁷, обухватала је и грађу из иностранства. Такав библиографски подухват, који прелази границе националне продукције, није био лако остварив. Сарадника никада није било довољно како би се подаци ваљано сакупили, а појавиле су се друге, иностране и међународне лингвистичке библиографије које су задовољиле информационе потребе филолога, слависта и лингвиста. Велике потешкоће имали су аутори при изради прве библиогра-

⁵ Македонија, Република Српска, Србија и Црна Гора.

⁶ Јужнословенски филолог. — 2 (1921), стр. 326.

⁷ Књига 2 (1921) садржи грађу везану за прасловенски језик и акценатска питања; у броју 3 (1922–1923) обрађени су словенска етимологија, српскохрватски и словеначки језик; књига 5 (1925–1926) садржи одељке за старословенски језик и палеографију, бугарски језик, биографије, аутобиографије и преглед осталих библиографија из ове научне области; књига 7, 3/4 (1928–1929) садржи допуне.

фије у *Јужнословенском филологу*. Стање у београдским библиотекарма и библиотекама у целој земљи било је после рата тешко. Књи-жарске везе тек су се наново успостављале. Стога је покретање те ве-лике библиографије било истински подухват.

Од почетка рада на Библиографији одлучено је да ће она доно-сити и преглед радова који су изашли код нас, а за тему имају неку другу, а не словенску филологију пошто тада није било часописа који су се бавили изучавањем других језика. Данас, када постоји више так-вих часописа, и даље једино *Јужнословенски филолог* даје преглед монографија и научних радова с таквом тематиком, у одељку библио-графије који се односи на несловенске језике.

Библиографска грађа је низ година у оквиру сваког тематског одељка била распоређена по азбучном редоследу њихових одредница без обзира на то што се увек поштовао језик и писмо описиване пу-бликације или чланка и када је одредница била у питању. Њу су чини-ли презиме и име аутора у инверзији, без запете. Одступајући од до-следно примењиваног правила о ауторској одредници, сви радови о једној особи у одељку везаном за биографије научника прве Библио-графије били су на једном месту. Свака одредница је имала засебан број, а радови о тој личности су обележавани словима азбуке. Свако име које у овој рубрици чини одредницу штампано је масним слови-ма. Имена аутора биографских чланака испод једне одреднице дата су уазбучено.

Пример:

2916. **Зубати Јозеф**⁸

2916a. Vážný V. Profesor Jozef Zubatý. Sl. Pohl' XLI 244–245.

2916b. Kruz Jozef. Soupis prací J. Zubatého z l. 1884–1925. Μνήμεα (1926) 478–496.

2916v. Škultety Jos. Profesor Jozef Zubatý. Sl. Pohl' XLI 241–244.

Нумерација библиографских јединица је кроз све делове те Би-блиографије текла континуирано, до броја 3068. Била је то једна од најобимнијих лингвистичких библиографија на овим просторима у том тренутку. Библиографима је посебно значајан одељак у књизи 5 (1925–1926) насловљен Језички библиографски прегледи, библиогра-фије филолошких радова и др. посвећен другим библиографијама са темама из словенске филологије. Исцрпан попис библиографске грађе која се односи на различите лингвистичке библиографије презентован је према језицима тих библиографија у осам одељака: општи одељак

⁸ Јужнословенски филолог. — 7, 3/4 (1928–1929), стр. 317.

и одељци за српски, словеначки, бугарски, чешки, лужички, пољски и руски језик. Тај сегмент Библиографије *Јужнословенског филолога* представља својеврсна секундарна лингвистичка библиографија. Примери:

А. Из српске библиографије.

1577. Барић Х. Списак научних радова. А. Белића. Бел 36 (1921) XIV–XVIII.⁹

Г. Из чешке библиографије.

1597. Sborník Filologický, vydává II Trída Č. Akad. Pro Vědy, Slovesnost a Umění. Доноси филолошку библиографију са великим задоцњавањем. У књ. VI за 1914 и 1915 г. (стр. 150–220).

Обухвата не само дела из словенске *филологије* него и из других *филологија* код Чеха.¹⁰

Е. Из руске библиографије.

1606. Дурново Н. Н. Общее и славянское языковедение в России с 1914 по 1925 год. В. напред стр. 240–297.¹¹

Одељак у коме се читаоцима пружају информације о другим библиографијама филолошких и лингвистичких радова постао је стални део текуће библиографије *Јужнословенског филолога*. Такви одељци библиографима пружају могућност да истражују и упоређују библиографска достигнућа у одређеном временском периоду. Данас такви одељци броје око десет библиографских јединица, а раније, у време када се Библиографија израђивала за простор целе СФРЈ, било их је више десетина. Странице до сада објављене 62 књиге *Јужнословенског филолога* пружају и обиље информација које су посебно занимљиве за библиографе. Рубрике и чланци у Библиографији садрже податке који су од значаја за науку библиографије и за сродне дисциплине. Цео часопис, а нарочито библиографије које су објављене у њему, могу се посматрати као извори података о другим сачињеним библиографијама и достигнућима из те области. То су незаобилазни,

⁹ Јужнословенски филолог. — 5 (1925–1926), стр. 365.

¹⁰ Исто, стр. 366.

¹¹ Исто, стр. 367.

вредни извори за проучавање историје библиографије као науке код Срба и Јужних Словена.

Рубрика Библиографија какву *Јужнословенски филолог* објављује и данас усталила се од књиге 9 (1930). У њој су представљени научни радови из области словенске филологије и лингвистике који су објављени у Југославији у току одређене календарске године. Идеје усвојене на Првом конгресу словенских филолога у Прагу 1929. године биле су веома значајне за развој те рубрике. Одлуке усвојене на првом конгресу, и подршка коју је идеја израде словенске лингвистичке библиографије добила на наредна три конгреса, учврстиле су редовно израђивање и објављивање такве библиографске рубрике. Додатну вредност и тежину усвојеним резолуцијама конгреса давало је и то што је један од њихових иницијатора и потписника уредник *Јужнословенског филолога* био Александар Белић. Библиографски рад постао је саставни део научно-истраживачког процеса и задатак сваког националног лингвистичког часописа коме је међународна славистичка научна јавност дала пуну подршку.

„I Конгрес словенских *филолога* у Прагу прима обавезу претставника словенских филолошких часописа да ће сваке године на време доносити библиографију дела и чланака научне вредности који се тичу словенских језика, а који су излазили у дотичној држави.

Библиографија ће доносити по утврђеном плану садржину и карактеристику дела и чланака.

Комисија за утврђивање плана: Белић, Милетич, Њич и Хујер.¹²

Према овом, документима припремљеним за неодржани конгрес слависта у Београду 1939.¹³ и конгреса 1955. године¹⁴, види се којим путем је требало да се креће словенска библиографија и националне лингвистичке библиографије које би је чиниле.

„На седницама Радног комитета водила се нарочито исцрпна дискусија о редовном објављивању словенске библиографије. Показало се, међутим, да је засад немогућно организовати њено издање на једном месту. Зато је одлучено да се убудуће објављује јединствена библиографија само за словенску лингвистику, у библиографском годишњаку, који ће издавати уредништво часописа 'Rocznik Slawistyczny' у Кракову у редакцији Тадеуша Љер-Сплавинског. Материјал за тај

¹² Први Конгрес словенских (sic!) филолога у Прагу 1929 г. од 6–13 октобра / Александар Белић // *Јужнословенски филолог*. — 8 (1928–1929), стр. 160–178.

¹³ Трећи Конгрес слависта. — Београд : САН, 1939. — 5 т.

¹⁴ Међународни славистички конгрес у Београду / Кирил Тарановски // *Јужнословенски филолог*. — 21, 1/4 (1955–1956), стр. 278–279.

Годишњак прикупљаће у словенским земљама академије наука или универзитети, а у несловенским земљама поједини научни радници.¹⁵

Степен организације такве библиографије био би велики да је остварен. Један од научника који се највише залагао и имао визију како се то може остварити био је оснивач и уредник *Јужнословенског филолога* Александар Белић. Може се само претпоставити какво би значајно место јужнословенска лингвистичка библиографија на тај начин стекла.

Грађа која чини Библиографију *Јужнословенског филолога* припада областима опште и примењене лингвистике, интердисциплинарних лингвистичких проучавања, питањима из области старословенског, источних и западних словенских језика, проблемима савременог српског језика и његове историје, као и питањима везаним за несловенске филологије. Распоред, називи и број тематских одељака по којима је библиографска грађа током година распоређивана мењао се како се мењала сама наука о језику и интересовања истраживача¹⁶. Изучава-

¹⁵ Исто

¹⁶ Библиографија за 1931 г. садржи одељке: I Филозофија и језик; II О прасловенском и словенским језицима; III Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи; IV Несловенски језици; V Старословенски језик и црквенословенски; VI Српскохрватски језик: (а) граматика и граматичка питања, б) савремени књижевни језик, в) дијалекти, г) текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд., д) историја српскохрватског језика, њ) метрика); VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика); VIII Биографије, аутобиографије и сл. грађа; IX Библиографија; X О становништву, насељима, њихову пореклу; XI Различно; XII Словеначки језик.

Библиографија за 1971. и 1972. годину садржи одељке: I Општелингвистички проблеми; II Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика; III Етимологија, историја речи, тумачење речи, збирке речи; IV Несловенски језици; V Балканологија; VI Старословенски језик (а) Фонетика (експериментална, физиолошка, фонологија), б) Граматика и граматичка питања, в) Савремени књижевни језик, г) Дијалекти, д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд., њ) Историја српскохрватског језика, е) Метрика, ж) Стил, з) Методика наставе књижевног језика, и) Терминологија, ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.); VII Српскохрватски језик; VIII Македонски језик: (а) Македонска филологија; б) Текстови, настава, стилистика; в) Фолклор; IX Словеначки језик: (а) *Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, prevorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka*, б) *Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil*, с) *Strokovni in splošni slovarji, terminologija*; X Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика); XI Биографије, аутобиографије и сл. грађа; XII Библиографија; XIII О становништву; XIV Разно.

Библиографија за 1992. годину садржи одељке: I. Општи теоријско-методолошки проблеми; II. Примењена лингвистика: (а) Питања превођења, учења језика и сл., б) Контрастивна проучавања језика); III. Прасловенски језик, словенска језичка

њем библиографских рубрика *Јужнословенског филолога* може се стећи слика о развоју лингвистике и словенске филологије у Србији и Југославији као и слика о развоју библиографије као научне делатности.

Грађу за Библиографију чине научне монографије, радови из зборника и чланци и прилози у унапред одређеном броју научних листова. Корпус периодичних публикација који дају библиографску грађу формирају уредници самог *Јужнословенског филолога* и Библиографије. Њега су у сваком периоду чинила гласила која су од значаја за развој филологије и лингвистике.

Библиографија је, у највећем броју случајева, била кумулативна текућа, односно годишња. Грађа која се прикупљала обично се односила на две претходне године у односу на текућу календарску годину. То није реткост међу библиографијама тога типа због начина и динамике објављивања научне периодике. Две Библиографије биле су израђене за дужи временски период јер су покриле периоде два светска рата и непосредно после њих.¹⁷

Библиографске јединице су у сваком од одељака распоређене према азбучном редоследу њихових одредница. Њихова нумерација је јединствена на нивоу целе рубрике. Број библиографских јединица је осцилирао током година. У периоду када се грађа сакупљала са територије целе СФРЈ '70-их и '80-их година Библиографија *Јужнословенског филолога* је досезала преко 2000 јединица. Након кризног периода у претходној деценији, Библиографија данас броји око 1000 за-

заједница и посебна питања појединих словенских језика; IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи; V. Несловенски језици; VI. Балканологија; VII. Старословенски језик и његове редакције; VIII. Српскохрватски језик (а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија, б) Граматика и граматичка питања, в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза, г) Дијалекти, д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд., њ) Историја српскохрватског језика, е) Стил, ж) Метрика, з) Методика наставе књижевног језика, и) Терминологија, ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.); IX. Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика); X. Биографије, аутобиографије и сл. грађа; XI. Библиографија; XII. О становништву; XIII. Разно.

¹⁷ Библиографија 1914–1922. // *Јужнословенски филолог*. — 2 (1921), стр. 326–354.

Библиографија 1914–1922 (1923) : (продужење) // *Јужнословенски филолог*. — 3 (1922–1923), стр. 197–297.

Библиографија 1914–1925. // *Јужнословенски филолог*. — 5 (1925–1926), 318–367.

Библиографија од 1939 до 1949 : расправа и дела из словенске и индоевропске филологије која су изашла у Југославији / Јован Вуковић и др. // *Јужнословенски филолог*. — 18, (1949–1950), стр. 341–500.

писа. Прецизно се о овим цифрама не може говорити јер се организација саме грађе у великој мери изменила. Некада је постојао систем упутних одредница са именима другог и трећег аутора, уколико га је публикација имала, тако да број одредница није био и број јединица у Библиографији.

Библиографски опис коришћен у свим библиографијама *Јужнословенског филолога* садржајан је, прегледан и доследан. Увек је тако конципиран да на што мањем простору да довољно података како би одређена јединица могла бити идентификована. Велики број сарадника који је некада прилагао грађу за Библиографију морао је ускладити начин презентовања података. Одреднице јединица у највећем броју случајева били су презиме и име аутора, назив дела или одредба да је оно анонимно¹⁸. Интерпункцијски знакови који су одвајали текстуални део описа и фактографске податке доследно су се користили. Називи већине периодичних публикација из којих је узимана грађа у библиографском опису наводили су се у скраћеницама. Њихово разрешење претходило је самом тексту Библиографије. Такав систем се примењује и данас, када уз списак обрађених часописа стоји и листа обрађених зборника радова. Називе периодике у библиографском опису слично третирају и међународне лингвистичке библиографије. Напомене су раније биле чешће, односиле су се на садржај описаног дела и биле су потписане иницијалима аутора. Временом и повећањем укупног обима Библиографије сведене су на минимум. Библиографски описи увек су давани на језику и писму описиване публикације. Током времена библиографски опис се мењао, али су те промене биле незнатне све до 2003. године.

Пример описа монографске публикације:

432. Белић д-р Александар, Савремени српскохрватски језик. I део: Гласови и акценти (1948, Београд) 1–167.
Литографски универзитетски уџбеник.¹⁹

Пример описа саставног дела публикације:

126. Georgijević d-r Krešimir, Matija Murko. ГлПД XVI (1936) 622–626.
Написано поводом седамдесетогодишњице живота М. — Изнесен је, укратко, живот М., а затим су наведени његови најкрупнији радови. Р. А.²⁰

¹⁸ Коришћен је знак три звездице или скраћеница *Аноним*.

¹⁹ Јужнословенски филолог. — 18, 1/4 (1949–1950), стр. 395.

²⁰ Јужнословенски филолог. — 16 (1937), стр. 263.

Уређење, увек обимних, рубрика Библиографије одговоран је посао. Пракса потписивања њеног уредника започета је крајем '70-их година. Милица Радовић-Тешкић, Јасна Влајић-Поповић и Олга Сабо-Јерков су оставиле трага при савесном обављању тог задатка уводећи новине уз поштовање добрих страна дотадашњег вођења рубрике. Дешавало се да у састав библиографије уђу и јединице из ранијих година услед кашњења неких публикација. Почеле су да се обележавају знаком звездице, а раније су биле необележене. Побољшан је начин презентовања информација. Престало се са праксом разнородног навођења годишта, броја и године часописа, као и броја страна. Циљ је био једнообразно приказивање нумеричких података без пропратних скраћеница. И данас се нумерички подаци наводе на сличан начин, осим што се у поједностављењу отишло корак даље — уместо употребе и римских и арапских бројева, све се приказује арапским цифрама.

Примена међународних стандарда за описе публикација и њихових делова, који су одмах по објављивању били примењивани у издањима библиотека у земљи и Југословенског библиографског института, изостала је при изради свих библиографија у *Јужнословенском филологу* до књиге 59 (2003).

Разграната мрежа сарадника из иностранства и свих делова земље карактерисала је стварање сваке Библиографије *Јужнословенског филолога*. Библиографску грађу су прилагали Александар Белић, његови сарадници, како истакнути научници, тако и студенти. Млађи сарадници катедара и института из целе земље који су се бавили филологијом и лингвистиком обележили су рад на Библиографији у периоду након Другог светског рата. Такав начин библиографског рада имао је и недостатке и предности. У време када није постојао систем узајамних каталога и каталогизације нити базе података и каталози на Интернету, корисно је било да млади стручњаци, сваки из своје научне области и сфере интересовања, приложе податке о актуелним публикацијама и чланцима из научних часописа. На тај начин истраживачи су се могли брзо упознати са новом литературом из разних сегмената лингвистике. Мања је могућност грешке и изостављања битних информација када је укључен већи број сарадника. Чињеница да су грађу сакупљали махом млађи истраживачи допушта, са друге стране, сумњу у довољну њихову упућеност и верзираност да сакупе ваљану грађу. Број сарадника на Библиографији *Јужнословенског филолога* износио је и преко двадесет док је данас он знатно мањи: грађу из Црне Горе прилажу две и из Македоније, Републике Српске и Србије по једна особа.

Јужнословенски филолог није био усамљени пример часописа у нашој научној средини који редовно приређује текућу библиографију радова из одређене области. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* су у неколико првих бројева објавили обимне библиографско-критичке рубрике у којима је уредништво научној јавности желело да презентује све публикације (објављене у земљи и иностранству) за које се сматрало да су од већег значаја²¹. Касније су објављиване библиографије листова, књига и радова који су послати часопису, јер за почетни амбициозни подухват није било довољно времена ни сарадника. Након Другог светског рата странице часописа првенствено су резервисане за специјалне тематске и персоналне библиографије. *Гласник Етнографског музеја у Београду* давао је редовне годишње библиографске прилоге из области етнологије, етнографије и историје, а објављиване су и многе тематске и персоналне библиографије научника. *Историјски гласник* је након Другог светског рата имао сличну праксу. Сличну Библиографији *Јужнословенског филолога* за територију Словеније почео је да израђује часопис *Jezik in slovstvo* Филозофског факултета у Љубљани од 1956. године. На њиховој Интернет страници²² целокупна та библиографија се може претраживати, не као база, већ као текстуални документ.

Уређивање и прикупљање највећег дела материјала за израду рубрике Библиографија уредништво *Јужнословенског филолога* је 2003. године, после деценије у којој су постојале тешкоће у вођењу те рубрике, поверило дипломираном библиографу, са радним местом на Филолошком факултету у Београду и широким могућностима честих консултација са лингвистима различитих профила. Иновирану концепцију Библиографије уредништво часописа је подржало и она се од броја 59 (2003) усталила. За њу је карактеристично, с једне стране, поштовање деценијама примењиваног система предметних области у оквиру којих се распоређивала библиографска грађа, а са друге, уважавање достигнућа савремене лингвистике и савремене библиографије као и издавачке продукције²³. Сразмерно веће промене учињене су

²¹ Библиографије часописа *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Приредио Станиша Војиновић. — Београд: Филолошки факултет, 1997. — 2 књ. / Александра Вранеш // Књижевност и језик. — 46, 1 (1998), стр. 133–137.

²² www.ff.uni-lj.si

²³ Библиографија за 1995. годину садржи одељке: I. Општи теоријско-методолошки проблеми; II. Примењена лингвистика: (а) Питања превођења, учење језика и сл., б) Контрастивна проучавања језика); III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика; IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи; V. Несловенски језици; VI. Балкано-

у најобимнијем одељку, који се односи на српски језик, одвајањем тема везаних за савремени језик од оних везаних за његову историју. Одељци с почетка Библиографије од општелингвистичких тема, преко примењене лингвистике и питања старословенског и језика словенске језичке заједнице остали су непромењени. Поред постојећег одељка о радовима који се односе на личности из области науке о језику (насловљеним *Personalia*), уведен је одељак Институције, научни скупови, часописи, удружења за њихово представљање. Задржани су одељци за македонски језик, балканологију, речнике, несловенске језике и разно. Укупан број тематских одељака према којима се данас распоређује прикупљена грађа је 16.

Распоред грађе у Библиографији *Јужнословенског филолога* сличан је распореду грађе у међународним лингвистичким библиографијама уз извесне разлике. На пример, *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego* Пољске академије наука има одељаке према групама словенских језика²⁴, од којих сваки обухвата више одељака према

логија; VII. Старословенски језик и његове редакције; VIII. Српски (српскохрватски) језик (а) Фонетика и фонологија, б) Граматика и граматичка питања, в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза, г) Дијалекти, д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд., њ) Историја српског језика, е) Стил, ж) Метрика, з) Терминологија, ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.); IX. Македонски језик; X. Речници стари и нови српског (српскохрватског) језика односно српског (српскохрватског) и ког страног језика; XI. Биографије, аутобиографије и сл. грађа; XII. Библиографија; XIII. О становништву; XIV. Разно.

Библиографија за 2004. годину садржи одељке: I. Општи теоријско-методолошки проблеми и историја лингвистике; II. Интердисциплинарна проучавања језика (етнолингвистика, неуроллингвистика, психоллингвистика, социоллингвистика и сл.); III. Примењена лингвистика (а) Превођење, б) Учење страних језика, в) Контрастивна проучавања језика; IV. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика; V. Старословенски језик и његове редакције; VI. Савремени српски језик (а) Опште, б) Фонетика, фонологија, прозодија, в) Графија и правопис, г) Граматика (морфологија, творба речи, синтакса), д) Лексикологија (лексичка семантика, фразеологија, терминологија, етимологија, ономастика и др.), њ) Нормативистика, е) Стилистика, ж) Метрика, з) Методика наставе српског књижевног језика, и) Дијалектологија; VII. Историја српског језика (а) Опште, б) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло, в) Историјска фонетика, граматика, лексикологија, историја писма и правописа, г) Историја српског књижевног језика; VIII. Македонски језик; IX. Речници стари и нови српског језика односно српског и ког страног језика; X. Несловенски језици; XI. Балканологија; XII. Библиографија; XIII. *Personalia* (биографије, аутобиографије, некролози и слично); XIV Народне умотворине; XV. Институције, научни скупови, часописи, удружења; XVI Разно.

²⁴ Dział ogólnosłowiański; Język cerkiewnosłowiański; Grupa bułgarsko-macedońska; Język serbochorwacki; Język słoweński; Grupa czesko-słowacka; Grupa łużycka; Grupa lechicka; Grupa ruska (język staroruski, język rosyjski, język białoruski, język ukraiński); Wpływ słowiański na inne języki.

лингвистичким дисциплинама²⁵. Класификација у библиографији *Bibliographie Linguistique/Linguistic Bibliography* једна је од најразгранатијих. Она садржи лингвистичку грађу везану за велики број језика света распоређену према лингвистичким дисциплинама у оквиру сваког одељка који се односи на одређени језик.

Начин нумерисања јединица у Библиографији *Јужнословенског филолога* се од 2003. године изменио само утолико што сада коначан број на крају Библиографије представља реалан број описаних библиографских јединица. Описи публикација или радова који се могу сврстати у два или више одељака само на једном месту имају редни број. На свакој другој позицији су без њега и у скраћеном су облику. На пример:

— ГАГОВИЋ, Светозар

Из лексике Пиве : село Безује | Уп. 655²⁶

655. ГАГОВИЋ, Светозар

Из лексике Пиве : село Безује / Светозар Гаговић // СДЗб. — 51 (2004), 1–312.²⁷

Највеће промене у Библиографији *Јужнословенског филолога* односе се на изглед библиографског описа. Непуне три деценије након настанка првих ISBD интернационалних правила за библиографски опис публикација²⁸ они су почели да се примењују и при изради Библиографије у *Јужнословенском филологу*. Имена која чине одреднице увек су написана ћирилицом без обзира на језик саме публикације или научног чланка. Страна имена дају се у транслитерацији на српску ћирилицу. Због сажетијег изгледа описа незнатни компромиси су направљени код навођења података који би се иначе нашли у напомени и одвојени су усправном линијом. Сличан начин се користи у *Bibliographie Linguistique/Linguistic Bibliography*.

244. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Рад на иновирању црквенословенске норме током XIX и XX века / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 8 (2004), 36–42. | Резюме²⁹

²⁵ Współczesny język literacki (fonetyka, morfologia, składnia, stylistyka); Historia języka; Dialektologia; Socjolingwistyka; Leksykologia (semantyka, historia słownictwa, słownictwo gwarowe, terminologia, słowniki, frazeologia); Onomastyka (antroponimia, toponimia).

²⁶ Јужнословенски филолог. — 62 (2006), стр. 454.

²⁷ Исто, стр. 468.

²⁸ Међународни стандард за опис монографских публикација ISBD (M) постоји од 1974. године а за опис саставних делова публикација ISBD (CP) од 1988.

²⁹ Јужнословенски филолог. — 62 (2006), стр. 432.

10365 MLADENović, Aleksandar: O nekim fonetskim odlikama „Slova na Sretenje“ Jovana Ekzarha (prepis iz XVII veka u manastiru Hilarandar). — *ZbFL* 23, 1980/1 (1981), 77–81 | Ru. Summ.³⁰

Употребом квалификације *приказ* означени су научна критика, рецензије и слични радови. Уколико има више приказа исте публикације, они су умрежени и повезани, како редним бројевима међусобно, тако и са описом публикације која је тема тих критика. Пример:

57. КЛИКОВАЦ, Душка

Metafore u mišljenju i jeziku / Duška Klikovac. — Beograd : Biblioteka XX vek : Knjižara Krug, 2004. — 318. — (Biblioteka XX vek ; 139) | Уп. 46, 69³¹

46. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Metafore u mišljenju i jeziku / Duška Klikovac. — Beograd : XX vek, 2004. — 318. / Рајна Драгићевић // КњЈ. — 51, 3–4 (2004), 453–455. Приказ | Уп. 57, 69³²

Упутне одреднице са именима коаутора (осим првог коаутора) у Библиографији се не дају јер се примењује библиографско правило да се публикација води на првог аутора, а сви остали се наводе у именском регистру.

У случају анонимних публикација одредница је наслов.

Регистар имена је, поред другачијег приступа изради библиографског описа, друга знатнија новина у садашњој концепцији Библиографије *Јужнословенског филолога*. У књизи 59 (2003) он је штампан засебно, а у каснијим, због уштеде простора и избегавања нагомилавања сличних података на више места у часопису, регистар Библиографије инкорпориран је у регистар целог *Јужнословенског филолога* тако што су бројеви библиографских јединица наведени у угластим заградама. На тај начин, поштујући савремене принципе израде библиографије, подаци о свим ауторима се могу пронаћи, а број библиографских јединица одговара укупном броју одредница.

Допуну описа, каква се данас користи при изради сличних библиографија у свету, чине наведене кључне речи уз сваку јединицу, што доприноси бољем представљању садржине описиваног рада или

³⁰ Linguistic Bibliography for the Year 1981 and Supplement for Previous Years / Permanent International Comitee of Linguists ; ed. J. J. Beylsmith. — The Hague ; Boston ; Lancaster : Martin Nijhoff Publishers, 1984. — Str. 523.

³¹ Јужнословенски филолог. — 62 (2006), стр. 418.

³² Исто, стр. 417.

публикације. Кључне речи представљају додатну вредност библиографског описа и замењују реферативне напомене.

Националну општу аналитичку текућу библиографију³³ данас израђује Народна библиотека Србије након гашења Југословенског библиографског института и она је претражива на њеном сајту³⁴. Постављање овакве библиографије на Интернет има низ предности. Грађу корисник може разврстати према својим потребама по: УДК систему, наслову, аутору, предметној одредници и серијској публикацији у којима су радови објављени. Сваки обрађени чланак је и засебан запис у оквиру Виртуалне библиотеке Србије насталој у COBISS систему и има свој јединствен id број. Српска текућа национална библиографија има и неколико недостатака. Она доноси грађу са две закашњења у односу на текућу годину, као и *Јужнословенски филолог*, с том разликом што Библиографија *Јужнословенског филолога* пружа обимнију грађу везану за лингвистику. Дешава се да неке научне области у текућој националној библиографији буду заступљене са само неколико радова годишње, што не одговара реалности.³⁵ Проблем је, пре свега, у томе што многе наше научне серијске публикације касне са излагањем и што библиографи Народне библиотеке Србије не обрађују све радове у листовима већ само чланке и расправе. Библиографски опис одговара ISBD(CP).

Пример:

ДАМЉАНОВИЋ, Дара

Место Алимпија Васиљевића у заснивању српске русистике / Дара Дамљановић. — Резюме. — Цитирана литература.

У: Славистика. — ISSN 1450–5061. — Књ. 8 (2004), стр. 68–73. 811.161.1+821.161.1](091),,18³⁶

Исти чланак у Библиографији *Јужнословенског филолога* обрађен је према међународном стандарду уз модификације предложене од стране уредништва часописа:

³³ Некада серије Б (природне и примењене науке: математика, физика, хемија, географија, биологија, медицина, техника, пољопривреда) и Ц (уметност, спорт, филологија, литература).

³⁴ www.digital.nbs.bg.ac.yu/bibliografija/tekuca/clanci

³⁵ За 2004. годину само два чланка су се нашла у одељку за руски језик, док су неки радови који се тичу руског погрешно распоређени (уместо УДК за руски стављен је број за источнословенске језике и сл).

³⁶ www.digital.nbs.bg.ac.yu/bibliografija/tekuca/clanci/serijaC/y2004

112. ДАМЉАНОВИЋ, Дара

Место Алимпија Васиљевића у заснивању српске русистике / Дара Дамљановић // Славистика. — 8 (2004), 68–73. | Резюме³⁷

Постоји иницијатива да Библиографија у *Јужнословенском филологу* прерасте у базу података, доступну путем Интернета. Штампани облик било које публикације има неких предности, али у доба развијене технологије информације се лакше добијају путем аутоматизованих претрага. Проучавањем постојећих сличних пројеката могу се извући закључци о основним принципима настанка и одликама какве би таква база требало да има. Ако би се приступило реализацији те иницијативе, неопходна би била блиска сарадња лингвиста, библиографа и програмера у таквом подухвату. Сличне међународне базе *Bibliographie Linguistique/Linguistic Bibliography*³⁸ и оне у оквиру ИНИОН-а³⁹, као и база коју планира *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego*, корисницима нуде претрагу библиографске грађе путем било ког поља библиографског описа (наслова дела, било ког вида ауторства, места и године штампања, наслова часописа, издавача), језика, УДК броја, теме, кључне речи. Посао библиографа у том случају би се знатно изменио. Уређивање Библиографије своје место би уступило стварању тезауруса кључних речи путем којих би база била претражива. Библиографски стручњаци у свету то истичу као најодговорнији део рада на библиографији. Постојање добро дефинисаног речника термина којим би се карактерисали садржаји описиваних публикација и чланака у највећој мери доприноси добром уређењу базе. Креирање такве базе, према иностраним искуствима, није лако, али је неопходно у савременим токовима брзих размена информација. Доступност података тим путем осавремениће приказивање научних достигнућа домаће лингвистике, што је од самог почетка био циљ *Јужнословенског филолога* и Библиографије у њему.

Након гашења Југословенског библиографског института 2002. године и престанка редовног излажења текуће националне библиографије Србије где је, у серији Ц, објављивана и грађа везана за филологију и лингвистику, Библиографија *Јужнословенског филолога* остала је једини поуздан извор за изучавање текуће лингвистичке библиографије у Србији.

³⁷ Јужнословенски филолог. — 62 (2006), стр. 422.

³⁸ www.blonline.nl

³⁹ www.inion.ru

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Поводом покретања „*Јужнословенског филолога*“ / Александар Белић, Љубомир Стојановић // *Јужнословенски филолог*. — 1 (1913), стр. 1–4.
- Чешка *филологија* и лингвистика 1907–1921 год. / О. Хујер // *Јужнословенски филолог*. — 3 (1922–1923), стр. 112–130.
- Први Конгрес словенских (sic!) *филолога* у Прагу 1929 г. од 6–13 октобра / Александар Белић // *Јужнословенски филолог*. — 8 (1928–1929), стр. 160–178.
- Трећи Конгрес слависта. — Београд : САН, 1939. — 5 т.
- Међународни славистички конгрес у Београду / Кирил Тарановски // *Јужнословенски филолог*. — 21, 1/4 (1955–1956), стр. 278–279.
- Linguistic Bibliography for the Year 1981 and Supplement for Previous Years / Permanent International Comitee of Linguists ; ed. J. J. Beylsmith. — The Hague ; Boston ; Lancaster : Martin Nijhoff Publishers, 1984. — 861 str.
- Библиографије часописа *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Приредио Станиша Војиновић. — Београд: Филолошки факултет, 1997. — 2 књ. / Александра Вранеш // *Књижевност и језик*. — 46, 1 (1998), стр. 133–137.
- Основи библиографије / Александра Вранеш. — Београд : Народна библиотека Србије, 2001. — 201 стр.

Интернет адресе:

www.ff.uni-lj.si

www.digital.nbs.bg.ac.yu/bibliografija/tekuca/clanci

www.blonline.nl

www.inion.ru

Резюме

Ана Голубович

О ТЕКУЩЕЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ БИБЛИОГРАФИИ В ЖУРНАЛЕ *ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ*

Начиная с 1921 года со второго выпуска журнала, *Јужнословенски филолог*, регулярно публикует сводную текущую библиографию книг и статей по индоевропейской филологии и общему языкознанию. Именно этим он отличается от остальных научных журналов такого типа в Сербии. Эта библиография дает материалы для изучения не только основных направлений развития отечественного языкознания, но и библиографической научно-исследовательской деятельности.

Robert D. Van Valin, Jr., *Exploring the Syntax-Semantics Interface*,
Cambridge 2005, Cambridge University Press, XXI+310 стр.

Аутор ове, сваковрсним интересантним обавештењима крцате, књиге, Robert Van Valin, одликује се, као лингвиста, несвакидашњом научном свестраношћу. Његови досадашњи радови, наиме, посвећивани су не само синтаксичкој проблематици, већ и питањима која се тичу устројавања универзалне граматике, језичке типологије, стицања говорних способности, па чак и таквим темама које спадају у област неуролингвистике. Поред тога, он је главни зачетник и тумач оног виђења ствари у домену информативно-функционалних домаћаја постојећих језичких датости на које се, у круговима језичких теоретичара, примењује термин *Role and Reference Grammar*. А каква је његова упознатост са тим датостима, о томе убедљиво говори чињеница да он, у књизи коју овом приликом разматрамо, износи одговарајуће податке на укупно 79 језика!

Књига о којој је реч посвећена је разматрању тога како лексичка семантика и синтаксичка устројеност омогућују људима међусобно споразумевање. После кратког обавештења о њеној садржини (стр. VII–XXI), и ауторових уводних речи (под насловом *Introduction*, стр. 1–2) отпочиње излагање о томе на шта се односи термин *синтаксичка структура*. Оно се, под тим насловом (*Syntactic structure*) протеже на страницама 3–30, с тим што је свака исказна целина, не само ту, већ и у свим осталим посебним деловима ауторовог казивања, подведена под одговарајући наслов. Потом долази на ред, под бројем 2, одељак насловљен *Lexical representation and semantic roles* (стр. 31–67) у којем се објашњавају принципи семантизовања језичких јединица. Бројну ознаку 3. носи одељак чија је улога да упозори на околности које обезбеђују комуницирање међу људима језичким средством (наслов: *Information structure*, стр. 68–88), док се у одељку с бројном ознаком 4. говори о синтаксичким релацијама и падежном означавању (на-

слов: *Syntactic relations and the case marking*, стр. 89–127). Следе одељци под бројем 5. (наслов: *Linking syntactic and semantic representations in simple sentences*, стр. 128–182), под бројем 6. (наслов: *The structure of complex sentences*, стр. 223–213), у којима се осветљавају начини на које се семантичка и синтаксичка оствареност простих и сложених реченица међусобно усклађују са циљем да омогуће адекватно споразумевање.

На крају су приложени: списак коришћене стручне литературе (наслов: *References*, стр. 294–303), списак помињаних језика (наслов: *Language index*, стр. 304–305) и предметни регистар (наслов: *Subject index*, стр. 306–310).

Упознавање са овом књигом најтоплије препоручујем свакоме ко жели да унапреди своја досадашња знања о темама којима вреди посветити максималну пажњу при теоријским разматрањима не само српског, већ и сваког другог језика.

Београд

Милка Ивић

Словенске синтаксе и српска синтакса*

Почетком ове године изашла је из штампе нова књига *Зборника Матице српске за славистику*¹. Зборник је у цјелини посвећен међународној конференцији „Словенске синтаксе“, која је одржана, у организацији Комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета, у Матици српској 27–29. октобра 2005. године. Радови су подијељени на два дијела: у првом дијелу су реферати који су прочитани у првом дијелу Конференције, када је засједала Комисија за проучавање структуре словенских језика (стр. 11–269), други дио Зборника доноси реферате осталих учесника Конференције² (стр. 271–610). Затим је дат Индекс кључних речи (стр. 611–613).

У првом дијелу објављен је двадесет један рад из Србије и још десет земаља. Ту су три рада српских аутора. Милка Ивић у раду *О једном специфичном синтаксичком средству за овремењавање српских назива људи*, који и отвара овај дио Зборника, говори о карактеру и домену употребе придјева *бивши* уз именице. Милорад Радовановић и Наташа Бугарски су у раду *Номинализације: два лика* пошли од претходних истраживања у овој области, тј. описа појаве девербативних именица (М. Радовановић) и деадјективних именица (Н. Бугарски). Циљ овога рада је био да се покаже има ли и каквих формалних сличности између девербативних и деадјективних именица. Овим ра-

* Рад је настао у оквиру пројекта 148002 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Књига 71–72, стр. 620.

² Друга синтагма у наслову приказа је додата не да би се српска синтакса издвојила из словенских, већ да би се истакла чињеница да у зборнику доминира број радова српских аутора управо захваљујући идеји организатора да се у овом другом дијелу Конференције поднесу реферати једног броја синтаксичара изван састава Комисије, и ту је, природно, позвано највише српских.

дом, као огледним примјером — како истичу аутори, потврђује се постојање уређене „номинализационе граматике“. Предраг Пипер у раду *Анафора у српској једној реченици* говори о анафорској природи кореференцијалног упућивања у простој реченици. Међу таква средства он убраја повратне замјенице, праве повратне глаголе, облике за реципрочну рефлексивност и др. У раду Зузане Тополињске (Македонија) под насловом *Ekspresywne wzmaniacze ekstensji grupy imiennej*, аутор се у наслову наведеном феномену бави на материјалу пољског језика у поређењу са другим словенским језицима — првенствено македонском. Руски учесници се баве глаголском проблематиком. Александар В. Бондарко у раду *Аспекты категоризации семантики в сфере грамматики* пише о два вида категоријалних ситуација: аспектуалне и таксисне ситуације. Јуриј Д. Апријан у раду *Семантические основы глагольного управления* предлаже трочлану теорију рекције, а Јелена Падучева у раду *Зеркальная симметрия прошедшего и будущего* говори о присутној разлици у семантици форми — будућег и прошлог времена у руском језику. Виктор Храковски у раду *Грамматический потенциал глагольной лексики* говори о резултатима анализе глаголских лексема *строить*, *сидеть* и *любить* као представника акционалних класа: дејства, просторног положаја и стања. Анализа је показала да ови глаголи имају различита граматичка и синтагматска својства.

Глаголском проблематиком бави се и Руселина Ницолова (Бугарска) у раду *Темпрална специфика имперфективних глаголов с „пустыми“ приставками в болгарском языке*, а и Иван Куцаров (Бугарска), који у раду *Славянские лексические средства выражения специфических грамматических значений болгарского глагола* пореди форме конклузивног и индиректног саопштавања у бугарском језику са њиховим лексичким еквивалентима у другим словенским језицима. Маркела Лопаткина и Јармила Паневова (Чешка) у раду *Valence vybraných sloves pohybu v češtině* говоре о валентности неких глагола кретања образованих префиксацијом и показују шта одређени префикси уносе у тако образоване глаголе. Људмила Ухлирова (Чешка) саопштила је рад *Volný morfém se/si u substantiv verbálních na -ni/-tí v současné češtině (s využitím českých korpusů)*. Јан Коженски (Пољска) има рад под насловом *Konstrukce gramatyki ze sémantické báze jako prostředek porovnávání (sintaktických) struktur slovanských jazyků*, а Мањег Гроховски рад *Opozycja leksemów auto- i synsyntagmatycznych (w świetle homonimów gramatycznych o postaci aż)*. Магдалена Дањелевичова (Пољска) у раду *Przymiotniki nieprzymiotniki (O pewnym niezwykłym typie wyrażen w języku polskim)* говори о метатекстуалним прилозима типа *całe cztery dolary*, који нису прави прилози.

Иво Прањковић (Хрватска) у раду *Glagoli govorenja i njihove do-pune* „analizira neke od najučestalijih glagola govorenja u hrvatskome jeziku“. На основу те анализе закључио је да су валенцијске карактеристике тих глагола у тијесној вези с њиховим значењем. Андреја Желе (Словенија) у раду *Valenčni primitivi — slovarska verbalizacija valence* приказује валенцијске примитиве као најважније лексичко-семантичке јединице за лексикографску семантичку интерпретацију. Франческа Фичи-Ђусти (Италија) у раду *The reflexive particle si in bulgarian-czech-macedonian* говори о повратној речци *si* у наведена три словенска језика и утврђује разлику те замјенице према повратној замјеници *se* у истим језицима. Борис Норман (Бјелорусија) саопштио је рад под насловом *Участие лексического компонента в синтаксических моделях*, у коме заступа идеју да свака синтаксичка позиција преферира да се попуни одређеним типом ријечи, односно да синтаксички модели садрже и имплицитне услове своје реализације. Адријан Баренцен (Холандија) има рад под насловом *Об ограничительных временных союзах в сербском, русском и польском языках*, у коме разматра српски временски везник *док(ле)* и његове руске и пољске еквиваленте у међусобном поређењу. Љиљана Минова-Ђуркова (Македонија) је понудила рад под насловом *Посесивниот дајтив со њосийозијтивно ујојџребени куси личнозаменски форми во македонскиот јазик* Узгред, рад није био најбоље примљен на конференцији међу другим присутним колегама из Скопља, због тога што, према њима, материјал на коме је истраживање вршено није био добар репрезентант македонског књижевног језика.

Као што је речено, у другом дијелу Зборника објављени су радови осталих учесника конференције³. У овом дијелу Зборник доноси двадесет четири рада, од чега је највећи број аутора из Србије. Неколико радова бави се дијахроном синтаксом. Јасмина Грковић-Мејџор има рад под насловом *Развој синтаксичке џранзитивности*, у коме анализира „категорију синтаксичке транзитивности у најстаријим словенским споменицима, пре свега старословенским, у светлу типолошког развоја индоевропског система активног типа у језик номинативне типологије“. Јелица Стојановић (Црна Гора) има рад под насловом *Мјесто џредлога „џрема“ у џредлошко-џнадежном сисџему српског језика (у дијахронији и синхронији)*, гдје она разматра ову предлошко-падежну конструкцију на богатој грађи уз коментарисање научне литературе о њој. Слободан Павловић је у раду под насловом

³ Тако је Конференција и засједала: прво су саопштени радови чланова Комисије за граматичку структуру словенских језика, а потом реферати осталих учесника.

Стиаросрѣски квалификаѣивни гениѣив у свейлу ѣосесивних релација посматрао развој квалификативног генитива на бази примарно посесивног значења свог. Ана Кречмер (тада, Аустрија) у раду под насловом *О синѣакси ѣредсѣандардних фаза језичког развоја (на маѣеријалу руске и срѣске ѣисменосѣи)* има за циљ израду „теоријско-методолошког апарата за истраживање предсѣандардних фаза писмености Православне Славије“. Софија Милорадовић је понудила рад под насловом *Дијахрони и синхрони асѣкѣи синѣаксичких ѣојава у срѣским народним говорима*, у коме је она имала за циљ да утврди основне правце процеса аналитизације у српским народним говорима „крз сагледавање низа аналитичких категорија и појава — морфолошких и морфосинтаксичких“.

Сви други српски радови тичу се првенствено синхроног стања у српском језику. Живојин Станојчић је у раду под насловом *О вредносѣи ѣтрадиционалног грамаѣичарског ѣрисѣуѣа синѣаксичким сѣсѣемима* хтио да покаже како традиционалистички приступ у синтакси и није, у ствари, анахрон, напротив. Вера Васић је у раду *Pragmатичка и граматичка компонента и конституисању и интерпретацији реченице* дала „нацрт једног прагматичко-граматичког модела анализе и схематског приказа реченице“, а Егон Фекете се у раду *Између ѣасива и адјекѣива* бави проблемом остваривања пасивне дијатезе у конструкцијама са трпним придевом. Стана Ристић је понудила рад под насловом *Семанѣички ѣасив у деривираним меѣонимијским значењима глагола са улогом доживљавача*. Кад смо већ код деривације, ту је и рад Биљане Вићентић *Синѣаксичка деривација у руском и срѣском (ѣеорѣјски ѣоглед)*.

Ивана Антонић је понудила рад под насловом *Синѣакса и семанѣика ѣадежа у новој „Синѣакси савременога срѣског језика“*, а Нада Арсенијевић — рад под насловом *Tranzitivnost i padeži objekta и srpskom jeziku*. Људмила Поповић у раду *Аргументска сѣрукѣура глагола емотивног сѣања у словенским језицима* анализирао је присуство пропозиционог аргумента у структури глагола емотивног стања на примјерима из српског, руског, украјинског и пољског језика. Марија Стефановић је објавила рад под насловом *О синѣаксемама са глаголима — сѣимулуцима у асоѣијативним речницима срѣског и руског језика*, а Александар Киклевич (Пољска) рад под насловом *Асоѣијативная синѣаксическая связь в семанѣической сѣрукѣуре ѣредложения*, у коме асоѣијативну синтаксичку повезаност посматра као одређено нарушавање слагања граматичке и семантичке структуре у реченици. Душанка Мирић је дала рад под насловом *Предикаѣи емотивног односа жаљења у руском и срѣском језику*.

Лили Лашкова (Бугарска) објавила је рад под насловом *Из сџрукџуре ѓросџе реченице у срџском и бугарском језику*, а Владислава Ружић у раду *Доџунска клауза у сџстему зависних реченица срџског језика* рашчишћава неке терминолошка питања и дефинише мјесто ове клаузе у систему зависних реченица. Срето Танасић је објавио рад под насловом *Из ѓроблематџике безличних реченица: реченице са глаголом и маџи*. Бранко Тошовић (Аустрија) објавио је рад под насловом *Неке тенденције и експресивној синтакси глагола*, а Дојчил Војводић има рад под насловом *Об инфинитивних предложених с субјектом в дателном падеже в русском языке и их эквивалентах в сербском и польском*. Милена Ивановић је приложила рад *Конгруенцијске класе именица у руском и срџском језику*. Мотоки Номати (тада Београд, сада Јапан) приложио је реферат под насловом *О посесивно-результативной конструкции в славянских языках (на материале польского языка в сравнении с другими славянскими языками)*, из проблематике којом се овај јапански слависта дуже бави. На крају, не по значају, већ као посебан по приступу, наводим рад Душка Витаса *Локалне грамаџике срџског језика*, који се бави проблемима рачунарске лингвистике.

Како се може видјети и из овог, врло шутог, представљања тематског *Зборника Маџице срџске за славистџику*, на Конференцији су приказани резултати истраживања у словенским синтаксама у различитим славистичким центрима. Први дио зборника, дакле, доноси радове који представљају актуелни тренутак синтаксичких истраживања на различитим странама словенског језичког свијета, и ту је мање компаративних приступа. Такви су и радови српских аутора у овоме поглављу, што се може са задовољством истаћи. У другом дијелу налазе се и такви радови у којим се дате појаве посматрају на језичким датостима из два или више словенских језика. Можда вриједи истаћи и то да је у другом дијелу зборника понуђено неколико радова који се баве дијахронијом у синтакси. Ту је највише радова српских аутора, што је пријатна чињеница кад се зна да смо у дијахроној синтакси врло дефицитарни.

Све у свему, треба похвалити напор који је уредништво *Зборника МС за славистџику* у кратком року успјело прикупити и објавити највећи број прочитаних реферата и тако их учинило трајно доступним српској научној јавности.

Београд

Среџо Танасић

Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. V–XV + 17–366.

Велико ми је задовољство што могу србистичкој и општелингвистичкој јавности да скренем пажњу на ову у свему изузетну књигу. Поћи ћу редом.

Књига садржи следеће одељке дате у Сажетом садржају (V): Уводна реч. 1. *Лексикологија* (17–34). 2. *Лексема и реч* (35–39). 3. *Лексикон* (40–53). 4. *Лексичко значење* (54–64). 5. *Присућии проучавању лексичког значења* (65–128). 6. *Полисемија* (129–145). 7. *Механизми полисемије* (146–186). 8. *Семантика деривата* (187–212). 9. *Синтагматски лексички односи* (213–231). 10. *Парадигматски лексички скупови* (232–243). 11. *Парадигматски лексички односи* (244–330). *Завршна реч* (331–332). *Библиографија* (333–352). *Индекс имена и појмова* (353–362). *Резиме* (363–364). *Summary* (365–366).

Детаљни садржај (VI–XII) дат је иза Сажетог садржаја; у њему је сваки од ових одељака подељен на више тематских целина.

У Уводној речи ауторка каже да је овом књигом желела да оствари три циља: „Први циљ је да ова књига буде уџбеник или један од универзитетских уџбеника за лексикологију ... Други циљ ове књиге био је да се на једном месту, бар уопштено, изнесу схватања српских лингвиста (или оних из најближег окружења) у вези са различитим лексиколошким темама ... Трећи циљ ове књиге био је да се изнесе лични поглед на лексикологију.“ И одмах да кажемо: сва три циља су остварена на најбољи могући начин: прво, књига ће бити уџбеник за предмет *Лексикологија*, то је несумњиво, и, верујемо, неопходни приручник за све лингвистичке предмете који се баве значењским језичким нивоима¹; друго, књига ће у исто време послужити и као ин-

¹ Овом књигом предмет *Лексикологија* на Катедри за српски језик и јужнословенске језике Филолошког факултета у Београду, иако један од најмлађих, основан

форматор о схватањима српских и других лингвиста о различитим семантичким питањима², и, треће, књига ће бити, и књига јесте огледало онога што мисли и ради њена ауторка³.

На крају Уводне речи ауторка каже: „У овој књизи лексикологији се приступа пре свега из угла психолингвистике. Даје се велики значај менталном лексикону и његовој организацији у нашој меморији. Пошто у вези с тим не постоји много општеприхваћених сазнања, књига обилује описима психолингвистичких експеримената, посебно оних чији резултати указују на чињенице или претпоставке о организацији менталног лексикона“ (XV). Овим се експериментима у различитим истраживачким процедурама свака подела лексике, сваки опис какве поделе, свака семантичка теорија, свака појава у лексичком систему управо доказује елементима самога лексичког система.

У одељку *Лексикологија* дефинисан је предмет проучавања лексикологије: „Лексикологија је део науке о језику који проучава значење речи, као и синтагматске, парадигматске и деривационе везе међу речима“ (17). Затим се на примерима показује сва разноликост и сложеност међулексемских односа. Даље се ауторка бави поделама лексикологије (на лексикологију у ужем смислу и лексикологију у ширем смислу, на општу и посебну лексикологију, на лексикологију једног језика и упоредну/контрастивну лексикологију, на синхронијску и дијахронијску лексикологију) и односом лексикологије према сродним дисциплинама, према етимологији, терминологији, ономастици, фразеологији, творби речи и лексикографији. За ове (фразеологију и творбу речи) ауторка с правом каже да су проблеми којима се оне баве проблеми лексикологије, а унеколико посебан статус су добиле због традиционалне одвојености од лексикологије, посебно код нас. Мислимо да традиција није довољан разлог за њихово издвајање из лексикологије у ширем смислу; деривациони систем део је лексичког система, деривати функционишу према законитостима организације

1981. године, постаје привилегован у односу на друге предмете. Наиме, ово је трећи приручник рађен за овај предмет: први је Д. Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Библиотека ЈФ, Београд 1997. и друго изд. Завода за уџбенике 2004; други је Д. Шипка, *Основи лексикологије и сродних дисциплина*, Нови Сад, МС 1998, и друго издање 2006. године. И још је нешто важно: ова су три приручника међу собом комплементарна.

² Код нас је мало и прегледних чланака, а књиге са прегледом различитих мишљења о проблемима о којима се говори права су реткост.

³ Реткост је и то да аутор стави на увид јавности и оно што је и како је мислио и оно што је урадио. Узгред, из приложеног се да видети да је аутор и добро мислио и много урадио.

лексичког система; а фразеолошка јединица је јединица са лексемама реализованим у задатом контексту, а задат контекст тешко је дефинисати без дефиниције семантичке позиције уопште. Дакле, инструментариј и процедуре испитивања у фразеологији и творби речи исти су као и у лексикологији, посебно у испитивању полисемије и семантичке позиције.

У пододељку *Лексикографија* ауторка дефинише теоријску и практичну лексикографију, као и узајамни однос лексикографије и лексикологије. Даље, у одвојеном делу овога пододељка ауторка говори о употреби речника, посебно о употреби наших дескриптивних речника, разуме се, и о самим речницима, о садржају ових речника, о њиховој структури, о речничким чланцима у њима, о лексикографским симболима, о примарним и секундарним семантичким реализацијама, о дефиницијама и систему дефиниција, уопште о свим лексикографским идентификацијама и информацијама.

У одељку *Лексема и реч* лексема је дефинисана као „најмања самостална јединица лексичког система у чијој су структури несамосталне значењске јединице, лексичка морфема и обличка морфема, или творбена основа и творбени формант“⁴ (35), а реч као „једно значење у једном контексту“ (36). Поред лексеме и речи у овом су одељку дефинисани и други сродни термини, и они које ће ауторка даље употребљавати и они које неће употребљавати; ово је учињено да би се олакшало, пре свега, студентима да користе не само ову књигу већ и другу литературу сличнога садржаја; и добро је што је ово учињено.

Одељак *Лексикон* посвећен је лексикону, општем и менталном, колективном и индивидуалном. Структуру лексикона чине, како ауторка каже, самосталне лексичке јединице (дакле, не и морфеме, што је добро), било једночлане, било вишечлане (фразеологизми, термилошке синтагме и устаљене фразе) (40); идентификацију и дефиницију ових јединица ауторка чини на основу радова пре свега домаћих аутора и коментара које даје уз њих; идентификацију менталног лексикона и проблема организације менталног лексикона ауторка чини на основу радова домаћих и страних аутора и коментара које даје уз њих. Посебан део посвећен је *Асоцијативном речнику српскога језика* и постојећим фреквенцијским речницима српскога језика.

Лексичком значењу ауторка посвећује посебну пажњу дајући преглед различитих схватања овога проблема, почевши од Огдена и

⁴ Дефиниција је преузета од Д. Г. Премк, што је у књизи и речено у фусноти. И кад смо већ код фуснота, да кажемо и то: ауторка увек исцрпно обавештава одакле је шта преузето или према чему је нешто изложено.

Ричардса и њиховог троугла: језик, мишљење, стварност, преко Биле-ровог модела знака као оруђа у комуникацији; затим се ауторка бави вишезначношћу једнога знака наводећи мишљења Фрегеа, Косовског, Липке, Згусте (на кога се, с правом, често враћа), Лајонса, Алиференка и нашега Прћића; даље нас ауторка информише о предметно-појавним макрокомпонентама значења (о денотацији, уз референцију и десигнацији или сигнификацији) и конотативним макрокомпонентама значења, као и о експресивности као главној одлици конотације.

Одељак *Присјуйи проучавању лексичког значења* с разлогом је најобимнији део ове књиге и посвећен је доминантним теоријама и методама у утврђивању лексичког значења: компоненцијалној анализи, анализи прототипа, концептуалној анализи и асоцијативној методи. О избору методе у истраживању ауторка каже: „за одређени приступ проучавању лексичког значења лексиколог се најчешће одлучује у зависности од типа лексике, а не од научне моде. Не постоји универзална теорија, она која је погодна за испитивање целокупног лексичког фонда. На један начин испитују се, на пример, именице, на други глаголи. На један начин се анализира конкретна лексика, на други апстрактна.“ (65). Да наставимо ауторкиним речима: „Концептуална анализа је погодна за истраживање конкретне лексике (посебно именица), теорија прототипа је подесна за проучавање тематских група лексема, а концептуална анализа је најприкладнија за проучавање апстрактне лексике“ (89). И даље: „Сматрамо ... да се асоцијативна метода, за разлику од других до сада наведених теорија, не може самостално користити у семантичким истраживањима, али она има велики значај у дијагностиковању неке семантичке појаве или у утврђивању резултата до којих се дошло применом неке друге теорије“ (114). Све ово је несумњиво тачно. И да је само ово у књизи речено, књига би била вредна наше пажње, а ауторка би заслуживала да кажемо да је зрео и озбиљан лингвиста.

И још нешто, што је такође несумњиво тачно. Говорећи о компоненцијалној анализи, ауторка каже: „Важно је нагласити да компоненцијална анализа, као ни друге теорије којима се анализирају значења лексема општег лексикона, није само језичка теорија — то је обавезно и концепција о некој од стратегија мишљења“ (73).

Сваку од ових стратегија мишљења, односно сваку од теорија о процедури семантичке анализе ауторка укратко представља: временски лоцира настанак и развој теорије и њене ауторе, стране и домаће, показује различите приступе тој теорији, указује на њене предности и мане; код компоненцијалне анализе задржава се на класификацији семантичких компонената, њиховој продуктивности и хијерархијској

организованости. Код теорије прототипа задржава се на појму прототипа као типичном представнику једне категорије, једне тематске групе, на семантичкој организацији тематске групе, на одређивању њених централних и периферних чланова. Код концептуалне анализе задржава се на средствима помоћу којих концептуализујемо појмове — на појмовној метафори, на појмовној метонимији и типичним сценаријима. Код вербалних асоцијација асоцијацијама као методи за откривање организације менталног лексикона, о асоцијацијама као средству за одређивање прототипа какве категорије, о асоцијацијама као средству стварања каквог типичног сценарија, о тестовима асоцијација, о примени асоцијативних тестова у семантичким истраживањима.

Свака од ових теорија потврђена је егземпларом примене: за компоненцијалну анализу то је ауторкин рад о значењу речи које означавају *кућу и њене делове*; за анализу прототипа то је ауторкина књига *о њидевима који означавају људске особине*; за концептуалну анализу то је ауторкин рад о концептуализацији *шуге* у српском језику; за асоцијативну методу то су асоцијативни речници и описи асоцијативних експеримената којима се ауторка користила у досадашњем раду. Следећа су два одељка *Полисемија* и *Механизми њолисемије*. У њима се дефинише полисемија, и као способност вишезначности и као механизам развитка вишезначности, затим се говори о полисемантичкој структури, о значењима у њој, примарном и секундарним, о радијалној, радијално-ланчаној и ланчаној полисемији, о проблему примарног значења и различитим начинима развоја секундарних, о регуларности полисемије, о појавама које се граниче са полисемијом, занимљивим, али недовољно испитаним — о ауотропонимији, о лексичко-граматичкој полисемији и другим појавама сличним полисемији.

О метафори и метонимији ауторка говори као о појмовној појави, као о механизму мишљења, затим као о лексичкој појави, о механизму у лексичком систему и као о поетској појави. Даље говори о синегдохи као лексичкој појави, о ситуационој синегдохи и о поетској синегдохи, па још даље о платисемији и симилисемији.

Одељак *Семантика деривата* структуриран је као и други одељци: прво се дају опште напомене о развитку дериватологије и разлози за проучавање деривата у лексикологији, затим се говори о самим дериватима, о њиховој структури, о лексичком и творбеном значењу деривата, о једнореферентним и двореферентним дериватима, о утицају творбене основе и форманта на значење деривата, о семантичкој деривацији, о деривационим гнездима, о моделима могуће организације твореница у менталном лексикону, и, по већ уобичајеној и доброј схе-

ми, даје се као пример примене ауторкина анализа деривационих гнезда придева са значењем људских особина.

Синтагматским лексичким односима односно семантичком утицају једне лексеме на другу у линеарном поретку посвећен је следећи одељак књиге. Нарочита пажња усмерена је на чињеницу да се секундарна значења лексема остварују само у одређеним контекстима (у семантичким позицијама са детерминатором). И овде ауторка, као и у ранијим поглављима, даје кратак преглед различитих схватања ових односа и различитих термина којима се они именују: *колокација* је дводелна конструкција, *лексемска валентност* је лексички однос у којем се истиче, посебно посматра један члан, а исто је и *инкајсулација* и *семантичка позиција*, *лексичка синојивост* је узајамни однос колоката, а посебни односи међу колокатима су *лексичка солидарност* и *рескрипција селекције*, и да не набрајамо све.

У два завршна одељка *Парадигматски лексички скупови* и *Парадигматски лексички односи* говори се о системски повезаним лексемама, о лексичким скуповима, о њиховој подели према општости, о термилолошким укрштањима у именовану лексичких скупова, о подели лексичких скупова према међусобној зависности чланова и према кохезионом центру. Даље се говори о три основне врсте парадигматских односа: *о садржинским*, *о формалним* и *о садржинско-формалним*: у прве спадају *синонимија*, *дублетност*, *антонимија* и *лексички скупови без гранања*; у друге спадају *римованост*, *шаутофонија* и *шаутофонија*; у треће спадају *паронимија* и *хомонимија*.

Теоријске поставке страних и домаћих аутора и овде су поткрепљене описом и резултатима ауторкиних емпиријских истраживања: о парадигматским скуповима, о синонимској умрежености, о антонимији. Захваљујући овим, као и другим истраживањима на језичком материјалу које је ауторка навела, представљене теорије дате су као огледне методе и процедуре којима се лексиколози служе у семантичкој анализи лексике.

Списак цитиране литературе добро одабране, који је дат на крају рада, броји близу 400 јединица, што говори о изузетној ауторкиној обавештености о актуелним проблемима лексикологије и сродних дисциплина у свету и код нас.

Да сведем. Књига је вредна по ономе што се у њој износи, по начину на који се то чини и по својој изузетној читљивости.

Београд

Даринка Горшан-Премк

Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*,
Нови Сад 2007, Библиотека Речници, Књига 1, Издавач Прометеј,
1640 стр.

Речник којем овај приказ посвећујемо сасвим је несвакидашње публикационо остварење; јер — његова је садржина таква да ће свакоме ко се у њу на прави начин удуби неминовно и проширити опсег спознаје ствари, и повисити ниво изражајне културе.

Као што се из података изнетих у уводним поглављима сазнаје, многи су еминентни стручњаци дали свој допринос остварењу *Великог речника*. Ипак, фундаментална заслуга што то драгоцену дело данас имамо пред собом припада двојици истакнутих научних посленика, и иначе признато заслужних за постојано освајање разноврсних нових увида у језик — Ивану Клајну и Милану Шипки.

На страни 7. одељка насловљеног *Предговор*, Клајн и Шипка су објаснили каква је намена књиге о којој овом приликом говоримо: „Настојали смо да ... широком кругу корисника у различитим областима друштвеног живота, пре свега онима у школству, науци, култури, администрацији и информативним медијима послужи као богат, савремен и поуздан извор информација о изговору, писању, пореклу, значењу и употреби страних речи, и, друго, да својим садржајем и начином обраде допринесе даљем проучавању страних лексичких наноса у српском језику“.

За оне наше људе који нам воде језичку наставу по школама, а од којих, по правилу, највећи број није у довољној мери упућен у најактуелнија достигнућа на плану општелингвистичке теорије биће од непроцењивог значаја да имају пред собом *Велики речник* и да га консултују кад год наиђу, у стручној литератури, на неки њима недовољно познат термин којим се неки дати аутор служио при упућивању на теоријске позиције са којих осветљава српска језичка факта. Тај речник, наиме, даје, између осталог, и изванредно компетентна тумачења.

чења појмовног садржаја актуелних лингвистичких термина. Он нам, на пример, за термине *ѝрагмаѝика* и *ѝсихолингвистѝика* каже да упућују — први на „проучавање онога што повезује језичку делатност човека с његовом психом, с циљевима његовог исказа и са условима под којима се води језичка комуникација“, а други на „проучавање односа између језика и карактеристичних понашања корисника тога језика“, што, другим речима речено, значи да је овог пута посреди она „грана лингвистике која проучава психолошке аспекте језика“.

Све што је досад у мом излагању саопштено неодољиво ми намеће мораће да га завршим следећом изјавом: ако је ишта од публиковане лексичке грађе завредело да буде свакоме од нас „приручна књига“, онда је то, ту дилеме нема, *Велики речник сѝраних речи и израза* Ивана Клајна и Милана Шипке.

Београд

Милка Ивић

Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига XVII
Београд, 2006, стр. 800 + CXIV

У децембру 2006. године изашла је из штампе седамнаеста књига *Речника САНУ*, након нешто мање од педесет година од изласка првог тома овог тезауруса. У односу на неколико претходних томова (од осмог), у којима нису биле публиковане скраћенице коришћене у *Речнику* или су само садржавали *Дојуне скраћеницама објављеним у књизи VI-II* (11, 12, 15. и 16. том), седамнаеста књига доноси комплетне *Изворе и њихове скраћенице у нултом табаку (VIII–CX)*, *Техничке скраћенице (CXI–CXIII)* и *Географске скраћенице (CXIV)*. Ово умногоме олакшава читаоцима употребу овог тома *Речника*, који садржи преко 9,5 хиљада одредница, од речи *одвркао* до речи *Ойово*. Речник укупно има 800 двостубачних страница. Поред наведеног, нулти табак садржи и *Податке о учешћу у изради XVII књиге Речника (VI–VII)*.

Познато је да је лексикографски посао тежак и да је једна од најтежих врста речи за обрађивање глагол. Седамнаести том *Речника САНУ* обилује глаголима. То је добрим делом и због тога што је више од једне трећине одредница у овом тому на *од-* (1–281 стр.), при чему је *од-* најчешће префиксална морфема, продуктивна при грађењу глагола у српском језику. Тако се на овим страницама *Речника* могу наћи, поред често коришћених и свима познатих: *одвући*, *одгајити*, *одгледајти*, *одглумити*, *одгурнути*, *одзвањати*, *одзивати*, *одиграјти*, *одјавити*, *одјурити*, *одлежати*, *одменити*, *одмеријти*, *однејти*, *одрезати*, *одсецати*, *одскокијти*, *одузети* и др. и ови глаголи: *одурликнути*, *одрачунајти*, *одшушљетијати*, *одракијати*, *однимати*, *одмензилајити*, *одљескивати* (*се*), *одлейовремијти се*, *одиликјати*, *одзорјити се*, *одзвекивати*, *одврљати* и др. Са истим префиксом су и многи прилози: *одсад(а)*, *одругуд*, *одонуд(а)*, *одономад(не)*, *одјуйрос*, *одиздаље*, *одистински*, *одизван*, *одизнујра* и др. Кад смо већ код прилога, овај том *Речника* пружа информацију и о томе како се све на српском језику, између осталог, може рећи *одовуд(а)*: *одовудаке*, *одовуђако*, *одовудачке*, *одову-*

дачко, одовуде, одовудика (158) или онда (671, 681). Свакако да није занемарљив ни број именица у првој трећини овог тома. Тако имамо *одјек*, *одлука*, *одмор*, али и *одгађало*, *одерач*, *одобаша* и др. Кад је у питању именица *одмор*, готово исти простор заузима ова одредница у изразима у којима је један од чланова као и у посебним значењима (130).

Један део одредница је са кореном *жив* (292–300). Овде такође преовлађују глаголи: *оживејти*, *оживејити*, *оживљавајти*, *оживљајти*, *оживитворавати*, *оживитворити*.

Овај том нам показује и продуктивност префикса *о-*. Тако се нешто може *овичијити*, некога можемо *оживејти*, *ожалостити* или *ојадити*, можемо с нечим *одужити*, храну можемо *окувати* или *окухати*, нешто нас може *омамити* или нам *се омаћи*, а догоди се и да *се оијемо* или да *омашимо*. Живимо у свету у коме је све више *омразе* и много тога *омучно*, али нам се најчешће до краја све не *омрачи*, будући да има и много тога што нам је *омилело*, те увек наново и наново *оживљавамо*.

Различита унутрашња стања, дозивање и сл. изражава се и узвицима, од којих су неки подробно описани у овом тому *Речника*. Тако сазнајемо да узвик *ој* има тринаест различитих нијанси значења, *оја* три (350–351), *оје* шест (357), а *ола-ла* два (555). За одазивање и терање говеда може се рећи *ое*, за ово последње и *оејс* (282). Забележени су и покрајински узвици, међу којима *ок* (364), *ола* (545) или *окс* (518).

Сигурно је већини говорника српског језика непознато да у његовом матерњем језику постоје сложенице на *оо-*, истина, страног, грчког порекла (705). Што се тиче речи страног порекла, у овом тому *Речника*, између осталог, имамо сложенице са грчким *окси-* (518–520), *олиго-* (563–564) и латинским *омни-* (646).

Многима, нарочито млађим особама из урбане средине, без помоћи овог тома *Речника* остало би непознато богатство језика забележено у изразима са именицом *ојанак* (724–725). Такође, ретко ће ко знати да реч *ој* има четири потпуно различита значења (705), да се може *окљунути*, тј. оклизати се (422), те да постоји период времена звани *окашренуће* (386).

Као посебну одредницу свакако треба издвојити *око* (425–436), где је највише фразеолошких израза и идиома (426–436), а затим, поред наведених одредница и поједине заменице, међу којима су *он* (669–671) и *онај*, *она*, *оно* (672–674).

Све ово и још много тога другог на страницама још једног тома великог *Речника САНУ* препоручујемо не само филолозима него и свима онима који желе да обогате свој речник и уопште познавање српског језика од Вука до данас.

Дијана Црњак, *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи*,
Бања Лука (Филозофски факултет), 2006, стр. 417.

Лексикографска, лексиколошка и лингвогеографска истраживања западних зона српскога дијалекатског простора немају нити традиције нити поузданих методолошких утемељења и могло би се рећи да се она почињу заснивати тек *Рјечником говора Пошкозарја* Стеве Далмације (Бања Лука, 2004) и књигом која се пред нама налази. А о њој дајем најпре само неке опште назнаке: она је посвећена испитивању једнога комплексног лексичко-семантичког система ('кућа и покућство') и обухвата, уз врло информативан *Увод* (11–46) и техничку апаратуру (303–342, 413), и поглавља означена као *Лексичко-семантичка анализа* (47–149), *Творбена анализа* (151–166), *Закључна разматрања* (167–182) и *Рјечник* (183–302), а на њеном крају приложена је карта са распоредом пунктова на истраживаном простору (тзв. „бланковка“) и 68 лингвистичких карата са коментарима (344–412).¹

Своју основну пажњу ја ћу усмерити управо на те лингвистичке карте и покушати да из њих „ишчитам“ покоји општији лингвогеографски податак.

Лијевче поље и Жупа (ЛП–Ж) представљају невелик сегмент српскога дијалекатског простора и на њему се, у принципу, не може очекивати нека дубља диференцијација: тај терен је језички компактан, изразитије дијалекатске границе од њега су удаљене (сем, може

¹ Ауторка је у радној верзији рукописа тих карата имала много више, али је за ову прилику извршила њихову селекцију и задржала само оне које се распоређују у, мање или више, компактним ареалима или оне на којима се показује однос међу неким конкурентним лексемама (кб: *димњак* ~ *оџак* или к22: *йейља* ~ *ручка* ~ *уво* 'дршка на лонцу, шерпи'). Смисао карата другог типа може се, међутим, донекле релативизовати будући да лексеме које су на њима представљене понекад могу имати и посебну „социолингвистичку перспективу“ будући да покоја од њих може бити „старија и обичнија“ од оне која се са њом паралелно појављује.

бити, у прекосавском појасу Посавине), његова су фонетска обележја устаљена, покоји облички архаизми, како изгледа, уклоњени су, преглед синтаксичких особености треба очекивати тек од даљих истраживања. Научни напор Дијане Црњак пружа нам, међутим, основу и за покоју општију опсервацију о распореду неких лексичко-семантичких појединости и њихових ареала и на тако ограниченом сегменту дијалекатског простора.

Познато је да се изоглосе, или појединачно или у сноповима, на јужнословенском простору најчешће распоређују правцем СИ/ЈЗ, а будући да се пред нама налази доста појединости које на такав распоред указују, извесније је да ће се на њих пре моћи гледати као на елементе новог развоја него као на реликт старих односа. Прегледаћемо овде неке појаве које нам доносе истраживања Д. Црњак, а међу њима највише је управо таквих које имају назначени правац простирања.

Истраживани терен пресечен је на два, практично — компактна, ареала, на којима се као ознака за 'љевкасти врх ибрика' срећу лексеме *лијевак* на СЗ и *иљак* на ЈИ (уз *кљун*, у неколико разбацаних пунктова — к21), а сличан распоред има и *лијевак* према *џајијер* (к42).

Исти правац простирања, али без подударана у појединостима, имају и лексеме *илаиџа* и *џашај/џашаф/чашаф* (к37), *музара/музеџак* 'дрвени суд за мужу, музлица' према *дижва/дижма* (к27), *пор[а]* 'цијев на штедњаку, кроз коју пролази дим у димњак' према *дуда*, *димњак*, *чунак* (к18), *шашавци*, *шашовци*, *шашовац* 'дрвени плафон' према *џаван* (и спорадично *ишиџи* — к2), *џодрожњача/џодрожњица* 'греда по средини куће, паралелна са вјенчаницама' према *окургача* (к5), *џржањ/џржун* 'направа за пржење кафе' према *долай* (к23), *кочак* 'спремиште за кукуруз у клипу' према *кошана* (уз спорадично *курузана* — к52), *буца* 'сватовска чутура' према *буклија* и *џлоска* (к34), *грударица/грудњача* 'крпа за замотавање сира' предвојила је компактне ареале лексеме *замоџача* на СЗ и ЈИ (к29), *брид* 'оштрица косе' према *џица* (уз спорадично *ошџрац/ошџрило* — к63).

Правац СИ/ЈЗ, истина са знатно скраћеним ареалом, имају и лексеме *гладарица* 'брус за оштрење косе' према доминантном *брус* и спорадичним *балеџија*, *белеџија*, *ошџрило* (к65), *стиуџа* 'метална посуда у којој се туца шећер' према доследном *аван* (к39), *смуџинар(к)а* 'дрвена посуда за помије' према *кабо*, *каблина*, *шкрај* (к36), *џрмаљ* 'крпа за прање посуђа' према *судоје(р)а* (к35).

На покојој карти уочавају се и пространи и компактни ареали, а међу њима најизразитија је она на којој је представљена реалија 'ни-зак округло сто': на СЗ *синија*, на Ј/ЈЗ *сојра* и на И, помало неочекивано, *стиолица* (к14); реалија 'лопатица за прибијање жара уз зидове

пећи' на СИ означена је лексемом *вајтраљ* (у два пункта паралелно са *ожег*), а на свему је осталом терену једино *маша* (к16); сличан ареал има и лексема *грабљ(иц)е* 'повијен прут који се везује канапом за пету косе, да би се боље слагали откоси', према доминантном *квачак*, *квачица* на свему осталом терену (к64).

Лексема *дуда* 'цијев на штедњаку, кроз коју дим пролази у димњаку' има простран западни ареал и обухвата ЛП сем покојег пункта на југу (к18), а са њим је скоро подударан и ареал лексеме *кошана* 'објекат за смјештај кукуруза у клипу' (к52) као и већ помињани *доллај*, према *јржањ*, *јржун* (к23), док је незнатно сужен ареал лексеме *жлика* 'мала кашика' (к25).

Пространије ареале по правцу север–југ има неколико лексема: *ћуј* 'земљани суд за воду са ширим грлом' доследно је на северу док је на југу *йејар*, *йехар* (к30); *цједиљка*, *цједило* 'рупичаста посуда за цијећење тијеста', на северу, насупрот лексеми *ћевћир*, на југу (к41); *чирјак* 'сталак за свијећу', на северу, према *свијећњак*, на југу (к45); *йушница* 'кућица за сушење меса', на северу, према *сушана*, *сушница*, на југу (к62).² Највећи северни ареал има лексема *йор* 'просторија за јагањце' док је *йријор(ак)* на југу сведен на само седам пунктова (к55). С друге стране, на југу и западу редовно је *шајер* 'просторија за сијено' према *сјењак*, *шйагаљ*, *шйагер* (уз спорадично *йаван* — к53), а са нешто дифузним ареалима и *кандило*, *маслењача* 'свјетилка на маст или уље' према *жисјак* (к44).

Када говоримо о успостављању дијалекатских граница, а тиме и о распореду изоглоса, треба рећи да су у томе одлучну улогу имале дуге и стабилне политичке границе, а оне природне само у случајевима када су биле удружене са неким етнојезичким специфичностима. Због тога је, за нашу тему, разумљиво да Врбас није могао имати ниједно од тих обележја, па је извесно да се он само условно може сматрати говорном границом између области које је својим током предвојио. Примећује се, наиме, да се тек покоја лексичка појединост простире до Врбаса, али само две од њих прекривају сву Жупу (*буца* 'сватовска чатура' и *кочак* 'објекат за смјештај кукуруза у клипу'), таквих које би се ограничавале на све ЛП нема, а подоста је оних којима је ареал ограничен само на неке зоне у Ж и знатно мање оних које се простиру само на ЛП. Међу онима првим овде помињемо следе-

² На тој карти Д. Црњак омашком је истим знаком представила две базе (*йуш-* и *суш-*) и зато разлика међу њима није графички одмах уочљива. На другом месту, међутим, различитим знацима представила је исту базу (*пре-врй-* и **об-врй-* — к67), али се тиме повећава само густина исте базе, што за, и иначе дифузан, распоред осталих лексичких појединости нема никаквог значаја.

ће: *сйолица* 'низак, округао сто', *квачак*, *квачица* 'повијен прут који се везује канапом за пету косе, да би се боље слагали откоси', *вайрал* 'жарач', *брид* 'оштрица косе', *гладарица* 'брус за оштрење косе') и можда још покоја. Тим би се лексемама могле прикључити и оне које се срећу једино у п. 22, 23 и 25 и најчешће се издвајају из прилика у осталом делу Жупе: *йодрожница* (к5), *йолица* 'отворена полица за одлагање суђа' (к15), *задно* 'даска којом се притишће сир у каци' (к28), *кабо* 'дрвена канта на бунару' (к31), *врешето* 'рупичаста посуда за цијеђење тијеста' (к41), *авлија* 'ограда од дасака' (к47), *косница* 'ограда од летвица' (к48), *сйруга* 'мјесто гдје се прелази преко ограде' (к50), *драбине* 'јасле за коње' (к56), *йурњак* 'ограђен простор за живину' (к57), *басамаке* 'летвице на дрвећу на којима спава живина' (к58). Тим се пунктовима понекад прикључује и покоји суседни, најчешће 17 и 18 и спорадично 16 и 24: *димњак* 'цијев на штедњаку, кроз коју пролази дим у димњак' (18), *кова/кофа* 'мањи метални суд за хватање воде' (к32), *йрмал* 'крпа за прање посуђа' (к35), *смџинар(ка)* 'дрвена посуда за помије' (к36), *сйуја* 'метална посуда у којој се туча шећер' (к39). Логична је претпоставка Д. Црњак да се ти пунктови могу показати као продужетак ареала из суседних (северо)источних говора.

На другој страни, рекосмо, ЛП мање је обележено посебно компактним ареалима и показује се да се та зона карактерише тек покојим ширим ареалом појединачних лексема. На пример: *йаван* 'дрвени плафон' (к2), *округача* 'греда по средини куће, паралелна са вјенчаницама' (к5), *синија* 'низак, округао сто' (к14), *дуда* 'цијев на штедњаку, кроз коју пролази дим у димњак' (к18), *долай* 'направа за пржење кафе' (к23), *жлика* 'мала кашика' (к25), *буклија* и *йоска* 'сватовска чутура' (к34), *кошана* 'објекат за смјештај кукуруза у клипу' (к52). На свим осталим картама прилике у ЛП, на различите начине, укрштају се са онима у Ж, при чему су таква прожимања обична на свим деловима истраживаног простора.

Све појединости које смо овде поменули показују да Врбас не представља јасну границу између зона које је предвојио, али ако се за њега ипак везује покоја лексичка појединост из лексичкосемантичког поља о коме говоримо, ваља очекивати да ће истраживања других лексичко-семантичких система и даље ширити број таквих изолекса и указати на то да ће, макар до извесне мере, Врбас ипак представљати препреку преко које се многе изолексе неће проширити.

Истраживања Дијане Црњак пружају могућности и за још коју општију напомену.

Ми смо овде на картама углавном пратили распоред појединих лексичких база у Ж и ЛП, али ваља рећи да драгоцене податке налази-

мо и на картама које нисмо поменули, као и у речнику — у коме су лексикографски коректно сведени сви ауторкини налази. Уз напомену да се међу 1.900 забележених речи налази и много таквих које у нашим великим речницима досад нису забележене, као и нових значења оних које се у њима налазе, посебно ваља нагласити да међу њима има и таквих које се срећу не само у различитим зонама српскога дијалекатског простора него и по великом делу карпато-балканског ареала. Поменимо само неке: *бајша* 'мала трошна кућа', *сџруга* 'мјесто гдје се прелази преко ограде', *драбине* 'јасле за коње', *џр[иј]јелаз* 'два коца с даском за прелазак преко ограде' итд. Са сличним гласовним склопом и истим или блиским значењима, те су основе познате и по великом делу карпатског ареала (*paјta, stru[n]ga, drabina, perelaz* и сл.³). Њима би се, међутим, могле прикључити и многе друге, при чему понекад могу бити занимљиве и оне „најобичније“, на пример — *кућа*. Та реч, наиме, може на карпато-балканском ареалу имати десетак значења (**куца*, ОКДА 1, к2), али међу њима нема онога које Д. Црњак бележи у својима крајњим североисточним пунктовима — 'оквир око бунара'; карпатске паралеле имају и основе *сьеме, шьеме* према **s(V)lem(b)-* (ОКДА 1, к8), *џодвала(к)* „комад четвртастог дрвета које се подмеће испод каце“ према *pid'vaʎuna, pid'valina, pod'vala* 'дебела греда на темељу куће' (ОКДА 1, к4), али и многе друге (нпр.: *вајра, вайраљ, врећа, грађа, гужва, колиба, кошац, кош, кошара, љеса, обор, ожег, џерина, џод, џрозор* итд.). Тај лексички слој разносили су власи — сточари по свему балканском и карпатском ареалу и са тог становишта било би занимљиво истражити, рецимо, змијањску површ као доминантно сточарску област, на којој ваља очекивати да ће такве лексике бити много више, мада се и оно што је забележено у ЛП-Ж може сматрати, макар донекле, неочекиваним.

Књига о којој говоримо потврђује да је научни напор Дијане Црњак српској дијалектолошкој науци донео леп резултат, посебно због тога што ће он остати забележен као први прилог и лингвогеографском истраживању западних српских говора. Треба се, међутим, надаати да ће нас Катедра за српски језик Филозофског факултета у Бањој Луци и њени полетни млади сарадници ускоро обрадовати и новијим, и бољим, прилозима и учинити да од свог центра створе значајну српску лингвистичку адресу.

Нови Сад

Драгољуб Пејровић

³ Уп. *Обгцекарпатский диалектологический атлас*, вып. 1, Кишинев, 1989, карте 18, 22, 31, 41.

КЊИГА БРАНКИЦЕ ЧИГОЈЕ СА ПРИЛОЗИМА О ИСТОРИЈИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У оквиру едиције Библиотеке књижевност и језик Друштва за српски језик и књижевност Србије изашла је тринаеста књига, посвећена питањима историје српског народног и књижевног језика ауторке Бранкице Чигоје: *Траговима српске језичке прошлости*. — Београд (Чигоја штампа), 2006, 196 стр.

Књига коју представљамо садржи углавном већ раније објављене радове професорке Чигоје, осим два (*Ћирилица и Неколико најомена о ђерминима зетско-хумски и рашки ђравойис*), у којима су за ову прилику унете и неопходне измене. У вези са овим књигу која је пред нама можемо тематски условно поделити на четири дела:

а) Радови везани за настанак и развој српског књижевног језика, о терминима за означавање разних типова српског књижевног језика у прошлости, о Вуковим називима поменутога језика, о славенизмима (*Настјанак и сђрукђура српског књижевног језика; Називи српског књижевног језика у дијахроној ђерсђекђиви; О називу српског књижевног језика у ђрошлости у радовима Александра Младеновића; Славенизми — дођринос Свеђозара Сђиђовића ђроучавању ђермина славенизам; О Вуковим називима за раније ђиђове нашег књижевног језика*).

б) О писму (*Ћирилица; О ђакозваној босанђици;*) и о правописним школама у прошлости (*Неколико најомена о ђерминима зетско-хумски и рашки ђравойис*).

в) Радови везани за палеографска и језичка изучавања старих српских натписа на камену (*Надгробни најђиис Вигња Милошевића (1404); Филолошке најомене уз дечански најђиис ђрођомађђђора фра Виђе (1334–1335); Темнићки најђиис; Надгробни најђиис из околине Скођља; Неколико филолошких најомена уз најђиис Марије Девице из Видођђака код Сђђоца 11. марђа 1231*).

г) Радови из области дијалектологије (*Напомена о дефлекцији херцеговачко-крајишког дијалекта — прилог Ивићевом истраживању дијалекта*), лексике (*О неким лексемама у језику Павла Пајића*), ономастике (*О називу места Јајаре; Неколико ојаски о презимену Каравла*) и др.

Др Бранкица Чигоја, професор историје српског језика на Филолошком факултету у Београду, овом књигом показује да је њено интересовање за српски језик врло широко. Као историчар српског језика бави се питањима настанка и развоја српскословенског (писаног, богослужбеног, књишког) језика, који је код Срба присутан од примања словенског богослужења (најкасније у другој деценији XI века) и био у употреби до средине XVIII, када је замењен руским црквеним језиком, рускословенским. У вези са овим ауторка се неминовно дотакла увек актуелних питања о времену када су Срби примили словенску писменост и на којем писму. Срби су могли примити словенско богослужење на старословенском језику а истовремено и словенску писменост током X или почетком XI века, тј. најкасније до краја Самуилове државе (1014) односно његових наследника (1018). Познато је да је Рашка својим већим делом улазила у састав Самуилове државе заједно са јужним српским земљама, где је, по неким, могла постати српска редакција старословенског језика. Старословенски језик са којим су Срби дошли у везу (преко одговарајућих богослужбених текстова) претрпео је одређене измене на фонолошком плану. Старословенски текстови почели су да се изговарају у духу српског народног језика и тиме је, природно, дошло до формирања српске редакције и до стварања првог црквеног и књижевног језика код Срба — српскословенског. На којем писму су Срби примили словенско богослужење? На ово питање, за сада, тешко је са сигурношћу одговорити. Не зна се да ли су сви Срби примили словенско богослужење на старословенском језику и словенску писменост на глагољници, а после је заменили ћирилицом или је писменост можда код већине њих, од самог почетка била ћириличка.¹ Нема убедљивијих аргумената да су Срби шире познавали глагољицу с обзиром на то да код нас нису сачувани споменици (нпр. надгробне плоче, рушевине цркава и др.) са записима на глагољници. Неки сматрају да се глагољица употребљавала упоредо са ћирилицом током X, XI и XII века, а њене трагове налазимо у српској ћирилици и током XIII, XIV и XV (мада се ово пре може веза-

¹ Види Александар Младеновић, *О неким питањима стварања српске редакције старословенског језика*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1995, књ. XXXVIII-1, 21-27 (и у Археографски прилози, Београд, 1995, књ. 17, 7-18).

ти за одређену писарску личност). Могући одговор на постављено питање ауторка налази у хипотези коју је у новије време изнео академик А. Младеновић. По њему, Срби су примили словенско богослужење на текстовима писаним преславском ћирилицом, те отуда и у раној српској ортографској пракси имамо знак њ.²

Вишевековна употреба српскословенског језика код Срба, која се огледа у споменицима насталим и сачуваним од краја XII (*Миро-слављево јеванђеље* и *Вуканово јеванђеље*) до половине XVIII века, обезбедила је овом типу старог књижевног језика и одређени углед. Поред овога, старе српске штампане књиге које су настале у периоду од 1494. до 1638. године писане су и објављиване на српскословенском језику. Његову богослужбену функцију и књижевнојезичку употребу — у текстовима не само са богослужбеном тематиком — није ометао народни језик, који се у српској писмености јавља такође од најранијих времена, јер је овај други употребно био вековима ограничен на текстове световног карактера (повеље, писма, трговачки и међудржавни уговори, имовински, финансијски документи и др.). Та функционална разграниченост српскословенског и српског народног језика није допуштала током трајања српскословенске епохе никакву конкуренцију ових двају језика, чему су дипринели, несумњиво, и историјски услови у којима су они мирно коегзистирали.

Професорка Бранкица Чигоја посебно се интересује за почетке ћирилске писмености код Срба. Познато је да је овај период за наше изучаваоце српске језичке прошлости, због оскудности сачуваних споменика из XI и XII века, готово недокучив и заснован махом на претпоставкама. Стога се она у својим радовима бави проучавањем старих српских надгробних споменика почев од најранијег Темнићког натписа (X-XI век) из околине Варварина, затим са подручја Херцеговине (Столац, 11. марта 1231), Скопља (надгробна плоча монахиње Марије Велиславе, 28. септембра 1373), из манастира Високи Дечани (натпис фрањевца Вите, 1334–1335) као и надгробног натписа Вигња Милошевића (1404). Иако су ови натписи одавно познати у науци, ауторкина детаљна палеографска, правописна и језичка испитивања наших старих епиграфских споменика, доносе много новина. Поједини натписи писани су српскословенским (натпис монахиње Марије Велиславе из околине Скопља и Марије Девике код Стоца), затим мешавином српскословенског и народног (надгробна плоча Вигња Милоше-

² А. Младеновић, *Српска редакција старословенског језика и употреба само ћанког јера у писању*. — Зборник матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1997, књ. XL/1, 97–104 (и у Археографски прилози, Београд, 1997, књ. 19, 9–22).

вића) или само народним језиком (Дечански натпис). Ови споменици мада оскудни по садржају пружају драгоцене податке и отварају нове погледе у вези са најранијим периодом српскословенског језика. Такав је, на пример, Темнићки натпис из X–XI века, који је настао на српском тлу и писан ћирилицом те иде у прилог оној хипотези да су Срби махом (односно већина њих) могли да приме словенско богослужење на текстовима писаним ћирилицом. У натпису који је посвећен жени попа Дабижива (монашко име Марија Девица) из Стоца у Херцеговини налазимо једну од најстаријих до сада потврда о вокализацији *ь* у *a* са западног штокавског подручја.

Обрађујући поједине области из историје српског народног и књижевног језика, професорка Б. Чигоја је презентovala али и усвајала резултате истраживања нашег данас најеминентнијег стручњака у овој области академика Александра Младеновића. Вредност књиге је и у томе што се у њој о познатим историјскојезичким питањима говори на другачији начин који се одликује свеобухватношћу проблема и трагањем за новим решењима. Књига проф. Б. Чигоје о којој овде говоримо значајан је допринос сагледавању *трагова српске језичке прошлости* и представља убудуће незаобилазну литературу сваком историчару српског народног и књижевног језика.

Београд

Јасмина Недељковић

Когнитивнолингвистичка истраживања српског језика, Зборник радова,
Уредник Предраг Пипер, Српски језик у светлу савремених
лингвистичких теорија, Књига 1, Одељење језика и књижевности
САНУ, Београд, 2006, стр. 9–397.

Новоосновани Одбор за савремени српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, који постоји од 2004. године при Одељењу језика и књижевности Српске академије наука и уметности, започео је свој рад објављивањем прве књиге *Когнитивнолингвистичка истраживања српског језика*. Уредник књиге је Предраг Пипер, дописни члан САНУ. Како сазнајемо из *Предговора*, књига је замишљена као научни зборник у коме су први пут на истом послу окупљени наши стручњаци који се, између осталог, баве истраживањем српског језика у теоријским оквирима когнитивне лингвистике, а резултати њиховог рада представљени су у овом зборнику у виду појединачних радова.

Уз *Садржај* и *Предговор* на почетку и *Индекс кључних речи* на крају (399–400), књига *Когнитивнолингвистичка истраживања српског језика* доноси редом следеће радове: Предраг Пипер, *О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним истраживањима српског језика* (9–47), Ивана Антонић, *Темпорална детерминација номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику* (47–71), Нада Арсенијевић, *О глаголима волећи и заљубити се* (71–85), Јасмина Грковић-Мејџор, *Знати и семантички примитив „знати“ у дијахроној перспективи* (85–97), Рајна Драгићевић, *Испитивање концептуализације љубље* (97–121), Милка Ивић, *О улози иривског атрибутива у ошклањању/условљавању двосмисла* (121–125), Душка Кликовац, *О употреби показних речи у српском језику* (125–143), Алина Ј. Маслова, *Семантичко-прагматичке особине говорног чина ирење* (143–163), Мотоки Номаћи, *О иривској иривској и иривској неиривској иривској (на материјалу српског језика)* (163–175), Људмила Поповић, *Иривској и иривској у концептуализацији еривској*

ског у српском и другим словенским језицима (175–211), Милорад Радовановић, *О „именичком сџилу“ у уму и језику* (211–231), Катарина Расулић, *Тако близу, а њако далеко: О метафоричкој концептуализацији заснованој на њојмовима БЛИЗУ и ДАЛЕКО* (231–261), Стана Ристић, *Концептне емоције 'сџида' у српском језику* (261–283), Владислава Ружић, *Исказивање џијичног објекта номиналном дојунуом у српском језику* (283–301), Веран Станојевић и Тијана Ашић, *Изрази било ко/шџа/који, негација и асџект* (301–321), Марија Стефановић, *О каџегорији аниматности и (а)џијичности објекта у српском и руском језику* (321–343), Зузана Тополињска, *Глаголска валенција као веза између синтаксичког и џворбеног система* (343–353), Радослава Трнавац, *Однос вида и субјективности у модалној ујојреби времена у српском језику* (353–373), Борис Хлебец, *Појам џородичне сличности у лексикологији* (373–387) и Данко Шипка, *Когнитивнолингвистичка маја значења српског дајџива* (387–397). Као што се из набројаног види, радови се представљају азбучним редоследом презимена аутора; изузетак представља први рад, који је, као рад прегледне природе, стављен на почетак зборника.

Дакле, зборник отвара рад П. Пипера у којем се на сажет и јасан начин износе релевантни подаци у вези са настанком, историјатом и проблемским областима истраживања самог правца — когнитивне лингвистике, а потом се даје систематски увид у досадашња важнија когнитивнолингвистичка и џима теоријски и проблемски сродна истраживања српског језика, с апострофирањем најзначајнијих представника и џихових радова. На основу изложеног увида П. Пипера, јасно је да у српској научној средини когнитивна лингвистика има неколико десетина веома обавештених представника чија су истраживања заснована или помогнута теоријско-методолошким приступима когнитивне лингвистике. Када се досадашња когнитивнолингвистички усмерена проучавања српског језика сагледају у целини, запажа аутор, више је „лингвистичког“ приступа, него „когнитивног“, а до изражаја највише долази (когнитивна) семантика, као модеран наставак прогресивних семантичких праваца, уз мање или веће отклоне у правцу различитих интердисциплинарних области проучавања језика (стр. 37–39).

У следећем раду у фокусу пажње су синтаксичко-семантичке структуре којима се исказује релативна темпорална детерминација реченичне предикације номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику. Како нас обавештава ауторка И. Антонић, анализа представљена у раду део је једног шире постављеног истраживања формалног система за исказивање релативне темпоралне детермина-

ције, с крајњим циљем да се сагледа и опише семантичко поље темпоралности и разумеју типови когнитивне концептуализације времена савремених говорника српског језика. Ауторка веома исцрпно издваја и описује временска значења која се могу исказати акузативном номиналном формом и детаљно анализира структурне, синтаксичко-семантичке моделе, у којима се такве форме реализују. Иако се на први поглед може учинити да примењени приступ није у довољној мери „когнитиван“, примећује сама ауторка, он у сваком случају доприноси странијем и свеобухватнијем сагледавању когнитивних процедура.

У раду Н. Арсенијевић *О глаголима волећи и заљубићи се* конфринтира се лингвистичка анализа датих глагола са менталном представом одговарајућих психолошких феномена, како би се утврдило да ли се и на који начин поимање ванјезичке стварности — разликовање емоционалних стања заљубљености и љубави — одражава на плану језика. Након компаративне анализе семантичког потенцијала датих глагола, а у вези са синтагматским и рекцијским односима које успостављају, и сажетог осврта на дијахроне промене у погледу њихове семантике и рекције, ауторка показује да се ванјезичка стварност и промене које се дешавају у њој још како концептуализују у језику. У конкретном примеру промене се испољавају на више планова: граматичком, лексичком и синтагматском.

Осветљавање дијахроног, развојног пута једног семантичког примитива у оквирима индоевропског и словенског језичког стања, предмет је наредног рада: *Знаћи и семантички примитив „знаћи“ у дијахроној њерсејкиви*. Темељно анализирајући примарну семантичку разлику међу двама глаголима индоевропског порекла са значењем 'знати': **vēdēti* и **znati*, поткрепљујући анализу релевантним етимолошким коментарима и стањем у грчком језику, ауторка Ј. Грковић-Мејџор поступно показује да је некадашње стање у индоевропском језику, у којем су дати глаголи означавали две врсте знања: перцептуално знање (процес у којем је субјекат прималац информације) и инференцијално знање (процес у којем је субјекат активан, засновано на расуђивању), што је било маркирано и лексички постојањем две глаголске лексеме, на различите начине промењено у различитим индоевропским језицима. Посебна пажња у раду поклања се словенском језичком стању, нарочито српском језику, у којем се задржао само глагол **znati*, који обухвата оба поменута значења, без обзира на врсту и извор стицања знања.

У раду Рајне Драгићевић *Исејивање концептуализације љутиње* испитује се концептуализација једне од базичних људских емоција — љутња. Веома обавештена ауторка о актуелним когнитивнолингви-

стичким истраживањима у европским и светским оквирима, након прегледа испитивања концептуализације љутње репрезентативних истраживача на овом пољу и њиховог адекватног коментарисања, предлаже један самостално осмишљен модел за испитивање концептуализације емоција који се заснива на асоцијативној методи, тј. вербалним асоцијацијама говорника. На примеру три асоцијативна теста долази се до типичног сценарија љутње у српском језику и одговарајућих закључака. Целовита слика о концептуализацији љутње, напомиње ауторка, може се добити само комбиновањем свих наведених модела и употпунити изналажењем нових метода анализе, што је она, дакако, учинила.

У раду Милке Ивић *О улози придевског ајрибуџа у ошклањању/усисоставаљању двосмисла*, скреће се пажња на актуелан, новији приступ језичкој стварности у оквиру когнитивне лингвистике, тзв. конструкционални приступ (енг. *constructional approaches*). У оквиру овог приступа у центар пажње ставља се регулативна улога лексичке семантике на плану синтаксе, тј. значај лексичког значења за устројство синтаксичке конструкције, и, у вези са тим, начини избегавања информативне нејасноће. Показано је већ у науци да придев својим лексичким значењем успева да такве нејасноће отклони. У овом раду М. Ивић на изабраном примеру показује и упозорава управо на супротно — да у српском језику придев под одређеним околностима својим присуством такву недоумицу може и да унесе, те позива истраживаче да утврде како у том погледу стоје ствари у другим језицима.

Употреба показних заменица у српском језику предмет је наредног рада у зборнику, ауторке Душке Кликовац. Овим проблемом наши истраживачи се до сада нису исцрпно бавили, те, како Д. Кликовац истиче, код нас о том проблему и нема много литературе (стр. 126). Истраживање у раду је реализовано у теоријским оквирима когнитивне лингвистике, нарочито теорије о појмовној метафори и метонимији и теорији прототипа. Ауторка показује да је физички простор, као основни критеријум за употребу показних речи, основа из које израстају друге врсте метафоричких простора (простор намене, поседовања, знања, сећања, емоција, важности), који, у конкретној говорној/писаној ситуацији, могу бити релевантнији за избор и употребу показне речи од базичног физичког простора. Уверљивост и утемељеност анализе у раду, треба истаћи, наглашавају веома занимљиви, добро осмишљени и илустративни примери које ауторка користи за поткрепљивање својих теоријских закључака, а који репрезентују тешко „ухватљив“ разговорни језик.

У раду Алине Маслове анализира се, с комуникативно-прагматичког аспекта, говорна ситуација претње. На бројним разноврсним

примерима ауторка указује на значај ситуације у којој се одвија комуникација за тумачење значења самог исказа, односно, на постојање тзв. прагматичког значења исказа условљеног контекстом/ситуацијом. Посебна пажња посвећује се специфичностима комуникативне неуспешности у процесу реализације говорног чина претње, који се у раду анализира.

У теоријским оквирима когнитивне лингвистике, на темељима теорије прототипа, засновано је и наредно истраживање, у раду М. Номађија *О прошлој и посесивности и њиховој неопредељивости (на материјалу српског језика)*. Аутор се у раду бави утврђивањем категорије посесивности, прототипа посесивности, његових особина, изражавањем неопредељивости посесивности и анализом простих реченица са глаголима *бити* и *имати* као прототипских израза посесивности у српском језику.

Когнитивнолингвистички појам прототипа разматра се и у раду Љ. Поповић *Прошлости и стереотипности у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима*, у односу према појму стереотипа, уз преиспитивање постојећих одређења и дефиниција ова два појма и предлагање оригиналне интерпретације која унеколико одступа од познатих тумачења датих термина у радовима савремених истраживача-когнитивиста. Ауторка у анализи полази од основних когнитивистичких појмова (језичка слика стварности, гешталт, фрејм, концепт, прототип, стереотип) и предлаже поступак свестраног описа структуре стереотипа у одређеној лингвокултури. У другом делу рада предложени модел описа стереотипа примењује се у конкретној анализи концептуализације естетског у неколико словенских језика (српском, украјинском и руском) и указује на постојање разлика условљених различитостима својственим датим лингвокултурама.

О „именичком стилу“ у уму и језику назив је рада М. Радовановића у којем се аутор бави појавом номинализација у језицима уопште. Радовановић се овим језичким проблемом бави(о) у континуитету дужи низ година, од 1977, када је објављен његов први рад са овом тематиком, који је означио почетак детаљнијег испитивања појаве разлагања предиката на именичку и глаголску компоненту и истовремено утемељио даља проучавања у том правцу.¹ Намера аутора у раду, како истиче, троструке је природе: да се да ауторски допринос зборнику радова који овом приликом представљамо, да буде основица за уводно разматрање у планираној будућој књизи са насловом *Стиари и*

¹ Реч је о раду: Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика), *Јужнословенски филолог* XXXIII, Београд, 1977, 53–78.

нови сѝиси: *О „именичком сѝишу“ у уму и језику* и да буде синтетичан преглед ауторовог досадашњег бављења номинализацијама у лингвистици и србистици (стр. 211–212). У фокусу пажње су девербативне и деадјективне номинализоване структуре, сличности и разлике у њиховом понашању с обзиром на исказивање негације, агенса и објекта, рекцијске могућности, декомпозицију, разрешавање двосмисла, уланчавање и др. Поменућемо овде укратко само закључке изнесене у вези са двосмисленошћу исказа и разрешавањем двосмисла, те когнитивнолингвистичким сагледавањем појаве номинализација. Наиме, Радовановић констатује да двосмисленост као лингвистички феномен улази у жижу пажње (што је у сагласности са констатацијом М. Ивић изнесеном у раду у овом зборнику), а то значи и двосмисленост у вези са номинализацијама, те закључује да осим граматике и лексичке семантике (на шта је пажњу скренула М. Ивић у поменутом раду), разрешавању двосмислености доприносе и прагматика, и укупно искуство комуникатора, и текст као контекст, и сваковрсни другачији, било језички било нејезички контекст (стр. 221). Што се тиче узрока универзалности номинализационих процеса у језицима, Радовановић закључује да поменути узрок треба тражити не у језичком контакту, већ у културном контакту, културним и когнитивним обрасцима мишљења и сазнавања света, који условљавају настанак одговарајућих граматичких и лексичких образаца.

У наредном раду *Тако близу, а љако далеко: О метафоричкој концептуализацији заснованој на њојмовима БЛИЗУ и ДАЛЕКО*, појмовни образац конкретних просторних односа *близу–далеко* послужио је ауторки К. Расулић да, на материјалу српског и енглеског језика, опише процедуре метафоричке концептуализације и пресликавање датог обрасца у домен апстрактних односа. Спроведена анализа послужила је као основ за извођење закључака не само о физичком простору као једном од основних извора за метафоричку концептуализацију апстрактних односа (што је у неким ранијим истраживањима показано, нпр. у радовима П. Пипера, Д. Кликовац и саме ауторке), већ и о постојању међујезичких сличности које откривају могућу универзалност описаних метафора.

Још једна емоција, овога пута емоција 'стида', истражена је у овом зборнику. У раду Стане Ристић *Концепт емоције 'стида' у српском језику* настављају се раније започета ауторкина истраживања концептуализације значења речи српског језика (раније су то биле речи *част* и *срамота*). На основу значења и спојивости лексема *сѝид* и *срам*, њихових синонима и творбених еквивалената, С. Ристић је показала да концепт 'стида' у српском језику обухвата психичке, рели-

гиозно-етичке, социјалне, културне, естетске и етикетне аспекте реализације и да је то веома сложена емоција, широког дијапозона, те да неретко обухвата емоције биполарног типа. Поступним и исцрпним анализирањем језичког корпуса, ауторка је указала и на многе промене које су се дешавале у концептуализацији ове емоције у историјском развоју носилаца српског језика, нарочито историјском развоју њихове културе.

У раду В. Ружић *Исказивање типичног објекта номиналном дојунуом у српском језику* говори се о типичном објекту као семантичкој категорији која у савременом српском језику има свој посебан синтаксички израз — беспредлошки акузатив, сада са становишта сложених когнитивних процеса. Циљ је био да се покаже како су у нашој спознаји света хијерархизоване представе о основним радњама (с инкорпорираним „објектима“) својственим човеку којима он свесно или несвесно овладава од најранијег детињства. Утврђено је да се исте радње различито концептуализују у зависности од улоге протагонисте, те да од тога зависи да ли ће радње бити конципиране као обавезно транзитивне или интранзитивне.

У коауторском раду *Изрази било ко/шта/који, негација и асјект* Верана Станојевића и Тијане Ашић, анализирају се значења ових израза у одричним реченицама. Иако је о значењу и употреби ових израза у србистичкој лингвистичкој литератури доста писано (у раду се наводе библиографски подаци), аутори су се определили да их семантички анализирају у специфичном реченичком оквиру — одричним реченицама, јер у њима могу добити две сасвим различите интерпретације: 1. нико, ништа, ниједан и 2. неко или нешто важно или по неком свом својству истакнуто. Показало се да су дати изрази вишеструко сложени језички феномени који у зависности од различитих фактора (семантичких, синтаксичких, прагматичких и других) реализују многе значењске нијансе које се не могу увек описати утврђеним принципима, те да је увек изнова потребно преиспитивати постојеће и изграђивати нове принципе, параметре и правила у анализирању језичких датости.

Наредни рад се бави проблемом синкретизма облика акузатива са генитивом и акузатива са номинативом као показатељима категорије аниматности у словенским језицима који су сачували падеже (пре свега у српском и руском). Ауторка М. Стефновић настоји да покаже да се досадашња проучавања овог проблема, која су различита и често оштро супротстављена, ипак могу и морају помирити, јер ниједна досадашња хипотеза узета изоловано није довољна да се у потпуности објасни постојање многих изузетака који постоје у словенским

језицима столећима. Пажње вредна је хипотеза која се износи у раду да се утицај атипичних објеката исказаних генитивом, а то су обично аниматни објекти, проширио на све случајеве нетипичних објеката, те су они почели да добијају нови облик акузатива, идентичан са обликом генитива. То је утицало на појаву да се синкретизам акузатива и генитива прихвати у језику као маркер аниматности. С друге стране, синкретизам акузатива и номинатива остао је резервисан за (про-)типичне објекте (стр. 330 и даље). У раду се такође скреће пажња и на потребу проучавања тзв. маргиналних примера који су важни јер могу да укажу на промене које су се дешавале у вези са овом категоријом од настанка до данас.

У раду Зузане Тополињске *Глаголска валенција као веза између синтаксичког и творбеног система* испитује се однос између синтаксичког и творбеног система на примеру девербативних изведеница које функционишу као *nomina agentis* и/или *nomina acti*. Ауторка полази од постојећег синтаксичког модела, тј. валенције глагола, и посматра путеве творбене деривације, тј. инвентар системских „места“ отворених за виртуелне деривате. У складу са својом, у ранијим радовима изнесеном антропоцентричном теоријом падежа, Тополињска у овом раду предлаже и, веома убедљиво и аргументовано брани тезу да глаголски предикат, који отвара синтаксичка (валенцијска) места за одређени тип аргумента, отвара истовремено иста таква места за исто маркиране деривате у творбеном систему датог језика (стр. 346). То потврђује неколиким примерима (навешћемо само један), нпр. глагол *чиџајџи* отвара места за два аргумента *ко?* и *шиџа?* и факултативно *где?*, на основу чега је могуће предвидети да ће се у лексикону појавити деривати као *чиџалац*, *чиџанка* или *чиџаоница*.

Наредни рад *Однос вида и субјективности у модалној ујоџреби времена у српском језику* ауторке Р. Трнавац, бави се проблемом везе између модалности и глаголског вида. Наиме, у савременој аспектолошкој литератури која се бави проучавањем западноевропских језика, према речима ауторке, утврђује се веза између имперфективног вида и модалности. Словенски језици, међутим, показују да се перфективни вид такође појављује у модалној функцији. Р. Трнавац заступа тезу да не постоји веза између имперфективног вида и модалности, али да постоји веза између имперфективног вида и субјективности, за шта потврде налази у српском језичком стању.

У раду *Појам њородичне сличности у лексикологији*, Б. Хлебџ преиспитује дати појам анализирајући значење енглеске именице *gate*, која се најчешће наводи као пример за немогућност изналажења јединственог инвентара дистинктивних обележја која би дефинисала

једну семему неке лексеме (посебно значење лексеме). Коментаришући досадашње ставове аутора који су се бавили овим проблемом (Витгенштајн, Тверски, Лејкоф, Берн, Херфорд и Хизли, Вјежбица и др.), Хлебец показује да је појам породичне сличности примењен на анализу једне семеме споран, а када се ради о дефинисању примарног значења енглеске лексеме *game* и неприхватљив. То не значи, примећује он, да је овај појам „неупотребљив“, нарочито у неким случајевима полисемних односа.

Последњи по реду рад у зборнику је рад Данка Шипке са насловом *Когнитивнолингвистичка маја значења српског датива*. У нашој традиционалној граматици, како напомиње аутор, једино датив није добио одговарајући систематичан опис у виду монографије, за разлику од свих осталих падежа. Стога је Шипкина намера у овом раду била да, с једне стране, представи систематичан опис значења српског датива, а с друге стране, да преиспита одређене методолошке поступке когнитивнолингвистичког приступа. Веома је занимљиво истраживање које је аутор применио у приступу поменутој проблему. Да би проверио постављене хипотезе (1. значења датива чине мрежу повезану метафорско-метонимијским везама између одредишног и циљног домена, 2. Постоји одређен степен подударности између места у тој мрежи (централног и периферног) и текстуалне фреквенције, у томе да централна значења имају већу фреквенцију од периферних, 3. Постоји одређен степен подударности између места у мрежи и доступности у менталном лексикону, у томе да су централна значења доступнија, тј. да их говорници препознају брже од периферних), најпре је прикупио примере за значења датива, затим их је етикетирао, па лематизовао (према властитом лематизатору за који наводи интернет адресу на којој је доступан) и ручно издвојио дативе, потом су примери датива етикетирани према значењу и израчуната је њихова фреквенција; на крају је примењено психоллингвистичко тестирање изворних говорника на време реакције у препознавању појединих значења датива (такође помоћу властитог програма *Ameter*, доступног на Интернету), што је требало да потврди или оспори трећу хипотезу. Резултати истраживања представљени су у закључку. Овакви начини истраживања језичких датости, укрштање различитих методологија (овде когнитивнолингвистичке, корпуснолингвистичке и психоллингвистичке), теоријског промишљања, статистичког бележења и експеримента, нису чести у нашој научнолингвистичкој пракси, а могу да буду добри показатељи усклађености или раскорака између лингвистичке теорије (лингвистичког конструкта) и реалности употребе језика. Зато

би овај рад Д. Шипке могао да буде добар путоказ нашим, нарочито млађим, истраживачима за нека будућа истраживања.

На крају овог сажетог приказа радова објављених у зборнику, остаје нам да похвалимо и поздравимо замисао и напор Одбора за савремени српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија да прати савремена теоријска дешавања у оквирима европске и светске лингвистике и објављује радове аутора који настоје да науку о српском језику уведу у актуелне лингвистичке токове. Желимо им да ова књига буде само прва у низу, и да динамика припремања и објављивања нових књига буде интензивна. Волели бисмо, такође, да у некој од наредних књига, уз и те како значајан текст прегледне природе (какав је у овом зборнику рад П. Пипера), видимо и који, по могућности преведен, рад (цео или у изводу) најзначајнијих страних представника за дати правац. То би било веома корисно, нарочито за наше млађе истраживаче.

Београд

Ивана Лазих-Коњик

Зборник радова посвећен Недељку Богдановићу
ГОДИШЊАК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ,
Година XX, број 8, Филозофски факултет у Нишу, 2006, 524 стр.

Филозофски факултет у Нишу посветио је овај број *Годишњака* проф. др Недељку Богдановићу поводом одласка у пензију. Недељко Богдановић дипломирао је на Филолошком факултету у Београду 1968. године на Катедри за српски језик и књижевност. На истом факултету магистрирао је 1976. и докторирао 1985. године. Универзитетски рад започео је на Филозофском факултету у Приштини (1980–1988), а потом га наставио на Филозофском факултету у Нишу (1988–2004).

Његов научни и стручни допринос од великог је значаја првенствено у лингвистици, али се он не може занемарити ни у књижевности.

Пре свега дијалектолог, Недељко Богдановић у српску дијалектологију улази монографијом *Говори Бучума и Белог Појтока*, објављеном у Српском дијалектолошком зборнику 1979. године. Овај рад уједно је и повратак проучавању говора источне и јужне Србије више од пола века након Белићевих истраживања. Није ништа мање значајна ни друга његова монографија *Говори алексиначког Поморавља*, такође објављена у Српском дијалектолошком зборнику 1987. године. Научни и стручни допринос проф. Богдановића запажен је и у изради лингвистичких атласа. Активан је учесник у изради *Српског дијалектолошког атласа*, за чије је потребе забележио грађу у осамнаест пунктова. Учествовао је у раду *Ојшћекарџајског и Ојшћесловенског дијалектолошког атласа*. Повезано с дијалектологијом, у сферу његових научних интересовања укључују се и друге лингвистичке области. Бројни су његови прилози из антропонимије, топонимије и лексике краја из којег потиче. Отпочео је и проучавање опцене лексике (*И ја тебе*, *Будалина играчка*, *Ојсцена лексика* и сл.).

Поред научних, објавио је више публицистичких и књижевних радова. Да је Н. Богдановић заљубљеник у „народно“, види се и из

његових записа усменог песништва. Драгоцене су његове збирке народних свадбених песама *Бела лоза*, *Свадбене њесме сврљишког краја*, *Бучумике* и др.

Бавио се приређивачким радом а написао је мноштво рецензија из области науке и књижевности, као и приказа објављених издања. Уређивао је часопис *Facta universitatis*; један је од уредника *Етно-културолошког зборника*, а члан је и редакције *Српског дијалектолошког зборника*.

Књига која је пред нама садржи тридесет и пет прилога. Тридесет три чланка дело су домаћих аутора, а два су рада приложили страни аутори. Један је писан на руском језику с резимеом на српском, а други је писан на српском језику с резимеом на енглеском. Резимеи радова домаћих аутора писани су углавном на руском, али има и оних писаних на енглеском језику. Поред многобројних и тематски разноликих радова, Зборник садржи и три приказа. На самом крају налази се текст који је заправо разговор са Недељком Богдановићем. Овом великом броју радова претходи садржај књиге, биографија, као и веома богата и разноврсна библиографија Недељка Богдановића, која сведочи о његовом делу.

Аутор првог прилога *Лексикологу у часџ: О једној лексичкој њеми* је проф. Милка Ивић. У овом тексту проф. Ивић говори о значењу речи *љубавник* у српском језику у Вуково и у наше време. И једна конкретна реч довољна је да послужи као илустрација да промене у значењу речи настале током времена не смеју бити запостављене. Зато се лексикографи и лексиколози морају враћати савременом корпусу и „освежавати“ речнике. Проверени пут је уредно сабирање речи и правилно тумачење „њихових актуелних употреба“.

Остали радови грубо се могу сврстати у две групе. Прву, највећу групу, чине радови из области језика (стандардног и народног), а у другу групу (знатно мању) убрајају се радови из области књижевности.

Из области језика најбројнији су радови који са различитих аспеката осветљавају језичке појаве на корпусу народног језика. Међу њима највише је оних из дијалектологије. Прозодијским, фонетским, морфолошким, синтаксичким и лексичким питањима појединих говорних типова посветило је пажњу више аутора, пре свега истакнути дијалектолози.

Драго Ћупић у чланку *Крајки силазни акценат на крајњем отвореном слогу у говору Брајтоножића* говори о задржавању краткосилазног акцента на крајњем отвореном слогу у једном староцрногорском говору — Братоножићима. Гордана Драгин у раду *Варијантност неких акценатских ликова у говорима Сјуденице* указује на од-

шочносрбијанско-зајаднобугарском дијалектизму разматра етимологију географских термина срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл., и у вези с тим износи претпоставку о пореклу прасловенског префикса *јъ-. Дијалекатску лексику с етимолошког становишта осветљавају и други познати етимолози. Прилогом *Падрџине (творбени архаизам из Бучума)* Марта Бјелетић творбено и семантички (самим тим и етимолошки) анализира именицу *падрџине* „комађе крпа у распадању“ са терена југоисточне Србије. Јасна Влајић-Поповић у раду *Српско-хрватско самџас „pastio sine pastoribus“ у шћокавском и ойшћесловенском конћекстџу*, полазећи од перфективног глагола из југоисточне Србије *усамџасџ се* „постао необуздан“, разматра лексичко-семантичку породицу шире распрострањене именице *самџас* „самопаша, напасање стоке без пастира“. Ауторка износи њене нерегистроване потврде, коментарише творбу у оквиру српско-хрватског језика и на словенском плану, а потом наводи и генетски најближе паралеле у другим словенским језицима. Снежана Петровић у чланку *Срп. дијал. кавал 'каналџ између оцака са расадом џоврћа' — џорекло и балканске џпаралеле* анализира порекло ове дијалекатске речи и предлаже етимолошко решење: тур. дијал. *kaval* 'канал за воду'.

Поједини аутори посветили су пажњу и одређеним историјским темама. Тако је Радосав Ђуровић у раду *Прсловенска меџаџионија и њене џоследице* у историјској перспективи представио српски акценатски систем. Надежда Јовић у прилогу *О балканизмима у хиландарском медицинском кодексу № 517 као одлици народног језика* говори о балканистичким иновацијама (конструкција *да + џрезениџ* уместо инфинитива, аналитизам у деклинацији и компарацији, удвајање личних заменица). Употребу народних речи и славенизама као синонима анализира Ирена Цветковић у приповеткама објављеним у алманаху *Уранија* (1837).

У Зборнику се налазе и два рада која су резултат ономастичких истраживања. Инвентар топонима зоонимског порекла с подручја Пивске планине доноси прилог Радојке Цицмил-Реметић *Тоџоними зоонимског џорекла на Пивској џланини*. Обрађени материјал изложен је по целинама: 1) сисари (домаће и дивље животиње); 2) гмизавци и водоземци; 3) птице; 4) инсекти. Радмила Жугић у прилогу *Предлози у релационим микроџоџонимима јабланичког краја (граматџички и ономастџички осврћ)* указује на основне функције (граматичку и ономастичку) структуралних елемената двочланих микротопонима сачињених од предлога и именице у општем падежу.

Теоријским питањима и проблемима стандардног језика посвећено је неколико радова. Предмет пажње прилога проф. Драгољуба

Петровића и Снежане Гудурић *О проблему слога у српском језику* јесте акустичко-артикулациона дефиниција слога и правила поделе речи на слоге. Ова правила се иначе, они сматрају, не морају подударати. Дају и неколико предлога за измене правописне норме која би уважавала морфемску структуру речи.

Јованка Радић у раду *Неујџрум или средњи род — ѿермин, значење и функције у језичком систему* говори о томе да је неадекватна употреба термина средњи род. Мисли да из тога проистичу и неки проблеми у настави српског језика. Ауторка износи и одређене неусаглашености у приступу појму средњи род, посебно у савременим граматицама.

У чланку *Неколике најомене о 'егзистенцијалном глаголу'* Радоје Симић разматра термине *којула* и *сиона* и закључује да су и један и други прихватљиви, с тим да се термин *којула* употребљава у везничком систему, а да се за егзистенцијални глагол усвоји *сиона*. Овде бисмо поменули и прилог Пол-Луј Томе *Један камелеонски глаголски облик (ѿерфективни презент)*. У њему се говори о исказивању времена презентом. У ову групу радова спада и рад Јелене Јовановић *Прилог ѿроучавању ѿприроде ѿпоређења (Улога лексичких интензификаѿора и модификаѿора у семантици исказа)*. Ауторка указује на две важне чињенице у вези с природом поређења: да упућивање на једнакост садржаја компаратума и компарадума није најважнија функција поређења и да емоционална боја поређења у великој мери зависи од лексичког састава, односно емоционалног набоја поредбене речи. Упоредним проучавањем српског и македонског језика на синтаксичком плану Жарко Бошњакковић у прилогу *Заједничке и диференцијалне особине дојуна глагола ѿрцейције у српском и македонском ѿреводу јеванђеља ѿо Марку и Јовану* анализира номиналне и сентенцијалне допуне. Прве, при томе, имају функцију директног објекта, а друге се за главну реченицу вежу одређеним прилозима и везницима.

Љиљана Недељков својим прилогом *Ексѿликација кулѿурне димензије лексике у речнику* указује на значај типа културе за лексикографску дефиницију појмова из материјалне сфере. Ауторка пореди семантички садржај општепознатих лексема из дескриптивних речника са дијалекатском грађом из Војводине и том приликом износи разлике у семантичком садржају истих лексема у 'општим' речницима и у Војводини.

Милош Ковачевић у раду *О ѿијовима и сѿилским особинама дисфемизама и еуфемизама* анализира употребу и међусобни однос *дисфемизама* (грубих, увредљивих и табуизираних речи) и *еуфемиза-*

ма (прагматички и емоционално неутралних израза) у публицистичком и књижевноуметничком стилу српског језика.

Са становишта и стандардног и народног језика Милан Драгичевић у раду *О неким њојединосћима везаним за ујојћребу удвојених самогласника у српском језику* скреће пажњу на одређене појединости у вези с употребом удвојених самогласника.

У Зборнику налазимо два рада из књижевности и два рада из педагошке праксе, односно из наставе књижевности. Дубравка Поповић-Срдановић се представља радом *Умети видети: једно чишање њесме Чарлса Олсона* Поводом првог гледања очима Хуана де ла Козе, а Мирољуб М. Стојановић прилогом *Анђички мошциви у њоезији Б. Конеског и М. Мајћевског*. Прилог Славољуба Обрадовића *Рецейција њесме за децу и смисао игре* бави се пре свега естетичким аспектом. Снежана Божић у раду *Књижевни одломак као школска и као домаћа лектура* на примеру двају романа Добрице Ћосића (оба предвиђена за обраду у истом разреду као школска и домаћа лектура) разматра разлике у методичком приступу.

Место у Зборнику наша су и три приказа Радосава Ђуровића: *Јордана Марковић „Говор Петровог Села“*, *Милош Ковачевић „Огледи о синтаксичкој негацији“*, *Слободан Марјановић „Творбени систем*. Први део: Префиксација“.

Зборник се завршава текстом Мирољуба Стојановића *Разговор с Недељком Богдановићем*.

Сарадници, ученици и пријатељи Недељка Богдановића и Катедре, на чијем је он био челу више година, својим прилозима дали су значајан допринос нашој струци и науци и тиме обогатили оно чему је проф. Богдановић посветио свој живот. Из перспективе слављеника и Уредништва Зборника гледано, ово су дарови који се не мере и не рангирају, јер су уздарје за оно што је проф. Недељко Богдановић дао науци о језику, књижевности и култури.

Београд

Драгана Радовановић

France Bezlaј: *Zbrani јezikoslovni spisi I–II*, Uredila Metka Furlan,
Ljubljana 2003, LXII + 1–689, XII + 693–1572
(Zbirka *Linguistica et philologica*)*

Међу петнаестак вредних и занимљивих наслова који су се појавили од оснивања библиотеке „*Linguistica et philologica*“ при научно-истраживачком центру Словеначке академија наука и уметности (ZRC SAZU)¹, издваја се један који чак и није оригинално дело, а ипак је изузетан, и по обиму и по значају — то су сабрани лингвистички радови Франце Безлаја.

Иако научно активан тек од средине прошлог века, Безлај је својим делом заправо обележио читаво 20. столеће словеначке лингвистике. Несвакидашњи спој ширине филолошких интересовања, студиозности у приступу проблемима као и невероватне марљивости захваљујући којој су ауторова истраживања и промишљања претакана у рукописе који су готово сви и публиковани — све то се стекло у овом изузетном човеку, научнику и професору. Када је Франце Безлај умро априла 1993. године,² увелико зашавши у девету деценију живота, иза њега је остао огроман опус, мноштво студија и неколико монографија, али и неокончан — мада приведен крају — четворотомни етимолошки речник словеначког језика.

Чак и ван уско стручних кругова, Безлај је био познат по својим монографским студијама о словеначким хидронимима (*Slovenska vod-*

* Овај приказ резултат је рада на пројекту бр. 148004 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“, који у целини финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Тј. Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. До овог наслова серија није била нумерисана, али према нашем увиду, он је био 8. по реду (од њих 15 који су се појавили у периоду 1998–2006).

² Од овде лакше доступних некролога в. нпр. Ј. Влајић-Поповић, Франце Безлај (1910–1993), *Јужнословенски филолог* L, Београд 1994, 281–283.

na imena I–II, Ljubljana 1956–1961), о историји словеначког језика (*Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1967), али дело по коме је овај словениста и слависта првенствено био и остао препознатљив — а са којим се истовремено и сам идентификовао као са својим животним делом — јесте етимолошки речник словеначког језика (*Etimološki slovar slovenskega jezika I–IV*, Ljubljana 1977, 1982, 1995, 2005). Након пробне свеске (*Poskusni zvezek*, Ljubljana 1963), лично је уредио прва два тома, објављивање трећег замало није дочекао, док су последњи том, у коме је Безлај аутор лавовског дела одредница, његови сарадници Метка Фурлан и Марко Сној окончали 2005. године.

Оно у чему се Безлајева свестраност нарочито огледа, као изврсна допуна разноврсности његовог научног дела, јесте педагошки рад, не само на факултету (како у настави, тако у предавањима на летњим семинарима словеначког и српскохрватског језика намењеним страним славистима), већ и у радионици етимолошког речника при Етимолошко-ономастичком одељењу Института за словеначки језик Словеначке академије наука и уметности, којој се у потпуности посветио након званичног пензионисања 1980. године. Некадашњи пасионирани пчелар извео је више нараштаја научних наследника који су његово започето дело не само завршили већ и наставили.

Тако се десило да је десет година након смрти Франце Безлај добио споменик какав се само пожелети може — и каквим мало ко може да се похвали: збирку свих чланака и студија које је током четири деценије објављивао у различитим домаћим и страним часописима и зборницима. Истински подвиг издавања овакве двотомне збирке могао је настати само из великог пијетета — а то уредник ове збирке, Метка Фурлан, вишегодишња сарадница Безлајева, гаји према свом учитељу и његовом делу. Али збирке вероватно не би било ни без њеног, данас тако ретког, осећања одговорности према будућим генерацијама и колегијалности према широкој публици словениста и слависта. Сви они су у овом делу добили лако доступну ризницу података из словеначке и словенске историјске и упоредне граматике, ономастике, етимологије — из читавог фондуса Безлајевог знања и размишљања. Већ и пуко сабирање по свету расутих чланака било би драгоцено, али захваљујући одлично промишљеним пропратним регистрима ова збирка поприма квалитет једног енциклопедијског дела. Овај приказ неће се — и не може се — бавити самим радовима садржаним у збирци, већ структуром и функционалношћу ове монографије посматране из угла стручног корисника, па и лаика.

Већ на први поглед у очи пада обим ове збирке, али њен значај за словенистику и славистику, као и размере подухвата који је начи-

њен њеним састављањем и оваквим организовањем, откривају се тек накнадно и постепено. Ова два тома могу се читати на различите начине: редом, по садржају или према неком од више регистара, али увек заправо у оригиналу — са изузетком рукописа неких предавања и једног броја тешко читљивих чланака, који су за ову прилику прекуцани, сви радови су дати као факсимили изворних чланака. Шаренило фонтова, латиничних али и ћириличних, узгред може да послужи и као хронолошки преглед развоја штампарских стандарда до кога је дошло током само једног људског радног века, у распону од једва пола столећа.

Дело је због физичког обима подељено у две књиге, али је организовано као јединствена целина са предговором, списком литературе и извора, скраћеницама, централним делом од неколико тематски заокружених поглавља (унутар којих се чланци нижу хронолошким редом), градираних од оних која се баве општијим и озбиљнијим питањима ка посебним или од релативно мањег научног значаја (као што су прикази, рецензије, портрети других лингвиста у поводу њихових јубилеја или смрти итд.). Затим следи додатак који чине Безлајев чланак са пчеларском тематиком и етнографски списи, да би на крају дошла мања — али и те како драгоцен поглавља Исправке, Библиографија Франце Безлаја, затим Регистар речи и имена, Предметни регистар и на концу Персонални регистар — сви рађени „пешке“ (како се уредница сама изразила у Предговору), дакле промишљањем вредности и места сваког појединачног уноса, а не механичким одабиром неког аутоматизованог програма.

Али кренимо од почетка, редом. Због двотомности овог дела, прва књига почиње са два садржаја. Након општег садржаја (VII), како смо га управо изложили, долази детаљни садржај саме прве књиге (XVII–XIX). Између њих се налази Предговор (IX–XV), у коме је уредница након краћег прегледа Безлајевог животног и стручног пута детаљно описала — и образложила — концепт збирке коју је направила, проблеме са којима се суочавала, решења до којих је дошла, назначила пропусте који се нису могли избећи (нпр. немогућност разрешавања неких скраћеница, в. наредни пасус). Методичност и студиозност уреднице, уз истовремену склоност практичним и разумним (техничким) решењима огледа се у сваком проблему на који се осврће: нпр. у дилеми како се односити према прилозима који су били објављени на различитим местима а међу собом се минимално разликују, определила се да управо објављивањем обеју верзија прикаже Безлајеву способност варирања стила у обраћању различитој публици.

Иако Безлајев интегрални опус броји чак 260 библиографских јединица,³ ова монографија их садржи „свега“ 184, штампане на око 1300 страница. Ову разлику од преко 70 јединица чине не само туце монографија (осим индивидуалних наслова ту је и неколико колективних дела у којима је Безлај сарађивао), затим десетак превода и петнаест радова из пчеларства објављених под псеудонимом Иноценц Ревај, већ и уредничко сажимање неколико серијских чланака, обједињених истим насловом, у јединствене целине које се тако данас прате боље него када су оригинално објављиване у наставцима.⁴

Један од највећих проблема, проистекао из чињенице да су се у овој збирци нашли наслови публиковани током више од пола столећа, јесте шаренило скраћеница које је Безлај користио — што никако није израз његове техничке неконзистентности већ ствар различитих узуса који су се временом мењали.⁵ Ово се тиче не само општих скраћеница и оних које се односе на лингвистичку терминологију (нпр. акузатив се бележи на пет начина: *acc.*, *ak.*, *akk.*, *akuz.*, *akz.*), него и много сложенијег и битнијег система скраћивања наслова литературе и извора. Ту је уредница прибегла свођењу више (застарелих) варијанти на само једну (савремену) под којом се налази комплетно разрешење тј. сви подаци о дотичном делу, док се све остале скраћенице упућују на њу. Нпр. и *Pirona, DFr*² и *Pirona, Voc. Friul.* упућују се на *Pirona*, затим су и *Pokorny, Idg. Wb.* и *Pokorny VWb.* упућени на *Pokorny, IEW* итд. Колико год овај начин у коначној реализацији деловао логичан и једини могућ, требало је одлучити се за њега и доследно га спровести, што сигурно није било лако нити једноставно. Поврх свега, један број скраћеница (по процени уреднице можда чак 10 посто њих) ипак није могао бити дешифрован.

Остатак прве књиге чини прво — и истовремено кључно — тематски обједињено поглавље *Med besedami in imeni* (3–689), и само

³ Ту спадају и овде премијерно штампани рукописи (откривени тек у заоставштини) два предавања *Južnoslovenska leksika kot vir informacij za praslovensko dijalektologijo* и *Slovenačke i zapadnohrvatske leksičke zanimljivosti*, одржана на XX семинару за стране слависте августа 1969. године у Задру — што је информација установљена на основу програма тог семинара. Ово је само један од примера детективског посла којим се уредница неретко бавила.

⁴ Нпр. *Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja* (9 наставака) или *Blišč in beda slovenskega jezika* (10 наставака) итд.

⁵ Иако уредница то не експлицира, разноликост свакако потиче и од посебних захтева појединих гласила, као и специфичности праксе неких националних школа — што је све у крајњој линији последица бројности језика на којима је Безлај објављивао (већина словенских и неколико европских).

раздвојено на расправе и чланке (којих има 82) и ситније прилоге (њих 17). Ту се налазе радови са лексиколошком, етимолошком, ономастичком и лингвогенетском тематиком који чине срж Безлајевог лингвистичког опуса карактеристичног, између осталог, по честом одсуству границе између апелативне и ономастичке лексике. У тим чланцима се одмах испод новоодштампаног наслова рада наводи где је он првобитно публикован, док бројеви на маргинама означавају оригиналну пагинацију. Код радова који за ову прилику нису скенирани него поново прекуцани, изворни формат редова није могао бити очуван, али је информација о некадашњој пагинацији ипак дата тако што је почетак нове странице маркиран двема усправним цртама. Садржај живих глава није оригиналан, већ прилагођен овом издању. У принципу се у факсимилима чланака на левој страни налази наслов рада, а на десној назив и број часописа, као и опсег страна које дотични рад обухвата (нпр. *Jezik in slovstvo IX*, 1964, 37–44), док се за текстове који оригинално и нису били штампани — као што су предавања — даје само укупан обим куцаног текста (нпр. *II seminar SJLK, Ljubljana 1966*, 17 str.). Живе главе су увек дате латиницом, без обзира на писмо самог чланка (нпр. наслов руског часописа *Этимология*, транскрибован је у живој глави као *Ėtimologija 1973, 1975, 181–190*).

У другој књизи након поновљеног општег садржаја (V) долази њен детаљни садржај (VII–XI), а онда следи остатак монографије (693–1572), са поглављима тематски посвећеним граматички (693–732, са 5 наслова), словеначком језику (733–791, са 6 наслова), етимолошком речнику словеначког језика (793–824, са 4 наслова), приказима, рецензијама, интервјуима (825–1234). Ово последње поглавље највише је рашчлањено: на приказе књига (са 24 наслова), друге прилоге и белешке (са 12 наслова), затим сегмент насловљен *Портрети* (са 21 прилогом о истакнутим лингвистима, од Миклошича до Јоже Стабеја, у поводу неког њиховог јубилеја или смрти — између осталих и некролог Александру Белићу), а потом сегмент духовито назван *Аутопортрети* (са 8 интервјуа са професором Безлајем који су се појавили у словеначкој штампи од 1963. до 1992. године).

Последње поглавље насловљено *Додатак (1235–1277)* садржи избор из делова Безлајевог ауторског опуса ван домена лингвистике: у сегменту о пчеларству налази се обиман чланак објављен у стручном часопису *Slovenski čebelar* (илустрован фотографијама и цртежима, што је у репринту одлично очувано), а у етнографском сегменту још 5 радова.

Након овог поглавља следе технички додаци који и појединачно и заједно изузетно доприносе функционалности и употребној вредно-

сти ове збирке. Одељак са исправкама (1281–1295), првобитно непла-ниран, настао је сам од себе а чине га неке корекције штампарских или других материјалних грешака уочених током вишекратног ишчи-тавања у процесу израде регистара (в. Предговор, стр. XIII). Многе од тих грешака потичу од старих словослагачких техника и неизбежна су последица бројности језика и графија у оптицају (најчешће је проб-лем у дијакритицима, који или недостају или су погрешни). Већина њих су такве да их стручни читалац може препознати и игнорисати, док за лаика немају превелики значај. У текстовима који су прекуца-вани, уочене грешке су исправљене, тако да их у овом издању заправо нема. Исто тако су грешке исправљене у облицима који су ушли у не-ки од регистара (што је било нужно ради њихове употребљивости), али при том се иза таквих облика у експоненту налази латинично сло-во *ц* (нпр. именица *prelog* регистрована је на пет места, а само на страни 226 са погрешком, што је маркирано као [226^с]).

После исправки следи Библиографија Франце Безлаја⁶ (1297–1307), опет искључиво латиницом, са транскрибованим ћириличним насловима и називима. Њеној прегледности доприноси то што су на-слови монографија истакнути масним слогом и увек дати на првом месту у дотичној години.

Далеко најобимнији, Регистар речи и имена (1309–1525)⁷ који су саставиле Метка Фурлан и Хелена Јазбец, сортиран је, стандардно, по језицима, али тако што су апелативна и ономастичка лексика обједи-њене (ова друга је маркирана курзивним слогом). Овакав узус није

⁶ Из ове интегралне библиографије, настале на основу двеју претходних које су израдиле Аленка Шивиц-Дулар и Матеја Хочевар, ишчитава се Безлајев развојни пут, од младалачког лутања кроз прве преводе (белетристике, чак поезије) преко ди-сертације из фонетике, затим сазревања током деценије када је водио „двоструки жи-вот“ страствено се бавећи пчеларством уз педагошки рад (о чему сведочи и неколико уџбеника), да би се коначно усредредио на уже стручну тематику из области језичке историје, ономастике, етимологије (заступљену у првом поглављу ове збирке и у ауторским монографијама). Преданост Етимолошком речнику словеначког језика као животном делу и селективност са којом је следио тај циљ огледа се и у привидном одсуству ауторских радова након пензионисања 1980. године. Од тада Безлај даје са-мо интервјуе, док је све своје снаге, окрњене не само старошћу већ и болешћу и озбиљно оштећеним видом, мудро и невероватно самодисциплиновано, са подви-жничком преданошћу, усмерио на завршавање речника за који је, буквално до по-следњег даха, свакодневно писао по две до три одреднице.

⁷ Ако имамо у виду да је текст штампан двостубачно, и да комплетно испуње-на страница има 52 реда, долазимо до просека од близу сто речи по страници (међу-наслови са називима језика одузимају простор), што значи да се на преко двеста стра-ница регистра нашло најмање двадесет хиљада облика из различитих језика — од тога више од половине из словенских, укључујући прасловенски.

општеприхваћен (нпр. индекси за Скоков етимолошки речник имају посебан сектор посвећен ономастици, из свих језика), али уредница свој избор у предговору образлаже изричитом намером да очува Безлајев етимолошки приступ, који не познаје формалне границе између онима и апелатива. Таква аргументација је легитимна, техничко решење свакако је практично, али читалац кога нарочито занима ономастика у Безлајевом опусу приморан је да у потрази за, нпр. неким словенским топонимом, проверава чак петнаест регистара.⁸ На тај начин се границе, претходно уклоњене између апелатива и онима, накнадно постављају између језика, иако онима, неупоредиво више него апелативна лексика, по природи ствари такве међе не познају.⁹

Регистар речи из српско-хрватског језика (1392–1409) трећи је по реду (иза словеначког и старословенског) и други по величини (после словеначког), са близу 1800 речи на скоро 18 страница (в. нап. 7). На њега се морамо осврнути посебно, не само зато што се он тиче и српског језика, већ и због тога што се он по неким одликама разликује од свих осталих регистара.¹⁰ Наиме, вероватно у најбољој намери да буде у току са променама које су се (управо у време када је Безлајева збирка састављана), у српскохрватском језику збивале на норматив-

⁸ Нпр. хидроним *Бистрица* стоји у словеначком регистру (према стр. 202, 239, 880), затим у српскохрватском регистру, са додатном квалификацијом хрв. (према стр. 880) и у (пра)словенском регистру (према стр. 135) — што јесте верни одраз чињенице да Безлај није наводио друге *Бистрице*. Да се на томе остало, једини коментар би се могао тицати чињенице да је оваквим техничким решењем смањена прегледност података из перспективе осталих језика који такође имају овај хидроним (уп. примере из бугарског, чешког, горњолужичког, пољског, руског, украјинског језика у ЭССЯ 3:151, SP 1:478), али се томе принципијелно ништа не би дало замерити. Међутим, уредничком интервенцијом нарушена је изворност Безлајевог текста, а то није компензовано, нпр. информацијом о стварном стању у српско-хрватском за који се, само у RЈAZU, који никако није најактуелнији извор, наводи 8 хидронима *Бистрица* (4 са Косова и 4 из Босне и Херцеговине и, можда случајно, ниједан „па hгvaškem“ како Безлај цитира Дикенмана), и чак 9 села са тим именом (2 из Хрватске, 4 из БиХ, 3 из Србије). Ове податке наводимо не као допуну регистру, већ као илустрацију наше тезе да би он заправо био бољи без учињених интервенција.

⁹ Нажалост, употреба ових регистара релативно је отежана тиме што на њих није примењено диференцирање живих глава на парним странама — што је иначе савршено спроведено у осталим поглављима у којима се на тој позицији налази наслов чланка — па се на свих двеста и нешто страница понавља иста жива глава.

¹⁰ На свој начин од осталих одудара и регистар посвећен обама лужичким језицима (*Lužiška jezika* — стр. 1440–1441) у коме се истовремено налазе немаркиране речи и оне обележене скраћеницама gl., dl., gl./dl. и stluž. — све без посебне напомене у поднаслову или разрешења скраћеница, мада је ту све савршено јасно (осим, евентуално, разлике између неколико немаркираних речи и оних знатно бројнијих са скраћеницом gl./dl.).

ном и социолингвистичком плану, уредница је у овом регистру, у крајњој инстанци, изневерила принцип верности оригиналу (најбоље оличен у фототипској верности изворним радовима), тако што је пребегла неким корекцијама којима се заправо реинтерпретира изворни текст. Техничко решење додатног маркирања појединих облика који чине поткласу језика датог у наслову,¹¹ иако у начелу веома практично, у случају речи из српско-хрватског језика није послужило истинском прецизирању већ пре уношењу забуне. Наиме, у овом регистру насловљеном *Srbohrvaški jezik*, посебно су наведене у поднаслову, и спорадично коришћене, четири врсте скраћеница: хрв. за хрватски, срп. за српски, бос. за босански и црног. за црногорски¹² — дакле све у придевском облику, без експлицирања именице на коју се односе, али се очито подразумева да је то *језик*. На тај начин је, с једне стране Безлају импутирана дистинкција коју он сам уопште није правео, а са друге стране, механицистичким уважавањем неких географских одређења нарушена је стварна слика о ареалу (као и дијалекатској провенијенцији) појединих речи. Ово се односи не само на време у коме је Безлај писао о њима, већ и на период приређивања збирке, чиме су прејудуциране неке тада још неустановљене „социолингвистичке реалности“ (које и иначе — у дијахроном третирању језика, у какво спадају етимолошке и ономастичке студије — не играју битну улогу). У сваком случају, велики труд који је несумњиво утрошен на спровођење овакве додатне класификације није уродио адекватним плодом. Због маркирања свих лексема које на било који начин могу бити „deloma“ хрватске (в. нап. 12) једном истом скраћеницом, само хрв., пропуштена је прилика да се унесу много битније информације (барем за кориснике са дијахроном визуром — а други вероватно и неће користити овај регистар) о припадању појединих речи чакавском или кајкавском дијалекту, што је Безлај неретко нарочито обележавао: нпр. његово „чак. *гòдина* 'киша'“ у регистру се „изгубило“ као *гòдина* хрв.

¹¹ Нпр. у регистру посвећеном руском језику, староруски облици су обележени скраћеницом *str.* која се налази иза дотичног облика, штампана упадљиво ситнијим фонтом, док у староцрквенословенском регистру иза појединих речи стоје скраћенице *r.-csl.* за рускоцрквенословенски и *srb.-csl.* за српскоцрквенословенски итд.

¹² „Deloma hrvaško označeno s hrv., srbsko s srb., bosensko s bosen., črnogorsko s črnogor.“ (ор. cit. 1392). У овом низу тешко се разазнаје критеријум по коме је уређен, јер није ни абecedни, ни географски. Необично је и то што наведена скраћеница *bosen.* није употребљена ниједном. Истовремено није јасно — а морало би бити разумљиво сваком слависти — у ком је смислу ту употребљен прилог *deloma* „делимично“ (тако га дефинишу стандардни словеначки речници), пошто се поменуте скраћенице употребљавају да означе управо издвајање појединих речи из општег недиференцираног корпуса.

итд.¹³ Даље, именица *зубља* у овом регистру је маркирана скраћеницом црног. и као таква регистрована на 5 места (стр. 475, 488, 525, 530, 1042) — на овој последњој стоји „sbh. dial. *zublja*, pri Vrančiću *zublje* (п.)“ (проред Ј. В.-II.). Како у RЈАЗУ налазимо низ потврда, после Вранчића и код других хрв. лексикографа и писаца, затим у Вуковој народној пословици као и теренске потврде из Требиња и Ужица, док РСАНУ доноси новије потврде, од Вукове у *Српском рјечнику* (уз убикацију у Црној Гори), преко Његоша, Ј. Веселиновића, М. Глишића, А. Г. Матоша и Т. Ујевића, тешко је схватити, нарочито с обзиром на још Безлајево навођење Вранчића, откуд класификација ове речи као црног. И најзад, примери третмана неких имена/именица супстратног порекла¹⁴ у овом регистру могу нас додатно уверити у несврсисходност занемаривања принципа верности оригиналу — кога се уредница иначе брижљиво придржавала — будући да је у таквим случајевима изостала компензација на другој страни.

Предметни регистар (1527–1553) израдила је Метка Фурлан сама и он представља ауторско дело за себе. Међу његовим одредницама нашли су се многи стандардни лингвистички појмови као *alternacija*, *fonologija*, *elipsa*, *hidronimija* итд., али и неки паралингвистички као *Etimološka komisija SAZU* (двапут), *germanomanija*, *keltomanija* (по једном), *hiperkorektni zapis* (7 пута). Поједине одреднице можда су (непотребно) обимне, нпр. употребна вредност одреднице *jezik* у којој се реферише на више десетина локација можда и није превише велика, упркос томе што су наведени и појмовни парови типа *jezik in hotonima*, *jezik in narod*, или синтагме као *otroški jezik*, *razvoj jezika*, *ženski jezik* итд. Сличан је и случај одреднице *ime* (тј. „оним“) која се протеже на читаву страницу, или *glagol* где се на скоро целом ступцу

¹³ Даље је нпр. именица *gaba*, посведочена на Брачу, коју Безлај само тако убицира, не означавајући је чак ни као чакавску, у регистру маркирана скраћеницом хрв., очито на основу интерпретације изворне убикације, док придев *gabav*, несумњиво изведен од *ње*, а посведочен у средњој Далмацији, нема никакву ознаку (чиме се имплицира да је општесрпскохрватски), што не делује нимало конзистентно. Наравно да је именица са Брача чакавска, али како се може бити сигуран да придев са копна преко пута Брача то није. Затим лексема *grm* хрв. (стр. 445, 507) у Безлајевом оригиналу се на првом месту помиње само као „sh. *grm*“ без икакве убикације, а тек на другом као „sbh. kajk. *grm*“ из Хабделића — што се у регистру не види.

¹⁴ Уп. нпр. оним *Mosor* црног. (стр. 142, 681) и ороним *Mosor њланина* хрв. (стр. 386, 681, 901 — пропуштена 142), оба као паралеле слн. *Masore*, или немаркирано *gärma* “процеп међу стенама“ (стр. 937 — тако и код Безлаја и у његовом извору [J. Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin 1957]), наспрам *gärma* хрв. (стр. 937 на истом месту код Безлаја прозодијски дублет претходном облику, стр. 837 неакцентовано и неубицирано, а на стр. 60 такође неакцентовано, са убикацијом у Далмацији преузетом од Скока) са словеначким панданима у Истри итд.

налазе различите референце на глаголе из више језика: csl. *iterativa*, ч. на *-váva*, ide. *injunktiv*, sbh. на *-isa-*, sln. s formantom *l*, ... slov. dvojna tvorba tipa *mirati* : *měрати* или опште као *deziderativa*, *iterativa*, *kavzativa* итд. У сваком случају, добро је што се уредница при изради овог драгоценог регистра држала максиме да је више боље него мање. Нарочиту вредност могу имати одреднице као *adstrat*, *areal*, *besedna družina*, *besedno križanje*, *dekompozicija*, *dubleta*, *jezični tabu*, *kalk*, *stratigrafija* итд. Из њих се види на који начин ова монографија може да послужи као својеврсна лингвистичка енциклопедија и стручњаку и релативном лаику.

Персонални регистар (1555–1572) саставиле су Метка Фурлан и Хелена Јазбец, и такође је дат искључиво латиницом. И он сам по себи може бити занимљиво штиво ако се обрати пажња на фреквентност појединих имена, која варира од 1 (А. А. Шахматов) или 2 (Ј. В. Стаљин, А. Шкаљић), преко близу 200 (М. Плелершник, Ј. Покорни, Ф. Рамовш) до преко 200 (П. Скок) или чак преко 300 (М. Фасмер, Ф. Миклошич).

Сам жанр збирке или избора претходно објављених радова уопште није нов — многи аутори, често још за живота, бавили су се и баве се приређивањем таквих компилација које пружају заокружен увид у поједине домене научничког интересовања и достигнућа. Али ова монографија ипак представља новину јер у много чему превазилази све што је досад виђено у дотичном жанру, не само по обиму већ првенствено по квалитету и промишљености уредничке концепције, крунисаним изврсном коначном реализацијом. Овде постигнут технички ниво јесте благодет штампања књиге на почетку 21. века, али без зналачког осмишљавања начина на који је Фурланова осветлила ризницу Безлајевих проучавања и учинила је широко и лако доступном, тај аспект би се изгубио. Стандарде постављене овом монографијом тешко ће убудуће бити надмашити.

Београд

Јасна Влајић-Појовић

Мариана Алексић, Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија, изд. Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд 2006, стр. 5–281.

Задовољство ми је што могу да кажем неколико речи о овој вредној књизи. А вредност је њена: с једне стране, зато што на најбољи начин наставља још пре две деценије започето у нас испитивање једнојезичке и међујезичке лексичке хомонимије, с друге стране, зато што поузданим закључцима унапређује наше и опште знање о хомонимији, посебно о међујезичкој лексичкој хомонимији, с треће стране, што одабраним процедурама испитивања и добро уоченим критеријумима за дате класификације може послужити као модел овога типа истраживања, и, с четврте стране, зато што садржи и обиман речник, који је постављен на новим, добрим теоријским основама и који, управо стога, представља, да тако кажемо, најбољи лек за ублажавање и отклањање хомонимијских проблема на свим нивоима међујезичке бугарске и српске комуникације.

Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија докторска је дисертација Мариане Алексић, одбрањена децембра 2001. године на Филолошком факултету у Београду. Књига има 281 страницу и састоји се из два дела, теоријског и лексикографског. Први део обухвата следећа поглавља (са више потпоглавља у свакоме од њих): Увод (11–21. стр.). Класификација српско-бугарских хомонима (22–23. стр.), Међујезички именички хомонимски парови (24–55. стр.), Међујезички придевски хомонимски парови (55–67. стр.), Међујезички глаголски хомонимски парови (67–87. стр.), Међујезички прилошки хомонимски парови (87–89. стр.), Међујезичка српско-бугарска енантиосемија (89–93. стр.), Закључак (93–95. стр.), Цитирана литература и речници (96–99. стр.). Уз овај део иду и фусноте (117–122. стр.), Скраћенице (100–101. стр.) и Апстракт (102. стр.) на

српском и енглеском језику. Други део чини Речник српско-бугарских лексичких хомонима (103–281. стр.).

У Уводу ауторка образлаже оправданост проучавања српско-бугарске лексичке хомонимије; она каже „Српски и бугарски језик, као два суседна и блискосродна језика, имају идентичну генетску (јужнословенску) основу... Заједнички историјски путеви развитка и културолошка прожимања два језика резултирала су формално сличним или идентичним слојем лексема. Велики део овог лексичког слоја је и семантички подударан, што представља добру основу за несметану писмену и усмену комуникацију. Међутим, други део тог слоја чини корпус лексема са различитим, каткад и супротним семантичким садржајима ... због чега у комуникацији често долази до семантичке конфузије, немогућности кодирања порука, неретко и до комичног ефекта“ (стр. 11). Нпр., реченица *Бугари су вредан народ* „биће у бугарској језичкој заједници схваћена овако: *Бугари су шийџан народ*“ (стр. 11), или „најсвежији пример превода наслова бугарске књиге 'Призори'... Преводилац... наслов практично преводи транскрипцијом у српско — 'Призори'. Српска реч *йризор* је именичка лексема са значењима 'оно што се открива погледом' и 'догађај, случај' ... што не одговара бугарском прилогу *йризори* са значењем 'у праскозорје“ (стр. 12). Ауторка с правом закључује: „По нашем мишљењу, проблем се може само делимично уклонити стварањем двојезичних речника лексичких хомонима и њиховим коришћењем у преводилачкој и лексикографској пракси, као и у настави страних језика, што би у многама отклонило могућност грешака и омашки“ (стр. 12).

Даље, ауторка дефинише предмет и циљ истраживања српско-бугарске међујезичке хомонимије. Предмет рада је, како ауторка каже, „семантички однос заједничког слоја формално сличних или чак истоветних лексема између чијих се семантичких структура уочава не само разлика него и сличност“ (стр. 13) истражен на синхронном лексичком фонду стандардног српског и бугарског језика. Циљ истраживања је теоријски и практичан. Теоријски је у пружању што целовитије слике хомонимских парова, што ауторка постиже њиховом детаљном класификацијом према семантичким критеријумима. А циљ је класификације двојак: један је у доказивању асистемског карактера ове лексичке појаве, други је у утврђивању нивоа међујезичке хомонимије управо помоћу спроведене класификације. Практични циљ је у отклањању могућих и честих грешака.

Испитивања су вршена четирма процедурама: компоненијалном анализом, контрастивном анализом, анкетом и статистичким методом.

Основни извор грађе су дескриптивни речници савременог српског и бугарског књижевног језика; додатни извор грађе су двојезични речници; помоћни извори су примери из преводне књижевности, из преводне публицистике, из радио-телевизијских емисија, као и из двосмерне комуникације у настави српског језика у Бугарској и настави бугарског језика у Србији.

У оквиру Увода дат је и критички преглед проучавања међујезичке хомонимије у српској и бугарској лингвистичкој средини.

Увод се завршава давањем радних дефиниција термина међујезички лексички хомоними и међујезичка лексичка хомонимија, уз критичко разматрање постојећих дефиниција. Међујезичким лексичким хомонимима ауторка, с правом, сматра „формално сличне лексеме двају језика које припадају истој врсти речи, чије су семантичке структуре потпуно или делимично нееквивалентне“, а међујезичку лексичку хомонимију дефинише као „могућност замена семантичких реализација чланова пара истог ранга у комуникацији (писменој или вербалној)“ (стр. 19. и 20).

Друго је поглавље посвећено класификацији српско-бугарских хомонима. Основ класификације је примарност/секундарност лексичког нивоа у коме се јавља хомонимски конфликт у лексемском пару. Из тог су разлога хомонимски парови подељени на оне код којих се хомонимија појављује у примарним, основним значењима и на оне код којих се појављује у секундарним значењима. Такође су из тога разлога хомонимски парови подељени на оне у којима учествују основне, просте, неизведене лексеме и на оне у којима учествују изведене лексеме, деривати. Сви ови хомонимски парови, било коме класификационом типу да припадају, испитивани и према одсуству односно присуству семантичке карике међу њима, као и према врсти те карике. И још нешто. Посебно су давани, с једне стране, парови у којима учествују лексеме словенског порекла и, с друге стране, парови у којима учествују лексеме несловенског порекла.

Треће је поглавље посвећено именичким хомонимским паровима. Они су подељени на два типа A_1 — парови чије се примарне семантичке реализације не поклапају и A_2 — парови чије се примарне семантичке реализације поклапају. Тип A_1 подељен је на два подтипа: $A_{11.0}$ — немотивисани парови (и даље $A_{11.1}$ — они без семантичке карике, нпр. срп. *грм* = буг. храст / буг. *гръм* = срп. гром, $A_{11.2}$ — они са семантичком кариком, нпр. срп. *муж* = буг. мџ, сџруг / буг. *мџж* = срп. 1. мушкарац; 2. муж, супруг) и $A_{12.0}$ — мотивисани парови (и даље $A_{12.1}$ — они без семантичке карике, нпр. срп. *левак* = буг. фуния / буг. *левак* = срп. левак, леворук и $A_{12.2}$ — они са семантичком кари-

ком, нпр. срп. *ћроводник* = буг. 1. водач, придружител; 2. проводник / буг. *ћроводник* = срп. 1. проводник; 2. посредник). Парови са семантичком кариком деле се на оне код којих је семантичка карика у истој семантичкој реализацији, као што су *муж* и *ћроводник* и оне са заједничким елементима из семског састава (али без заједничке семантичке реализације), нпр. срп. *грах* = буг. боб/ буг. *грах* = срп. грашак, или срп. *зајис* = буг. 1. записка; 2. завештание; 3. талисман / буг. *зајис* = срп. снимак.

Тип А₂ обухвата парове чије се примарне семантичке реализације поклапају. И овај је тип, као и претходни, подељен на два подтипа, који се у складу са принципима дате класификације даље гранају.

Анализа сваке класификационе групе завршава се кратким закључком.

У четвртом се поглављу анализирају придевски хомонимски парови, у петом глаголски и у шестом прилошки. Анализе свих ових хомонимских типова спроведене су истим процедурама и по истим класификационим групама. И овде се анализа сваке класификационе групе завршава кратким закључком.

Прегледност класификације и спроведених анализа резултирале су прегледношћу општих закључака. Даћемо их укратко.

1. Хомонимија се јавља и на примарном и на секундарном лексичком нивоу.

2. Најбројнији су (у све четири категорије речи) мотивисани хомонимски парови словенског порекла чије се примарне семантичке реализације не поклапају; они чине четири петине грађе. Дакле, најбројнија је хомонимија на примарном нивоу секундарних лексема. „То значи да је семантичка дивергенција код хомонимских парова знатно већа од очекиване упркос евидентним сличностима механизма у лексичким системима и дела лексичког фонда оба језика“ (стр. 94).

3. На примарном нивоу, тј. код парова чије се примарне семантичке реализације не поклапају, семантичка дивергенција је знатно већа од оне коју имамо код парова код којих се примарне реализације поклапају.

4. Међу лексемама у хомонимским паровима могућа су четири типа семантичких опозиција: еквиполентна (код које лексеме у пару имају и семантички еквивалентне и диференцијалне реализације у својим полисемантичким структурама, нпр. срп. *заградити* (= буг. 1. заградя; 2. сложа скоби) / буг. *заградя* (= срп. 1. почети градити; 2. заградити, опколити), привативна (код које богатија полисемантичка

структура једне лексеме у хомонимском пару укључује полисемантичку структуру друге лексеме, нпр. срп. *отац* (= буг. 1. баца; 2. мн. деди; 3. цркв. отец; 4. фиг. баца, основател, родоначалник, стврател / буг. *отец* (= срп. 1. цркв. отац, свештеник; 2. калуђер), опозиција искључивости (која је својствена паровима чије се фонетске структуре случајно поклапају, а семантичке структуре су им различите, нпр. срп. *бакар* тур. (= буг. 1. хем. мед; 2. бакър; 3. медени монети или предмети; 4. руменина, румен тен) / буг. *бакар* хол. (= срп. кувар у војсци) и опозиција енантисемичности (код које су, најчешће, примарне семантичке реализације лексема у пару супротне, ређе антонимске, нпр. срп. *изнизати* (= буг. нанижа) / буг. *изнижа* (= срп. 1. разнизати; 2. фиг. проћи; 3. разг. извући се). Најзаступљеније су еквиполентна и привативна опозиција; еквивалентна је чешћа од привативне. Опозиција искључивости јавља се код парова насталих случајним поклапањем фонетских структура. Опозиција енантисемичности јавља се код двадесетак парова словенског порекла; у несловенским лексемама енантисемичност није забележена. Тип семантичке опозиције углавном је у сагласности са класификационим типом.

5. Узроци настанка српско-бугарске (бугарско-српске) хомонимије су:

- распад некадашњих заједничких полисемантичких структура; тако је настало нешто мање од 90% хомонимских парова;
- бројне позајмљенице у српском и бугарском језику; неретко иста страна реч уђе у српски језик са једним од својих значења, а у бугарски са другим. Ауторкин податак да су такве позајмљенице нађене само међу именицама и придевима, међу именицама их је више, могао би указивати на то да се пре свега позајмљују речи као термини, које тек после, функционисањем у језику примаоцу прелазе из посебног терминолошког у општи лексички фонд;
- случајно поклапање форми различитих лексема, и словенског и несловенског порекла.

6. Међујезичка хомонимија је асистемска појава, као и хомонимија уопште; настанак хомонимских парова не може се прогнозирати.

Списак цитиране литературе и речника броји 81 библиографску јединицу.

Други је део рада Речник српско-бугарских лексичких хомонима. Он обухвата око 1800 лематизованих хомонимских парова датих по азбучном реду. Текст речничког чланка састоји се из два сегмента: у првом је дат српско-бугарски речнички чланак, а у другоме бугар-

ско-српски. На десној страни ових речничких чланака дате су целе полисемантичке структуре другог језика (српскога у првоме сегменту речничког чланка, бугарског у другоме сегменту) (разуме се, онолико потпуне колико су потпуне у речницима који су послужили као извори грађе); ове полисемантичке структуре другог језика семантички су еквиваленти лексемама првога језика на левој страни. Овакав начин лексикографске обраде омогућава увид не само у хомонимност лексема и њихових појединих семантичких реализација, већ и у њихову семантичку еквивалентност. А све ово чини речник веома корисним како за научне, тако и за практичне потребе. Овој општој вредности речника доприноси и то што су у њему све лексеме акцензоване, и оне лематизоване, и оне у дефиницијама на десној страни. На исти начин, и на левој и на десној страни, акцензоване су и све лексеме у првоме делу рада.

Да сведемо. Књига *Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија* прва је у нашој лингвистици студија о српско-бугарској лексичкој хомонимији; први је у нас и речник српско-бугарских лексичких хомонима, који је саставни део ове књиге. Изнети закључци нови су и поуздани, изведени и проверени процедурама које су у складу са савременим лексиколошким и лексикографским знањима. Речник дат уз књигу заснован је на тим закључцима и знањима, на добрим и новим теоријским основама и урађен добром и новом лексикографском методологијом. Књига ће бити веома корисна свим говорницима српскога језика који уче или говоре бугарски и свим говорницима бугарског који уче или говоре српски језик на било коме нивоу и у било које комуникативне сврхе.

Београд

Даринка Горџан-Премк

Tanja Petrović, *Ne tu, ne tam. Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*, prevod Maja Đukanović, Založba ZRC, Ljubljana 2006, 223 стр.*

Ова студија је проистекла из вишегодишњег ауторкиног бављења језичком ситуацијом белокрањских Срба, а темељи се на докторској дисертацији одбрањеној у Љубљани 2005. године.¹ Књига коју представљамо значајна је из више разлога. Пажњу привлачи најпре сам предмет истраживања — језичка ситуација у недовољно познатој заједници Срба у Словенији, настањених у четири села (Бојанци, Мариндол, Милићи и Пауновићи), смештена уз границу са Хрватском, са укупно око 300 становника, који су потомци Ускока досељених у 16. веку. Ако оставимо по страни актуелност саме теме, вредност ове монографије огледа се у успешном спајању резултата теренских истраживања и стране увида у савремене методолошке приступе који су развијени у оквиру социолингвистике и антрополошке лингвистике.

Прво поглавље *Jezikovna problematika majhnih etničnih skupin na prostoru jugovzhodne Evrope* (Језичка проблематика малих етничких група на простору југоисточне Европе) уводног је карактера и посвећено је указивању на актуелност проучавања културно-језичког идентитета мањинских заједница и процеса замене језика. Овај сегмент садржи и неопходна термиолошка разјашњења кључних појмова, као и прецизну дефиницију употребе етничког одређења за припаднике ове заједнице и њихов језик у студији, уз пуну свест о идеолошким конотацијама етнимима које се не поклапају са комплексним начином са-

* Приказ је резултат рада на пројекту 148011 „*Етничка и социјална ситраиификација Балкана*“, који у целини финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Ауторка је чланке посвећене овој теми објављивала и у *Јужнословенском филологу*, где су изашли следећи радови: Етнолингвистичка грађа о Божићу код Срба у Белој Крајини, ЈФ LVIII (2002), 65–77; Идеолошке функције управног говора у процесу замене језика. Пример Срба у Белој Крајини, ЈФ LXI (2005), 191–211.

моидентификације ове групе. Осврћући се на досадашња лингвистичка проучавања малих етничких заједница, ауторка указује на то да су оваква истраживања вршена пре свега у домену дијалектологије која је, будући усмерена на потрагу за 'идеалним говорницима' „од којих ће добити најчистију форму језика“ (стр. 18)², пренебрегавала све појаве које су последица језичке интерференције и контаката са другим идиомима. Пошто је указано такође и на нове методолошке приступе који се фокусирају на до тада занемариване језичке процесе, скицирана је савремена социокултурна и социолингвистичка ситуација белокрањских Срба коју карактерише интензиван процес замене језика. Поглавље се завршава приказом основних географских и историјских факата везаних за ову заједницу, а представљени су и односи већине према овој мањинској групи, одражени у стереотипним представама, што су све важни чиниоци који су утицали на идентитет, унутрашњу диференцијацију и језичко понашање Срба у Белој Крајини.

У другом поглављу насловљеном *Etnolingvistična vitalnost Srbov v Beli krajini* (Етнолингвистичка виталност Срба у Белој Крајини) разматрају се фактори који утичу на то да се једна етнолингвистичка група очува као засебна целина и да задржи свој језик. Према теоријском концепту који су предложили Н. Giles, R. Y. Bourhis и D. M. Taylor, етнолингвистичка виталност ове заједнице процењује се на основу три групе параметара: статуса (економског, социјалног, историјског, језичког), демографије (број и дистрибуција припадника заједнице, територија коју насељавају, пропорција у односу на остале групе, стопа прираштаја, мешани бракови, миграције) и институционална подршка (формална и неформална: медији, образовање, религија, облици самоорганизовања и сл.). Слика социолингвистичке ситуације Срба у Белој Крајини представљена је и са становишта концепције која разматра типове социјалне мреже успостављене у некој заједници.

Треће поглавље *Jezikovna praksa Srbov v Beli krajini* (Језичка пракса Срба у Белој Крајини) посвећено је језичким појавама карактеристичним за ову заједницу са ниским степеном етнолингвистичке виталности у поодмаклом процесу замене језика у коме локални идиом уступа функције и домене употребе већинском идиому. Тако су у овом поглављу описани алтернација кодова, односно њихово преукупљивање и мешање, лексичко позајмљивање, диглосија и нестабил-

² Цитати су наведени на српском на основу текста докторске дисертације уз корекције уколико се текст књиге и дисертације не подударују у потпуности. На српски су преведени цитати који су у дисертацији наведени у језику оригинала, а у књизи су дати у преводу на словеначки.

ност имлицитне норме локалног идиома. Посебно је занимљив сегмент у коме је ауторка показала како се описане појаве рефлектују на традиционалну духовну културу, дошавши до закључка да су „за актуелно стање традиционалне културе и лексике која се на њу односи код Срба у Белој Крајини карактеристичне појаве као што су преузимање словеначких обичаја, замена домаће лексике лексиком већинског језика, коегзистенција мањинских и већинских културних образаца, паралелна употреба домаће и преузете лексике, као и коегзистенција двају кодова у оквиру истог исказа“ (стр. 69).

Теоријске поставке и појмови, кључни за ову студију, уводе се и разрађују у четвртом поглављу насловљеном *Teorija jezikovne ideologije* (Теорија језичке идеологије). Ауторка у овом поглављу дефинише појмове као што су језичка идеологија, дискурс, метапрагматичка свест и идеолошка језгра. Према неким од наведених дефиниција, под језичком идеологијом се подразумева „систем представа о језику које обликују говорници са намером да рационализују или оправдају начине на које сами доживљавају структуру и употребу језика“ (M. Silverstein), „идеје о томе шта је језик или шта би требало да буде, тј. културне идеје о односу између језичких облика и социјалних идентитета“ (A. Jaffe) (стр. 83). При томе се, ауторка истиче, дискурс јавља као средишња јединица анализе будући да представља „везу односно актуелни и конкретни израз односа између језика и културе“ (J. Sherzer) (стр. 84).

У петом се поглављу — чији наслов *Zamišljanje skupnosti na prostorih bivše Jugoslavije in Srbi v Beli krajini* (Замишљање заједница на просторима бивше Југославије и Срби у Белој Крајини) алудира на Андерсонове *Замишљене заједнице*³ — прелази на анализу дискурса о белокрањским Србима уобличаваних у јавној сфери и тесно повезаних са ширим дискурсима насталим у процесу формирања нација на просторима бивше Југославије. У дискурсе који се о овој скупуни моделују споља, ван заједнице, спада и стручни дискурс истраживача, који такође није лишен идеолошког набоја.

Анализа дискурса самих припадника заједнице, која је предмет шестог поглавља насловљеног *Jezikovna ideologija v diskurzu Srbov v Beli krajini: ideološka jedra* (Језичка идеологија у дискурсу Срба у Белој Крајини: идеолошка језгра), показује да њихови ставови према идиомима којима располажу рефлектују многе концепте присутне у дискурсу који прати формирање нација, као што су нпр. ауторитет,

³ Уп. B. Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London 1991; у преводу: *Nacija: zamišljena zajednica*, Beograd 1998.

носталгија, језички пуризам, а који су анализирани у претходном поглављу. При томе, напомиње ауторка, језичка идеологија не представља кохерентан систем (чак ни на индивидуалном нивоу), што је последица различитих друштвених улога и статуса које појединци имају у оквиру заједнице и њихове двоструке, локалне и националне / глобалне перспективе.

Са плана садржаја прелази се у седмом поглављу под насловом *Jezikovna ideologija in metapragmatična zavest* (Језичка идеологија и метапрагматичка свест) на разматрање начина на који говорници формалним средствима изражавају језичку идеологију. Ауторка се најпре бави метапрагматичким коментарима и закључује да се они најчешће односе на изговор и лексику, а да се јављају у функцији диференцијације, како оне која се уочава унутар заједнице, тако и у односу на говорнике других идиома. Затим се као имплицитно метапрагматички разматрају дискурзивни поступци у којима је избор језичких средстава који припадају различитим идиомима идеолошки мотивисан. Први је лексичко позајмљивање које показује да се словеначки језик на идеолошком плану повезује са напретком, модернизацијом и друштвеним престижом. Други је упаривање, „понављање језичког елемента на језику различитом од језика у коме је тај елемент најпре употребљен“ (L. Tsitsipis) (стр. 144), које је у великој мери условљено идентитетом саговорника.

Трећем дискурзивном поступку посвећено је наредно, осмо поглавље *Ideološke funkcije pretega govora v diskurzu Srbov v Beli krajini* (Идеолошке функције управног говора у дискурсу Срба у Белој Крајини), у коме се испитује идеолошка позадина алтернације кодова приликом навођења туђег говора, као и формалне карактеристике и функције управног говора. Алтернација кодова у сегментима дискурса са управним говором, закључује се, служи најчешће за изражавање тензије и разлика између припадника заједнице и оних који јој не припадају или између различитих генерација унутар заједнице.

У деветом поглављу насловљеном *Jezikovna ideologija in odnos med sogovorci* (Језичка идеологија и однос између саговорницима) истраживање се усмерава на то како однос међу истраживача и припадника проучаваних заједница утиче на уобличавање дискурса чланова тих заједница. Ауторка указује на два типа ауторитета који се дискурсно конструишу у интеракцији истраживач–информатори: то су ауторитет књижевног језика, који најчешће припада истраживачу и ауторитет узраста и локалног знања, који карактерише информаторе, обично припаднике старије генерације.

У рекапитулацији која је предмет последњег, десетог поглавља *Zaključna razmišljanja* ауторка истиче да се у дискурсима заједнице белокрањских Срба могу издвојити две идеолошке опозиције. Једна је опозиција између локалног и националног, док се друга успоставља између ситуације *некад* и *сад*, а обе се пројектују на однос између локалног српског идиома и словеначког као стандардног националног језика.

Вредност ове студија огледа се у томе што се врло комплексној и друштвено осетљивој теми прилази из различитих углова, уз не тако често виђено, а при том и успешно комбиновање методолошких и теоријских парадигми различитих лингвистичких традиција, како оних северноамеричке и западноевропске, тако и словенске провенијенције, чиме се превладавају ограничења појединачних теоријско-методолошких оквира. Оно што ову студију чини актуелном јесте и наглашена истраживачева свест о сопственој позицији и преиспитивање импликација те позиције на само истраживање, као и указивање на етичка питања која покрећу оваква истраживања.

Београд

Марија Вучковић

*Гласник Етнографског института Српске академије наука
и уметности, LIV, Београд, 2006.*

Педесет четврта књига *Гласника Етнографског института САНУ* има завидан обим, будући да обухвата 491 страну, али то свакако није њен једини квалитет. Она садржи велики број тематски разноврсних радова, а уз то је „угостила“ и ауторе из других научних области. Међу корицама LIV *Гласника ЕИ САНУ* нашло се чак 35 радова, који су сврстани у четири целине: Оригинални научни радови (9–360), Прегледни чланци (361–431), *Грађа* (433–473) и *Прикази* (475–491). Први део зборника је најобимнији и састоји се од 25 радова. Потом следи пет прегледних чланака, а у овом броју *Гласника* наша су се и три приказа и два текста у целини насловљеној као *Грађа*.

Гордана Благојевић у свом раду, *Колонија Срба у Солуну — лична имена и етничко обележје према мајичним књигама (1896–1945)*, посматра испољавање етничке свести Срба у Солуну у првој половини 20. века, а на основу личних имена која су давана деци на крштењу. Занимљиво је то да су Срби који су живели на грчком говорном подручју давали својој деци српска, а не грчка имена. Тиме су слободно изражавали своју етничку различитост. Код оних Срба, међутим, који су се обрели у Македонији, долази до „македонизације“ личних имена. Исти случај је и са презименима, тј. уочава се чување српског имена и презимена у етнички различитој средини, као што је Грчка, док у етнички сличној средини, попут Македоније, то није случај.

У представљеном *Гласнику* налазимо два етнолингвистичка рада: *Стереотипи о Грцима у српском језику*, аутора Стане Ристић, и *Представе о Грцима у Вуковом корпусу ејских њесама*, аутора Иване Коњик. **Стана Ристић** је са дијахроног аспекта анализирала стереотипе о Грцима у српском језику. Рад се заснива на корпусу Рјечника ЈАЗУ, на примеру творбеног гнезда етнонима *Грк*.

Други аутор, Ивана Коњик, у свом раду показује у којој мери је Вуков корпус епике утицао на обликовање представе о Грцима у поствуковској култури у Србији.

Да Гласник прати и дешавања у оквиру нових технологија и актуелних трендова, потврђује рад Тијане Цвјетићанин — *Електронски фолклор тинејџера: SMS поруке*, чија је тема анализа размене посебне врсте СМС порука. Ако се има у виду чињеница да тинејџери најбрже прихватају технолошке новине и да су они најзаинтересованији за нове видове комуникације и за савремене медије, јасно је зашто је ова врста електронског фолклора најпопуларнија управо међу том популацијом. Према речима аутора, електронски СМС фолклор надовезује се на споменаре, као старију традицију дечјег писаног фолклора. За једног психолингвисту, на пример, могло би бити занимљиво упоредно проучавање текстова у споменарима и порука добијених путем мобилног телефона.

О томе какав би требало да буде *Идеални етнограф* говори рад Милоша Миленковића. Према његовим речима, идеални етнограф треба да верује у то да је стварност независна од ума, жеља и других диспозиција самих антрополога, да буде етнографски реалиста, да проверава и унапређује етнографски метод, да тежи производњи аутокреативне, објективне, опште евиденције, као и оне која је стечена у релативно контролисаним и поновљивим условима. Неке од ових особина могле би красити и „идеалног дијалектолога“.

Један од радова који на посебан начин привлачи нашу пажњу јесте *Магија без магичног: нови кристали*, аутора Јелене Чворовић. На примеру традиционалне магијске праксе, аутор сугерише начине приступа методолошком проблему укључивања традиционалних/културних понашања магије у оквире еволуционе парадигме. Магија и магијске технике садрже „наднаравне“ тврдње о сопственом дејству и моћи. Магија утиче на појединце само када су свесни да су „омађијани“ и када схвате поруку коју она преноси.¹ Те поруке нису само симболичне, већ су и традиционалне; оне се, углавном, размеђују између људи који имају заједничку традицију. Оно што је познато једном друштву, код припадника других заједница изазвало би другачије представе о истој ствари. Било би занимљиво направити паралелу, тј. сараднички истраживати одређене појаве са етнографског и лингвистичког аспекта. На пример, када би предмет истраживања била љу-

¹ Са становишта дијалектологије, одређена лексема налази се у активном лексичком фонду све док су у употреби предмет или радња које она именује; чим они нестану, лексема прелази у пасиван лексички фонд, а временом се и заборави.

бавна магија, а за информаторе би се узеле особе које не припадају истом културном коду, сасвим је сигурно да одређене магијске радње, предмети и сл. не би били познати обема групама, па тако ни лексеме којима се нека радња или предмет именују. Ако би се испитивање вршило на генерацијски различитим информаторима, старији би одређене магијске радње знали, а млађима би то била непознаница — једнако обредна радња, као и лексема којом се именује.

У веома занимљивом раду Зорице Дивац — *Породичне и брачне (не)прилике у Србији (19. век)* — подсећа се на чињеницу да је Србија у 19. веку била поприште бурних политичких превирања, устаничких борби и великих друштвених промена и несигурности. Све то је, по мишљењу аутора, довело до тога да је патријархалност поремећена, а стари обичаји и ред — уздрмани. У овом раду је реч о следећим проблемима: отмица (девојке), чедоморство, брачна неслога и распад брака. Све то излази из оквира устаљеног модела патријархалног села. Ти су проблеми присутни у друштвеној заједници, и никако нису спорадични случајеви.

Милина Ивановић-Баришић посветила је пажњу привлачној и увек актуелној теми — *Одевање и мода*. У овом тексту се указује на то да је мода један од феномена савременог развоја друштвених заједница и да она, као таква, све више диктира начин понашања. Према речима аутора, одевању се до сада посвећивала значајна пажња, јер је то важна и незаобилазна тема у проучавању и разумевању прошлости једног народа. Овде се даље говори о односу одевања и моде у нашим приликама. Модна индустрија је одиграла велику, можда чак и пресудну улогу у томе да мода из основа измени начин одевања на овим просторима и тако „омогући“ раскид са традиционалним.

Предмет интересовања Драгане Радојичић у LIV Гласнику јесте *Ношња из Врчина*. Аутор посматра једну промену која се непосредно одразила и на ношњу, а која је у директној вези са статусом испитиваног подручја: Врчин је из руралне средине прерастао у приградско насеље. С обзиром на то да је проучавање одевања једне средине захтевно и сложено, она се ограничила на неколико извора (расположива литература, фотографије из породичних албума и искази информатора са терена) да би се колико-толико приказала традиционална ношња и њена трансформација у Врчину. Испитивањем је обухваћен период од 19. века до првих година 21. века. На основу расположивих података одређено је трајање појединих одевних предмета, назначен је процес трансформације и потцртане функције које су поједини одевни предмети имали док су били у употреби. И поново се, на основу овога

рада, може закључити да би у истраживања оваквог типа, која се тичу „оживљавања“ неких ентитета из прошлости, углавном непостојећих у данашњим приликама, било добро укључити истовремено и лингвисте (пре свега — дијалектологе) и етнографе. Са преласком на други начин живота мења се и начин одевања, а самим тим и лексеме којима се именовала некадашња ношња прелазе у пасиван лексички фонд и временом нестају.

Ивица Тодоровић у свом раду *Хришћанска и претхришћанска димензија литијског опхода* предочава хришћански аспект ритуала литијског опхода, с освртом на чињеницу да у досадашњим истраживањима овој проблематици није посвећена довољна пажња. Аутор посматра однос хришћанске и претхришћанске димензије литијског обредног опхода, који у себи садржи и једне и друге елементе. Нагласак је стављен и на сагледавање различитих модела извођења литијског ритуала.

Из рада Мирјане Павловић *Божјићи обичаји Срба у Темишвару* може се закључити да је божићи циклус обичаја Срба у Темишвару захваћен различитим променама. Према речима аутора, почетком 20. века, тј. у периоду пре Првог светског рата, божићи циклус је представљао сложени циклус веровања и ритуалне праксе. У периоду између два светска рата долази до изразитих сажимања и поједностављења божићног комплекса. После Другог светског рата настављена је редукција обичаја. У том периоду посебно изостају ритуални елементи и јавне прославе. Међутим, у периоду оживљавања религије, обнављају се елементи традиционалног модела божићног ритуала. Посматрано са лингвистичког аспекта, може се закључити да политичке прилике у земљи утичу и на лексички фонд једне националне заједнице.

Од прегледних чланака, посебну пажњу привлачи *Пријем структурализма на примеру проучавања обреда прелазу у етнологији и антропологији Србије*, аутора Ане Продановић. Проучавање обреда прелазу обележило је домаће етнолошке и антрополошке истраживачке радове, нарочито током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века. Грађу за овај рад чинили су чланци и студије о обредима прелазу, објављени у домаћим часописима од 1970. године до данас. Овом приликом су детаљније посматрани радови који су допринели проширењу теоријског и аналитичког приступа обредима прелазу. Радови о историји, теорији и методу етнологије и антропологије код нас коришћени су као секундарна литература. Тема овог преглед-

ног рада могла би се узети и за етнолингвистичка истраживања, која у нашој средини све више узимају маха.

У трећој целини овог зборника (*Грађа*), налази се коауторски текст Биљане Миленковић-Вуковић и Ласте Ђаповић — *Еџнографска грађа у делу Јована Мишковића*. Грађа која се користи у овом раду представља избор из Мишковићевог *Крајског описа Јагодинског округа и Топографског речника Јагодинског округа*, објављених у 61. и 64. књизи *Гласника српскога ученог друштва*, који је изашао пре више од 120 година. Аутори констатују да до данас није обављено слично истраживање, чији би резултати били представљени нашој научној и стручној јавности. У *Ономастолошком њрилозима XVI* (Београд (САНУ), 2003. г.), међутим, налази се студија Јованке Радић *Тоџонимија Белице (17–322)*. У приложеном списку литературе наводе се и други радови који се тичу ове теме и овог краја. Грађа у тексту о коме је реч подељена је у четири целине. Први део садржи податке о јагодинском округу, други — који је за лингвисте, заједно са четвртим, најзанимљивији — има узбучена 163 топонима, који су, по речима аутора, само избор из готово хиљаду топонима. Уз сваки од њих дата је дефиниција, а често и читава причица, легенда која је с тим у вези, што су све драгоцене подаци за лингвисте. У трећем делу овог текста табеларно је дат списак села јагодинског краја, са сеоским славама и преславама. Четврти део садржи списак топонима који се помињу више пута, са назначеном фреквенцијом, било да се јављају у идентичном облику било у изведеницама.

У овоме приказу свакако није могло бити споменуто све што је вредно спомена и наше пажње. Издвојени су радови који, по мишљењу аутора приказа, бивају занимљиви и за лингвисте, јер се проучавањем материјалне и духовне културе допире и до лексике која се у свакодневном говору више не може забележити. То је она лексика која је прешла у пасивни лексички фонд. Гледано очима лингвисте (пре свега, дијалектолога-лингвогеографа), резултати појединих етнографских истраживања били би веома корисни при изради лингвистичких и етнолингвистичких карата. Ако бисмо једну етнолошку, одн. етнографску тему „провукли“ кроз читав српски језички простор, имали бисмо увид и у одређену тематску лексику која се користи у појединим крајевима.

И да поновимо оно што смо већ раније поменули, односно — да истакнемо неопходност тимских теренских истраживања када су у питању овде разматране и њима сличне теме. Удруживање етнолог-антрополога и лингвиста (дијалектолога, етнолингвиста, социолин-

гвиста, психоллингвиста) на заједничким пословима представља неопходан предуслов за успешне интердисциплинарске резултате.

На крају ваља истаћи да су интересовања аутора Гласника ЕИ САНУ LIV ишла у најразличитијим правцима, тако да научна радозналост сваког етнолога и лингвисте може бити задовољена.

Нови Сад

Мирјана Петровић

Pavol Štekauer: Meaning Predictability in Word Formation. Novel, Context-Free Naming Units, John Benjamins, 2005, стр. 214

Павол Штекауер (Pavol Štekauer), професор англистике на Унверзитету Шафарик (Кошице, Словачка), објавио је недавно низ чланака и неколико запажених књига у којима развија ономасиолошку теорију грађења речи која умногоме одступа од теоријских прилаза грађењу речи у англосаксонској лингвистици.¹ Као своје претходнике Штекауер означава Докулила (Dokulil, 1962, 1968) за чешки језик и Хорецког (Horecký 1983) за словачки језик, али указује и на утицај Марчанда (Marchand 1960) и његових настављача, а затим и неких истакнутих представника генеративне лингвистике.

У најновијој књизи *Meaning Predictability in Word Formation* Штекауер испитује проблем предвидљивости значења и показује како се оно у знатном броју случајева може предвидети. Људи свакодневно производе нове речи које именују најразличитије појаве и предмете у складу с потребама говорне заједнице којој припадају. Особа која твори један назив има на уму неко посебно значење, али слушалац или читалац често није сигуран у то које значење творац новог назива има на уму. Штекауер поставља задатак да одреди које од могућих значења слушалац или читалац је спреман да прихвати као највероватније. Степен сигурности у одређивању значења нових назива независно од контекста Штекауер назива однос предвидљивости. Теорија предвидљивости треба да пружи општи и објективан поглед на тумачење нових назива независно од контекста који може да услови неку посебну употребу назива. Теорија предвидљивости испитује улоге различитих

¹ То су књиге *A Theory of Conversion in English* (1996), *An Onomasiological Theory of English Word-Formation* (1998) и *English Word-Formation. A History of Research* (2000), а са Рочелом Либер (Rochella Lieber) Штекауер је објавио антологију *Handbook of Word-Formation* (2005). Са истом коауторком, Штекауер припрема и антологију *Oxford Handbook on Compounding*.

чинилица који могу утицати на предвидљивост значења нових назива. Штекауер не ограничава своје истраживање само на сложенице, већ настоји да обухвати све начине творбе у енглеском језику.

Књига се састоји од пет поглавља. У 1. поглављу аутор даје преглед и коментар досадашњих истраживања оцењујући меру у којој она унапређују наше разумевање нових назива. Он не анализира само радове истакнутих лингвиста као што су Лиз (Lees 1960), Ливај (Levi 1978), Цимер (Zimmer 1971), Даунинг (Downing 1978) и Ален (Allen 1978), већ и психолингвиста који су се истрајније него лингвисти бавили проблемом предвиђања значења. У психолингвистичким истраживањима примењују се углавном три основна модела: модел попуне, релациони модел и аналошки модел. Према моделу попуне, управна реч (глава сложенице) функционише као схема у којој модификатор попуњава празна места (slots) својим својствима. Сложенице се једноставно тумаче ако су аспекти значења конститутивних елемената јасно изражени, у супротном случају њихово значење је подложно колебању (Ален (Allen 1978), Мерфи (Murphy 1988, 1990), Смит и Ошерсон (Smith and Osherson 1984)). У релационом моделу основну улогу имају тематски односи и језичко знање говорника о спрези која постоји између модификатора и тематских односа (Гање и Шобен (Gagné i Shoben 1997), Гање (Gagné 2001)). Према трећем аналошком моделу, тумачење нових сложеница се заснива на скупу постојећих сложеница које служе као модели тумачења. Нпр. *mud man* може значити 'човек који скупља блато*', ако тумачење следи аналогију са сложеницом *garbage man* (Дервинг и Скаусен (Derwing and Skousen 1989), Скаусен (Skousen 1989), Рајдер (Ryder 1994)).

Штекауер испитује јаке и слабе стране предложених решења, али уочава да већина аутора не разматра посебно предвидљивост значења, па зато испушта из вида чињеницу да снага једног тумачења зависи од тога да ли постоје алтернативна тумачења која могу бити различитог степена уверљивости. Неки модели комбинују попуњавање празнина са представљањем релација (Финин (Finin 1980), Мерфи (Murphy 1988)), али Штекауер сматра да се за адекватније тумачење значења твореница мора узети у обзир и основни морфолошки тип творбе као и чињеница да ли постоје различита алтернативна тумачења.

У другом поглављу Штекауер приказује основе ономасиолошког модела творбе речи. Тај модел је настао као реакција на формализам генеративног прилаза, који занемарује семантички аспект творбе речи и превиђа значај концептуалне анализе спољашње стварности. Ономасиолошки модел творбе „наглашава тријадни аспект творбе речи који постоји између спољашње стварности (објекта који се имену-

је), говорне заједнице (особе која ствара кованицу) и творбе речи да би истакао активну улогу и сазнајне могућности творца новог назива“ (стр. 72). Називи ствари зависе од људског знања и искуства, открића нових објеката и процеса, а именовани објекти се схватају и конструишу у односу на друге постојеће објекте. Према томе, чин именовања је сазнајни процес који почива на интелектуалним способностима особе која врши именовање, а представља одговор на захтев говорне заједнице за именовање одређеног објекта или појаве. Појмовна разина се састоји у интелектуалној обради објекта и она је независна од појединачних језика. Корисник језика одсликава сложеност објекта спектром логичких предиката као што су супстанца, акција, квалитет, спољашње околности (време, место, начин, итд.). Логички спектрум одсликава својства објекта од најопштијих до појединачних укључујући и прототипска својства која су типична за дате врсте објеката. Уколико оваквом појму не одговара име у постојећем лексикону, оно се ствара у творби речи, која чини посебну компоненту језика. Нове речи — имена настају применом продуктивних правила творбе, а потом се смештају у лексичку компоненту. Према овом схватању правила творбе су у истој мери продуктивна као и правила синтаксе или флексије, а идиосинкразијска својства речи се приписују лексичкој компоненти.

Штекауер разликује ономасиолошку основу и ономасиолошки знак, који заједно чине ономасиолошку разину. Ономасиолошки знак може бити прост или сложен; ако је сложен, ономасиолошки знак се раставља на саставницу која одређује (*determining constituent*) и саставницу која се одређује (*determined constituent*). На ономасиолошкој разини делује принцип који пресликава морфеме на семе (*Morpheme to Seme Assignment Principle — MSAP*). Општа структура твореница се може приказати на следећи начин: (1) одређујућа саставница → саставница која је одређена → ономасиолошка основа.

Према саставу твореница Штекауер одређује ономасиолошке типове којих укупно има пет. У примеру *truck driver* „возач камиона“ суфикс *-er* је ономасиолошка основа, глагол *drive* саставница која је одређена, именица *truck* одређујућа саставница. У примеру *driver* недостаје одређујућа саставница, док у примеру *hatter* „шеширџија“ или *policeman* „полицајац“ недостаје саставница која је одређена. Конверзија, која се не може дефинисати помоћу елемената (1), чини посебан ономасиолошки тип 5.

У трећем поглављу Штекауер анализира утицај различитих чинилаца на предвидљивост значења. Он детаљно разрађује различите аспекте тезе да за предвиђање значења одлучујући значај има знање корисника језика. Он одлучно одбацује тезу да се може стриктно

одвојити конвенционално значење језичких израза од општег знања о ванјезичкој стварности. Аутор се слаже с Хајманом (Haiman 1988: 57) да постоје различити степени централности у спецификацији нашега знања о неком објекту — неке одредбе су упадљивије и важније од других, али се оне не могу омеђити стриктном границом. У ономасиолошком моделу чин именована одражава сложеност односа у спољашњој стварности и перцепцију тих односа у језичкој заједници. Изрази „лексичко значење“, „појмовна структура“ и „ванјезичко знање“ само рефлектују различите аспекте нашега схватања спољњег света. Главна теза аутора је да предвиђање значења зависи од интеракције језичког знања и познавања спољњег света. Једна последица овога става је да предвиђање значења не зависи суштински од матерњег језика корисника уколико корисник влада у довољној мери стандардним језиком и има слично знање и искуство као и изворни говорници. Експерименти описани у четвртој поглављу у потпуности потврђују ову тезу аутора.

Предвидљивост значења твореница јесте у тесној вези са типичним прототипским особинама — то су својства која се најлакше уочавају и најлакше прихватају. Значења која су заснована на општим или идиосинкразијским семама се теже предвиђају, а то важи и за метафорички измењена значења. Аутор уводи петостепену хијерархију сема у којој прототипске схеме долазе на четврту разину. Семе пете разине одсликавају посебна, идиосинкразијска својства која нису нужна за предвиђање значења. Тако нпр. сложеници *ball hammer* се може приписата значење 'чекић чији један део има облик сфере' али то значење је тешко предвидети јер сферни облик није карактеристичан за чекић.

Штекауер даље разматра предвидљивост значења различитих ономасиолошких тапова. Ономасиолошки типови у којих је изражена акциона сема — то је обично глагол, не представљају нарочит проблем јер није тешко утврдити семантички однос саставница. Посебну пажњу аутор посвећује ономасиолошком типу 3, у којем недостаје акциона сема (нпр. *baby book*) јер често велики број сагласних семантичких односа отежава предвидљивост значења.² Штекауер констатује да тумачење твореница овога типа умногоме зависи од ванјезичког знања и искуства корисника језика. Интересантно је да пример *hatter* не представља у том смислу никакав проблем иако спада у исти ономасиолошки тип. Штекауер не коментарише ту околност.

² Могућа значења су нпр. 'књига прича које се читају бебама', 'књига сликовница', 'књига упутстава за подизање беба', 'књига података о развоју конкретне бебе', 'књига малих димензија', итд.

Штекауер даље анализира однос продуктивности и предвидљивости значења и уочава да обе те појаве претпостављају да корисник језика познаје продуктивна правила творбе речи. Не постоји ипак пропорционалност између продуктивности и предвидљивости значења јер може постојати конкуренција продуктивних морфолошких типова. Тако изведенице са *-er* (нпр. *reader, printer*) могу означавати и вршиоца радње и инструменат. Штекауер у истом поглављу анализира везу предвидљивости и прототипских својстава, а затим дефинише однос предвидљивости дајући одговарајуће формуле за његово израчунавање.

У четвртном поглављу Штекауер описује 4 експеримента у којима су испитаници настојали да одреде значење твореница које је за ову прилику саставио аутор, а од којих су неке захтевале приличну домишљатост (нпр. сложенице *ball hammer, dog spade*). Експерименти мање или више потврђују главне тезе аутора. Посебно, експерименти убедљиво показују да не постоји значајна разлика у способности изворних говорника и оних чији матерњи језик није енглески да предвиде главна значења твореница, што поткрепљује тезу аутора о важности ванјезичког знања за њихово тумачење. Такође је очита тенденција да испитаници лакше предвиђају она значења која су мотивисана прототипским семама. Фигуративно значење, уколико није лексикализовано, негативно утиче на предвидљивост значења. Продуктивност правила творбе повећава предвидљивост значења, али је тај утицај подложен варијацији. Тако ономасиолошки тапови 3 и 5 погодују већем броју могућих тумачења, што умногоме умањује предвидљивост значења. Посебно је занимљив четврти експеримент, који показује да примена непродуктивних правила творбе (нпр. *near+th, silli+ly, un+oll*) не спречава одговарајуће тумачење твореница. Резултати овога експеримента доводе донекле у питање почетну тезу аутора да су правила творбе у истој мери продуктивна као правила синтаксе или флексије, а да сва идиосинкразијска својства речи настају у лексичкој компоненти. Неки називи, као нпр. у наше време *snail mail*, мунџевито се шире и усвајају управо зато што на оригиналан и духовит начин задовољавају неку актуелну друштвену потребу.

Књига Павола Штекауера садржи велики број интересантних анализа које показују његову аналитичку спретност и темељно познавање литературе о творби речи. Уочљиво је, међутим, да се књига углавном бави тумачењем сложеница, а много мање афиксацијом. Намеће се утисак да је тумачење афиксације суштински различито од тумачења сложеница. Тако нпр. прототипска својства играју кључну улогу у тумачењу сложеница, а њихова улога у тумачењу изведеница по природи ствари мора бити много скромнија. Питања те врсте остала су недовољно разјашњена у књизи коју приказујемо. С обзиром на

друге одлике, књига ипак представља значајан допринос јер отвара нову перспективу за семантичка истраживања у творби речи.

ЛИТЕРАТУРА

- Allen, M. 1978. *Morphological Investigations*. Doctoral Dissertation, University of Connecticut, Storrs, CT.
- Derwing, B. L. and Skousen, R. 1989. "Morphology in the mental lexicon: A new look at analogy". U *Yearbook of Morphology 2*, G. Booij and J. Van Marle (eds.), 55–71. Dordrecht: Foris.
- Dokulil, M. 1962. *Tvoření slov v češtině I. Teorie odvozování slov*. Prague: Nakladatelství Československé akademie věd
- Dokulil, M. 1968. „Zur Theorie der Wortbildungslehre“. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig*. Gesellschafts-und Sprachwissenschaftliche Reihe 17: 203–211.
- Downing, P. 1977. On the Creation and Use of English Compound Nouns. *Language* 4: 810–842.
- Finin, T. 1980. *The Semantic Interpretation of Compound Nominals*. Urbana: University of Illinois, Coordinated Science Laboratory, Report T–96.
- Gagné, C. 2001. "Relation and Lexical Priming During the Interpretation of Noun-Noun Combinations". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 1: 236–254.
- Gagné, C. and Shoben, E. 1997. "Influence of Thematic Relations on the Comprehension of Modifier-Noun Combinations". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 1: 71–87.
- Horecký, J. 1983. *Vývin a teória jazyka*. Bratislava: SPN.
- Lees, R. 1960. *The Grammar of English Nominalizations*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Levi, J. 1978. *The Syntax and Semantics of Complex Nominals*. New York: Academic Press.
- Marchand, Hans. 1960. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Murphy, G. 1988. Comprehending Complex Concepts, *Cognitive Science* 12: 529–562.
- Murphy, G. 1990. Noun phrase interpretation and conceptual combination. *Journal of Memory and Language* 29: 259–288.
- Ryder, M. 1994. *Ordered Chaos: The Interpretation of English Noun-Noun Compounds*. Berkeley: University of California Press.
- Skousen, R. 1989. *Analogical modelling of language*. Dordrecht: Kluwer.
- Smith, E. and Osherson, D. 1984. Conceptual combination with prototype concepts. *Cognitive Science* 8: 337–361.
- Štekauer, P. 1996. *A Theory of Conversion in English*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Štekauer, P. 1998. *An Onomasiological Theory of English Word-Formation*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Štekauer, P. 2000. *English Word-Formation. A History of Research*, Tübingen: Gunter Narr.
- Zimmer, K. 1972. Appropriateness Conditions for Nominal Compounds, *Working Papers on Language Universals*. Stanford University 8: 3–20.

2007.

ДУБРАВКО ШКИЉАН
(1949–2007)

У Загребу је 21. јула 2007. године после дуге и тешке болести преминуо проф. Дубравко Шкиљан, социолингвиста, семиотичар и класични филолог. Родио се 31. октобра 1949. године у Загребу, где је завршио основну школу и класичну гимназију. На Филозофском факултету у Загребу је студирао општу лингвистику и грчки и латински језик и књижевност. На истом факултету је 1974. године магистрирао из области археологије, а две године касније је одбранио докторску дисертацију под насловом „Лингвистика и дијалектика“.

Широк спектар интересовања и изузетна свестраност у образовању Дубравка Шкиљана остали су основна карактеристика и његовог научног и педагошког рада. Од 1972. године радио је као професор латинског и грчког језика у основним и средњим школама, а од 1977. године је запослен на Одсеку за општу лингвистику Филозофског факултета Загребачког универзитета, најпре као асистент, а затим и као ванредни и редовни професор. Био је шеф катедре за општу лингвистику, као и катедри за примењену лингвистику и семиологију. У периоду од 1996. до 2003. године био је запослен као редовни професор лингвистике и семиологије на Факултету за постдипломске студије *Institutum Studiorum Humanitatis* у Љубљани, где је основао студијски смер Лингвистика говора и теорија друштвене комуникације. Предавао је и у Прагу, Паризу, Трсту, Сарајеву и Новом Саду.

Дубравко Шкиљан је објавио преко 280 радова из области опште лингвистике, социолингвистике, семиологије, примењене лингвистике и класичне филологије, од тога преко 30 у облику самосталних монографија. Преводац је и редактор бројних класичних текстова и аутор већег броја уџбеника и приручника за латински језик. За генерације студената лингвистике са подручја бивше Југославије посебно су драгоцене његове књиге *Поглед у лингвистику* (Загреб 1980) и *Је-*

зична *йолиџика* (Загреб 1988). У својој најновијој, и последњој, књижи, *Mapa Mundi* (Загреб 2007), после низа година посвећених социолингвистичким истраживањима, вратио се својој великој научној љубави, семиотици. У овој студији бави се перцепцијом географских карата света кроз историју и питањима као што су улога картографа у исцртавању континената и обликовању представа људи о нашој планети и утицај књижевности на доживљавање крајева које још нисмо посетили, а тиме и на перцепцију географских карата: књижевност о тим крајевима буди машту код читалаца, те географске карте постају место могућег, а престају да буду само хладни прикази распореда континената и односа међу њима.

Шкиљанова социолингвистичка истраживања политичког говора, ставова према језику, језичког идентитета и перцепције језичких варијетета код Срба и Хрвата из седамдесетих и осамдесетих година прошлог века по много чему су била пионирска на овим просторима, а ни до данас нису изгубила на актуелности.

Дубравко Шкиљан ће остати упамћен као непоколебљиви противник и критичар национализма, шовинизма, насиља и сваке злоупотребе истине и као научник чија су дела увек била високо изнад дневнополитичких циљева. Остао је веран својим начелима и онда када је то било веома тешко. У годинама ватреног национализма у Хрватској напустио је Загребачки универзитет и радио као професор у Љубљани. Био је поштован као човек и цењен као стручњак за језик на читавом простору бивше Југославије, чак и за време ратова у којима су на идеолошком плану лингвисти из различитих република одиграли и те како значајну улогу. Његова књига *Јавни језик* објављена је у београдској едицији „XX век“ 1998. године, много пре него што су између Србије и Хрватске поново успостављене културне везе. У књизи *Говор нације: језик, нација, Хрвати* (Загреб, 2002) на луцидан начин деконструира наизглед природну повезаност између националног идентитета и језика као његовог најважнијег симбола.

Они који су имали срећу да буду студенти професора Шкиљана, а међу њих спадам и сама, памтиће га као професора „старог кова“ — углађеног, коректног, са префињеним смислом за хумор, веома захтевног према својим студентима и још захтевнијег према себи. Био је драгоцен комбинација врхунског научника и изузетаног професора и раду са студентима приступао је са одговорношћу која се данас све ређе среће. Никада није заборављао на дата обећања и савесно се држао договорених рокова, упркос бројним обавезама и потпуној посвећености научном раду. Своје студенте је ретко хвалио, али је зато свака похвална реч представљала огроман подстицај. Изузетна ерудиција

и стручност професора Шкиљана и спремност да радovima својих дипломаната, магистраната и доктораната посвети много пажње, времена и стрпљења чинили су њихов рад лакшим а резултате тог рада квалитетнијим.

Иза Дубравка Шкиљана остаје ненадокнадива празнина, које су нарочито свесни они који су имали среће да га лично познају, и болни осећај да је отишао прерано и да је још много тога могао да дâ. Колеге, пријатељи, сарадници и студенти захвални су му за дело које је оставио иза себе, а сигурна сам да ће бити и генерације које долазе.

Београд

Тања Пејровић

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 2005. годину¹

расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике
која су изашла у Србији и Црној Гори, Републици Српској и Македонији

Библиографију уредила и грађу из Србије и Републике Српске прикупила
Ана Голубовић

грађу из Црне Горе прикупила *Соња Ненезић и Миодарка Тејачевић*
грађу из Македоније прикупила *Радмила Бискић*

Списак обрађених часописа

АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд; YU ISSN 0522-8468
АП	Археографски прилози, Београд; YU ISSN 0351-2819, http://www.nbs.bg.ac.yu/publications Balcanica, Београд; YU ISSN 0350-7653 Баштина, Приштина-Лепосавић; YU ISSN 0353-9008
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње; YU ISSN 0409-3739
ВаО	Васпитање и образовање, Подгорица; YU ISSN 0350-5065
ГЗФФ	Годишан зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Скопје; ISSN 1409-8571
Глас	Глас САНУ : Одељење језика и књижевности, Београд; YU ISSN 0351-7365 Гласник ЦАНУ : Одјељење умјетности, Подгорица; YU ISSN 0350-5480
ГСЈКњ	Годишњак за српски језик и књижевност, Ниш; ISSN 1451-5415 наставак ЗБФФН
ГФФН	Годишњак Филозофског факултета у Никшићу; YU ISSN 0354-9992
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду; YU ISSN 0374-0730 Даница, Београд ISSN 0354-4974 Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, Сврљиг; YU ISSN 0354-7485
ЖЈ	Живи језици; YU ISSN 0514-7743
ЗБДХН	Зборник друштвено-хуманистичких наука, Бања Лука; ISSN 1451-2351
ЗБСЈКУ	Зборник српског језика, књижевности и умјетности, Бања Лука; ISSN 1451-2963
ЗБМСКС	Зборник Матице српске за класичне студије, Нови Сад; YU ISSN 1450-6998
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад; YU ISSN 0543-1220
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад; YU ISSN 0352-5007
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад; YU ISSN 0352-5724

¹ Библиографске јединице из ранијих година су означене са *.

- 36ФФН Зборник радова Филозофског факултета у Нишу; YU ISSN 0350-2414
наставља се као ГСЈКњ
- 36ФФП Зборник радова Филолошког факултета у Приштини
- 36ФФБ Зборник Филозофског факултета у Београду; YU ISSN 0350-848X
- ЈВП Јазикот во практиката, Скопје; ISSN 1409-5378
- ЈД Језик данас, Нови Сад; YU ISSN 0354-9720
- ЈФ Јужнословенски филолог, Београд; YU ISSN 0350-185X
- КњЈ Књижевност и језик, Београд; YU ISSN 0454-0689
- Ковчежић Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
- Кодови Кодови словенских култура, Београд; YU ISSN 0354-964X
- Крајина Крајина : часопис за књижевност и културу, Бања Лука
- ЛМС Летопис Матице српске, Нови Сад; YU ISSN 0025-5939
- ЛА Лингвистичке актуелности, Београд; YU ISSN 1450-9083
- LA Lingvističke aktuelnosti, www.public.asu.edu/~dsipka/la.htm
- ЛЗБ Литературен збор; ISSN 0024-4791
- Мак Македонистика, Скопје; ISSN 0350-8102
- МЈ Македонски јазик; ISSN 0025-1089
- НССУВД Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд; YU ISSN 0351-9066
- НЈ Наш језик, Београд; ISSN 0027-8084
- ОП Ономатолошки прилози, Београд; YU ISSN 0351-9171
- Преводац Преводац, Београд; YU ISSN 0351-8892
- ПКЈИФ Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд;
YU ISSN 0350-6673
- ПрилМАНУ Прилози — Македонска академија на науките и уметностите.
Оделение за лингвистика и литературна наука; ISSN 0350-1914
- ППЈ Прилози проучавању језика, Нови Сад; YU ISSN 0555-1137
- ПР Просветни рад, Подгорица; YU ISSN 0033-1686
- Радови Радови : часопис за хуманистичке и друштвене науке = Works : Magazin for
Humanist and Social Studies, Бања Лука; ISSN 1512-505X
- РФФ Радови Филозофског факултета, Пале
Расковник : часопис за књижевност и културу, Београд; YU ISSN 0486-0187
- Ријеч Ријеч — часопис за науку о језику и књижевности, Никшић;
YU ISSN 0354-6039
- СЈ Славистика, Београд; YU ISSN 1450-5061
- СДЗБ Српски језик, Београд; YU ISSN 0354-9259
- СДЗБ Српски дијалектолошки зборник, Београд; YU ISSN 0350-1906
Стил, Београд; ISSN 1451-3145
- СС Славистички студии, Скопје; ISSN 0352-3055
- FU Facta universitatis, Ниш; YU ISSN 0354-4702, <http://facta.junis.ni.ac.yu/facta/lal>
- ФП Филолошки преглед, Београд; YU ISSN 0015-1807

Обрађени зборници радова

АКТУЕЛНИТЕ состојби во македонскиот јазик : зборник на трудови од тркалезната маса одржан на 16 март 2004 / редакциски одбор Снежана Велковска, Снежана Веновска-Анчевска, Лидија Ѓорѓиевска-Тангуровска, Александра Ѓуркова, Кагица Топлиска-Евроска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 120. — (Јазикот наш денешен ; 12) | Уп. 701

АРЕАЛНА лингвистика : теорија и методи : материјали од научната конференција по повод петгодишнината од смртта на Божидар Видојевски / организациони одбор Зузана Тополињска, Петар Хр. Илиевски, Милан Ѓурчинов, Коста Пеев, Олга Иванова, Убавка Гајдова. — Скопје : МАНУ : Истраживачки центар за ареална лингвистика, 2005. — 384. | Уп. 706

БАЊАЛУЧКИ новембарски сусрети : наука и образование : зборник радова. — Бања Лука : Филозофски факултет, 2005. — 240. | Уп. 316

ГОВОР и језик : фундаментални и примесени аспекти језика и говора / уредници Слободан Т. Ловичић, Мирјана Сокић. — Београд : Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, 2005. — 249. | Уп. 24

GRAD u jeziku, književnosti i kulturi : zbornik radova / ur. Biljana Čubrović... — Beograd : Philologia, 2005. — 199. | Уп. 25

ДЕЛОТО на Крсте Мисирков : зборник од Меѓународниот научен собир по повод стогодишнината од излегувањето на книгата „За македонските работи“ одржан во Скопје на 27–29 ноември 2003 године / уредувачки одбор Блаже Ристовски, Георги Страделов, Људмил Спасов. — Скопје : МАНУ, 2005. — 2 т. (532, 481). | Уп. 738

ЖИВОТ и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег меѓународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. — Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. — 756. | Уп. 990

ЈАЗИЧНАТА политика и статусот на македонскиот јазик : зборник трудови од Научниот собир одржан на 30–31 март 2005 / редакциски одбор Снежана Велковска, Снежана Веноска-Антевска, Јован Корубин. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 173. — (Јазикот наш денешен ; 137) | Уп. 755

ЛИНГВИСТИЧКИ скуп „Бошковићеви дани“

Шести лингвистички скуп „Бошковићеви дани“ : радови са научног скупа, Подгорица, 19. и 20. мај 2005. године / редакциони одбор Бранислав Остојић... — Подгорица : ЦАНУ, 2005. — 433. — (Научни скупови ; 75. Одјелење умјетности ; 23) | Уп. 1031

НА извору Вукова језика : III Научни скуп 2000. / ур. Ненад Вуковић. — Жабљак : Скупштина општине, 2005. — 263. | Уп. 255

ПРЕДАВАЊА на XXXVII меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура : Охрид, 04–22 август 2004 г. / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ : Меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура, 2005. — 327. | Уп. 815

СРБИ губе своје писмо : излагања са Симпозијума „Данашњи положај писма српског језика и како (са)чувати ћирилицу у српском народу и његовом језику“ / приредувач Драгољуб Збиљић. — Нови Сад : Удружење за заштиту ћирилице српског језика „Ћирилица“, 2005. — 182. | Уп. 298

СРБИСТИЧКИ прилози : зборник у част професора Славка Вукомановића / ур. одбор Божо Ћорић и др. — Београд : Филолошки факултет, 2005. — 317. | Уп. 259

СРПСКИ језик данас : округли сто / приредил Славко Зорић. — Београд : Синдикат образовања, науке и културе, 2005. — 61. | Уп. 260

У духу традиције : зборник радова / ред. Милунка Матић, Јордана Марковић, Драган Николић. — Ниш : Огранак Вукове задужбине, 2005. — 133. — (Библиотека Баштина ; 2) | Уп. 622

[Тридесетпрва] XXXI научна конференција на XXXVII меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура : Охрид, 16–17 август 2004 г. / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ : Меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура, 2005. — 461. | Уп. 854

I. Општи теоријско-методолошки проблеми и историја лингвистике

1. БУГАРСКИ, Ранко

Jezici / Ranko Bugarski. — Beograd : Čigoja štampa : XX vek, 2005. — 142. — (Sabrana dela ; 9)

2. ИВАНЕНКО, Свитлана

Die Expressivität und ihre Verkörperung im Textton / Switlana Iwanenko // Стил. — 4 (2005), 199–205. | Резюме

3. ИВИЋ, Милка

Foundations of Language : Brain, Meaning, Grammar, Evolution / Ray Jackendoff. — Oxford : Oxford University Press, 2004. — 477. / Милка Ивић // ЈФ. — 61 (2005), 213–215.

Приказ | Уп. 8

4. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Још један покушај да се створи интегрална стилистичка теорија : Стилистика / Димитр Попов. — Шумен : Шуменски универзитет „Епископ Константин Преславски“, 2001. — 243. / Јелена Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 879–886.

Приказ

5. ПИПЕР, Предраг

О песничкој филологији / Предраг Пипер // Глас. — 401, 21 (2005), 57–96. | Резюме

6. ПОЛОВИНА, Весна

Opštelingvistička usmerenja u delu Pavla Ivića / Vesna Polovina // Живот и дело... — 69–77. | Summary

7. ПОПОВ, Димитр

Фоностилистиката като научна парадигма / Димитр Попов // СЈ. — 10 (2005), 165–198.

8. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Temelji jezika : Foundations of Language : Brain, Meaning, Grammar, Evolution / Ray Jackendoff. — Oxford : University Press, 2004. — 477. / Milorad Radovanović // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 357–363.

Приказ | Уп. 3

9. ТОШОВИЋ, Бранко

Korelacija kao teorijski problem / Branko Tošović // Живот и дело... — 57–68. | Резюме

10. ХАРТМАН, Рајнхарт

Pure or Hybrid? : the Development of Mixed Dictionary Genres / Reinhard R. K. Hartmann // FU. — 3, 2 (2005), 193–208. | Резиме

11. ЧАРАПИЋ, Александар

Od teksta i diskursa ka saznanju : Approaching to Cognition through Text and Discourse / ed. Tuija Virtanen. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter. — 2004. — 214. — (Trends in Linguistics : Studies & Monographs ; 147) / Aleksandar Čarapić // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 425–429.

Приказ

II. Интердисциплинарна проучавања језика (етнолингвистика, неуроллингвистика, психоллингвистика, социоллингвистика и сл.)

12. АНТОВИЋ, Михаило

Musicolinguistics : Form of Neologism to an Acknowledged Field / Mihailo Antović // FU. — 3, 2 (2005), 243–257. | Резиме

13. АНТРОПОВ, Николај*

Суицидално поле : в етнолингвистическом пространстве традиционных метереологических представлений белорусов / Николай Антропов // Кодови. — 9 (2004), 189–207.

14. БАРЛОВ, Ивана

Појава назала у изолованом облику и гласовним комбинацијама од 0 до 12 месеци / Ивана Барлов, Љильана Јеличић, Марина Суботић // Говор и језик... — 157–161.

15. БОГДАНОВИЋ, Милош

Веза између генетског порекла популације и њених лингвистичких посебности / Милош Богдановић, Марија Богдановић, Мирјана Совиљ, Лидија Ђук-Јовановић // *Говор и језик...* — 102–108.

16. БОГДАНОВИЋ, Милош

Феномен деградације језика кроз историју / Милош Богдановић, Марија Богдановић // *Говор и језик...* — 55–57.

17. БУГАРСКИ, Ранко

Jezik i kultura / Ranko Bugarski. — Београд : Библиотека XX век : Круг, 2005. — 288. — (Библиотека XX век ; 147)

18. БУГАРСКИ, Ранко

Језик, идентитет и мањине / Ранко Бугарски // *ВаО.* — 1 (2005), 30–39.
— БУГАРСКИ, Ранко²

Рестандардизација српскохрватског у светлу социолингвистичке теорије | Уп. 461

19. ВАСИЋ, Надежда

Утицај сложености вербалних налога на њихово извршење код деце / Надежда Васић // *Говор и језик...* — 58–61.

20. ВОЈНОВИЋ, Милан

Интонационе промене изазване различитим емотивним стањем говорника / Милан Војновић // *Говор и језик...* — 244–248.

21. ВОЈНОВИЋ, Милан

Утицај одсецања вршних вредности говорног сигнала на препознавање (верификацију) говорника / Милан Војновић // *Говор и језик...* — 239–243.

22. ВУКОВИЋ, Миле

Типови грешака у писаном говору афазичних болесника / Миле Г. Вуковић // *Говор и језик...* — 192–195.

23. ГЛУМБИЋ, Ненад

Разумевање идиома код деце са Аспергеровим синдромом : студија случаја / Ненад Глумбић, Бранислав Бројчин // *Говор и језик...* — 169–171.

24. ГОВОР и језик : фундаментални и примењени аспекти језика и говора / уредници Слободан Т. Јовичић, Мирјана Совиљ. — Београд : Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, 2005. — 249.

25. GRAD u jeziku, književnosti i kulturi : zbornik radova / ur. Biljana Čubrović... — Београд : *Philologia*, 2005. — 199.

26. ДЕЛИЋ, Владо

Ретроспектива развоја говорних технологија на пројекту „Алфанум“ / Владо Делић, Дарко Пекар, Милан Сечујски, Радован Обрадовић // *Говор и језик...* — 113–117.

27. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Асоцијативни речници словенских језика у семантичким истраживањима / Рајна Драгићевић // *Говор и језик...* — 109–112.

28. ЂОКОВИЋ, Сања

„Развојни ниво“ говорне језичке патологије / Сања Ђоковић, Неда Субота, Наташа Чабаркапа // *Говор и језик...* — 224–226.

² Библиографске јединице без редног броја испред, распоређене су на два места у библиографији, а имају само један редни број.

29. ИВИЋ, Милка

Metafore u mišljenju i jeziku / Duška Klikovac. — Beograd : Biblioteka XX vek : Knjižarica Krug, 2004. — 318. / Милка Ивић // ЈФ. — 61 (2005), 272–273.

Приказ

— ЈОВАНОВИЋ, Александра

О неким лингвокултуролошким јединицама у чешком и српском језику | Уп. 171

30. ЈОВИЧИЋ, Слободан

Први српски систем за превођење са говора на говор / Слободан Т. Јовичић, Зоран Шарић // Говор и језик... — 15–18.

— КЕПЕСКА, Јованка

Јазикот и кажувањето : филозофските аспекти на јазичната политика : укажувањето на филозофот Вања Сутлиќ | Уп. 760

31. КОВАЧЕВИЋ, Борко

Ставови говорника српског језика према страним језицима : истраживање спроведено меѓу станарима Студенског града / Борко Ковачевић // СЈ. — 10 (2005), 501–518.

32. КОВАЧЕВИЋ-ГАВРИЛОВИЋ, Вера

Формирање именица изведених граматичким суфиксима у зависности од степена развијености аудитивне перцепције / Вера Ковачевић-Гавриловић // Говор и језик... — 137–140.

33. КОВАЧЕВИЋ-ГАВРИЛОВИЋ, Вера

Функција префикса у развоју нових речи и значења и способност продукције код деце оштећеног слуха / Вера Ковачевић-Гавриловић // Говор и језик... — 52–54.

34. КОРУГА, Ђуро

Психо-био-физичке особине говорног комуникационог система / Ђуро Коруга // Говор и језик... — 122–128.

35. КУРКИНА, Л. В.

Этнолингвистическая география Южной Славии / А. А. Плотникова. — Москва : Индрик, 2004. — 767. / Л. В. Куркина // ЈФ. — 61 (2005), 229–243.

Приказ | Уп. 53

36. ЛАЗАРЕВИЋ, Емилија

Метафорички пренос и развојна дисфазија / Емилија Лазаревић // Говор и језик... — 227–229.

37. ЛОМА, Александар

Стара словенска религија : један лични поглед из компаративног угла / Александар Лома // 36МСКЈ. — 53, 1–3 (2005), 9–27. | Summary

38. МАРКОВИЋ, Миливојка

Предиктивна дијагностика дислексије и дисграфије / Миливојка Марковић // Говор и језик... — 196–198.

39. МИКИТЕНКО, Оксана*

Вербални текст обрядовог бденија над умершим : украинские, сербские и хорватские параллели / Оксана Микитенко // Кодови. — 9 (2004), 65–91.

40. МИЛОВАНОВИЋ, Ана

Усвајање писмености применом луткарске методе / Ана Миловановић // Говор и језик... — 46–48.

41. МИЛОШЕВИЋ, Зоран

Верски аспекти питања ћирилице данас / Зоран Милошевић // Срби губе... — 81–88.

42. МИЛОШЕВИЋ, Николета

Говор ученика, очекивања наставника и школско постигнуће / Николета Милошевић // Говор и језик... — 149–152.

43. МИТИЋ, Мирјана

Утицај поремећаја аудитивне перцепције на појаву дисграфије / Мирјана С. Митић // Говор и језик... — 189–191.

— МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Улога обредне маске у мотивацији значења *говорити којешта, бунцајти, шрабуња-ти* : *клоцајти, бред сивой кобылы* | Уп. 426

— МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Функција речи у формирању фразеолошког значења : лингвокултуролошки аспект | Уп. 427

44. ПАВКОВИЋ, Ивана

Квантитативна анализа изолованих вокала код новорођенчади од првог до шестог месеца / Ивана Павковић, Маја Алексић, Мирјана Совиљ // Говор и језик... — 162–164.

45. ПИТУЛИЋ, Валентина

Етнопсихолошка функција језичке матрице у последњим записима народним умовторина са Косова и Метохије / Валентина Питулић // Говор и језик... — 132–136.

46. ПОПОВИЋ, Маја

Статистичко машинско првођење / Маја Поповић, Слободан Т. Јовичић // Говор и језик... — 76–78.

47. ПУНИШИЋ, Силвана

Карактеристике писаног дискурса говорно-језичке базе „Хабил“ / Силвана Пунишић, Мишко Суботић, Наташа Чабаркапа // Говор и језик... — 90–93.

— РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Социолингвистички аспекти Ивићеве класификације српских дијалеката | Уп. 609

48. РАНКОВИЋ, Дејан

Квантне и класичне Хопфилдове неуронске мреже : два модуса свести и психолингвистичке и психотерапеутске импликације / Дејан Ранковић // Говор и језик... — 23–29.

49. РАТКАЈ, Жељко

Информационо-тополошке сличности енглеског и српског језика / Жељко Раткај, Милоје Ракочевић, Јована Симић-Крстић, Татјана Ђуровић, Александар Томић, Ђуро Коруга // Говор и језик... — 212–215.

50. РЗЈАНОВА, Свјетлана

О проблему међусобног односа културе, религије и језика / Свјетлана Рзјанова // Срби губе... — 29–35.

51. СЕКУЛИЋ, Владимир

Примијењена лингвистика данас / Владимир Секулић // ВаО. — 3 (2005), 45–58. | Резюме

52. СЕЧУЈСКИ, Милан

Евалуација различитих аспеката квалитета синтетизованог говора / Милан Сечујски, Дарко Пекар // Говор и језик... — 85–89.

53. СОБОЉЕВ, Андреј

О картографираним екстралингвистичких признака у етнолингвистичким картама : Етнолингвистичка географија Јужне Славине / А. А. Плотникова. — Москва : Индрек, 2004. — 767. / Андреј Н. Соболев // ЈФ. — 61 (2005), 216–228.

Приказ | Уп. 35

54. СОВИЉ, Марија

Квантитативни пратиоци говора у акцентима српског језика / Марија Совиљ // Говор и језик... — 30–35.

55. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Језик и идентитет мањина : могућности очувања и ревитализације / Леош Шатава. — Праг : Cargo Publishers, 2001. — 160. / Далибор Соколовић // ЗБМСС. — 67 (2005), 208–210.

Приказ

56. СТЕВАНОВИЋ, Николета

Фреквентивност сугласника и гласовних слојева у прелингвалном периоду од 0–6 месеци / Николета Стевановић, Марија Совиљ, Татјана Адамовић // Говор и језик... — 72–75.

57. СУБОТА, Неда

Секундарне последице поремећаја аудитивног процесирања / Неда Субота, Сања Ђоковић, Наташа Чабаркапа // Говор и језик... — 180–183.

58. СУБОТИЋ, Мишко

Дијахроно испитивање прозодијских карактеристика говора / Мишко Суботић, Силвана Пунишић, Мирјана Совиљ, Славица Пантелић, Сања Ђоковић // Говор и језик... — 176–179.

59. ТОМИЋ, Гордана

Специфичне карактеристике поремећаја писања ког болесника са Алцхајмеровом болешћу / Гордана Томић, Гордана Оцић, Драган Павловић, Власта Зупанц // Говор и језик... — 207–209.

60. ЋУК-ЈОВАНОВИЋ, Лидија

Логички акценат као аспект инципијентне психотичне декомпензације / Лидија Ћук-Јовановић, Мирјана Совиљ, Предраг Станковић // Говор и језик... — 94–97.

61. ЧАБАРКАПА, Наташа

Говорно-језички развој и специфичне когнитивне способности / Наташа Чабаркапа, Силвана Пунишић, Мишко Суботић, Неда Субота // Говор и језик... — 186–188.

62. ЧИЧЕВИЋ, Светлана

Ф0 на нивоу сегментне структуре речи као показатељ оптерећења / Светлана Чичевић // Говор и језик... — 98–101.

III. Примењена лингвистика**а) Превођење****63. АЈДАЧИЋ, Дејан**

Украјински преводи српске књижевности / Дејан Ајдачић // Славистика. — 9 (2005), 372–380. | Резюме

64. ГИНТЕР, Ана

Poetic Meaning Production : Interpretation and Translation / Anna Ginter // Стил. — 4 (2005), 315–327. | Резюме

65. ГОЛУБОВИЋ-БРАИЕК, Ксенија

Novi život / Orhan Pamuk. — Beograd : Geopoetika, 2004. — 288. / Ksenija Golubović-Braiek // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 75–83.

66. ДУЧИЋ, Сандра

Alberti et ses contemporains byzantins / Sandra Dučić // ЗБМКСК. — 7 (2005), 73–90. | Резиме

— ИВАНОВА, Ценка

Исследание на българската и србската езикова стандардизация чрез преводите между двата езика през XIX век | Уп. 166

67. ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јован

Дон Кихот српског преводаштва / Јован Јанићјевић // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 49–60.

— ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Novi priručnici za germaniste i prevodioce : 6 : 7 | Уп. 980, 981

68. КАМБАС, Хрнсоула

Walter Benjamins „Die Aufgabe des Übersetzers“ und ihre Affinität zu Wilhelm von Humboldts Sprachtheorie / Chryssoula Kambas // ФП. — 32, 2 (2005), 27–53. | Резиме

69. КОНСТАНТИНОВИЋ, Изабела

Славносрпски елементи у Винаверовом преводу Раблеа / Изабела Константиновић // НССУВД. — 35, 2 (2005), 323–341. | Résumé

70. КРЊАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада

Uzvici i njihove semantičke varijante / Nada Krnjajić-Cekić // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 25–33.

71. КРСТИЋ, Ненад

Volterov „Mamnon“ u prevodu Konstantina Pejičića : 1827 / Nenad Krstić // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 47–61. | Résumé

72. МАНЧИЋ-МИЛИЋ, Александра

Vetrenjače na jezik : dnevnik prevodenja Don Kihota / Aleksandra Mančić. — Beograd : Rad, 2005. — 148.

73. МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Jezik urbanog lavirinta : komunikativno-lingvistički aspekti prevodenja javnih obaveštenja / Nataša Milivojević // Grad... — 113–122. | Summary

74. НЕНЕЗИЋ, Јулија

Унутарјезичка семантизација у свијетлу лексичко-семантичких проблема преводјења / Јулија Ненезић // Ријеч. — 11, 1–2 (2005), 137–156.

— РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

Љубав — реч, концепт, митологема : на материјалу романа „Сеобе“ Милоша Црњанског и његовог руског превода | Уп. 441

75. РАЗДОБУДКО-ЧОВИЋ, Лариса

Културолошка померања у преводу Његошевог „Горског вијенца“ на руски језик : језичка слика света као одраз историјско-културолошких специфичности народа / Л. И. Раздубудко-Човић // СЈ. — 10 (2005), 469–481.

76. ТИРТОВА, Галина

Об одной группе трансформационных преобразований в межславянских переводах / Галина Тыртова // Славистика. — 9 (2005), 363–371. | Резиме

77. ТОДОРОВИЋ, Душица

Prevodenje kao sudbina : Traduzione e poesia nell'Europa del Novecento, a cura di Anna Dolfi. — Roma : Bulzoni Editore, 2004. — 862. / Dušica Todorović // ФП. — 32, 2 (2005), 175–176.

Приказ

78. ТОПИЋ, Мирослав

Српске шаливе народне песме у преводима Ане Камјењске / Мирослав Топић, Петар Буњак // НСССУВД. — 35, 2 (2005), 349–363. | Резюме

79. ХЛЕБЕЦ, Борис

Vinaverovi prevodi Poovih pesama / Boris Hlebec // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 27–47.

80. ШИЈАЧКИ-МАНЕВИЋ, Бојана

О најстаријем српском преводу Цицероновог говора „Pro Marcello“ (1834) / Бојана Шијачки-Маневић // ЗБМСКС. — 7 (2005), 129–142. | Summary

б) Учење страних језика**81. АНГЕЛОВА-ЛИКОМАНОВА, Искра**

О polonistyce uniwersyteckiej w Bulgarii nietradycyjnie : ankieta wśród studentów / Iskra Angelowa Likomanowa // Славистика. — 9 (2005), 478–481.

82. БАБИЋ, Жељка

Анализа грешака студената при усменој продукцији на енглеском језику / Жељка Бабић // РФФ. — 8 (2005), 161–172. | Summary

83. БАБИЋ, Жељка

Нови методи приступа граматичи енглеског језика као начин за превазилажење јаза између учења и усвајања / Жељка Бабић // ЗБДХН. — 5, 7/8 (2005), 100–110. | Summary

84. БАЊАЦ, Петар

Serbian for Foreigners : With a Short Grammar / Petar Banjac. — Beograd : Raška škola, 2005. — 239.

85. БУЊАК, Петар

Nauczanie języka polskiego i literatury w ośrodkach polonistyki uniwersyteckiej : Belgrad, 22–23 października 2004 г. / Петар Буњак // Славистика. — 9 (2005), 459.

86. ВИЋЕНТИЈЕВИЋ, Гордана

Srpski jezik za strance 2 / Gordana Vićentijević, Ljubica Živanić. — 5. izd. — Beograd : Institut za strane jezike, 2005. — 217.

87. ВУКОВИЋ, Гордана

Russian Second-Language Textbooks and Identity in the Universe of Discourse / Olga Mladenova. — München : Verlag Otto Sagner, 2004. — 259. — (Slavistische Beiträge : 432) / Gordana M. Vuković // ЗБМСС. — 68 (2005), 317–321.

Приказ

88. ВУЧО, Јулијана

Двојезично образовање, двојезична настава : нека савремена начела европске политике учења живих књига / Јулијана Вучо // ВаО. — 4 (2005), 244–254. | Резюме

89. ВУЧО, Јулијана

Insieme! 3 : italijanski jezik za 3. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Julijana Vučo, Saša Moderc. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 123.

90. ГЕТЕР, Сунчица

Grad kao diskurs : korišćenje autentičnog materijala sa elementima kulture u nastavi engleskog jezika kao stranog / Sunčica Getter // Grad... — 45–55. | Summary

91. ДАМЉАНОВИЋ, Дара

Лингвистика савременог уџбеника страног језика струке / Дара Дамљановић // Славистика. — 9 (2005), 262–268. | Резюме

92. КЕРКЕЗ, Драгана

Проблем адекватног приручника за практичну наставу руског језика (на реформисаном Универзитету) / Драгана Керкез, Весна Вукићевић // Ријеч. — 11, 1–2 (2005), 173–180.

93. КИРШОВА, Маријана

Изучавање руског језика у европским земљама / Маријана Киршова, Јелена Зикова // Славистика. — 9 (2005), 70–78. | Резюме

94. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Нека питања презентације лексике у настави српског језика у инословенској средини : теоријски оквир и уџбеничка реализација / Ксенија Кончаревић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 395–405. | Резюме

95. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Функционални модел анализе уџбеника страног (руског) језика : теоријско–методолошке основе / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 9 (2005), 243–251. | Резюме

96. КОСАНОВИЋ, Богдан

Настава славистичких дисциплина на универзитетима Србије и Црне Горе у новим геополитичким условима : стање и перспективе / Богдан Косановић // Славистика. — 9 (2005), 29–34. | Резюме

97. КОСТИЋ-ГОЛУБИЧИЋ, Мирјана

O liczbnikach w nauczaniu języka polskiego jako obcego / Mirjana Kostić-Golubičić // Славистика. — 9 (2005), 486–491.

98. КРИЖАН-СТАНОЈЕВИЋ, Барбара

Filologia czy szkoła języków obcych : dylemat studiów neofilologicznych / Barbara Kryżan-Stanojević // Славистика. — 9 (2005), 471–477.

99. КРЉАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада

O uvođenju stranih jezika u oslobođenu Srbiju / Nada Krnjajić-Cekić // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 13–19.

100. МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Контрастирање руског и српског дискурса на часу руског језика / Љубо Милинковић // ФП. — 32, 2 (2005), 153–170. | Резюме

101. HOŁA Amigos! : španski jezik za 3. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Jelena Filipović i dr. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 58.

102. ПАВЛОВИЧ, Жанета

Uniwersytet Sofijski oczami studentów filologii polskiej : obraz Polski i Polakow / Żaneta Pawłowicz // Славистика. — 9 (2005), 482–485.

103. ПАЖЂЕРСКИ, Душан-Владислав

O уџбеницима српског језика у пољској : Ćwiczenia z gramatyki języka serbskiego / Irena Sawicka ; konsultacja językowa Boško Vučenović i Milan Duškov. — 2. wyd. — Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2003. — 143. / Душан-Владислав Пажђерски // Славистика. — 9 (2005), 381–385.

Приказ

104. ПИПЕР, Предраг

Орбита : руски језик за 7. разред основне школе : приручник за наставнике / Предраг Пипер, Марина Петковић, Светлана Мирковић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 63.

105. ПОЖГАЈ-ХАЏИ, Весна

Tekst između slovenskog(sic!) i srpskog jezika : tipične pisane pogreške na ispitima iz znanja slovenskog(sic!) kao drugog jezika / Vesna Požgaj-Hadži, Ina Ferbežar // ППЈ. — 36 (2005), 137–146. | Zusammenfassung

106. ПОПОВИЋ, Људмила

Дружба начинается с улыбки : руски језик за 6. разред основне школе : приручник за наставнике / Људмила Поповић, Јелена Гинић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 146.

107. ПОПОВИЋ, Људмила

Родничок : руски језик за 3. разред основне школе : приручник за наставнике / Људмила Поповић, Јелена Гинић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 169.

108. ПРЊИЋ, Твртко

Експлозија англуманије : Контактна језичка култура : Енглески као одомаћени страни језик : 1. дио / Твртко Прњић // ПР. — 1–2 (1. фебруар 2005), 13.

109. ПРЊИЋ, Твртко

Кабаница прије кипе : Контактна језичка култура : Енглески као одомаћени страни језик : 2. дио / Твртко Прњић // ПР. — 3–4 (9. март 2005), 14.

— РАДАНОВИЋ, Сања

Творба ријечи у граматикама њемачког језика у БиХ од 1878–1918. | Уп. 951

110. РАДИЋ, Првослав

Из наставе српског језика за корејске студенте / Првослав Радић // СЈ. — 10 (2005), 483–500.

111. РАДОВАНОВИЋ, Маја

О једном старијем, али веома актуелном издању : Эхо русской разговорной речи / С. Моравский. — Leipzig : Verlag von Rud. Giegler, 1902. — 191. / Маја Радовановић // Славистика. — 9 (2005), 387–390.

Приказ

112. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Грешке ученика у настави руског језика као методички проблем / Вучина Раичевић // Славистика. — 9 (2005), 252–261. | Резюме

113. СЕРЕТЊИ, Ана

Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego a proces kształcenia językowego cudzoziemców / Anna Seretny // Славистика. — 9 (2005), 462–471.

114. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Савремена настава руског језика : садржаји, организација, облици / Ксенија Кончаревић. — Београд : Славистичко друштво Србије, 2004. — 440. / Богољуб Станковић // Славистика. — 9 (2005), 407–408.

Приказ

115. ШОТРА, Татјана

Покретање говорне активности србофоних субјектаната француском као страном језику / Татјана Шотра // Говор и језик... — 118–121.

в) Контрастивна проучавања језика**116. АЛАБУРИЋ, Јелица**

Принцип економичности у техничкој терминологији руског и српског језика / Јелица Алабурић // Славистика. — 9 (2005), 128–132. | Резюме

— АЛАНОВИЋ, Миљивој

Типологија и кореференцијалност агенса у српском, француском и немачком језику | Уп. 306

117. БАБИЋ, Здравко

Безличные предложения с каузатором действия в русском языке : в сопоставлении с сербским / Здравко Бабич // ЗБМСС. — 68 (2005), 231–242.

118. БАУК, Снежана

Проблем реконструкције у теорији и методологији наставе поредбене словенске граматике / Снежана Баук, Предраг Дилпарић // СЈ. — 10 (2005), 589–595.

119. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

О аналитизму у српском и другим словенским језицима : на примјерима инфинитивних конструкција / Дојчил Војводић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 241–261. | Резюме

120. ГЕОРГИЕВА, Ирина

К вопросу о сопоставительном исследовании семантики предлогов : конструкции с предлогом *среди* в русском языке и *йосред* в болгарском языке / Ирина Т. Георгиева // ЗБМСС. — 68 (2005), 209–216.

121. ЂУКАНОВИЋ, Маја

Poredbena semantička analiza odričnih zamenica u slovenačkom i srpskom jeziku / Маја Ђукановић // ЗБМСС. — 68 (2005), 169–178.

122. ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

Мађарске модалне конструкције с корелативом *џу* и њихови српски еквиваленти / Душанка Звекић-Душановић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 241–255. | Резюме

123. ИВАНОВА, Ценка

Аспекти проучавања речничког фонда блискородних језика : са освртом на бугарски и српски језик / Ценка Иванова // НССУВД. — 35, 1 (2005), 271–283. | Резюме

124. КИРШОВА, Маријана

Неке особености језика штампе на српском језику : у поређењу са руским / Маријана Киршова // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 321–328. | Резюме

125. КРСТИЋ, Ненад

Prilozi uporednoj francusko-srpskoj leksikologiji / Nenad Krstić. — Novi Sad : Zmaj, 2005. — 139.

126. ЛАШКОВА, Лили

Преводне и дискурсне димензије речи у контрастивној анализи : на материјалу српског и бугарског језика / Лили Лашкова // НССУВД. — 35, 1 (2005), 253–258. | Резюме

127. ЛЕГУРСКА, Палмира

Съпоставително–типологични аспекти на полисемията при названията за животни : в български, руски и сръбски език / Палмира Легурска, Ничка Бечева // СЈ. — 10 (2005), 235–271. | Резюме

128. МАКИШОВА, Ана

Imenički augmentativi u slovačkom i srpskom jeziku : građenje i semantika / Ана Макишова // Славистика. — 9 (2005), 185–191. | Resumé

129. МАЊКОВСКА, Силвија

Adaptacja aspektowa internacjonalizmów czasownikowych w języku serbskim i polskim / Sylwia Mańkowska // Славистика. — 9 (2005), 496–506.

130. МАРИЋ, Ана

Paralele između glagolskih i imenskih prefiksa u slovačkom i srpskom jeziku / Ана Марић // Славистика. — 9 (2005), 177–184. | Resumé

131. МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Адјоминалне конструкције у пословној кореспонденцији руског и српског језика / Љубо Милинковић // Славистика. — 9 (2005), 118–127. | Резюме

132. НОМАЧИ, Мотоки

О так называемом перфекте состояния в словенском языке : в сравнении с другими южнославянскими языками / Мотоки Номачи // Славистика. — 9 (2005), 168–176. | Povzetek

133. ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка

Komparativphrase im Serbischen und Deutschen / Božinka Petronijević // CJ. — 10 (2005), 133–164. | Rezime

134. ПИПЕР, Предраг

Полски — македонски : граматичка конфронтација, 6. Синтаксичка деривација / Зузана Тополињска. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2003. — 189. / Предраг Пипер, Милена Танасијевић // ЗбМСС. — 67 (2005), 199–202.

Приказ

135. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Kontrastivna analiza glagola kuvanja u engleskom i srpskom jeziku / Biljana Radić-Bojanić // ППЈ. — 36 (2005), 119–124. | Summary

136. РАДОВАНОВИЋ, Маја

О једној језичкој универзалији : конструкције модалних глагола с инфинитивом у руском и другим словенским језицима / Маја Радовановић, Дојчил Војводић // Славистика. — 9 (2005), 103–117. | Резюме

137. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Jezik i prostorno iskustvo : konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpsko-hrvatskom jeziku / Katarina Rasulić. — Beograd : Filološki fakultet, 2004. — 358. / Milorad Radovanović // ЗбМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 368–370.

Приказ

— РУЖИЋ, Владислава

Везници у изричним реченицама : српско–македонске паралеле | Уп. 362

138. РУНИЋ, Јелена

Употреба придевског вида у српском у поређењу са румунским / Јелена Рунић // НСССУВД. — 35, 1 (2005), 417–430. | Summary

139. ТЕРЗИЋ, Светлана

Лексика за обележавање узраста од детињства до младалачких дана : руско–српске паралеле / Светлана Терзић. — Ужице : Учитељски факултет, 2005. — 150.

IV. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

140. АЈДАЧИЋ, Дејан

Коме је данас потребна славистика? / Дејан Ајдачић // Славистика. — 9 (2005), 64–69. | Резюме

— АЈДАЧИЋ, Дејан

Украјински преводи српске књижевности | Уп. 63

141. АЈДУКОВИЋ, Јован

Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku / Rudolf Filipović, Antica Menac. — Zagreb : Školska knjiga, 2005. — 77. / Јован Ајдуковић // Стил. — 4 (2005), 412–415.

Приказ

142. АЈДУКОВИЋ, Јован

Нови пројекат : контактолошки енциклопедијски и библиографски речник / Јован Ајдуковић // Славистика. — 9 (2005), 138–143. | Резюме

143. АЈДУКОВИЋ, Јован

Sprachkontakte : Deutsch — Tschechisch — Slowakisch / Stefan Michael Newerkla. — Frankfurt am Main ; Wien : Peter Lang, 2004. — 780. / Јован Ајдуковић // Стил. — 4 (2005), 420–423.

Приказ

— АНТРОПОВ, Николај*

Суицидално поле : в этнолингвистическом пространстве традиционных метеорологических представлений белорусов | Уп. 13

144. АШИЋ, Тијана

Le storie colorate / Alina Kreisberg. — Edizioni Tracce, 2001. / Tijana Ašić // 36МСС. — 67 (2005), 204–207.

Приказ

— БАБИЋ, Здравко

Безличные предложения с каузатором действия в русском языке : в сопоставлении с сербским | Уп. 117

— БАУК, Снежана

Проблем реконструкције у теорији и методологији наставе поредбене словенске граматике | Уп. 118

145. БЕЛОКАПИЋ-ШКУНЦА, Вера

Пословни језик 1–2 / Вера Белокапић-Шкунца. — Београд : В. Белокапић-Шкунца, 2005. — 123.

146. БЕЛОКАПИЋ-ШКУНЦА, Вера

Руски језик I / Вера Белокапић-Шкунца. — Земун : Виша школа унутрашњих послова, 2005. — 120.

147. БЕЛОКАПИЋ-ШКУНЦА, Вера

Руски језик II / Вера Белокапић-Шкунца. — Земун : Виша школа унутрашњих послова, 2005. — 187.

148. БЕЉАКОВА, С. М.

Глаголы *играть* и *гулять* в лексической системе русского языка / С. М. Белякова // 36МСС. — 67 (2005), 151–155.

— БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Преглед приступа у изучавању пасивних конструкција : страна литература | Уп. 906

149. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Општекарпатски дијалектолошки атлас / Недељко Богдановић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 327–331.

Приказ књиге: Общекарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 190, 198

150. БОГДАНОВИЋ, Стојче

Руски језик : за студенте Учитељског факултета / Стојче Богдановић. — Врање : Учитељски факултет, 2005. — 353.

151. ВЕЛИЧКОВА, Славка

О једној непроменљивој врсти речи у српском и бугарском језику / Славка Величкова // НССУВД. — 35, 1 (2005), 487–494. | Резюме

— ВЕЉАНОВСКА, Катерина

Односи кон заемките во македонскиот и во словенечкиот јазик | Уп. 721

152. ВЕНГРАНОВИЧ, Марина

Фолклорни текст в аспекте базовых стилиевых черт / Марина А. Венгранович // Стил. — 4 (2005), 167–185. | Summary

153. ВИТОШ, Божена

О понадгатунковых категоријах типологичних универсум мовы / Bożena Witosz // Стил. — 4 (2005), 187–197. | Summary

— ВОЈВОДИЋ, Дојчил

О аналитизму у српском и другим словенским језицима : на примјерима инфинитивних конструкција | Уп. 119

— ГЕОРГИЕВА, Ирина

К вопросу о сопоставительном исследовании семантики предлогов : конструкции с предлогом *sреди* в русском языке и *йосред* в болгарском языке | Уп. 120

154. ГИНИЋ, Јелена

О променама у нормативној фонетици везаним за неакцентовано *о* у речима страног порекла у руском језику / Јелена Гинић // Славистика. — 9 (2005), 160–167. | Резюме

155. ГОДУН, Кристина

Trudności napotykanie przez studentów polonistyki w Rumunii przy przyswajaniu języka polskiego : aspekt czasownika / Cristina Godun // Славистика. — 9 (2005), 491–496.

156. ГОРЕЛОВА-УЗЕЛАЦ, Тамара

Лингводидактические основы учебного пособия по русскому языку как иностранному (на этапе предузовского обучения) для учащихся педагогических училищ Сербии : специализация — дошкольное образование / Тамара А. Горелова-Узелац. — Вршац : Виша школа за образовање васпитача, 2005. — 122.

157. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

Индоевропска *esse* предикација поседовања на словенском плану / Јасмина Грковић-Мејцор // ЈФ. — 61 (2005), 33–50. | Summary

158. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

О методологији проучавања црквенословенског језика / Јасмина Грковић-Мејцор // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 11–20. | Summary

159. ГРОНСКИ, Александар

Употреба ћирилице и латинице у Белорусији током XIX и XX века / Александар Гронски // Срби губе... — 36–44.

— ДАБИЋ, Богдан

Српека двоазбучност и судбина ћирилице у данашњим славенским земљама | Уп. 282

— ДАКОВИЋ, Сибила

Формалне карактеристике српских интерјекција у односу на польске и руске | Уп. 398

160. ДАМЉАНОВИЋ, Дара

Руски језик у медицинској струци : медицина, стоматологија, дефектологија / Дара Дамљановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 253.

— ДЕЛОВА, Јасминка

Еквивалентност на глаголската модалност во чешкиот и во македонскиот јазик | Уп. 737

161. ДОРОВСКИ, Иван

Některé aktuální otázky současné literární vědy / Ivan Dorovský // Славистика. — 9 (2005), 54–63. | Rezime

162. ДОРОВСКИ, Иван

Slavistika na křižovatce? / Ivo Pospíšil. — Brno, 2003. — 395. / Ivan Dorovský // Славистика. — 9 (2005), 394–396.

Приказ

163. ДУДОК, Мирослав

Словачка стилистика у славистичком дискурсу / Мирослав Дудок // Славистика. — 9 (2005), 168–176. | *Resumé*

164. БУКАНОВИЋ, Маја

Класификација заменица у јужнословенским језицима / Маја Букановић // КвЈ. — 52, 1–2 (2005), 107–123. | *Summary*

165. БУКАНОВИЋ, Маја

Osnovi gramatike slovenačkog jezika / Маја Ђукановић, Жељко Марковић. — Београд : Лексиком, 2005. — 151.

— БУКАНОВИЋ, Маја

Poredbena semantička analiza odričnih zamenica u slovenačkom i srpskom jeziku | Уп. 121

— ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

Мађарске модалне конструкције с корелативом *ёгу* и њихови српски еквиваленти | Уп. 122

— ИВАНОВА, Ценка

Аспекти проучавања речничког фонда блискосродних језика : са освртом на бугарски и српски језик | Уп. 123

166. ИВАНОВА, Ценка

Исследвање на българската и сръбската езикова стандардизация чрез преводите между двата езика през XIX век / Ценка Иванова // ЗбМСС. — 67 (2005), 137–150.

167. ИВАНОВИЋ, Милена

Структура поља прелазности у украјинском и српском језику / Милена Ивановић // ЗбМСС. — 68 (2005), 179–187.

168. ИЛИЋ, Марија

Исследования по славянской диалектологии : 10 : терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян. — Москва : Российская академия наук. Институт славяноведения, 2004. — 398. / Марија Илић // ЗбМСС. — 68 (2005), 305–307.

Приказ

— ИЊАЦ, Горан

Pozajmljenica ili promena koda? : engleski jezik u srpskom i poljskom pisanom diskursu | Уп. 409

169. ЈАРМАК, Вероника

Претеритална времена у придевима украјинског песничког дискурса : на материјалима двеју песничких антологија / Вероника Јармак // НССУВД. — 35, 1 (2005), 431–440. | Резюме

170. ЈЕРМОЛЕНКО, Наталија

Руски језик / Наталија Јермоленко. — Сомбор : Учитељски факултет, 2005. — 204.

171. ЈОВАНОВИЋ, Александра

О неким лингвокултуролошким јединицама у чешком и српском језику / Александра Јовановић // Славистика. — 9 (2005), 352–361. | *Resumé*

172. ЈОКСИМОВИЋ, Веско

О акценту именица женског рода у руском језику / Веско Јоксимовић // ВаО. — 4 (2005), 219–229. | Резюме

173. КАРОДЖОВА, Даринка

За сдвржанието на някои криптограми около изображението на Кръста / Даринка Кароджова // АП. — 26–27 (2004–2005), 413–448. | Резюме

174. КВАПИЛ, Душан

Kako ne treba pisati ni objavljivati stručne materijale sa češkom tematikom / Dušan Kva-pil // Славистика. — 9 (2005), 342–346. | Resumé

175. КВОКА, Томаш

Русиньский язык / ред. Paul Robert Magocsi. — Opole : Uniwersytet Opolski. Instytut Filologii Polskiej, 2004. — 478. / Томаш Квока // ЗМССФЛ. — 48, 1–2 (2005), 405–411.

Приказ

— КИРШОВА, Маријана

Изучавање руског језика у европским земљама | Уп. 93

— КИРШОВА, Маријана

Неке особености језика штампе на српском језику : у поређењу са руским | Уп. 124

— КЛЕПИКОВА, Галина

Типы ареалов, репрезентирующих македонско–севернославянские параллели | Уп. 762

176. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Грамматика Лаврентия Зизания и Мелетия Смотрицкого / сос., подг. текста, научный комментарий и указатели Е. А. Кузьминовой. — Москва : МГУ, 2004. — 528. / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 9 (2005), 404–406.

Приказ

177. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Динамика языковых процессов : история и современность : к 75-летию со дня рождения профессора Пенки Филковой / ред. А. Градинарова. — София : Херон Прес, 2004. — 364. / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 9 (2005), 401–403.

Приказ

178. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Из проблематике новије црквенословенске нормативистике : рад на иновирању црквенословенске норме у Русији током XIX и XX века / Ксенија Кончаревић // ЗМСС. — 67 (2005), 91–111. | Резюме

179. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

История церковнославянского языка в России : конец XIX–XX в. / А. Г. Кравецкий, А. А. Плетнева. — Москва : Языки русской культуры, 2003. — 400. / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 9 (2005), 390–394.

Приказ

180. КОПРИВИЦА, Верица

Савремени чешки и српски књижевни језик : развој и перспективе / Верица Копривица // Славистика. — 9 (2005), 296–302. | Resumé

181. КОПРИВИЦА, Верица

Словообразователни тенденци при съществителните имена в Българския и Чешкия сзик в края на XX век / Цветанка Аврамова. — Sofia : Heron press, 2003. / Верица Копривица // СЛ. — 10 (2005), 905–911.

Приказ

182. КОРДА-ПЕТРОВИЋ, Александра

Česká slavistika 2003 : České přednášky pro XIII. Mezinárodní kongres slavistů, Ljubljana 15.–21.8.2003. / ed. Ivo Pospíšil a Miloš Zelenka. — Praha : Academia, 2003. / Александра Корда-Петровић // Славистика. — 9 (2005), 398–401.

Приказ

— КОСАНОВИЋ, Богдан

Настава славистичких дисциплина на универзитетима Србије и Црне Горе у новим геополитичким условима : стање и перспективе | Уп. 96

183. КОСАНОВИЋ, Марија-Магдалена

Топоними у неформалном руском језику / Марија-Магдалена Косановић // Славистика. — 9 (2005), 155–159. | Резюме

184. КОСТИЋ, Вукашин

Проблем словенског идентитета у условима савременог глобализма / Вукашин Костић // Славистика. — 9 (2005), 7–11. | Резюме

185. КОТЈУРОВА, Марија

Стилистичка школа професора М. Н. Кожинић / Марија П. Котјорова // Стил. — 4 (2005), 11–19. | Summary

186. КУНЦЕВИЧ, Светлана

Функционално-стилева диференциација и лингвистичко моделовање воен-но-политичких текстова / Светлана Е. Кунцевич // Стил. — 4 (2005), 131–148. | Summary

187. КУРЕШЕВИЋ, Марина

Пути развоја руског литературног језика : XI–XVII вв. / М. Л. Ремнёва. — Москва : Издање Московског универзитета, 2003. — 336. / Марина Курешевећ // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 399–405.

Приказ

188. ЛАШКОВА, Лили

Концепција о нормирању бугарског књижевног језика у XIX веку (српско духовно присуство) / Лили Лашкова // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 47–50. | Резюме

— ЛАШКОВА, Лили

Преводне и дискурсне димензије речи у контрастивној анализи : на материјалу српског и бугарског језика | Уп. 126

— ЛЕГУРСКА, Палмира

Споставително-типолошки аспекти на полисемията при назвањата за животи : в български, руски и сръбски сзик | Уп. 127

189. ЛОМА, Александар

Глаголи *koriti* и *kuditi* у словенској и српској ономастици / Александар Лома // ОП. — 18 (2005), 21–30. | Zusammenfassung

190. ЛОМА, Александар

Општекарпатски дијалектолошки атлас / Александар Лома // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 331–336.

Приказ књиге: Общкарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 149, 198

191. ЛОМА, Александар

Праслов'јански гидронимни фонд : фрагмент реконструкциј / В[иктор] П[етровић] Шульгач. — Київ : Национална академија наук Украјине. Институт украјинског језика, 1998. — 368. / Александар Лома // ОП. — 18 (2005), 486–501.

Приказ

— ЛОМА, Александар

Стара словенска религија : један лични поглед из компаративног угла | Уп. 37

— МАКИШОВА, Ана

Imenički augmentativi u slovačkom i srpskom jeziku : građenje i semantika | Уп. 128

— МАЊКОВСКА, Силвија

Adaptacja aspektowa internacjonalizmów czasownikowych w języku serbskim i polskim | Уп. 129

— МАРИЋ, Ана

Paralele između glagolskih i imenskih prefiksa u slovačkom i srpskom jeziku | Уп. 130

— МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Улога обредне маске у мотивацији значења *говорити којешта, буцајти, шрабуња-ти* : *клоцајти, бред сивой кобылы* | Уп. 426

192. НИЧИПОРОВИЧ, Елена

Kulturelle Prioritäten : informative vs. phatische Sprache / Elena Ničiporovič // Стил. — 4 (2005), 373–390. | Резюме

193. НОМАЧИ, Мотоки

O słowniku języka polskiego nowego typu : Słownik porównań / Mirosław Bańki. — Warszawa : PWN, 2004. — 266. / Motoki Nomachi // 36MCC. — 68 (2005), 315–317.

Приказ

— НОМАЧИ, Мотоки

О так называемом перфекте состояния в словенском языке : в сравнении с другими южнославянскими языками | Уп. 132

194. ОБУЋИНА, Предраг

Polisemia i homonimia w terminologii / Predrag Obućina // Славистика. — 9 (2005), 506–509.

— ПАВЛОВИЋ, Владан

Imenovanje pojma *grad* u srpskom, ruskom i engleskom jeziku | Уп. 945

195. ПАВЛОВИЋ, Тања

Жив са значењем сиров у руском и српском језику / Тања Павловић // Славистика. — 9 (2005), 133–137. | Резюме

— ПАНОВСКА-ДИМОВА, Искра

Хабитуални глаголи во македонскиот и во словенечкиот јазик | Уп. 801

196. ПАТРАШ, Владимир

Štylistika slovenčiny / Ján Findra. — Martin : Osveta, 2004. — 232. / Vladimír Patráš, Lujza Urbancová // Стил. — 4 (2005), 405–409.

Приказ

197. ПЕТАКОВИЋ, Славко

Wyraz i zdanie w językach słowiańskich : 5. — Wrocław, 2005. — 459. — (Slavica Wratislaviensia ; СХХХIII) / Славко Петаковић // ПКЈИФ. — 71, 1–4 (2005), 226–227.

Приказ

198. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Завршено је публикавање „Општекарпатског дијалектолошког атласа“ / Драгољуб Петровић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 325–327.

Приказ књиге: Обшкарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 149, 190

199. ПЕТРОВИЋ-ЈИЛИХ, Марина

Die aktuelle Situation der niedersorbischen Sprache : Ergebnisse einer soziolinguistischen Untersuchung der Jahre 1993–1995. / Ralf Jodlbauer, Gunter Spiess, Han Steenwijk. — Bautzen : Domowina-Verlag, 2001. / Marina Petrović-Jülich // 36MCC. — 67 (2005), 211–214.

Приказ

— ПЈАНКА, Влојимјеж

Дали е возможна додржапа семантичко-синтаксичка класификација на придавките? | Уп. 811

200. ПИПЕР, Предраг

Грамматика руског језика : у поређењу са српском / Предраг Пипер. — 2. изд. — Београд : Завет, 2005. — 340.

201. ПИПЕР, Предраг

Језичка страна глобализације у словенским језицима / Предраг Пипер // Славистика. — 9 (2005), 19–28. | Резюме

202. ПИПЕР, Предраг

О вводных диалогах в славянских языках / Предраг Пипер // ЈФ. — 61 (2005), 15–32. | Резиме

203. ПИПЕР, Предраг

Славистика у светлу проблема научне периферије и граничних појава / Предраг Пипер // Живот и дело... — 79–88. | Резюме

204. ПИПЕР, Предраг

Studies in Polish Linguistics : 1. — Kraków, 2004. / Предраг Пипер // ЈФ. — 61 (2005), 261–266.

Приказ

205. ПОПОВИЋ, Људмила

Стереотип језика у украјинској језичкој слици стварности / Људмила Поповић // Славистика. — 9 (2005), 144–154. | Резюме

206. ПОСПИШИЛ, Иво

Средняя Европа и литературоведческая славистика / Иво Поспишил // Славистика. — 9 (2005), 35–53. | Резиме

— РАДОВАНОВИЋ, Маја

О једној језичкој универзализи : конструкције модалних глагола с инфинитивом у руском и другим словенским језицима | Уп. 136

207. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Journal of Slavic Linguistics : a Special Volume in Honor of Leonard H. Babby / ed. in Chief Steven Franks ; Guest ed. James E. Lavine, Gerald R. Greenberg. — 10, 1–2 (2002) / Milorad Radovanović // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 364–367.

Приказ

208. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Руски језик : за пословне људе у области спољне трговине и туризма (пословна и свакодневна комуникација) : текстови, дијалози, пословна кореспонденција, говорна стикција, речници термина / Вучина Раичевић. — Београд : Институт за економску диплома тију, 2005. — 269.

209. САМОЈЛИК, Елена

Стилистический потенциал аксиологический атрибутов в политической речи / Елена Е. Самойлик // Стил. — 4 (2005), 149–156. | Summary

210. СЛУХАЈ, Наталија

Современная коммерческая реклама в Украине : истоки, семантика, структура, резонанс в масс-медийном сространстве / Наталија В. Слухай // Стил. — 4 (2005), 329–342. | Summary

211. СОБОЉЕВ, Андреј

Славянские pluralia tantum : проблема дефектной парадигмы / Андреј Н. Соболев // ЈФ. — 61 (2005), 95–115. | Резиме

212. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Cesta do Haliče : František Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století / Petr Kaleta. — Olomouc : Votobia, 2004. — 272. / Далибор Соколовић // Славистика. — 9 (2005), 421–423.

Приказ

213. СТАМАТОСКИ, Трајко

Кон етимологијата на некои презимиња на јужнословенски терен / Трајко Стаматоски // Живот и дело... — 123–130. | Резиме

214. СТАПИШИЋ, Вања

О старини два типа фонолошких система у словенским језицима / Вања Станишић // Србистички... — 249–256. | Резюме

215. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Славистика данас и сутра / Богољуб Станковић // Славистика. — 9 (2005), 12–18. | Резюме

216. СТЕВАНОВИЋ, Светлана

Национална специфичност языкового знака / Светлана В. Стеванович // ЗМСС. — 68 (2005), 217–223.

217. СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Допринос Маргарите Кожине и Пермске стилистичке школе развоју стилистике у Србији / Андреј Стојановић // Стил. — 4 (2005), 21–30. | Summary

218. СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир

Етно–историјска подлога за Ивићево становиште о прелазном типу говора у западној Бугарској / Владимир Стојанчевић // Живот и дело... — 183–190. | Резюме

219. СТОЈНИЋ, Мила

Имсна јунака грађена по српском ономастичком моделу у руској књижевности Сребрног века / Мила Стојнић // Живот и дело... — 45–50. | Резюме

220. СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, Татјана

Један значајан допринос археографији : *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce : katalog /* орг. Aleksander Naumow, Andrzej Kaszej. — Kraków, 2004. / Татјана Суботин-Голубовић // АП. — 26–27 (2004–2005), 571–576.

Приказ

221. ТЕРЗИЋ, Богдан

Источнословенска језичка грађа у делу Павла Ивића / Богдан Терзић // Живот и дело... — 89–95. | Резюме

222. ТЕРЗИЋ, Богдан

Nomina agentis у српском и руском језику : суфикс *-ац* / Светлана Терзић. — Ужице : Учитељски факултет, 2003. — 208. / Богдан Терзић // Славистика. — 9 (2005), 396–398.

Приказ

223. ТЕРЗИЋ, Богдан

Polskie gadanie : podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny / Władysław Lubaś. — Opole : Uniwersytet Opolski : Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003. — 576. / Богдан Терзић // ЈФ. — 61 (2005), 267–271.

Приказ

224. ТЕРЗИЋ, Богдан

Procesy innowacyjne w językach słowiańskich / red. Zofia Rudnik-Karwatowa. — Warszawa : Polska Akademia Nauk. Instytut Sławistyki : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003. — 269. — (Prace Sławistyczne ; 114) / Богдан Терзић // ЗМССФЛ. — 48, 1–2 (2005), 383–388.

Приказ

— ТЕРЗИЋ, Светлана

Лексика за обележавање узраста од детињства до младалачких дана : руско–српске паралеле | Уп. 139

225. ТИР, Михал

Место Словака у историји чешког књижевног језика / Михал Тир // Славистика. — 9 (2005), 192–197. | Resumé

226. ТИРОВА, Зузана

Чешки језик као литургијски код Словака–лутерана у Војводини / Зузана Тирова // Славистика. — 9 (2005), 198–203. | Resumé

— ТИРТОВА, Галина

Об одной группе трансформационных преобразований в межславянских переводах | Уп. 76

227. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Павле Ивић и словенска дијалектологија / Зузана Тополињска // Живот и дело... — 13–19. | Summary

228. УШАКОВА, А. П.

О родительном падеже possessивности в русском и сербском языках / А. П. Ушакова // ЗМСС. — 68 (2005), 189–207.

229. ФЕЈСА, Михаило

Време и вид у русинском и енглеском језику / Михаило Фејса. — Нови Сад : Прометеј : Филозофски факултет, 2005. — 345.

— ФЕРЕНЧИКОВА, Адриана

Macedósko–slovenské paralely v oblasti lexiky z tematického okruhu pol'nohospodárstva | Уп. 859

230. ФИЛИПОВИЋ, Соња

An Outline of the Phonetic Typology of the Slavic Languages / Irena Sawicka. — Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2001. / Sonja Filipović // ЗМССФЛ. — 48, 1–2 (2005), 389–393.

Приказ

231. ХАМП, Ерик

A Few Words of Delight / Eric P. Hamp // ЈФ. — 61 (2005), 11–14. | Резиме

— ХОРАК, Емил

Princípy kodifikácie spisovnej slovenčiny L'. Štúra v porovnaní s kodifikačnými princípmi spisovnej macedónčiny Krste P. Misirkova | Уп. 861

— ХОРАКОВА, Радмила

Spisovná slovenčina s spisovná macedónčina : retrospektívne a perspektívne súvislosti : tézy pre sociolingvistický koncept | Уп. 862

232. ХОФМАНОВА, Јана

Pár slov k poststrukturalistické stylistice / Jana Hoffmannová // Стил. — 4 (2005), 157–165. | Zusammenfassung

233. ЧАРОТА, Иван

О значају ћирилметодијског наслеђа за Белорусе / Иван Чарота // Срби губе... — 98–104.

234. ШИПКА, Данко

Leksičko opterećenje opozicije zvučni/bezvučni u tri slovenska jezika : preliminarni podaci / Danko Šipka // ЗМСС. — 68 (2005), 153–160.

— ШОКЛАРОВА–ЉОРОВСКА, Германија

Значењето непосредна претходност во македонскиот, српскиот и полскиот јазик | Уп. 873

V. Старословенски језик и неговите редакције

235. АБОВИЋ, Миомир

О неким питањима релативних реченица и конструкција са партиципима у старословенском језику / Миомир Абовић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 161–184. | Summary
— АРИЗАНКОВСКА, Лидија

Суфиксот прасл. **-tel'ы* — мак. *-џел* и неговите изофункционални суфикси во книгата „За македонските работи“ од К. П. Мисирков | Уп. 708

236. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

Slovo iskona : staroslovenska-starohrvatska čitanka / Stjepan Damjanović. — Zagreb : Matica hrvatska, 2004. — 321. / Јасмина Грковић-Мејџор // ЗбМФСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 375–379.

Приказ

237. ГРОЗДАНОВСКИ, Ратомир

Библискиот јазик на свети Климент Охридски : светителите се живо поврзали со Свето писмо / Ратомир Гроздановски // Предавања на... — 239–261.

238. ДИЛПАРИЋ, Предраг

Словенски императив на *-ђ-* и аналошке промене / Предраг Дилпарић // Србистички... — 83–88. | Summary

239. ЈОВАНОВИЋ, Томислав

Introduction into the History of Church Slavonic : XV–XIX c. : Texts / Attila Hollós, Lajos Szöke. — Budapest : Akademiai Kiado, 2004. — 180. / Томислав Јовановић // ПКЈИФ. — 71, 1–4 (2005), 211–212.

Приказ

240. ЈОВЧЕВА, Марија

Осмогласниот циклус канони и стихирни на Климент Охридски за првоапостолите Петар и Павел / Марија Јовчева // XXXI научна... — 125–135.

— МОШИЊСКИ, Лашек

Funkcja złożonej odmiany staro-cerkowno-słowiańskiego przymiotnika w staromacedońskim Apostole ze Strumicy | Уп. 792

241. НИКОЛИЋ, Светозар

Старословенски језик I : правопис, гласови, облици, примери са речником / Светозар Николић. — Београд : Бард-фин ; Бања Лука : Романов, 2005. — 304.

242. НИКОЛИЋ, Светозар

Старословенски језик II : примери са речником / Светозар Николић. — Београд : Требник ; Крагујевац : Лира, 2005. — 115.

243. ПОП-АТАНАСОВА, Стоја

Акростихот во Климентовата поезија / Стоја Поп-Атанасова // XXXI научна... — 115–124.

244. ПОП-АТАНАСОВА, Стоја

Лексиката во поетските творби на Климент Охридски / Стоја Поп-Атанасова. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 361.

245. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Vokabulář klasické staroslověnštiny / Václav Vondrák, Josef Bartoň. — Praha : KLP, 2003. — XII + 137. / Далибор Соколовић // Славистика. — 9 (2005), 403–404.

Приказ

246. ТАКОВСКИ, Јован

Терминот *ѳросвешѳение* во творбите на св. Климент Охридски / Јован Таковски // Предавања на... — 229–237.

VI. Савремени српски језик

а) Опште

247. БОЈОВИЋ, Драга

О вишеименом и језичком бесмислу : четири (социо)лингвистичка (п)огледа о експериментима са именом српскога језика у Црној Гори / Драга Бојовић // СЈ. — 10 (2005), 359–375. Резюме.

248. БРБОРИЋ, Бранислав

Социолингвистички и стандардолошки аспекти Ивићевог „Српског народа и његовог језика“ / Бранислав Брборић // Живот и дело... — 549–567. | Summary

249. ДАБИЋ, Богдан

Моје прво читање Ивићеве књиге „Српски народ и његов језик“ / Богдан Л. Дабић // Живот и дело... — 539–547. | Zusammenfassung

250. ЗОРИЋ, Славко

Насилна сецесија српског језика : Српски језик данас : округли сто / приредио Славко Зорић. — Београд : Синдикат образовања, науке и културе, 2005. — 61. / Славко Зорић // СЈ. — 10 (2005), 897–904.

Приказ | Уп. 260

251. КЕРКЕЗ, Драгана

Језичке теме и дилеме у Црној Гори / Драгана Керкез // Славистика. — 9 (2005), 79–85. | Резюме

252. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Против неистина о српскоме језику / Милош Ковачевић. — Источно Сарајево : Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, 2005. — 179.

— КОПРИВИЦА, Верица

Савремени чешки и српски књижевни језик : развој и перспективе | Уп. 180

253. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Српски књижевни језик и његови историјски и регионално–конфесионални варијетети / Радмило Маројевић // СЈ. — 10 (2005), 427–438. | Резюме

254. МАТИЦКИ, Миодраг

Српски језик у контексту сецесије / Миодраг Матицки // Српски језик... — 42–45.

255. НА извору Вукова језика : III Научни скуп 2000. / ур. Ненад Вуковић. — Жабљак : Скупштина општине, 2005. — 263.

256. ОКУКА, Милош

Из наше књижевнојезичке повјеснице : *српскохрватски и србохрватски* / Милош Окука // СЈ. — 10 (2005), 439–468.

257. ПРЋИЋ, Твртко

Engleski u srpskom / Tvrtko Prčić. — Novi Sad : Zmaj, 2005. — 287.

258. СИМИЋ, Радоје

Српски књижевни језик према хрватском / Радоје Симић // Српски језик... — 46–53.

259. СРБИСТИЧКИ прилози : зборник у част професора Славка Вукомановића / ур. одбор Божо Ђорић и др. — Београд : Филолошки факултет, 2005. — 317.

260. СРПСКИ језик данас : округли сто / приредио Славко Зорић. — Београд : Синдикат образовања, науке и културе, 2005. — 61. | Уп. 250

261. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

О (не)језичким процесима и програмима у Црној Гори / Јелица Стојановић // СЈ. — 10 (2005), 319–332. | Резюме

262. ТАНАСИЋ, Срето

Planiranje jezika i drugi spisi / Milorad Radovanović. — Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2004. — 310. / Срето Танасић // НЈ. — 36, 1-4 (2005), 145-149.

Приказ

263. ЧАРКИЋ, Миросав

Српски језик на почетку новог миленијума / Миросав Чаркић // Српски језик... — 15-30.

б) Фонетика, фонологија, прозодија**264. БАКОВЉЕВ, Милан**

Произвољно транскрибовање мађарских имена / Милан Баковљев // ЈД. — 9, 21-22 (2005), 27-28.

— БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Једна прозодијска паралела | Уп. 570

— ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Једно закаснело извињење | Уп. 396

265. ГУДУРИЋ, Снежана

О природи гласа *p* у српском језику / Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић // ЗБМСФЛ. — 48, 1-2 (2005), 135-150. | Резюме

266. ДЕШИЋ, Милорад

Главне карактеристике акценатског рјечника српског књижевног језика / Милорад Дешић // Живот и дело... — 633-639. | Резюме

— ДРАГИН, Гордана

Неоакут у студеничким говорима | Уп. 575

267. ДРАГИН, Гордана

Прозодијске особине говора спикера (новинара) РТВ Нови Сад / Гордана Драгин // ЗБМСФЛ. — 48, 1-2 (2005), 277-282. | Резюме

— ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О супституентима вокала јат (ђ) и старих сугласничких група *ST' (*SK') и *ZD' (*ZG') у говору Срба Бање Врућице код Теслића | Уп. 577

268. ЂУРОВИЋ, Радосав

Ивићево проучавање српских акцената с посебним освртом на експериментални метод / Радосав Ђуровић // Живот и дело... — 615-631. | Summary

269. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Реч и реченица из прозодијске перспективе / Јелица Јокановић-Михајлов // НССУВД. — 35, 1 (2005), 83-89. | Резюме

270. ЛЕХИСТЕ, Илсе

Bisyllabicity and Tone / Ilse Lehiste // Живот и дело... — 35-43. | Резиме

271. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Значај Ивићевих проучавања развитка фонолошког система српског језика / Александар Младеновић // Живот и дело... — 51-56. | Резюме

272. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Прозодијски контраст у именичкој деклинацији стандардног српског језика / Драгољуб Петровић // Живот и дело... — 641-650. | Резюме

273. ПЕЦО, Асим

Рад професора Павла Ивића на експерименталном проучавању нашег акцента / Асим Пецо // Живот и дело... — 601–613. | Резюме

— ПИЖУРИЦА, Мато

Порекло и распоред изоглоса покретних вокала и старих меких и тврних придевско–заменичких наставака : на терену Црне Горе | Уп. 607

274. ПЛАСА, Сесар Луис Дијес

След *aj* у српском и хрватском лингвистичком систему / Сесар Луис Дијес Пласа // Говор и језик... — 172–175.

— РЕМЕТИЋ, Слободан

О шесточланом прозодијском систему у говору Кладња и околине | Уп. 613

— СИМИЋ, Радоје

Једно поређење жупског прозодијског система са левачким | Уп. 614

— СОВИЋ, Марија

Квантитативни пратиоци говора у акценцима српског језика | Уп. 54

275. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Прозодијска основа интерпункције у књижевној прози : у светлу учења Павла Ивића / Живојин Станојчић // Живот и дело... — 661–667. | Summary

— СУБОТИЋ, Мишко

Дијахроно испитивање прозодијских карактеристика говора | Уп. 58

276. ЧУБРОВИЋ, Биљана

Tipovi fonološke adaptacije engleskih toponima u srpskom jeziku / Biljana Čubrović // Grad... — 7–15. | Summary

— ШИПКА, Данко

Leksičko opterećenje opozicije zvučni/bezvučni u tri slovenska jezika : preliminarni podaci | Уп. 234

в) Графија и правопис**277. БИЈЕЛИЋ, Дивна**

Ћирилицом од геста до протеста / Дивна Бијелић // Срби губе... — 165–166.

278. БРБОРИЋ, Вељко

О правописном раду Милана Петровића / Вељко Брборић // Србистички... — 67–74. | Summary

279. БУКУМИРОВИЋ, Србислав

Српски језик и писмо у информационом друштву 21. века : од првих корака до широке употребе Вукове ћирилице у савременим информационом технологијама / Србислав Букумировић // Срби губе... — 45–50.

280. ВИДИЋ, Немања

Писмо је државно питање / Немања Видић // Срби губе... — 131–135.

281. ВУКСАНОВИЋ, Јован

Место енклитике у реченици : између норме, колебања и грешака / Јован Вуксановић // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 19–20.

282. ДАБИЋ, Богдан

Српска двоазбучност и судбина ћирилице у данашњим славенским земљама / Богдан Ј. Дабић // Срби губе... — 66–73.

- 283. ДАЧИЋ, Радиша**
Ћирилица : наш идентитет и духовни дар / Радиша Дачић // Срби губе... — 170–176.
- 284. ЗБИЉИЋ, Драгољуб**
Општа сумња у нерешеном питању писма у српском језику / Драгољуб Збиљић // Срби губе... — 136–160.
- 285. ЗБИЉИЋ, Драгољуб**
Свдочење о нестајању ћирилице или Српски правописни скандал / Драгољуб Збиљић // Срби губе... — 6–7.
- 286. ЗБИЉИЋ, Драгољуб**
Ћирилица и паралисмо у српском језику / Драгољуб Збиљић // Срби губе... — 74–80.
- 287. КНЕЖЕВИЋ, Мара**
Народ, држава, лингвистика и писмо / Мара Кнежевић // Срби губе... — 119–120.
- 288. КОВАЧЕВИЋ, Милош**
Међуоднос српскога језика и писма / Милош Ковачевић // Срби губе... — 51–58.
- 289. ЛЕПОЈЕВИЋ, Владимир**
Изгубићемо себе / Владимир Лепојевић // Срби губе... — 15–28.
- 290. МАЗИЋ, Станко**
Божије речи у српском(sic!) језику и слова у писму ћирилице / Станко Мазич // Срби губе... — 161–164.
- 291. МАРОЈЕВИЋ, Радмило**
Ријеч као текстолошки проблем : с ортографског аспекта / Радмило Маројевић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 41–60. | Резюме
- 292. МИКИЋ, Јовица**
Подела речи на крају реда / Јовица Микић // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 22–27.
- ОСТОЈИЋ, Бранислав
Кратка прегледна граматика српског језика и правопис | Уп. 349
- 293. ПЕЦО, Асим**
Видећи, али видјевши / Асим Пецо // ПР. — 1–2 (1. фебруар 2005), 19.
- 294. ПЕШИКАН, Митар**
Правопис српскога језика / Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. — Штокавско изд. (екавски), 5. изд. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 325.
- 295. ПЕШИКАН, Митар**
Правопис српскога језика / Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. — Штокавско изд. (ијекавски), 4. изд. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 325.
- 296. ПИПЕР, Предраг**
Симболичка вредност српске ћирилице и савремено стање српске културе / Предраг Пипер // Срби губе... — 59–65.
- 297. СПРЕМО, Владимир Цвијин**
Ко је забранио ћирилицу? / Владимир Цвијин Спремо // Срби губе... — 167–169.
- 298. СРБИ** губе своје писмо : излагања са Симпозијума „Данашњи положај писма српског језика и како (са)чувати ћирилицу у српском народу и његовом језику“ / приређивач Драгољуб Збиљић. — Нови Сад : Удружење за заштиту ћирилице српског језика „Ћирилица“, 2005. — 182.

299. СУБОТИЋ, Љиљана

Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika / Ljiljana Subotić. — Novi Sad : Filozofski fakultet ; Beograd : WUS Austria, 2005. — 178.

300. ТОДОРОВ, Богдан

Пример ауторског права као једне од могућности заштите, очувања и осавремењавања изворног начина писања ћирилице / Богдан Тодоров, Нада Тодоровић // Срби губе... — 125–130.

301. ЋУПИЋ, Драго

Ћирилица и ми / Драго Ћупић // Срби губе... — 12–14.

— УДРУЖЕЊЕ за заштиту ћирилице српског језика „Ћирилица“

Документи Удружења за заштиту ћирилице српског језика „Ћирилица“ | Уп. 1050

302. ФИЛИПОВИЋ, Соња

Izgovor i pisanje računarskih anglicizama u srpskom jeziku / Sonja Filipović. — Beograd : Zadužbina Andrejević, 2005. — 113.

303. ШИПКА, Милан

Допринос Павла Ивића проучавању правописне проблематике / Милан Шипка // Живот и дело... — 113–121. | Summary

г) Граматика (морфологија, творба речи, синтакса)**304. АЈЏАНОВИЋ, Милан**

Нови приступ именицама типа *nomina agentis* / Милан Ајџановић // ППЈ. — 36 (2005), 157–171. | Summary

305. АЛАНОВИЋ, Миљивој

Antepozicija determinatora imeničkog tipa / Milivoj Alanović // ППЈ. — 36 (2005), 147–155. | Zusammenfassung

306. АЛАНОВИЋ, Миљивој

Типологија и кореференцијалност агенса у српском, француском и немачком језику / Миљивој Алановић // ЗбМССФЛ. — 48, 1–2 (2005), 151–232. | Summary

307. АНТОНИЋ, Ивана

Предлог *od* у стандардном српском језику / Ивана Антонић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 129–144. | Summary

308. АНТОНИЋ, Ивана

Предлози *усред*, *најред*, *ћосред* у савременом стандардном српском језику / Ивана Антонић // ЗбМСС. — 67 (2005), 129–136. | Резюме

309. АНТОНИЋ, Ивана

Синтакса и семантика падежа у новој „Синтакси савременога српског језика“ : основно образложење теоријско–методолошког приступа / Ивана Антонић // ЗбМССФЛ. — 48, 1–2 (2005), 343–347.

310. АНТОНИЋ, Ивана

Субјекатски генитив у стандардном српском језику / Ивана Антонић // ЈФ. — 61 (2005), 125–143. | Summary

311. АНТОНИЋ, Ивана

Терминологија клауза стандардног српског језика у дијахроној перспективи / Ивана Антонић // Живот и дело... — 413–420. | Summary

312. АШИЋ, Тијана

Predlozi *po, na* i *u* u srpskom jeziku u njihova fizička i temporalna interpretacija / Tijana Ašić // ЗбМСС. — 68 (2005), 161–168.

313. АШИЋ, Тијана

Просторне и временске употребе предлога *уз* у српском језику / Тијана Ашић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 145–157. | Summary

— БАБИЋ, Здравко

Безличне предложенија с каузатором дејства в руском языке : в сопоставлении с сербским | Уп. 117

314. БАБИЋ, Миланка

Жељне или оптагивне конструкције у српском језику / Миланка Бабић // СЈ. — 10 (2005), 403–424.

315. БАБИЋ, Миланка

Морфолошко–синтаксичке карактеристике конвенционално–афективних партикула / Миланка Бабић // Бањалучки... — 177–191.

316. БАЊАЛУЧКИ новембарски сусрети : наука и образовање : зборник радова. — Бања Лука : Филозофски факултет, 2005. — 240.

317. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Двообличке речи у српском језику / Недељко Богдановић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 333–338. | Резюме

318. БУГАРСКИ, Наташа

Типови предиката у реченичним структурама кондензованим деадјективном именицом / Наташа Бугарски // НССУВД. — 35, 1 (2005), 159–168. | Summary

— ВЕЛИЧКОВА, Славка

О једној непроменљивој врсти речи у српском и бугарском језику | Уп. 151

319. ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

О критеријумима класификације глагола субјективне оцене / Драгана Вељковић-Станковић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 383–394. | Summary

— ВОЈВОДИЋ, Дојчил

О аналитизму у српском и другим словенским језицима : на примјерима инфинитивних конструкција | Уп. 119

— ВУЈОВИЋ, Душанка

Грамотоломија : прегледна граматика српскога језика | Уп. 526

320. ГОЧАНИН, Мирјана

Семантичко–деривационо гнездо лексеме *радићи* / Мирјана Гочанин // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 104–125. | Резюме

321. ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ, Ирена

Из проблематике именичке суфиксације у српском језику : о суфиксу *-ина* / Ирена Грицкат-Радуловић // Глас. — 401, 21 (2005), 39–46. | Резюме

322. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Деривациона гнезда маркираног и немаркираног члана антонимског пара / Рајна Драгићевић // Србистички... — 93–98. | Summary

— ЂУКАНОВИЋ, Маја

Класификација заменица у јужнословенским језицима | Уп. 164

— ЂУКАНОВИЋ, Маја

Poredbena semantička analiza odričnih zamenica u slovenačkom i srpskom jeziku | Уп. 121

— ЗВЕКИЋ-ДУШАНОВИЋ, Душанка

Мађарске модалне конструкције с корелативом *џгу* и њихови српски еквиваленти | Уп. 122

— ИВАНОВА, Ценка

Аспекти проучавања речничког фонда блискосродних језика : са освртом на бугарски и српски језик | Уп. 123

— ИВАНОВИЋ, Милена

Структура поља прелазности у украјинском и српском језику | Уп. 167

323. ИВИЋ, Милка

Значења српскохрватског инструментала и њихов развој : синтаксичко-семантичка студија / Милка Ивић. — Фототипско изд. — Београд : САНУ : Институт за српски језик : Београдске књига, 2005. — 298. — (Библиотека Пут речи : 9)

324. ИВИЋ, Милка

Когнитивни и граматички аспекти евалуације изразом *добар (-а, -о)* / Милка Ивић // ЈФ. — 61 (2005), 1–10. | Summary

325. ИВИЋ, Милка

О малим клаузама и сличним синтаксичким конструкцијама / Милка Ивић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 7–10. | Summary

326. ИВИЋ, Милка

О тзв. *транзитивним именицама* које означавају људска бића / Милка Ивић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 1–5. | Summary

327. ИВИЋ, Милка

Синтаксичке теме / Срето Танасић. — Београд : Београдска књига, 2005. — 223. / Милка Ивић // ЈФ. — 61 (2005), 253–254.

Приказ | Уп. 374, 340

328. ЈОВАНОВИЋ, Владан

Неки аспекти прагматичке употребе деминутивних именица / Владан Јовановић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 100–103. | Summary

329. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Деклитизација везника : неки теоријски и практични проблеми : теоријско-терминологички приступ / Јелена Јовановић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 16–34. | Summary

330. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Један нормативни проблем у линсарној структури реченице и начин његовог практичног решавања у текстовима проф. Р. Бошковића / Јелена Јовановић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 375–401. | Summary

331. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Конскисија и конјукција : два типа везничких функција / Јелена Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 301–317. | Summary

332. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О синтаксичкој природи атрибуто-прилошке одредбе / Јелена Јовановић // Србистички... — 107–114. | Summary

333. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Реч као синтаксичка јединица / Јелена Јовановић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 115–128. | Summary

— ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Реченична експресивност са становишта синтаксе и стилистике : теоријско-терминологички приступ | Уп. 412

— ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Синтакса и стилистика српских народних пословица : 2 | Уп. 1026

— КЛАЈН, Иван

Грамматика српског језика | Уп. 539

— КОВАЧЕВИЋ, Милош

Конструкција с приједлошким изразом *са све* : новинарски новитет савременога српског језика | Уп. 506

334. КОВАЧЕВИЋ, Милош

О једној специфичној синтаксичко-семантичкој употреби лексеме *шо* / Милош Ковачевић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 103–113. | Summary

335. КОВАЧЕВИЋ, Милош*

Огледи о синтаксичкој негацији / Милош Ковачевић. — Српско Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. — 387. | Уп. 342

336. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Пунозначна и копулативна употреба глагола *бићи* / Милош Ковачевић // СЈ. — 10 (2005), 211–233. | Резиме

337. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Творенице са префиксом *де(з)-* у савременом српском језику / Милош Ковачевић // Бањалучки... — 153–175. | Summary

338. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Тотални граматички промашај : Синтакса савременога српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. — Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. — 1165. / Милош Ковачевић // СЈ. — 10 (2005), 781–823.

Приказ | Уп. 351, 352, 355, 368

339. КОЊИК, Ивана

Прилог класификацији и лексикографској обради перифрастичних предиката / Ивана Коњик // СЈ. — 10 (2005), 555–563.

340. КОЊИК, Ивана

Синтаксичке теме / Срето Танасић. — Београд : Београдска књига, 2005. — 223. — (Библиотека Пут ; 8) / Ивана Коњик // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 134–138.

Приказ | Уп. 327, 374

— КРЊАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада

Великани српске германистике II : Миљан Мојашевић | Уп. 994

341. КУБУРИЋ-МАЦУРА, Мирјана

Обилежаване пропратне околности глаголским прилозима у савременом српском језику / Мирјана Кубурић-Мацура // ЗБДХН. — 5, 7/8 (2005), 79–94.

342. МАРИНКОВИЋ, Ружица

О негацији — понешто ново, а понешто другачије : Огледи о синтаксичкој негацији / Милош Ковачевић. — Српско Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. / Ружица Маринковић // СЈ. — 10 (2005), 865–873.

Приказ | Уп. 335

343. МАРЈАНОВИЋ, Татјана

Тема и тематизација : од функционалне граматике до анализе дискурса / Татјана Марјановић // ЗБДХН. — 5, 7/8 (2005), 95–100.

344. МАРКОВИЋ, Јордана

О неким глаголским образовањима / Јордана Марковић // Србистички... — 133–139. | Summary

345. МАРОЈЕВИЋ, Радмиле

Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (1) : Творба речи у савременом српском језику : први део : слагање и префиксација / Иван Клајн. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Институт за српски језик САНУ ; Нови Сад : Матица

српска, 2002. — 1037. — (Прилози граматички српског језика ; I) / Радмило Маројевић // СЈ. — 10 (2005), 685–779.

Приказ

346. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Творбена и морфолошка анализа у граматичком систему савременог српског језика : 1 / Радмило Маројевић // Бањалучки... — 123–151. | Резюме

347. НЕНЕЗИЋ, Соња

О једном типу детерминативних сложеница у Вуковом „Српском рјечнику“ / Соња Ненезић // На извору... — 72–83.

348. НЕХРИНГ, Герд-Дитер

Српски сложени придеви у поређењу са суседним језицима / Gerd–Dieter Nehring // НССУВД. — 35, 1 (2005), 339–352. | Zusammenfassung

— НОВАКОВ, Предраг

Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику | Уп. 943

349. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Кратка прегледна граматика српског језика и правопис / Бранислав Остојић. — Подгорица : Унирекс, 2005. — 214.

350. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Придеви и прилози с префиксом *a-* / Ђорђе Оташевић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 377–382. | Резюме

— ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка

Komparativphrase im Serbischen und Deutschen | Уп. 133

— ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка

Статус афиксоида у типологији творбених морфема | Уп. 949

351. ПИЖУРИЦА, Мато

Прилози граматички српског језика : Синтакса савременог српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. — Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. — 1165. / Мато Пижурица // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 336–337.

Приказ | Уп. 338, 352, 355, 368

352. ПИПЕР, Предраг

О Синтакси савременог српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. — Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. — 1165. / Предраг Пипер // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 339–342.

Приказ | Уп. 338, 351, 355, 368

353. ПОПОВИЋ, Људмила

Разговор о синтакси српског језика / Људмила Поповић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 352–356.

— РАДИЋ, Јованка

Префиксална творба речи : деривација или композиција : наставни и ваннаставни аспект | Уп. 549

354. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Грамматичке особине дискурса електронских ћаскаоница / Биљана Радић-Бојанић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 6–15. | Summary

355. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Синтакса савременога српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. — Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. — 1165. / Милорад Радовановић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 337–339.

Приказ | Уп. 338, 351, 352, 368

356. РАКИЋ, Станимир

О везном вокалу и везном морфему у неким основним типовима сложеница у српском језику / Станимир Ракић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 35–53. | Summary

357. РАКИЋ, Станимир

О извођењу имена становника градова и области : *-анин* : један суфикс или два? / Станимир Ракић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 267–275. | Резюме

358. РАКИЋ, Станимир

О структури сложеница у српском језику / Станимир Ракић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 367–376. | Summary

359. РИСТИЋ, Стана

Деминутиви са суфиксима *-че* и *-(ч)ић* : лексикографско–лексиколошки приступ / Стана Ристић, Бојана Милосављевић, Владан Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 597–616. | Summary

360. РИСТИЋ, Стана

Партикула *све* у српском језику : опште карактеристике и функција интензификације / Стана Ристић // СЈ. — 10 (2005), 199–210. | Резюме

361. РИСТИЋ, Стана

Партикуле као речи у функцији метатекстуалних оператора : *наводно, буквално, дословно, једноставно, јросио, најпростио* / Стана Ристић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 206–216. | Summary

362. РУЖИЋ, Владислава

Везници у изричним реченицама : српско–македонске паралеле / Владислава Ружић, Жарко Бошњаковић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 233–240. | Summary

363. РУЖИЋ, Владислава

О простој реченици као синтаксичкој целини / Владислава Ружић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 347–349.

— РУНИЋ, Јелена

Употреба придевског вида у српском у поређењу са румунским | Уп. 138

364. САМАРЦИЋ, Тања

Реч *се* у аргументској структури дитранзитивних глагола / Тања Самарцић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 179–192. | Summary

365. СИМИЋ, Радоје

Неке недоумице око морфологије глагола / Радоје Симић // СЈ. — 10 (2005), 75–132. | Zusammenfassung

366. СИМИЋ, Радоје

О проблему класификације глагола у српском језику / Радоје Симић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 259–270. | Summary

367. СИМИЋ, Радоје

Облици речи између морфологије и синтаксе / Радоје Симић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 75–82. | Summary

- 368. СИНТАКСА** савременог српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. — Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. — 1165. | Уп. 338, 351, 352, 355
- 369. СТАКИЋ, Милан**
Презент и императив у нашој науци и школској пракси / Милан Стакић // СЈ. — 10 (2005), 289–299. | Резюме
- 370. СТАКИЋ, Милан**
Суфикс *-арош* / Милан Стакић // Србистички... — 243–248. | Summary
- 371. СТЕПАНОВ, Страхиня**
Падежне и предлошко–падежне конструкције са значењем узрока у делу Проте М. Ненадовића и Лазе Лазаревића / Страхиня Степанов // ППЈ. — 36 (2005), 77–102. | Zusammenfassung
- 372. СУБОТИЋ, Љиљана**
Реч : граматичка, ортографска, фонолошка / Љиљана Суботић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 91–102. | Summary
- 373. ТАНАСИЋ, Срето**
Синтакса глагола / Срето Танасић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 350–352.
- 374. ТАНАСИЋ, Срето**
Синтаксичке теме / Срето Танасић. — Београд : Београдска књига, 2005. — 223. — (Библиотека Пут ; 8) | Уп. 327, 340
- 375. ТАНАСИЋ, Срето**
Статус плусквамперфекта у српском стандардном језику / Срето Танасић // Лингвистички скуп „Бошковићеве дани“... — 231–239. | Резюме
- ТЕРИЋ, Гордана
Релативизација у италијанском и српском језику | Уп. 965
- 376. ТОШОВИЋ, Бранко**
Лексичко–граматичко камслеонство / Бранко Тошовић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 61–73. | Zusammenfassung
- УДОВИЧИЋ, Свјетлана
О имперсоналним реченицама са логичким субјектом у Кочићевим приповеткама | Уп. 521
- УШАКОВА, А. П.
О родителном падеже посесивности в русском и сербском языках | Уп. 228
- 377. ХЛЕБЕЦ, Борис**
Варијанте вокатива именица мушког рода на сугласник / Борис Хлебец // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 15–19.
- 378. ХЛЕБЕЦ, Борис**
Реификација именице *ојасности* / Борис Хлебец // НССУВД. — 35, 1 (2005), 235–242. | Summary
- 379. ШИПКА, Данко**
Glosar tvorbenih formanata / Danko Šipka. — 2., izmenjeno i dopunjeno izd. — Beograd : Alma, 2005. — 262.
- 380. ШИПКА, Данко**
Osnovi morfologije : prilog gramatici savremenog standardnog jezika / Danko Šipka. — Beograd : Alma, 2005. — 390.

381. ШИПКА, Милан

О супстантивизацији адверба у српском језику / Милан Шипка // Србистички... — 301–311. | Summary

— ШТРЕБАЦ, Гордана

О једном типу морфосинтаксичког речника | Уп. 456

д) Лексикологија (лексичка семантика, фразеологија, терминологија, етимологија, ономастика и др.)

382. АЛАНОВИЋ, Миљивој

Лексичка семантика и семантичке улоге актаната / Миљивој Алановић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 169–178. | Zusammenfassung

383. БАЈРЕКТАРОВИЋ, Хајрудин

Onomastika Kogaја / Хајрудин Вајректаровић // ОП. — 18 (2005), 431–453. + Toponimija: 444–452. | Zusammenfassung

384. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Допринос Павла Ивића етимологији и ономастици / Марта Бјелетић, Александар Лома // Живот и дело... — 131–140. | Summary

385. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Из лексике југоисточне Србије : *џајрљак, џајрче, џамрака* / Марта Бјелетић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 451–459. | Summary

— БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Ризница „увелих“ речи : Из лексике Пиве : село Безује / Светозар Гаговић // СДЗБ. — 51 (2004), 1–312. / Марта Бјелетић // ЈФ. — 61 (2005), 294–301.

Приказ | Уп. 563

386. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Микропонимија Сврљига / Недељко Богдановић // ОП. — 18 (2005), 39–142. + Микропоними : речник: 142–180. | Summary

— БОЖОВИЋ, Маринко

Лексика домаће радиности Ибарског Колашина | Уп. 567

— БОЈОВИЋ, Драга

Неке лексичко–семантичке и лексичко–синтаксичке сличности и разлике говора Таре и сусједних села дурмиторског краја | Уп. 568

— БУКУМИРИЋ, Милета

Називи особа у лексици северне Метохије | Уп. 571

387. БУЉОВЧИЋ, Јосип

Dostignuća u srpsko-mađarskoј leksikografiji i neostvareni planovi / Јосип Буљовчић // Живот и дело... — 327–338. | Summary

388. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Лексичка породица *бајтајти/бојтајти/бујтајти* „ударити и сл.“ : деривација, семантика, етимологија / Јасна Влајић-Поповић // ЈФ. — 61 (2005), 57–93. | Summary

389. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Неки етимолошки проблеми у изради прве свеске „Етимолошког речника српског језика“ / Јасна Влајић-Поповић, Снежана Петровић // Живот и дело... — 141–148. | Summary

390. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

С.-х. *јорез* „*vcstigal, tributum*“ : етимолошко–семантичка анализа / Јасна Влајић-Поповић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 441–449. | Summary

391. ВУЈИЋ, Јелена

Anglicizmi u jeziku reklama, nazivima proizvoda i javnim natpisima na području Beograda / Jelena Vujić // Grad... — 185–190. | Summary

392. ВУКОВИЋ, Ненад

Микропонимија Пишча / Ненад Вуковић // На извору... — 21–24.

393. ВУКОВИЋ, Ненад

Семантика игре „вукова“ : семантика ријечи у игри / Ненад Вуковић. — Подгорица : ЦАНУ, 2005. — 59.

394. ВУКОВИЋ, Ненад

Семантика игре „вукова“ : семантика ријечи у игри / Ненад Вуковић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 53–59. | Summary

395. ВУЧКОВИЋ, Марија

Из лексике тајних говора : лексика тајних језика у „Етимолошком речнику српског језика“ / Марија Вучковић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 461–472. | Summary

396. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Једно закаснело извињење / Даринка Гортан-Премк // Живот и дело... — 289–292. | Резюме

397. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Od riječi do rječnika / Branka Tafra. — Zagreb : Školska knjiga, 2005. — 318. / Даринка Гортан-Премк // ЈФ. — 61 (2005), 274–279.

Приказ

— ГРАСЛ, Марија

Reči subjektivne ocene u „Rečniku bačkih Bunjevaca“ Marka Peića i Grge Bačlije | Уп. 573

398. ДАКОВИЋ, Сибила

Формалне карактеристике српских интерјекција у односу на пољске и руске / Sybilla Daković // НССУВД. — 35, 1 (2005), 481–486. | Summary

399. ДИНИЋ, Јакша

Топонимија слива Грлишке реке / Јакша Динић // ОП. — 18 (2005), 181–278. + Називи места : речник: 208–275. + карта | Summary

400. ДРАГИЋЕВИЧ, Рајна

Семантички односи слични полисемији / Рајна Драгићевих // НССУВД. — 35, 1 (2005), 227–233. | Summary

401. ДРИНЧИЋ-ВУКСАНОВИЋ, Радојка

Неки елементи концепта емоције љубав у српском језику / Радојка Дринчић-Вуксановић // СЈ. — 10 (2005), 351–357. | Резюме

402. ДУНКОВА, Татјана

Унутарјезичка синонимија и међујезичка интерференција / Татјана Дункова // Живот и дело... — 339–348. | Резюме

403. ЂОКИЋ, Маја

Из фитонимије (1) : *smilax* : етимолошка белешка / Маја Р. Ђокић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 473–479. | Summary

— ЂУРКИН, Веселина

Лексика куће и покућства у говору Угљевика и Забрђа | Уп. 579

404. ИВАНОВИЋ, Ненад

Значења изведених апстрактних именица у српском језику : на материјалу Речника САНУ и Речника МС / Ненад Ивановић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 86–99. | Summary

— ИВИЋ, Милка

Когнитивни и граматички аспекти евалуације изразом *добар* (-а, -о) | Уп. 324

405. ИВИЋ, Милка

О придевима *висок* и *велики* / Милка Ивић // Глас. — 401, 21 (2005), 27–37. | Summary

406. ИВИЋ, Милка

О *rečima* : *kognitivni, gramatički i kulturološki aspekti srpske leksike : lingvistički ogle-di, pet* / Milka Ivić. — Beograd : Biblioteka XX vek : Knjižara Krug, 2005. — 138. — (Biblioteka XX vek ; 151) | Уп. 445

— ИВИЋ, Милка

О тзв. *шранзийвним именицама* које означавају људска бића | Уп. 326

407. ИВИЋ, Милка

Помињање Београда у Вуковом „Српском рјечнику“ / Милка Ивић // Даница. — 13 (2005), 456–459.

408. ИЛИЋ, Марија

Градови у хришћанској и муслиманској епици / Мирјана Детелић, Александар Лома, Исток Павловић. — Београд : Балканолошки институт САНУ, 2004. — 1 CD-ROM / Марија Илић // ЗБМСС. — 68 (2005), 309–311.

Приказ

409. ИЊАЦ, Горан

Pozajmljenica ili promena koda? : engleski jezik u srpskom i poljskom pisanom diskursu / Goran Injac // ППЈ. — 36 (2005), 125–135. | Summary

— ЈАЧЕВА-УЛЧАР, Елка

Лексички паралели во македонската и српската топонимија | Уп. 757

410. ЈЕЛИЋ, Војислав

Терапија и хрија : о једном „познатом“ и једном „непознатом“ грчком термину у српском језику / Војислав Јелић // ЗБМСКС. — 7 (2005), 143–155. | Summary

— ЈОВАНОВИЋ, Александра

О неким лингвокултуролошким јединицама у чешком и српском језику | Уп. 171

411. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

О лексичкој грађи Вукових „Српских народних пословица“ / Јелена Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 651–689. | Summary

412. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Реченична експресивност са становишта синтаксе и стилистике : теоријско-терминологички приступ / Јелена Јовановић // ЗБДХН. — 5, 7/8 (2005), 11–32. | Summary

413. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Теоријски и терминологички проблеми прагмемске експресивности / Јелена Јовановић // ЗБДХН. — 5, 7/8 (2005), 33–53. | Summary

— ЈОЦИЋ, Драган

Сточарска лексика села Лозана | Уп. 590

414. КАШИЋ, Зорка

Неке говорне манифестације емоција у артикулационој бази српског језика / Зорка Кашић // СЈ. — 10 (2005), 273–287. | Summary

415. КЕСИЋ, Далибор

Лексичко-семантички састав метафоричких конструкција / Далибор Кесић // РФФ. — 8 (2005), 291–309.

416. КИРФЕЛ, Забине

Лична имена као лексичка особина у новијој српској прози на примеру романа „У-клета земља“ Светислава Басаре / Sabine Kirfel // НССУВД. — 35, 1 (2005), 495–508. | Zusammenfassung

417. КНЕЖЕВИЋ, Зорица

Nazivi zanimanja u žargonu / Zorica Knežević // ППЈ. — 36 (2005), 197–205. | Summary

— КРСТИЋ, Ненад

Prilozi uporednoj francusko-srpskoj leksikologiji | Уп. 125

— ЛАШКОВА, Лили

Преводне и дискурсне димензије речи у контрастивној анализи : на материјалу српског и бугарског језика | Уп. 126

— ЛЕГУРСКА, Палмира

Съпоставително–типологични аспекти на полисемијата при назвањата за животни : в български, руски и сръбски език | Уп. 127

— ЛОМА, Александар

Глаголи *koriti* и *kuditi* у словенској и српској ономастици | Уп. 189

418. ЛОМА, Александар

Један поглед на топонимију Црне Горе / Александар Лома // ОП. — 18 (2005), 471–482.

Прикази књиге: *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore* / Vukić Pulević, Novica Samardžić. — Podgorica : DANU, 2003. — 550.

419. ЛОМА, Александар

Соко на грани, врабац у пољу : именованост пресек кроз прошлост Београда / Александар Лома // Даница. — 13 (2005), 462–480.

420. ЛУБАШ, Владислав

Ононим као лексема / Władysław Lubaś // НССУВД. — 35, 1 (2005), 15–24. | Zusammenfassung

— МАКИШОВА, Ана

Imenički augmentativi u slovačkom i srpskom jeziku : građenje i semantika | Уп. 128

421. МАРИНКОВИЋ, Јаворка

Допринос академика Павла Ивића ономастичким и дијалектолошким истраживањима јужне и источне Србије / Јаворка Маринковић // Живот и дело... — 173–182. | Резюме

422. МАРИНКОВИЋ, Јаворка

Реаговање на текст : Осврт на монографију / М. Златановића : Топонимија Врања и околине / Јаворка Маринковић // ОП. — 10 (1989), 67–172. / Јаворка Маринковић // СЈ. — 10 (2005), 825–839.

423. МАРИНКОВИЋ, Ружица

Експресивна лексика из новог угла : Експресивна лексика у српском језику : теоријске основе и нормативно–културолошки аспекти / Стана Ристић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2004. — 318. — (Монографије / Институт за српски језик САНУ ; 1) / Ружица Маринковић // СЈ. — 10 (2005), 857–864.

Приказ

— МАРИЋ, Ана

Paralele između glagolskih i imenskih prefiksa u slovačkom i srpskom jeziku | Уп. 130

424. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Метафорични појам *лица* у контексту теорије о учтивости / Бојана Милосављевић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 68–75. | Summary

425. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Статус појма и термина лексички *архаизам* у србистици / Александар Младеновић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 293–303. | Резюме

426. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Улога обредне маске у мотивацији значења *говорити којешта, бунцајти, тирабуња-ти* : *клоцајти, бред сивой кобылы* / Драгана Мршевић-Радовић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 193–203. | Резюме

427. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Функција речи у формирању фразеолошког значења : лингвокултуролошки аспект / Драгана Мршевић-Радовић // Србистички... — 151–158. | Summary

428. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Дробњачки топономастички апелативи у функцији топонима / Бранислав Остојић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 19–23.

— ПАВЛОВИЋ, Владан

Именованје појма *grad* у српском, руском и енглеском језику | Уп. 945

429. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Утицаји пограничних међујезичких контаката у топонимији / Звездана Павловић // Живот и дело... — 149–158. | Резюме

— ПАВЛОВИЋ, Тања

Жив са значењем *сиров* у руском и српском језику | Уп. 195

430. ПЕЦО, Асим

Из живота наших речи / Асим Пецо // Србистички... — 191–194. | Summary

431. ПЕЦО, Асим

Из живота наших ријечи : *местји млијeko* и *местји собу* / Асим Пецо // Даница. — 13 (2005), 481–486.

432. НИПЕР, Предраг

Црно и бело у српском језику и српској историји / Предраг Пипер // Даница. — 13 (2005), 487–491.

433. ПИТУЛИЋ, Валентина

Семантика божура у народним умотворинама са Косова и Метохије / Валентина Питулић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 297–305. | Summary

434. ПОПОВИЋ, Љубомир

Полисемичност лексема као један од проблема интерфејса синтаксе и речника / Љубомир Поповић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 25–40. | Summary

435. ПОПОВИЋ, Михаило

Обрада сложених лексичких јединица у двојезичним речницима / Михаило Поповић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 259–270. | Résumé

436. ПОПОВИЋ, Михаило

Reči francuskog porekla u srpskom jeziku / Mihailo Popović. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 206.

437. ПРЋИЋ, Љубица

Etimologija nekih geografskih naziva u Srbiji / Ljubica Prčić // Живот и дело... — 513–520. | Summary

438. ПРЋИЋ, Твртко

Anglicizmi u našoj svakodnevnoj praksi : kako iz koncentričnih začaranih krugova? / Tvrtko Prčić // Живот и дело... — 311–325. | Summary

439. ПУЈИЋ, Саво

Ономастика Површи требињске / Саво Пујић // ОП. — 18 (2005), 279–430. + карта + прилози. | Zusammenfassung

440. РАДИЋ, Јованка

Топонимијски слојеви у јагодинском Поморављу / Јованка Радић // Живот и дело... — 159–171. | Резюме

— РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана

Kontrastivna analiza glagola kuvanja u engleskom i srpskom jeziku | Уп. 135

441. РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

Љубав — реч, концепт, митологема : на материјалу романа „Сеобе“ Милоша Црњанског и његовог руског превода / Милана Радић-Дугоњић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 217–226. | Резюме

442. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Павле Ивић и српска лексикографија / Милица Радовић-Теших // Живот и дело... — 301–309. | Резюме

443. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Појмовна анализа речи *оџаџбина* и *домовина* / Милица Радовић-Теших // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 307–314. | Summary

— РАТКАЈ, Жељко

Информационо-тополошке сличности енглеског и српског језика | Уп. 49

444. РЕСЕЛ, Герхард

Речи и изрази за природне појаве (падавине) у српском језику / Gerhard Ressel, Svetlana Ressel // НССУВД. — 35, 1 (2005), 242–252. | Zusammenfassung

— РИСТИЋ, Стана

Деминутивни са суфиксима *-че* и *-(ч)ић* : лексикографско-лексиколошки приступ | Уп. 359

— РИСТИЋ, Стана

Партикуле као речи у функцији метатекстуалних оператора : *наводно, буквално, дословно, једноставно, простио, најпростио* | Уп. 361

445. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

О *rečima* : kognitivni, gramatički i kulturološki aspekt leksike / Milka Ivić. — Beograd : Biblioteka XX vek, 2005. — 139. — (Lingvistički ogledi ; 5) / Марина Спасојевић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 127–133.

Приказ | Уп. 406

446. СТАНКОВИЋ, Богољуб

О актуелним питањима српске двојезичне лексикографије / Богољуб Станковић // Живот и дело... — 293–300. | Резюме

447. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Денотациони и динамички аспекти значења кардиналних бројева / Веран Станојевић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 353–365. | Summary

— ТЕРЗИЋ, Светлана

Лексика за обележавање узраса од детињства до младалачких дана : руско-српске паралеле | Уп. 139

448. ЋОРИЋ, Божо

Злоупотреба једног лингвистичког термина / Божо Ћорић // Лингвистички скуп „Бошковићеве дани“... — 21–28. | Summary

449. ЋОРИЋ, Божо

Неки дублеги и двострукости у српском језику / Божо Ћорић // Србистички... — 273–281. | Summary

450. ЋУК-ЈОВАНОВИЋ, Лидија

Семантичко поље појма душе у српском језику / Лидија Ћук-Јовановић, Воја Јовановић, Оливера Цунић // Говор и језик... — 184–185.

451. ЋУПИЋ, Драго

Радослав Бошковић и ономастика / Драго Ћупић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 369–373. | Резюме

452. ЋУПИЋ, Жељко

Етнонимска постања у косовскометохијској топонимији : оглед из косовскометохијске ономастике / Жељко Ћупић // Баштина. — 19 (2005), 19–25. | Summary

— ЋУПИЋ, Жељко

„Обојени“ надимци : прилог косовскометохијској антропонимији | Уп. 621

453. ЧАНАК, Маријана

Obelježja novosadskog omladinskog žargona sa rečnikom / Marijana M. Čanak // ППЈ. — 36 (2005), 207–234. + Реџник: 215–234. | Summary

454. ШИПКА, Данко

Lingvoterminološke paradigme na primeru automehaničarske terminologije : studija sa rečnikom / Danko Šipka. — Београд : Alma, 2005. — 363.

455. ШИПКА, Милан

Бренд и брендоманија / Милан Шипка // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 8–11.

456. ШТРБАЦ, Гордана

О једном типу морфосинтаксичког речника / Гордана Штрбац // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 76–85. | Summary

457. ШТРБАЦ, Гордана

Прилог изради речника валенције глагола емоционалног садржаја / Гордана Штрбац // ППЈ. — 36 (2005), 173–196. + Речник валенције глагола емоционалног садржаја: 179–194. | Summary

ђ) Нормативистика**458. БОЈОВИЋ, Драга**

Норма српскога језика и језик медија / Драга Бојовић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 161–170. | Summary

459. БРБОРИЋ, Бранислав

Стандардни језик је увек и свугде у матици друштвеног живота / Бранислав Брборић // Српски језик... — 31–41.

460. БРБОРИЋ, Вељко

Корисни савети језичког саветника : Српски језички саветник / Егон Фекете, Драго Ћупић, Богдан Терзић. — Београд : Службени лист : Српска школска књига, 2005. — 372. / Вељко Брборић // СЈ. — 10 (2005), 913–916. | Уп. 462, 471, 489

Приказ

461. БУГАРСКИ, Раико

Рестандардизација српскохрватског у светлу социолингвистичке теорије / Раико Бугарски // Живот и дело... — 499–506. | Summary

462. ВУЛОВИЋ, Наташа

Српски језички саветник : Егон Фекете, Драго Ђупић, Богдан Терзић. — Београд : Службени лист : Српска школска књига, 2005. — 371. / Наташа Вуловић // НЈ. — 36, 1-4 (2005), 150-153.

Приказ | Уп. 460, 471, 489

463. ГЛУШИЦА, Рајка

Стандардни језик и језик медија / Рајка Глушица // ПР. — 11-12 (9. септембар 2005), 19.

464. ГЛУШИЦА, Рајка

Стандардни језик и језик медија / Рајка Глушица // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 147-151. | Summary

465. ДЕШИЋ, Милорад

Цјеловитост српског књижевног језика / Милорад Дешић // СЈ. — 10 (2005), 13-20. | Summary

466. КЛАЈН, Ивап

Норма у језику и језик без норме : приступно предавање у САНУ одржано 24.11.2004. / Иван Клајн // Глас. — 401, 21 (2005). — 1-16. | Summary

467. КОВАЧЕВИЋ, Борко

Прекључивање између стандардног облика српског језика и његових дијалеката и између скавског и ијекавског изговора : истраживање спроведено међу студентском популацијом / Борко Ковачевић // ЗБМСФЛ. — 48, 1-2 (2005), 283-297. | Summary

468. ЛАШКОВА, Лили

Ивићева нормативистичка далековидост / Лили Лашкова // Живот и дело... — 521-527. | Резюме

469. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Ријеч као текстолошки проблем : с ортоепског и версолошког аспекта / Радмило Маројевић // СЈ. — 10 (2005), 55-74. | Резюме

470. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Стандардизација и pjesнички језик / Радмило Маројевић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 77-81. | Резюме

471. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Српски језички саветник / Егон Фекете, Драго Ђупић, Богдан Терзић. — Београд : Службени лист : Српска школска књига, 2005. — 372. / Драгана Мршевић-Радовић // КњЈ. — 52, 3-4 (2005), 403-406.

Приказ | Уп. 460, 462, 489

472. ОДБОР за стандардизацију српског језика

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика // ЈД. — 9, 21-22 (2005), 32-45.

473. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Црногорски књижевнојезички израз у процесу стандардизације Вукова модела књижевног језика данас / Бранислав Остојић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 37-46. | Summary

474. ПРЋИЋ, Твртко

Да ли је ово само борба с ветрењачама? / Твртко Прћић // ЈД. — 9, 21-22 (2005), 1-5.

475. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Стандардизација лексике у условима новијег језичког раслојавања / Милица Радовић-Тешаћ // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 67-75. | Summary

476. РИСТИЋ, Стана

Лексичко нормирање и стандардизација језика / Стана Ристић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 51–65. | Summary

477. СЕКУЛИЋ, Владимир

Основи стандардизације и планирање језика / Владимир Секулић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 119–124. | Summary

478. СИМИЋ, Радоје

Дијалекат и књижевни језик / Радоје Симић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 9–20. | Summary

479. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

О Бошковићевом дефинисању књижевног језика / Живојин Станојчић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 29–36. | Summary

480. СТЕВОВИЋ, Саво

Бачићи или *баџићи* / Саво Стевовић // ПР. — 17–18 (12. децембар 2005), 19.

481. СТЕВОВИЋ, Саво

Донесен, *донешен* или *донијети* / Саво Стевовић // ПР. — 3–4 (9. март 2005), 18.

482. СТЕВОВИЋ, Саво

Муџен или *музен* / Саво Стевовић // ПР. 13–14 (12. октобар 2005), 17.

483. СТЕВОВИЋ, Саво

Стандардни језик и медији / Саво Стевовић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 153–160. | Резюме

484. СТЕВОВИЋ, Саво

Талијан или *италијан* / Саво Стевовић // ПР. — 15–16 (10. новембар 2005), 19.

485. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Стандардизација језика и његово именовање / Јелица Стојановић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 105–118. | Резюме

— СУБОТИЋ, Љиљана

Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika | Уп. 299

486. ЋОРИЋ, Божо

Дублети и језичка правилност / Божо Ћорић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 285–296. | Summary

487. ЋОСИЋ, Павле

Утицај нових средстава комуникација на српски језик / Павле Ћосић // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 5–8.

488. ФЕКЕТЕ, Егон

Језичке доумице : новије и старије / Егон Фекеете. — Београд : Београдска књига, 2005. — 300. — (Библиотека Пут речи ; 7)

489. ФЕКЕТЕ, Егон

Српски језички саветник / Егон Фекеете, Богдан Терзић, Драго Ћупић. — Београд : Службени лист СЦГ : Српска школска књига, 2005. — 372. | Уп. 460, 462, 471

— ШИПКА, Милан

Допринос Павла Ивића проучавању правописне проблематике | Уп. 303

— ШУБАРИЋ, Сања

Нормативност језика дневног листа „Побједа“ | Уп. 522

е) Стилистика

490. АБОВИЋ, Миомир

О неким синтаксичким (синтаксичко–стилским) карактеристикама језика црногорске штампе / Миомир Абовић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 213–224. | Summary

491. АХМЕТАГИЋ, Јасмина

Језик постмодерне прозе : „снижавање стандарда да се буде људско биће“ / Јасмина Ахметагић // Говор и језик... — 165–168.

492. БАЈИЋ, Ружица

Српски језик у литургијском функционисању : стање и перспективе / Ружица Бајић, Ксенија Кончаревић // СЈ. — 10 (2005), 377–401. Резюме.

— БОЈОВИЋ, Драга

Норма српскога језика и језик медија | Уп. 458

493. БУРЗАН, Мирјана

Uticaj mađarskog na jezički izraz Veljka Petrovića / Mirjana Burzan // Живот и дело... — 361–367. | Zusammenfassung

494. ВУКОВИЋ, Ненад

Писана и говорна ријеч у црногорским медијима данас / Ненад Вуковић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 301–305.

495. ВУЧЕТИЋ, Јасмина

Улога фразеологизама у карактеризацији ликова у драмама Душана Ковачевића / Јасмина Вучетић // Баштина. — 19 (2005), 27–37. | Summary

496. ГАРЧЕВИЋ, Милена

Туђе ријечи у језику медија / Милена Гарчевић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 347–353. | Summary

— ГЛУШИЦА, Рајка

Стандардни језик и језик медија | Уп. 463, 464

497. ДЕШИЋ, Милорад

О (не)култивисаном језику наших медија / Милорад Дешић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 263–268. | Summary

— ДРАГИН, Гордана

Прозодијске особине говора спикера (новинара) РТВ Нови Сад | Уп. 267

498. ДРИНЧИЋ-ВУКСАНОВИЋ, Радојка

Учтивост у језику телевизије / Радојка Дринчић-Вуксановић, Бојана Милосављевић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 199–211. | Summary

499. ЗЕЉИЋ, Горан

Ustaljene konstrukcije u novinskom jeziku / Goran Zeljić. — Beograd : Zadužbina Andrejević, 2005. — 96.

500. ЈЕРКОВИЋ, Јован

Супстандард у Сремчевом „Поп Ћири и поп Спири“ : поводом 150-годишњице од пищевог рођења / Јован Јерковић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 109–133. | Резюме

501. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Граматичка и стилска норма : на примеру одломака из „Зоне Замфирове“ С. Сремца / Јелена Јовановић // КњЈ. — 52, 1–2 (2005), 143–156.

502. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

Језик политике и медија / Радојица Јовићевић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 293–300. | Summary

503. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Актуелна прозодијска слика информативних телевизијских емисија / Јелица Јокановић-Михајлов // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 279–292. | Резюме

504. КЕРКЕЗ, Драгана

Билборди и језичка слика стварности / Драгана Керкез // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 329–337. | Резюме

— КИРФЕЛ, Забине

Лична имена као лексичка особина у новијој српској прози на примеру романа „Уклетта земља“ Светислава Басаре | Уп. 416

— КИРШОВА, Маријана

Неке особености језика штампе на српском језику : у поређењу са руским | Уп. 124

505. КЛИКОВАЦ, Душка

О научном стилу Радослава Бошковића / Душка Кликовац // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 404–430. | Summary

506. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Конструкција с приједлошким изразом *са све* : новинарски новитет савременог српског језика / Милош Ковачевић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 125–138. | Summary

507. КОСАНОВИЋ, Марија-Магдалена

Жаргон у медијима или језик блогова / Марија-Магдалена Косановић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 339–345. | Резюме

508. КРИВОКАПИЋ, Милош

Лексемски и други инфилтранти у језику црногорске штампе / Милош Кривокапић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 355–362. | Summary

509. КУБУРИЋ-МАЦУРА, Мирјана

Конструкција *без + N(gen)* у функцији исказивања пропратне околности у Андрићевом роману „Госпођица“ / Мирјана Кубурић-Мацура // СЈ. — 10 (2005), 565–576.

— МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Стандардизација и пјеснички језик | Уп. 470

510. МИЛАНОВИЋ, Александар

Утицај рекламног дискурса на новинарски (под)стил / Александар Милановић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 308–319.

511. МИЛАНОВИЋ, Мирјана

Реализација говорних чинова у јавним натписима у српском језику / Мирјана Милановић // Славистика. — 9 (2005), 94–102. | Резюме

512. ПЕЈОВИЋ, Марија

О неким изразима као синтаксичким особеностима језика медија / Марија Пејовић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 225–230. | Summary

— РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

Љубав — реч, концепт, митологема : на материјалу романа „Сеобе“ Милоша Црњанског и његовог руског превода | Уп. 441

513. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Метафоризација „уживо“ / Милорад Радовановић // Глас. — 401, 21 (2005). — 97–116. | Summary

514. СРЕДОЈЕВИЋ, Дејан

Два деветнаестовесковна издања Стеријине комедије „Покондирена тиква“ : 1838. и 1884. год. / Дејан Средојевић // ППЈ. — 36 (2005), 31–75. | Summary

515. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Рејувенација језичких јединица у прозном тексту / Живојин Станојчић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 5–13. | Summary

516. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Синтаксичка структура и метафора : на примеру из језика романа „Сеобе“ М. Црњанског / Живојин Станојчић // Србистички... — 257–262. | Summary

517. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Спонтани дијалектизам у језику писца / Живојин Станојчић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 5–17. | Summary

— СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Допринос Маргарите Кожине и Пермске стилистичке школе развоју стилистике у Србији | Уп. 217

518. СУБОТИЋ, Љиљана

Положај енклитике у језику медија : шта се то дешава са енклитикама у језику медија? / Љиљана Суботић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 268–280.

519. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

Безличне конструкције у Вуковом дјелу / Миодарка Тепавчевић // На извору... — 62–71.

520. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

Култура језичког израза у пригорској штампи / Миодарка Тепавчевић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 171–182. | Summary

521. УДОВИЧИЋ, Свјетлана

О имперсоналним реченицама са логичким субјектом у Кочићевим приповеткама / Свјетлана Удовичић // СЈ. — 10 (2005), 577– 587.

522. ШУБАРИЋ, Сања

Нормативност језика дневног листа „Побједа“ / Сања Шубарић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 183–197. | Summary

ж) Метрика

— МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Ријеч као текстолошки проблем : с ортоепског и веролошког аспекта | Уп. 469

з) Методика наставе српског књижевног језика**523. АГИЋ, Мара**

Правопис : теорија и правописне вежбе са решењима / Мара Агић, Бранка Бубањ, Анђелка Нинковић. — Нови Сад : Школска књига, 2005. — 100.

524. БАБУНОВИЋ, Снежана

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у другом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Снежана Бабуновић, Марела Мањиловић. — Београд : Креативни центар, 2005. — 55.

— БАЊАЛУЧКИ новембарски сусрети : наука и образовање | Уп. 316

— БАЊАЦ, Петар

Serbian for Foreigners : With a Short Grammar | Уп. 85

525. БРБОРИЋ, Вељко

Правопис српског језика у наставној пракси / Вељко Брборић. — Београд : Филолошки факултет, 2005. — 451. | Уп. 542

— ВИЋЕНТИЈЕВИЋ, Гордана

Srpski jezik za strance 2 | Уп. 86

526. ВУЈОВИЋ, Душанка

Граматономија : прегледна граматика српског језика / Душанка Вујовић. — Нови Сад : Либер ; Крушевац : Тсатар ЗА, 2005. — 145.

527. ВУЧКОВИЋ, Мирољуб

Настава српског језика у првом разреду основне школе : приручник за учитеље уз читанку и језичку културу / Мирољуб Вучковић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 93.

528. ГАВРИЋ, Зоран

Приручник за учитеље уз букварски комплет „Игра словима“ за први разред основне школе / Зоран Гаврић, Мирјана Ковачевић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 61.

529. ДОБРИЋ, Наташа

Učimo srpski 1 : srpski kao nematernji jezik : za prvi razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Nataša Dobrić, Biljana Maksimović. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 91.

530. ДОБРИЋ, Наташа

Učimo srpski 2 : srpski kao nematernji jezik : za drugi razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Nataša Dobrić. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 115.

531. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Творба речи у настави српског језика / Рајна Драгићевић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 347–354. | Summary

532. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Уџбенички комплет за српски језик : у 4. разреду основне школе : приручник за наставнике / Рајна Драгићевић, Зорана Опачић-Николић, Даница Пантовић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 72.

533. ЖЕЖЕЉ-РАЛИЋ, Радмила

Приручник за учитеље уз уџбенички комплет „Српски језик“ : за трећи разред основне школе / Радмила Жежељ-Ралић. Београд : Клет, 2005. — 79.

534. ЈАЊИЋ, Марина

Настава падежа у дијалектолошкој средини / Марина Јањић // КњЈ. — 52, 1–2 (2005), 137–142. | Summary

535. ЈАЊИЋ, Марина

Настава падежа у теорији и пракси : приручник за наставнике српског језика на подручју призренско–тимочког дијалекта / Марина Јањић. — Врање : Учитељски факултет, 2005. — 164.

536. ЈАЊИЋ, Марина

Неки проблеми у вези са наставним интерпретацијама акузатива и локатива у школама на дијалекатском подручју / Марина Јањић // СЈ. — 10 (2005), 629–636.

537. ЈОВАНОВИЋ, Славица

Настава српског језика у првом разреду основне школе : приручник за наставнике : уз „Читанку Златна јабука“ и „Вежбанку“ / Славица Јовановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 118.

538. ЈОВИЋ, Иван

Приручник за учитеље : уз „Читанку“ и „Поуке о језику“ за трећи разред / Иван Јовић, Моња Јовић, Весна Дрезгић. — Београд : Едука, 2005. — 58.

539. КЛАЈН, Иван

Граматика српског језика / Иван Клајн. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 263.

540. КЛАЈН, Иван

Неопходно је увести наставу српског језика у средње школе / Иван Клајн // Српски језик... — 58–61.

541. МАРИНКОВИЋ, Симеон

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у трећем разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматику“ / Симеон Маринковић. — Београд : Креативни центар, 2005. — 79.

542. МИЛАНОВИЋ, Александар

Правопис у настави : дијагнозе и терапије / Александар Милановић // КњЈ. — 52, 1–2 (2005), 181–185.

Приказ књиге: Правопис српског језика у наставној пракси / Вељко Брборић. — Београд : Филолошки факултет, 2005. — 451. | Уп. 525

543. МИЛАНОВИЋ, Александар

Српски језик у српском образовном систему / Александар Милановић // Српски језик... — 54–57.

544. МИЛАТОВИЋ, Вук

Настава српског језика и књижевности у трећем разреду основне школе : приручник за наставнике / Вук Милатовић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 106.

— МИЛОШЕВИЋ, Николета

Говор ученика, очекивања наставника и школско постигнуће | Уп. 42

545. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Морфосинтаксичке речи : могућности тумачења у настави српског језика у средњој школи / Љиљана Петровачки // НССУВД. — 35, 1 (2005), 407–416. | Summary

546. ПОПОВИЋ, Душанка

Студија случаја : Усвајање и примјенљивост стечних знања из матерњег језика у учионици „Програма корак по корак“ и шире : трећи разред основне школе / Душанка Поповић, Миља Вујачић // ВаО. — 2 (2005), 132–157. | Резюме

547. ПОПОВИЋ, Душанка

Уџбеник за матерњи језик за други разред деветогодишње основне школе „Чигра слова и гласова : 2“ / Душанка Поповић // ВаО. — 4 (2005), 230–243. | Резюме

548. ПРИРУЧНИК за учитеље : уз „Читанку“ и „Поуке о језику“ за трећи разред / Милован Цветковић и др. — Београд : Едука, 2005. — 74.

549. РАДИЋ, Јованка

Префиксална творба речи : деривација или композиција : наставни и ваннаставни аспект / Јованка Радић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 54–67. | Summary

550. РЕГОДИЋ, Грозда

Интерактивно учење српског језика : осми разред / Грозда Регодић. — Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 217.

551. РЕПУБЛИЧКИ зимски семинар 2005 : Настава српског језика и књижевности у основним и средњим школама / Друштво за српски језик и књижевност Србије, Министарство просвете републике Србије, Филолошки факултет у Београду. — Београд : Друштво за српски језик, 2005. — 82.

— СТАКИЋ, Милан

Презент и императив у нашој науци и школској пракси | Уп. 369

552. СТАНКОВИЋ, Владимир

Српски језик и ћирилица данас : школски примери промашаја / Владимир Станковић, Драгољуб Збиљић. — Нови Сад : Ћирилица ; Зајечар : Културно-просветна заједница, 2005. — 143.

553. СТОЈИЋ-ЈАЊУШЕВИЋ, Десанка

Приручник за учитеље уз буквар „Слово до слова“ / Десанка Стојић-Јањушевић. — Београд : Народна књига-Алфа, 2005. — 59.

554. СТОЈШИЋ-ГАШПАРОВСКИ, Вера

Губитак српског писма још у млађим разредима основне школе / Вера Стојшић-Гашпаровски // Срби губе... — 121-124.

555. ТЕЛЕБАК, Милорад

Шта се крије иза етимологије / Милорад Телебак. — Источно Сарајево : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 199. — (Библиотека Приручници)

556. ТОДОРОВ, Нада

Опредијења ученика за тип писаних слова ћирилице / Нада Тодоровић // Срби губе... — 112-118.

557. ТОДОРОВ, Нада

Ћирилица у уџбеницима за основне школе између два светска рата / Нада Тодоровић // Срби губе... — 105-111.

558. ЦВИЈЕТИЋ, Ратомир

Речници у настави српског језика и књижевности : приручник за наставнике / Ратомир М. Цвијетић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 155.

559. ЧИЧА, Дубравка

Приручник за учитеље : за наставу српског језика и књижевности у првом разреду основне школе : уз „Читанку“ и „Забавну граматiku“ / Дубравка Чича, Слајана Илић. — Београд : Креативни центар, 2005. — 87.

560. ЦОГОВИЋ, Алија

Bosanski jezik : sa elementima nacionalne kulture : za 1. razred osnovne škole / Alija Džogović, Hodo Katal. — Novi Pazar : Centar za bošnjaške studije, 2005. — 70.

561. ЦОГОВИЋ, Алија

Bosanski jezik : sa elementima nacionalne kulture : za 2. razred osnovne škole / Alija Džogović, Hodo Katal. — Novi Pazar : Centar za bošnjaške studije, 2005. — 73.

и) Дијалектологија**562. АЛЕКСАНДЕР, Ронел**

Дијалекти и дијалектологија / Ronell Alexander // Живот и дело... — 507-512. | Summary

— **БИГОВИЋ-ГЛУШИЦА, Рајка**

Неке језичке и лексичко-семантичке карактеристике XIX вијека са дурмиторског говорног подручја | Уп. 647

— **БЈЕЛЕТИЋ, Марта**

Из лексике југоисточне Србије : *йајрљак, йајрче, йамрака* | Уп. 385

563. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Ризница „увелих“ речи : Из лексике Пиве : село Безује / Светозар Гаговић // СДЗБ. — 51 (2004), 1-312. / Марта Бјелетић // ЈФ. — 61 (2005), 294-301.

Приказ

564. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Бучумика у звону / Недељко Богдановић. — Ниш : СВЕН, 2005. — 124. | Уп. 572

565. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Досадашња проучавања народних говора југоисточне Србије / Недељко Богдановић // У духу традиције... — 49–59.

— БОГДАНОВИЋ, Недељко

Општеркарпатски дијалектолошки атлас / Недељко Богдановић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 327–331.

Приказ књиге: Общекарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 149

566. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Почетак и крај речи у призренско–тимочким говорима / Недељко Богдановић // Живот и дело... — 191–197. | Резюме

567. БОЖОВИЋ, Маринко

Лексика домаће радиности Ибарског Колашина / Маринко Божовић, Снежана С. Башчаревић // Баштина. — 19 (2005), 9–18. | Summary

568. БОЈОВИЋ, Драга

Неке лексичко–семантичке и лексичко–синтаксичке сличности и разлике говора Та-ре и суседних села дурмиторског краја / Драга Бојовић // На извору... — 40–45. | Резюме

569. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Дијалекатски текстови из Батовца (код Пожаревца) / Жарко Бошњаковић // ППЈ. — 36 (2005), 235–268. | Резюме

570. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Једна прозодијска паралела / Жарко Бошњаковић // Србистички... — 59–66.

571. БУКУМИРИЋ, Милета

Називи особа у лексички северне Метохије / Милета Букумирић // Живот и дело... — 693–728. | Резюме

572. ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Записи из сопственог живота : Бучумика у звону / Недељко Богдановић. — Ниш : СВЕН, 2005. — 124. / Милосав С. Вукићевић // Баштина. — 19 (2005), 209–213. | Summary
Приказ | Уп. 564

573. ГРАСЛ, Марија

Reči subjektivne ocene u „Rečniku bačkih Bunjevaca“ Marka Peića i Grge Bačlije / Marija Grasl // Живот и дело... — 349–359. | Резюме

574. ДАРГИН, Гордана

Морфолошки архаизам у говорима слива Студенице / Гордана Драгин // Живот и дело... — 441–449. | Summary

575. ДРАГИН, Гордана

Неоакут у студеничким говорима / Гордана Драгин // Србистички... — 89–92.

576. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О неким фонетским особинама данашњег говора требавских Срба / Милан Драгичевић // Живот и дело... — 451–459. + карта | Summary

577. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О супституентима вокала јат (Ђ) и старих сугласничких група *ST' (*SK') и *ZD' (*ZG') у говору Срба Бање Врућице код Теслића / Милан Драгичевић // СЈ. — 10 (2005), 21–36. | Резюме

578. ЂОКОВИЋ, Љубомир

Говорни драгуљ никшићког краја : рјечник мање познатих ријечи и други прилози : поводом књижевних дјела Божидача Ђоковића / Љубомир Ђоковић. — Београд : Интер-прес, 2005. — 334.

579. ЂУРКИН, Веселина

Лексика куће и покућства у говору Угљевика и Забрђа / Веселина Ђуркин // СЈ. — 10 (2005), 533–554.

580. ЖУГИЋ, Радмила

Еквиваленти адноминалног беспредлошког генитива и генитивних синтагми с предлозима *од* и *у* за исказивање посесивних значења у говору јабланичког краја / Радмила Жугић // ЈФ. — 61 (2005), 179–189. | Резюме

581. ЖУГИЋ, Радмила

Предлог *на* у говору јабланичког краја : паралелс са стандардним српским језиком / Радмила Жугић // Србистички... — 99–106. | Summary

582. ЖУГИЋ, Радмила

Речник говора јабланичког краја / Радмила Жугић // СДЗБ. — 52 (2005), 1–470.

583. ИЛИЋ, Мирјана

Дијалекатски речници југоисточне Србије у светлу Вуковог „Рјечника“ / Мирјана Илић // У духу традиције... — 69–82. | Summary

— ЈЕРКОВИЋ, Јован

Супстандард у Сремчевом „Поп Ђири и поп Спири“ : поводом 150-годишњице од пищевог рођења | Уп. 500

584. ЈОВАНОВ, Гордана

Речник Срба у Банату : изреке, клетве, псовке и остале умотворине света банатског / Гордана Јованов. — Панчево : Историјски архив : Књижара Прота Васа, 2005. — 237.

585. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Говор Паштровића / Миодраг Јовановић. — Подгорица : Универзитет Црне Горе, 2005. — 528. — (Библиотека Филозофско-филолошке науке)

586. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Дијалекатско и нормативно у говору Пиве и Дробњака : према студији Јована Вуковића „Говор Пиве и Дробњака“ / Миодраг Јовановић // На извору... — 52–61. | Summary

587. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Екавски рефлекс јата у црногорским народним говорима и књижевном језику / Миодраг Јовановић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 83–89.

588. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Икавска замјена јата у говорима Црне Горе / Миодраг Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 333–349. | Summary

589. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Стални и повремени екавизми у слоговима са кратким јатом у црногорским говорима / Миодраг Јовановић // Ријеч. — 11, 1–2 (2005), 55–74.

590. ЈОЦИЋ, Драган

Сточарска лексика села Лозана / Драган Јоцић. — Сврљиг : Етно-културолошка радионица ; Ниш : Свен, 2005. — 111. — (Културна историја Сврљига ; 3)

591. ЈУРИШИЋ, Марина

Систем личних заменица у јужном појасу призренско-јужноморавских говора / Марина Јуришић // ЗМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 299–318. | Резюме

— КРИВОКАПИЋ, Милош

Лексемски и други инфилтранти у језику црногорске штампе | Уп. 508

- КРСТИЋ, Остоја
Старосемберски рјечник : прилог проучавању српског језичког блага | Уп. 886
- ЛОМА, Александар
Општекарпатски дијалектолошки атлас / Александар Лома // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 331–336.
Приказ књиге: Общечарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 190
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка
Допринос академика Павла Ивића ономастичким и дијалектолошким истраживањима јужне и источне Србије | Уп. 421
- 592. МАРКОВИЋ, Јордана**
Говори југоисточне Србије у поређењу са стандардним језиком / Јордана Марковић // У духу традиције... — 61–68. | Summary
- 593. МАРКОВИЋ, Јордана**
Неке прозодијске карактеристике говора Петровог села / Јордана Марковић, Мирјана Соколовић // Живот и дело... — 273–281. | Summary
- 594. МИЛОВАНОВИЋ, Радмило**
Врањски без муку у 25 лекције ; врањско–српски речник / Радмило Миловановић. — Врања : Врањске књиге. — 101.
- 595. МИЛОРАДОВИЋ, Софија**
Прилог дијалектолошким истраживањима Павла Ивића у српској дијаспори у Мађарској / Софија Милорадовић // Живот и дело... — 681–692. | Резюме
- 596. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје**
Дијалектолошка диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // Живот и дело... — 209–249. | Résumé
- 597. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје**
Граматичка основа именица са номинативом множине на –и (*муџи, синови, дедови, ђрући, јарићи*) у јужнометохијским и северношарпланинским говорима / Радивоје Младеновић // ЈФ. — 61 (2005), 145–177. | Résumé
- 598. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина**
Синтакса падежа у данашњем говору параћинског Поморавља / Јасмина Недељковић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 393–396.
Приказ књиге: Употреба падежних облика у говору параћинског Поморавља : балканистички и етномиграциони аспект / Софија Милорадовић. — Београд : Етнографски институт САНУ, 2003. — 365 + 1 пресавијен лист с геогр. картом општине Параћин. — (Посебна издања / САНУ, Етнографски институт ; 50) | Уп. 611
- 599. ОСТОЈИЋ, Бранислав**
Дробњачка хидронимска лексика / Бранислав Остојић // СЈ. — 10 (2005), 5–12. | Summary
- 600. ОСТОЈИЋ, Бранислав**
Поглед на лексичку слојевитост језерско–шаранског говора / Бранислав Остојић // На извору... — 13–20. | Резюме
- 601. ОСТОЈИЋ, Бранислав**
Рефлекси гласа јат у језерско–шаранском говору / Бранислав Остојић // Србистички... — 179–189. | Summary
- ОСТОЈИЋ, Бранислав
Црногорски књижевнојезички израз у процесу стандардизације Вукова модела књижевног језика данас | Уп. 473

- ПЕЈОВИЋ, Марија
О неким изразима као синтаксичким особеностима језика медија | Уп. 512
- 602. ПЕЈОВИЋ, Петар***
Озрнићи : племе Старе Црне Горе / Петар Пејовић. — Београд: П. Пејовић, 2004. — 552. + 7 карата | Уп. 620
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб
Божидар Видојевски и истраживање српско–македонских дијалекатских контакта | Уп. 810
- ПЕТРОВИЋ, Драгољуб
Завршено је публикавање „Општаркарпатског дијалектолошког атласа“ / Драгољуб Петровић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 325–327.
Приказ књиге: Общекарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 198
- 603. ПЕТРОВИЋ, Мирјана**
Основне фонетске особине говора рађевског села Бела црква / Мирјана Петровић // ППЈ. — 36 (2005), 269–292. | Резюме
- 604. ПЕТРОВИЋ, Тања**
Идеолошке функције управног говора у процесу замене језика : пример Срба у Белој Крајини / Тања Петровић // ЈФ. — 61 (2005), 191–211. | Summary
- 605. ПЕЦО, Асим**
Језик у Босни и Херцеговини / ур. Svein Mønnesland. — Сарајево : Институт за језик ; Осло : Институт за источноевропске језика и оријенталне студије, 2005. / Асим Пецо // ЈФ. — 61 (2005), 287–293.
Приказ
- 606. ПЕЦО, Асим**
Поглед на фонеморфолошки синкретизам у новоштокавским говорима / Асим Пецо // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 363–368. | Резюме
- 607. ПИЖУРИЦА, Мато**
Порекло и распоред изоглоса покретних вокала и старих меких и тврдих придјевско–заменичких наставака : на терену Црне Горе / Мато Пижурица // Живот и дело... — 469–479. | Резюме
- РАДАН, Михај
Значај Ивићевог доприноса расветљавању проблема еволуције јата на српско–хрватском језичком простору за српску (и хрватску) дијалектологију | Уп. 678
- 608. РАДИЋ, Првослав**
О говору јагодинског краја / Првослав Радић // Живот и дело... — 251–272. | Резюме
- 609. РАДОВАНОВИЋ, Милорад**
Социolingвистички аспекти Ивићеве класификације српских дијалеката / Милорад Радовановић // Живот и дело... — 283–288. | Summary
- 610. РАДУЛОВИЋ, Зорица**
Семантичка одређења неких ријечи из дробњачко–ускокских говора : према роману „Семољ гора“ Мира Вуксановића / Зорица Радуловић // На извору... — 46–51. | Резюме
- 611. РАТКОВИЋ, Драгана**
Употреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља : балканистички и етномиграциони аспект / Софија Милорадовић. — Београд, 2003. — 365. / Драгана Ратковић // ЗБМСС. — 68 (2005), 303–305.
Приказ | Уп. 598

612. РЕЉИЋ, Митра

Српски језик у систему вербалних асоцијација косметске популације / Митра Рељић // Славистика. — 9 (2005), 86–93. | Резюме

613. РЕМЕТИЋ, Слободан

О шесточланом прозодијском систему у говору Кладња и околине / Слободан Реметић // Живот и дело... — 651–660. | Резюме

— РЕЧНИК српских говора Војводине : св. 5 : М–Њ | Уп. 897

614. СИМИЋ, Радоје

Једно поређење жупског прозодијског система са левачким / Радоје Симић // Србистички... — 231–241. | Summary

615. СОБОЉЕВ, Андреј

Ивићев допринос проучавању говора источне Србије у светлу нових истраживања / Андреј Н. Собољев // Живот и дело... — 569–580. | Резюме

616. СТИЈОВИЋ, Рада

Фрикативи *ф* и *х* у говору Васојевића / Рада Стијовић // Живот и дело... — 489–497. | Summary

— СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир

Етно–историјска подлога за Ивићево становиште о прелазном типу говора у западној Бугарској | Уп. 218

617. ТАНАСИЋ, Срето

Из синтаксе говора Срба добојског краја : падежи са финалним значењем / Срето Танасић // Живот и дело... — 479–488. | Резюме

618. ЋИРИЋ, Љубисав

Две фонетске појаве у говору новобрдске Криве реке на Косову / Љубисав Ћирић // Живот и дело... — 199–207. | Резюме

619. ЋУПИЋ, Драго

Ивићево изучавање говора Црне Горе / Драго Ћупић // Живот и дело... — 461–467. | Резюме

620. ЋУПИЋ, Драго

Озрнићи : племе Старе Црне Горе / Петар Пејовић. — Београд : П. Пејовић, 2004. — 552. + 7 карата / Драго Ћупић // ОП. — 18 (2005), 483–485.

Приказ | Уп. 602

621. ЋУПИЋ, Жељко

„Обојени“ надимци : прилог косовскометохијској антропонимији / Жељко Ћупић // Баштина. — 18 (2005), 247–256. | Summary

622. У духу традиције : зборник радова / ред. Милунка Матић, Јордана Марковић, Драган Николић. — Ниш : Огранак Вукове задужбине, 2005. — 133. — (Библиотека Баштина ; 2)

623. ЦВЕТКОВИЋ, Ирена

Говор Ниша / Ирена Цветковић // У духу традиције... — 83–92. | Summary

624. ЧИГОЈА, Бранкица

Напомена о новоштокавској дсклинацији : прилог Ивићевом проучавању дијалеката / Бранкица Чигоја // Живот и дело... — 595–600. | Резюме

625. ЧУДОМИРОВИЋ, Јован

Акценатски систем говора Батуше код Пожаревца / Јован Чудомировић // СЈ. — 10 (2005), 617–627.

626. ШЊЕПАНОВИЋ, Михаило

Језичка стандардизованост дурмиторског бећарца / Михаило Шњепановић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 139–146. | Резюме

VII. Историја српског језика**а) Опште****627. ГРКОВИЋ, Милица**

Значај Павла Ивића за историју српског језика / Милица Грковић // Живот и дело... — 369–379. | Резюме

628. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Београдски митрополит Мојсије Петровић (1713–1730) и почетак стварања српског књижевног језика новог времена / Александар Младеновић // АП. — 26–27 (2004–2005), 517–527. | Резюме

629. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Београдски митрополит Мојсије Петровић (1713–1730) и почетак стварања српског књижевног језика новијег времена / Александар Младеновић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 77–84. | Резюме

630. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Београдски митрополит Мојсије Петровић (1713–1730) и почетак стварања српског књижевног језика новијег времена : приступно предавање у САНУ одржано 24.11.2004. / Александар Младеновић // Глас. — 401, 21 (2005). — 17–26. | Резюме

б) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло**631. ВЕЛИНОВА, Васја**

Житјето на Стефан Неманя от Стефан Първоченчани : фототипно издание на преписа од средината на XV век / Васја Велинова // АП. — 26–27 (2004–2005), 7–107. | Резюме

632. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

О једном јубилеју : десет година едиције „Гирилске рукописне књиге“ Библиотеке Матице српске / Јасмина Грковић-Мејџор // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 370–375.

633. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

О Призренском четворојеванђељу : покушај датовања / Гордана Јовановић // Живот и дело... — 381–390. | Резюме

634. ЈОВАНОВИЋ, Томислав

„Откровење Варухово“ у препису манастира Марче / Томислав Јовановић // Србистички... — 115–122.

635. ЈОВИЋ, Надежда

О досадашњим проучавањима „Хиландарског медицинског кодекса № 517“ / Надежда Јовић // Србистички... — 123–131. | Summary

636. КОКАШ, Борка

Фототипско издање рукописне књиге „Вараждински апостол“ (1454) / Борка Кокаш // АП. — 26–27 (2004–2005), 567–568.

637. ЛОМА, Александар

На именословним врелима II : осврт на нова издања старосрпских извора / Александар Лома // ОП. — 18 (2005), 457–471.

Прикази зборника „Стари српски архив 3 (2004)“ и књиге „Поменик манастира Раче / приредио Томислав Јовановић. — Бајина Башта : Рачанска баштина, 2005. — 496.“

638. ПЕКИЋ, Миленко

Аутограф тобожње „Божјиње песме“ Саве Мркаља / Миленко Пекић // Живот и дело... — 421–439. | Резюме

639. ПЕТРОВИЋ, Радомир

Богородичин натпис „Прими мољење матере“ из XIV века у уништеној цркви Св. Ђорђа у Речанима код Суве Рске у Метохији / Радомир Д. Петровић // АП. — 26–27 (2004–2005), 161–173. | Резюме

640. ПЕТРОВИЋ, Радомир

Угрбани записи и натписи на фрескама зографа Лонгина из XVI века у ексонартексту манастира Грачанице / Радомир Д. Петровић // АП. — 26–27 (2004–2005), 329–371. | Резюме

641. РАНКОВИЋ, Зоран

Структура Братковога минеја : кратак преглед / Зоран Ранковић // АП. — 26–27 (2004–2005), 109–122. | Резюме

642. СТАНКОВИЋ, Радоман

Водени знаци „Хиландарског медицинског кодекса № 517“ из 1550/60. године / Радоман Станковић // АП. — 26–27 (2004–2005), 449–463. | Резюме

643. СТАНКОВИЋ, Радоман

Рукописи из цркве св. Николе у Подврху код Бјелог поља : водени знаци и датирање / Радоман Станковић // АП. — 26–27 (2004–2005), 263–317. | Резюме

644. СТАНКОВИЋ, Радоман

Рукописи српске редакције у Народној библиотеци „Иван Вазов“ из Пловдива : водени знаци и датирање / Радоман Станковић // АП. — 26–27 (2004–2005), 189–261. | Резюме

645. ТУРИЛОВ, А. А.

К отождествлению частей некоторых фрагментированных сербских рукописей / А. А. Турилов // АП. — 26–27 (2004–2005), 123–154. | Резюме

646. ЧИГОЈА, Бранкица

Надгробни натпис Вигња Милошевића (1404) / Бранкица Чигоја // Србистички... — 291–299. | Summary

**в) Историјска фонетика, граматика, лексикологија,
историја писма и правописа**

— **АНТОНИЋ, Ивана**

Терминологија клауза стандардног српског језика у дијахроној перспективи | Уп. 311

647. БИГОВИЋ-ГЛУШИЦА, Рајка

Неке језичке и лексичко-смантичке карактеристике XIX вијека са дурмиторског говорног подручја / Рајка Биговић-Глушица // На извору... — 25–30. | Summary

648. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Терминологија из области физике у „Физици“ Атанасија Стојковића (1802) / Исидора Бјелаковић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 305–326. | Summary

649. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Ромска имена у Пироту и околини у 19. веку / Недељко Богдановић // Србистички... — 45–49. | Summary

650. ВЕЉКОВИЋ-СТАНКОВИЋ, Драгана

Дефиниције фонетских појава у удбеницима српског језика током друге половине XIX века / Драгана Вељковић-Станковић // Србистички... — 75–81. | Summary

651. ВУКЧЕВИЋ, Здравко

Функционална оптерећеност фонема у језику Петра Петровића Његоша / Здравко Вукчевић // ВаО. — 2 (2005), 36–58.

652. ГЛУШИЦА, Рајка

О графичким одликама паштровских исправа из XIX вијека / Рајка Глушица // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 61–72. | Résumé

653. ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР, Јасмина

Диглосија у старосрпској писмености / Јасмина Грковић-Мејцор // Живот и дело... — 391–401. | Резюме

654. ДРАГИН, Наташа

Синтаксичке одлике Теодосијевог „Житија Петра Коришког“ / Наташа Драгин // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 35–51. | Резюме

655. ЂОРЂЕВИЋ-ШТАВЉАНИН, Љубица

Челко : русизам или србизам у „Законоправилу“ Светога Саве / Љубица Ђорђевић-Штављанин // АП. — 26–27 (2004–2005), 531–533. | Резюме

— ИВИЋ, Милка

Помињање Београда у Вуковом „Српском рјечнику“ | Уп. 407

656. ЈЕРКОВИЋ, Јован

Придлог реконструкцији српских народних говора у Будиму и Пешти почетком XIX века / Јован Јерковић // Живот и дело... — 669–679. | Резюме

657. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Нска лексичка питања у „Сказанију о писменах“ Константина Филозофа (Константина Костенчског) / Гордана Јовановић // НССУВД. — 35, 1 (2005), 285–291. | Резюме

658. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Међу новим облицима егзистенцијалног и вербалног енергизма : Стилски ефекти Стефана Митрова Љубише : фразеологизми, поредбене конструкције и паремијски блокови у Љубициној наративној прози / Лариса Раздобудко-Човић. — Нови Сад : Змај, 2005. — 258. / Јелена Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 893–895.

Приказ | Уп. 679,

659. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Дистрибуција старог вокала јата и сродне појаве у „Причањима Вука Дојчевића“ С. М. Љубише и паштровском говору / Миодраг Јовановић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 81–106. | Резюме

660. ЈОВИЋ, Надежда

Називи за делове тела, унутрашње огране, друге потребе, појаве и психичка стања у „Хиландарском медицинском кодексу“ / Надежда Јовић // 36МСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 53–75. | Резюме

661. ЈОВИЋ, Надежда

О језику „Хиландарског медицинског кодекса № 517“ / Надежда Јовић // У духу традиције... — 93–98. | Summary

— ЛОМА, Александар

Соко на грани, врабац у пољу : именословни пресек кроз прошлост Београда | Уп. 419

662. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Монолог владике Данила „Бе је зрно клицу заметнуло...“ / Радмило Маројевић // РФФ. — 8 (2005), 11–51. | Резюме

663. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Фразеолошке маргиналије уз критичко издање Горског вијенца / Радмило Маројевић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 25–52. | Резюме

664. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Фразеолошки русизми у „Горском вијенцу“ : I : израз „Милошем живиш“ у 892. стиху / Радмило Маројевић // ЗБМСКЈ. — 53, 1–3 (2005), 337–359. | Резюме

665. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Напомене о једној заједничкој особини српског и бугарског правописа у време патријарха Јевтимија / Александар Младеновић // АП. — 26–27 (2004–2005), 175–188. | Резюме

666. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Неке фонолошке напомене о „Грбальском рукопису Законика цара Душана“ / Александар Младеновић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 85–93. | Резюме

667. НЕВЕКЛОВСКИ, Герхард

Nastavci dativa, instrumentala i lokativa množine imenica u drugom delu „Života i priključenija“ Dositeja Obradovića / Gerhard Neweklowsky // Живот и дело... — 529–538. | Zusammenfassung

668. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

Наставак генитива множине именица у „Светостефанској хрисовуљи“ : друга деценија XIV века / Јасмина Недељковић // АП. — 26–27 (2004–2005), 155–160. | Резюме

669. НЕНЕЗИЋ, Соња

Дијалекатско и нормативно у језику Николе I Петровића / Соња Ненезић // Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“... — 91–103. | Summary

670. НЕНЕЗИЋ, Соња

Морфолошке карактеристике именица у језику Николе I Петровића / Соња Ненезић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 135–159. | Summary

671. НЕНЕЗИЋ, Соња

Морфолошке особине презента у језику Николе I Петровића / Соња Ненезић // Рјеч. — 11, 1–2 (2005), 114–123.

— НЕНЕЗИЋ, Соња

О једном типу детерминативних сложеница у Вуковом „Српском рјечнику“ | Уп. 347

672. НИКОЛИЋ, Видан

Секвенца *нѣ-* у језику Луке Милованова Георгијевића и у говору Осата / Видан Николић // Србистички... — 159–167. | Резюме

673. НОВАКОВ, Драгана

Напомене о лексичи рукописне „Лекаруше“ из Боке Которске (XVIII век) / Драгана Новаков // НССУВД. — 35, 1 (2005), 327–332. | Резюме

674. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Генитив с предлогом *оу* и његови синтаксички конкуренти у старосрпским повељама и писмима / Слободан Павловић // ЗБМСС. — 67 (2005), 65–76. | Резюме

675. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Синтаксичка структура старосрпских остава / Слободан Павловић // Живот и дело... — 403–412. | Резюме

676. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Фонолошке одлике Паскалових старосрпских повеља и писама : пример српско-романске фонолошке интерференције / Слободан Павловић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 21–33. | Резюме

677. ПАНТИЋ, Мирослав

Приступна академска беседа Милана Решетара о најстаријем дубровачком говору и њен (необјављени) завршетак / Мирослав Пантић // Живот и дело... — 21–33. | Резюме

678. РАДАН, Михај

Значај Ивићевог доприноса расветљавању проблема еволуције јата на српско-хрватском језичком простору за српску (и хрватску) дијалектологију / Михај Н. Радан // Живот и дело... — 581–593. | Summary

679. РАЗДОБУДКО-ЧОВИЋ, Лариса

Стилски ефекти Стефана Митрова Љубише : фразеологизми, поредбене конструкције и паремински блокови у Љубишиној наративној прози / Лариса Раздобудко-Човић. — Нови Сад : Змај, 2005. — 258. — (Студије и огледи, 4 ; 3 (23)) | Уп. 658

680. РАТКОВИЋ, Драгана

Синтаксичке фигуре у другом монологу игумана Стефана у „Горском вијенцу“ : стилистички аспект / Драгана Ратковић // СЈ. — 10 (2005), 637–650. | Summary

681. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Обилсжавање старог вокала јат и његових континуаната у споменицима писаним српскословенским језиком на (и)јекавском подручју / Јелица Стојановић // Србистички... — 263–271. | Резюме

682. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Судбина сугласника *x* и старог полугласника у Паштровским исправама и говору Паштровића / Јелица Стојановић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 73–79. | Резюме

683. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

О природи, мјесту и употреби сугласника *x* у језику Стефана Митрова Љубише / Миодарка Тепавчевић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 107–134. | Summary

684. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

О реду ријечи у језику Стефана Митрова Љубише / Миодарка Тепавчевић // Ријеч. — 11, 1–2 (2005), 98–113.

685. ЦВЕТКОВИЋ, Ирена

Значење и употреба именица на *-ије* у „Уранији“ (1837, Београд) / Ирена Цветковић // Србистички... — 284–290. | Резюме

686. ЦВЕТКОВИЋ, Ирена

Славенизми у Вуковом „Српском рјечнику“ из 1852. године / Ивана Цветковић // ЗбМСФД. — 48, 1–2 (2005), 95–108. | Резюме

687. ЧИГОЈА, Бранкица

Говор Пирота у XVIII вeku / Јасмина Недељковић. — Београд : Народна библиотека Србије ; Пирот : Народна библиотека, 2004. — 424. / Бранкица Чигоја // ЈФ. — 61 (2005), 280–286.

Приказ | Уп. 688

688. ЧИГОЈА, Бранкица

О говору Пирота у 18. веку : Говор Пирота у XVIII веку / Јасмина Недељковић. — Београд : Народна библиотека Србије ; Пирот : Народна библиотека, 2004. — 424. / Бранкица Чигоја // СЈ. — 10 (2005), 841–847.

Приказ | Уп. 687

689. ШТРБАЦ, Гордана

Деривација именица са значењем лица у делима Стефана Првовенчаног / Гордана Штрабац // ППЈ. — 36 (2005), 5–30. | Summary

690. ШУБАРИЋ, Сања

Потенцијал с императивним значењем у документима Црногорског сената / Сања Шубарић // Гласник ЦАНУ. — 23 (2005), 185–192. | Summary

г) Историја српског књижевног језика

- ИВАНОВА, Ценка
Исследвање на бугарската и србската езикова стандардизација чрез преводите между двата езика през XIX век | Уп. 166
- ИВАНОВИЋ, Здравко
Фреквенцијски речник „Горског вијенца“ и „Луче Микрокозма“ | Уп. 881
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило
Српски књижевни језик и његови историјски и регионално–конфесионални варијетети | Уп. 253
- 691. МИЛАНОВИЋ, Александар**
Српска језичка ситуација у Суботићевој „Автобиографији“ / Александар Милановић // Србистички... — 141–150. | Summary
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар
Значај Ивићевих проучавања развитка фонолошког система српског језика | Уп. 271
- 692. НИКОЛИЋ, Ненад**
Граждани против Вука : Против Вука : српска грађанска интелигенција 18. и 19. века о језику и његовој реформи / приредио Мирослав Јовановић ; транслитерација Татјана Суботин–Голубовић. — Београд : Стубови културе, 2004. — 410. / Ненад Николић // ЛМС. — 475, 3 (2005), 459–465.
Приказ
- ОКУКА, Милош
Из наше књижевнојезичке повјеснице : *српскохрватски и србохрватски* | Уп. 256
- 693. ОКУКА, Милош**
„Што је Талијанима тосканско наречје, то је Србљима босанско“ : о српском и турском језику у Босни и Херцеговини Косте Хаџиристића из 60-тих година 19. вијека / Милош Окука // Србистички... — 169–177.
- 694. ПОПОВИЋ, Иван**
Историја српскохрватског језика / Иван Поповић. — Београд : Требник ; Крагујевац : Лира, 2005. — 496.
- 695. САВИЋ, Виктор**
Кратка историја српског књижевног језика / Александар Милановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. — 142. / Виктор Савић // *Prevodilac*. — 24, 1–2 (2005), 62–70.
Приказ | Уп. 696
- 696. САВИЋ, Виктор**
Нова историја српског књижевног језика : Кратка историја српског књижевног језика / Александар Милановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. — 142. / Виктор Савић // СЈ. — 10 (2005), 849–856.
Приказ | Уп. 695
- 697. СОТИРОВИЋ, Владислав**
Kritika interpretacije filoloških stavova Vuka Stefanovića Karadžića od strane „jugoslovenske integralističke filologije“ / Vladislav B. Sotirović // 36MCC. — 68 (2005), 47–61. | Summary
- 698. СТОЈАНОВИЋ, Јелица**
Вукова језичка реформа и језик дурмиторског краја друге половине XIX вијека : на примјерима из „Зборника докумената Црногорског сената и Црногорског суда“ / Јелица Стојановић // На извору... — 31–39. | Резюме
- 699. ТЕРЗИЋ, Богдан**
Студије и чланци из српског књижевног језика / Никита И. Толстој ; превела са руског Људмила Јоксимовић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Вукова за-

дужбина ; Нови Сад : Матица српска, 2004. — 219. — (Студије о Србима ; 16) / Богдан Тр-
зић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 379–382.

Приказ

VIII. Македонски језик

700. АВРАМОВСКА, Наташа

Да се дојде во светот да се дојде во јазикот / Наташа Аврамовска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 55–63.

701. АКТУЕЛНИТЕ состојби во македонскиот јазик : зборник на трудови од тркалезната маса одржан на 16 март 2004 / редакциски одбор Снежана Велковска, Снежана Веновска-Антевска, Лидија Ѓорѓиевска-Тантуровска, Александра Ѓуркова, Катица Топлиска-Евроска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 120. — (Јазикот наш денешен ; 12)

702. АНДОНОВА-МИТРЕВСКА, Тања

Македонски јазик и литература задолжителен предмет во новата матура / Тања Андонова-Митревска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 137–141.

703. АНДРИЈЕВСКА, Наталија

Називи на дејства (nomina actions) во Крнинскиот Дамаскин / Наталија Андријевска // XXXI научна... — 168–180.

704. АПОСТОЛСКА, Маја

Агресивна и пасивна јазична политика / Маја Апостолска // Јазичната... — 90–95.

705. АРГИРОВСКИ, Мито

Имиња на животни и на растенија во библиските текстови : македонска редакција / Мито Аргировски // XXXI научна... — 251–266.

706. АРЕАЛНА лингвистика : теорија и методи : материјали од научната конференција по повод петгодишнината од смртта на Божидар Видосевски / организациони одбор Зузана Тополињска, Петар Хр. Илиевски, Милан Ѓурчинов, Коста Псев, Олга Иванова, Убавка Гајдова. — Скопје : МАНУ : Истраживачки центар за ареална лингвистика, 2005. — 384.

707. АРИЗАНКОВСКА, Лидија

Англиска транскрипција на македонските имиња / Лидија Аризанковска, Људмил Спасов // Актуелните... — 30–35.

708. АРИЗАНКОВСКА, Лидија

Суфиксот прасл. *-tel'ы — мак. -џел и неговите изофункционални суфикси во книгата „За македонските работи“ од К. П. Мисирков / Лидија Аризанковска // Делото... : II. — 293–299. | Summary

709. БИЦЕВСКА, Кита

Меѓународен научен сборник Свети Наум Охридски : живот и дело / Кита Бицевска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 119–124.

710. БОЈКОВСКА, Емилија

Дополненија и додаци на глаголот / Емилија Бојковска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 15–26.

711. БОЈКОВСКА, Емилија

Разграничување меѓу дополснијата и додатците на глаголот / Емилија Бојковска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 43–56.

712. БОЈКОВСКА, Емилија

Согласување во именската синтагма во македонскиот и во германскиот јазик / Емилија Бојковска // XXXI научна... — 343–359.

713. БОЈКОВСКА, Стојка

Како да се подготвам за наставен час во современа училишница или како да научам / Стојка Бојковска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 111–120.

714. БОЈКОВСКА, Стојка

Лексиката на говорот на селото Чифлицик-Демирхисарско : со краток граматички опис / Светлана Давкова-Ѓоргиева. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2004. — 183. / Стојка Бојковска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 109–111.

Приказ

715. БОРОНИКОВА, Наталија

За „проникливоста“ на границата меѓу сопствените и општите именки / Наталија Бороникова // XXXI научна... — 397–401.

716. БОШЊАКОВИЌ, Жарко

Како Македонци говоре српски? : фонетске карактеристике / Жарко Бошњаковиќ // ЗбМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 257–266. | Резюме

717. БРЗОВИЌ, Далибор

Sociolingvistički i genetskolingvistički status makedonskoga jezika u Sloveniji i Evropi / Dalibor Brzović // Ареална... — 15–21. | Резиме

718. ВЕЛЕВА, Славица

Тенденции кај придавските доблети со мутација во македонскиот јазик / Славица Велева // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 73–82.

719. ВЕЛЕВСКА, Маргарита

Трстманот на инфинитивната реченица во франускиот јазик и соодветни конструкции во македонскиот / Маргарита Велевска // XXXI научна... — 330–342.

720. ВЕЛИЧКОВСКИ, Боне

Фразеолошкиот и пословичниот фонд во делото „За македонските работи“ на Крсте Мисирков / Боне Величковски // Делото... : II. — 311–328. | Summary

721. ВЕЛЈАНОВСКА, Катерина

Односи кон заемките во македонскиот и во словенечкиот јазик / Катерина Велјановска // XXXI научна... — 267–270.

722. ВЕЛКОВСКА, Снежана

Влијанието на електронските медиуми врз формирањето на јазичната свест / Снежана Велковска, Бисерка Велковска, Оливера Јовевска // Актуелните... — 68–76.

723. ВЕЛКОВСКА, Снежана

Делото на Мисирков „За македонските работи“ од лексикографски аспект / Снежана Велковска, Ѓорѓи Митревски // Делото... : II. — 227–233. | Summary

724. ВЕЛКОВСКА, Снежана

Законот за примена на македонскиот јазик / Снежана Велковска // Јазичната... — 44–48.

725. ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА, Снежана

Кодификацијата на македонскиот јазик / Снежана Веновска-Антевска // Јазичната... — 25–29.

726. ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА, Снежана

Македонски јазичен корпус : идеја, можности, реализација / Снежана Веновска-Антевска // Предавања на... — 77–92.

727. ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА, Снежана

Спротивните сврзници во книгата „За македонските работи“ од Крсте П. Мисирков / Снежана Веновска-Антевска // Делото... : II. — 275–284. | Summary

728. ГАЈДОВА, Убавка

За називите некои демонски суштества во македонските говори / Убавка Гајдова // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 183–91.

729. ГАЈДОВА, Убавка

Од проблематиката на условниот период во македонските дијалекти / Убавка Гајдова // Ареална... — 119–127. | Summary

730. ГЕГОВСКИ, Дејан

Околу комплементарните дел : рченици во говорите во Разлошко / Дејан Геговски // Ареална... — 139–152. | Summary

731. ГЕОРГИЕВСКИ, Петре

Оксимороните во јавните говори / Петре Т. Георгиевски // Јазичната... — 68–80.

732. ГОЧКОВА, Татјана

Кон промените во статусот на македонскиот јазик : јазична полемика или политизирање на јазикот / Татјана Гочкова // Јазичната... — 30–35.

733. ГРУЕВСКА-МАЦОСКА, Симона

Мекица, тилулица, тилганица, кровна : синоним или не? / Симона Груевска-Мацоска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 93–95.

734. ДАВКОВА-ЃОРГИЕВА, Светлана*

Лексиката на говорот на селото Чифлицик-Демирхисарско : со краток граматички опис / Светлана Давкова-Ѓоргиева. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2004. — 183. | Уп. 714

735. ДАВКОВА-ЃОРГИЕВА, Светлана

Од македонската дијалектна лексика : *црејна* и *вршник* / Светлана Давкова-Ѓоргиева // Ареална... — 307–317. | Summary

736. ДАПИТ, Роберто

Delo Jana Bandanina de Courtenayja pri slovenskih skupnostih v Italiji / Roberto Dapit // Делоето... : II. — 139–154. | Riassunto

737. ДЕЛОВА, Јасминка

Еквивалентност на глаголската модалност во чешкиот и во македонскиот јазик / Јасминка Делова // Славистика. — 9 (2005), 204–210. | Resumé

738. ДЕЛОТО на Крсте Мисирков : зборник од Меѓународниот научен собир по повод стогодишнината од излегувањето на книгата „За македонските работи“ одржан во Скопје на 27–29 ноември 2003 године / уредувачки одбор Блаже Ристовски, Георги Страделов, Људмил Спасов. — Скопје : МАНУ, 2005. — 2 т. (532, 481).

739. ДЕМИРАЈ, Шабан

On some Distinctive Phenomena of Standard Macedonian / Shaban Demiraj // Делоето... : II. — 133–137. | Резиме

740. ДРАГИН, Наташа

Македонско четвороевангелие / Весна Костовска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2003. — 218. / Наташа Драгин // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 411–413.

Приказ

741. ДРАКУЛОВСКА, Марија

Јазичната ситуација низ јавните натписи : на примерот на градот Скопје / Марија Дракуловска // Актуелните... — 77–81.

742. ДРВОШАНОВ, Васил

Анатомската лексика за човекот во македонските говори / Васил Дрвошанов. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 278. — (Посебни издања ; 46)

743. ДРВОШАНОВ, Васил

Изразување на семемите *ушта* и *усна* во македонските говори / Васил Дрвошанов // Арална... — 285–296. | Summary

744. ДРВОШАНОВ, Васил

Фактори што го загрозуваат македонскиот дијасистем / Васил Дрвошанов // Актуелните... — 49–53.

745. ДУЕВ, Ратко

За транскрипцијата на старогрчките антропоними и топоними на македонскиот јазик / Ратко Дуев, Војислав Сараќински // Јазичната... — 141–162.

746. ДУЧЕВСКА, Анета

За транскрипцијата / Анета Дучевска // Актуелните... — 21–29.

747. ДУЧЕВСКА, Анета

[Тридесетосми] XXXVIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура : 3–11 август 2005 / Анета Дучевска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 155–158.

748. БУРКОВА, Александра

Македонскиот јазик и светските јазични тенденции / Александра Ѓуркова // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 33–41.

749. БУРКОВА, Александра

Целните зависносложени реченици од дијахронски аспект / Александра Ѓуркова // XXXI научна... — 181–191.

750. ЖУГИЌ, Радмила

На ономастички теми / Трајко Стаматоски. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2002. — 199. / Радмила Жугиќ // ЈФ. — 61 (2005), 302–310.

Приказ

751. ИВАНОВА, Олга

Божидар Видоевски : креатор и афирматор на ономастичките истражувања во Македонија / Олга Иванова // Арална... — 359–373. | Summary

752. ИЛИЕВСКИ, Петар

Еволуционистички сфаќања на Крсте Петков Мисирков за македонскиот јазик / Петар Хр. Илиевски // Делото... : II. — 55–67. | Summary

753. ИЛИЕВСКИ, Петар

Традиција и иновација во македонските црковнословенски книжевни споменици од турскиот период / Петар Хр. Илиевски. — Скопје : МАНУ, 2005. — 393.

754. ИЛИЕВСКИ, Стојанче

Скопје : двојезичен или тројезичен град / Сојанче Илиевски // Јазичната... — 96–99.

755. ЈАЗИЧНАТА политика и статусот на македонскиот јазик : зборник трудови од Научниот собир одржан на 30–31 март 2005 / редакциски одбор Снежана Велковска, Снежана Веновска-Антевска, Јован Корубиќ. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 173. — (Јазикот наш денешен ; 137)

756. ЈАНУШЕВСКА, Виолета

Изразување на видскиот момент кај глаголите во битолскиот македонски говор во споредба со битолскиот влашки говор / Виолета Јаушевска // XXXI научна... — 377–382.

757. ЈАЧЕВА-УЛЧАР, Елка

Лексички паралели во македонската и српската топонимија / Елка Јачева-Улчар // ОП. — 18 (2005), 31–36. | Summary

758. КАВКА, Марцијеј

Misirkov a południostłowiański dyskurs w języku / Marciiej Kawka // Делото... : II. — 385–391. | Резиме

759. КАРАНФИЛОВСКИ, Максим

Консонанските групи во еницевскиот говор / Максим Каранфиловски // Ареална... — 177–185. | Резюме

760. КЕПЕСКА, Јованка

Јазикот и кажувањето : филозофските аспекти на јазичната политика : укажувањето на филозофот Вања Сутлиќ / Јованка Кепеска // Јазичната... — 63–67.

761. КИШ, Маријана

Морфолошката структура на придавките во македонскиот литературен и дијалектен јазик / Маријана Киш. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 438. | Уп. 778

762. КЛЕПИКОВА, Галина

Типы ареалов, репрезентирующих македонско–севернославянские параллели / Галина П. Клепикова // Ареална... — 51–67. | Summary

763. КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, Марија

Двојазичноста во некои земји на Европа / Марија Коробар-Белчева // Јазичната... — 36–43.

764. КОРУБИН, Јован

Јазичната ситуација во Република Македонија меѓу официјалното и реалното : насоки за размишлување / Јован Корубин // Актуелните... — 40–43.

765. КОРУБИН, Јован

Општествената основа на јазичната политика денес / Јован Корубин // Јазичната... — 49–54.

766. ЛАБРОСКА, Веселинка

Од глаголскиот систем во кучевскиот говор : аористот и категоријата вид / Веселинка Лаброска // Ареална... — 129–137. | Summary

767. ЛАБРОСКА, Веселинка

[Шеснаесто] XVI заседање на Комисијата за фонетика и фонологија на словенските јазици при Меѓународниот славистички комитет у Работа на научна конференција / Веселинка Лаброска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 159–161.

768. ЛОЗАНОСКИ, Раско

„Во прегратките на Горно Врановци и Велес“, интегриран наставен блок час во VII одд. по предметите македонски јазик, географија и ликовно образование : методски приод / Раско Лозаноски // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 89–94.

769. ЛОЗАНОСКИ, Раско

Вредностите и особените на наставникот по македонски јазик и литература : видувања и сугестии / Раско Лозаноски // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 129–136.

770. ЛОНЧАРИЌ, Мијо

O akcenatskim tipološkim sličnostima između hrvatskih i makedonskih govora / Mijo Lončarić // Ареална... — 165–175. | Резиме

771. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Лексиката на „Кратовското евагелие“ / Лилјана Макаријоска // XXXI научна... — 145–157.

772. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Македонската православна црква и македонскиот јазик / Лилјана Макаријоска // Јазичната... — 107–118.

773. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Ретките зборови во „Ваташкиот минеј“ / Лилјана Макаријоска, Мери Цубалеvsка // XXXI научна... — 415–424.

774. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Црковнословенската традиција и делото на Мисирков / Лилјана Макаријоска // Делото... : II. — 187–195. | Summary

775. МАЛЕНКО, Билјана

Јазичкот израз во текстовите на Димче Маленко / Билјана Маленко // XXXI научна... — 45–53.

776. МАЛЕНКО, Билјана

Кривопаланечкиот говор / Елена Стоевска-Денчова. — Скопје : Универзитет Св. Климент Охридски, 1996. — 178. / Билјана Маленко // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 145–147.

Приказ

777. МАЛЕНКО, Билјана

Македонскиот јазик на интернет / Билјана Маленко // Јазичната... — 163–170.

778. МАЛЕНКО, Билјана

Морфолошката структура на придавките во македонскиот литературен и дијалектен јазик / Маријана Киш. — Скопје, 2005. / Билјана Маленко // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 113–116.

Приказ | Уп. 761

779. МАРКОВИЌ, Марјан

За упростувањето на именскиот систем во говорот на Ароманците Фаршероти од охридско–струшкиот регион / Марјан Марковиќ // Ареална... — 109–118. | Summary

780. МАТЕВСКИ, Зоран

Теоретски гледишта за билингвизмот и јазичната политика / Зоран Матевски // Јазичната... — 55–62.

781. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана

Две особености на македонскиот глаголки систем / Лилјана Минова–Ѓуркова // Актуелните... — 15–20.

782. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана

Македонските (јазични) работи денес / Лилјана Минова–Ѓуркова // Делото... : II. — 223–226. | Summary

783. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана

Структурата на македонската реченица / Лилјана Минова–Ѓуркова // Предавања на... — 31–43.

784. МИРКУЛОВСКА, Бистрица

Благоја Корубин „Првите излегуваат“ : литературен зборник : 11 октомври 1948 година / Бистрица Миркуловска // Јазичната... — 100–106.

785. МИРКУЛОВСКА, Милица

Категоријата определеност во текстовите на Мисирков / Милица Миркуловска // Делото... : II. — 285–291. | Summary

786. МИСИРКОВ, Крсте

Собрани дела. I : Текстови на македонски јазик : 1900–1905 / Крсте Петков Мисирков ; подготовка Блаже Ристовски ; соработник Билјана Ристовска-Јосифовска. — Скопје : МАНУ, 2005. — 485.

787. МИТЕВА, Димка

Погрешно толкување на некои „јазични грешки“ во македонскиот јазик / Димка Митева // Актуелните... — 82–86.

788. МИТЕВА, Димка

Фразеолошките извори и македонскиот јазичен стандард / Димка Митева // Јазичната... — 129–133.

789. МИТЕВСКИ, Витомир

Апстрактната лексика во македонскиот јазик и неговата традиција / Витомир Митевски // Јазичната... — 134–140.

790. МИТЕВСКИ, Витомир

Петар Хр. Илиевски по повод 85 годишнината од животот и 60 години научна работа / Витомир Митевски // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 103–107.

791. МИТКОВ, Маринко

Синонимски гнезда во географската терминологија на Божидар Видевски / Маринко Митков // Ареална... — 375–379. | Резюме

792. МОШИЊСКИ, Лашек

Funkcja złożonej odmiany staro-cerkowno-słowiańskiego przymiotnika w staromacedońskim Apostole ze Strumicy / Laszek Moszyński // Делото... : II. — 155–169. | Резиме

793. НАКАЦИМА, Јуми

Една споредба во однос на формирањето на стандардниот јазик : модерното време во Македонија и во Јапонија / Јуми Накацима // Делото... : II. — 111–120. | Summary

794. НЕСТОР, Валентина

Македонското лексичко-зборообразувачко влијание врз албанскиот јазик / Валентина Нестор // XXXI научна... — 367–375.

795. НИКОДИНОВСКИ, Звонко

Афоризмот како говорна единица во францускиот и во македонскиот јазик : синтаксички и семантички обележја / Звонко Никодиновски, Ирина Бабамова // XXXI научна... — 305–327.

796. НОВОТНИ, Соња

Зборообразувачки модели во слоештичкиот патерик / Соња Новотни // XXXI научна... — 193–201.

797. НУОРЛУТО, Јухана

Нов наод : ракописот на „Кониковското евангелие“ / Јухана Хуорлуото // XXXI научна... — 233–237.

798. ПАНДЕВ, Димитар

Македонскиот јазик од Илинден (1903) до АСНОМ (1944) / Димитар Пандев // Предавања на... — 59–65.

799. ПАНДЕВ, Димитар

Социolingвистички пристап во историјата на македонскиот јазик во делото на Благоја Корубин / Димитар Пандев // Актуелните... — 44–48.

800. ПАНОВСКА-ДИМКОВА, Искра

Семантика и прагматика на суфиксот *-ува* во книгата „За македонските работи“ од Крсте П. Мисирков / Искра Пановска-Димкова // Делото... : II. — 301–309. | Summary

801. ПАНОВСКА-ДИМОВА, Искра

Хабитуални глаголи во македонскиот и во словенечкиот јазик / Искра Пановска-Димкова, Лидија Аризанковска // XXXI научна... — 271–278.

802. ПАУНКОВИЋ, Зорислав

Гайто Газданов в России : библиографија (1988–2003) : библиографически указатели / сос. А. Б. Мзоков. — Владикавказ : Ир, 2003. Гайто Газданов : библиографически указатели / сос. И. Бибоева, З. Тигиева. — Владикавказ : Олимп, 2003. / Zorislav Paunković // ЗБМСС. — 68 (2005), 321–323.

Приказ

803. ПАУНОВА, Марија

Меѓународни научен собир „Класика — Балканистика — Палеославистика“ / Марија Паунова // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 163–164.

804. ПЕЕВ, Коста

Кон разграничувањето на македонските говори во Солунско / Коста Пеев // Арална... — 77–90. | Summary

805. ПЕЕВ, Коста

Македонскиот стандард во светлината на Мисирковите лингвистички погледи / Коста Пеев // Делото... : II. — 197–211. | Summary

806. ПЕЕВ, Коста

Социјалниот фактор во ономастичката номенклатура кај македонските муслимани : врз материјали од реканскиот говор / Коста Пеев // Предавања на... — 67–75.

807. ПЕТРОВА-ЏАМБАЗОВА, Снежана

За членуваните прескори од Велес / Снежана Петрова-Џамбазова // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 107–110.

808. ПЕТРОВА-ЏАМБАЗОВА, Снежана

Запознајте за книгата за да си го олесните подучувањето македонски јазик : Вежби и игри : приручник за учење македонски јазик како странски / Лиџија Тантуровска. — Скопје : Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, 2005. — 212. / Снежана Петрова-Џамбазова // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 117–118.

Приказ | Уп. 838

809. ПЕТРОВА-ЏАМБАЗОВА, Снежана

Кон збороредот на иг цо вторични имиња / Снежана Петрова-Џамбазова // Актуелните... — 36–39.

810. ПЕТРОВИЌ, Драгољуб

Божидар Видоевски и истраживање српско-македонских дијалекатских контакта / Драгољуб Петровиќ // Арална... — 35–50. | Резиме

811. ПЈАНКА, Влоѓимјеж

Дали е возможна додржана семантичко-синтаксичка класификација на придавките? / Влоѓимјеж Пјанка // ЈФ. — 61 (2005), 117–123. | Zusammenfassung

812. ПОП-АТАНАСОВА, Стоја

За некои јазични карактеристики на преписите на Климентовите химнографски дела од македонска редакција / Стоја Поп-Атанасова // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 35–4.

813. ПОПВАСИЛЕВА, Александра

Опстојувањето на македонскиот јазик во регионите без услови за литературен развој / Александра Попвасилева // Делото... : II. — 329–339. | Summary

814. ПОПОВСКА, Билјана

Јазична анализа на текстот „Подотворени порти, затворени права“ / Билјана Поповска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 145–146.

815. ПРЕДАВАЊА на XXXVII меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура : Охрид, 04–22 август 2004 г. / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ : Меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура, 2005. — 327.

816. РЕМЕТИЋ, Слободан

Статус пограничних говора у делу Божицара Видосвоког / Слободан Реметић // Арална... — 337–350. | Резиме

817. РИБАРОВА, Зденка

Јазикот на македонските црковнословенски текстови / Зденка Рибарова. — Скопје : МАНУ, 2005. — 245.

818. РИСТЕСКИ, Димитрија

Крсте Петков Мисирков и руската славистика / Димитрија Ристески // Делото... : I. — 207–212. | Резюме

819. РИСТОВСКИ, Блаже

Статусот на македонскиот јазик денеска / Блаже Ристовски // Јазичната... — 7–24.

820. РОДРИГЕЗ, Валерија

Lingua politica, die case a confronto : Silvio Berlusconi e Branko Crvenskovski = Јазикот и политиката преку примерот на Силвио Берлускони и Бранко Црвенковски / Valerija Rodrigez // XXXI научна... — 447–456.

— РУЖИЋ, Владислава

Везници у изричним реченицама : српско–македонске паралеле | Уп. 362

821. САРЖОСКА, Александра

Судбината на италијанскиот јазик во образовниот систем на Република Македонија / Александра Саржоска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 125–128.

822. СПАСОВ, Људмил

АСНОМ и Конески / Људмил Спасов // Предавања на... — 45–58.

823. СПАСОВ, Људмил

Изучувањето на македонскиот јазик меѓу Македонците надвор од РМ / Људмил Спасов, Снежана Веновска-Антевска, Максим Каранфиловски // Актуелните... — 54–61.

824. СПАСОВ, Људмил

Употреба на преодните и непреодните глаголи во книгата „За македонските работи“ од Крсте П. Мисирков / Људмил Спасов // Делото... : II. — 235–251. | Summary

825. СТАМАТОСКИ, Трајко

Јазичната проблематика во средствата за информирање / Трајко Стаматоски // Актуелните... — 62–67.

826. СТАМАТОСКИ, Трајко

Никола Поп Филипов : ран претходник на Мисирков / Трајко Стаматоски // Делото... : II. — 385–391. | Summary

827. СТАМАТОСКИ, Трајко

Шест децении слободен македонски збор / Трајко Стаматоски // Предавања на... — 19–30.

828. СТАНКОВСКА, Љубица

Апелативната лексика во топонимијата во архангелска грамота / Љубица Станковска // ОП. — 18 (2005), 1–19. | Summary

829. СТАНКОВСКА, Љубица

За стандардизацијата на неколку наши имиње на населени места / Љубица Станковска // Јазичната... — 120–128.

830. СТАНКОВСКА, Љубица

Од ојконимијата во Кумановско / Љубица Станковска // Арална... — 319–334. | Summary

831. СТАНКОВСКА, Љубица

Прилог кон супстратната топонимија / Љубица Станковска // XXXI научна... — 403–413.

832. СТЕНПЊАК-МИНЧЕВА, Ванда

Тресет години македонистике на Јагелошкиот Универзитет / Ванда Стенпњак-Минчева // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 95–101.

833. СТЕФАНИЈА, Драги

За јазикот прасловенски : старомакедонски елементи во современиот македонски јазик и дијалектите / Драги Стефанија // XXXI научна... — 103–114.

834. СТЕФАНИЈА, Драги

[Шездесет] 60годишни правописен живот / Драги Стефанија // XXXI научна... — 31–38.

835. СТОЕВСКА-ДЕНЧОВА, Елена

Од роднинската терминологија во македонскиот дијалектен јазик / Елена Стоевска-Денчова // Ареална... — 297–306. | Summary

836. СТОЈЧЕВСКА-АНТИЌ, Вера

Крсте Петков Мисирков и просветителите Кирил и Методиј / Вера Стојчевска-Антиќ // Делото... : II. — 179–186. | Summary

837. СУБОТИЌ, Љиљана

Доситеј — Вук — Мисирков : паралелс / Љиљана Суботиќ // Делото... : II. — 85–97. | Summary

838. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Вежби и игри : приручник за учење македонски јазик како странски / Лидија Тантуровска. — Скопје : Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, 2005. — 212. | Уп. 808

839. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Денови на Благоја Корубин / Лидија Тантуровска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 125–126.

840. ТАНТУРОВСКА, Лидија

„За македонските работи“ и научниот функционален стил / Лидија Тантуровска // Делото... : II. — 253–264. | Summary

841. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Јазикот на законските акти за државните симболи, за името и за печатот на Република Македонија / Лидија Тантуровска // XXXI научна... — 55–75.

842. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Кон актуелните состојби во македонскиот јазик / Лидија Тантуровска // Актуелните... — 7–14.

843. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Општење меѓу продавачите и купувачите / Лидија Тантуровска // Јазичната... — 81–89.

844. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Убавите жени / Лидија Тантуровска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 27–32.

845. ТАНТУРОВСКА, Лидија

Украинско-македонски и македонско-украински разговорник / Лидија Тантуровска // ЛЗБ. — 52, 4–6 (2005), 143–144.

846. ТАСОВА, Лора

Въпроси околу локализацијата на трета јужнословјански превод на триодните синаксари од XIV век / Лора Тасова // XXXI научна... — 203–215.

847. ТАШОВА, Васка

Јазична анализа на текст „Стразбуршка лекција за Грција и за Булгарија“ /Васка Ташова // ЛЗб. — 52, 1–3 (2005), 147–149.

848. ТОЛКОВЕН речник на македонскиот јазик / ред. Снежана Велковска, Кирил Конски, Живко Цветковски. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005. — 2 т. (637, 675)

849. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Божидар Видоески и македонската наука за јазикот / Зузана Тополињска // Арелна... — 351–358. | Summary

850. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Лингвистичката мисла на Мисирков / Зузана Тополињска // Делото... : II. — 11–17. | Summary

851. ТРАЈКОВА, Катица

Лексичките заемки во категоријата називи на орудија (средства) за вршење дејства / Катица Трајкова // XXXI научна... — 159–166.

852. ТРАЈКОВА, Мира

Автентичните документи како средство за зголемување на мотивацијата на учениците на часот по странски јазик / Мира Трајкова // ЛЗб. — 52, 1–3 (2005), 85–88.

853. ТРЕНЕВСКИ, Томислав

Јазикот на печатот во Република Македонија : 1989–1999 / Томислав Трневски // ЛЗб. — 52, 4–6 (2005), 57–72.

854. [Тридесетпрва] XXXI научна конференција на XXXVII меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура : Охрид, 16–17 август 2004 г. / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ : Меѓународен семинар за македонскиот јазик, литература и култура, 2005. — 461.

855. ТУШЕВСКИ, Ванчо

Стилот на Крсте Мисирков во книга „За македонските работи“ / Ванчо Тушевски // Делото... : II. — 265–273. | Summary

856. УСИКОВА, Рина

Кон типолошките карактеристики : списки на македонскиот литературен јазик, кодифициран од Крсте П. Мисирков / Рина Усикова // Делото... : II. — 19–32. | Резюме

857. УСИКОВА, Рина

Развиток на лексичкиот состав на македонскиот литературен јазик : според материјалите од македонско–руските речници од 1963 до 2003 г. / Рина Усикова // XXXI научна... — 241–249.

858. ФАЛИЊСКА, Барбара

Macedońskie substantiva na mapach II tomu OLA / Barbara Falińska // Арелна... — 245–262. | Резиме

859. ФЕРЕНЧИКОВА, Адриана

Macedońsko–slovenské paralely v oblasti lexiky z tematického okruhu poľnohospodárstva / Adriana Ferenciková // Арелна... — 263–268. | Резиме

860. ФРИДМАН, Виктор

За дијалектолошките работи : Мисирков, Пулевски и Теодоров-Балан / Виктор Фридман // Делото... : II. — 69–74. | Summary

861. ХОРАК, Емил

Princípy kodifikácie spisovnej slovenčiny L'. Štúra v porovnaní s kodifikačnými princípmi spisovnej macedońčiny Krste P. Misirkova / Emil Horák // Делото... : II. — 41–53. | Резиме

862. ХОРАКОВА, Радмила

Spisovná slovensčina s spisovná macedónčina : retrospektívne a perspektívne súvislosti : tézy pre sociolingvistický koncept / Radmila Horáková // Делото... : II. — 99–110. | Резиме

863. ХРАКОВСКИ, Виктор Самуилович

Эвиденциональности и (ад)миративности : одна или две категории / Виктор Самуилович Храковский // Делото... : II. — 121–132. | Резиме

864. ХРИСТОВА, Драгана

Македонските и европските јазици и културни придобивки / Драгана Христова // XXXI научна... — 383–396.

865. ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце

Конститутивниот елемент на именската синтагма во каршијачкиот говор / Гоце Цветановски // Арална... — 153–164. | Summary

866. ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце

Формална и функционална анализа на сложените глаголски форми : перифрастични констрикции : врз примери од скопскоблатскиот говор / Гоце Цветановски // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 97–106.

867. ЦИХУН, Генадз

Родная гаворка Мисиркова і яго літературны стандарт / Генадзь Цыхун // Делото... : II. — 33–40. | Резиме

868. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија

Деривацијата на придавките во „Орбелскиот триод“ / Емилија Црвенковска, Лилјана Макаријоска // ЛЗБ. — 52, 1–3 (2005), 3–14.

869. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија

Паралелизмот во химнографските текстови / Емилија Црвенковска // XXXI научна... — 137–143.

870. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија

Старословенскиот јазик и словенската јазична фамилија во светлината на Мисирковите согледувања / Емилија Црвенковска // Делото... : II. — 171–177. | Summary

871. ЧИГОЈА, Бранкица

Погледи Крсте Мисиркова и нека друга глудања о македонском језику и народу / Бранкица Чигоја // Делото... : II. — 75–83. | Summary

872. ЧУНДЕВА, Нина

Јазикот на К. П. Мисирков и факторот на традицијата / Нина Чундева // Делото... : II. — 213–222. | Резюме

873. ШОКЛАРОВА-ЉОРОВСКА, Германија

Значењето непосредна претходност во македонскиот, српскиот и полскиот јазик / Германија Шокларова-Љоровска // XXXI научна... — 439–446. | Резюме

IX. Речници стари и нови српског језика односно српског и ког страног језика

874. АНДРИЋ, Драгослав

Двосмерни речник српског жаргона и жаргона сродних речи и израза / Драгослав Андрић. — Београд : Zepet Book World, 2005. — 580.

— БАЈРЕКТАРОВИЋ, Хајрудин

Onomastika Koraja + Toponimija | Уп. 383

— БОГДАНОВИЋ, Нседелко

Микротопонимја Сврљига + Микротопоними : речник | Уп. 386

875. ВУКЧЕВИЋ, Здравко

Фреквенцијски речници „Горског вијенца“ и „Луче Микрокосма“ / Здравко Вукчевић. — Подгорица : ЦАНУ, 2005. — 401. — (Монографије и студије ; 5)

876. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Асоцијативни речник српског језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. — Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. — 525. / Даринка Гортан-Премк // ЈФ. — 61 (2005), 255–260.

Приказ | Уп. 877, 893, 895

877. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Асоцијативни речник српског језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. — Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. — 525. / Даринка Гортан-Премк // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 143–145.

Приказ | Уп. 876, 893, 895

878. ЂОКИЋ, Данка

Srpsko-englishki rečnik engleskih fraznih glagola / Danka Đokić. — Beograd : D. Đokić, 2005. — 509. | Уп. 879

— ЂОКОВИЋ, Љубомир

Говорни драгуљ никшићког краја : рјечник мање познатих ријечи и други прилози : поводом књиге „Српских дјела Божидара Ђоковића“ | Уп. 578

879. ЂОРЂЕВИЋ, Радмила

Srpsko-englishki rečnik engleskih fraznih glagola / Danka Đokić. — Beograd : D. Đokić, 2005. — 509. / Radmila Đorđević // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 66–67. | Уп. 878

Приказ

— ЖУГИЋ, Радмила

Речник говора јабланичког краја | Уп. 582

880. ЗАЈИЋ, Бојана

Poslovni rečnik rusko-srpski/srpsko-ruski / Milka Jovanović. — Beograd : Građevinska knjiga, 2004. — 933. / Bojana Zajić // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 62–63. | Уп. 882

Приказ

881. ИВАНОВИЋ, Здравко

Фреквенцијски речник „Горског вијенца“ и „Луче Микрокосма“ / Здравко Ивановић. — Подгорица : ЦАНУ, 2005. — 401.

— ИЛИЋ, Мирјана

Дијалекатски речници југоисточне Србије у светлу Вуковог „Рјечника“ | Уп. 583

— ЈОВАНОВ, Гордана

Речник Срба у Банату : изреке, клетве, псовке и остале умотворине света банатског | Уп. 584

882. ЈОВАНОВИЋ, Милка*

Poslovni rečnik rusko-srpski/srpsko-ruski / Milka Jovanović. — Beograd : Građevinska knjiga, 2004. — 933. | Уп. 880

883. КОВАЧЕВИЋ, Мирјана*

Хрватско-српски рјечник разлика / Мирјана Ковачевић. — Бања Лука : Бесједа ; Београд : Арс Либри, 2004. — 174. | Уп. 889

884. КОСТИЋ, Александар

Фреквенцијски речник Тодора Манојловића / Александар Костић, Петар Милин. — Зрењанин : Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, 2005. — 2 т. (507+533).

885. КРЊАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада

Mašinska terminologija : nemačko-srpski / Nada Krnjajić-Cekić // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 95–119.

886. КРСТИЋ, Остоја

Старосембјерски рјечник : прилог проучавању српског језичког блага / Остоја Крстић. — Бијељина : Музеј Семберије, 2005. — 378.

887. ЛАИНОВИЋ-СТОЈАНОВИЋ, Надежда

Србохорватско–руски фразеологически словарь / Ольга Иванова Трофимкина. — Москва : 2005. — 230. / Надежда Лаинович-Стојановић // Славистика. — 9 (2005), 430–431.

Приказ

— МИЛОВАНОВИЋ, Радмило

Врањски без муку у 25 лекције ; врањско–српски речник | Уп. 594

888. МИЛОРАДОВ, Дејан

Речник српских говора Војводине / Дејан Милорадов // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 396–399.

Приказ књиге: Речник српских говора Војводине : св. 4 : К–Љ / редактор Драгољуб Петровић. — Нови Сад : Матица српска : Тиски цвет, 2004. — 296.

889. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

Хрватско–српски рјечник разлика / Мирјана Ковачевић. — Бања Лука : Бесједа ; Београд : Арс Либри, 2004. — 174. / Бојана Милосављевић // Стил. — 4 (2005), 423–425.

Приказ | Уп. 883

890. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Велики речник нових и незабелсјених речи : 2 / Ђорђе Оташевић. — Београд : Алма, 2005. — 227.

891. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Речник савременог српског књижевног језика : А–авункулат / Ђорђе Оташевић. — Београд : Алма, 2005. — 231.

892. ПИЖУРИЦА, Мато

Етимолошки речник српског језика : 1 : А / израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Александар Лома и Снежана Петровић ; уз сарадњу Марије Вучковић и Маје Ђокић ; уредио Александар Лома. — Београд : Институт за српски језик САНУ : САНУ, 2003. — 257. / Мато Пижурица // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 321–324.

Приказ | Уп. 894

893. ПИПЕР, Предраг

Асоцијативни речник српског језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. — Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. — 525. | Уп. 876, 877, 895

894. ПУЈИЋ, Саво

Анача из тамног вилајета : Етимолошки речник српског језика : 1 : А / израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Александар Лома и Снежана Петровић ; уз сарадњу Марије Вучковић и Маје Ђокић ; уредио Александар Лома. — Београд : Институт за српски језик САНУ : САНУ, 2003. — 257. / Саво Пујић // ЈФ. — 61 (2005), 249–252.

Приказ | Уп. 892

895. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Асоцијативни речник српског језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. — Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. — 525. / Драгана Радовановић // НЈ. — 36, 1–4 (2005), 139–142.

Приказ | Уп. 876, 877, 893

896. РАИЧЕВИЋ, Вучина

Руско–српски и српско–руски речник : за основну школу / Богољуб Станковић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. — 697. / Вучина Раичевић // Славистика. — 9 (2005), 416–419.

Приказ | Уп. 898

897. РЕЧНИК српских говора Војводине : св. 5 : М–Њ / редактор Драгољуб Петровић. — Нови Сад : Матица српска : Тиски цвет, 2005. — 189.

898. СТАНКОВИЋ, Богољуб*

Руско–српски и српско–руски речник : за основну школу / Богољуб Станковић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. — 697. Уп. 896

899. TURISTIČKA terminologija : srpsko–engleski / pripremio A. J. // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 113–122.

— ЧАНАК, Маријана

Obeležja novosadskog omladinskog žargona sa rečnikom + Rečnik | Уп. 453

— ШИПКА, Данко

Glosar tvorbenih formanata | Уп. 379

— ШИПКА, Данко

Lingvoterminološke paradigme na primeru automehaničarske terminologije : studija sa rječnikom | Уп. 454

— ШТРБАЦ, Гордана

Прилог изради речника валенције глагола емоционалног садржаја + Речник валенције глагола емоционалног садржаја | Уп. 457

Х. Несловенски језици

— АЛАНОВИЋ, Миливој

Типологија и кореференцијалност агенса у српском, француском и немачком језику | Уп. 306

900. АНЂЕЛИЋ-НИКОЛЕНЦИЋ, Весна

Engleski jezik : za saobračajnu policiju / Vesna Anđelić–Nikolendžić, Vesna Kašić. — Zemun : Viša škola unutrašnjih poslova, 2005. — 208.

901. АНЂЕЛИЋ-НИКОЛЕНЦИЋ, Весна

Engleski jezik I : udžbenik / Vesna Anđelić–Nikolendžić. — Zemun : Viša škola unutrašnjih poslova, 2005. — 160.

902. АНЂЕЛИЋ-НИКОЛЕНЦИЋ, Весна

English Reader for Law Enforcement Officers : praktikum / Vesna Anđelić–Nikolendžić. — Zemun : Viša škola unutrašnjih poslova, 2005. — 147.

903. АНТИЋ, Зорица

English for Medicine : Textbook / Zorica Antić. — Aleksinac : Atelje 63, 2005. — 218.

904. АРСЕНИЈЕВИЋ, Нада

Gramatika savremenog nemačkog jezika : sa novim nemačkim pravopisom / Nada S. Arsenijević. — Beograd : Partenon, 2005. — 209.

905. БАБИЋ, Жељка

Морфолошке карактеристике енглеских неологизама на Интернету / Жељка Бабић // Бањалучки... — 221–234. | Summary

906. БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора

Преглед приступа у изучавању пасивних конструкција : страна литература / Исидора Бјелаковић // ППЈ. — 36 (2005), 103–117. | Summary

- БОЈКОВСКА, Емилија
Согласувањс во именската синтагма во македонскиот и во германскиот јазик | Уп. 712
- 907. БРАУНИНГ, Роберт**
Средњевековни и современи грчки јазик / Роберт Браунинг ; превела Јелена Петровић. — Лозница : Карпос, 2005. — 198.
- ВЕЛЕВСКА, Маргарита
Третманот на инфинитивната рченица во франускиот јазик и соодветни конструкции во македонскиот | Уп. 719
- 908. ВИДАКОВИЌ, Александар**
Da li znate engleski : praktičan udžbenik za engleski jezik / Aleksandar Vidaković. — Beograd : Otvorena knjiga : Milan, 2005. — 347.
- 909. ВИДАНОВИЌ, Ђорђе**
The Semantic Horror Vacui, the First Twenty Four Hours / Djordje Vidanović // FU. — 3, 2 (2005), 273–275. | Резиме
- 910. ВУЈОВИЌ, Ана**
Izražavanje restrikcije u klasičnom francuskom jeziku / Ana Vujović // ФП. — 32, 2 (2005), 105–119. | Résumé
- 911. ВУЧКОВИЌ-СТОЈАНОВИЌ, Милица**
Uvod u nemački poslovni jezik / Milica Vučković–Stojanović. — Beograd : Utilia, 2005. — 272.
- 912. ГЕРАТОВИЌ, Бранка**
Désirs francophones, désirs francophiles / Axel Maugey. — Paris : Edition Lettres du Monde, 2004. — 195. / Бранка Гератовић // ФП. — 32, 1 (2005), 179–181.
Приказ
- 913. ГОЛУБОВИЌ-БРАИЕК, Ксенија**
Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji / Mirjana Teodosijević. — Beograd, 2004. — 329. / Ксенија Голубовић-Браиек // СЈ. — 10 (2005), 875–878.
Приказ
- 914. ДРАГОВИЌ, Радмила**
Engleski za zdravstvene radnike / Radmila Dragović. — Beograd : Naučna KMD, 2005. — 144.
- 915. ЂУКАНОВИЌ, Јован**
Комуникативна граматика немачког језика / Јован Ђукановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 180. | Уп. 948, 960
- 916. ЂУРИЌ, Рајко**
Граматика ромског језика = Gramatika e gromane čhibaki / Рајко Ђурић ; nakhadipe pe gromani čhib, превод на ромски Алија Краснићи. — Нови Београд : Откровење : Phučari-pen, 2005. — 365.
- 917. ЂУРОВИЌ, Татјана**
Engleski jezik I i II / Tatjana Đurović, Nadežda Silaški. — Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2005. — 133.
- 918. ЂУРОВИЌ, Татјана**
Engleski jezik IV / Tatjana Đurović. — Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2005. — 221.
- 919. ЂУРОВИЌ, Татјана**
English Practice in Economics and Business / Tatjana Đurović, Nadežda Silaški. — Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2005. — 227.

- 920. ИВАНОВИЋ, Ружица**
Uvod u analizu engleskih imena mesta / Ružica Ivanović // Grad... — 75–83. | Summary
- 921. ЈАЊИЋ, Споменка**
Quaderno italiano I / Spomenka Janjić. — Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2005. — 101.
- 922. ЈАЊИЋ, Споменка**
Quaderno italiano II / Spomenka Janjić. — Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2005. — 146.
- 923. ЈАЊИЋ, Споменка**
Quaderno italiano III / Spomenka Janjić. — Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2005. — 89.
- 924. ЈАЊИЋ, Споменка**
Quaderno italiano IV / Spomenka Janjić. — Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2005. — 61.
- 925. ЈОВАНОВИЋ, Владимир**
Morphological Aspects of English Adjectival Compounds : Corpus Analysis / Vladimir Ž. Jovanović // FU. — 3, 2 (2005), 209–226. | Резиме
- 926. ЈОВАНОВИЋ, Зоран**
Konrad Duden i nemački pravopis : razvojni put nemačkog jezika / Zoran R. Jovanović // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 14–24. | Zusammenfassung
- 927. КЕРНИЧАН, Леонтина**
English Language in Pharmacy Practice / Leontina Kerničan. — Beograd : Grafopan, 2005. — 353.
- 928. КОЛОМБО, Фредерика**
Italijanski za tri meseca : udžbenik / Frederika Kolombo, Emanuela Mari, Marina Baruzo ; prevod Aleksandra Begović i Suzana Petrović. — Beograd : Klett, 2005. — 170.
- 929. КОСТИЋ, Димитрије**
Engineering English : izbor engleskih tekstova : udžbenik engleskog jezika / Dimitrije Kostić. — Beograd : Mašinski fakultet, 2005. — 183.
- 930. КРСТАНОВИЋ, Бранко**
Declinationes et coniugationes Latinae : breviarium / Branko S. Krstanović. — Beograd : Konstisi, 2005. — 217.
— КРСТИЋ, Ненад
Prilozi uporednoj francusko-srpskoj leksikologiji | Уп. 125
- 931. ЛОНЧАР-КУНШТЕН, Зорана**
Italijanski u hotelijerstvu / Zorana Lončar-Kunšten. — Beograd : Viša hotelijerska škola, 2005. — 210.
- 932. МАЈСТОРОВИЋ, Данијела**
Whose Bosnia — a Qualitative Discourse Analysis of the Print Media / Danijela Majstorić // РФФ. — 8 (2005), 173–190. | Резиме
- 933. МАРЈАНОВИЋ, Татјана**
A Brief Account of English Spelling : Historical Circumstances and Contemporary Points of View / Tatjana Marjanović // РФФ. — 8 (2005), 141–146. | Резиме
- 934. МИЛАНОВИЋ, Зоран**
Gramatika latinskog jezika / Zoran Milanović. — Zemun : JRJ, 2005. — 203.

935. МИЛИВОЈЕВИЋ, Наташа

Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику / Предраг Новаков. — Нови Сад : Футура публикације, 2005. — 148. / Наташа Миливојевић // ЗБМСФЛ. — 48, 1-2 (2005), 421-425.

Приказ | Уп. 935

936. МИТИЋ, Гордана

Business Correspondence : Dictionary of Business Terms / Gordana Mitić. — Beograd : Fakultet organizacionih nauka, 2005. — 190.

937. МИТРОВИЋ, Силва

English : Fourth Year / Silva Mitrović. — Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2005. — 139.

938. МИТРОВИЋ, Силва

English : Third Year / Silva Mitrović. — Beograd : Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, 2005. — 189.

939. МИЋИЋ, Софија

English for Medical Academic Purposes / Sofija Mičić. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 324.

940. НЕДЕЉКОВИЋ, Драгана

Business English File : Textbook for the Second Year Students / Dragana Nedeljković. — Kruševac : Fakultet za industrijski menadžment, 2005. — 120.

941. НЕНАДОВИЋ, Весна

Leksikon skraćena na engleskom jeziku u poslovnoj ekonomiji / Tatjana Tomašević. — Beograd : T. Tomašević, 2004. — 151. / Vesna Nenadović // Prevodilac. — 24, 3-4 (2005), 61-62.

Приказ | Уп. 967

942. НЕНЕЗИЋ, Зорана

Easy 1 : engleski jezik za 1. razred osnovne škole : priručnik za nastavnike / Zorana Nenezić. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005. — 227.

— НИКОДИНОВСКИ, Звонко

Афоризмот како говорна единица во францускиот и во македонскиот јазик : синтаксички и семантички обележја | Уп. 795

— НИЧИПОРОВИЧ, Елена

Kulturelle Prioritäten : informative vs. phatische Sprache | Уп. 192

943. НОВАКОВ, Предраг

Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику / Предраг Новаков. — Нови Сад : Футура публикације, 2005. — 148. | Уп. 935

944. НОВАКОВИЋ-ЛОПУШИНА, Јелица

Gramatika nizozemskog jezika / Jelica Novaković-Lopušina. — Beograd : Partenon, 2005. — 223.

945. ПАВЛОВИЋ, Владан

Imenovanje pojma *grad* u srpskom, ruskom i engleskom jeziku / Vladan Pavlović, Biljana Mišić-Ilić, Violeta Džonić // Grad... — 133-146. | Summary

946. ПАВЛОВИЋ, Владан

Multiple Analysis and Gradience in N1 TRV N2 to V N3 Constructions in English / Vladan Pavlović // FU. — 3, 2 (2005), 259-272. | Резиме

- 947. ПАНИЋ, Наташа**
 Fonética y fonología Españolas para Serbiohablantes / Robert M. Hammond, Jelena Filipović. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004. — 487. / Nataša Panić // ФП. — 32, 1 (2005), 185–188.
 Приказ
- 948. ПЕРИЋ, Александар**
 Комуникативна граматика немачког језика / Јован Ђукановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 180. / Aleksandar Perić // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 64–65.
 Приказ | Уп. 915, 960
 — ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка
 Komparativphrase im Serbischen und Deutschen | Уп. 133
- 949. ПЕТРОНИЈЕВИЋ, Божинка**
 Статус афиксоида у типологији творбених морфема / Божинка Петронијевић // Бањалучки... — 193–206. | Zusammenfassung
- 950. ПИЉИЋ, Јасна**
 Basic English with Grammar / Jasna Piljić. — Beograd : Beogradska poslovna škola, 2005. — 348.
- 951. РАДАНОВИЋ, Сања**
 Творба ријечи у граматикама њемачког језика у БиХ од 1878–1918. / Сања Радановић // Бањалучки... — 207–219. | Zusammenfassung
- 952. РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана**
 I-mutation in Old English / Biljana Radić-Bojanić, Isidora Wattles // FU. — 3, 2 (2005), 227–232. | Резиме
 — РАДИЋ-БОЈАНИЋ, Биљана
 Kontrastivna analiza glagola kuvanja u engleskom i srpskom jeziku | Уп. 135
- 953. РАДОЊИЋ, Валентина**
 English in Construction Management / Valentina Radonjić. — Beograd : Građevinska knjiga : Fakultet za graditeljski menadžment, 2005. — 145.
- 954. РАКИЋ, Станимир**
 Morphological Productivity : Structural Constraints in English Derivation / Ingo Plag. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter. — 1999. / Stanimir Rakić // ЗбМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 413–420.
 Приказ
- 955. РАКИЋ, Станимир**
 The Morphology of Dutch / Geert Booij. — Oxford : Oxford University Press, 2002. — 253. / Станимир Ракић // ЈФ. — 61 (2005), 311–314.
 Приказ
 — РАТКАЈ, Жељко
 Информационо-тополошке сличности енглеског и српског језика | Уп. 49
 — РОДРИГЕЗ, Валерија
 Lingua política, die case a confronto : Silvio Berlusconi e Branko Crvenskoviski = Јазикот и политиката преку примерот на Силвио Берлускони и Бранко Црвенковски | Уп. 820
 — РУНИЋ, Јелена
 Употреба придевског вида у српском у поређењу са румунским | Уп. 138
- 956. СИЛАШКИ, Надежда**
 Engleski jezik III : za ekonomiste / Nadežda Silaški. — Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2005. — 127.

957. СИЛАШКИ, Надежда

English Grammar for Economists / Nadežda Silaški, Tatjana Đurović. — Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2005. — 251.

958. СПАСИЋ, Драгана

Engleska neodređena zamenica *one* : upotreba i prevodenje / Dragana Spasić. — Kosovska Mitrovica : Filozofski fakultet, 2005. — 133.

959. СРДИЋ, Смиља

Bedeutungsermittlung von Wörtern in althochdeutschen Sprachdenkmälern / Smilja Srdić // ФП. — 32, 2 (2005), 83–91. | Резиме

960. СТАНКОВИЋ, Ивана

Комуникативна граматика немачког језика / Јован Ђукановић. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. — 180. / Ивана Станковић // ФП. — 32, 2 (2005), 183–186.

Приказ | Уп. 915, 948

961. СТАНОЈЕВИЋ, Веран

Les noms de nombre nus et les noms de nombre modifies en français / Veran Stanojević // ФП. — 32, 1 (2005), 93–111. | Резиме

962. СТИПЧЕВИЋ, Никша

Osnovi italijanskog jezika / Nikša Stipčević i Erio Franchi. — Beograd : Prosveta, 2006. — 627.

963. СТОЈИЋ, Светлана

Standardizacija engleskog jezika : sociolingvistički i sociopsihološki aspekti / Svetlana R. Stojić. — Beograd : Filološki fakultet, 2005. — 370.

964. СТОЈИЧИЋ, Виолета

Metaphorical Wording in Reporting Social Issues : a Functional Approach / Violeta Stojičić // FU. — 3, 2 (2005), 233–241. | Резиме

965. ТЕРИЋ, Гордана

Релативизација у италијанском и српском језику / Гордана Терић // CJ. — 10 (2005), 37–53. | Summary

966. ТЕРИЋ, Гордана

Sintaksa italijanskog jezika / Gordana Terić. — Beograd : Filološki fakultet, 2005. — 255.

967. ТОМАШЕВИЋ, Татјана

Leksikon skraćenica na engleskom jeziku u poslovnoj ekonomiji / Tatjana Tomašević. — Beograd : T. Tomašević, 2004. — 151. | Уп. 941

— ФЕЈСА, Михаило

Време и вид у русинском и енглеском језику | Уп. 229

— ХАМП, Ерик

A Few Words of Delight | Уп. 231

968. ЧУБРОВИЋ, Биљана

A Workbook of English Phonology / Biljana Čubrović. — Beograd : Philologia, 2005. — 84.

969. ЧУБРОВИЋ, Биљана

Фонолошка структура новијих француских позајмљеница у савременом енглеском језику / Биљана Чубровић. — Београд : Филолошки факултет, 2005. — 2004.

970. ЦУНИЋ-ДРИЊАКОВИЋ, Марија

Francuski za ekonomiste / Marija Džunić-Drinjaković. — Beograd : Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, 2005. — 204.

971. ШАИН, Радмила

English for Medical Purposes : Student's Workbook / Radmila Šain. — Belgrade : Medicinski fakultet Univerziteta, CIBID, 2005. — 51.

— ШИЈАЧКИ-МАНЕВИЋ, Бојана

О најстаријем српском преводу Цицероновог говора „Pro Marcello“ (1834) | Уп. 80

972. ШМИТ, Ридигер

Uvod u grčke dijalekte / Ridiger Šmit ; prevela Sandra Šćepanović. — Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2005. — 252.

973. ШНЕЛ-ЖИВАНОВИЋ, Маргита

Syntax der deutschen Gegenwartssprache / Margitta Schnell-Živanović. — Novi Sad : Offset print, 2005. — 179.

XI. Балканологија

— БОГДАНОВИЋ, Неделько

Општекарпатски дијалектолошки атлас / Неделько Богдановић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 327–331.

Приказ књиге: Общкарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 149

— ЛОМА, Александар

Општекарпатски дијалектолошки атлас / Александар Лома // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 331–336.

Приказ књиге: Общкарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 190

974. МУТАВИЋ, Предраг

Један поглед на претерите у колоквијалној комуникацији : прилог синтакси балканских претерита / Предраг Мутавић // ФП. — 32, 1 (2005), 161–173. | Summary

— ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Завршено је публикавање „Општекарпатског дијалектолошког атласа“ / Драгољуб Петровић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 325–327.

Приказ књиге: Общкарпатский диалектологический атлас : вып. 7. — Белград ; Новый Сад, 2003. | Уп. 198

975. САВИЦКА, Ирена

Initial and Non-Initial Clusters of a Nasal Sonant and Homorganic Stop in the Balkanic Languages / Irena Sawicka // ЈФ. — 61 (2005), 51–55. | Резиме

— ШМИТ, Ридигер

Uvod u grčke dijalekte | Уп. 972

XII. Библиографија

976. БИБЛИОГРАФИЈА за 2003. годину : расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији и Црној Гори, Републици Српској и Македонији / библиографију уредила и грађу из Србије и Републике Српске прикупила Ана Голубовић ; грађу из Црне Горе прикупила Соња Ненезић и Миодарка Тепавчевић ; грађу из Македоније прикупила Радмила Баскић // ЈФ. — 61 (2005), 331–404.

— БОЈОВИЋ, Злата

Биобиблиографски речник МСЦ : 1971–2000 : Научни састанак слависта у Вукове дане 30/1 : учесници | Уп. 986

977. ВИЛОТИЋ, Гордана

Докторске дисертације о словенским језицима и књижевностима, одбрањен на Филозофском факултету у Новом Саду : 1994–2004. / Гордана Вилотић, Славица Несторовић-Петровски // ЗБМСС. — 68 (2005), 291–295.

978. ГОЛУБОВИЋ, Ана

Библиографија докторских дисертација о словенским језицима и књижевностима одбрањених на Филолошком факултету у Београду од 1995–2004. године / Ана Голубовић // ЗБМСС. — 68 (2005), 271–276.

979. ГОЛУБОВИЋ, Ана

Библиографија магистарских радова о словенским језицима и књижевностима одбрањених на Филолошком факултету у Београду од 1995–2004. године / Ана Голубовић // ЗБМСС. — 68 (2005), 275–289.

980. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Novi priručnici za germaniste i prevodioce : 6 / Z. Jovanović // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 105–112.

981. ЈОВАНОВИЋ, Зоран

Novi priručnici za germaniste i prevodioce : 7 / Z. Jovanović // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 89–94.

982. КОКАШ, Борка

Библиографија објављених радова Надежде Р. Синдик / Борка Кокаш // АП. — 26–27 (2004–2005), 547–559.

983. НЕСТОРОВИЋ-ПЕТРОВСКИ, Славица

Магистарски радови о словенским језицима и књижевностима, одбрањени на Филозофском факултету у Новом Саду : 1994–2004. / Славица Несторовић-Петровски, Гордана Вилотић // ЗБМСС. — 68 (2005), 297–302.

— ПИПЕР, Предраг

О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије | Уп. 1041

984. ТЕРЗИЋ, Богдан

Библиографија југословенске лингвистичке русистике : 1986–1991 / Ксенија Кончаревић, Радослава Трнавац. — Нови Сад : Матица српска, 2004. — 148. / Богдан Терзић // Славистика. — 9 (2005), 423–424.

Приказ

985. СПАСОЈЕВИЋ, Ивана

Библиографија радова професора др Славка Вукомановића / Ивана Спасојевић // Србистички... — 9–22.

— СТАНИШИЋ, Вања

Владимир Николајевић Топоров : 1928–2005. + Одабрана библиографија В. Н. Топорова | Уп. 1015

— ЋУПИЋ, Жељко Д. : Титоград 9.2.1962 — Београд 16.3.2006. + Библиографија Ж. Ћупића | Уп. 1020

XIII. Personalia (биографије, аутобиографије, некролози и слично)

— АЛЕКСАНДЕР, Ронел

Дијалекти и дијалектологија | Уп. 562

— БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Допринос Павла Ивића етимологији и ономастици | Уп. 384

986. БОЈОВИЋ, Злата

Библиографски речник МСЦ : 1971–2000 : Научни састанак слависта у Вуковце дане 30/1 : учесници / Злата Бојовић, Драгана Мршевић-Радовић, Снежана Самарџија. — Београд : МСЦ, 2005. — 435. | Уп. 1003

— БРБОРИЋ, Бранислав

Социолингвистички и стандардолошки аспекти Ивићевог „Српског народа и његовог језика“ | Уп. 248

— БРБОРИЋ, Вељко

О правописном раду Милана Петровића | Уп. 278

987. ВАРНИЦА, Невена

Српски биографски речник : 1 : А–Б. — Нови Сад : Матица српска, 2004. — 915. / Невена Варница // ПКЈИФ. — 71, 1–4 (2005), 212–213.

Приказ | Уп. 1014

— ГРКОВИЋ, Милица

Значај Павла Ивића за историју српског језика | Уп. 627

— ДАБИЋ, Богдан

Моје прво читање Ивићево књиге „Српски народ и његов језик“ | Уп. 249

— ДЕЛОТО на Крсте Мисирков : зборник од Међународног научен сабор по повод стогодишнината од излегувањето на книгата „За македонските работи“ одржан во Скопје на 27–29 ноември 2003 године | Уп. 738

988. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Живот и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег меѓународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. — Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. — 756. / Милан Драгичевић // РФФ. — 8 (2005), 323–327.

Приказ | Уп. 990, 1017

989. ЂУРОВИЋ, Жарко

Bard crnogorskog jezika : povodom 70-godišnjice života i 40-godišnjice naučnog rada akademika Vojislava P. Nikčevića / Žarko L. Đurović. — Cetinje : Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, 2005. — 199.

— ЂУРОВИЋ, Радосав

Ивићево проучавање српских акцената с посебним освртом на експериментални метод | Уп. 268

990. ЖИВОТ и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег меѓународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. — Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. — 756. | Уп. 988, 1017

991. ИВИЋ, Милка

Александар Белић : један славни београђанин / Милка Ивић // Даница. — 13 (2005), 460–461.

— КЛИКОВАЦ, Душка

О научном стилу Радослава Бошковића | Уп. 505

992. КОЖИНА, Маргарита Николаевна : к 80-летию со дня рождения // Стил. — 4 (2005), 427–430.

— КОКАШ, Борка

Библиографија објављених радова Надежде Р. Синдик | Уп. 982

- 993. КРЖИЋЕК, Михал**
Životní jubileum prof. Marie Krčmové / Michal Krčstek // Стил. — 4 (2005), 433–434.
- 994. КРЊАЈИЋ-ЦЕКИЋ, Нада**
Великани српске германистике II : Миљан Мојашевић / Нада Крњајић-Цекић // СЈ. — 10 (2005), 919–944.
— ЛАШКОВА, Лили
Ивићева нормативистичка далсковидост | Уп. 468
- 995. ЛОМА, Александар**
Иван Дуриданов : 1920–2005. / Александар Лома // ОП. — 18 (2005), 503–504.
- 996. ЛУКОВИЋ, Милош**
Бранислав Брборић : 1940–2005. / Милош Луковић // ЗБМСКЈ. — 53, 1–3 (2005), 665–670.
- 997. МАНО-ЗИСИ, Катарина**
Надежда Р. Синдик : 1936–2004. / Катарина Мано-Зиси // АП. — 26–27 (2004–2005), 539–545.
— МАРИНКОВИЋ, Јаворка
Допринос академика Павла Ивића ономастичким и дијалектолошким истраживањима јужне и источне Србије | Уп. 421
- 998. МИЛОЈКОВИЋ, Анђелка**
Реч–двс, сасвим необавезно / Анђелка Милојковић // Србистички... — 315–316.
— МИЛОРАДОВИЋ, Софија
Прилог дијалектолошким истраживањима Павла Ивића у српској дијаспори у Мађарској | Уп. 595
- 999. МИЛОШЕВИЋ–ЂОРЂЕВИЋ, Пада**
Павле Ивић и српска народна књижевност / Нада Милошевић–Ђорђевић // Живот и дело... — 97–104. | Резюме
— МЛАДЕНОВИЋ, Александар
Значај Ивићевих проучавања развика фонолошког система српског језика | Уп. 271
- 1000. МЛАДЕНОВИЋ, Александар**
Мр Надежда Р. Синдик / Александар Младеновић // АП. — 26–27 (2004–2005), 537–538.
- 1001. МЛАДЕНОВИЋ, Александар**
Софија Милорадовић — добитник награде „Павле Ивић“ за 2004. годину / Александар Младеновић // Славистика. — 9 (2005), 433.
- 1002. НОМАЧИ, Мотоки**
Уз педесетогодишњицу књиге академика Милке Ивић „Значања српскохрватског инструментала и њихов развој“ / Мотоки Номачи // ЗБМСС. — 67 (2005), 215–217.
- 1003. ПЕТАКОВИЋ, Славко**
Биобиблиографски речник МСЦ : 1971–2000 : Научни састанак слависта у Вуковце дане 30/1 : учесници / Злата Бојовић, Драгана Мршевић-Радовић, Снежана Самарџија. — Београд : МСЦ, 2005. — 435. / Славко Петаковић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 417–418.
Приказ | Уп. 986
- 1004. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб**
Бранислав Брборић : 1940–2005 / Драгољуб Петровић // ЗБМСФЛ. — 48, 1–2 (2005), 319–320.
- 1005. ПЕТРОВИЋ, Радомир**
Novak Strugar : 1928–2005 / R. Petrović // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 90–92.

1006. ПЕЦО, Асим

Професор Павле Ивић као човек / Асим Пецо // Живот и дело... — 9–10.

— ПЕЦО, Асим

Рад професора Павла Ивића на експерименталном проучавању нашег акцента | Уп. 273

1007. ПИПЕР, Предраг

Аделаида Константиновна Смољска / Предраг Пипер // 36МСС. — 67 (2005), 227–228.

1008. ПИПЕР, Предраг

Језички путокази Егона Фехете / Милош Јевтић. — Београд : Београдска књига ; Ваљско : Кеј, 2003. — (Колекција Одговори ; 125) / Предраг Пипер // 36МСС. — 67 (2005), 202–204.

Приказ

— ПОЛОВИНА, Весна

Opštelingvistička usmerenja u delu Pavla Ivića | Уп. 6

1009. ПОШТА Браниславу Брборићу // Срби губе... — 11.

— РАДАН, Михај

Значај Ивићевог доприноса расветљавању проблема еволуције јата на српско-хрватском језичком простору за српску (и хрватску) дијалектологију | Уп. 678

— РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Социолингвистички аспекти Ивићеве класификације српских дијалеката | Уп. 609

— РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Павле Ивић и српска лексикографија | Уп. 442

1010. РЕМЕТИЋ, Слободан

Бранислав Брборић : 1.2.1940–4.5.2005. / Слободан Реметић // ЈФ. — 61 (2005), 322–325.

1011. РЕМЕТИЋ, Слободан

Branislav Brborić : 1939–2005 / Slobodan Remetić // Prevodilac. — 24, 1–2 (2005), 93–97.

1012. СИМИЋ, Радоје

Научни стил Павла Ивића / Радоје Симић // Живот и дело... — 729–743. | Резюме

— СОБОЉЕВ, Андреј

Ивићев допринос проучавању говора источне Србије у светлу нових истраживања | Уп. 615

1013. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Nada Djordjević : významná kapitola dějin bělhradské bohemistiky a slavistiky / Dalibor Sokolović // Славистика. — 9 (2005), 347–351. | Резиме

— СПАСОЈЕВИЋ, Ивана

Библиографија радова професора др Славка Вукомановића | Уп. 985

1014. СРПСКИ биографски речник* : 1 : А–Б. — Нови Сад : Матица српска, 2004. — 915. | Уп. 987**1015. СТАНИШИЋ, Вања**

Владимир Николајевич Топоров : 1928–2005. / Вања Станишић // ЈФ. — 61 (2005), 325–330. + Одабрана библиографија В. Н. Топорова: 329–330.

— СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Прозодијска основа интерпункције у књижевној прози : у светлу учења Павла Ивића | Уп. 275

1016. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Мр Никола Родић : 1940–2003 / Димитрије Стефановић // ЈФ. — 61 (2005), 319–321.

— **СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир**

Етно–историјска подлога за Ивићево становиште о прелазном типу говора у западној Бугарској | Уп. 218

1017. ТАНАСИЋ, Срето

Живот и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. — Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. — 756. / Срето Танасић // ЈФ. — 61 (2005), 244–248.

Приказ | Уп. 988, 990, 1017

1018. ТАРАСЈЕВ, Андреј

Кирил Владимирович Свинарски : Москва, 13. II 1916 — Београд, 30. III 2004 / Андреј Тарасјев // ЗБМСС. — 67 (2005), 223–225.

— **ТЕРЗИЋ, Богдан**

Источнословенска језичка грађа у делу Павла Ивића | Уп. 221

— **ТОПОЛИЊСКА, Зузана**

Павле Ивић и словенска дијалектологија | Уп. 227

1019. ТРАЈКОВИЋ, Борјанка

Улога Николе Т. Кашиковића и “Босанске виле“ у очувању и неговању српског језика и писма / Борјанка Трајковић // СЈ. — 10 (2005), 519–531.

— **ЋУПИЋ, Драго**

Ивићево изучавање говора Црне Горе | Уп. 619

— **ЋУПИЋ, Драго**

Радослав Бошковић и ономастика | Уп. 451

1020. ЋУПИЋ, Жељко Д. : Титоград 9.2.1962 — Београд 16.3.2006. // ОП. — 18 (2005), 505–507. + Библиографија Ж. Ћупића: 506–507.

1021. ФЕКЕТЕ, Егон

Павле Ивић и актуелни проблеми језичке политике и културе / Егон Фекете // Живот и дело... — 105–112. | Резюме

1022. ЦВИЈЕТИЋ, Мићо

Арношт Мука, научни и свестрани културни прагалац : поводом 150. годишњице рођења / Мићо Цвијетић // ЗБМСС. — 67 (2005), 217–222.

1023. ЧАМБЕР, Предраг

Predrag-Peđa Jakovljević : 1940–2005 / Predrag Čamber // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 83–84.

— **ЧИГОЈА, Бранкица**

Напомена о новоштокавској деklinацији : прилог Ивићевом проучавању дијалеката | Уп. 624

1024. ЧИГОЈА, Бранкица

О научном раду Слава Вукомановића / Бранкица Чигоја // Србистички... — 23–42.

— **ШИПКА, Милан**

Допринос Павла Ивића проучавању правописне проблематике | Уп. 303

XIV. Народне умотворине

- **ЈОВАНОВ, Гордана**
Речник Срба у Банату : изреке, клетве, псовке и остале умотворине света банатског | Уп. 584
- **ЈОВАНОВИЋ, Јелена**
О лексичкој грађи Вукових „Српских народних пословица“ | Уп. 411
- 1025. ЈОВАНОВИЋ, Јелена**
О тематици пословица / Јелена Јовановић // ЗБМСКЈ. — 53, 1–3 (2005), 143–160. | Summary
- 1026. ЈОВАНОВИЋ, Јелена**
Синтакса и стилистика српских народних пословица : 2 / Јелена Јовановић. — Београд : Јасен : Филолошки факултет, 2005. — 1006.
- **ПИТУЛИЋ, Валентина**
Семантика божура у народним умотворинама са Косова и Метохије | Уп. 433

XV. Институције, научни скупови, часописи, удружења

- 1027. БРБОРИЋ, Велько**
[Четрдесет четврти] XLVI Републички зимски семинар за наставнике и професоре српског језика и књижевности : програм, оцене и утисци / Велько Брборић // КњЈ. — 52, 1–2 (2005), 219–224.
- **БУЊАК, Петар**
Nauczanie języka polskiego i literatury w ośrodkach polonistyki uniwersyteckiej : Belgrad, 22–23 października 2004 r. | Уп. 85
- 1028. БУКАНОВИЋ, Јован**
Jedan vek beogradske germanistike : 1905–2005 / Jovan Đukanović // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 20–26.
- **ЖИВОТ** и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 | Уп. 990
- 1029. ЈОВАНОВИЋ, Гордана**
Studia polonistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Belgradzie : krótka historia, stan obecny i dalsze możliwości rozwoju / Gordana Jovanović // Славистика. — 9 (2005), 460–461.
- 1030. КОКАШ, Борка**
Обележавање јубилеја : 25. књига „Археографских прилога“ / Борка Кокаш // АП. — 26–27 (2004–2005), 561–565.
- 1031. ЛИНГВИСТИЧКИ** скуп „Бошковићеви дани“
Лингвистички скуп „Бошковићеви дани“ : радови са научног скупа, Подгорица, 19. и 20. мај 2005. године / редакциони одбор Бранислав Остојић... — Подгорица : ЦАНУ, 2005. — 433. — (Научни скупови ; 75. Одјелњење умјетности ; 23)
- 1032. МИЛАНОВИЋ, Александар**
Промене у модерном српском језику : Научни састанак слависта у Вукове дане 34/1 : развој модерног српског језика. — Београд : Међународни славистички центар, 2005. — 300. / Александар Милановић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 419–422.
Приказ Уп. | 1039

1033. МИЛАНОВИЋ, Александар

[Тридесетпети] 35. Међународни састанак слависта у Вукове дане / Александар Милановић // *Prevodilas*. — 24, 3–4 (2005), 68–73.

1034. МИЛОЈКОВИЋ, Анђелка

Сто година српског семинара на Београдском Универзитету / Анђелка Милојковић // *СЈ*. — 10 (2005), 945–957.

1035. МИРИЋ, Душанка

[Други] II међународни конгрес русиста-истраживача „Руски језик : историја и савременост“, Москва, Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“, Филолошки факултет, 18–21. март 2004 г. / Душанка Мирић // *ЗМСС*. — 67 (2005), 229–231.

1036. МИШКОВИЋ, Бојана

[Četredeseti] 40. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (28. 6 — 16. 7. 2004) / Бојана Мишковић // *ЗМСС*. — 67 (2005), 235–237.

1037. НОМАЧИ, Мотоки

[Шестый] VI Международный симпозиум : Проекты по сопоставительному исследованию русского и других языков : Белград, 2–4 июня 2004 г. / Мотоки Номачи // *ЗМСС*. — 67 (2005), 231–233.

1038. ПЕТАКОВИЋ, Славко

Зборници НССУВД 32/1–2 и НССУВД 33/1–2. — Београд, МСЦ, 2004. / Славко Петаковић // *Славистика*. — 9 (2005), 408–416.

Приказ

1039. ПЕТАКОВИЋ, Славко

[Тридесет четврти] 34. Научни састанак слависта у Вукове дане / Славко Петаковић // *Славистика*. — 9 (2005), 434–436. | Уп. 1032

1040. ПИПЕР, Предраг

Научни скуп „Српска библиографија данас“ : Нови Сад, Матица српска, 9–10. децембар 2004. / Предраг Пипер // *Славистика*. — 9 (2005), 443–445.

1041. НИПЕР, Предраг

О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије / Предраг Пипер // *Славистика*. — 9 (2005), 425–427.

1042. НИПЕР, Предраг

[Третья] III Международная научная конференция „Национально-культурный компонент в тексте и языке“, Минск, 7–9 апреля 2005 г. / Предраг Пипер // *ЈФ*. — 61 (2005), 315–318.

1043. ПОПОВИЋ, Љубомир

Из поздравног говора на отварању Шеснаестог конгреса Савеза славистичких друштва Србије и Црне Горе / Љубомир Поповић // *КвЈ*. — 52, 3–4 (2005), 429–432.

1044. ПОПОВИЋ, Људмила

Twenty-third Annual Conference on Ukrainian Subjects : „Contemporary Ukraine and Its Diaspora as Seen by Scholars in Ukraine and Abroad(sic)“ University of Illinois at Urbana-Champaign (June 16–19, 2004) / Људмила Поповић // *ЗМСС*. — 67 (2005), 233–235.

1045. РЕЉИЋ, Митра

Славјански вестник : I / под ред. В. П. Гудкова и А. Г. Мишковой. — Москва : МГУ, 2003. — 264. / Митра Рељић // *ЗМСС*. — 67 (2005), 185–189.

Приказ

1046. СМУЛАКОВСКАЈА, Раиса

Пермские межвузовские сборники научных трудов „Стереотипности и творчество в тексте“ / Раиса Л. Смулаковская // *Стил*. — 4 (2005), 415–419.

Приказ

1047. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Научни скуп „Праг и Лужички Срби“ : Праг, новембар 2004. / Далибор Соколовић // Славистика. — 9 (2005), 440–441.

1048. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Сорабистика на Универзитету у Лајпцигу / Далибор Соколовић // ЗбМСС. — 67 (2005), 157–164.

1049. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Зимска школа 2005. : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 7–11.2.2005. / Богољуб Станковић // Славистика. — 9 (2005), 445–447.

1050. УДРУЖЕЊЕ за заштиту ћирилице српског језика „Ћирилица“

Документи Удружења за заштиту ћирилице српског језика „Ћирилица“ // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 46–49.

1051. ФОРНАРИ, Марија

Настава италијанског језика на Филолошком факултету у Бања Луци / Maria Fornari // Бањалучки... — 235–240. | Summary

1052. ЧОВИЋ, Лариса

[Седми] VII Санкт-Петербуршки „Фјодоровски преводилачки сусрети“ / Лариса Човић // Prevodilac. — 24, 3–4 (2005), 77–79.

XVI. Разно**1053. ВИНАВЕР, Станислав**

Језик наш насушни : писци о језику / Станислав Винавер // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 50–54.

1054. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Од античке реторике до модерног приступа вештини јавног говора : Ars Rhetorica = Вештина беседништва / Обрад Станојевић, Сима Аврамовић. — Београд : Службени лист, 2003. — 553 / Јелена Јовановић // СЈ. — 10 (2005), 887–891.

Приказ

1055. ПАНЗАЛОВИЋ, Ђорђе

Европска унија и ћирилица / Ђорђе Панзаловић // Срби губе... — 177–180.

1056. ПОПОВИЋ, Љубомир

Табеле као средство за систематску презентацију информација / Љубомир Поповић // КњЈ. — 52, 3–4 (2005), 229–246. | Summary

1057. РАДИЋ, Првослав

Арчибалд Рајс о македонском, српском и неким другим питањима / Првослав Радић // Србистички... — 195–209. | Summary

1058. ТЕШАНОВИЋ, Драго

Ћирилично писмо у очима свјетских моћника Бењамина Калаја и високих представника у Републици Српској / Драго Тешановић // Срби губе... — 89–97.

1059. ШИПКА, Данко

Оцењивање владања језиком : скале и процедуре / Данко Шипка // ЈД. — 9, 21–22 (2005), 12–15.

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

- дијалекатска лексика 'кућа и покућство'
(Лијевче поље, Жупа) 242–246
- експресивно-квалификативна лексика
(на материјалу руског: *дурах, зануда, њеџух*) 67–81
- Јужнословенски филолог (о текућој библиографији) 207–223
- зетско-сјенички говори (паралела: бугарски, македонски) 199–206
редуковани инфинитив (*ради, узе, њева, њомену*) 199–206
Васојевићи 199–202, 204
Паштровићи 199, 200–202, 204
- информативно конституисање исказа 1–6
импликативна информација 1–2, 4–5
пресупозициона информација 1–4
- информација 'више од' 7–10
однос квалификативног придев/прилога 7–10
импликативна/несимпликативна смантизованост 7–9
израз *још* 9
- каузална клауза (старосрпски, пословноправна писменост) 167–197
јере 170–176, 178–179, 197
јонезе, зане 176–181
јокољ 181–182, 195
како 182–187, 194
да, цо 187–188, 194
зацо 188–190, 195
дѣ 190–192
бо 192–194
- косовско-ресавски дијалекат (северни поддијалекат) 149–166
вокалски систем (Батовач код Пожаревца) 149–166
- латерални гласови (стандардни српски језик) 11–29
глас *л* 12–22
глас *љ* 22–27
лексикологија 232–237
лексема и реч 234
лексикографија 234
лексикон 234
лексичко значење 234

- парадигматски лексички односи (садржински, формални, садржинско-формални) 237
- полисемија (и: механизми полисемије) 235
- проучавање лексичког значења (пристудије) 235
- семантика деривата 235
- синтагматски лексички односи 237
- лексичка семантика (принципи семантизовања) 225–226
- лексичка хомонимија (српско-бугарска/бугарско-српска) 276–282
- општесловенски лингвистички атлас (ОЛА) 83–96
- рефлекси прасловенске групе **torī* 86–94
- лексема **korlǫ* 86–90, 94
- појам (и примена) семантичке инваријанте (у савременој русистици) 47–65
- појам позитивне (полазне) вредности у језику („Кажи реч“) 97–120
- речници 238–239, 240–241
- Велики речник* 238–239
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига XVII* 240–241
- славистички покрет (допринос А. Белића) 31–46
- славистичке организације (националне, међународне) 31–45
- међународни славистички конгреси 32–37, 39–44
- Славистичко друштво Србије 31–32, 38, 44
- словенска синтакса (међународна конференција) 227–231
- творба глагола 121–148
- префиксално-предлошки односи 121–146
- термин *синтаксичка структура* 225–226

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Абовић, Миомир 328, 349 [235, 490]*
 Аврамова, Цветанка 322
 Аврамовска, Наташа 366 [700]
 Агић, Мара 351 [523]
 Адамовић, Татјана 312
 Андрейчин, Любомир 202, 205
 Ајдачић, Дејан 312, 318 [63, 140]
 Ајдуковић, Јован 318–319 [141, 142, 143]
 Ајдановић, Милан 333 [304]
 Алабурић, Јелица 316 [116]
 Алановић, Миливој 316, 333, 340, 380
 [305, 306, 382]
 Александер, Ронел 354, 387 [562]
 Алексић, Маја 311 [46]
 Алексић, Мариана 277–282
 Ален, М. (Allen, M.) 295
 Ангелова-Ликоманова, Искра 314 [81]
 Anderson, V. 285
 Андонова-Митревска, Тања 366 [702]
 Андријевска, Наталија 366 [703]
 Андрић, Драгослав 377 [874]
 Анђелић-Николенић, Весна 380 [900,
 901, 902]
 Антић, Зорица 380 [903]
 Антовић, Михаило 308 [12]
 Антонић, Ивана 168, 195, 230, 251–252,
 333, 339, 361 [307, 308, 309, 310, 311,
 368]
 Антропов, Николај 308, 319 [13]
 Апостолска, Маја 366 [704]
 Апресјан, Ју. Д. (Апресјан, Јуриј Д.) 61,
 64, 76, 80, 228
 Аргировски, Мито 366 [705]
 Аризанковска, Лидија 328, 366 [707, 708]
 Арнаутовић, Александар 37, 42
 Арсенијевић, Милорад 196
 Арсенијевић, Нада 230, 251, 253, 380 [904]
 Ахметагић, Јасмина 349 [491]
 Ашић, Тијана 252, 257, 319, 333–334
 [144, 312, 313]
 Бабамова, Ирина 372
 Бабенко, Л. Г. 71, 80
 Бабић, Жељка 314, 380 [82, 83, 905]
 Бабић, Здравко 317, 319, 334 [117]
 Бабић, Миланка 334 [314, 315]
 Бабић, Стјепан 27
 Бабуновић, Снежана 351 [524]
 Бадалић, Јосип 42
 Вајес, Антон 122, 125, 129, 146
 Бајић, Ружица 240–241, 349 [492]
 Бајректаровић, Хајрудин 340, 377 [383]
 Вакс, Mark C. 8, 10
 Баковљев, Милан 330 [264]
 Бањац, Петар 314, 351 [84]
 Баричић, Х. 211
 Барлов, Ивана 308 [14]
 Bauer, Jaroslav 170–171, 174–177, 180,
 184–186, 188, 192, 195
 Баук, Снежана 317, 319 [118]
 Башчаревић, Снежана 568
 Bezlaј, France 128, 146, 267–276
 Бекић, Т. 307
 Белић, Александар 31–46, 86, 94, 100,
 118, 207–208, 211–212, 214, 216, 223
 Běličová, Helena 168, 195
 Белокапић-Шкунца, Вера 319 [145, 146]
 Бельакова, С. М. 319 [148]
 Бенвенист, Емил 99, 118
 Бечева, Ничка 317
 Биговић-Глушица, Рајка 354, 361 [647]
 Бијелић, Дивна 331 [277]
 Бицевска, Кита 366 [709]
 Бјелаковић, Исидора 319, 361, 380 [648,
 906]
 Бјелетић, Марта 264, 340, 354, 387 [384,
 385, 563]
 Бјелић, Ј. 45
 Благовој, Е. 196
 Благојевић, Гордана 288
 Бланар, В. 68
 Богдановић, Марија 309
 Богдановић, Милош 309 [15, 16]
 Богдановић, Недељко 261–266, 319, 334,
 340, 355, 361, 377, 386 [149, 317, 386,
 564, 565, 566, 649]

* Бројеви у угластим заградама су редни бројеви из Библиографије.

- Богдановић, Стојче 319 [150]
 Божић, Снежана 266
 Божовић, Маринко 340, 355 [567]
 Бојковска, Емилија 366, 381 [710, 711, 712]
 Бојковска, Стојка 367 [713, 714]
 Бојовић, Драга 329, 340, 346, 349, 355
 [247, 458, 568]
 Бојовић, Злата 388 [986]
 Бондарко, В. 228
 Борковский, Виктор 176, 184, 190, 192, 195
 Бороникова, Наталија 367 [715]
 Бошковић, Радосав 86–88, 94, 207
 Бошњаковић, Жарко 149–166, 265, 330,
 355, 367 [569, 570, 716]
 Браунинг, Роберт 381 [907]
 Брборић, Бранислав 329, 346, 388, 390
 [248, 459, 1009]
 Брборић, Вељко 331, 346, 351, 388, 392
 [278, 460, 525, 1027]
 Брозовић, Далибор 27
 Бројчин, Бранислав 309
 Брунер 115, 119
 Бугарски, Н. 227, 334 [318]
 Бугарски, Ранко 99–100, 118, 307, 309,
 346 [1, 17, 18, 461]
 Будагов, Р.А. 48, 64
 Букумирић, Милета 340, 355 [571]
 Букумировић, Србислав 331 [279]
 Буљовчић, Јосип 340 [387]
 Буњак, Петар 314, 392 [85]
 Бурзан, Мирјана 349 [493]
 Bourhis, R. 284

 Valin, Robert 225–226
 Вандриес, Ж. 53
 Варница, Невена 388 [987]
 Васильев, Л. М. 68
 Васић, Вера 230
 Васић, Надежда 309 [19]
 Вежбицкая, А. 69–70, 73, 79–80
 Велева, Славица 367 [718]
 Велевска, Маргита 367, 381 [719]
 Велинова, Васја 360 [631]
 Величкова, Славка 319, 334 [151]
 Величковски, Боне 367 [720]
 Велјановска, Катерина 319, 367 [721]
 Велковска, Снежана 306–307, 366–367,
 369, 376 [701, 722, 723, 724, 755, 848]
 Вељковић-Станковић, Драгана 334, 361
 [319, 650]
 Венгранович, Марина 319 [152]
 Веновска-Ангтевска, Снежана 306–307,
 366–367, 369 [701, 725, 726, 727, 755]
 Веску, В. 160, 163
 Вечерки, Р. 196
 Выготский, Л. С. (Виготски, Лав) 73, 80,
 107, 110, 112–113, 118
 Видаковић, Александар 381 [908]
 Видановић, Ђорђе 381 [909]
 Видић, Немања 331 [280]
 Vidović Muha, A. (Видович Муха, А.) 122,
 124, 129, 131, 134–135, 140, 142, 147
 Видоски, Б. 86, 90, 95, 306, 358, 366 [706]
 Вилотић, Гордана 387 [977]
 Винавер, Станислав 394 [1053]
 Виноградов, В.В. 40–41, 44–45, 68,
 79–80, 126, 147
 Витас, Душко 231
 Витгенштајн, Лудвиг 111, 119
 Витош, Божена 320 [153]
 Вићентијевић, Гордана 314, 352 [86].
 Вићентић, Биљана 230
 Влајић-Поповић, Јасна 216, 264, 267–276,
 340 [388, 389, 390]
 Војводић, Дојчил 231, 317–318, 320, 334
 [119]
 Војиновић, Станиша 223
 Војновић, Милан 309 [20, 21]
 Вранеш, Александра 208, 217, 223
 Вујић, Јелена 341 [391]
 Вујовић, Ана 381 [910]
 Вујовић, Душанка 334, 352 [526]
 Вујовић, Лука 42
 Вукићевић, Весна 315
 Вукићевић, М. 150–151, 153, 158–159,
 164, 263, 355 [572]
 Вуковић, Гордана 314 [87]
 Вуковић, Јован 42, 214
 Вуковић, Миле 309 [22]
 Вуковић, Ненад 307, 329, 341, 349 [392,
 393, 394, 494]
 Вукомановић, Славко 307, 329
 Вуксановић, Јован 331 [281]
 Вукчевић, Здравко 362, 378 [651, 875]
 Вуловић, Наташа 347 [462]
 Вученовић, Бошко 315
 Вучетић, Јасмина 349 [495]
 Вучковић, Марија 284–287, 341 [395]
 Вучковић-Стојановић, Милица 381 [911]
 Вучковић, Мирољуб, 352 [527]
 Вучо, Јулијана 314 [89]
 Вушовић, Данило 205

 Гаврић, Зоран 352 [528]
 Gallis, Arne 195
 Гајдова, Убавка 306, 366, 368 [706, 728, 729]

- Гак, В. Г. 52–53, 59
Гање, Ц. (Gagné, C.) 295
Гарчевић, Милена 349 [496]
Геговски, Дејан 368 [730]
Георгиевски, Петре 368 [731]
Георгијев, В. 45
Георгијева, Ирина 317, 320 [120]
Георгијевић, Крешимир 215
Гератовић, Бранка 381 [912]
Гетер, Сунчица 314 [90]
Giles, H. 284
Гинић, Јелсна 316, 320 [154]
Гинтер, Ана 312 [64]
Глумбић, Ненад 309 [23]
Глушица, Рајка 347, 349, 362 [463, 464, 652]
Годун, Кристина 320 [155]
Голубовић, Ана 207–223, 386–387 [976, 978, 979]
Голубовић-Браиск, Ксенија 312, 381 [65, 913]
Горелова-Узелац, Тамара 320 [156]
Гортан-Премк, Даринка 231–237, 277–282, 330, 341, 378 [396, 397, 876, 877]
Гочанин, Мирјана 334 [320]
Гочкова, Татјана 368 [732]
Грасл, Марија 341, 355 [573]
Граховски, Мађеј 228
Гринфилд, П. 115, 119
Грицкат, Ирена 7, 10, 168–171, 175, 177, 180, 184, 187–188, 190, 195, 334 [321]
Грковић-Мејџор, Јасмина 108, 119, 229, 251, 253, 320, 328, 360, 362 [157, 158, 236, 627, 362, 653]
Грковић, Милица 388
Грозданоски, Раџомир 328 [237]
Гронски, Александар 320 [159]
Груевска-Маџоска, Симона 368 [733]
Гудурић, Снежана 11–29, 265, 330 [265]
- Дабих, Богдан 320, 329, 331, 388 [249, 282]
Давкова-Ђоргиева, Светлана 368 [734, 735]
Даковић, Сибила 320, 341 [398]
Дамљановић, Дара 314, 320 [91, 160]
Дамурет, Ж. 59
Данеш, Ф. (Daneš, F.) 67, 146
Дањелевичова, Магдалена 228
Дапит, Роберто 368 [736]
Даунинг, П. (Downing, P.) 295
Делић, Владо 28, 309 [26]
Делова, Јасминка 320, 368 [737]
Демирај, Шабан 368 [739]
Дервинг, Б. (Derwing, B. L.) 295
- Дешић, Милорад 330, 347, 349 [266, 464, 497]
Дивац, Зорица 290
Дикро, О. 100, 119
Дилпарић, Предраг 317, 328 [238]
Динић, Јакша 341 [399]
Добрић, Наташа 352 [529, 530]
Добровски, Јозеф 36
Dokulil, Miloš 147, 294
Доровски, Иван 320 [162]
Дорошевски, В. 68
Драгин, Гордана 152, 160, 162–163, 165, 262, 330, 349, 355 [267, 574, 575]
Драгин, Наташа 362, 368 [654, 740]
Драгићевић, Рајна 231–253, 309, 334, 341, 352 [27, 322, 400, 531, 532]
Драгичевић, Милан 266, 330, 355, 388 [576, 577, 988]
Драговић, Радмила 381 [914]
Дракуловска, Марија 368 [741]
Дрвошанов, Васил 369 [742, 743, 744]
Дринчић-Вуксаиновић, Радојка 341, 349 [401, 498]
Дудок, Мирослав 321 [163]
Дув, Ратко 369 [745]
Dular, Janez 131, 146
Дункова, Татјана 341 [402]
Дучевска, Анета 369 [746, 747]
Дучић, Сандра 313 [66]
Душков, Милан 315
- Ђаповић, Ласта 292
Ђокић, Маја 341 [403]
Ђокић, Данка 378 [878]
Ђоковић, Љубомир 356, 378 [578]
Ђоковић, Сања 309, 312 [28]
Ђорђевић-Штављанин, Љубица 362 [655]
Ђорђевић, Радмила 378 [879]
Ђорђевић-Тантуровска, Лидија 306, 366 [701]
Ђукановић, Маја 284, 317, 321, 334 [121, 164, 165]
Ђукановић, Јован 381, 392 [915, 1028]
Ђурић, Рајко 381 [916]
Ђуркин, Веселина 341, 356 [579]
Ђуркова, Александра 306, 366, 369 [701, 748, 749]
Ђуровић, Жарко 388 [989]
Ђуровић, Радосав 264, 266, 330, 388 [268]
Ђуровић, Татјана 311, 381 [917, 918, 919]
Ђурчинов, Милан 306, 366 [706]

- Жежљ-Рапић, Радмила 352 [533]
 Желе, Андреја 121-148, 229
 Живанић, Љубица 314
 Жугић, Радмила 264, 356, 369, 378 [580, 581, 582, 750]
- Зајић, Бојана 378 [880]
 Звегинцев, В. А. 53
 Звекић-Душановић, Душанка 317, 321, 334 [122]
 Збиљић, Драгољуб 307, 332 [284, 285, 286, 298]
 Зельдович, Г. М. 47, 57-59
 Зељић, Горан 349 [499]
 Зец, Драга 28
 Zubatow, L. (Зибатов, Л.) 47, 55-57, 65
 Зикова, Јелена 315
 Золотова, Г. А. 72, 79-80
 Зорић, Славко 307, 329 [250]
 Зупанц, Власта 312
- Ермакова, О. П. 69-70, 77, 80
- Иваненко, Свитлана 307 [2]
 Иванова, Олга 306, 366, 369 [706, 751]
 Иванова, Ценка 313, 317, 321, 335, 365 [123, 166]
 Ивановић, Здравко 365, 378 [881]
 Ивановић, Милена 231, 290, 321, 335 [167]
 Ивановић, Ненад 341 [404]
 Ивановић, Ружица 382 [920]
 Ивић, Милка 1-10, 68, 109, 113, 119, 1168, 180, 192, 195-196, 225-226, 227, 238-239, 251, 254, 256, 262, 308, 310, 335, 339, 342, 362, 388 [3, 29, 323, 324, 325, 326, 327, 368, 405, 406, 407, 991]
 Ивић, Павле 28, 84-85, 95, 149, 151-155, 158-160, 162-165, 199-200, 204-205, 307, 388 [990]
 Ившић, Стјепан 42
 Илиевски, Петар 306, 366, 369 [706, 752, 753]
 Илиевски, Стојанче 369 [754]
 Илић, Марија 321, 342 [168, 408]
 Илић, Мирјана 263, 356, 378 [583]
 Ињац, Горан 321, 342 [409]
- Јагић, Ватрослав 207
 Јазбец, Хелена 272
 Јакбсон, Р. (Јакобсон, Р.) 52-53, 101, 109-110, 113-114, 119
 Јакопин, Франс (Јакопин, Ф.) 123, 126, 128, 141, 146
- Јанићијевић, Јован 313 [67]
 Јанушевска, Виолета 369 [756]
 Јањић, Марина 352 [535, 536]
 Јањић, Споменка 382 [922, 923, 924]
 Јармак, Вероника 321 [169]
 Јасnow, Н. (Јахнов, Х.) 53, 64
 Јачсва-Улчар, Елка 342, 370 [757]
 Јеласка, Зринка 28
 Јелић, Војислав 342 [410]
 Јеличић, Љиљана 308
 Јерковић, Јован 332, 349, 356, 362 [500, 656]
 Јермоленко, Наталија 321 [170]
 Јованов, Гордана 356, 378, 392 [584]
 Јовановић, Александра 310, 321, 342 [171]
 Јовановић, Владан 335 [328]
 Јовановић, Владимир 382 [925]
 Јовановић, Гордана 360, 362, 382 [633, 657, 1029]
 Јовановић, Зоран 313, 382, 387 [926, 980, 981]
 Јовановић, Јелена 265, 308, 335, 342, 349, 362, 392, 394 [4, 329, 330, 331, 332, 333, 411, 412, 413, 501, 658, 1025, 1026, 1054]
 Јовановић, Милка 378 [882]
 Јовановић, Миодраг 202, 204-205, 356, 362 [585, 586, 587, 588, 589, 659]
 Јовановић, Славица 352 [537]
 Јовановић, Томислав 328, 360 [239, 634]
 Јовић, Д. 151-153, 156-157, 159, 165
 Јовић, Иван 352 [538]
 Јовић, Надежда 264, 360, 362 [635, 660, 661]
 Јовићевић, Радојица 94, 349 [502]
 Јовичић, Слободан 18-19, 27-28, 307, 309-311 [24, 30]
 Јовчева, Марија 328 [240]
 Јокановић-Михајлов, Јелица 330, 350 [269, 503]
 Јоксимовић, Веско 321 [172]
 Јоцић, Драган 342, 356 [590]
 Јуришић, Марина 263, 356 [591]
- Кавка, Марције 370 [758]
 Калић, Душан 28
 Камбас, Хрисоула 313 [68]
 Камјенска, Ана 314
 Каранфиловски, Максим 307, 370, 373, 376 [759, 815, 854]
 Караулов, Ју. Н. 68
 Kasirer, Ernest 167, 195
 Katz, Jerrold J. 7, 10

- Кашић, Зорка 201, 204–205, 342 [414]
 Квапил, Душан 322 [174]
 Квока, Томаш 322 [175]
 Кепеска, Јованка 310, 370 [760]
 Керкез, Драгана 315, 329, 350 [92, 251, 504]
 Керничан, Леонтина 382 [927]
 Кесић, Далибор 342 [415]
 Кэтфорд, Дж. К. 49, 64
 Киклевич, Александр (Kiklewicz, A.)
 47–65, 230
 Кирфел, Забине 343, 350 [416]
 Кишова, Маријана 315, 317, 322, 350
 [93, 124]
 Киш, Маријана 370 [761]
 Клајн, Иван 238–239, 335, 347, 353 [466,
 539, 540]
 Кларк, Е. 110, 119
 Клеменсевич, З. (Klemensiewicz, Z.) 67, 195
 Клепикова, Галина 370 [762]
 Кликовац, Душка 110, 119, 251, 254, 310,
 350, 388 [505]
 Кнежевић, Зорица 343 [417]
 Кнежевић, Мара 332 [287]
 Ковачевић, Борко 310, 347 [31, 467]
 Ковачевић-Гавриловић, Вера 310 [32, 33]
 Ковачевић, Милош 168, 175, 195, 265–266,
 329, 332, 336, 350 [252, 288, 334, 335,
 336, 337, 338, 506]
 Ковачевић, Мирјана 378 [883]
 Кожина, Маргита Николаевна 388 [992]
 Кокаш, Борка 360, 387, 388, 392 [636,
 982, 1030]
 Коларич, Рудолф 42
 Колендић, Петар 42
 Коломбо, Фредерика 382 [928]
 Комарек, Miroslav 147
 Комарова, Татьяна 146
 Конески, Блаже 42, 204–205
 Конески, Јан 228
 Конески, Кирил 376 [848]
 Константиновић, Изабела 313 [69]
 Кончаревић, Ксенија 315–316, 322 [95,
 176, 177, 178, 179]
 Коњик, Ивана 289, 336 [339, 340]
 Кореџу, František 171, 179, 196
 Копривица, Верица 322, 329 [180, 181]
 Корда-Петровић, Александра 322 [182]
 Cotnack, Annabel 3,5
 Коробар-Белчева, Марија 370 [763]
 Корождова, Даринка 321 [173]
 Korolak, Stanislav 127, 142, 146
 Короџес, Томо 137, 146
 Корубин, Јован 307, 369–370 [755, 764, 765]
- Коруга, Ђуро 310–311 [34]
 Косановић, Богдан 315, 322 [96]
 Косановић, Марија-Магдалена 323, 350
 [183, 507]
 Костић, Александар 378 [884]
 Костић, Вукашин 323 [184]
 Костић, Димитрије 382 [929]
 Костић, Ђорђе 28
 Костић-Голубичић, Мирјана 315 [97]
 Котјурова, Марија 323 [185]
 Кравецкиј, А. Г. 322
 Кржистек, Михал 389 [993]
 Кречмер, Ана 229
 Крефт, Братко 42
 Кривокапић, Милош 350, 356 [508]
 Крижан-Станојевић, Барбара 315 [98]
 Крысин, Л. П. 70, 79–80
 Кристал, Дејвид 99–100, 107, 110, 114,
 119
 Крњајић-Цекић, Нада 313, 315, 336, 379,
 389 [70, 99, 885, 994]
 Крстановић, Бранко 382 [930]
 Крстић, Ненад 313, 317, 343, 382 [71, 125]
 Крстић, Остоја 357, 379 [886]
 Кубрякова, Е. С. 71, 80
 Кубурић-Мацура, Мирјана 336, 350 [341,
 509]
 Куљбакин, Степан М. 207
 Кунцевич, Светлана 323 [186]
 Курешевић, Марина 323 [187]
 Курилович, Е. 53
 Куркина, Л. В. 310 [35]
 Кустова, Г.И. 52, 59
 Куцаров, Иван 228
- Лаброска, Веселинка 370 [766, 767]
 Ladefoged, Peter 28
 Лазаревић, Емилија 310 [36]
 Лазиић-Коњик, Ивана 251–260
 Лаиновић-Стојановић, Надежда 379 [887]
 Лалић, радован 42–45
 Lambrecht, Knud 2, 4–5
 Лашкова, Лили 231, 317, 323, 343, 347,
 389 [126, 188, 468]
 Легурска, Палмира 317, 323, 343 [127]
 Леков, И. 67
 Лепојевић, Владимир 332 [289]
 Lehr-Spławiński, Tadeusz 195
 Лехисте, Илсе 28, 330 [270]
 Либер, Рочела 294
 Ливај, Ј. (Levi, J.) 295
 Лиз, Р. (Lees, R.) 295
 Логар, Тине 87

- Лозаноски, Раско 370 [768, 769]
 Лома, Александар 263, 310, 323, 343, 357,
 360, 362, 386, 389 [37, 189, 190, 191,
 418, 419, 637, 995]
 Ломтев, Т. П. 67
 Лончар-Кунштен, Зорана 382 [931]
 Лончарић, Мијо 370 [770]
 Лопаткина, Маркела 228
 Лубаш, Владислав 343 [420]
 Луковић, Милош 389 [996]
 Лурџа, А. 107–109, 111–114, 119
- Мазих, Станко 332 [290]
 Мазон, Андре 40
 Мајсторовић, Данијела 382 [932]
 Макаријоска, Лилјана 370–371 [771, 772,
 773, 774]
 Макишова, Ана 317, 323, 343 [128]
 Маленко, Биљана 371 [775, 776, 777, 778]
 Малмберг, Б. 99–100, 119
 Мано-Зиси, Катарина 389 [997]
 Манојловић, Тодор 378
 Манчић-Милић, Александра 313 [72]
 Мањковска, Силвија 317, 323 [129]
 Маринковић, Јаворка 343, 357, 389 [421,
 422]
 Маринковић, Ружица, 336, 343 [342, 423]
 Маринковић, Симеон 353 [541]
 Марић, Ана 317, 324, 343 [130]
 Марјановић, Слободан 266
 Марјановић, Тајјана 336, 382 [343, 933]
 Марковић, Јордана 263, 266, 307, 336,
 357, 359 [344, 592, 593, 622]
 Марковић, Марјан 371 [779]
 Марковић, Миливојка 310 [38]
 Маројевић, Радмило 329, 332, 336–337,
 347, 350–351, 362, 365 [253, 291, 345,
 346, 469, 470, 662, 663, 664]
 Martin, W. (Мартин, У.) 51, 65
 Мартине, А. 108, 119
 Марчанд, Х. (Marchand, Haus) 294
 Маслова, Алина Ј. 251, 254
 Матевски, Зоран 371 [780]
 Матић, Милунка 307, 359 [622]
 Матицки, Миодраг 329 [254]
 Melenk, H. 71, 80
 Merše, Majda (Мерше, М.) 125, 140–141,
 146
 Микитенко, Оксана 310 [39]
 Микић, Јовица 332 [292]
 Miklič, Tjaša 127, 146
 Милановић, Александар 350, 353, 365,
 392–393 [510, 542, 543, 691, 1032, 1033]
 Милановић, Б. 153, 165
 Милановић, Зоран 382 [934]
 Милановић, Мирјана 350 [511]
 Милатовић, Вук 353 [544]
 Миленковић-Вуковић, Биљана 292
 Миленковић, Милош 289
 Милетић, Бранко 12, 28, 201, 203–205
 Милетић, Любомир 205, 212
 Миливојевић, Наташа 313, 383 [73, 935]
 Милинковић, Љубо 315, 317 [100, 131]
 Миловановић, Ана 310 [40]
 Миловановић, Радмило 357, 379 [594]
 Милојковић, Анђелка 389, 393 [998, 1034]
 Милорадов, Дејан 379 [888]
 Милорадовић, Софија 83–96, 230, 263,
 357, 389
 Милосављевић, Бојана 343, 379 [424, 889]
 Милошевић, Зоран 310 [41]
 Милошевић, Ксенија 167, 172–174, 187,
 192, 196
 Милошевић-Ђорђевић, Нада 389 [999]
 Милошевић, Николета 311, 353 [42]
 Минова-Ђуркова, Љиљана 229, 371 [781,
 782, 783]
 Мирзи, Душанка 230, 393 [1035]
 Мирковић, Драгутин 45
 Мирковић, Светлана 315
 Миркуловска, Бистрица 371 [784, 785]
 Мирчев, Кирил 196, 205
 Мисирков, Крсте 306–307, 328, 368, 371,
 388 [738, 786]
 Митева, Димка 372 [787, 788]
 Митевски, Витомир 372 [789, 790]
 Митић, Гордана 383 [936]
 Митић, Мирјана 311 [43]
 Митков, Маринко 372 [791]
 Митровић, Силва 383 [937, 938]
 Мићић, Софија 383 [939]
 Мицкевич, Адам 36
 Мишковић, Бојана 393 [1036]
 Младенова, Олга 314
 Младеновић, Александар 94, 248–249,
 330, 344, 360, 363, 365, 389 [271, 425,
 628, 629, 630, 665, 666, 1000, 1001]
 Младеновић, Радивоје 263, 357 [596, 597]
 Могуш, Милан 27
 Модерц, Саша 314
 Моравски, С. 316
 Мошињски, Лашек 328, 372 [792]
 Мразек, Р. 67
 Мрфи, Г. (Murphy, G.) 295
 Мршевић-Радовић, Драгана 311, 324, 344,
 347 [426, 427, 471]

- Мурко, Матија 207–208, 215
 Мутавцић, Предраг 386 [974]
- Назечич, Салко 42
 Накацима, Јуми 372 [793]
 Нахтигал, Рајко 42
 Невекловски, Герхард 363 [667]
 Недељков, Љиљана 265
 Недељковић, Драгана 383 [940]
 Недељковић, Јасмина 247–250, 357, 363 [598, 668]
 Немец, И. 141
 Ненадовић, Весна 383 [941]
 Ненезић, Зорана 383 [924]
 Ненезић, Јулија 313 [74]
 Ненезић, Соња 337, 363, 386 [347, 669, 670, 671, 976]
 Нестор, Валентина 372 [794]
 Несторовић, Мирољуб 28
 Несторовић-Петровски, Славица 387 [983]
 Нехринг, Герд-Дитер 337 [348]
 Нешић, Б. 119
 Никодиновски, Звонко 372, 383 [795]
 Николић, Берислав 207
 Николић, Видан 363 [672]
 Николић, Драган 307, 359 [622]
 Николић, Ненад 365 [692]
 Николић, Светозар 328 [241, 242]
 Ницолова, Руселина 228
 Ничипорович, Елсна 324, 383 [192]
 Новаков, Драгана 363 [673]
 Новаков, Предраг 337, 383 [943]
 Новаковић-Јопушина, Јелица 383 [944]
 Новотни, Соња 372 [796]
 Номачи, Мотоки 231, 251, 255, 318, 324, 389, 393 [132, 193, 1002, 1037]
 Норман, Б. Јо. 60, 63–64, 67–81, 229
 Нуорлуто, Јухана 372 [797]
- Обрадовић, Радован 28, 309
 Обрадовић, Славољуб 266
 Обућина, Предраг 324 [194]
 Окука, Милош 329, 365 [256, 693]
 Orešnik, Janez (Орешник, Ђ.) 140, 147
 Остојић, Бранислав 307, 332, 337, 344, 347, 357, 392 [349, 428, 473, 599, 600, 601, 1031]
 Оташевић, Ђорђе 337, 379 [350, 890, 891]
 Оцић, Гордана 312
 Ошерсон, Д. (Osherson, D.) 295
- Павешич, Славко 27
 Павковић, Ивана 311 [44]
- Павловић, Владан 324, 344, 383 [945, 694]
 Павловић, Драган 312
 Павловић, Драгољуб 42
 Павловић, Звездана 344 [429]
 Павловић, Мирјана 291
 Павловић, Слободан 167–197, 229, 363 [674, 675, 676]
 Павловић, Тања 324, 344 [195]
 Павлович, Жанета 315 [102]
 Падучева, Е. В. 59, 64
 Пажђерски, Душан-Владислав 315 [103]
 Пандев, Димитар 372 [798]
 Паневова, Јармила 228
 Панић, Наташа 384 [947]
 Пановска-Димова, Искра 324, 372 [800, 801]
 Пантелић, Славица 312
 Пантић, Мирослав 363 [677]
 Патраш, Владимир 324 [196]
 Паунковић, Зорислав 373 [802]
 Паунова, Марија 373 [803]
 Пеев, Коста 306, 366, 373 [706, 805, 806]
 Пејичић, Константин 313
 Пејовић, Марија 350, 358 [512]
 Пејовић, Петар 358 [602]
 Пекар, Дарко 309, 311
 Пекић, Миленко 361 [638]
 Пензаловић, Ђорђе 394 [1055]
 Перић, Александар 384 [948]
 Перс, Ч. 117, 119
 Перцов, Н. В. 47, 52–54, 64
 Петаковић, Славко 324, 389, 393 [197, 1003, 1038, 1039]
 Петковић, Марина 315
 Петрова-Џамбазова, Снежана 373 [807, 808, 809]
 Петровачки, Љиљана 353 [545]
 Петровић, Драгољуб 11–29, 84, 201, 205, 242–246, 264–265, 324, 330, 358, 373, 380, 386, 389 [198, 272, 810, 897, 1004]
 Петровић-Јилих, Марина 324 [199]
 Петровић, Мирјана 288–293, 358 [603]
 Петровић, Радомир 361, 389 [639, 640, 1005]
 Петровић, Снежана 264
 Петровић, Тања 282–287, 301–303, 358 [604]
 Петронијевић, Божинка 318, 337, 384 [133, 949]
 Пецо, А. 151, 153, 155–157, 160, 165, 331–332, 344, 358, 390 [273, 293, 430, 431, 605, 606, 1006]
 Пешикан, Митар 332 [294, 295]

- Пешковски, А. М. 67
 Пижурица, Мато 84, 201, 205, 331–332, 337, 358, 379 [351, 607, 892]
 Пијаже, Ж. 112, 119–120
 Пиљић, Јасна 384 [950]
 Пипер, П. (Piper, P.) 100, 119, 121, 147, 168, 196, 228, 251–252, 308, 315, 318, 325, 332, 337, 339, 344, 379, 387, 390, 393 [5, 104, 134, 200, 201, 202, 203, 204, 296, 352, 368, 432, 893, 1007, 1008, 1040, 1041, 1042]
 Питулић, Валентина 311, 344, 392 [45, 433]
 Пишон, Э. 59
 Пјанка, Влођимјеж 324, 373 [811]
 Пласа, Сесар Луис Дијес 331 [274]
 Плестершник, М. 276
 Плетнева, А. А. 322
 Плотникова, А. А. 310–311
 Пожгај-Хаџи, Весна 315 [105]
 Покорни, Ј. 276
 Polák, Václav 196
 Поленаковић, Харалампие 42
 Половина, Весна 308, 390 [6]
 Поп-Атанасова, Стоја 328, 373 [243, 244, 812]
 Попвасилева, Александра 373 [813]
 Попов, Димитар 308 [7]
 Поповић-Срдановић, Дубравка 266
 Поповић, Душанка 353 [546, 547]
 Поповић, Иван 365 [694]
 Поповић, Љубомир 344, 393–394 [434, 1043, 1056]
 Поповић, Људмила 230, 251, 255, 316, 325, 337, 339, 393 [106, 107, 205, 353, 368, 1044]
 Поповић, Маја 311 [46]
 Поповић, Михаило 344 [435, 436]
 Поповић, П. 32
 Поповска, Биљана 373 [814]
 Поспишил, Иво 322, 325 [206]
 Потобња, А. А. 53
 Прањковић, Иво 229
 Преображенская, М. Н. 177, 196
 Продановић, Ана 291
 Прђић, Љубица 344 [437]
 Прђић, Твртко 113, 119, 316, 329, 344, 347 [109, 257, 438, 474]
 Пујић, Саво 345, 379 [435, 894]
 Пунишић, Силвана 311–312 [47]
- Радан, Михај 358, 364, 390 [678]
 Радановић, Сања 316, 384 [951]
- Радић, Јованка 97–120, 265, 337, 345, 353 [440, 549]
 Радић, Првослав 316, 358, 394 [110, 608, 1057]
 Радић-Бојанић, Биљана 318, 337, 345, 384 [135, 354, 952]
 Радић-Дуговић, Милана 313, 345, 350 [441]
 Радовановић, Драгана 261–266, 379 [895]
 Радовановић, Маја 316, 318, 325 [111, 136]
 Радовановић, Милорад 100, 119, 168, 196, 227, 252, 255–256, 308, 311, 318, 325, 330, 338, 350, 358, 390 [8, 137, 207, 355, 513, 609]
 Радовић-Тешић, Милица 216, 345, 347, 390 [442, 443, 475]
 Радојичић, Драгана 290
 Радоњић, Валентина 384 [953]
 Радуловић, Зорица 358 [610]
 Раздобудко-Човић, Лариса 313, 364 [75, 679]
 Раичевић, Вучина 316, 325, 380–[112, 208, 896]
 Рајдер, М. (Ryder, M.) 295
 Ракић, Станмир 294–299, 338, 384 [356, 357, 358, 954, 955]
 Ракић-Милојковић, Софија 150–153, 155–156, 158–159, 163, 165
 Ракочевић, Милоје 311
 Ratovš, Fran 124, 141, 147, 276
 Ранковић, Дејан 311 [48]
 Ранковић, Зоран 361 [641]
 Расулић, Катарина 252, 256, 318
 Раткај, Жељко 311, 345, 384 [49]
 Ратковић, Драгана 358, 364 [611, 680]
 Рзјанова, Свјетлана 311 [50]
 Регодић, Грозда 353 [550]
 Рељић, Митра 359, 393 [612, 1045]
 Реметић, Слободан 84, 150, 155, 163–165, 201, 205, 263, 331, 359, 374, 390 [613, 816, 1010, 1011]
 Ремнџа, М. Л. 323
 Ресел, Герхард 345 [444]
 Рибарова, Зденка 374 [817]
 Ристески, Димитрија 374 [818]
 Ристић, Стана 230, 252, 256, 288, 338, 345, 348 [359, 360, 361, 476]
 Ристовски, Блаже 307, 368, 374 [738, 819]
 Родригез, Валерија 374, 384 [820]
 Ружић, Владислава 231, 252, 257, 318, 338, 374 [362, 363]
 Рунић, Јелена 318, 338 [138]
 Рупник, В. 119
- Сабо-Јерков, Олга 216
 Савић, Виктор 365 [695, 696]

- Савицка, Ирена 386 [975]
 Самарцић, Тања 338 [364]
 Самојлик, Елена 325 [209]
 Сапир, Е. 116, 119
 Саржоска, Александра 374 [821]
 Sedlaček, Jan 170, 175–176, 181, 188–189, 196
 Секулић, Владимир 311, 348 [477]
 Серетњи, Ана 316 [113]
 Сефбренников, Б. А. 69, 73, 76, 80
 Сечујски, Милан 28, 309, 311
 Силашки, Надежда 384–385 [956, 957]
 Simeon, Rikard 146
 Симић, Радоје 149–153, 155, 156–160, 163, 165, 265, 329, 331, 338, 347, 359, 390 [258, 365, 366, 367, 478, 614, 1012]
 Симић-Крстић, Јована 311
 Siatkowski, Janusz 86, 95
 Скаусен, Р. (Skousen, R.) 295
 Скерлић, Ј. 32
 Скок, Петар 273, 276
 Skubic, Mitja 196
 Слобин, Д. 107, 120
 Слодњак, Антон 42
 Слухај, Наталија 325 [210]
 Смит, Е. (Smith, E.) 295
 Смулаковскаја, Раиса 393 [1046]
 Сној, Марко 268
 Собољев, Андреј 263, 311, 325, 359, 390 [211, 615]
 Совиль, Марија 312, 331 [54]
 Совиль, Мирјана 307, 309, 311–312 [24]
 Соколовић, Далибор 312, 325, 328, 390, 394 [55, 212, 245, 1013, 1047, 1048]
 Сосир, Фердинанд де 20, 97–101, 113, 116–117, 120
 Сотировић, Владислав 365 [697]
 Спасић, Драгана 385 [958]
 Спасов, Људмил 307, 368, 374 [738, 822, 823, 824]
 Спасојевић, Ивана 387, 390 [985]
 Спасојевић, Марина 345 [445]
 Спремо, Владимир Цвијин 332 [297]
 Срдић, Смиља 385 [959]
 Средојевић, Дејан 350 [514]
 Стакић, Милан 339, 353 [369, 370]
 Стаљин, Ј. В. 276
 Стаматоски, Трајко 326, 374 [213, 825, 826, 827]
 Stanislav, Ján 177, 196
 Станишић, Вања 326, 387, 390 [214, 1015]
 Станковић, Богољуб 31–46, 316, 326, 345, 380, 394 [114, 215, 446, 898, 1049]
 Станковић, Владимир 354 [552]
 Станковић, Ивана 385 [960]
 Станковић, Предраг 312
 Станковић, Радоман 361 [642, 643, 644]
 Станковска, Љубица 374–375 [828, 829, 830, 831]
 Станојевић, Веран 252, 257, 345, 385 [447, 961]
 Станојчић, Живојин 230, 331, 348, 351, 390 [275, 479, 515, 516, 517]
 Стевановић, Михаило 42, 192, 196, 207
 Стевановић, Николета 312 [56]
 Стевановић, Свстлана 326 [216]
 Стевовић, Саво 348 [480, 481, 482, 483, 484]
 Степанов, Страхиња 339 [371]
 Степњак-Минчева, Ванда 375 [832]
 Стефанија, Драги 375 [833, 834]
 Стефановић, Димитрије 391 [1016]
 Стефановић, Марија 230, 252, 257
 Стијовић, Рада 199–205, 359 [616]
 Стипчевић, Никша 385 [962]
 Стоевска-Денчова, Еленка 375 [835]
 Стојановић, Андреј 326, 351 [217]
 Стојановић, Јелица 229, 329, 348, 364–365 [261, 485, 681, 682]
 Стојановић, Миролуб 266
 Стојанчевић, Владимир 326, 359, 391 [218]
 Стојић-Јањушевић, Десанка 354 [553]
 Стојић, Светлана 385 [963]
 Стојичић, Виолета 385 [964]
 Стойков, Стојко 203, 206
 Стојнић, Мила 326 [219]
 Стојчевска-Антић, Вера 375 [836]
 Стојшић-Гашпаровски, Вера 354 [554]
 Страделов, Георги 307, 368 [738]
 Субота, Неда 309, 312 [57]
 Суботин-Голубовић, Тајјана 326 [220]
 Суботић, Љильана 28, 333, 339, 348, 351, 375 [299, 372, 518, 837]
 Суботић, Марина 308
 Суботић, Мишко 311–312, 331 [58]
 Сутлић, Вања 310
 Таковски, Јован 328 [246]
 Танасијевић, Милена 318
 Танасић, Срето 227–231, 263, 330, 339, 359, 391 [262, 368, 373, 374, 375, 617, 1017]
 Тантуровска, Лидија 375 [838, 839, 840, 841, 842, 843, 844]
 Тарановски, Кирил 42, 223
 Тарасјев, Андреј 391 [1018]

- Тасова, Лора 375 [846]
Ташова, Васка 376 [847]
Тежак, Стјепко 27
Taylor, D. 284
Телебак, Милорад 354 [555]
Тепавчевић, Миодарка 351, 364, 386 [519, 520, 683, 976]
Терзић, Богдан 43, 326, 347, 365, 387, 391 [221, 222, 223, 224, 699, 984]
Терзић, Светлана 318, 326, 345 [139]
Терић, Гордана 339, 385 [965, 966]
Тешановић, Драго 394 [1058]
Тир, Михал 327 [225]
Тирова, Зузана 327 [226]
Тиртова, Галина 313, 327 [76]
Тодоров, Нада 354 [557]
Тодоров, Ц. 100, 119, 333 [300]
Тодоровић, Душица 313 [77]
Томић, Гордана 312 [59]
Тодоровић, Ивица 291
Томашевић, Татјана 385 [967]
Томић, Александар 311
Томић, М. 150–152, 155, 158–159, 163, 165
Топић, Мирослав 314 [78]
Топлиска-Евроска, Катица 306, 366 [701]
Тополињска, Зузана 83, 86, 90, 95, 228, 252, 258, 306, 318, 327, 366, 376, 391 [227, 706, 849, 850]
Торорић, Јоже 122, 125, 129, 147
Тошовић, Бранко 231, 308, 339 [9, 368, 376]
Trávníček, František 196
Трајкова, Катица 376 [851, 852]
Трајковић, Борјанка 391 [1019]
Требјешанин, Ж. 115, 120
Трневски, Томислав 376 [853]
Трнавац, Радослава 252, 258
Турилов, А. А. [645]
Тушевски, Ванчо 376 [855]
Ћирић, Љубисав 263, 359 [618]
Ћорић, Божо 329, 345–346, 348 [448, 449]
Ћосић, Павле 348 [487]
Ћук-Јовановић, Лидија 309, 312, 346 [450]
Ћупић, Драго 84, 95, 262, 333, 346–347, 359, 391 [301, 451, 619, 620]
Ћупић, Жељко 346, 359, 387, 391 [452, 621, 1020]
Удовичић, Свјетлана 339, 351 [521]
Urbański, Stanisław 195
Усикова, Рина 376 [856, 857]
Уфимцева, А. А. 69, 73, 76, 80
Ухлирова, Људмила 228
Ушакова, А. П. 327, 339 [228]
Фалињска, Барбара 376 [858]
Фасмер, М. 276
Фејса, Михаило 327, 385 [229]
Фекете, Егон 230, 347–348, 391 [488, 489, 1021]
Фербезар, Ина 315
Ференчицова, Адриана 327, 376 [859]
Филиповић, Јелена 315 [101]
Филиповић, Рудолф 318 [141]
Филиповић, Соња 327, 333 [230, 302]
Финин, Т. (Finin, T.) 295
Фичи Ђусти, Франческа 229
Форнари, Марија 394 [1051]
Фридман, Виктор 376 [860]
Фролова, О. Е. 70, 80
Фурлан, М. 268, 272, 275
Хавранек, Б. 45
Hajnšek Holz, Milena 129, 146
Хале, М. 101, 109–110, 113–114, 119
Хам, Јосип 42
Хамп, Ерик 327, 385 [231]
Наппарел, Н. 71, 80
Харалампшијев, Иван 203, 206
Харпалева, В. Ф. 187, 196
Хартман, Рајнхарт 308 [10]
Хил, Е. 45
Хјелмслев, Ј. 117, 120
Хлебец, Борис 252, 258, 314, 339 [79, 377, 378]
Хорак, Емил 327, 376 [861]
Хоракова, Радмила 327, 377 [862]
Хорецки, Ј. (Hogeský, J.) 294
Хофманова, Јана 327 [232]
Хочевар, Матеја 272
Храковски, Виктор 228, 377 [863]
Храсте, Мате 42
Христова, Драгана 377 [864]
Хујер, Олдржих 207–208, 212, 223
Хумболт, В. 113, 120
Цветановски, Гоце 377 [865, 866]
Цветковић, Ирена 264, 359, 364 [623, 685, 686]
Цветковић, Милован 353 [548]
Цветковски, Живко 376 [848]
Цвијетић, Мићо 391 [1022]
Цвијетић, Ратомир 354 [558]
Цвијетичанин, Тијана 289
Цейтлин, Р. М. 196

- Цимер, К. (Zimmer, K.) 295
 Цихун, Генадз 377 [867]
 Цицил-Реметић, Радојка 264
 Црвенковска, Емилија 377 [868, 869, 870]
 Црњак, Дијана 242–246

 Чабаркапа, Наташа 309, 311–312 [61]
 Чамбер, Предраг 391 [1023]
 Чанак, Маријана 346, 380 [453]
 Чарапић, Александар 308 [11]
 Чаркић, Милосав 330 [263]
 Чарота, Иван 327 [233]
 Чворовић, Јелена 289
 Чигоја, Бранкица 247–250, 359, 361, 364,
 377, 391 [624, 646, 687, 688, 871, 1024]
 Чича, Дубравка 354 [559]
 Чичевић, Светлана 312 [62]
 Човић, Лариса 394 [1052]
 Чомски, Н. 99–100, 120
 Чубровић, Биљана 307, 309, 331, 385 [25,
 276, 968, 969]
 Чудомировић, Јован 359 [625]
 Чундева, Нина 377 [872]

 Џоговић, Алија 354 [560, 561]
 Џунић-Дрињаковић, Марија 385 [970]

 Шаин, Радмила 386 [971]

 Šaur, Vladimir 177, 196
 Шахматов, А. А. 67, 276
 Švačko, Vanja 147
 Schellander, Anton 140, 147
 Шивиц-Дулар, Аленка 272
 Шијачки-Маневић, Бојана 314, 386 [80]
 Шимуновић, Петар 87
 Шипка, Данко 233, 252, 259–260, 327,
 331, 339, 346, 380, 394 [237, 379, 380,
 454, 1059]
 Шипка, Милан 238–239, 333, 340, 346,
 348, 391 [303, 381, 455]
 Шкаљић, А. 157, 165
 Шкарић, Иво 19, 25, 27
 Шкиљан, Дубравко 301–303
 Шмелев, Д. Н. 48, 59, 64, 68, 79–80
 Шмит, Ридигер 386 [972]
 Шнел-Живановић, Маргита 386 [973]
 Шобен, Е. (Shoben, E.) 295
 Шокларова-Љоровска, Германија 327, 377
 [873]
 Шотра, Татјана 316 [115]
 Штекауер, Павол (Štekauer, P.) 294–299
 Штрбац, Гордана 340, 346, 364, 380 [456,
 457, 689]
 Щерба, Л. В. 53
 Шћепановић, Михаило 360 [626]
 Шубарић, Сања 348, 351, 364 [522, 690]

*Регистре урадила
Драгана Радовановић*

ERRATA CORRIGE

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ
(Београд)

ЛЕКСЕМА **korljь* И КОНТИНУАНТИ ГРУПЕ **tort* НА СЛОВЕНСКОЈ ЈЕЗИЧКОЈ ТЕРИТОРИЈИ¹

стр. 84 тачка 1.1. ред 15

стоји *коммуникаѡивное* треба *коммуникативное*

стр. 88 ред 3

стоји *kṛà:l/kṛà:ḷ)* треба *kṛà:l/kṛà:ḷ)*

стр. 90 тачка 4.1. ред 5

стоји *v + R + VY* треба *V + R + VY*

Страна 90 и 91

треба

R + V

ro:	ra	ri
ṛo	ra:	
ṛo:	ṛa	ru
ṛo:	ṛa:	

V₁ + R + V₁

oro
oṛo
oro
oṛo

V₁ + R + V₂

aro		
aṛo	əro	uro
aṛo	əra	

R + VY

roa:

ra:

V + R + VY

oro

R + ^uV

r^uo

r^uø

r^uy

Страна 92 тачка 4.3.2. ред 2

стоји oro треба aro

Страна 92 тачка 4.3.3. ред 7

стоји oa: треба qa:

Страна 92 тачка 4.3.3. ред 8

стоји oa: треба qa:

Страна 92 тачка 4.3.5. ред 1

стоји R ^uV треба R + ^uV

Страна 95 наслов резимеа треба

**DIE LEXEM *korljь UND DIE KONTINUANTEN DER GRUPPE *tort
AUF DEM SLAWISCHEN SPRACHGEBIET**